T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA DENEME ELEŞTİRİ TÜRLERİ VE ABDULHAKİM MUSTAFA REJİOĞLU

DOKTORA TEZİ

Ashkn Tanlab Jamal ALWINDAWI

BURSA - 2023

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA DENEME ELEŞTİRİ TÜRLERİ VE ABDULHAKİM MUSTAFA REJİOĞLU

DOKTORA TEZİ

Ashkn Tanlab Jamal ALWINDAWI

Danışman:

Prof. Dr. Alev Sınar UĞURLU

BURSA - 2023

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Irak Türkmen Edebiyatında Deneme Eleştiri Türleri ve Abdulhakim Mustafa Rejioğlu” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

13/07/2023

Adı Soyadı: Ashkn Tanlab Jamal ALWINDAWI
Öğrenci No: 711641005
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Yeni Türk Edebiyatı
Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Ashkn Tanlab Jamal ALWINDAWI

Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Bilim Dalı: Yeni Türk Edebiyatı

Tezin Niteliği: Doktora Tezi

Sayfa Sayısı: xv + 365

Mezuniyet Tarihi: 13/07/2023

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alev Sınar UĞURLU

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA DENEME ELEŞTİRİ TÜRLERİ VE ABDULHAKİM MUSTAFA REJİOĞLU

1920'li yıllara kadar süren ortak dönem Türk Edebiyatından sonra Irak Türkleri, kendi dil ve edebiyatlarını geliştirmişler ve bu sahada çok sayıda özgün çalışmalar ortaya koymuşlardır. Irak Türkmen Edebiyatında deneme ve eleştiri türlerinin edebî anlamda ilk örnekleri 1960'lı yıllarda yayın hayatına başlayan ve Irak Türklerinin en önemli yayın organlarından biri olan *Kardaşlık* dergisinde verilmiştir. *Kardaşlık* dergisi, Irak Türklerinin yalnızca bir yayın organı değil, aynı zamanda birçok alanda sesi olmuştur. Dergide yayınlanan deneme ve eleştiri türündeki yazılarda edebiyat, toplum, kültür, siyaset, din, dil, milliyet ve tarih gibi konular işlenmiştir. Dergi yazarları, hayatın her alanına dokunarak halkın yaşam seviyesini yükseltmeyi amaçlamışlardır. Deneme ve eleştiri türlerinin en değerli örneklerini Abdulhakim Mustafa Rejioğlu vermiştir. Yalnızca yazar değil, aynı zamanda büyük bir dava adamı olan Rejioğlu, yazılarının büyük çoğunluğunu *Kardaşlık* dergisinde yayınlamıştır. Millî şuur konusunda son derece hassas bir şahsiyet olan Rejioğlu, edebiyatı mensup olduğu topluma hizmet etmek ve

memleketini kalkındırmak için bir araç olarak kullanmıştır. Bu nedenle yazılarında vatan, milliyet, toplum, ahlâk, eğitim, kalkınma ve gençlik gibi kavramlara sık sık vurgu yapmıştır. Bunun yanı sıra bilgisi, kültürü, zekâsı ve edebî karakteriyle okuyucularına son derece derinlikli yazılar sunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Deneme, eleştiri, Irak Türkleri, *Kardaşlık* dergisi

ABSTRACT

Name and Surname: Ashkn Tanlab Jamal ALWINDAWI

University: Bursa Uludag University

Institute: Social Science Institution

Field: Turkish Language and Literature

Branch: New Turkish Literature

Degree Awarded: PhD

Page Number: xv + 365

Degree Date: 13/07/2023

Supervisor: Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu

GENRES OF ESSAY AND CRITICISM IN IRAQI TURKMEN LITERATURE AND ABDULHAKİM MUSTAFA REJİOĞLU

After common period Turkish literature which lasted until 1920's Iraqi Turks developed their own language and literature and published so many unique studies in this area. Iraqi Turkmen literature published their first examples of literary essay and criticism in *Kardaşlık* magazine which is one of the most important publication of Iraqi Turks that started in 1960's. *Kardaşlık* magazine was not only a media organ of the Iraqi Turks, but also a voice in many fields. In the writings of criticism and essay published in the magazine, in this type of articles literature, society, culture, politics, religion, language, nationality and history is studied. Magazine writers aimed to raise the standard of living of the people by touching every aspect of life. Abdulhakim Mustafa Rejioğlu published one of the finest examples of literary essay and criticsm. Rejioğlu, who is not only a writer but also great ideologist, he published most of his studies in *Kardaşlık* magazine. Rejioğlu which he has intense national consciousness used literature for good of society and development of his country. For this reason, he frequently emphasized concepts such as homeland, nationality, society, morality, education, development and youth in his

writings. In addition, with his knowledge, culture, intelligence and literary character, he presented extremely in-depth articles to his readers.

Key Words: Essay, criticism, Iraqi Turks, *Kardaşlık* magazine

ÖN SÖZ

Deneme ve eleştiri, edebiyat sanatının diğere türlerine göre daha yeni sayılabilecek türlerdir. Söz konusu türler hakkında yapılan kuram, kapsam, içerik, öznellik, nesnellik gibi tartışmalar günümüzde dahi canlılığını korumaktadır. Mutlak sınırlar çizilmiş olmakla birlikte bazı ayrıntılar üzerinde yapılan tartışmalar, söz konusu türlerin varlığı ve bağımsızlığına gölge düşürmemektedir.

Edebiyat sanatının icra edildiği ortamda yorumlama, değerlendirme, açıklama veya fikir belirtme gibi eylemler, kendiliğinden gelişen birer olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, her edebiyat dünyasında geçerli olduğu gibi Irak Türkmen Edebiyatında da varlığını göstermektedir. Irak Türkmen Edebiyatında deneme ve eleştiri türleri, başarılı örnekleriyle birlikte mevcuttur; ancak varlıkları yeterince bilinmemiştir. Birçok yazar, çeşitli konular hakkında araştırma, inceleme veya değerlendirmeler yapmış; ancak bunlar sistematik bir çerçeveye alınmamıştır. Çalışmamızın kaynağı ve amacı, bu noktada toplanmaktadır.

Irak Türkmen Edebiyatının varlığını sürdürmesi ve gelişmesi yolunda çok kıymetli ve zengin bir kaynak olan *Kardaşlık* dergisi, deneme ve eleştiri türlerinin edebî anlamda ilk örneklerini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra söz konusu türlerin gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Dergi ortamı, birçok yazarın farklı konular hakkındaki görüşlerini okuyucularla buluşturma imkânı sunmuştur. Çalışmamızda bu türlerde yayınlanmış yazılar, konu ve içeriklerine göre sınıflandırılmış ve Irak Türklerinin birçok konuya dair bakış açıları ortaya konmuştur.

Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, yaptığı araştırma ve incelemelerle farklı bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebî türlerden yalnızca deneme ve eleştiri üzerinde yoğunlaşan Rejioğlu, sıradan konulardan uzak durarak halkın gerçeklerine eğilmiştir. Bunun yanı sıra bilgisi, kültürü ve arı dili ile okuyucuların sevdiği bir isim olmuştur. Bu gibi nedenlerle Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, çalışmamızda deneme ve eleştiri türleri konusunda ana kaynak olarak seçilmiştir.

Tez çalışmamın başından sonuna kadar her türlü desteğini esirgemeyen, adeta bir hoşgörü, cesaret ve disiplin örneği olan değerli danışmanım Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu'ya en içten teşekkürü bir borç bilirim. Değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Nesrin Karaca,

Prof. Dr. Kelime Erdal, Prof. Dr. Abide Doğan ve Prof. Dr. Nezahat Özcan'a; tez konusu belirlemede ve kaynak sağlamada bana en büyük desteği sunan sevgili Kerkük Vakfı'na ve vakfın değerli üyeleri Prof. Dr. Suphi Saatçi, Kemal Bayatlı ve Nazım Terzioğlu'na; Abdulhakim Rejioğlu hakkında sahip oldukları tüm kaynakları sunan, bildiklerini paylaşan ve beni ağırlayan Rejioğlu'nun kızı sevgili Nilüfer Bayatlı'ya, oğlu Yaşar Rejioğlu'na, torunu Altay Bayatlı'ya, Türkmen Bayraktar'a ve Sibel Bayraktar'a; TERT (Televizyon Radyo Türkmeneli yerli kanalı) kurumu genel müdürü sayın Türkeş Salihi'ye; kıymetli hocam Şahin Kifrili'ye ve bu süreçte manevî desteğini her daim arkamda hissettiğim kıymetlilerim ailem ve biricik yol arkadaşım eşime en içten teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanı sıra tez çalışmamın aziz milletimin kıymetli okuyucularına ve Irak Türkmen Edebiyatına bir başucu kaynağı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ……... ii

YEMİN METNİ ……. iii

ÖZET ……... iv

ABSTRACT ……. vi

ÖN SÖZ ……... viii

İÇİNDEKİLER ……... x

KISALTMALAR ……... xv

GİRİŞ ……... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DENEME VE ELEŞTİRİ

I. DENEME ……... 6

A. TANIM ……... 6

B. ETİMOLOJİ ……... 6

C. DENEMECİLİK …… 6

II. ELEŞTİRİ ……... 9

A. TANIM ……... 9

B. ETİMOLOJİ ……... 10

C. EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ ……... 10

Ç. ELEŞTİRİDE ÖLÇÜT, AMAÇ VE İŞLEV……... 13

D. ELEŞTİRİDE ÖZNELLİK-NESNELLİK SORUNSALI ……... 15

E. ELEŞTİRMENLERİN TANIM, İŞLEV VE GÖREVLERİ …….. 16

F. ELEŞTİRİNİN TARİHÇESİ ……... 19

G. ELEŞTİRİ TÜRLERİ ……... 20

1. Tarihsel Eleştiri ……..……..……. 20

2. Sosyolojik Eleştiri ……..…….. 20

3. Marksist Eleştiri …….…….…… 21

4. İzlenimci Eleştiri …….…….…… 22

5. Biyografik Eleştiri ……...…….……...……. 22

6. Psikanalitik Eleştiri ……..…….…….. 23

7. Biçimci Eleştiri (Rus Biçimciliği) ……...…….…… 23

8. Yeni Eleştiri ……...…….…….. 24

9. Yapısalcı Eleştiri ……...…….…….. 24

10. Postyapısalcı Eleştiri …….…… 25

11. Yapısökücü Eleştiri …….……... 25

12. Arketipçi Eleştiri …….……... 26

13. Duygusal Etki Kuramı …….…….. 26

14. Alımlama Estetiği ……...…….…….. 26

15. Feminist Eleştiri …… 27

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKLERİ TARİHİ VE EDEBİYATI

I. IRAK'TA TÜRK VARLIĞI ……..…….. 28

A. "TÜRK" VE "TÜRKMEN" DEYİŞ VE ANLAMLARI **……..……..… 28**

B. IRAK TÜRKLERİNİN ASLI **…….…….…….. 29**

C. IRAK TÜRKLERİNİN TARİHİ **……..…….…… 29**

II. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI ……..…… 36

A. KRALLIK VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE IRAK'TA TÜRK DİLİNİN VARLIĞI ……. 39

B. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATININ GENEL GÖRÜNÜMÜ 42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKMEN KARDAŞLIK OCAĞI TARAFINDAN YAYINLANAN KARDAŞLIK DERGİSİ VE DERGİDEKİ DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI

I. TÜRKMEN KARDAŞLIK OCAĞI TARAFINDAN YAYINLANAN KARDAŞLIK DERGİSİ ……. 84

A. DERGİNİN EDEBÎ FAALİYETLERİ ……. 87

1. Başyazılar ……. 88

2. Şiirler ……... 88

3. Hikâyeler ……. 88

4. Roman ……. 89

5. Tarih ve Edebiyat Tarihleri ……. 89

6. Eleştiriler ……. 89

7. Denemeler ……. 89

8. Röportajlar ……. 90

II. KARDAŞLIK DERGİSİNDEKİ DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI ……. 90

A. ŞAİR, YAZAR VE ÇEŞİTLİ SANATKÂRLAR İLE İLGİLİ YAZILAN İNCELEME YAZILARI ……. 90

B. EDEBÎ KONULAR İLE İLGİLİ YAZILAR ……... 113

C. DİL KONULARI ÜZERİNE YAZILAR ……... 155

Ç. TOPLUMSAL KONULAR ÜZERİNE YAZILAR ……. 168

D. MÜZİK SANATI İLE İLGİLİ YAZILAR ……... 190

E. TARİHÎ KONULAR İLE İLGİLİ YAZILAR ……..…….……..…. 192

F. MİLLÎ YAZILAR ……...…….……..……. 206

G. SİYASÎ YAZILAR ……..……..……. 210

H. DİNÎ YAZILAR ……...…….. 215

I. IRAK TÜRKMEN COĞRAFYASI İLE İLGİLİ YAZILAR …….....….. 220

İ. BİLİMSEL YAZILAR ……..……...……. 223

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABDULHAKİM MUSTAFA REJİOĞLU

I. BİYOGRAFİSİ ……...…….…… 224

A. EDEBİYATA BAŞLAMASI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ ..……...…..…… 230

II. DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI ……..…… 236

A. TASAVVUF / DİVAN EDEBİYATI MENSUPLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ……..…….. 237

B. YENİ TÜRK EDEBİYATI MENSUPLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ 241

C. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI MENSUPLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ..

…….. 248

Ç. ŞİİR SANATI VE ŞAİR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ……...……. 256

D. HİKÂYE TÜRÜ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ …….....……. 258

E. EDEBÎ AKIMLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ……..……...……... 261

F. REJİOĞLU'NDA EDEBİYAT VE TOPLUM ……..…….. 262

G. ESKİ-YENİ EDEBİYAT ÇATIŞMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ……...…….……..… 264

H. KARDAŞLIK DERGİSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ……... 269

I. REJİOĞLU'NDA MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI 270

İ. YAZI DİLİ VE KONUŞMA DİLİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ 273

J. REJİOĞLU VE GENÇLİK 277

K. FOLKLOR İLE İLGİLİ YAZILARI 280

L. REJİOĞLU'NDAN ANILAR 286

SONUÇ **292**

KAYNAKÇA **301**

KARDAŞLIK DERGİSİNDEKİ ELEŞTİRİ VE DENEME YAZILARI KAYNAKÇASI **306**

EKLER **366**

ÖZ GEÇMİŞ **375**

KISALTMALAR

C. : Cilt

doğ. : Doğum

H. : Hicrî

M. : Milâdî

öl. : Ölüm

S. : Sayı

s. : Sayfa

GİRİŞ

Irak Türkleri, 1920'li yıllara kadar Anadolu Türkleri ile ortak bir edebiyat sahasında çalışmalarını icra etmişlerdir. 1920'li yıllardan sonra ise bölgede yaşanan büyük siyasî değişimler neticesinde kendi dil ve edebiyatlarını oluşturmak ve geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte zaman zaman dillerini, edebiyatlarını, kültürlerini ve dahi varlıklarını korumak için çeşitli mücadeleler vermek zorunda kalmışlar; söz konusu mücadeleler kapsamında ve sonucunda büyük kayıplar verdikleri zamanlar da olmuştur.

Irak Türkleri, kendi dil ve edebiyat sahasını oluştururken daha çok dergi ve gazete gibi yayın organlarını kullanmışlardır. Buna göre Irak Türkmen Edebiyatının dergi ve gazete odaklı bir edebiyat olduğu söylenebilir. Yazarlar, seslerini duyurmak ve birçok toplumsal soruna çözüm bulmak için bu tür yayın organlarında eserler vermişlerdir. Irak Türkleri siyasî, sosyal, ekonomik zorluklar ve sansürler sonucu kendi dillerinde eğitim görme, eser verme ve hatta kendi dillerinde konuşma haklarından zaman zaman mahrum kalmışlardır. Bu nedenle dünya kültür ve edebiyatlarında gelişen yeniliklerden ve hareketliliklerden ister istemez uzak kalmış veya geriden takip etmişlerdir.

Irak Türkmen Edebiyatında edebî türler arasında en çok gelişen ve üzerine en çok çalışmalar yapılan tür, şiirdir. Duygularını, düşüncelerini, sevinçlerini, hüzünlerini, özlemlerini, öfkelerini veya en önemlisi yurtlarına olan sevgilerini satırlara dökmek isteyenler, şiir yazmışlardır. Belki de halka sesini duyurmanın en hızlı ve etkili yolunun şiir yazmak olduğunu düşünmüşlerdir. Düzyazı türleri, şiirde olduğu kadar gelişim gösterememiş, bunun yanı sıra düzyazı türleri ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlı sayıda kalmıştır. İşte tam burada bu çalışmanın amacı ortaya çıkmaktadır.

Deneme ve eleştiri, Irak Türkmen Edebiyatında hak ettiği ölçüde gün yüzüne çıkmayı bekleyen düzyazı türleridir. Tezin amacı, bu türlerin varlığına ışık tutmak ve temel hatlarını çizerek Irak Türkmen Edebiyatındaki yansımasını incelemektir. Irak Türkmen Edebiyatında yer alan, ancak varlıkları yeterince bilinmeyen deneme ve eleştiri türlerinin bu çalışma ile teorik bir düşünce olmaktan çıkıp edebiyat sahasına yerleşeceği umulmaktadır. Daha önce benzer bir çalışma yapılmamış olmakla birlikte bu çalışma, Irak Türkmen Edebiyatında deneme ve eleştiri türlerinin varlığını ortaya çıkarmaya katkıda bulunması açısından bir ilktir.

Irak Türkleri, daha çok gazete ve dergilerde yayınlama fırsatı buldukları deneme ve eleştiri türündeki yazılarının konularını hayatın her alanından seçmişlerdir. Kimileri edebî konularda incelemeler yaparken kimileri halkın sosyal sorunlarına yönelmiştir. Kimileri müzik, resim, dans gibi sanatlara eğilirken kimileri Irak Türklerinin yazı dili problemleri ile ilgili çözüm önerilerinde bulunmuştur. Kimileri bazı tarihî olayları işlerken kimileri halkın içindeki millî bilinci yüceltmeyi amaçlamıştır.

Söz konusu deneme ve eleştiri türlerinin edebî anlamda ilk örnekleri, Irak Türklerinin en önemli yayın organlarından biri olan ve 1961-1977 yılları arasında düzenli sayılabilecek bir yayın hayatı sürdüren *Kardaşlık* dergisinde verilmiştir. *Kardaşlık,* bir edebiyat, kültür, tarih, bilim, siyaset ve folklor dergisidir. Onun kadar kapsamlı ve zengin içerikli bir başka yayın organı bulunmadığından *Kardaşlık,* Irak Türklerinin sesi ve can damarı olmuştur.

Dergide çok sayıda aydın Irak Türkü, deneme ve eleştiri yazıları yayınlamış, içlerinden en dikkat çekeni Abdulhakim Mustafa Rejioğlu olmuştur. Rejioğlu, o dönemin kısıtlı şartlarına bakıldığında üslubu, nezaketi, bilgisi, kültürü ve kullandığı son derece arı bir Türkçe ile göze çarpmakta ve Irak Türklerinin geleceğine kuvvetli bir ışık tutmaktadır.

Tez çalışması, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüme deneme türünün tanım ve etimolojik kökeni ile giriş yapılmış; ardından özellikleri ve tarihçesi üzerinde durulmuştur. Denemenin ardından eleştiri türünün de tanımı ve etimolojik kökeni verilmiştir. Eleştiride ölçüt, amaç, işlev ve tarihçesi üzerinde durulmuştur. Eleştiride öznellik-nesnellik sorunlarına ve edebiyat eleştirisine değinilmiştir. Geçmişten günümüze ortaya çıkan ve hâlâ kullanılmakta olan eleştiri türlerine yer verilmiştir. Söz konusu teorik bilgiler elde edilirken Türk Edebiyatı kaynaklarından yararlanılmıştır. Çünkü Irak Türkmen Edebiyatında bu tür teorik çalışmalar, mevcut değildir.

İkinci bölüm, Irak Türkleri tarihi ve edebiyatına ayrılmıştır. İlk olarak "Türk" ve Irak Türkleri için kullanılan "Türkmen" deyişleri üzerinde durulmuş, ardından Irak Türklerinin yaşadıkları topraklara yerleşme, yaşama ve günümüze kadar varlıklarını sürdürme süreçleri genişçe ele alınmıştır. Irak Türkmen Edebiyatına ayrılan başlık altında ise ortak dönem Türk Edebiyatından başlayarak Irak Türklerinin 1920'li yıllardan sonra kendi edebiyat dünyalarını oluşturma hareketleri işlenmiştir. Bu kapsamda edebî

türlerden şiir, hikâye, roman, tiyatro, anı, mektup ve gezi yazısı incelemeleri yapılmıştır. Irak Türkleri tarihine ve edebiyatına ayrı bir bölümde yer verilmesinin nedeni, hakkında kısıtlı sayıda çalışmalar bulunan söz konusu alanlarla ilgili okuyuculara kaynak sağlama amacı güdülmesidir.

Üçüncü bölüm, Irak Türkmen Edebiyatının en temel ve kıymetli yayın organı olan *Kardaşlık* dergisinin 1961-1977 yılları arasında yayınlanan tüm sayılarında yer alan deneme ve eleştiri yazıları hakkındaki incelemeleri içermektedir. Dergi bünyesinde yer alan şiir, hikâye, roman, röportaj gibi içeriklere kısaca değinildikten sonra deneme ve eleştiri türünde yayınlanan yazılar, işledikleri konulara göre sınıflandırılmış ve haklarında değerlendirmeler yapılmıştır. Dergide Abdulhakim Rejioğlu dışında deneme ve eleştiri türünde yazıları bulunan 145 yazarın Arap alfabesiyle Türkçe olarak yayınlanan 350, Arapça olarak yayınlanan 129 ve Latin alfabesiyle Türkçe olarak yayınlanan 57 adet yazısı incelenmiştir.

Dergide en çok işlenen konular arasında şair, yazar veya çeşitli sanatkârlar hakkında yapılan inceleme yazıları görülmektedir. Başlıca Fuzûlî olmak üzere Irak Türkmen coğrafyası ve diğer Türk coğrafyalarından edebiyat, felsefe, müzik, resim gibi alanlarda önde gelen birçok isim hakkında incelemeler yapılmıştır.

Başta edebiyat sanatının anlamı ve ekseni üzerinde durmak üzere dergide çeşitli edebî konular hakkında yapılan çalışmalar da mevcuttur. Bu noktada edebiyat tarihi, çeşitli eser veya tür incelemeleri veya edebî polemikler göze çarpmaktadır. Irak Türklerinin her daim tartışma konusu olan, hakkında ortak fikir birliği sağlanamayan ve kurallarının tam olarak belirlenemediği yazı dili de dergide çokça işlenen konular arasında yer almaktadır.

Deneme ve eleştiri yazılarının büyük bir bölümünü oluşturan toplumsal konular kapsamında ise günlük yaşama dair verilen öğütler, insanî değerler ve duygular, toplum eleştirisi ve çeşitli folklorik yapılar hakkında incelemeler bulunur. Bu yazılardaki ortak ve temel amaç, Irak Türkmen toplumunda iyi eğitimli, ahlâklı, vicdanlı, kültürlü ve özellikle millî şuuru yüksek bireyler yetiştirmektir. Dergide işlenen diğer konular arasında müzik sanatı, Irak veya başka bölge Türklerinin tarihi ve coğrafyası, millî şuur, siyaset, din ve bilim konuları yer almaktadır.

Kardaşlık dergisi ile ilgili daha önce yapılmış olan tez çalışmaları da mevcuttur. Söz konusu çalışmalar şunlardır:

1. DANDAN Ahmed Omeed Ahmed, *Kardaşlık Dergisinde (1961-1977) Yer Alan Hoyratlar: Dil İncelemesi-Metin-Sözlük,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2021.

2. JIHAD Abdullah Jamal Jihad, *Kardaşlık (1961-1976) Dergisindeki Folklor Başlıklı Yazıların Tespiti ve Sınıflandırılması,* (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2023.

3. JUMAILI Junaid Faisal Ahmed, *Irak Türkmenlerinin Yayın Organı: Kardaşlık Dergisi (1961-1963),* (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2019.

4. KAREEM Ayver Abbas Kareem, *Kardeşlik Dergisi (1961-1976) Bağlamında Irak Türkmen Türkçesi Atasözleri ve Deyimleri,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2018.

5. MOHAMMED Hayder Adil, *Kardaşlık Dergisinde Irak Türkmenlerinin Hikâyesi (1961-1977),* (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2015.

Bu çalışmanın daha önceki çalışmalardan farklı yanı, birer düzyazı türü olan deneme ve eleştirinin Irak Türkmen Edebiyatındaki yansımasını *Kardaşlık* dergisi bağlamında ilk kez ele almış olmasıdır. Söz konusu türlerin Irak Türkmen Edebiyatındaki yeri, daha önce sistematik bir biçimde incelenmemiştir. İncelemenin *Kardaşlık* dergisi kapsamıyla sınırlı kalmasının nedeni de dönemin edebiyat ortamının dergi bünyesinde toplanmış olmasıdır. Bunun yanı sıra *Kardaşlık* dergisi, deneme ve eleştiri türlerinin ilk örneklerini sunmakla birlikte diğer türlerin gelişiminde de önemli bir yere sahiptir.

Kardaşlık dergisinin 1961-1977 yılları arasında yayınlanan sayıları, dijital ortama aktarılmış olması sayesinde elde edilmiştir[1]. Aksi hâlde basılı olarak elde etmek güçtür.

Dördüncü ve son bölümde Irak Türkmen denemecilik ve eleştirmenliğinin en önemli temsilcilerinden biri olan ve yazılarının büyük bir kısmını *Kardaşlık* dergisinde yayınlayan Abdulhakim Mustafa Rejioğlu (1910-1975) ele alınmıştır. Rejioğlu'nun ayrı bir bölümde tek başına ele alınmasının nedeni edebî, sosyal, toplumsal, siyasî ve ekonomik sorunlara daha bilinçli ve sistematik bir şekilde yaklaşmasıdır. Bunun yanı sıra bilgisi, kültürü, temiz dili ve millî sorunları kendine bir dava hâline getirmesi tez çalışmasında özellikle seçilen bir isim olmasını sağlamıştır. Ayrıca birçok şair, hikâyeci veya tiyatrocu, deneme ve eleştiriyi bir yan tür olarak kullanırken Rejioğlu, bu türleri edebiyat sanatını icra etmek için temel olarak seçmiştir. Bunlar, onu farklı kılan özelliklerdir. Rejioğlu'nun biyografik bilgileri, çeşitli kaynaklar ve bazı yakınları (oğlu Yaşar Rejioğlu, kızı Nilüfer Bayatlı ve torunu Altay Bayatlı) ile yapılan görüşmeler ışığında elde edilmiştir.

Rejioğlu'nun yayınlanan deneme ve eleştiri yazılarına gelince birkaç nokta göze çarpmaktadır. Rejioğlu, millî bilinç oluşturma ve yüceltme hususunda hassas bir şahsiyet olarak bu özelliğini yazılarına ve çalışmalarına sürekli yansıtmıştır. Onun için uğruna her şeyin feda edilebileceği yegâne erek, milliyet kavramıdır. Bununla bağlantılı olarak kelâmını halkın hizmetine vermiş ve her dem toplumsal kalkınma için çabalamıştır. Edebiyatı ve diğer sanat dallarını bu yüce amaca hizmet edecek bir yol olarak görmüştür. Ayrıca toplumun gelişmesi ve modern çağa ayak uydurmasında gençlerin büyük rol sahibi olduğunu düşünerek yazılarında çoğunlukla gençliğe seslenmiş; bilgi, inanç, kültür, ahlâk ve azim sahibi olmaları için çağrılarda bulunmuştur.

[1] https://drive.google.com/drive/folders/1BiP604ejpRi-hV6T9XN34V-mtxfF-_NZ

BİRİNCİ BÖLÜM

DENEME VE ELEŞTİRİ

I. DENEME

A. TANIM

Deneme, günlük hayata dair herhangi bir konunun ele alınabildiği, ancak belli bir sanat, bilgi ve düşünce yapısı içeren yazılara verilen addır. Ana malzemesi 'insan' olan bu yazıların kimi zaman kurgusal kimi zaman da gerçekliğe dayanan özellikler taşıdığı görülmektedir (Mengi, 2005: 353). Deneme, kişinin kendisiyle ilgili düşüncesi ve bakış açısını geliştiren bir yapı olarak düşünüldüğünde kişinin gelişimine ve özgürlük kavramına oturmasına yardım edebilir (Yener, 2008: 8). Deneme yazan yazarların genellikle belli bir ispat çabası yoktur ve rahat bir tavır sergilerler. Bu türe olan rağbet, gazete ve dergilerin çoğalması ile artmıştır (Enginün, 2013: 451).

B. ETİMOLOJİ

Deneme teriminin kökenine bakıldığında Fransızcada türün ilk örneğini veren Bacon, bu türe "essai" adını verir. İngilizcede de "essay" olarak kullanılan bu terim için edebiyat kavramları sözlüğü *Metzler Literatur Lexikon* ise *"Fransızca ve İngilizcede halk Latincesindeki 'exagium' kelimesinden türemiştir. Herhangi bir konu hakkında belli bir sisteme bağlı olmadan fikirlerin sunulduğu düzyazı metnidir"* şeklinde açıklama yapmaktadır (Aytaç, 2007: 11).

C. DENEMECİLİK

Günlük hayata dair her türlü konunun ele alınabildiği denemelerde okur, bilimsel konuların ele alındığı yazılardaki gibi katı bir anlatım tarzı ile karşı karşıya değildir. Deneme yazarı, metnini daha çok bir söyleşi ortamı içindeymiş gibi sunduğundan okuyucu, bu düşünsel platformun içinde sıkılmadan bir şeyler öğrenebilir (Özdemir, 2002: 179). Denemenin belli kalıp bir kuralı yoktur; çeşitli misaller, alıntılar, simgelerle vs. yazılan bir türdür. (Balcı, 2006: 311-312)

Bazı yazarlara göre deneme, yalnızca kişisel görüşlerin belirtildiği bir alan değildir ve deneme türünün karşılığı olarak bu ifade çok yetersiz kalır. Deneme, zaten var olan bir şeyden bahseder ve onu yeniden düzenler. Bu bağlamda bahsettiği şeye bağlıdır ve doğruyu söylemek zorundadır (Yener, 2008: 14). Denemede bir iç monolog dışa vurulduğunda çoğulcu bir yaklaşımla karşılaşılır. Denemeyi özgür kılan noktalar, kesinlikten ve nesnellikten uzak oluşudur (Kökden, 2001: 97).

Klasik çağda ortaya çıkan denemenin öncesinde Yunan ve Roma çağında ona benzer olarak "mektup" ve "diyalog" vardır. Mektup ve diyaloglarda bir fikir ekseninde çeşitli tartışmalar gerçekleşir, belli başlı savlar kanıtlanmaya çalışılır. Bu açıdan deneme türü, mektup ve diyaloglara çokça yaklaşır (Çelik, Demirgüneş, Alaca, 2017 :775).

Uğur Kökden, denemeyi *"şairlerin dinlenip soluklandığı"* bir durak olarak görmektedir ve bu noktada Cenap Şahabettin, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Melih Cevdet, Salah Birsel, Cemal Süreya gibi isimleri anmaktadır. Bu fikrin arkasında denemecilerin bir anlamda şaire yakınlığı olması görüşü yatmaktadır (Aytaç, 2007: 152).

George Lukacs "Denemenin Doğası ve Biçimi" adlı yazısında denemenin konusunun biçim olduğunu belirtir. Deneme türünün asıl zaafının kendi doğasında olduğunu vurgular. Ona göre denemeci, hayat karşısında güçsüzdür ve mutlak sonuca yaklaştığını çağrıştıran kibri bir kenara bırakır. Çünkü nihayetinde başkalarının eserini ya da en fazla kendi görüşlerini açıklamaktan başka yapılacak bir şeyi yoktur. Bu yüzden denemeci, kendi karakterine bağlı olarak kendine has bir şeyler yaratmak zorunda kalmıştır ve bu zorunluluk, denemeciyi güçlü bir şekilde hâkimiyeti altına alır. Bu kaygıyı Türk Edebiyatında Nermi Uygur da güder. Ona göre de deneme yazmak, insanı hem geliştirir hem de hayatı daha yaşanılır kılar (Yener, 2008: 16-17).

Denemeci, ele aldığı konu hakkında kendini herhangi bir ispat sunmak zorunda hissetmez, vardığı yargıları doğrulama kaygısı gütmez. Bilimden tamamen uzak olmamakla birlikte sunduğu bilgileri yaşantıya uyarlayarak nesnel bir çerçeveden uzaklaştırır (Özdemir, 2002: 180).

Denemeci, okuyucuya bilgi sunmak yerine onu düşünmeye, doğru bildiği şeylerden dahi kuşku duymaya sürükler. Çağdaş denemenin bu özelliğini Melih Cevdet,

Cemal Süreya, Nermi Uygur, Oktay Akbal, Vedat Günyol, Memet Fuat, Salah Birsel, Füsun Altıok, Enis Batur gibi isimlerde çokça görebiliriz. Bunun yanı sıra Orhan Burian, Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin gibi isimlerde de denemenin geleneksel yanları ağır basar (Özdemir, 2002: 184).

Yazarların deneme türü ile ilgili olarak fikir birliği sağladığı konular olduğu kadar bir türlü ortak bir görüşe varılamayan noktalar da vardır. Fikir birliği sağlanan konular; denemenin samimi bir üslupla yazılan özgür bir ortam olması ve denemecinin geniş bir kültüre sahip olması gerektiğidir. Çağın önemli bir türü olup olmaması ve çağını tamamlamış olup olmaması da fikir birliği sağlanamamış konular olarak gösterilebilir. (Balcı, 2006: 326)

B. DENEMENİN TARİHÇESİ

Deneme türü, Avrupa'da Rönesans dönemiyle birlikte insanın bir birey olarak değer kazanması ve belli kalıplara oturtulmuş anlatı biçimlerinden farklı türlere yönelme isteğiyle birlikte ortaya çıkmıştır (Mengi, 2005: 354). Bu türün edebî başlatıcısı ve isim babası olarak düşünülen eser ise Fransız Montaigne'in XVI. yüzyılda verdiği "*Denemeler (Essais)*" adlı eseridir. Montaigne, eserinde deneme türünün tanımını yapmaktadır: "Edebiyatın kurmaca dışı türlerindendir." Bunun yanı sıra Montaigne, değişken bir ruh hâline sahip olduğu yazılarında gerçeğe bağlılık ilkesini kendine temel almıştır (Aytaç, 2007: 12). 1580 yılında yazdığı "Denemelerin Konusu" başlıklı yazısında amacının insanoğlunu geliştirmeyi değil; yalnızca onu anlatmak ve değişkenlik gösteren fikirleri belirtmek olduğunu belirtir. Bir bakıma sürekli içerisinde bulunduğu arayışı yazılarına döker (Balcı, 2006: 311). Birçok farklı konuyu ele aldığı eserinde temel amaç, insanın kendini anlamasıdır. Kendini anlamak demek, daha iyi ve daha erdemli yaşamayı öğrenmek demektir (Aytaç, 2007: 14).

Montaigne'den sonra Bacon, 1597'de bu türü İngiltere'ye taşımıştır. Bacon, deneme türüne biçim, biçem ve içerik bakımından yeni bir boyut kazandırmıştır (Balcı, 2006: 312). Montaigne'den esinlenerek eserine "*Denemeler*" adını veren yazarın birçok konuyu ele aldığı yazılarında Montaigne ile aralarındaki fark, Bacon'un öznellik ve şüphecilikten uzaklaşması ve sürekli bir öğüt verme çabası içinde bulunmasıdır (Aytaç, 2007: 15).

XIX. yüzyılda Addison ve Steele'in *"Tatler"* ve *"Spectator"* adlı dergileri ile birlikte deneme, edebiyat dergilerinde ele alınan bir tür hâline gelmiştir. Bu yüzyılda deneme, sanat ve edebiyat konuları ile ilgili eleştirel yazılar ele alındığı zaman kullanılır (Balcı, 2006: 312).

Montaigne ve Bacon, iki farklı deneme türünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Biri resmî, diğeri resmî olmayan deneme türüdür. Montaigne tarzı resmî olmayan deneme türünde okuyucu ile yazar arasında yakınlık hissedilir. Yazar, belirli özel konular yerine daha günlük konuları okuyucuları ile tartışır ve yazılarını konuşma diline daha yakın bir tarzda yazar. Bu türü benimseyen yazarlar arasında Mark Twain, Charles Lamb, James Thumber, George Orwell gibi isimler yer alır. Bacon tarzı resmî olan denemelerde ise yazar, daha otoriter bir kimliğe sahiptir ve yazıları daha dogmatik ve açıklayıcı olur. Yazılarını bu türde yazan yazarlar arasında da Joseph Addison, Matthew Arnold, John Stuart Mill gibi yazarlar örnek verilebilir. Günümüzde ise deneme türü üzerindeki bu ayrım kalkmıştır (Balcı, 2006: 312-313).

II. ELEŞTİRİ

A. TANIM

İnsan elinin değdiği her yapıt, beraberinde başkalarını etkiler veya çeşitli tepkilerle karşı karşıya kalır. Bu da eleştiri sanatının ve sisteminin doğuş kaynağıdır (Ünlü, 1997: 4). Buna bağlı olarak eleştiri, aklın ve insanın varlığına duyduğu ilginin bir sonucu olarak gelişen bir faaliyettir. İnsanın kâinata bakışının bir sonucu olarak her yerde mevcuttur (Ercilâsun, 2013: 215). Eleştiri, insanlığın var olduğu ilk günden beri vardır. Yazı bulunmadan önce sözlü eleştiri kullanılmıştır (Yurga, 2014: 17). Yorumlama eyleminin yapıldığı her durumun içinde eleştiri olduğu düşünülebilir. Yazının icadı ile birlikte eleştiri yazıları da baş göstermiş, ancak bir sanat dalı hâlini alması, belli aşamalardan geçtikten sonra gerçekleşmiştir.

Eleştiri, edebiyat eserlerini tanımlama, sınıflandırma, yorumlama veya değerlendirme olarak kabul edilir. Bu noktaların tamamını değil, bazılarını kapsayan eylemlerin de eleştiri olduğu düşünülmektedir. Kimileri edebî eserlerin tanımlanma ve açıklanmasını yeterli bulurken kimileri de bu eylemin içerisinde muhakkak bir yorum

veya değerlendirme aramaktadır. Bunun yanı sıra eleştiri, ele alınan eserin yalnızca kusurlu yanlarını değil, kusursuz ve doğru yanlarının da ortaya konulması işlemidir (Huyugüzel, 2019: 149).

B. ETİMOLOJİ

İngilizcede "criticsm", Fransızcada "critique", Almancada "kritik" olarak eleştiri terimi, eski Yunancada "yargılayıp hüküm verme" veya "ayırt etme" anlamlarına gelen "kritikos" sözcüğünden türemiştir (Huyugüzel, 2019: 148). Eleştirinin bir sanat dalı olarak benimsenip gelişmesi, her alan için farklı zamanlarda gelişmiştir ve bu zamanlar yakın tarihe aittir (Yurga, 2014: 17). Tanzimat döneminde bu kavramın karşılığı olarak en çok şu sözcükler kullanılmıştır: muaheze, muhakeme, ilm-i nakd, intikad. Tahirü'l-Mevlevî'ye göre yeni edebiyatçılar, "kritik" sözcüğünün karşılığı olarak "nakd" kökünden türeyen "tenkad, tenakkud, intikad, tenkid" sözcüklerini kullanmışlardır. "Tenkad" ve "tenakkud" sözcükleri az kullanılmasının yanı sıra, Servet-i Fünûn yazarları çoğunlukla "tenkid" sözcüğünü tercih etmiş, Cenap Şahabettin ise çağdaşlarından farklı olarak "intikad" sözcüğünü kullanmıştır (Ercilâsun, 2013: 215-216).

"Tenkit" sözcüğü, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde de uzunca bir süre kullanıldıktan sonra Dil Devrimi ile birlikte "eleştiri" ve "eleştirme" gibi terimler ortaya atılmıştır. Bu terimler, daha çok Türkçe sözcükler kullanmaya özen gösteren eleştirmen ve yazarlar tarafından benimsenmiştir. Günümüzde "tenkit" ve "eleştiri" sözcüklerinin ikisi de kullanılsa da "eleştiri"nin artık daha çok tercih edildiği göze çarpmaktadır (Huyugüzel, 2019: 149).

C. EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ

Sokrat, ozanların bilgelikleri üzerine konuşurken şöyle der: "Baylar, utanıyorum size doğruyu söylemeye. Titizlikle ve bilinçli olarak yazıldıklarını sandığım şiirleri alarak, bu şiirlerin ne anlam verdiklerini ozanlarına sordum. Ama ne yazık ki, bu ozanlar kendi yazdıkları şiirleri, hayranlarından daha iyi anlatmak yetisini gösteremediler. Demek ki onlar, akıllı oldukları için yazmıyorlar bu şiirleri. Kendilerinde yaratılıştan bir coşku

yeteneği, bir çeşit deha olduğu için yazabiliyorlar." Yüzyıllar önce bu sözlerle eleştirinin apayrı bir tür olduğu gerçeğini ortaya koymuştur Sokrat (Türkay, 1993: 122).

Eleştiri, Roland Barthes'in ifadesiyle "bir başkasının söylemi üzerine söylenen bir söylem"dir. Bir metin yaratmada iki türlü ideoloji baş gösterir: Yazarın ideolojisi ve metnin ideolojisi. Yazar, ideolojisini kimi zaman metnine yansıtırken kimi zaman da bu çizgiden çıkabilir. Ancak eleştirmenin buradaki asıl nesnesi, metnin ideolojisidir. Zaman zaman getireceği üst-söyleme katkıda bulunması ve açıklık getirmesi bakımından da yazarın ideolojisinden faydalanabilir. Örneğin toplumcu gerçekçi çizgide duran bir yazar, yarattığı metinde romantik toplumculuğa kaymış ise bu durum, yazar için bir başarısızlık örneğidir ve eleştirmeye alınabilecek bir noktadır (Metin, 2003: 401-402).

Eleştirinin çalışma şekline bakacak olursak, bunu belli kurallar çerçevesinde bir sistem hâline dönüştürmek, eleştiriyi bilimsel bir eylem hâline getirir. Ancak Northrop Frye, eleştirinin daha çok bir sanat yapmak olduğunu vurgular: Eleştirinin görevinin *"zevk sahibi bir insanın edebiyatı nasıl kullanacağını, değerlendireceğini örneklemek ve dolayısıyla da edebiyatın toplum tarafından nasıl sindirilmesi gerektiğini göstermek"* (Frye, 2015: 34) olduğunu söyler.

"*Eleştiri, okumanın, okuduğunu değerlendirmenin, düşündüklerini yazıya geçirmenin kaçınılmaz, doğal sonucu. (...) Yazarın yazma özgürlüğü gibi eleştirmenin de yazılanı değerlendirme, yorumlama ve bu çabayı bir metne dönüştürme özgürlüğü vardır.*" (Doğan, 2003: 456) Görüldüğü üzere eleştiri, okuma eyleminin kaçınılmaz bir parçasıdır. Bunu profesyonel olarak gerçekleştiren biri, daha çok bu eylemin bilinçli bir noktasına uzanmıştır. Bu noktada eleştiri, bir edebiyat alanı olma hakkını kazanır.

Edebî bir eser, yaratıcı bir zekânın yaşadığı ortama getirdiği bir yorumdur. Her ortam, belli bir değerler sisteminden oluşur ve edebî bir eser, o ortama ait sistemin bir parçasıdır (Kantarcıoğlu, 1991: 44). Matthew Arnold'a göre gerçek eserlerin yazılabilmesi için iki şeye ihtiyaç vardır: Kendi değerlerinin bilincinden olan bir fikir ortamı ve yaratıcı deha. Bilinçli fikirler ışığında yapılan eleştiri, birçok alanda yaratıcı dehalar için verimli bir ortam hazırlar (Kantarcıoğlu, 1991: 49). Edebî eleştiri, eleştirmen kişinin bir yapıtı, belli prensipler çerçevesinde yorumlama ve açıklığa kavuşturması işlemidir. Edebiyat eleştirisi, geçmişten günümüze sosyal, siyasi, ekonomik veya felsefi

alanların etkisiyle farklı kalıplarla şekillenerek günümüze kadar gelmiştir (Bingöl, 2017: 2).

Basit bir tanımla edebiyat eleştirisi, edebiyat eserleri veya yazarların yaratıcılık, özgünlük gibi nitelikleri ile ilgili yargılara varmak, yorumlamak veya çözümlemek amacıyla yapılan dikkatli okuma ve incelemeler neticesinde oluşur (Korkut, 2019: 48).

Edebiyat eleştirisini anlamak için öncelikle edebiyat, edebiyat tarihi ve edebiyat teorilerini anlamak gerekir. Yaratıcı bir zekanın mahsulü olan bir edebî eseri diğer basılı yapıtlardan ayıran en önemli nitelik, onun belli bir düşünce sisteminden ziyade, belli bir duygu sistemine dayandırılmış olmasıdır. Buna bağlı olarak o eserin dili de konuşma dilinden ve bilimsel bir dilden farklı olur. Bilimsel dil, tıpkı matematikteki gibi belli semboller ve işaretler kapsamında işlev gösteren bir dildir. Edebî dil ise, dil bilgisi kurallarının dahi dışına çıkarak çağrışımların, mantık dışı ifadelerin yer yer havada uçuştuğu manalar yüklü bir dilden ibarettir (Kantarcıoğlu, 1991: 44). Edebiyat eleştirisi, tamamıyla bilimsel ilkelere dayandırılamamakla birlikte sanat ilkelerini de kapsamına almak zorundadır. Çünkü incelenen yapıt, sıradanlığa aykırı olarak sanatsal bir özellik içerir (Bingöl, 2017: 4-5).

Eliot, "Gelenek ve Şair" adlı denemesinde hakiki bir sanat eserinin gelenek sınırları içerisinde olması gerektiğini, ancak bu geleneğin kendine has bir biçimde yorumlanması gerektiğini söyler. Sanatçı, geçmişi taklit etmemeli, ancak geçmişini bilmeli; yaşadığı kültür ortamının unsurlarını kendi yeteneğiyle yeniden yorumlayarak bunu eserine empoze etmelidir. Edebiyat tarihine baktığımızda ise her edebî eser, içerisinde bulunduğu ve kendisinden önce gelen dönemlerin özelliklerini taşıyan bir ürün olarak görülebilir. Bu durumda her edebî eser, kendisinden önce yazılan eserlere nazaran bir kapsam genişlemesine uğrar. Bu da pozitivizmin, dolayısıyla Hegel'in diyalektik idealizm felsefesinin temelidir (sebep-sonuç ilişkisi) (Kantarcıoğlu, 1991: 45-46).

Ancak Bergson'un yaratıcı evrim teorisi ile gelişen perspektivizm, pozitivizmin katı kurallarını reddeder ve edebiyat tarihi anlayışına farklı bir bakış açısı getirir. Perspektivizme göre her edebî eser, belli bir değerler topluluğunun bir parçası olmakla birlikte diğer parçalarla etkileşim içinde olur (Kantarcıoğlu, 1991: 46-47). Yeni anlayışlarla şekillenerek günümüze kadar gelen edebiyatta bu durum normaldir, çünkü

edebî eseri oluşturan ve geliştiren çok sayıda ve alanda faktörler olabilir (Ercilâsun, 2013: 215).

Edebiyat eleştirisinin kültür içerisindeki yerine baktığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşırız: İnsan hayatı, belli bir kültür olgusu içerisinde kendini bilmek, kendini kanıtlamak, aklı ve ahlâkı yeryüzünde hâkim kılmak gibi amaçlardan oluşur. İnsan, bireysel olarak bu amaçları gerçekleştirebildiği takdirde evrensele de ulaşır. Her sanatçı, tarihin çeşitli dönemlerinde hâkim olan felsefe kavramları ışığında bu tecrübeyi işler ve burada sanatçının amacı, insana insan olmanın ne anlama geldiğini ve değerini öğretmektir. Kısacası insana kendini bildirmektir. Sanatçı, ilk olarak millî (bireysel) kültürü, daha sonra evrensel kültürü gerçekleştirmeyi hedefler (Kantarcıoğlu, 1991: 48-49).

Ç. ELEŞTİRİDE ÖLÇÜT, AMAÇ VE İŞLEV

Yapısalcı eleştirmenlerden Jonathan Culler, edebiyatın belli yapı kalıplarından oluştuğunu belirtir. Bu kalıplar da geçmişten beri süregelen belli tarihî dönemlerin, oluşumuna zemin hazırladığı belli akımlar sayesinde ortaya çıkar. Bir edebiyat eleştirmeni, kendi yorumlama yeteneğinin yanı sıra bu kalıplara hâkim olmalıdır. Bu kalıplar, herkesçe kabul gören belli değer ve ölçülerdir. Bunlara hâkim olmak demek de "edebiyatta yeterli olmak" demektir. Buna göre bir sanat eseri, tek başına bir organik yapı değil; bir organik yapıdan oluşan geleneğin bir parçasıdır (Kantarcıoğlu, 1991: 47-48).

Doğan Hızlan'a göre geleneksel edebiyatın mahiyetinin belirlenmesi ve bu geleneğin şu an içinde bulunulduğu dönem ve topluma özgü yaşayan yanlarından faydalanılması gerekir. Çünkü her edebiyat, kendi döneminin bir ürünüdür ve o dönemin dünya görüşüne tabidir. Bu noktada incelemecilere büyük görev düşer ve ele aldıkları yapıtları kendi dönemlerinden bağımsız bir şekilde değerlendirmemeleri gerekir (1983: 278). Ele alınan eserin sonraki dönemlere ait şartlar çerçevesinde bir değerlendirmeye tabi tutulması, esere karşı yapılan büyük bir haksızlık olur. Çünkü kendi döneminde yazılan bir eserin kendisinden sonraki devirlerin özelliklerini taşıyabilmesi ve hareketlenmelerine vakıf olabilmesi imkânsızdır.

Eleştirinin hangi ölçütlere nasıl dayandırılacağı her zaman bir tartışma konusu olmuş, eleştiri yöntemleri ve kuralları, nasıl olması gerektiği konusu ile ilgili farklı fikirler ortaya atılmıştır (Özdemir, 2002: 163). Eleştiri, hakkında kuram ve amaç olarak yeterince ortak bir fikir birliği sağlanmamış olmasının yanında gerek eleştiri yazıları ve gerek eleştiri hakkında yazılanlar, farklı görüşler ve çeşitlilikler barındırır. Bir eleştiri yazısının edebiyat ya da düşünce alanına dâhil olabilmesi için şu üç tutumdan en az birinin içinde bulunması gerekir: Birincisi, bir değer yargısı barındırması, ikincisi ele aldığı eserin edebî inceleme çerçevesinde kalmak üzere önemini ve yerini belirtmek, üçüncüsü de bazı öznel yargıların yadırganmadan karşılanabileceği bir söyleşi olabilir (Akatlı, 2001: 18-19).

Bir eleştirinin anlamlı sayılabilmesi için iki türlü amaç ve işlev edinmesi gerekir: Birincisi, bir sanat görüşünü veya bir sanat eserinin verdiği değerleri örneklendirerek, çözümleyerek veya değerlendirerek bir temellendirmeye gitmek olabilir. Bu tür bir eleştirinin amacı bir şeyleri yüceltmek veya bir şeyleri ezmek olamaz. İkincisi, edebî eserleri ya tek tek ele alıp inceleme ya eseri yazarıyla birlikte inceleme ya eserler arasında bağlantı kurma ya da bir sanat çerçevesi belirlemeye çalışmak olabilir. Bu tür eleştiriler de okuyucuyu bazı noktalarda aydınlatma, ufkunu açma veya yeni bakış açıları kazandırmada yardımcı olabilir. Okuyucu ve yazar arasındaki ilişkiyi güçlendirdiği gibi farklı bir boyuta taşır (Akatlı, 2001: 20).

Gürsel Aytaç'a göre ise bir kitap, edebiyat ölçütlerine göre şu özellikler doğrultusunda değerlendirilmelidir:

-Eleştirisi yapılacak kitabın önce içeriğine değinilir, sonra çözümlemesi yapılır. Bu aşamalarda yan bilimlerden de faydalanılabilir ancak, yan bilimler burada amaç değil; araç olarak kullanılmalıdır.

-Biçimsel özellikler: Nasıl anlatıyor? (Birinci ağızdan, üçüncü ağızdan vs.) Anlatım tutumu nedir? (Nesnel, eleştirel, alaycı anlatım vs.)

-Anlatıcının konumu: Anlatıcı, anlattığı konunun baştan sona, tamamına hâkim olabilir (tanrısal); anlatıcı, anlattığı konuda karşıt görüşlere de yer verir ve böylelikle okuyucular anlatıcının hangi görüşten yana olduğunu anlamaz (yansız).

-Sunuş tarzı: İçten dışa ya da dıştan içe anlatım (örnek tarzlar: iç monolog, bilinç akışı, yorumlama, tasvir vs.).

-Üslup: Cümle türleri (yalın, birleşik, isim cümlesi, fiil cümlesi vs.) (1991: 51)

D. ELEŞTİRİDE ÖZNELLİK-NESNELLİK SORUNSALI

Eleştiride öznellik ve nesnellik, zaman zaman iç içe geçmiş, zaman zaman da birbirinden ayrılmaya çalışırken yapay bir çizgiye kaymaktan kendini alıkoyamamış yollardır. Ancak ikisinin birbirinden beslendiği ve etkileşim içinde bulundukları, genel görüşler içinde kabul edilebilir.

Öznel eleştiri, eleştiren kişinin eleştirdiği konuyu kendi üzerindeki etkisine göre yaptığı eleştiridir. Bu da "deneme" türüne yakınlık gösterir. Nesnel eleştiri ise, eleştirmenin kendi öznesini olabildiğince uzak tutarak herkesçe kabul görmüş belli ölçütler ışığında yaptığı eleştiridir. Ancak, burada tamamen öznellikten uzak durulması söz konusu değildir. Çünkü eleştirmen, eleştirdiği konuyu belli ölçütlere dayandırsa da konu üzerinde incelediği noktalar kendi deneyim ve mizacına göre değişkenlik gösterir. (Aytaç, 1991: 50)

Eleştiri, başlangıçta okuma ve etkilenme eylemlerine dayanan bir iş olduğundan ilk olarak öznel bir bağlamda gerçekleşir. Daha sonra oluşturulmuş ve benimsenmiş bir kuram çerçevesine alınır ve böylelikle nesnel bir nitelik kazanır (Lekesiz, 2003: 364).

Doğan Hızlan'a göre öznellik, kontrollü bir biçimde nesnel bakışı zenginleştirmekte; öznel bir bakışla da nesnel veriler, yargıları yönlendirmektedir. Nesnel eleştiride incelenen metnin tek bir kaynağa ya da görüşe dayandırılması, metne büyük bir haksızlıktır. İyi bir okur ve eleştirmen, incelediği metnin içeriğinde barındırdığı her türlü değere, unsura, konuya dikkatini verir ve metne karşı çoğulcu bir yaklaşım sergiler. Bazen metnin kendisi, öznellik-nesnellik veya yaklaşım türleri konusunda eleştirmen için bir yol göstericidir (2001: 34).

Öznellik, gerek metnin gerek metin yazarının her türlü özelliğinin ele alınmasında özgürce bir alan bırakır eleştirmene. Ancak nesnellik, kısıtlayıcıdır; eleştirmenin hareket alanını daraltır. Burada önemli olan, eleştirmenin geçirdiği değişim ve gelişimlerin de dahil olduğu tutarlılığıdır. Eleştirmen, bazen nesnel kalma çabası güderken incelediği metnin ya da yazarın birçok öznel güzelliklerini kırpar, feda eder (Hızlan, 2001: 36-37). İşte bu durumda nesnellik ve öznelliğin ikisi de Hızlan için yetersizdir. Ona göre

eleştirmen, incelediği metni her açıdan kuşatmalıdır (2001: 44). Buradan çıkarılabilecek sonuç, eleştirmen kişilerin tüm cevherlerini ortaya koyarak öznel veya nesnel bir kaygı gütmeden veya bu iki alanın içinde sıkışıp kalmadan, inceledikleri metni ulaşabileceği en ileri seviyeye taşımaları ve metne yardımcı olma amacı içinde olmaları gerektiğidir.

Eleştirinin zaman zaman karşılaştığı problemlerin bir diğer yönü ise bu eylemin ve eleştirmenlerin çok kez kabul edilmemiş ve dışlanmış olmasıdır. Çünkü eleştiri algısı, genellikle eleştirilen eserin her şeyden önce kusurlarının ortaya dökülmesi (her türlü kaçınılmaz bir yergi) olarak düşünülür ve eleştirmen, eleştirisini yaptığı esere övgüler yağdırsa dahi ona çoğunlukla kuşkucu bir bakış açısıyla yaklaşılmıştır. Yücel, eleştirinin bir *"edebiyat yapıtlarını yargılama"* işi olduğunu, zaman zaman yergi işlemi yapsa da eleştirinin illâ ki kötüleme anlamına gelmediğini; her şeyden önce bir tanımlama, adlandırma veya değerlendirme çabası olduğunu belirtmektedir (Yücel, 2007: 2-3).

E. ELEŞTİRMENLERİN TANIM, İŞLEV VE GÖREVLERİ

Eleştirmen, eleştiri eyleminin var olduğu günden beri vardır ve bu denklemin ayrılmaz bir parçasıdır. Eleştirel düşünmenin kaynağı ve bu düşünceyi uygulamaya döken unsurdur eleştirmen. Ancak zamanla eleştiride olduğu gibi eleştirmen için de belli şart, ölçüt ve estetik değerler söz konusu olmuştur. Bu nedenle her eleştirenin eleştirmen olup olamayacağı ve eleştirmen olmak için sağlanması gereken kriterler hakkında zaman zaman farklı görüşler ortaya atılmıştır.

Eleştiri, estetikten ve edebiyattan ödün vermemek kaydıyla kendi içinde değişken bir yapıya sahiptir ve eleştirmen, bu değişkenliğin üzerinde gereken dengeyi kurmalıdır. Okura göre eleştirmenin farklı tanımlamaları vardır. Kimi zaman yazarla okur arasındaki bağları güçlendiren, yazarı daha anlaşılır kılan bir köprü iken, kimi zaman da yazarla okur arasına giren gereksiz nitelikli biridir. Ancak eleştirmen gerçekten de okurla yazar arasında bağ kurma görevini üstlenir ve okuru, yazar ve eser hakkında bilgilendirir; aydınlatır (Hızlan, 2003: 441).

Eleştirmenlerin eleştiri yazıları yazmalarının belli başlı birkaç amacı vardır:

1. Bir edebî eseri okuyucuya hakkıyla tanıtmak ve kabul ettirmek amacıyla aydınlığa kavuşturmak.

2. Hak ettiği değeri bulmayan edebiyat sanatını savunmak ve değerini ortaya çıkarmak.
3. Yazar ve şairler için eser yazmada belli başlı kurallar ortaya koymak ve okurları edebî zevk bakımından yönlendirmek.
4. Edebî eserleri yeterince anlayamayacak okuyucu kitlesi için eserleri açıklayıcı konuma getirmek.
5. Eserleri belirlenen değer ölçüleri çerçevesinde değerlendirmek.
6. Bir eserin gerçek bir sanat eseri sayılabilmesi için gerekli ilkeleri bularak bunu eleştiride kullanmak (Huyugüzel, 2019: 150).

Eleştirmen, ele aldığı eserin amacına ulaşıp ulaşmadığını belirler, eserin çevresi üzerindeki etkilerini saptar. Bunun yanı sıra eserin dil, tür, içerik, biçim özellikleri gibi özelliklerini de ortaya koyar (Ünlü, 1997: 17). Ayrıca değerlendirmeye aldığı eserin bir sesi olarak gelmiş geçmiş edebiyatlar arasında bir köprü olur, zaman zaman aksaklıkları onarır (Türkay, 1993: 122) ve yeni bakış açıları geliştirir.

Eleştirmen, eleştirmen olabilmek için öncelikle çağdaş kültür eğitimi almalı, estetik anlayışı olmalı ve bu sayede eleştirel düşünebilme yetisini geliştirmelidir. İlgilendiği ve çalışacağı alanla ilgili olarak yeterli bilgi birikimini edinmiş ve gerekli karşılaştırmaları, incelemeleri yapmış olması gerekmektedir. Aksi hâlde bunlar yapılmadan herhangi bir verinin ele alınıp benimsenmesi, eleştiri ilkesine aykırıdır ve bu konuda büyük bir eksikliktir. Eleştirmen, eleştirisini yaparken herhangi bir taraf tutmaz, genelgeçer fikirler sunmaz. Yalnız tamamen nesnel olması ve öznel yanlarının değerlendirmelerine yansımamasına da imkân yoktur. Burada önemli olan eleştirisine yapıcı bir yön vermesidir (Ünlü, 1997: 14-15).

Eleştirmen, incelemeye aldığı metni tam anlamıyla kavramalı, gerekirse onunla duygusal bir bağ kurmalı ve iyice özümsemelidir ki, metindeki görünen ideolojileri belirlemenin yanı sıra gizli ideolojileri de ortaya çıkarabilsin. Burada eleştirmen, ele aldığı metnin eleştirisini yaparak kendi ideolojisini de oluşturmuş olur. Yazar, yazarın metni, eleştirmen ve eleştiri, bir hiyerarşik düzen içerisindedir. İktidarda eleştirmen vardır; ancak orada bulunabilmesinin temel şartı, metnin üzerine çıkabilmesi gerekliliğidir (Metin, 2003: 402-403).

Doğan Hızlan, eleştirmen kişilerin gerekliliğini şu nokta üzerinden vurgular: Birçok eser, üzerine yazılan eleştiri yazıları sayesinde okunmakta ve rağbet görmektedir. Bu eserleri gelecek yıllara ve dönemlere aktarma, eleştiri sayesinde gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra okuduğu eser hakkında yapılan eleştirileri okumayan okur, yazarın ekseni ve dünyası içinde sıkışıp kalır. Eser hakkında türüne ve dönemine göre bir karşılaştırma ve değerlendirme yapma yetisine sahip olamaz. Bu noktada eleştiriye ve eleştirmenlere, yazar ve okur tarafından büyük ölçüde haksızlık ve nankörlük yapılmaktadır (2003: 442).

Her eleştirmenin kendine has bir kişiliği olduğundan ve her eleştiri, eleştirmenin kendi algısının bir sonucu olduğundan eleştiride birtakım prensipler sonucu meydana gelen bir ölçüden söz etmek, zaman zaman mümkün olamamıştır. Burada eleştirmenin vasfı önemlidir. Eleştirmen, konuyu manipüle eden, karmaşık bir hâle sokan, haksız övgü ya da yergi yapan bir özellikte olmamalıdır. Gerçek eleştirmen, fikir ve sanat ahlâkına sahiptir ve eleştirisini bu doğrultuda yapar. Bir fikir veya sanat eserini eleştirmek, eserin yalnızca kendi yazarı ve kendi dönemi kapsamında da olmamalıdır. Bu kapsam, eserin yazıldığı dönemin ve şartların, öncesini ve sonrasını içine almalıdır. (Kurt, 1991: 66-67)

Herhangi bir konudaki eleştirinin değeri, eleştirmenin konuya hakimiyeti ile doğru orantılıdır. Ancak bu hakimiyet, belirli kalıp kurallara bağımlı bir hâlde bulunuyor ise küçümsenmeye mahkûmdur. Genellikle entelektüeller, bir konuyu değerlendirirken içinde bulundukları normlar ışığında hareket ederler ve bu normların dışında kalan eserleri göz ardı ederler. Ancak normlar, her dönem değişim ve yenileşmeye uğrar. Bu da yaratıcı bir azınlığın eliyle olur. Bu azınlık, kültür piramidinin en tepesinde bulunur ve onları her aydın dahi kolay kolay anlayamaz. Anlayabildikleri ölçüde değişen ve yenileşen normları, piramidin gittikçe alt katmanlarına doğru (halk kitlelerine doğru) yayarlar. Ancak bu normlar halk kitlelerine inene kadar ve bir ekol hâline gelene kadar, aşama aşama değer kaybeder (Uçar, 1991: 53).

Yalnızca kurallar çerçevesinde hüküm veren, bunların dışına çıkamayan eleştirmenler de küçük görülür. Çünkü yeniliklere açık değildirler ve çağının ilerisinde bir eser vermiş yazarı, sırf dönemin normları dışında kalıyor diye kabullenmezler. Birçok yazarın ölümlerinden uzun bir süre sonra gerçek değerinin anlaşılmasının da en önemli sebeplerinden biri budur (Uçar, 1991: 53).

F. ELEŞTİRİNİN TARİHÇESİ

Eleştiri tarihi, sanat tarihi gibi eskiye dayanır. İnsanlar çok eski çağlardan beri çeşitli sanat eserleri karşısında kayıtsız kalmayarak onlara karşı duydukları beğeni veya hayâl kırıklıklarını farklı şekillerde göstermişlerdir. Bu tepkiler, zamanla spesiyal düzlemlere oturarak eleştiriyi sanat ve bilim dünyasına taşımıştır (Filizok, 2019: 3).

Edebiyat eleştirisinin kaynağı Antik Yunan'a kadar dayandırılır. Ancak, edebî anlamda eleştirinin ilk ortaya çıkışı hakkında farklı fikirler mevcuttur. Edebî ilk eleştiriye bakıldığında Homeros destanındaki asıl dizelerle sonradan katılma olan dizeleri ayırmak için görevlendirilen üç İskenderiyeli bilgin göze çarpmaktadır. Bu ayıklama işleminin hangi kriterlere göre yapılmış olduğu bilinmemekle birlikte tarihte yapılan ilk edebî eleştiri olduğu düşünülmektedir (Ünlü, 1997: 4). Bundan başka edebî eleştirinin Aristoteles'in *Poetika*'sıyla başladığı düşünülmektedir. Aristo, eleştiri süreci kapsamına değerlendirmenin yanı sıra çözümleme aşamasını da dahil eder. Edebî eleştirinin Antik Yunan'a dayandırılmasının sebebi de Yunanlıların bu eylemi yaparken kendilerine belli bir kriter belirlemeleridir. Ancak edebiyat eleştirisinin XIX. yüzyılda Hippolyte Taine ile birlikte kuramsal bir mahiyet kazandığı kabul edilir. (Bingöl, 2017: 2)

Edebî eleştiri, ilk çağlarda unutulup giden yapıtların neden unutulduğu ve kalıcı olan yapıtların hangi özelliklerinin bunu sağladığı çalışmaları ile şekillenmeye başlar. Bu çalışmalardaki en büyük amaç, "güzel"in ortaya çıkarılmasıdır. Platon'un bu bağlamda kuramsal söyleşileri bulunurken Aristo, bu konudaki düşüncelerini eser hâline getiren ilk düşünürdür. Orta Çağ'da bağnazlığın hüküm sürdüğü dönemde eleştiriden söz edilmez. Rönesans döneminde ise eleştiride filolojik kurallar ağır basmaktadır. XVI. yüzyılda Montaigne, "izlenimciliği" ortaya atar. XVII. yüzyılda eleştiriyi daha çok gazeteler yaşatır (Ünlü, 1997: 5). XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ise edebiyat akımlarının etkisiyle eleştiride yeni ölçütler baş göstermektedir. Bilimsel eleştirinin temelleri atılır ve buradaki üç önemli isim, Sainte-Beuve, Villemain ve Hippolyte Taine'dir (Ünlü, 1997: 6). Ardından eleştiri, Fransa'da olduğu gibi İngiliz, Alman, İtalyan edebiyatlarında da çağdaşlaşma yoluna gider ve her edebiyatın eleştirisi kendi çerçevesinde şekillenir ve kendi temsilcilerini doğurmaya başlar (Ünlü, 1997: 7).

Edebî eleştirinin kaynağı ve gelişmesi, Eski Yunan ve Latin edebiyatlarıyla Batı edebiyatıdır. Türk Edebiyatında çağdaş eleştiri, Tanzimat ve Edebiyat-ı Cedide

dönemlerinde ortaya çıkar. Tanzimat öncesindeki eserlerde eleştirinin oluşumuna zemin hazırlayan hiciv, taşlama, mizah gibi örnekler görülmektedir (Ünlü, 1997: 9).

G. ELEŞTİRİ TÜRLERİ

1. Tarihsel Eleştiri

Eserlerin verildiği dönemlere ait şartlara yoğunlaşan bir eleştiri türüdür. Buna göre eleştirmen, ele aldığı eseri yorumlamak için eserin yazıldığı dönemin perspektifi ve değer yargılarını araştırır (Özdemir, 2002: 166). Ardından eserin yazıldığı dönemin şartları, kültürel özellikleri, yazarın yaşamı ve dili hakkında bilgiler vererek eserin kendi döneminde taşıdığı anlam ve önemi okuyucuya ulaştırmayı amaçlar (Huyugüzel, 2019: 482). Bu tür eleştiri, kurallara bağlanmadan yapıtı oluşturan olayların neden ve sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Söz konusu neden ve sonuçlar, yazarın kendisi ve yapıttaki kişilerle de ilgi içerisindedir (Ünlü, 1997: 23).

Tarihsel eleştiri eylemini kusursuz bir şekilde gerçekleştirebilmenin bazı şartları vardır. Öncelikle eserin orijinal metnine ulaşarak yazıldığı tarihin saptanması gerekir. Ardından varsa eserde zaman aşımı kaynaklı bulunan dilsel farklılıklar ortaya konmalıdır. Ayrıca yazarın hayatı hakkında verilecek bilgiler de çalışmaya aydınlık katacaktır (Moran, 2002: 79).

2. Sosyolojik Eleştiri

Eserin oluşumuna katkısı bulunan toplumsal olguları ele alan bir eleştiri türüdür. Burada eleştirmen, eserin kendisinden ziyade yazıldığı dönemdeki toplumsal değerlere odaklanmaktadır (Özdemir, 2002: 166). Her oluşumun arkasında var olan kaçınılmaz nedenler olduğunu ve bunların irdelenmesi gerektiğini düşünen bu anlayış çerçevesinde eleştirmenler, insan ve toplumun ruhsal durumunun oluşumunda ırk, çevre ve zaman kavramlarının önemli olduğunu düşünerek eleştirilerini bu noktalar üzerinde toplamaktadırlar (Ünlü, 1997: 25). Sosyolojik eleştiri, edebiyata yaklaşımında ortamı göz önünde bulundurur. Bu eylemde edebiyatın anlamı ve mahiyetini ortaya çıkarma amacı vardır (Özsarı, 2019: 88).

Sosyolojik eleştirinin temel ilkesi, bir eserin kendi başına var olmadığı ve onu toplumsal koşulların şekillendirdiğidir. Bu durumda yazar, eser ve okuru belli başlı toplumsal koşullar belirlediğine göre bu koşulların üzerinde durmak lazımdır. Bunun yanı sıra sosyoloji biliminin temel alındığı edebiyat çalışmalarının bir kısmı, edebiyat eleştirisi sayılmamaktadır. Çünkü bu yöntem, çoğunlukla eserleri okuyup anlamayı değil, belli alanlarda bilgi edinmek için eserleri araç olarak kullanmayı amaçlar (Moran, 2002: 85).

Sosyolojiyle edebiyat araştırmalarının beraber yürütüldüğü ve edebiyat sosyolojisine dahil olduğu noktalar da vardır. Örneğin yazar sosyolojisiyle ilgili araştırmalarda yazarların en çok hangi çağda, hangi ülkelerde veya hangi sınıflarda yer aldığı üzerinde durulur (Moran, 2002: 86).

3. Marksist Eleştiri

Bu eleştiri türü, Marksizmin ilkeleri olan sınıf çatışmaları ve ekonomik buhranları temel almaktadır (Ünlü, 1997: 26). Eleştiri dünyasında genişçe yer tutan ve Karl Marx ile onun takipçisi Friedrich Engels'in görüşlerine dayanan bu eleştiri tipinin temel hatları şöyle çizilebilir: İnsanlık tarihi, daha çok ekonomik açıdan her zaman hâkim ve mahkûm sınıfların birbirlerine üstünlük kurmak için mücadele verdiği sahnelere şahit olmuştur. İdeoloji, insan bilincini oluşturan ve gördüğü her şeyi bu bilinç doğrultusunda algılamasını sağlayan bir yapıdır. Tarih boyunca topluma hâkim olan ideolojiler, o toplumun ekonomik açıdan egemen olan sınıfının çıkarlarına göre ve bu çıkarları korumak üzere şekillenmiştir (Huyugüzel, 2019: 290).

Marksist eleştiri ışığında incelenen eserlerde yazıldıkları dönemin ekonomik ve ideolojik durumları dikkate alınır ve bunları ne derece yansıttığı incelenir (Huyugüzel, 2019: 291).

Marksist eleştiri, sosyolojik eleştiriden farklı olarak bir olayın nedenlerini araştırıp ortaya dökmekle kalmaz, bu nedenleri yargılar. Eleştirmen, ele aldığı eseri meydana getiren iki faktör (ekonomik şartlar ve sınıfsal ayrılıklar) ışığında inceleme ve yargılamalarda bulunur. Bu anlayışa göre bir eser, hâkimiyeti eline alan ve sömüren tarafın değil, ezilen ve haksızlığa uğrayan kesimin yanında olmalıdır (Moran, 2002: 88).

Marksist eleştiriciler, toplumda sınıf yapısını ortadan kaldırmaya çalışan mücadeleyi ve kapitalist rejimlerin yaptığı zulümleri anlatan eserleri ifade etmek için "toplumcu gerçekçi" terimini kullanmışlardır (Huyugüzel, 2019: 509). Toplumcu gerçekçi bir eser, toplumun iç yapısını ve dinamiğini kavrayarak olay, durum ve kişileri tipik olarak okuyucuya sunmalıdır. Örneğin romanda işlenen bir karakter, okuyucuda saygı uyandırmalı ve okuyucunun imrenerek örnek aldığı bir tip olmalıdır (Moran, 2002: 55).

4. İzlenimci Eleştiri

Bu tür eleştiride ölçüt, eleştirmenin yalnızca kendi beğenisidir ve eleştirmenin amacı yapıtı değerlendirmek değil, yapıtın kendi üzerinde bıraktığı etkileri sunmaktır (Özdemir, 2002: 164). Bir başka deyişle kurallara itibar edilmeyen bu anlayışta herkesçe kabul edilen 'doğru-yanlış' veya 'faydalı-faydasız' gibi yargılar, izlenimci eleştirmenlerin kabul ettiği bir şey değildir. Bu nedenle eserin içeriği ve yapısı bu anlayışta pek dikkate alınmaz (Moran, 2002: 264). Bu eleştiride eleştirmen, tamamen öznel yargılarına dayanarak yazar ve okur arasında bir köprü kurmaktadır (Ünlü, 1997: 31).

Eserin düzen ve sistemini ortaya koyma amacı gütmeyen bu eleştiri anlayışında eleştirmen, yalnızca eserden aldığı zevki ve vardığı sonucu gözler önüne serer. Eseri değerlendirme ve açıklama mecburiyeti yoktur (Filizok, 2019: 158).

5. Biyografik Eleştiri

Eser ile yazarının yaşamı arasında kuvvetli bir bağ olduğunu düşünen bu eleştiri çeşidi, eseri yorumlamak için yazarın yaşam koşullarına yoğunlaştığı gibi yazarın kişiliği veya ruhsal durumunu ortaya koymak için eserini bir belge gibi de kullanmaktadır (Özdemir, 2002: 167).

6. Psikanalitik Eleştiri

Bu eleştiri türü, Avusturyalı ünlü nörolog ve psikiyatrist Sigmund Freud'un ruhen hasta olan insanları iyileştirmek için geliştirdiği psikanaliz yönteminden ve bilinç dışının insan psikolojisindeki etkisi hakkındaki görüşlerinden yararlanmak kaydıyla yazarın kişiliği, ruhsal durumu, eserdeki kişilerin yaşayışları, yaşadıkları olaylar ve bilinçaltları gibi unsurlar göz önüne alınarak yapılır (Ünlü, 1997: 28).

Freud'a göre edebiyat sanatı, bir çeşit rüya, hayâl veya fantezi ürünüdür ve yazarlar, toplumun veya gerçekliğin izin vermediği bastırılmış duyguları örtülü bir şekilde eserlerinde ortaya koyarlar. Bu şekilde hem kendilerine bir avuntu yaratmış olurlar hem de aynı duyguları yaşayan okurlar için bir kaçış ortamı yaratmış gibidirler (Huyugüzel, 2019: 404).

Psikanaliz yöntemine dayanarak yapılan incelemelerde yazarın psikolojisi ve bilinçaltı dünyasına ışık tutulmasının yanı sıra, eser ve eserdeki kahramanların psikolojileri de ele alınmış ve yorumlanmıştır (Moran, 2002: 149). Bir sanat eseri, yazarın içinde tutup açığa çıkarmadığı ve bastırdığı duyguların şekil almış hâli olarak düşünülür. Buna göre sanat eseri, sanatçının bilinçaltında yaşayan düşünceleri, istekleri ve korkularının bir kılıfa veya kimliğe bürünerek ortaya çıkmasıdır. Psikanalitik eleştiri yöntemi kullananlar, yazarın kimliğini ve kişiliğini ortaya çıkarmak için eserlerine yönelmektedirler. Aynı zamanda bu yöntem, sanatçının eserlerini açıklığa kavuşturmak için de kullanılır (Moran, 2002: 152).

7. Biçimci Eleştiri (Rus Biçimciliği)

1910'lu yıllarda Rusya'da ortaya çıkan bu eleştiri akımında 'edebî dil' temel odak noktasıdır ve günlük dille ters düştüğü önemli noktalar vardır. Günlük dil, iletişim ve haberleşme gibi konularda bir araç olan ve dinleyenlerde artık alışılmış ve farklı tepkiler uyandırmayan bir yapıdır. Edebî dilde ise dikkat, direkt olarak kendi üzerinde toplanır ve edebî dil, günlük dili çeşitli sapmalar uygulayarak daha dikkat uyandırıcı, aydınlatıcı ve sarsıcı bir hâle getirir. Bu özellik, biçimcilere göre "edebilik" olarak adlandırılır. Yine onlara göre içeriğin edebilikte herhangi bir etkisi yoktur ve içerik, tamamen biçime bağlıdır (Huyugüzel, 2019: 429).

Biçimciler, edebiyatı ifade aracı veya ifade eylemi sırasında uygulanan kurallar topluluğu olarak görmüşlerdir. Yazarı ise dilde var olan elverişli anlatım araçlarını işlek veya canlı bir hâle getiren bir sanatçı olarak görmüşlerdir. Amerika'da 1940'lı yıllarda ortaya çıkan yeni eleştiri anlayışı da zaman zaman "biçimci" olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bu anlayışta da biçimciler gibi eserin tek başına bir bütün ve incelemeler için yeterli olduğu düşünülmüş, yazara veya dış dünyaya yaptığı göndermeler pek önemsenmemiştir. Ancak içerik konusunun dikkate alınması noktasında yeni eleştiriciler, biçimcilerden ayrılır (Huyugüzel, 2019: 431). Bunun yanı sıra Rus biçimciliği, 1960'larda ortaya çıkacak olan yapısalcılığın temellerini de oluşturmuştur (Moran, 2002: 178).

8. Yeni Eleştiri

Metne eğilen bir bakış açısı olan bu anlayışta eserin yazarından, okurundan, yazıldığı dönemin toplumsal ve tarihsel şartlarından bağımsız olarak ayrı bir olgu olduğu düşünülmektedir (Moran, 2002: 160). Yeni eleştiricilere göre edebî eleştirinin temel amacı, eseri oluşturan şekil ve içerik gibi öğelerin meydana getirdiği "organik bütünlüğü" ele almak ve değerlendirmek olmalıdır. Onlara göre edebî dil, bilim dili ve günlük dilden ayrılan özel bir çeşit dildir (Huyugüzel, 2019: 568).

9. Yapısalcı Eleştiri

Yapısalcı eleştiride eser, basitçe bir metin hâline dönüşür ve temel fonksiyonu, belli bir edebî gelenek veya şifrelerin bir araya gelerek oluşturdukları dil unsurları sistemini yansıtmaktır (Huyugüzel, 2019: 543). Bir başka deyişle yapısalcılık, yüzeyde görünen kısmın altında yatan parçaların oluşturduğu sistemi araştırır. Burada önemli olan, bu parçaların tek başlarına anlamı olmazken, birbirleriyle olan bağları onlara anlam kazandırır. Yapısalcılığı anlamak için dilbilimden başlamak gerekir, çünkü bu yöntemin kaynağı, Ferdinand Saussure'ün kurduğu yapısal dilbilim kuramıdır (Moran, 2002: 186). Saussure, dili "dil" ve "söz" olarak iki kavrama ayırır. Dil, Türkçe, İngilizce, Fransızca gibi belli bir dil sistemine verilen addır. Söz ise bir dilin somut olarak bir konuşmacı

tarafından uygulanmasıdır. Dilbilimin amacı, bu iki nokta arasındaki sistemi ortaya çıkarmaktır (Moran, 2002: 188).

Yapısalcı eleştiride yazar, metnin kaynağı olarak görülmez. O, yalnızca belli gelenek, uzlaşma ve şifreleri bir araya getirerek yeni bir metin oluşturan bir merkezdir. Bu anlayışta okur, yazardan daha önemli bir yere sahiptir. Çünkü okur, metni anlamlandıracak konumdadır (Huyugüzel, 2019: 544).

10. Postyapısalcı Eleştiri

Yapısalcı anlayış, zamanla şekil değiştirerek post-yapısalcılık adını almıştır (Bu eylemde en büyük katkısı olan isim, Derrida olmakla birlikte ortaya yeni bir eleştiri yöntemi olan yapısökücü eleştiri de çıkmıştır) (Moran, 2002: 206). Postyapısal eleştiri yaklaşımının temel özeliklerinden biri, eleştirme eyleminden önce bunun zeminini oluşturan teoriye önem vermesidir. Postyapısalcılara göre eleştirmen, eleştirme işini yapmadan önce bu eylemi hangi teori ve kaynaklara dayandıracağını açıklamalıdır. Postyapısalcılığın bir başka özelliği, incelenen eserin yazarını merkezden uzaklaştırarak önemsizleştirmesi ve daha çok okura önem vermesidir. Buna göre eser, yazarın elinden çıktıktan sonra artık ondan bağımsız ayrı bir bütündür ve değerlendirmeler buna göre yapılır (Huyugüzel, 2019: 393).

11. Yapısökücü Eleştiri

Yapısökücüler, bir kavramın tek bir anlam içermesi fikrine karşıt olarak hareketli olabileceğini ve çok çeşitlilik gösterebileceğini savunmakla birlikte evrensel geçerliliği olan sabit bir düşünce sistemini reddetmişlerdir (Moran, 2002: 206). Ayrıca edebî dildeki mecazlar üzerinde çokça durmakla birlikte aralarında hiyerarşik bir düzen veya çokça fark bulunmadığını düşünmektedirler (Huyugüzel, 2019: 561).

12. Arketipçi Eleştiri

Bu anlayışta yine metne eğilmenin yanı sıra çok eski dönemlerden beri insanlar üzerinde çeşitli yönlerden etkiler bırakan ölümsüz arketipler aranmaktadır. Bu arketipler edebiyat eserlerinde türlü şekillerde görülebilir: Olay örgüsü, kahramanlar, imgeler gibi noktalarda karşımıza çıkar (Moran, 2002: 219). Bazı şiir, hikâye, roman ve piyeslerde belli başlı kalıplar, davranışlar veya tipler üzerinde fazlaca durulur. Arketip eleştiricileri, bu unsurların okurların psikolojisinde büyük etkiler yarattığını veya bazı duygu ve heyecanları ortaya çıkardığını düşünmektedir (Huyugüzel, 2019: 63).

13. Duygusal Etki Kuramı

Duygusal etki kuramı, sanatı işlevine göre açıklama ve değerlendirme eğilimindedir. Bu kurama göre sanat eserini zevk ve eğitim için okumak, edebiyatın iki temel işlevidir. Buna göre hoşa giden ve zevk veren bir şey sanat eseri sayılabilir ancak bu, söz konusu kuramın yetersiz kaldığı bir noktadır. Çünkü zevk vermesi, bir eserin gerçek bir sanat eseri sayılabilmesi için gereklidir, ancak tek başına yeterli değildir (Moran, 2002: 232).

14. Alımlama Estetiği

Alımlama estetiğinin duygusal etki kuramından farkı, sanatın tanımına değil; anlamına yönelmiş olmasıdır. Anlamın esere yazar, içerik veya okur gibi unsurlar tarafından verilip verilmediğini araştırır. Bu kuram, bir duygu işlevi değil; bilimsel ve düşünsel bir eylemdir (Moran, 2002: 240). Bu yöntemde edebî bir eserin yazıldığı dönemde devrin okur kitlesi tarafından nasıl alımlandığı yani nasıl anlaşılıp değerlendirildiği üzerinde durulur. Alımlama estetiği, edebiyat tarihini eserlerin okur topluluğu üzerinde yarattığı etki ve bu etkinin kitlesel olarak zaman içerisindeki değişim ve dönüşümleri noktalarından inceler (Huyugüzel, 2019: 33). Eleştirmenlerin kendi dönemlerinin zevkine göre bir eseri ele alıp eleştirmelerinin yanı sıra eserlerin de okurların zevk ve estetik değerlerinin yönlendirilmesinde önemli bir rolü olabilir (Huyugüzel, 2019: 34).

15. Feminist Eleştiri

Bu eleştiri anlayışında birkaç önemli unsur bulunmaktadır:

1. Batı medeniyetinin ataerkil bir yapıya sahip olması ve bu fikrin kadınlara hayatın her alanında empoze edilmiş olması, feminist eleştirmenler tarafından ortak bir görüş olarak kabul edilmektedir (Huyugüzel, 2019: 171).
2. Batı kültüründe erkek cinsiyeti egemen, aktif, yaratıcı ve akılcı bir karşılığa sahipken kadın cinsiyeti tam tersi olarak pasif, çekingen, duygusal ve görenekçi bir yapıya sahiptir (Huyugüzel, 2019: 172).
3. Söz konusu ataerkil ideoloji, Batı edebiyatının önemli eserlerinin büyük çoğunluğunda apaçık göze çarpmaktadır. Hamlet, Oedipus, Ulysses, Huckleberry Finn gibi kahramanlar, erkeğe özgü tüm özellikleri taşıyan kahramanlardır (Huyugüzel, 2019: 172).
4. Edebî eserleri değerlendirme ve belli bir çerçeveye yerleştirme yolunda ortaya konan tüm ölçütler, erkeklere özgü düşünce biçimlerinden yola çıkarak ortaya konmuşlardır (Huyugüzel, 2019: 173).

Feminist eleştiricilerin en çok ilgilendiği nokta, edebiyatı bugüne kadar göz ardı edilen kadın bakışıyla yeniden şekillendirmektir. Erkeklerin yazdığı edebiyat tarihlerini kadın bakışıyla inceler ve feminist açıdan eleştirirler. Burada izlenen yol, özellikle erkeklerin yazdıkları eserlerde kullandıkları kadın tiplemelerini değerlendirmektir (Huyugüzel, 2019: 173).

Edebî alanda feminist eleştirinin okur olarak kadına yönelik ve yazar olarak kadına yönelik olmak üzere iki temel yaklaşımı bulunmaktadır. Okur olarak kadına yönelik feminist eleştiri yönteminin temel amaçları, erkek yazarların eserlerine bir kadın gözüyle bakarak eserdeki cinsel ideolojiyi, kadınların nasıl imgelendiğini veya ne tür klişe tipler çerçevesinde ele alındığını belirlemek ve bunları feminist açıdan değerlendirmektir (Moran, 2002: 251).

Yazar olarak kadına yönelik feminist eleştiri ise edebiyat tarihindeki kadın yazarları inceleme ve kadın söyleminin olanaklarını araştırma olmak üzere iki temel noktada toplanmaktadır (Moran, 2002: 254).

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKLERİ TARİHİ VE EDEBİYATI

I. IRAK'TA TÜRK VARLIĞI

A. "TÜRK" VE "TÜRKMEN" DEYİŞ VE ANLAMLARI

Türkmen kelimesinin kökeni hakkında çok çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu kelime, ilk olarak VIII. yüzyılda *Tong-tin Ansiklopedisi*'nde Çince olarak "Tokumenk" şeklinde geçmektedir. Kaşgarlı Mahmut, bu adın Oğuzların yanı sıra Karluklara verildiğini de belirtmiştir. Bazı tarihçilere göre de "Türk" kelimesi ve Farsça "manend" kelimesi birleşerek "Türk'e benzer" anlamına gelen "Türkmanend" kelimesinden "Türkmen" sözcüğü doğmuştur (Hürmüzlü, 2003: 14-15).

Necip Asım, "Türkmen" kelimesinin "Türk insanı" veya "Türk savaşçısı" anlamına gelen "Türk+man" kelimelerinden doğduğunu belirtmektedir. J. Deny'nin görüşüne göre ise "-men" ya da "-man" eki Türk dil bilgisine dayanılarak büyüklük, yücelik anlamına gelmekte, böylece Türkmen kelimesi, "asil veya saf kan Türk" karşılığını vermektedir. Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu da aynı görüşü savunmakta ve genel itibarıyla bu görüş, daha çok kabul görmektedir (Hürmüzlü, 2003: 16-17).

Bugün Irak topraklarında yaşayan Türkler için daha çok kullanılan "Türkmen" deyişi, aslında 1959 yılından sonra Irak Türklerini Türkiye Türklerinden soy ve kültür bakımından ayırmak, uzaklaştırmak için devlet tarafından resmî olarak getirilmiştir. Bu şekilde Irak'taki Türklerin Anadolu'dan değil de Orta Asya'dan geldiklerine dair bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu girişim, daha önce 1920'lerde İngilizlerin işgali döneminde İngilizler tarafından da gerçekleştirilmiştir. Ancak, Abdülkerim Kasım yönetiminin de İngilizlerin de bu tezi çürütülmüştür. Tüm bunlara karşılık Irak Türkleri, kendilerine verilen "Türkmen" adını yadırgamadan kullanmışlar, ancak bu politik kurnazlığın kendilerini köklerinden ve benliklerinden koparmasına izin vermemişlerdir (Saatçi, 2017: 15-16).

B. IRAK TÜRKLERİNİN ASLI

Irak Türklerinin aslı, Orta Asya'dan göç eden Oğuz Türklerine dayanmaktadır. Bu göçler, tek bir seferde veya tek bir dönemde gerçekleşmemiş, uzun bir zamana yayılarak kitleler hâlinde olmuştur. Oğuz Türklerinin tarihi çok eskiye dayanmakla birlikte Orhun Abideleri kitabelerinde geçenlere göre dönemin en önemli Türk kavimlerindendir (Hürmüzlü, 2003: 11).

Kaynaklar, Irak Türklerinin aslı ve nereye dayandıkları noktasında zaman zaman farklı bilgiler vermektedir. İslâm Ansiklopedisi'ne göre Türkmenler, Orta Asya'da yaşayan bir Türkmen kavmidir. El-Biruni ve Kaşgarlı gibi yazarlar, uygar ve yerleşik hayata geçen Oğuzlarla Karluklar ve Halaçlara Türkmen adını vermişlerdir. Bartold ise Hazar Denizi'nden Çin sınırına kadar olan bölgedeki Türklerin Türkmen Oğuz Karluk ve Dokuz-Oğuz Türkleri olduğunu belirtmektedir (Hürmüzlü, 2003: 12). Bu görüş çeşitliliklerinin sebebi, günümüzde Irak'ta bulunan Türklerin ağız özelliklerinin bölgeden bölgeye değişkenlik göstermesidir. Bu durum, bölgeye yapılan Türk göçlerinin farklı zamanlarda gerçekleşmiş olmasına dayandırılmaktadır (Hürmüzlü, 1994: 18). Nitekim bugün Irak'ın farklı şehir ve bölgelerinde yaşayan Türkler arasında bazı giyim-kuşam, mezhep veya ağız farklılıkları mevcuttur (Nakip, 2006: 33-34). Bu bağlamda tarihçilerin buluştuğu en büyük ortak nokta, Türklerin bölgeye dalgalar hâlinde göç etmiş olmalarıdır.

C. IRAK TÜRKLERİNİN TARİHİ

Türklerin Irak topraklarına ilk olarak H. 54 (M. 674) yıllarında geldikleri bilinmektedir. Emevî halifesi Muaviye tarafından görevlendirilen Ubeydullah Bin Ziyad, yaklaşık 2000 sayıda Türk askerini Irak'a götürerek Basra'ya yerleştirmiştir. Türk askerleri, savaşlarda gösterdiği üstün yetenekler ve özellikle ok atmadaki yeteneklerinden dolayı o dönemlerden beri İslâm ordusunda önemli görevlerde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra düzenli aralıklarla ve belli sayılarda (genellikle 2000 kişilik gruplar şeklinde) Türkistan'dan Irak topraklarına getirtilmişlerdir (Saatçi, 2017: 19-20).

Türklerin Irak'a gelişleri, Abbasîler döneminde (özellikle Halife Me'mun, Mu'tasım, Vasık ve Mütevekkil dönemlerinde) daha büyük bir ivme kazanmış, orduda bulunan Türk kumandanlarının sayısı gittikçe artmıştır. Öyle ki halife hizmetinde

bulunmanın yanı sıra devletin iç güvenliğini sağlamada veya Bizans ordusuna karşı durmakta büyük rol oynamışlardır. Abbasîler döneminde Türkler, yüksek ahlâkları, yiğitlikleri, merhametli oluşları, dil ve soylarına olan bağlılıkları gibi özellikleri ile ünlenmişlerdir (Saatçi, 2017: 21). Haçlı seferlerinin yenilgiye uğramasında büyük katkıları olmuş ve Abbasî ordusunun bel kemiği hâline gelmişlerdir (Hürmüzlü, 2003: 12). 908 yılında Halife Muktedir'in Türk komutanı Munis'e geniş yetkiler vererek ona Emirü'l-Ümera unvanı vermesiyle birlikte saltanat, zaman zaman Türklere bırakılmıştır (Saatçi, 2017: 22).

945 ile 1055 yılları arasında hüküm süren Büveyhîler döneminde de orduda Türk askeri, büyük önem teşkil etmiştir. Çünkü Büveyh hükümdarları, Şiî olmalarına rağmen kendi orduları yağmacı asker özelliği taşıdığı için ordunun en güçlü kısmını oluşturan Türklerden vazgeçememişlerdir (Saatçi, 2017: 25). Bölgeye Türk göçlerinin en büyük sebebi, her daim Türklere büyük bir güven duyulması olmuştur.

Irak Türklerinin Selçuklu Devleti kurulmadan önceki bölgeye yerleştikleri dönem, bir ilişki kurma ve deneme dönemi olarak tayin edilmiştir. Bu süreçte kendileri için uygun bir ortam yaratma hareketleri içinde oldukları düşünülebilir (Hürmüzlü, 1994: 22).

Selçuklu Devleti dönemine baktığımızda ise Türk nüfusunun büyük göçlerle birlikte Irak topraklarındaki artışı, bu dönemde gerçekleşmiştir. Selçuklu Devleti, dört parçaya (Irak ve Horasan Selçukluları, Kirman Selçukluları, Suriye Selçukluları, Türkiye Selçukluları) ayrıldıktan sonra Irak topraklarında 1902-1194 yılları arasında Büyük Selçukluların devamı sayılan Irak Selçukluları hüküm sürmüştür. Ardından otoriteleri zayıfladıktan sonra sırasıyla Musul, Erbil ve Türkmen Kıpçak beyliklerinin hüküm sürdüğü beylikler dönemi gelmektedir.

Türkler, Irak topraklarında sırasıyla kurulan her devlet döneminde sayıları giderek artmış ve nüfus yoğunluğu sırasında ilk sıralara yerleşmişlerdir. Nitekim Selçuklar Devleti'nden sonra İlhanlılar ve Celayirliler döneminde de bu özellik korunmuş, Türkçenin ülkenin resmî dilleri arasına girmesi ve Bağdat'ın çok önemli bir Türk kültür merkezi hâline gelmesi gibi getirileri olmuştur (Saatçi, 2017: 61). Bu noktada Irak Türkleri, kendileri uygun buldukları ortama temelli yerleşmiş ve bölgedeki Türk-İslâm medeniyetinin kurulmasında önemli rollerde bulunmuşlardır (Hürmüzlü, 1994: 27).

Türklerin o bölgelere en yoğun ve yerleşik göç oranı ise Osmanlı Devleti döneminde olmuştur. Irak topraklarının Anadolu ile arasındaki bağları güçlendirmek amacıyla Anadolu'dan binlerce Sünni Türkmen boyları Hanekin, Kızlarbat, Mendeli, Kerkük ve Erbil bölgelerine yerleştirilmiştir (Saatçi, 2017: 73). Bu dönem, Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534'te Bağdat'ı almasıyla birlikte (Demirci, 1991: 9) doruk noktasına ulaşan, bölgedeki Türklerin desteklenme ve büyüme dönemidir. Buna göre 1055 ile 1918 yılları arasında Türkler, o topraklarda yaklaşık 863 yıl hüküm sürmüştür denilebilir (Nakip, 2006: 36).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı ile birlikte gelen parçalanma dönemi, Irak topraklarındaki Türkler için yeni kurulacak Türk Devleti'nin dışında kalmasının bir başlangıcıdır. Mondros Mütarekesi (1918) ile başlayan bu süreci Lozan Barış Konferansı (1922-23) ve Haliç Konferansı (1924) takip etmiştir. Musul Vilâyeti'nin (Musul, Erbil, Kerkük, Süleymaniye) kaderi, bu konferanslarda Türk ve İngiliz temsilci heyetleri arasındaki çekişmelere bağlı olmuştur. İngilizlerin Milletler Cemiyeti içindeki nüfuzunun güçlü olması, Musul Vilâyeti'nin Misâk-ı Millî'den koparılıp yeni kurulan Irak Devleti'ne bağlanmasında büyük etken olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Musul Vilâyeti'nden feragat etmesindeki en büyük sebep, aslında Osmanlı Devleti'nin çöküş devri ile başlayan ve XX. yüzyılın başlarında zirveye ulaşan maddî ve manevî imkansızlıklarla beraber I. Balkan Harbi (1912-1913), II. Balkan Harbi (1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve İstiklâl Harbi'nin (1919-1923) getirdiği ağır yüklerdir. Son olarak 1926 Ankara Antlaşması'nda Türkiye ile Britanya arasında imzalanan antlaşma ile Musul Vilâyeti, içindeki Türk tebaasıyla birlikte İngiliz yönetimi altındaki Irak Devleti'ne bırakılmak zorunda kalınmıştır.

Irak Türkleri, 1918-1920'li yıllarda Anadolu Türklerinden koparılıp İngiliz işgali ve yönetimine girmeyi uzun süre kabullenememişlerdir. Ana vatana olan özlem ve bağımsızlık isteğiyle dolup taşan halk, zaman zaman İngilizlere karşı ayaklanmalarda bulunmuş ve bu uğurda büyük kayıplar vermiştir.

Türkmenler, İngilizlere karşı ilk ayaklanmayı 1920 yılında gerçekleştirmiş ve bu olay, tarihe Kaçakaç Katliamı olarak geçmiştir. Temmuz 1920'de Rumeyse bölgesinde halk ayaklanmaya başlamış ve bu direniş, kısa zamanda Irak'ın orta ve kuzey bölgelerine (Şahraban, Hanekin, Kızlarbat, Kifri) kadar ulaşmıştır. Bu ayaklanmalarda bazı İngiliz

subay, bölge sorumlusu ve binbaşı öldürülmüştür. Ardından bölgeye çok sayıda İngiliz birlikleri gönderilmiş ve bu durum karşısında Türkmen halkının büyük çoğunluğu Kaçakaç dağlarına sığınmışlardır. Orada üç ay boyunca zor şartlarda barınmak zorunda kalmışlardır. Bu süreçte İngilizler, halktan çok sayıda masum insanı idam etmiş veya sürgüne göndermiştir. Halkın geride kalan malını mülkünü de yağmalamış veya tahrip etmişlerdir. Bu ayaklanma, Telafer Türklerince Şanlı Kaçakaç Destanı olarak adlandırılmaktadır (Küzeci, 2004: 34-35).

İngilizler, Irak topraklarını ele geçirdikten sonra 1932 yılına kadar Irak'ta yönetimin doğrudan kendilerine bağlı olduğu bir manda rejimi yürütmüştür. 1932 yılında son bulan bu durum, halkın bağımsızlık için verdiği mücadeleler sonucunda yerini krallık dönemine bırakmıştır (Demirci, 1991: 16). Ancak sözde bağımsızlığını eline alan Irak yönetimi, krallık döneminde de perde arkasında İngilizlerin bulunduğu bir kukla yönetim olmaktan öteye gidememiştir.

Irak Türkleri, anavatan Türkiye'den koparıldıktan sonra yaşadıkları hemen hemen her devirde çeşitli şekillerde var olma savaşı vermek zorunda kalmışlardır. Bunların ilki, 4 Mayıs 1924 tarihinde gerçekleşen soykırımdır. Levy (toplama, devşirme) adlı Teyyarî (Asurî) askerler, Kerkük'ün bir çarşısında çıkardıkları kavga sonucunda halka rastgele ateş açarak birçok insanın ölümüne sebep olurken kiminin dükkânını yakmış, kiminin de evlerini yağmalamıştır (Saatçi, 2017: 165-166). Tüm bunların üzerine İngiliz Hava Kuvvetleri, üç gün boyunca Kerkük'ü bomba yağmuruna tutmuş, yaklaşık 280 masum insanı katletmiştir. Levy, Nesturi veya Ermeni Katliamı olarak tarihe geçen bu olaydan sonra suçlular, sözde mahkemelere çıkarılarak cezalandırılacakları belirtilmiş, ancak halkın intikamını alacak ve içlerindeki ateşi söndürecek hiçbir eylemde bulunulmamıştır (Küzeci, 2004: 38-39).

Irak Türkleri, ana vatandan ayrılıp Irak vatandaşı olduktan sonra dahi üzerindeki baskı ve asimilasyon politikalarından kurtulamamıştır. Öyle ki gelen her yönetim, aydın ve önde gelen Türkleri yıldırmak veya ülkeden sürmek için her türlü sinsilik, baskı ve haksızlığı uygulamaktan geri kalmamıştır. Amaç her daim, Türklere Türk olduğunu unutturmak ve onları köklerinden koparmaya çalışmak olsa da bu eylemler sayesinde Türklerin aslında millî kimliklerine, kültürlerine ve benliklerine daha çok bağlandığının belki de farkına varılamamıştır.

Irak Türklerinin yaşadığı ikinci yankı getiren olay, 12 Temmuz 1946 yılında yaşanan Gavurbağı katliamıdır. Kerkük Petrol Şirketi'nde çalışan işçiler, maaş ve çalışma şartlarının düzeltilmesi için Gavurbağı Meydanı olarak bilinen yerde düzenli olarak eylem ve protestolar düzenlemiştir. Bu faaliyetler bir süre devam ettikten sonra eylemleri bastırmak isteyen hükümet güçleri ile işçiler arasındaki gerginlik artmış, silahlı çatışmaya dönüşmüştür (Saatçi, 2017: 180). Çatışma sonucunda içlerinde bir kadın ve bir çocuğun bulunduğu yirmi sivil hayatını kaybetmiş, yüzlerce insan da çeşitli şekillerde yaralanmıştır. Bu olay da Gavurbağı Katliamı olarak tarihe geçmiştir (Küzeci, 2004: 48).

14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta 1932'den beri devam eden kraliyet yönetimi devrilmiş, yerini kanlı bir darbe ile yönetimi ele geçiren General Abdülkerim Kasım rejimi almıştır. Kraliyet dönemi, Türkler için her türlü haktan yoksun bir şekilde geçmiştir ve yeni darbe yönetimi, Irak Türklerini ülkenin üç temel unsurundan biri olarak sayacağını, kendi dillerinde eğitim görebileceklerini, çeşitli kuruluşlar kurabileceklerini belirtmişlerdir (Saatçi, 2017: 185-186). Bu durum, Türklerde büyük bir sevinç ve coşku yaratmış, ancak kısa bir zaman sonra tüm bunların birer boş vaat ve hayâlden ibaret olduğu anlaşılmış ve tarihin en kanlı ve korkunç katliamlarından biri yaşanmıştır.

14 Temmuz 1959 Katliamı, spontane gelişen bir olay değil, Irak Türklerine yapılan baskı ve hakaretlere uzun süre göz yummanın bir sonucu ve getirisidir. Irak'ta komünist anlayışı benimseyen yönetim, iktidarı ele geçirdikten sonra yine aynı fikir yanlısı birçok Iraklı Kürt, Türklerin en yoğun olduğu Kerkük bölgesinde halkı sürekli rahatsız ve taciz edecek eylemlerde bulunmuşlardır. Defalarca meydanlarda açıkça halka hakaret eden sloganlar atarak pankartlar açmış, Kerkük'ü sözde kuracakları kürdistan ülkesinin bir parçası hâline getirmeyi açıkça planlamışlardır. Zaman zaman dükkân ve evleri yağmalamaktan da çekinmemişlerdir. Bunun yanı sıra Türkmenlerin ev ve dükkanları basılarak çok kez silah araması yapılmış, silah bulunduranlar tutuklanmış veya sürgüne gönderilmiştir. Böylece Türkmenler her türlü silahtan ve savunmadan tamamen yoksun bırakılmış ve bilinçli olarak saldırıya açık bir hâle getirilmişlerdir. Bunlardan da anlaşılacağı üzere 14 Temmuz katliamı öncesinde Irak Türklerinin korkunç bir bozguna uğratılması için gereken zemin itinayla hazırlanmıştır.

Darbeden iki gün sonra Kerkük'te bulunan 2. Tümen komutanlığına atanan Türk kökenli General Nazım Tabakçalı, Abdülkerim Kasım'a gönderdiği gizli mesajlarla tüm

bu durumları defalarca anlatmasına ve bir an önce önlem alınması gerektiğini belirtmesine rağmen yönetim, bu konuda herhangi bir adım atmamıştır. Hatta daha sonraları Tabakçalı'nın komünizm karşıtı ayaklanmalarla iş birliği içerisinde olduğu öne sürülerek haksız yere yargılanmış ve idam edilmiştir.

Tabakçalı'dan sonra yerine Türk düşmanı ve iktidar yanlısı olan Albay Davut El-Cenabi getirilmiş, Kerkük'e gelişi sırasında komünist kesim tarafından kahraman gibi karşılanmıştır. Cenabi, gelir gelmez Kerkük'te Türkçe ve Arapça olarak yayın yapan *Beşir, Afak* ve *Kerkük* gazetelerini kapattırmıştır. *Beşir* gazetesinin sahipleri ve daha binlerce Irak Türkü uydurma sebeplerle tutuklanarak hapishanelerde işkencelere maruz kalmış veya Irak'ın güney bölgelerine sürgün edilmiştir (Küzeci, 2004: 87-88).

1959 14 Temmuz günü, Kerkük'te cumhuriyetin ilânının ilk yılı kutlanırken resmî geçit sırasında geçide katılan silahlı Kürt militanlar, Türkmen halkının aleyhinde sloganlar atmaya devam etmiş ve ilk silah sesleri duyulmaya başlamıştır. 14 Temmuz Kahvesi'nin sahibi Osman Hıdır, üç gün üç gece boyunca sürecek olan bu vahşetin kahve önünde vurularak öldürülen ve cenazesi bir araca bağlanarak sokaklarda gezdirilen ilk şehididir. Ardından militanlar, halka rastgele ateş açmış ve herkesin evlerine dağılmasını emrederek 2. Tümen komutanlığının emriyle sokağa çıkma yasağı ilân edilmiştir (Saatçi, 2017: 195-196).

Bir süre sonra sokağa çıkma yasağının aslında daha önceden belirlenen çeşitli Türkmen aydınlarını, kanaat önderlerini veya dava adamlarını infaz etmek için planlandığı anlaşılmıştır. Kimileri evlerinden alınarak sözde mahkemelerde çabucak yargılanmış ve kurşuna dizilmiştir. Kimileri evlerinde ailelerinin gözleri önünde infaz edilmiş, kimileri ise ters yönde giden iki araca bağlanıp vücudu parçalanarak vahşice katledilmiştir. Bununla yetinmeyen teröristler, birçok Türkmen evlâdının cesedini meydanlara asmış, arabalara bağlayıp sürüklemiş veya üzerlerinden kamyonlarla geçmişlerdir. Bu sırada yüzlerce insan da çeşitli şekillerde yaralanmış; sayısız ev, dükkân ve işyeri de yağmalanmıştır (Saatçi, 2017: 197). Kerkük'ün etrafı sarılarak giriş-çıkışlar yasaklanmış, böylece dışarıdan gelecek yardımlar engellenmiştir. Bu engeli aşmayı başaran Emekli General Abdullah Abdurrahman, Bağdat'a giderek bu vahşeti Başbakan Kasım'a bildirmiştir. Ancak katliamın üçüncü gününün sonunda devlet tarafından yardım

ulaşmış ve o ana kadar Türkmenler, zaten fazlasıyla kayıp vermiştir (Hürmüzlü, 2003: 51-52).

Katliamla ilgili haberler, nedense olaylar yaşandıktan ancak birkaç gün sonra, 19 Temmuz tarihinde Irak ve dünya basınında yer almaya başlamıştır. Vahşetin ayrıntıları ve fotoğrafları kamuoyunda büyük yankı uyandırınca katliamı gerçekleştirenler yargılanmaya alınmış, bazılarının hakkında idam kararı çıkarılırken bazıları serbest bırakılmıştır. İdam kararı verilenler ise Abdülkerim Kasım yönetimi boyunca idam edilmemiştir. Bu haksızlık karşısında iyice çılgına dönen Irak Türkleri, adaletlerini kendileri sağlama yoluna gitmişlerdir. Katliamı gerçekleştiren ve serbest bırakılan kırk civarındaki caniyi tek tek tespit edip infaz etmişlerdir (Saatçi, 2017: 202).

Kasım yönetimi, 1961'den sonra bir gerileme dönemine girmiş ve önceden desteklenen kesimlerle arasında anlaşmazlıklar olmuştur. Bu şekilde devam eden bir sürecin sonunda 1963 yılında Baas Partisi ve onlarla iş birliği yapan bir grup asker tarafından devrilmiş ve kendi taraftarları ile birlikte öldürülmüştür (Saatçi, 2017: 207).

Irak Türkleri, İngiliz işgaline girdikleri dönemden beri hemen hemen hiçbir yönetim tarafından gerek siyasî gerek sosyal gerekse kültürel haklarını tamamıyla edinememişlerdir. Nitekim Baas rejimi döneminde de bu durum bir değişiklik göstermemiştir. Türkler, kendi dillerinde ve alfabelerinde eğitim görmekten mahrum kalmış ve yayın organları zaman zaman türlü kısıtlamalar ve sansürlemelere uğramıştır. Tabi bunun yanı sıra, halk üzerindeki baskı hiç durmadan kendini hissettirmiş, bu süreçte şehit edilen, sürgün edilen veya ülkeden kaçmak zorunda bırakılan Türkmen insanının sayısı bir hayli fazla olmuştur. Bu ve benzer şekilde sürdürülen asimilasyon politikaları, milletin bir türlü yakasını bırakmamıştır.

16 Ocak 1980 tarihi de Irak Türklerinin tarihlerine kazınan kara günlerden biridir. Bu tarihte Türkmen milletinin önde gelenlerinden üç isim, sebepsizce yargılanmış ve haklarını savunamadan hiçbir geçerli gerekçe olmaksızın idam edilmişlerdir. Bu isimler sırasıyla üniversitede öğretim görevlisi olarak görev yapan Doç. Dr. Nejdet Koçak, Emekli General Abdullah Abdurrahman ve iş adamı Adil Şerif'tir. Bunlarla birlikte aydın Türkmen liderlerinden olan Dr. Rıza Demirci de tutuklu kalmış, daha sonra işkenceler sırasında şehit düşmüş ve cenazesi ailesine dahi teslim edilmemiştir (Hürmüzlü, 2003: 66). Bu olaylarla birlikte Baas rejimi, artık Türkmen milletinden çok sayıda insanı idama

götürmek için gerekçe dahi aramamıştır. Sebepsiz yere onlarca vatan evlâdı şehit edilmiş, Irak Türklerini sindirme politikaları, ardı arkası kesilmeden son hız devam etmiştir.

Irak ve İran arasında yıllarca süren savaşlara bakıldığında ise geride milyonlarca ölü ve yaralı kalmış, Batının uyguladığı ambargolar yüzünden de Irak halkı, iyiden iyiye kıtlığa sürüklenmiştir. Bu durum, ülke içinde ayaklanmalar başlatmıştır. Duhok, Erbil, Süleymaniye gibi yerlerde başlayan ayaklanmalar, Kerkük'e de sıçramıştır. Bu da Irak Türklerini her yönden sindirmek için fırsat kollayan rejim için bir fırsat olmuştur. 26 Mart 1991 tarihinde Türklerin yaşadığı Tazehurmatu ilçesinde olaylarla hiçbir ilgisi olmayan masum halk, rastgele acımasızca kurşuna dizilmiştir. Yetmezmiş gibi ordu güçleri, Kerkük'ü de baştan başa helikopterlerle taramış, birçok yeri bombalamıştır. Bu olay da tarihe Tazehurmatu Katliamı olarak geçmiştir (Küzeci, 2004: 186). 28 Mart 1991 tarihinde de yönetime bağlı ordu güçleri, Kerkük'e bağlı Altunköprü ilçesinde yüze yakın masum insanı katletmişlerdir. Aralarında ufacık çocukların da olduğu Türkmenler, acımasızca kurşuna dizilmiştir. Bu da Irak Türklerinin tarihe geçen kara günlerinden biri olmuştur (Saatçi, 2017: 237).

Saddam Hüseyin başkanlığındaki Baas rejiminin 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgali ile birlikte düşmesi sonucunda Irak Türkleri, yine rahat bir nefes alamamıştır. Her evrede yaşadıkları baskı, gasp, yağmalanma, bombalanma, haklarından mahrum edilme gibi durumları yine yaşamaya devam etmişlerdir. Bu kez, Irak'ta bulunan farklı etnik grupların yanı sıra Amerika'nın da zulmü altında kalmışlardır. Kerkük'ün merkezi veya Tuzhurmatu, Tazehurmatu, Telafer, Amirli gibi Türkmen nüfuslu bölgelerde çok sayıda patlamalar yaşanmış, bölge güvenliği tamamen sıfıra inmiştir. Bu esnada sayısız Türkmen dava adamı ve aydını, faili meçhul cinayetlere veya patlamalara kurban gitmiştir. Bugün hâlâ o topraklarda var olma ve hak mücadelesi veren Irak Türkleri, etnik çatışmaların yanı sıra mezhep çatışmalarının içinde de mücadele vermektedir.

II. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI

Irak topraklarına çok eski dönemlerden beri yerleşen Türklerin kendilerine has dilleri olduğu gibi kendilerine has edebiyatları da mevcuttur. Bu edebiyatın başlangıcı ve

ilk kaynakları Türk Edebiyatı ile ortak bir çerçevede birleşmişse de zamanla Irak Türkleri, kendi kültür ve yaşayış özelliklerine göre edebî dünyalarını yaratmışlar ve Irak kültürleriyle de kaynaşmışlardır (Benderoğlu, 1996: 85).

Türk Dili ve Edebiyatı, Irak topraklarında köklü bir geçmişe sahiptir. Özellikle Bağdat, tarih boyunca önemli bir kültür kaynağı ve Türk dilinin uzun yıllar boyunca kullanıldığı bir yer olmuştur (Nakip, 2003: 239).

XIV. ve XVI. yüzyıllar arasında gelişerek XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar süren ortak edebî dönemde Irak Türkmen Edebiyatının Azerî Türkçesinde olduğu düşünülmektedir. Bu süreçte Irak Türkmen Edebiyatının en önemli temsilcisi, Nesimî'dir (öl.1417). Nesimî, kıymetli şiirleri ile kendisinden sonra gelen şairler üzerinde büyük bir etki bırakmakla beraber, onları XVI. yüzyıla kadar kendi gölgesinde bırakmıştır. Ardından XVI. yüzyılda yetişen ve Irak Türkmen Edebiyatının en güçlü temsilcisi olan Fuzûlî (öl.1556), yaygın şöhreti ile Türk dünyası arasında paylaşılamayan bir isim hâline gelmiştir. Fuzûlî, hayatı boyunca Irak Türkmen kültür coğrafyası içerisinde yetişmiştir (Saatçi, 2016: 474).

XVI. yüzyılda yetişen ve adını duyuran diğer isimler arasında Ahdî (öl.1598), Ruh-i Bağdadî (öl.1605), Nevres-i Kadim (öl.1762), Nevruzî (öl.1795), Bedrî (1743-1821), Erbilli Garibî (1756-1817), Esad (öl.1833), Halis (1797-1858/9), Hakî (öl.1859), Yakup Ağa (öl.1875), Abdürrezzak Ağa (1843-1930) vardır. XIX. yüzyılda ise daha güçlü bir edebî neslin yetiştiği görülmektedir. Bu isimler arasında nesri ile ünlenen Safî (1809-1897), hicvi ile tanınan Şeyh Rıza (1832-1909), şiirleri ile divan edebiyatı klasiğinin güzel örneklerini veren Faiz (1834-1897), yine şiirleri ile dikkat çeken Kabil (1834-1909) ve Tabiboğlu (1836-1906) gibi isimler göze çarpmaktadır. Servet-i Fünûn dönemi ile birlikte meydana çıkan yeni şiir anlayışının XX. yüzyılın başlarında Irak Türkmen Edebiyatını etkilediği görülmektedir. Bu etki ile ürünler veren isimlere Zeynelabidin (1863-1913), Baha (1866-1948) ve Rauf Görkem (1885-1972) gibi örnekler verilebilir (Saatçi, 2016: 475).

1908 Meşrutiyeti ile birlikte Kerkük, Musul, Bağdat ve Basra gibi bölgelerde dergi ve gazetelerin yaygınlaşması ile birlikte edebiyat dünyası hareketlenmiştir. Özellikle Kerkük'te çıkan *Havadis* gazetesi ve *Maarif* dergisi ile birlikte dil ve düşünce dünyasında kıymetli mensur eserler verilmiştir. Bu noktada dikkat çeken isimler

Kutsizâde Ahmet Medenî Efendi (1889-1940), Fethi Safvet Kırdar (1896-1966) ve Cevad Neciboğlu (1893-1959)'dur (Saatçi, 2016: 475).

Edebî niteliğini uzun yıllar boyunca korumaya çalışan Irak Türkmen Edebiyatı için Irak topraklarının Osmanlı Devleti hakimiyetinden çıktığı 1918 yılı, bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Buna göre Irak Türkmen Edebiyatı, tarihî etkiler ışığında ortak devir edebiyatı ve çağdaş edebiyat olmak üzere iki temel döneme ayrılır. 1918'den itibaren başlayan çağdaş edebiyat döneminde Irak Türkleri kendi kaderleri ile baş başa kalmış ve Irak Türkmen Edebiyatı, İngiliz ve Arap baskısının yoğun bir şekilde hissedildiği yönetimler altında Türk Edebiyatının gelişim evrelerini zaman zaman aksaklıklar yaşayarak da olsa takip etmeye çalışmıştır (Akkoyunlu, 2016: 462).

Devletlerin bünyelerinde veya devletler arası yaşanan siyasî hareketlilikler, tarihî veya toplumsal olaylar, hayatın her alanını etkilediği gibi edebiyat dünyasını da etkiler. Bu unsurlar, zaman zaman edebiyatın gelişiminde son derece etkili ve yönlendirici bir konumda olurlar. Yazarların kaleme aldığı dizelerde savaş, diktatörlük, özgürlük, açlık, sefalet, adalet, ahlâk, dürüstlük, umut, inanç gibi yaşam devinimlerine çokça rastlamak mümkündür.

Irak topraklarının I. Dünya Savaşı'nda işgale uğraması ile birlikte Irak Türkleri, edebiyat dünyasında yaşanan yeni gelişmeler ve akımlardan koparılmış, dolayısıyla Irak Türkmen Edebiyatında eski şiir geleneği, uzun süre varlığını devam ettirmiştir. Ardından Ahmet Medenî Efendi (1889-1940), Fethi Safvet Kırdar (1896-1966) ve Cevad Neciboğlu (1893-1959) gibi isimlerce dilde sadeleşme hareketi ortaya çıkmış, ancak gelişmesi yıllar sonra *Beşir* gazetesinin yayınlanması ile birlikte olmuştur. Basımın İngilizler tarafından ele geçirilmesi ile birlikte Irak Türkleri arasında uzun yıllar Türkçe eğitimin aksaması ve Türkçe yayınlar yapılması konusunda büyük sıkıntılar çekilmiştir (Saatçi, 2016: 475).

Irak Türkmen Edebiyatında nazım ve nesir alanında sadeleşme hareketinin 1950'li yıllarda ortaya çıktığı görülmektedir. Bir yandan divan anlayışı ve kalıpları, varlığını sürdürürken diğer yandan yeni anlayış çerçevesinde eserler verilmeye başlanmıştır. Örneğin Tevfik Celal Orhan, beş hececilerin ve özellikle Orhan Seyfi'nin etkisinde kalarak şiir alanında sadeleşmenin güzel örneklerini vermiştir. (Saatçi, 2016: 476). Özellikle "Ay" adlı şiirinde Irak Türkmen Edebiyatına yeni bir soluk getirmiştir:

Kızıl ataş

Gibi bir baş

Yavaş yavaş

Ay doğuyor

Başı duman

Yüce dağdan

Işıldayan

Ay doğuyor (...) (Saatçi, 2016: 25)

Aynı dönemlerde düzyazıda da yeni bakış açıları ve hareketlilikler baş göstermiştir. Başta Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, dilde sadeleşme konusunda neredeyse yeni bir çağ açmış; Rıfat Yolcu, Reşit Kazım Beyatlı, Erşat Hürmüzlü, İhsan S. Vasfi gibi isimler, edebiyatın çeşitli konularında (dil, düşünce, edebî nitelikler, şiir, inceleme vs.) deneme ve eleştiri yazıları yazmışlardır. Hikâye alanında Haşim Kasım Salihi, şiir alanında Nesrin Erbil ve Salah Nevres'in dışında Nihat Akkoyunlu, Erşat Hürmüzlü, Muzaffer Arslan gibi yeni akımı benimseyen başka isimler de dikkat çekmektedir (Akkoyunlu, 2016: 465).

Piyes yazarlığı, Irak Türkmen Edebiyatında çok rağbet görmemekle birlikte radyo ve televizyonda oynanmak üzere yerli ağız özellikleriyle yazılan eserlerin büyük çoğunluğu yazılı olarak basılamamıştır. Salah Nevres'in yazdığı birkaç oyunun yayınlanması dışında piyes yazarlığı ve çevirileri alanında dikkat çeken en önemli isim, İsmet Hürmüzlü'dür (Akkoyunlu, 2016: 466).

A. KRALLIK VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE IRAK'TA TÜRK DİLİNİN VARLIĞI

Bir ulus, en çok dili ile varlığını sürdürebilir. Toplumların sosyal, kültürel, siyasî ve edebî varlıklarını yaşatabilmeleri için dillerini doğru kullanmaları ve korumaları

gerekir. Aksi hâlde dilini kaybeden ve yozlaşan bir toplum, her türlü değerini kaybederek yok olmaya mahkûm olur.

Irak Türklerinin dillerini besleyen iki ana kaynak vardır: Birincisi, konuşma dilidir. Bu dilin öğrenilip yaygınlaşması, kendiliğinden oluşmaktadır ve Türkmenlerin kültürü, halk edebiyatı, kimliği, millî varlığı gibi değerlerini ayakta tutmaktadır. Irak Türklerinin yöre ağzı, Azerî diyalektiğine dahil edilebilir. İkinci kaynak ise yazı dilidir. Irak Türkleri, yazı dilinde kendi yöre ağızlarını değil, Türkiye Türkçesini kullanmışlardır. XVI. yüzyıla kadar edebî dilde Azerî Türkçesini kullanan Irak Türkleri, XVI. yüzyıldan sonra Osmanlı Türkçesini kullanmışlardır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den ayrılmaları ile birlikte Türkiye Türkçesini kullanmaya devam etmişlerdir (Saatçi, 2016: 473).

Ankara Antlaşması'ndan önce 1925'te Irak'ta yayınlanan ilk anayasa, Arapça ve Türkçe olarak yayınlanmış ve böylece bölgede Türk dilinin önemi ve köklülüğü gerçeği kabul edilmiştir. Buna istinaden uzun süre Türklerin yoğun olduğu bölgelerde ilkokullarda eğitim dili Türkçe olmuştur (Nakip, 2003: 240). Ancak her dönem, Irak Türklerine verilen bu tür haklar, bir süre sonra kolaylıkla geri alınmıştır.

14 Temmuz 1958 tarihinde krallığın devrilip cumhuriyetin ilân edilmesiyle birlikte Bağdat Radyosu "Türkmence Kısmı" kurulmuş ve Türkçe radyo yayınları yapmaya başlamışlardır. Bu sayede Irak Türkleri, kendileri için son derece büyük bir önem teşkil eden kültürel ve millî haklara sahip olmuşlardır. Bu açılış, Irak Türkleri tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Ancak Türkmence yayın yapan radyo evinde sunulan herhangi bir programın bir defadan fazla yayınlanmaması ve dönemin gazete ve dergi gibi yayın organlarında yazıya geçirilmemesi, edebiyat tarihçesi oluşturma açısından pek bir fayda sağlamasa da dönemin yazar ve şairlerini teşvik etme ve cesaretlendirme açısından faydalı olduğu muhakkaktır (Bayatlı, 1984: 13). Yalnız Baas rejimi, yönetimi ele geçirdikten sonra yarım saat ile başlayıp dört saate kadar çıkarılan yayın süresi, tekrar azaltılarak içerik kalitesi ve kapsamı da iyiden iyiye düşürülmüştür (Hürmüzlü, 2003: 47).

Irak Türklerinin 14 Temmuz 1959 tarihinde yaşadığı korkunç katliam, halkın bağrında derin yaralar açmış, ancak millî varlıklarına daha çok sarılmaları ve millî şuurlarının artması konusunda tetikleyici bir olay olmuştur. Bu soykırım, şüphesiz

edebiyata da yansımış ve birçok Türkmen şair ve yazar, halkın acısını kaleme dökmüştür. Ancak Irak Türkleri üzerindeki siyasî baskılar ve sansürler, hiçbir dönem eksik olmadığı için bu acılar, çoğunlukla üstü kapalı ve anlamı gizli dizelerde dile getirilebilmiştir (Nakip, 2003: 240). Bu anlatım yöntemini kullanmalarına rağmen o dönemler fazlaca dikkat çeken Reşit Âkif Hürmüzlü, Ali Marufoğlu, İzzettin Abdi Beyatlı gibi şairlerin yazı yazmaları yasaklanmaya çalışılmış, ancak cesaretini hiçbir zaman kaybetmeyen Türkmen şairleri ve Türkmen halkı, esaretten kurtulacakları güne kavuşmak için ellerinden geleni yapmaktan çekinmemişlerdir (Bayatlı, 1984: 24).

Irak Türklerinin 14 Temmuz katliamından sonra elde edebildiği en büyük hak, 1960 yılında kurulan Türkmen Kardaşlık Ocağı'dır. Ocağın en büyük faaliyetlerinden biri de şüphesiz, Irak Türklerinin kültürel ve millî hayatında çok önemli bir adım olan *Kardaşlık* dergisinin çıkarılmasıdır. Merkezi Bağdat'ta açılan ocak, Erbil ve Musul gibi şehirlerde de şube açarak bölge Türkmenlerinin kültürel ve fikrî hayatlarında bir nebze de olsa nefes alabilmelerini ve faaliyetlerde bulunabilmelerini sağlamıştır. Ocağın en önemli eylemlerinden biri de eğitim için çeşitli Türkmen bölgelerinden gelen öğrencilere barınabilecekleri bir öğrenci yurdu tahsis etmek olmuştur (Hürmüzlü, 2003: 56-57).

1968 yılında Irak'ta Baas Partisi'nin yönetimi ele geçirmesinden sonra 1970 yılında Irak İhtilâl Komitesi Konseyi tarafından Irak Türklerine bazı kültürel haklar verilmiştir. Bu haklar arasında ilkokullarda eğitim dilinin Türkçe olması, Türkmen Yazarlar Birliği'nin kurulması, Türkçe yayın saatlerinin artırılması vardır (Nakip, 2003: 240-241). Ancak Irak Türkleri arasında büyük bir coşku yaratan bu durum, tarihin tekerrür etmesi çerçevesinde çok uzun sürmemiş ve verilen haklar kısa bir süre sonra geri alınmıştır. Bu durum, uzun bir sürece yayılarak Irak Türkleri, 2000'li yıllara kadar büyük baskılar altında yaşamışlardır. Öyle ki kendi dilinde okuma-yazma hakkı bir kenara dursun, zaman zaman Türkmence konuşmanın suç sayılıp feci şekilde cezalandırıldığı dönemler dahi yaşanmıştır.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından ülkede sosyal, siyasî ve kültürel yönlerden büyük oranda değişimler olmuştur. Federal sisteme geçişle birlikte Irak topraklarında yaşayan halklara çeşitli haklar tanınmıştır. Bu sayede Irak Türklerinin edebiyat dünyası, çeşitli basım, yayın, eğitim ve medya araçları sayesinde ve daha özgür bir ortamda gelişme şansına sahip olmuştur. Türkçe ile yapılan yayınların (gazete, dergi,

kitap), üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin ve Türkçe dilinde eğitim veren okulların sayısı artmıştır. Bu imkânlara Irak Türklerinin Türk dünyasının diğer topluluklarıyla iletişim kurma ile edebî ve kültürel alışverişlerde bulunma fırsatlarının eklenmesi, Irak Türkmen dili ve edebiyatı açısından önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır.

Iraklı Türkmen edebiyatçılar, 2003 yılından sonra Türk dünyası ve özellikle Türkiye ile ileri derecede bağlar kurabilmiş ve böylelikle Irak Türkmen Edebiyatında yeni bir dönem başlamıştır. Güncel edebiyat konularını daha yakından ve hızlı bir şekilde takip edebilmesi, Irak Türkmen Edebiyatının köklerine daha çok bağlanmasına olanak sağlamıştır.

Irak Türklerinin Türkiye ile kurduğu yakınlık sayesinde edebî sahada Türkiye Türkçesinin ve Arap harflerinden Latin harflerine geçişin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Eğitim-öğretimde Türkiye Türkçesi kullanılmaya başlanmış ve Irak Türklerinin yaşadığı bölgelerde Latin harfleriyle yazılan Türkçe tabelalar artmıştır. Bu süreçte Fuzûlî Basım Yayınevi, Türkiye Türkçesi ile basımlar yapmıştır. Bunun yanı sıra Irak Türklerinden çok sayıda öğrenci yükseköğrenimini Türkiye'de tamamlayarak edebî, sosyal, siyasî ve kültürel yönden Irak Türkmen yaşantısına olumlu katkılarda bulunmuşlardır (Al-Jabbari, 2021: 37).

Günümüzde Irak Türklerinin yaşadıkları bölgelerde Türkçe, yerel resmî dillerden biri olmakla birlikte okullarda Türkçe eğitim görme; Türkçe yayınlar yapan televizyon ve radyo kanalları; Irak Türkmen dilini, kültür ve folklorunu geliştirme amacı güden kültür merkezleri, bilim kurumları veya basılı yayınlar gibi haklar devamlılığını sürdürmektedir.

B. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Irak Türkmen Edebiyatında edebî türlerden en çok şiire ağırlık verilmekle birlikte diğer türlerde de kıymetli eserlerin verildiği görülmektedir. Bu başlık altında Irak Türkmen Edebiyatının panoramasını ortaya koyma ve okuyuculara kaynak sağlama amacıyla Irak Türkmen Edebiyatında bulunan şiir, roman, hikâye, tiyatro, anı, mektup ve gezi yazısı gibi türlerin üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ana konusu olan *Kardaşlık* dergisi eleştirmenleri, denemecileri ve Abdulhakim Mustafa Rejioğlu'nun her türde

verilmiş eserleri olmamakla birlikte konu edinilen örnekleri, deneme ve eleştiri yazılarıdır.

İlk olarak şiir türüne bakıldığında Irak Türkmen Edebiyatı, kendi kültür ve yaşayış özelliklerine göre bir edebî dünya yaratmadan önce ve ortak Türk Edebiyatı süresince Osmanlıların edebiyat anlayışını oluşturan Divan Edebiyatı etkisinde kalmıştır. Bu dönem, Irak topraklarında edebiyat sanatının asıl gelişimine tekabül eder. Iraklı Türkmen şairler, aruz veznini kullanmanın yanı sıra halk şiiri tarzında da eserler vermişlerdir (Zülfikâr, 1996: 728). XX. yüzyılda ise Irak Türkmen Edebiyatı, Türk Edebiyatındaki gelişmelere geriden takip ederek katılmıştır (Saatçi, 2003: 249).

Irak topraklarında Türklerin yazılı eser vermeye başladığı ilk dönem, XIV. yüzyıla denk gelmekte ve İmadettin Nesimî El-Bağdadî, bu noktada bilinen ilk isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha öncesinde Iraklı Türkmen şair veya yazarların yetişip yetişmediği bilinmemektedir; ancak Nesimî'nin şiir türündeki gelişmişliği ve yaratıcılığına bakıldığında kendisinden önce yetişen ve gelişen şair ve yazarların var olduğu fikri gerçeklik kazansa da bu gerçeklik, tarihin gizli sayfaları arasında yitip gitmiştir (Benderoğlu, 1996: 86). Nesimî, şiirlerini Irak Türkmencesiyle yazmıştır.

Irak Türklerinin ağız özelliklerini taşıyan Türkmence, bölgeye yerleşmeye başladıkları ilk zamanlardan beri önde gelen resmî diller arasında olmuştur. Ancak Türkmence, daha çok konuşma dili olarak kullanılırken yazı dili olarak kullanıldığında çeşitli problemlerle karşılaşılmıştır (Arap harflerinin mi, Latin harflerinin mi kullanılacağı konusu, Irak Türkmencesinin mi yoksa Türkiye Türkçesinin mi hâkim olduğu bir yazı kuralları konusu gibi).

Irak topraklarında hüküm süren Selçuklu Devleti ve sonrasında kurulan çeşitli beylikler döneminde kullanılan dil, hep Türkmence olmuştur. Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan *Divan-ı Lügati't-Türk*, bu dönemlerde ortaya çıkan çok önemli bir kaynak sayılmaktadır. Yabancılara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılan bu eserde Irak Türklerine ait atasözleri, efsaneler, folklor, şiir ve destanlar çeşitli örneklerle birlikte verilmiştir. Yine Irak'ta hüküm süren Celayirliler döneminden itibaren Irak Türkleri ile Azerbaycan Türkleri arasındaki ilişkilerin güçlendiği ve Irak Türklerinin kendi dillerini sağlam bir şekilde korumuş olması, XIV. yüzyılda yazılan *Dede Korkut* hikâyelerinde kendini açık bir şekilde göstermektedir. Bundan başka Karakoyunlular ve Akkoyunlular

döneminde de resmî dil, Türkmence olarak varlığını sürdürmüştür (Benderoğlu, 1996: 86).

Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti ile birlikte Irak Türklerinin dili iki koldan varlığını sürdürmüştür. Halk dili Azerbaycan Türkçesine yakınlık gösterirken edebî yazı dili Osmanlıcanın etkisinde kalmıştır. Safevîler ve Osmanlı dönemlerinde yaşamış büyük şair Fuzûlî, şiirlerinin çoğunu Irak Türkmencesiyle yazmıştır. Klasik şiirin bütün ustalıklarına hâkim olan Fuzûlî, bu alanda bilinen mihenk taşlarından biridir. Onun yanı sıra Irak Türkmencesini kullanan Ahdî, Şemsî, Hazanî, Zamirî, Hadimî, Alemî, Zaidî ve Fuzûlî'nin oğlu Fazılî gibi isimler dikkat çekmektedir (Benderoğlu, 1996: 87). Fazılî de babası gibi şair olmakla beraber müstezat örneğini ilk sunan isimlerdendir (Zülfikâr, 1996: 728).

XVI. yüzyılda yaşayan Ruh-i Bağdadî de divan şiirinin ustalarından biri sayılmaktadır. Onun *Terkib-i Bend* adlı şiirinde Türkmen ağız özelliklerine rastlanır. XVIII. yüzyılda Kerkük'te yaşayan Nevres-i Kadim, XIX. yüzyılda yaşayan Safî, XX. yüzyılda yaşayan Kabil, Esat, Mührî, Hicri Dede, Reşit Akif, Celal Rıza Efendi gibi isimler de Irak Türkmen şiirinde çok mühim bir yere sahiptir (Benderoğlu, 1996: 88).

Bugün var olan tezkirelerde pek çok Iraklı Türkmen şairin adı geçmektedir. *Gülşen-i Şu'arâ* adlı tezkiresi olan Ahdî, Bağdatlı'dır ve tezkiresinde adı geçen Cevherî, Keşfî, Hakikî, Hamidî, Ahmed-i Harirî, Fikrî, Halî, Derunî, Zayiî, Rindî Zimmetî gibi şairler Iraklı'dır. Şiirlerinde de Türkmen ağız özellikleri bulunmaktadır. Ata Terzibaşı'nın *Kerkük Şairleri* adlı eseri de Iraklı Türkmen şairler hakkında bilgi veren en kıymetli antolojilerden biri olarak sayılmaktadır. Eserde Bedrî, Kasımî, Örfî, Safî, Müftî, Alî, Gulâmî, Halisî, Baha gibi Kerküklü şairlerin adı geçmektedir (Zülfikâr, 1996: 732).

Değişen ve yenilenen dünyanın bir parçası olmak, bu döngüye ayak uydurmayı gerektirir. Yok olmama mücadelesi adına gerekli olan bu hareketlilik, zamana yayılmakla birlikte bazen hızlı adımlarla bazen ise yavaş ve geriden gelir. Irak Türkmen Edebiyatı, tarihi boyunca karşılaştığı tüm yok olma tehditlerine karşın bu eksende kalabilmeyi başarmıştır. Gerek Türkiye gerekse dünya edebiyatlarında gerçekleşen devrimleri, geriden de olsa takip edebilmiştir. Iraklı Türkmen yazarlar Türkiye, İngiltere, Fransa ve Arap ülkeleri gibi ülkelerde yaygınlık kazanan akımları kendi edebiyatlarında uygulamaya koyulmuşlardır.

14 Temmuz 1958 devrimi ile birlikte Irak'taki siyasî anlayışta sosyalizmin hâkim olması, Irak Türkmen Edebiyatına sosyalist realizm, sembolizm, natüralizm gibi anlayışların girmesini sağlamıştır. 1968 devriminden sonra ise Iraklı Türkmen şairlerin şiirlerinde Azerbaycan Edebiyatının etkili olduğu görülmektedir (Benderoğlu, 1996: 96).

Irak Türkmen Edebiyatı, ilk dönemlerinde Türkmen halk ağız özelliklerini esas almış, 1970'li yıllarda bir nebze de olsa serbestlik ortamının getirdiği etkiyle Türkiye Türkçesi üslubunu temel almaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde Türkiye Türkçesine kazandırılan birçok sözcüğe Irak Türklerinin eserlerinde de rastlanmaktadır (Zülfikâr, 1996: 733).

Irak Türkmen edebiyatçılarının şiir anlayışının temelinde millî ruhu yansıtmak ve millî değerleri korumak yatar. Salah Nevres, "Şi'rim" adlı şiirinde bunu açık bir şekilde dile getirmiştir:

Benim şi'rim Lâtin soylu değildir

Seçkinlere özgü huylu değildir

Karma dilli uzun boylu değildir

Yelken açmaz orta çağın bahrine

Ritim ahenk simge mecaz iyimser

Mısralarda kafiye de gülümser

Serbest hece şöyle özgür serbeser

Yüz çevirmez imgelerin sihrine (Saatçi, 2003: 252)

Nevres, bu dizeleriyle Türk millî değerlerinin önemini vurgulamakla birlikte halkın tamamını kucaklayan ve yeniliklere açık olan bir anlayış benimser. Şiir alanındaki yeni akım ve kullanımları savunarak edebiyat anlayışının temel fikrini ortaya koymaktadır.

Irak Türkmen Halk Edebiyatının en önemli bölgelerinden olan Telafer'de Telaferli Rıza Çolakoğlu, "Şiir Nedir" adlı şiirindeki dizeleriyle Iraklı Türkmen şairlerin hemen hemen hepsinin görüşlerini ortaya koymuş gibidir:

Bana sorsan şiir nedir ey hocam

Şiir söylenmemiş sözü tapmaktır

Bildireyim (size) özel düşüncem

Şiir tatsız aşa tuzu tapmaktır

(...) Şair yaratıcı şiir sanattır

Esinsiz şairlik güçtür zahmettir

Şiir felsefedir şiir hikmettir

Şiir bir düğümlü gizi tapmaktır

(...) Şairsiz memleket mors dumanlıktır

Şiirsiz bir yürek kapkaranlıktır

Şairlik bir büyük kahramanlıktır

Düşman başın ezen gürzü tapmaktır

(...) Tükenmeyen bal mum veren kovandır

Mücadele marşı cana güvendir

Şiir sevgilidir şiir sevendir

Mutluluk sembolü kızı tapmaktır

(...) Alın teri kokan köylü bellidir

Bütün kervanların konak elidir

Şiir insanlığın ortak dilidir

Beni seni bizi sizi tapmaktır (Saatçi, 2003: 253)

Şiirin görevi, daha önce dile getirilmemiş duyguları ve düşünceleri dile getirmektir. Tüm sırları çözmek ve bunları okuyucuya verebilmektir. Bu aslında çok güç ve bir o kadar kıymetli bir eylemdir. Şiir, hayatın içinden gelir ve tüm insanlığı bir araya toplayan biricik kaynaktır. Hayatın sevinç, neşe, coşku, üzüntü, acı, keder, birlik, beraberlik, millî değerler gibi aynı anda birçok yönünü ortaya koyan birleştirici bir özelliğe sahiptir.

Irak Türklerinin uzun yıllardır yaşadığı sürgünler, baskılar, haksızlıklar, yok edilme politikaları ve acılar, elbette ki Türkmen şairlerin şiirlerine en çok yansıyan noktalardan biridir. Ne kadar baskı gördülerse o kadar mücadele vermiştir Irak Türkleri. Yok edilmeye çalışılan millî kimliklerine her defasında daha sıkı ve kopmaz bağlarla bağlanmışlardır. Bunu da her platformda haykırmaktan çekinmemişlerdir. Nusret Merdan'ın "Kimlik" adlı şiirinde olduğu gibi:

Ben bir Türkmen'im

Her gün

Her gece

Bıkmam

Her gün

Her gece

Türkmen olmaktan

Bu bir ırmak

Her gün

Her gece ırmak

Kıyısı her gün kıyı

Suyu her zaman su

Balığı her gün balık

Tanrı buyurdu

Her gün

Her gece ırmak kalacak

Ben de her gün

Her gece

Türkmen kalacağım (Saatçi, 2003: 262-263)

Irak Türkmen şiirinde nazım biçimlerine bakıldığında öncelikle **Divan Edebiyatı**ndan bahsetmek gerekir. Divan Edebiyatının en büyük merkezlerinden biri, Irak'tır. Bu edebiyatın en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî, Bağdat'ta yaşamıştır. Daha sonra XX. yüzyılda Irak'ta yönetimi İngilizler ele geçirene kadar çok sayıda şair yetişmiş ve Divan Edebiyatını beslemiştir. Bunlar arasında Bedrî, Garibî, Es'ad, Fevzî, Kasımî, Müftü Bekir Efendi, Urfî, Safî, Haydaroğlu, Hakî, Nevres-i Salis, Tabiboğlu, Kabil, Mehmet Es'ad Erbilli, Baha, Mail, Abdullah Kudsî gibi isimler zikredilebilir (Nakip, 2003: 241).

Divan şiirini benimseyen şairler, genellikle aşk, sevgi, doğa, ağıt, methiye şiirlerinin yanı sıra sosyal, siyasî, ulusal ve dinî konulara ağırlık vermişlerdir (Benderoğlu, 1996: 88-89). Aşkın konu olduğu şiirlerde daha çok platonik türde bir aşk işlenir. Bu aşk, bir kadına duyulan aşkın dışında bir nesneye veya olguya da duyulabilir; ancak şairler, âşık oldukları olguyu da bir kadının güzelliğinde tasvir eder. Irak Türkmen Divan şiirinde Türkçe karşılığı bulunan birçok kelime olmasına rağmen bazı şairler, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmaya ağırlık vermişlerdir. (Bayatlı, 1984: 54).

Irak Türkmen Edebiyatında eski anlayışın en büyük ve güçlü temsilcilerinden biri olan Hicrî Dede (1880-1952), Osmanlı döneminde doğup büyümüş ve İngiliz zulmünü görmüş bir şairdir. Şiirlerinde millî duygular hâkimdir ve kendine has kibar bir üslubu vardır. Baba Gürgür adlı şiirinden:

Ey eski imam eski ocak han Babagürgür

Ey şehrimize şaşaa-yı efşan Babagürgür

Ey kutlu ziyaretgâhımız can Babagürgür

Var müşkülümüz, eyle sen asan Babagürgür (Nakip, 2003: 241)

Hicrî Dede, dizelerinde yerel ağız özelliklerini de ustaca kullanarak divan tarzını halk tarzına yaklaştırır. Bunun en güzel örneklerinden biri "Kerkük Hatıratı" adlı şiirinde görülmektedir:

Cennet vatanım âlem-i gurbet de cehennem

Ben cennetimi zahmet-i nîrâna değişmem

Ben müftehirem millî lisanımla cihanda

Öz postumu yüz atlas-ı elvâna değişmem

Her hoyratı var nağme-yi Davud'a müşabih

Her perdesini evc-i aşîrâna değişmem (Akkoyunlu, 2016: 463)

Milliyetçilik konusuna verilebilecek bir başka örnek, Hasan Necef'in "Vatan" adlı şiiridir:

Biz vatan kurbanıyız uğrunda kanlar inhiraf

Aç kucak ağuşa doldur bu fedakârın Irak

Borçluyum ben vatana candan çalışmaktır işim

Hiç usanmak bilmeyen evlâdım bilir afak

Göğsün aç görsün vatan evlâdının şen yüreğin

Hür sesin kaldır göğe dolsun bütün sağır kulak (Bayatlı, 1984: 61).

Mehmet Sadık, "Mert Cezayir" başlıklı şiirinde Fransızlar tarafından Cezayirlilere yapılan zulme karşı İslâm âlemine sitemde bulunmakla birlikte kardeşlik, insanlık, vatanseverlik gibi konulara da değinmektedir:

Bak kaldı Fransız eli altında Cezayir

Bir söz demiyor kimse bugün bunlara dair

Alçakçasına çöktü bu kavim üzre mel'un

Ateş döküyor başlarına her gece her gün

(...)

Sev yurdunu yurttaşını kardaşını candan

Sen olma emin hadise devr-i zamandan

Hak söyle bugün hak yoluna olmalı âzim

Her nâhakka susma deme ya hu neme lâzım

Sadık sözü olmuş vatanın canlı lisânı

Şiir ile eder milletin uğrunda figânı (Bayatlı, 1984: 62).

Türk Edebiyatında 1910'lu yıllarda halkın ağız özelliklerini kullanarak şiir yazma geleneği görülmesi üzerine Irak Türkmen Edebiyatında da bu akım yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Hicrî Dede'nin çağdaşlarından olan Kutsîzâde Ahmet Medenî Efendi (1889-1940), Hıdır Lütfi (1880-1959) ve Mehmet Sadık (1886-1967) gibi isimlerin verdikleri eserler, bu duruma örnek niteliğindedir. Özellikle Kutsîzâde, Muallim Naci ve Reşit Âkif Paşa gibi şairlerin gazellerine terbiler yazmıştır (Akkoyunlu, 2016: 463). Bunun yanı sıra söz konusu şairlerin dizelerinde Türk milliyetçiliği teması yoğun bir şekilde hissedilmektedir (Nakip, 2003: 242).

Ağıt konusu, hemen hemen her şair tarafından işlenmiş olmakla birlikte konuyu en çok ele alan şairler Mehmet Sadık, Osman Mazlum ve Fahrettin Ergeç'tir. Mehmet Sadık, Nazım Refik Koçak için yazdığı ağıtta şu dizelere yer vermiştir:

Pek yazıklar genç iken soldu hayatı Nazım'ın

Bir derin boşluk bıraktı Kerkük'e bir zayiat

Yuvası dürüldü eyvah yavrular göz açmadan

Yüreğinde kaldı hasret yapmadı bir tertibat

Çok çalıştı bir müdür oldu nüfusta bir zaman

Millete çok hizmet etti yaptı birçok teshilat

Fikri hasta şiiri hasta şimdi Sadık hastadır

Nazım'ın derdiyle ağlar var sözünde te'sirat

Sadık etti işbu tarihi bunun için iktibas

Çıktı bak "Nazım Refik" kendine tarih-i vefat (1381) (Bayatlı, 1984: 63).

Iraklı Türkmen şairlerin bir kısmı, aradaki bağı vurgulamak için doğrudan doğruya Türkiye şairlerine ithaf edilen şiirler ya da nazireler yazmıştır (Nakip, 2003: 244). İzzettin Abdi Beyatlı da eski şiir geleneğinden kopmayanlardan biri olarak Yahya Kemal Beyatlı ekolünün Irak Türkmen Edebiyatındaki temsilcisi olmuştur. Arı bir dili benimseyen İzzettin Abdi, Yahya Kemal'in ardından yazdığı ağıtta ona olan tutkusunu apaçık gösterir:

Dün çıktı gene bir sefere bir gemi sessiz

Ey yolcu olan şairimiz gittin hevessiz

Sen mestçe süzülmüş yol alırken biz ayıktık

Yatmışsa da mehtâb ile âb biz uyanıktık

Rıhtımda kalan bizleri bigâne mi sandın

Bilmem ki neden şairimiz bizden usandın

Girdin o büyük hem de siyah kapıdan işte

Billahi dön artık bize anlat da dönüşte

"Son ülke bahar ülkesidir" doğru mu rinde

Vaktiyle hayal ettiğiniz var mı yerinde (Saatçi, 2016: 25)

Irak Türkmen şiirinde yeni şiir anlayışları, 1958'li yıllardan sonra kendini göstermeye başlamış, o dönemlere kadar da Irak Türkmen şiiri, Divan şiirinden ibaret olmuştur (Bayatlı, 1984: 70).

Aruz ölçüsünden önce şiirde XI. yüzyıla kadar kullanılan ve Türklerin millî ölçüsü sayılan **hece ölçüsü**ne Orhun Abidelerinde, *Divan-ı Lügat't-Türk*'te ve *Dede Korkut* masallarında rastlanılmaktadır. Aruz ölçüsünün yayıldığı çağlarda da halk şiirinde yine hece ölçüsü ağırlık göstermiştir. Irak Türkmen horyatlarında, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Hatayî gibi şairlerin şiirlerinde hece ölçüsünün kullanıldığı görülmektedir. Hece ölçüsüyle yazılan şiirlerde genellikle halk ile kucaklaşmayı amaçlayan yazarlar, umutsuzluklarının yanı sıra geleceğe dair umut ve beklentilerini de dizelerine yansıtmışlardır. Sevgi temasının yanı sıra, vatan ve millet konuları da hece şiirinde fazlasıyla yer almaktadır. Hece şiirinde Irak Türkmen Edebiyatında öne çıkan isimler arasında Salah Nevres, Abdüllatif Benderoğlu, Ali Marufoğlu, Nazım Refik Koçak, Reşit Ali Dakuklu, İzzettin Abdi Beyatlı gibi isimler bulunmaktadır (Benderoğlu, 1996: 89-90). Ali Marufoğlu, "Ülkü Sesi" adlı şiirinde tüm olumsuzluklara rağmen vatanı ve milleti uğrunda mücadele etmenin kendisine ne kadar umut aşıladığını dile getirmektedir:

Gönül bağlı dil tutmaz

Küsmüş udum kemanım

Kopuz dargın saz telsiz

Ne de olsa şamanım

Kızartmış göz bakar hep

Bana yan yan zamanım

Ekin ektim topladım

Bölüştü yâd harmanım

Yine bilmem bu hâlle

Didinirim durarım

Amaç ülküm uğrunda

Düzgün yollar ararım

İlaç merhem dilenmem

Yaram kendim sararım

Yana yana kavrulsam

Göğe çıksa dumanım

Engel yolum çevirmez

Bir ülküsün sevenim

Kim ne diyer koy desin

Yeter desem Türkmen'im

Dinim dilim uludur

Kendime var güvenim

Kayıranım yoksa da

İmanımdır gümanım

Bulut çökmüş tipi var

Görsem ufuk kararmış

Kasırgayla savrulsam

Bilinirse ne varmış

Şan istemez kahraman

Atsız ölmek bir ârmış

Kalır elbet izicik

Savrulsa da samanım

İster kendin beğenen

Sayılmakla sorulmak

Er olana yakışmaz

Erliğiyle kurulmak

Dinim dilim uğrunda

Gereklidir yorulmak

Uğraşırım yılmadan

Her nanca var dermanım

Nazım Refik Koçak (1905-1962), yaşadığı dönemde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e bir mektup niteliğinde yazdığı "Yurdumun Derdi" adlı şiiri ile çağdaşlarından bir adım öne çıkmaktadır (Nakip, 2003: 243). Çünkü birçok devirde olduğu gibi Irak Türklerinin ana vatanlarına ve liderlerine olan bağlılıkları, çeşitli baskı, tehdit, eziyet, sürgün ve hatta idam gibi durumlarla karşı karşıya kalmaları için yeterli bir sebep olmuştur.

Yurdum Kerkük avulum Türk Başbuğum Kemal Paşa

Ben seninle öğünürüm al bayrağım bin yaşa

Al bayrağım seni yurttan koparanlar savanlar

Yok olsunlar yurdumuzdan bizi yer yer kovanlar

Sallandığın yüce damda gel gör nasıl yabancı

Bir paçavra bağlamışlar yağıların yalancı

Bayrağıdır bu kirli bez tutsak olduk biz sana

Kurtulmak için bağlamışız belimizi hep sana

Büyük Gazi kurtar bizi bu kahpeler bezinden

Kerkük Türk'tür gel ayırma anasını kızından

Burada bir gözü yaşlı bağrı taşlı öksüz var

Gece gündüz ayrı düşen yurdu için kan ağlar

Gel gör nasıl bu güzel yurt yağıların elinde

Öten bülbül susmuş artık barsız kalan bağında

Türk çarığı değmeyeli dağlarımız çiçeksiz

Geziyoruz görünüşte iç yüzümüz yüreksiz

Bir çoğumuz bu hasretten için için ezildi

"Türküm" diye can verdiği mezarına yazıldı

Başa gitmez böylelikle varlığımız son güne

Türk diyerek öleceğiz gider gibi düğüne

Ne olurdu Yüce Tanrı'm kavuştursan bir daha

Yumdurmadan gözlerimi çok sevdiğim bayrağa

Dumlupınar kahramanı Türk yüzünü güldüren

İnönü'de Sakarya'da Yunanlı'yı sindiren

Artık yetiş kurtar bizi Anadolu yiğidi

Al başına Kemal'ini sür tamuya bu iti

Yer yer soyup Kerkük'ümü çevirdiler soğana

Kimsesiz yurt yağlı lokma şimdi boğan boğana

Geçmiş günler bu yurt içre hep biz idik efendi

Kürt ne imiş Arap kimdir anlamazdık bu fendi

Şimdi bizim buyurduğumuz geçmez olmuş burada

Boynu bükük öksüz gibi dolaşırız arada

Çekemeyiz biz bu derdi içerimiz hep yandı

Artık yetiş ölüyoruz bıçak kemiğe dayandı

Nazım Refik'in bu şiiri, sade bir Türkçe ile yazılmış olması ile kendisinden sonra gelen nesillerin üslup değişikliğine gitmesinde etkili olmuştur. Böylece Ziya Gökalp, Cahit Sıtkı, Faruk Nafiz ve Yahya Kemal gibi şairlerden ilham alınarak şiirler yazılmaya başlanmıştır. Örneğin Tevfik Celal Orhan'ın (1905-1981) "Kerkük Şehri" adlı şiirinde bu etkiler, apaçık bir şekilde görülmektedir:

Uzak uzak ışıldayan

Yavaş yavaş fısıldayan

Tarihini kulaklara

Sarı, beyaz, kırmızı, mor

Çiçeklere bir kere sor

Neler verdik topraklara

Huzurunda geldik dize

Anlatmıyor bir şey bize

Bilmem tarih bunadı mı?

Sil gözünü artık dinsin

Yavruların koy sevinsin

Bedbaht anne Kerkük şehri (Nakip, 2003: 243,244).

Irak Türkmen Edebiyatında **serbest şiir**, ilk olarak 1950'li yılların sonlarında görülmeye başlamıştır. Bu tür şiir, serbest bir yazıma sahip olmasına rağmen, bu tür şiiri hece vezniyle yazanlar da olmuştur (Benderoğlu, 1996: 90).

1960'lı yıllarda *Kardaşlık* dergisinin yayın hayatına başlaması, Irak Türkmen Edebiyatında geleneksel şiirden serbest şiire geçiş yapılmasının en büyük etkenlerinden biri olmuştur. Dönemin serbest şiiri benimseyen genç şairleri, gelenekçi şairler tarafından bir hayli olumsuz eleştiri yağmuruna tutulmuş (Saatçi, 2003: 250), hatta ilk zamanlar büyük baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki bu türü eleştiren ve kabul etmeyen yazar ve şairler dışında gazete ve dergi yayıncılarının da bu türe itibar etmemesi, türün gelişimini bir nebze de olsa yavaşlatmıştır, denilebilir. Şiirde yeni anlayışa karşı çıkan şair ve yazarların başında Ata Terzibaşı, Ali Marufoğlu gibi isimler gelmektedir (Bayatlı, 1984: 208). Yalnız burada önemli olan nokta, yeni şiir anlayışını benimseyen ve karşı çıkan tarafların ortak amacı, Türklüğü savunmak ve yüceltmektir. Bu karşıt görüşler, beraberinde eski-yeni tartışmalarını getirmiştir. Bu tartışmalara *Kardaşlık* dergisi veya *Beşir* gazetesi gibi yayın organlarında rastlamak mümkündür (Akkoyunlu, 2016: 463).

Tüm yenileşme çabalarına rağmen Mehmet Sadık'ın izinden giderek eskiye bağlılığı sürdüren ve yeniliklere karşı çıkan isimler arasında Osman Mazlum, Hasan Görem, Tisinli Celal Rıza, Fahrettin Ergeç gibi isimler dikkat çekmekte, bu görüşü savunanlar arasında şiir kadar düz yazı türünde eser verilmediği görülmektedir. Öte yandan Reşit Ali Dakuklu, Ali Marufoğlu gibi geçiş döneminin çalkantıları arasında kararsız kalan isimler de göze çarpmaktadır. Eski-yeni çatışmalarının dışında kalıp kıymetli eser veren yazarlar da mevcuttur. Örneğin Yahya Kemal Beyatlı'nın şiir anlayışını benimseyen İzzettin Abdi Beyatlı, serbest şiir türünde güzel örnekler vermesinin yanı sıra dil ve edebiyat konularında da düzyazıları ile tanınmıştır (Akkoyunlu, 2016: 465).

Serbest şiir, Irak Türkmen Edebiyatına yerleşirken sancılı süreçlerden geçmiştir. 1958 yılında *Beşir* gazetesinde "Özbaşına Şiir" başlığı altında serbest şiir türünün ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır. Bu isimle hiçbir vezin ve kurala bağlı olmamasının yanı sıra söz konusu şiir türünün küçümsendiği de çağrıştırılır. Ardından "Saçma Şiir" ismini alarak nesir parçalarının birleşimini andıran bir anlama bürünür. Çünkü "nesir"

sözcüğü, Arapça "yaymak ve saçmak" anlamına gelir. Nihayetinde bu şiir türü, "serbest şiir" adını alarak literatürde yerini edinmiştir (Muhammed, 2012: 1601)

Serbest şiirin ilk ürünleri, 1958'de çıkmaya başlayan *Beşir* gazetesinde Abdülhalik Beyatlı ve Südad Erbil'in şiirleri ile birlikte görülmeye başlamıştır. Buna göre bu isimler, Irak Türkmen şiirinde serbest anlayışın öncüleri sayılabilirler. Abdülhalik Beyatlı'nın öğrenimini Türkiye'de görmesinin ve Ahmet Haşim, Ahmet Muhip Dıranas, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Veli Kanık, Şükûfe Nihal gibi isimlerden etkilenmiş olmasının bu alana önemli katkıları olmuştur (Bayatlı, 1984: 216).

Abdülhalik Beyatlı, Türkmen folklorunu edebî bir dille canlandırmış, şiirde en çok insanî fikirlere değer verilmesi üzerinde durmuştur. Buna örnek olarak "Folklor" başlıklı şiiri gösterilebilir:

Bahçelerimiz vardı eskiden

İnanın ki vardı

Limon çiçeği kokardı

Gölgeliydi serindi

(...)

Leylanlı Usta Hüseyin

Güçlüydü doğuşundan

Savaşmıştı Kafkaslarda

Çavuş Hüseyin, asker Hüseyin

Yiğitti erkekti

Bükülmez bilekleri

Yüce yüce dilekleri vardı

(...) (Bayatlı, 1984: 218)

Irak Türkmen serbest şiirinin ilk örneği, *Beşir* gazetesinin yedinci sayısında yayınlanan ve Abdülhalik Beyatlı'ya ait olan "Kerkük'ü Özleyiş" adlı şiirdir. Bu sayıdan

itibaren "Öz Başına Şiir" başlığı altında yayınlanan bu şiirler arasında Necmettin Esin'in "Neden Ağladık" (s.16), Südad Erbil'in "Komşu" (s.19) ve yine Abdülhalik Beyatlı'nın "Anam Kerkük" (s.19) adlı şiirleri dile getirilebilir (Bayatlı, 1984: 219).

Yayınlanmaya başladığı günden beri serbest şiire yer veren *Kardaşlık* dergisinde ise bu türün ilk örneği, Ata Bezirgân'ın derginin ilk sayısında yer alan "Özleyiş" başlıklı şiiri ile birlikte görülmektedir:

Hani bir zamanlar seninle

Dünyayı unutmuş gibi gezerdik

Gök maviliğini veren gözlerinle

Gün batımını seyrederdik

Aramızda yok gibiydi aralık

Baygın baygın sözlerine dalardım

Küçücük ellerinin sıcaklığını avuçlarımda

Duyunca gözlerine bakardım

Sen ise

Bari gözlerime

Bari unutamayacağım bahçelere bakardın

Hani küçücük bir söze

Bayılırcasına gülerdik

Zaman öyle kalmaz değişir derdik

Şimdi ne o leylak bahçeleri

Ne o aylak haziran akşamı kaldı

Yalnız ölürcesine özlediğim gözlerindir

Beni yaşatan

Bana sevdayı yazan

Kirpiklerindir

Yüreğimde batan (Bayatlı, 1984: 220)

Kardaşlık dergisinin ikinci sayısında ise çağdaşı olan Türkiye Türkü şairler kadar teknik açıdan kıymetli şiirler yazan ve çevresi tarafından büyük bir beğeni ile karşılanan Nesrin Erbil'in ilk yayınlanan şiiri olan "Rüya" başlıklı serbest şiiri yer almaktadır:

Meçhul bir yerdeyim

Uzun uzun serviler

El açmış pembe semalarına

Gürül gürül sular akıyor

Eski bir taş köprüden

Ve çekiç sesleri geliyor

İnsanlar görüyorum

İnsanlar!

Mahşer gibi...

Kimi mesut kimisi meyus

Kiminin elinde çekiç

Kiminin bomboş elleri

Dev taşlar yıkılıyor

İhtiyarın biri...

Ağlıyor!

Karşı yakadan

Yanık bir ses yükseliyor

Yükseliyor kaleyi aşarak

Biri dokunuyor koluma

Ve anında...

Toprağında kan

Havasında vatan

Kokusu alıyorum

Nerede olduğumu anlıyorum (Bayatlı, 1984: 221)

Nesrin Erbil, Irak Türklerinin birliği, beraberliği, millî değerleri ve kültürel bağlarına atıfta bulunduğu "İki Şehir" adlı şiirinde de halkın umudunu ve kendi içindeki umudu yansıtmıştır:

İki şehir bilirim

Candan bağlı

Yürekten dağlı

Bir Altunköprü ile

Kalpleri bağlı

Biri mavilikler içinde

Öbürünün yanar ufukları

Geceler onları boğmazsa

Güneşli günlere varacaklar

Görecekler ümitli ışıkların

Doğuşunu

Şafakla beraber

Silinecek acılar

Kurtulacak iki şehir

Serap ümitlere koşmaktan (Saatçi, 2003: 250)

Irak Türklerinin güçlü seslerinden olan Salah Nevres ise başta aşırıya kaçan bir üslup kullandığı için eleştirilere maruz kalmış, zamanla üslubunu sadeleştirmiştir (Akkoyunlu, 2016: 465). Nevres, Türkmenlerin önemli bir simgesi olan "Babagurgur"da halkının çektiği acıları dizelerinde şöyle dile getirmiştir:

Ey sırrımı saklayan tarihin meş'alesi

Ey tükenmez baharın bizde solmaz lâlesi

Sen ey hür güneşlerin ulvî pembe halesi

Pembe pembe yaldızla gözlerimin yaşını

Yansıt ey Babagurgur içimin ateşini

Geçmişten yegâne iz hep sensin ilimizde

Dört hecelik adınla ahenksin dilimizde

Ne kalem var ne kılıç ne de mum elimizde

Tasalar hissettirir acı gerçeğimizi

Tanıt ey Babagurgur bize benliğimizi (Saatçi, 2003: 252)

Başta Nesrin Erbil olmak üzere Salah Nevres ve Ata Bezirgân gibi isimler, Irak Türkmen serbest şiirinin gelişimi, yerli edebiyat sınırlarını aşarak dünya edebiyatına açılma ve Irak Türkmen Edebiyatına sembolizm anlayışını getirme konularında büyük katkıları olan isimlerdir. Serbest şiirde verilen ilk örnekler, derin anlamlıdır ve çoğunlukla millî nitelikler taşır (Bayatlı, 1984: 222).

1940'lı yıllarda Türk Edebiyatında cereyan eden ve şiir anlayışına farklı bir yön veren Garip Hareketi'nin ilerleyen yıllarda Irak Türkmen şiirinde bir benzeri ve esintisi olarak "Şafakçılar" adında bir şiir topluluğu kurulmuştur. Topluluğun kurucuları Nusret Merdan, Mehmet Ömer Kazancı ve İsmet Özcan'dır. Bu yazarlar, daha önce farklı dergi ve gazetelerde yazdıkları şiirlerini *Şafak* adıyla ortak bir divanda 1990 yılında Kerkük'te yayınlamışlardır. Divanın "Ortak Söz" başlıklı ön sözünde halk şiiri mahsulü olan horyat geleneğinden yararlanarak Irak Türkmen şiirine yeni boyutlar kazandırmayı ve bu şekilde

çağdaş şiir dünyasına açılmayı hedeflediklerini belirtmektedirler. Bu hareketin Garip akımı ile birçok ortak noktası bulunmaktadır: Şiirde serbest vezin uygulamaları, günlük konuşma diline ağırlık vermeleri ve basit konuları dahi şiir konusu olarak ele almaları gibi noktalarda Garip akımına fazlaca yaklaşırlar. Çok açık ve anlaşılır bir dil kullanan Şafakçılar, geleneği tamamen terk etmemeleri ve şiirde ironi kullanmamaları bakımından ise Garipçilerden ayrılmaktadırlar (Al-Jabbari, 2021: 41).

Irak Türkmen Edebiyatında **halk şiiri**ne bakıldığında yüzyıllar boyunca varlığını sürdüren halk şiirinin ilk örneklerinin sazlar eşliğinde söylenen türküler olduğu görülmektedir. Bu türkülerin konuları genellikle sevgi, doğa, aşk, ilahî aşk, acı, hasret, neşe gibi konulardır. Mani ve horyatlar da halk şiirinin birer parçası sayılmaktadır (Benderoğlu, 1996: 90). XIX. yüzyılda ortaya çıkan halk şiiri, XX. yüzyılda gelişimini doruk noktasına taşımıştır. Bu tür şiirde akla gelen ilk isimler Mustafa Gökkaya, Reşit Ali Dakuklu, Nasuh Bezirganî, Felekoğlu, Hüseyin Ali Mübarek, Ferman Hamit Tuzlu ve Sabır Demirci'dir. Halk şiirinde işlenen konular ise genellikle din, dil, vatan, millet, doğa, acı, özlem, direniş, sevinç, sevgi, sosyal ve siyasi konulardır (Benderoğlu, 1996: 91).

Bu edebiyatın en önemli ürünü, Irak Türkleri arasında pek rağbet gören horyat ve manilerdir. Birçok şair, çok sayıda horyat ve mani yazmıştır. Bunların tek dezavantajı, kolay ezberlenebildiği için ağızdan ağıza çabuk yayılarak anonimleşmesidir (Nakip, 2003: 245).

1958'den önceki Türkmen halk şiirinin büyük kısmını horyatlar oluşturmuş; halk şiiri, bu tarihten sonra kendini ayrı bir tür olarak gösterebilmiştir. Horyatlar, ne kadar derin ve bolca sanat ögesi içeriyor olsa da halk şiiri, başlarda yüzeysel bir noktada kalmıştır. Halk şiirlerinde dikkati çeken unsur hem edebî dilin hem de yerel ağızların (özellikle Kerkük ağzı) şiirde birlikte yer alması olmuştur. Örneğin manzum hikâyelerde yerli ağızlar çokça kullanılır ve konu birliği bozulmayan bu nazım türü, çoğunlukla hece ölçüsüyle kaleme alınarak dörtlüklerden oluşur. Bu tür şiir yazan en önemli isimler, Mustafa Gökkaya ve Nasih Bezirgân'dır. Mustafa Gökkaya ve bazı halk şairleri, her türlü konuyu şiirlerine dahil ederken Nasih Bezirgân, onlardan farklı olarak yalnızca sosyal konulara eğilir ve cehalet veya batıl inanç gibi sosyal hastalıklara çözüm üretmeye çalışır (Bayatlı, 1984: 262).

Dinî ve sufi anlayışın hâkim olduğu Felekoğlu'nun şiirlerinde öğüt ve felsefe unsurlarının bolca yer aldığı görülmektedir. Edebî bir dil kullanan ve şiirlerini hece vezniyle yazan Felekoğlu'nun yanı sıra Mustafa Gökkaya ve Nasih Bezirgân, bu tür şiirleri yine yerel halk ağzıyla kaleme alırlar (Bayatlı, 1984: 263).

Türkmen halk şiirinde beşliklerin gelişmesine en çok katkısı olan Hüseyin Ali Mübarek, Azerbaycan'ın büyük şairi Şehriyar'ın "Haydar Baba'ya Selam" adlı beşliklerine nazire olarak yazdığı beşliklerini *Tuzhurmatu* adlı eserinde toplamıştır. Toplumun her kesimi ile ilgilenen Mübarek'in eseri, bir halk destanı niteliği taşımaktadır (Bayatlı, 1984: 266).

Irak Türkmen halk şiirini türküler, ağıtlar, ninniler, bilmeceler, atasözleri, deyimler, dualar, beddualar ve masallar olmak üzere dokuza ayırmak mümkündür. **Türküler**, ezgilerine göre "kırık hava" ve "uzun hava" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır: Ölçü ve ritmi belli olan ezgilere kırık hava, belli bir usule bağlı ancak okuyanın ses becerisine göre ufak değişikliklere uğrayan ezgilere uzun hava adları verilmektedir. Irak Türklerinde kırık hava tarzındaki ezgilerin "beste, me'ni", uzun hava tarzındaki ezgilerin de horyat, ninni, ağıt, divan, gazel, karabağ havası" gibi çeşitleri vardır (Akkoyunlu, 2016: 467).

Genellikle ölen birinin ardından belli ezgilerle söylenen ve duyulan acıyı niteleyen **ağıt** geleneği, Türklerde çok eskiden beri var olan bir gelenektir. Kaşgarlı Mahmut, Divân-ı Lügâti't-Türk'te "yuğ" adıyla bir cenazenin gömülmesinin ardından üç-yedi gün boyunca süren taziye sürecinden bahseder (Ketene, 1990: 115). Ağıt, Irak Türklerinde "sazlamağ" adıyla karşılanmakta ve genellikle cenaze törenlerinde kadınlar tarafından icra edilmektedir. Ağıt yakanın "sazlıyan" olarak nitelendirildiği bu törenlerde sazlıyanlar, genellikle acıyı dile getiren horyatlar okurlar:

Aşına felek

Didem yaşına felek

Akıbet kuş kondırı

Kabrim daşına felek (Akkoyunlu, 2016: 468)

Musallanın çim daşı

Yandı üregim başı

Bir dene senu kimin görendem

Tökerem gözüm yaşı (Ketene, 1990: 117)

Annelerin çocuklarını uyutmak için farklı ezgilerle söylediği **ninni**ye Irak Türkleri, "leyle" adını vermektedir. Leyleler genellikle horyat türündeki dörtlüklerden oluşur ve başında veya aralarında "dönderme" adı verilen "leyle balam leyle", "ülle balam ülle" şeklindeki nakarat kısımları okunur:

Ülle balam ülle, leyle balam leyle

Leylev edim yatasan

Konca güle batasan

Eeeee..... eeeee.....

Konca gül payıv ossun

Kölgesinde yatasan

Eeeee..... eeeee..... (Akkoyunlu, 2016: 468)

Divân-ı Lügâti't-Türk'te ninni kelimesinin karşılığı olarak "bilu bilu" kelimesi verilmektedir ve bu da bu geleneğin ne kadar eski ve Türklüğe özgü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Ketene 1990: 120):

Nenem leyle eylesin

Leyle bilmez neylesin

Eger leyle bilmezse

Beşig desin belesin (Ketene, 1990: 124)

Leyle diler

Yatıptı leyle diler

Yorğun yuhuya dalıb

Mennen bir leyle diler (Polat, 2015: 130)

Irak Türklerinin "tapmaca" olarak adlandırdığı, manzum veya mensur şekillerde okunan **bilmeceler**e genellikle "tap nedi, tapış nedi (bil bakalım nedir)" tekerlemesiyle başlanmaktadır:

Tap nedi tapış nedi?

Uzun uzun obalar

Ağ sakkallı babalar

Aşağıdan su içer

Yuharıdan balalar (hurma ağacı) (Akkoyunlu, 2016: 469)

Halkın kültür ve zekâ seviyesini yansıtan bilmeceler, inanç ve geleneklerin toplandığı halk kültürü ürünleridir. Sosyal, coğrafî ve kültürel etkenler nedeniyle zamanla anonimleşirler:

Kapkaradı her yanı

Günde dağlanı canı (tencere) (Ketene, 1990: 132)

Atasözleri, Irak Türklerinde "eskiler sözü" olarak adlandırılır ve bütün Türk atasözlerinde olduğu gibi mensur niteliği olan atasözleri manzum nitelikler göstermeye temayül eder. Buna göre Irak Türklerinde atasözleri çoğunlukla horyatların içinde ve son iki mısrada geçecek şekilde kullanılmaktadır:

Düşte gör

Hayalde gör düşte gör

Düşenin dostu olmaz

İnanmazsav düş de gör

O yar gözün

Kim görüp o yar gözün

Aslan gücünden düşse

Karınca oyar gözün (Akkoyunlu, 2016: 469)

Yazılı ve sözlü edebiyatın kendisinden genişçe faydalandığı atasözleri, bir milletin tarihî gelişimi, inanç sistemi, gelenekleri gibi özellikleri hakkında bilgiler verebilir (Ketene, 1990: 133):

-*Daş yerinde ağırdı.*

-*Eldeki bir kuş, ağaçtaki on kuştan eyyidi.* (Ketene, 1990: 135)

Irak Türklerinin "ıstılah" olarak adlandırdığı **deyimler**, diğer Türk bölgelerindeki deyimlerle benzerlik gösterdiği gibi kendi bölgelerine özgü de olabilmektedir:

-*Borç alıp zekât vermek* (Gücünün üstünde işler yapmak)

-*Yetene yeter yetmeyene taş atar* (Herkese sataşan edepsiz kişiler için söylenir) (Akkoyunlu, 2016: 469)

Irak Türkleri, çoğunlukla dinî nitelik taşıyan Arapça duaların yanı sıra Türk kültürü ve İslâm inancının harmanlandığı Türkçe **dualar** da okumaktadır:

-*Dırnagıva daş degmesin*

-*Dunya durduhça durasan* (Akkoyunlu, 2016: 470)

Dualar, halkın duygu ve düşüncelerini yansıtan ulusal hafıza ögeleridir. Atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerden oluşurlar ve çeşitli arzulardan meydana gelen halk kültürü ürünleridir (Polat, 2015: 52):

Gül ektim gül olsun

Su septim gögersin

Çöldeki ceyran tekin

Meyliv mene salsın (Polat, 2015: 54)

Öfke, darılma, lanetleme gibi amaçlarla dile getirilen **beddualar**, Irak Türklerinde de kullanılmaktadır:

-*Cigeriv daglansın*

-*Yeriv yaş, yastığıv daş ossun* (Akkoyunlu, 2016: 470)

Beddua, haksızlığa uğrayan veya türlü kötülüklere maruz kalmış kişilerin yardımı yalnızca Allah'tan bekleyerek kötülerin cezalandırmasını dileyen genellikle kalıplaşmış sözlü halk kültürü ürünüdür (Polat, 2015: 52):

Göz yuvası

Sürmedi göz yuvası

Her kim yuva dağıdı

Dağılsın öz yuvası (Polat, 2015: 56)

Irak Türklerinin "matal" olarak adlandırdığı **masallar**, dinleyenlerin dikkatini çekmek için nazım-nesir karışımı tekerlemelerle başlar. Bu tekerlemeler, masal aralarında geçmez:

Matal matal mat atar

Bir kişi hurma satar

Hurmanı geti men yim

Göreh kim borca batar

Daha sonra masalın başladığını bildiren *"bir var idi bir yoh idi, yalan gerçekten çoh idi"* gibi cümleler kullanılmaktadır. Masal bitiminde de *"bu matal burda bitti, adı da ..... idi"* veya *"asmannan üç alma düştü, biri matala, biri matal diyene, biri de oturan cemaate"* gibi cümleler geçmektedir (Akkoyunlu, 2016: 470).

Genellikle sözlü olarak dilden dile aktarılan masallar, Irak Türkmen Edebiyatında ancak XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra yazıya geçirilmeye başlanmıştır. Bunda hikâye ve roman türlerinde olduğu gibi süreli yayınların çokça katkısı bulunmaktadır. 1970'li yıllarda yayın hayatına başlayan *Yurt* gazetesinde Cengiz Ketene'nin *Gül ile Bülbül* adlı masalı tefrika hâlinde yayınlanmıştır. Ardından Necmettin Bayraktar'ın *Gürgür Baba Masalları* adlı masal kitabı, türün ilk basılı örneğini teşkil etmektedir (Al-Jabbari, 2021: 45).

Manzum halk edebiyatı eserleri arasında en çok dikkat çeken tür, genellikle dörtlüklerden oluşan **horyatlar**dır (Saatçi, 2016: 474). Horyatlar, uzun yıllar boyu ağızdan ağıza sözlü bir şekilde devam etmiş, daha sonra elde kalanların büyük çoğunluğu anonim olarak yazıya geçirilmiştir (Sarıkâhya, 2006: 8). Genellikle dörtlüklerden oluşan kısa yapılar olmalarına rağmen derin anlamlar içerirler. Horyat, söyleyeni ve dinleyeni derin düşüncelere iten, büyük coşku ve heyecan uyandıran, zaman zaman yürekleri dağlayan ve çeşitli konular hakkında yazılabilen bir halk şiiri türüdür. Irak Türklerinde horyat, edebiyatın vazgeçilmez bir geleneği olduğundan iyi bir şair olabilmek için bu türde kaliteli dörtlükler düzmek gerekmektedir (Polat, 2015: 30).

XIV. yüzyılda yazılan *Süheyl ü Nevbahar* adlı eserde "horyat" kelimesinin en eski şekline rastlanmaktadır:

Oğul atadan geçse horyat olur

Ana sen oğul demegil yâd olur

Tezeydüğün andan bilirler gülü

Kim ilimlenmemiş ana horyat eli (Ketene, 1990: 97)

Daha sonra bu kelimeye *Dede Korkut* destanında "*Ata adını yorıtmayan hoyrad oğul ata bilinden ininçe inmese yig*" şeklinde rastlanmakla birlikte bu sözcük, her iki eserde de kaba, kötü veya terbiyesiz anlamlarına gelmektedir. Şemsettin Sami de *Kamus-i Türkî* adlı eserinde bu kelimenin kaba, köylü veya eli bir şeye yakışmayan anlamlarına geldiğini belirtmektedir (Ketene, 1990: 98).

Kerkük'te de horyat kelimesinin kökeniyle ilgili birkaç farklı görüş ortaya sürülmüştür. Kerküklü şairlerden Osman Mazlum, Irak Türkmen Edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Hicrî Dede'nin fikirlerini vurgulayarak horyat kelimesinin "kuru yad" kökünden veya Kerkük'ün bir semti olan "Korya" kelimesinden geldiğini belirtmektedir. Buna göre "kuru" kelimesinin acı anlamına, "yad" kelimesinin de hatıra anlamına geldiği düşünülürse horyat kelimesi "acı hatıra" demektir (Hürmüzlü, 2019: 219).

Tevfik Vehbi, Irak Akademisi Mecmuası'nda bu kelimenin Uygurlarda "kor", diğer boylarda "hor" şeklinde kullanıldığını belirtir. Folklor araştırmacısı İbrahim

Dakuklu ise *Türkmen Folkloru* adlı eserinde bu türün aslında manilerden gelişerek ilk başta "hor şiir" adıyla kullanıldığını ve zamanla "hor" kelimesinin çoğul bir kavrama dönüşerek "horyat (hoyrat)" şeklinde kullanılmaya başlandığını açıklar. Büyük Türkmen araştırmacı Ata Terzibaşı ise *Kerkük Hoyratları ve Manileri* adlı üç ciltlik eserinde tüm bu görüşleri reddederek bu kelimenin dilin ihtiyacından doğan bir kelime olduğunu ve hamaset, sertlik anlamına geldiğini belirtmektedir (Hürmüzlü, 2019: 220).

Bazı kaynaklarda ise bu kelimenin Irak Türkmencesinde "başı boş, garip" anlamlarına gelen "horı, hor (xorı, xor)" kelimelerinden türediği de düşünülmektedir. Bunun sebebi de bazen sarhoşların geceleri mahallelerde bağırarak dörtlükler okumasıdır (Sarıkâhya, 2006: 15). Ancak genel görüş, bu sözcüğün "Güneydoğu Anadolu ve Irak Türkleri arasında tek başına söylenen bir çeşit ezgili deyiş" anlamında kullanıldığı yönündedir (Polat, 2015: 24).

Horyatların tarihsel kaynağı net olarak bilinmemekle birlikte edebiyatın başlangıcından beri var olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte horyatların büyük çoğunluğunun söyleyeni bilinmezken onları yazıya geçirenlerin yine şair ve yazarlar olduğu bilinmektedir. Irak Türklerinde "horyat" olarak bilinen dörtlüklere Türkiye'de "mani", Azerbaycan'da "bayati" denilmektedir. Halk dili ile yazılan bu dörtlüklerde vatan sevgisi, kahramanlık, aşk, sevgi, acı, üzüntü, hasret gibi duygular işlenmektedir (Sarıkâhya, 2006: 17).

Horyat türünün açıklamasına gelince bu konuda da farklı görüşler mevcuttur ancak bu konuda en kapsamlı çalışma ve fikirleri sunan Ata Terzibaşı'dır. Terzibaşı'ya göre horyat, ilk mısralarda giriş yaptığı ana fikri son mısrada verir. Birinci mısra üç, dört veya beş heceli olmakla birlikte diğer mısralar çoğunlukla yedi hecelidir. Horyatın temel özelliklerinden biri de cinastır. Yazılış ve okunuşları aynı, anlamları farklı olan cinaslı kelimeler, horyatlarda bolca kullanılmaktadır (Hürmüzlü, 2019: 221). Horyatlarda ilk iki dize, kesik olup kafiyeyi belirler. Bunun yanı sıra dört mısradan fazla olan horyatlara da "kanatlı horyat" veya "müstezat horyat" denir.

Cinaslı bir horyat örneği:

İnci sen

Cevahir sen inci sen

Çok bakmaginen mene

Baksam sana incisen (Sıddık Bende Gafur) (Sarıkâhya, 2006: 34)

Cinassız bir horyat örneği:

Gel gör ne barbad oldum

Öz yurdumda yad oldum

Düştüm kara günlere

Yaman dilde yad oldum (Nazım Refik Koçak) (Sarıkâhya, 2006: 28)

Maniler ise Terzibaşı'ya göre kısmen bir fikir birliği içermekle birlikte tüm mısraları yedi heceden oluşmaktadır. Bu iki özellik çerçevesinde maniler, horyatlardan ayrılır. Mani ve horyatlar, genellikle söyleyeni bilinmemekle birlikte halka mâl olmuş dörtlüklerdir. Irak Türkleri, her dönem Türklük bilincini iliklerine kadar hissederek bu duygularını horyat ve manilere fazlaca yansıtmışlardır. Bu durum, genellikle yurda duyulan özlem, Türk topraklarına duyulan sonsuz sevgi, kadere küskünlük veya toplumsal sıkıntılar karşısında duyulan endişe olarak tezahür eder (Hürmüzlü, 2019: 222).

Horyatlar, Irak Türklerinin sosyal hayatlarında büyük ehemmiyet taşır. Başka kültürlerin güçlü etkisi altında kalan Türkmenler, kendi varlıklarını, kültürel ve tarihî değerlerini korumaya çalışmaktadır. Bu yüzden horyat gibi geleneksel varlıklarına yıllarca sıkıca tutunmuşlardır. Tesellilerini horyatla bulan Türkmenler, bu geleneği yıllarca kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Çeşitli eğlence ortamlarında, kahvelerde, çarşı-pazarlarda matem törenlerinde, ilerleyen zamanla birlikte radyo-televizyonlarda duruma ve mekâna göre horyat çağırma geleneği devam eder (Akkoyunlu 1986: 20).

Halkın yaşantısına dair her türlü konuyu veya insanoğlunun çeşitli duygu durumunu yansıtan horyatların çağdaş Türkmen insanına tutulan bir ayna olduğu söylenebilir (Sarıkâhya, 2006: 21). Horyat düzen şairler, vatanlarına duydukları sevgi ve özlemi dile getirirken kimi zaman halkın çektiği acılara ses olurlar. Kimi, horyatlarında ahlâk, görgü, azim, inanç gibi değerleri ayakta tutmak için tavsiyeler verirken kimi de dinî olgular telkin eder. Kimi, içerisinde barındırdığı mutluluğu, sevinci veya tam tersi

olarak üzüntüyü dizelerine yansıtırken kimi de çektiği aşk acısını veya sevdiğine duyduğu özlemi kelimelere döker.

Horyat yazan şairler arasında Hicrî Dede, Nazım Refik Koçak, Mustafa Gökkaya, Reşit Ali Dakuklu, Osman Mazlum gibi isimler başta gelmektedir. Bu isimler halk dilini mısralarında ustaca kullanarak Türkmen milletinin edebiyat alanında kıymetli savunucuları arasında yer almışlardır. Örneğin Mustafa Gökkaya, millî duygu ve heyecanını horyatlarına şöyle yansıtır:

Kerkük'em yaralıyam

Gök girip karalıyam

Gözlere diken oldum

Men çünki yaralıyam (Nakip, 2003: 246)

Kerkük'ün harasına

Ok değdi yarasına

Aktarı tabib tapmaz

Derdinin çarasına (Nakip, 2003: 247)

Irak Türkmen şiirinde eski anlayışın en önemli ve güçlü temsilcilerinden olan Hicrî Dede ise dostlarına olan güvenin boşa çıkması üzerine duyduğu isyanı şöyle dizelere döker:

Deryanın sağ alması

Aldı al bağ alması

Dost mene bir daş vurdu

Çetindi sağalması (Akkoyunlu, 2016: 463)

Horyatlar, neredeyse tüm Iraklı Türkmen şairler tarafından rağbet görmekle birlikte şiir yazmaya yeni başlayan genç şairlerin de ilk denemelerinde kullandıkları bir yol olmuştur. 1958'den öncekilerin büyük çoğunluğu anonim olan horyatların 1958-1968

arasında çokça yazıldığı dikkati çekmektedir. Öyle ki *Kardaşlık* dergisinin yazı işleri sekreteri İhsan Sıddık Vasfi, bu konuda şöyle bir sitemde bulunmuştur:

"Kardaşlık dergisine gelen mektupların çok büyük çoğunluğunu horyatlar oluşturuyor. Dergide yalnızca yazarların adlarını bile yayınlamaya kalkışsak bu adların tüm sayfalara sığmayacağını söylesem mübalağa etmiş olmam" (Bayatlı, 1984: 263).

Horyatlar, Irak Türklerinin günlük yaşamları ile her daim iç içedir. Âşıklar, sevdiklerinin güzelliğini, cilvesini veya kendisine çektirdiği acıları ve şikayetini dile getirirken horyatlara başvurur:

Güldü yarı

Ağladı güldü yarı

Leblerin bal tasıdır

Cemalin gül diyarı

Gözden kara

Sürmedi gözden kara

Bir sürmesiz göz gördüm

Sürmeli gözden kara

Al dudağı

Öp kohla al dudağı

Yar menim kanım içip

Oluptu al dudağı

Kimsesize

Rahmeyle kimsesize

Ne sizden gelen oldu

Ne bizden kimse size (Ketene, 1990: 103)

Aşk veya herhangi bir sebepten kaynaklanan acının Tanrı'ya bir yakarış ve yardım isteme şeklinde sunulduğu da görülür:

Açar ağlama

Gündü geçer ağlama

Bu kapını bağlıyan

Bir gün açar ağlama

Günahımdan

Hudam geç günahımdan

Cigerden bir ah çektim

Tutuldu gün ahımdan (Ketene, 1990: 104)

Matem zamanlarında kadınların dile getirdikleri sazlamalarda (ağıt), çocuklarını uyutmak için söyledikleri leylelerde (ninni) lirizmin horyatlar ile birlikte doruk noktasına ulaştığı görülebilir:

Bala vay

Bal yemedim bala vay

Çöp yığdım yuva yaptım

Uçurtmadım bala vay (Saatçi, 2016: 474)

Horyatlar, kimi zaman içten duyulan bir hüznün bir atasözü ile birlikte dile getirilmesinde de boy gösterir:

O yar gözün

Kim görmüş o yar gözün

Aslan gücünden düşse

Karınca oyar gözün (Saatçi, 2016: 474)

Horyatlar, bazen yaşanmış gerçek olaylara dayanır. Bunları anlayabilmek için horyata konu olan olay hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Örneğin Kerkük'ün Kale Mahallesi'nde yaşayan bir horyatçı, bir gün mahalleden geçmekte olan yüzü peçe ile örtülü bir kadının peçesini açtırma konusunda arkadaşları ile birlikte iddiaya tutuşur. Kadın, onlara doğru yaklaşırken horyatçı, yüksek sesle şu dörtlüğü okur ve kadını peçesini açmaya ikna ederek iddiayı kazanır:

Bu gelen Cebbarıdı

Sorın kimin yârıdı

Peçesin örtüp gider

Ya kördü ya karıdı (Ketene, 1990: 105)

Irak Türkmen Edebiyatında **nesir** türünde çağdaş eserler, Cumhuriyet döneminde verilmeye başlanmıştır, denilebilir. Bu durum, dönemin gazete ve dergileri sayesinde gelişim göstermiştir. 1958 yılında yayın hayatına başlayan *Beşir* gazetesi ve 1961 yılında yayın hayatına başlayan *Kardaşlık* dergisi ile çağdaş Irak Türkmen nesri, canlanma imkânı bulmuştur. Söz konusu yayın organlarının dilin sadeleşmesi hareketinde de büyük katkıları olmuştur. Reşit Kâzım Beyatlı, Ali Marufoğlu ve Rıfat Yolcu gibi isimler, dilin sadeleşmesi alanında öncü isimlerdendir. *Beşir* ve *Kardaşlık*'ın yanı sıra matbaaların kurulması ve *Birlik Sesi, Yurt* gibi gazete ve dergilerin yayınlanması da çağdaş Irak Türkmen nesrinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Irak Türkmen Edebiyatında en çok gelişen ve rağbet gören tür, şiir olmuştur. Bunun yanında hikâye ve roman türlerinde ise maalesef hep okur, yazar ve yayın kıtlığı yaşanmıştır. Bu da bu türlerin hak ettiği ölçüde gelişememesine neden olmuştur (Benderoğlu, 1996: 92).

Modern **hikâye** ortaya çıkmadan önce Türk halkının örf, adet, yaşayış tarzı, bakış açısı ve inançlarını yansıtan Türk halk hikâyeleri, Irak Türkmen Edebiyatında da genişçe yer tutmuştur. Bu hikâyelerden en bilinenleri arasında *Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber* ve *Ferhat ile Şirin* gibi hikâyeler bulunmaktadır (Ketene, 1990: 1).

Modern Irak Türkmen hikâyesine bakıldığında ise bu türün temellerinin atıldığı ilk eser, Ahmet Mithat Efendi'nin 1869'da Bağdat'ta basılan *Kıssadan Hisse* adlı eseri olarak kabul edilmektedir. Ardından gelen eser, Kerküklü Mahmut Nedim'in 1909 yılında Bağdat'ta basılan ve kırk üç sayfadan oluşan *Mübâreze-yi Aşk* adlı eseridir (Özkan, 2009: 103).

Kerkük'te 1913 yılında yalnızca on bir sayısı yayınlanabilen *Maarif* dergisinden önce modern hikâye türünde metinler yayınlayan dergi ve gazeteler olduğu bilinmekle birlikte zamanın ve sosyal-siyasî şartların hışmına uğraması dolayısıyla hiçbiri günümüze kadar ulaşamamıştır. *Maarif* dergisinde Mekki Lebib adlı bir yazarın kaleme aldığı "Gözlük" adındaki hikâyesi, birçok edebiyat tarihçileri tarafından Irak Türkmen Edebiyatında yayınlanan ilk hikâye olarak kabul edilmektedir (Kazancı, 2014: 39).

1918 İngilizlerin işgalinin ardından Kerkük'te İngilizlerin gözetimi altında *Necme* ve *Teceddüt* adında iki gazete yayınlanmıştır. Bu gazetelerde yayınlanan hikâyelerin sayısı çok az olmakla birlikte iki tanesi göze çarpmaktadır: *Necme* gazetesinin 11.03.1920 tarihli sayısında M. Refik adlı bir yazar, kaleme aldığı "Belki Gelir" adlı hikâyesinde Osmanlı Devleti'ni sevgilisine benzetmekte ve bir gün geleceği umuduyla daima onu bekleyeceğini dile getirmektedir. İki gün sonra aynı gazetede R. A. adıyla yayınlanan "Gelmez ve Gelmeyecek" başlıklı hikâyede ise sevgilinin ölümle cebelleşmekte olduğu ve artık gelmeyeceği bildirilmektedir (Kazancı, 2014: 39).

1921 yılında Kral Faysal'ın yönetime geçmesiyle birlikte Irak Türkmen Edebiyatı, İngiliz işgali dönemine göre daha verimli bir döneme girmiştir. *İleri* ve *Kerkük* adlı gazetelerde çeşitli hikâyeler yayınlanmıştır. *İleri* gazetesinin her sayısında bir hikâye ve bir roman tefrikası göze çarpmakla birlikte Türk Edebiyatından alıntılar yapıldığı da görülmektedir. Ancak bunların arasında yazarı belli olan tek bir hikâye vardır: Tevfik Celal Orhan'ın çok temiz bir dil ve üslupla kaleme aldığı "Eski Yavuklu" adlı hikâyesidir. *Kerkük* gazetesinde ise en çok Arap Fehmi ve Ahmet Şükrü Ağaoğlu'nun hikâyeleri göze çarpmaktadır. Arap Fehmi'nin on iki sayfalık "Tarih-i Cera'imde Eşsiz Bir Olay" adlı sosyal konulu hikâyesi, daha sonra 1951 yılında Bağdat'ta da yayınlanmıştır (Kazancı, 2014: 39). Bu eserler, teknik özellikler açısından her ne kadar yetersiz olsa da Irak Türkmen hikâyeciliğinin sembolleridir (Benderoğlu, 1996: 93).

1933-1935 yılları arasında Bağdat'ta çıkarılan *Yeni Irak* gazetesinde de birkaç hikâye bulunmaktadır. Bunların birkaçı, gazetenin yazı işleri sekreteri Turgut Zihni'ye, kalanı da Şükûfe Şadan adlı bir kadın yazara aittir; ancak bu yazarlar hakkında günümüze kadar ulaşan kayda değer bilgiler yoktur (Kazancı, 2014: 39).

1958 yılında başlayan cumhuriyet döneminde başta *Kardaşlık* dergisi, ardından *Yurt* gazetesi ve *Birlik Sesi* dergisi ile Irak Türkmen hikâyeciliğinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. *Kardaşlık* dergisinde yüz yetmiş kadar hikâye yayınlanmıştır. Dergideki hikâye yazarları arasında Haşim Kasım Salihi, Mevlüt Taha Kayacı, Nusret Merdan, Ali Marufoğlu, Yaşar Beyatlı, Kemal Beyatlı, Musa Zeki Mustafa, Cengiz Bayraktar gibi isimler bulunmaktadır. *Kardaşlık* dergisi, modern Irak Türkmen hikâyesinin ilk başarılı örneklerini vermiştir (Kazancı, 2014: 39). Ali Marufoğlu'nun 1964 yılında yayınlanan *Olaylar Konuşuyor* adlı hikâye kitabı da Irak Türkmen hikâyeciliği çerçevesinde anılabilir (Benderoğlu, 1996: 93-94).

Kardaşlık'ın ardından 1970 yılında yayın hayatına başlayan *Yurt* gazetesi ve *Birlik Sesi* dergisi, Irak Türkmen Edebiyatında hikâyenin artık olgunlaşması ve kendi kimliğini bulmasına olanak sağlamıştır. *Yurt* gazetesinde beş yüzden fazla ve *Birlik Sesi* dergisinde seksenden fazla hikâye yayınlanmıştır. 2003 Amerikan işgali yıllarında da *Türkmeneli* dergisi gibi hikâye türünün yer bulduğu Irak Türkmen yayın organları bulunmaktadır, ancak bunların sayısı fazla değildir (Kazancı, 2014: 40).

Irak Türkmen Edebiyatı, çok sayıda siyasî ve maddî zorluklar ile burun buruna kalmış ve bu durum, zaman zaman kayıplara ve ağır adımlarla ilerlemeye sebep olmuştur. Yazarlar, birçoğu gazete ve dergi sayfaları aralarında kaybolup giden hikâyelerini kitaplaştırma imkânı bulamamış, ancak Irak Türkmen hikâyeciliğini ayakta tutabilmek için her daim ellerinden geleni yapmışlardır.

Irak Türkmen hikâyesinde işlenen konuların çoğunluğu, siyasî şartlar dolayısıyla bireysel konular olmuştur. Genellikle aşk, hasret, üzüntü, ayrılık, doğa, aile sorunları, evlilik gibi konular ele alınmıştır. Irak Türkmen halkının çok kez ana dilinde eğitim görme hakkından mahrum bırakılması dolayısıyla hikâyeler, genellikle herkesin anlayabileceği çok sade ve anlaşılır bir üslupla yazılmak zorunda kalınmıştır (Al-Jabbari, 2021: 43).

Irak Türkmen **roman**ı, tıpkı hikâye gibi XIX. yüzyılın sonlarında çeşitli süreli yayınlar sayesinde gelişim göstermiştir. Çoğunluğu ilk olarak tefrika hâlinde yayınlanan bu romanların bir kısmı daha sonra kitaplaştırılmış, bir kısmı da maalesef zamanın ve siyasî şartların gazabına uğrayarak günümüze kadar ulaşamamıştır.

Irak Türkmen Edebiyatının bilinen ilk telif romanı, Musullu bir gazeteci ve yazar olan Hayrettin Farukî'nin yüz elli bir sayfadan oluşan ve 1915 yılında on beş yaşındayken yazdığı *Kadın Kalbi* adlı romanıdır. Ancak yazarın vefatından sonra yayınlanan ve Bağdat Müzesi Millî El Yazması Eserleri Merkezi'ne bırakılan bu eser, yaklaşık yüz yıl sonra Mehmet Ömer Kazancı tarafından Latin harflerine çevrilerek edebiyat dünyasına takdim edilmiştir (Kazancı, 2014: 38).

1921 yılında Kral Faysal'ın tahta çıktığı krallık yıllarında Irak Türkleri tarafından yayınlanan *İleri* gazetesinde çeşitli hikâyelerin yanı sıra Türk Edebiyatından alıntılanan bir roman tefrikasına da yer verildiği bilinmekle beraber, roman hakkında elde başka bilgi bulunmamaktadır (Kazancı, 2014: 39).

1950 yılında Abdülhüseyin Ümran'ın Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından yayınlanan *Göktepe* adlı romanı, modern Irak Türkmen romanının ilk örneği olarak kabul edilir (Özkan, 2009: 103). Bu eserde diktatör rejimlere karşı halkın mücadelesi ve çektiği çileler, realist bir bakış açısıyla işlenmiştir (Sarıkâhya, 1979: 164). Ardından 1961 yılında yayın hayatına başlayan *Kardaşlık* dergisinin üçüncü yılının yedinci sayısından itibaren Reşit Kâzım Beyatlı tarafından *Tanrı'nın Adaleti* adlı bir roman tefrikasına başlanmış, ancak dokuz parçası yayınlandıktan sonra bilinmeyen bir sebeple devamı getirilmemiştir.

1970 yılında yayınlanmaya başlayan *Yurt* gazetesinde tefrika hâlinde yayınlanan uzun hikâye ve romanlara rastlanmaktadır. Bunlar arasında Adnan Sarıkâhya'nın *Gurbet Akşamları* ve *Oğullarım*, Hamza Hamamcıoğlu'nun *Sırmalı Pabuç, Cennet Öküzleri, Efsun, Umut Gibi Bir Şey, Beyaz Horoz, Yitik* ve *Yorgun Kıta*, Celal Polat'ın *Yalımlar Gölgesinde* adlı romanları en bilinenleri olmakla birlikte bir kısmı, yazarların kendileri tarafından daha sonra kitap olarak basılmıştır (Kazancı, 2014: 40). Bu romanların genel anlamda bakıldığında ortak bir yanları vardır: Yazarlar, gerçek olaylardan esinlenerek sosyal konulu eserler ortaya koymuşlardır (Sarıkâhya, 1979: 165).

Irak Türkmen Edebiyatında hikâye ve roman gibi hak ettiği ölçüde gelişememiş ve değer görmemiş türlerden biri de **tiyatro**dur (Benderoğlu, 1996: 95).

Irak Türkleri, tiyatro alanında gerek eski gerekse çağdaş Türk tiyatrosundan çokça beslenmiştir. Bu da ortak Türk tiyatrolarından geçiş yaparak kendi tiyatro dünyalarını yaratma konusunda çok faydalı olmuştur. Modern tiyatro ortaya çıkmadan önce eski tiyatro gelenekleri arasında olan köy oyunları, şaka ve söylence oyunları, hayvan benzetmeleri gibi faaliyetlerin daha çok kahvehanelerde sergilenme geleneği XX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Kahvehaneler, o dönemlerde bir edebiyat ve sanat faaliyetleri merkezi hâline gelmiştir. Bunların yanı sıra Türkistan'dan gelen bir gelenek olan ve Irak Türklerinin "Kavurcak" adını verdikleri kukla oyunu da çokça görülür. Aynı zamanda geleneksel Türk tiyatrosunda olan meddah, orta oyunu, karagöz gibi gölge oyunları da Irak Türkmen tiyatrosunun içeriklerinden bir parça olmuştur (Saber, 2019: 20).

Irak Türkmen tiyatrosunun gelişimine kahvehanelerden sonra okulların büyük katkısı vardır. Öğretmen ve öğrencilerin oluşturduğu tiyatro toplulukları, okul sahnelerinde sergiledikleri oyunlarla Irak Türkleri arasında bu türün yaygınlaşmasında etkili olmuşlardır. Araştırmalara göre Kerkük'te Osmanlı Devleti'nin son dönemleri olan 1916 yılında sergilenen ilk tiyatro oyunu, "Hepimiz Yurda Feda" adlı oyundur. Osmanlı ordusunun da katkılarıyla Sultaniye Okulu öğrencileri tarafından sahneye konulan bu oyunda amaçlanan şey, halkın orduya katılmasını teşvik etmektir (Saber, 2019: 21).

1920-30'lu yıllarda okullarda sergilenen oyunların sayısı artmış ve giderek şöhret kazanmıştır. Elde bulunan kaynaklarda 1920'li yılların yayınlanan ilk sahnesi, 10 Temmuz 1921'de *Necme* gazetesinin haberini yaptığı ve Zafer Okulu öğrencileri tarafından sergilenen "Hz. Ömer ve Yetimler Annesi" oyunudur. Ardından 1930'lu yıllarda "Turşucu Tiyatrosu" adlı oyun, Kerkük'te birçok okulda sahnelenmiştir. Yine o dönemlerde Irak'ın resmî tiyatro ekibi kurulmuş ve kurucusu Hakkı Şibli ile birlikte Kerkük'ü ziyaret etmişlerdir. Ekip, içerisinde çok sayıda bulunan Türk asıllı oyuncularla birlikte (örneğin Fatih Şakir Saatçi, Musa Zeki, Zühtü Ali) Kerkük Genel Merkez Kütüphanesi sahnesinde Türkmence ve Arapça oyunlar sergilemişlerdir (Saber, 2019: 21).

Irak, cumhuriyet sistemine geçtikten sonra tiyatro faaliyetleri hız kazanmış, Eylül 1928'den Mart 1959'a kadar Kerkük'te elli adet tiyatro oyunu sergilendiği haberi, *Beşir* gazetesinde yayınlanmıştır. Yine o dönemlerde Irak Türkleri tiyatrosunda önde gelen isimlerden biri olan oyuncu, yazar ve yönetmen İsmet Hürmüzlü, "Fenni Şanlı Takımı" adını verdiği ilk bağımsız Türk tiyatro ekibini kurmuştur. Türkçe, Arapça ve İngilizce oyunlar sergileyen ekip, Irak çapında da büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Sahneledikleri en meşhur oyunlar arasında "Yeni Ömür", "Baykuş" ve "Ya Ay Işığında Ya Karanlıkta" adlı oyunlar vardır (Saber, 2019: 22).

Irak ve özellikle Kerkük Türklerini çok büyük yıkımlara uğratan 1959 Kerkük katliamı, hayatın her alanında durgunluğa neden olmuş, dolayısıyla tiyatro dünyası da bundan fazlaca etkilenmiştir. Fenni Şanlı Takımı, katliamdan sonra "Hasan Efendi" ve "Bitmeyen Masal" adında ancak iki oyun sergileyebilmiştir. Ardından İsmet Hürmüzlü'nün tiyatro eğitimini geliştirmesi amacıyla Ankara'ya gitmesi ve Irak'a döndüğünde dahi Türk tiyatro topluluğu kurmaya çalışırken dönem yönetimi tarafından engel ve umursamazlıklara maruz kalması dolayısıyla 1960'lı yıllar, Irak Türkmen tiyatrosu için çok durgun yıllar olarak geçmiştir (Saber, 2019: 22).

1960'lı yılların sonlarında Kerkük Radyo ve Televizyon Kurumu'nun kurulması ve Kerkük televizyon kanalında çeşitli etkinliklerin yanı sıra Türkçe oyunlar da sergilenmesi ile birlikte tiyatro faaliyetleri, tekrar hareketlenmeye başlamıştır. Enver Ramazan'ın yazıp yönettiği ve Irak Türklerinin bir televizyon kanalında ilk kez kendilerini gördüğü "Hepimiz Yaşarız" adlı oyunu, halk arasında büyük bir coşku yaratmıştır. Ardından Türkmen tiyatrocular, yeni oyunlar yazıp televizyon kanalında yayınlama konusunda adeta kendi aralarında bir yarış içine girmişlerdir. Yine aynı dönemde Kerkük Eğitim Müdürlüğü tarafından açılan "Sanat Etkinlikleri" adlı bölüm, televizyon kanalında "Yol", "Son Hüküm ya da Ayhan", "Kader Bizimle Alay Geçerken", "Filistin Yankısı", "Çemçele Kız", "İtkin Oğlan veya Son Mektup" gibi onlarca oyun sergilemiştir. Ekrem Tuzlu, Tahsin Şaban, Hasan Kevser, Celal Vanlı, Asi Ağaoğlu, Tahsin Şaban, Şevket Nacar, Ekrem Sabır Kerküklü, Şakir Dakuklu ve Recep Hasan gibi isimlerin oluşturduğu Türkmen Öğretmenler Tiyatro Ekibi kurulmuş ve Türkçe-Arapça çok sayıda oyun sahnelemişlerdir (Saber, 2019: 23).

1970'li yıllar, Irak Türklerine tanınan kültürel haklar sayesinde Irak Türkmen tiyatrosunun zirveye çıktığı yıllar olarak kabul edilmektedir. Resmî izinler kapsamında "Türkmen Baba Gürgür Takımı" ve "Türkmen Millî Tiyatro Takımı" kurulmuş, ekiplerin içerisinde İsmet Hürmüzlü'nün kurduğu tiyatro topluluğundan insanlar da yer almışlardır. Önde gelenler arasında Salah Nevres, Enver Ramazan ve Aydın Şakir gibi isimler varken Mehmet Kasım, Mehmet Kuşçu, Abdürrezzak Hürmüzlü, Abdullah Cuma ve Hüseyin Demirci gibi isimler de ekiplere yeni katılanlar arasındadır. Kurulan ekiplerin hepsinin ortak amacı, Irak Türklerinin toplumsal, tarihî ve siyasî yaşantısıyla ilgili bilgiler vermektir. Aynı zamanda bu oyunların anlaşılır bir konuşma dili kullanmaları, 1960-70'li yıllarda dilin sadeleşmesi hareketlerine büyük katkıda bulunmuştur (Al-Jabbari, 2021: 46).

Millî Tiyatro Takımı, "Tembel Abbas", "Üstat Taran", "Yolcular", "Pazar Ağası", "Çarşı", "Hekimler Sağ Olsun" gibi oyunları sergilemiş ve aralarında en çok ün kazananı Salah Nevres'in "Tembel Abbas" oyunu olmuştur. Öyle ki oyunun baş aktörü Hüseyin Demirci, Kerkük'te halk tarafından artık Tembel Abbas lakabıyla tanınmıştır (Saber, 2019: 23).

Irak Türkleri tiyatrosunun basılı ilk eseri, Salah Nevres'in Türkmen Genel Kültür Müdürlüğü tarafından 1970 yılında Bağdat'ta yayınlanan *Üç Yerli Piyes* adlı eseridir. Salah Nevres dışında İsmet Hürmüzlü, Nusret Merdan, Ahmet Otrakçıoğlu, Kemal Beyatlı, Kahtan Hürmüzlü, Şemsettin Türkmenoğlu gibi isimlerin de oyunlarının kitaplaştırıldığı bilinmektedir (Al-Jabbari, 2021: 46).

Türkmen Kardaşlık Ocağı sayesinde Türkçe tiyatro oyunları Kerkük dışına çıkmış; Erbil, Musul, Tuzhurmatu, Telafer ve başka bölgelerde de Türkçe oyunlar sergilenmeye başlanmıştır. 10 Temmuz 1921'de sahnelenen "Hz. Ömer ve Yetimler Annesi" adlı ilk tiyatro oyunu dolayısıyla 10 Temmuz günü "Türkmen Tiyatro Günü" olarak belirlenmiştir (Saber, 2019: 24).

Irak Türkleri, her ne kadar zaman zaman kendi sanat, kültür ve edebiyatlarını yaşatma imkânı bulsalar da bu durum genellikle çok uzun sürmemiş ve hayatın her alanında istikrarlı bir yaşam sürmekten çoğunlukla yoksun kalmış, kendilerine ne haklar

verildiyse bir süre sonra muhakkak tümüyle geri alınmıştır. Bu da maalesef acı dolu süreçler eşliğinde gerçekleşmiştir.

Bir süre sonra Irak emniyet ve istihbarat güçleri, Tembel Abbas oyununun baş aktörü Hüseyin Demirci'yi sözde siyasî örgütlenme suçu dolayısıyla tutuklamış, işkenceyle katletmiş ve naaşını televizyon binası yanına bırakmışlardır. Demirci'nin arkadaşları da aynı suçlamayla soruşturma geçirmiş ve Demirci'nin üyesi olduğu Türkmen Millî Tiyatro Takımı, bu yüzden yavaş yavaş dağılmaya başlamıştır (Saber, 2019: 24). Bu durum, ister istemez diğer tiyatro topluluklarına da sirayet etmiş ve topluluk üyeleri korkutularak sindirilmiştir. Ardından Irak Türkmen tiyatrosu, uzun yıllar süren bir sessizliğe gömülmüştür.

1990'lı yıllarda Irak Türkleri, kısıtlı da olsa tekrar tiyatro faaliyetleri gösterebilmişlerdir. 1992'de "Kale Takımı" adında bir tiyatro topluluğu kurulmuş, sırasıyla "Muçala", "Sumaklı Günler" ve "İko" adında Kerkük'te üç oyun sahnelemişlerdir. Ancak kısa bir süre sonra tekrar rejim güçleri tarafından sorgulanmış ve oyun sahnelemeleri yasaklanmıştır. 1990'lı yılların sonlarından 2003 Amerikan işgaline kadar Irak Türkmen tiyatrosunda birkaç oyun daha sergilenebilmiştir: "Üç Horyat", "Hay Hay Kerkük", "Allev Cellev", "Köyümüz", "Zennav", "Firişteli Ev", "Bizim Mahalle", "Burası Doktor Baki'nin Muayenehanesi", "O Yaka Sultanı", "Molla Nasrettin'in Son Seferi", "Ömüş", "Reşit Küle Rıza", "Talihsiz" (Saber, 2019: 25).

Anı, **mektup** ve **gezi yazısı** türleri de Irak Türkmen Edebiyatında diğer birçok tür gibi süreli yayınların katkılarıyla ortaya çıkmış ve gelişmiştir. *Kardaşlık, Türkmen Bohçası, Altunköprü, Yurt* gibi gazete ve dergilerde bu türlere rastlanmaktadır. Bu yayın organlarında Mahir Nakip, Kemal Beyatlı, Halide Nusret Zorlutuna, İzzettin Kerkük, İhsan Sıddık Vasfi, Nermin Neftçi, Bahattin Akasya gibi isimler, çeşitli anılarını yazıya dökmüşlerdir. İzzettin Kerkük, *Kerkük Hatıralarım* adlı kitabıyla anı türünün öncülüğünü yaparken Kemal Beyatlı'nın *Kerkük Seni Yazdım* ve Suphi Saatçi'nin *Hasretin Adı Kerkük* adlı eserleri de bu alanda dile getirilmesi gereken kıymetli eserlerdir (Al-Jabbari, 2021: 47).

Mektup türünde ise Haşim Nahit Erbil, Mehmet Ömer Kazancı, Reşit Bostancı, Nusret Merdan, Acar Okan, Salah Nevres gibi isimler süreli yayınlarda mektuplarını

yayınlamış; Acar Okan, *Irak Türkmeni Gençlere Mektuplar* adlı eseriyle türün ilk basılı örneğini vermiştir. Ardından Nusret Merdan ve Mehmet Ömer Kazancı'nın mektuplaşmaları, *Hüzün Martları 1996-2004* adıyla kitaplaştırılmıştır (Al-Jabbari, 2021: 47).

Gezi yazısının ilk örnekleri ise Irak kraliyet döneminde 1933-1935 yılları arasında çıkan *Yeni Irak* gazetesinde görülmektedir. Celil Yakup'un "Kerkük Sessiz ve Sakin Bir Memlekettir" ve "İnkılâp Türkiye'sinde Gördüklerim" adlı yazıları buna örnek olarak gösterilebilir. 1960 yıllarından itibaren çıkan süreli yayınlarda ise Nermin Neftçi, İhsan Sıddık Vasfi ve Neriman Öztürkmen gibi isimlerin gezi yazıları tefrika hâlinde yayınlanmıştır. Bu türün kitaplaştırılan ilk eseri ise Abdurrahman Terzibaşı tarafından yazılan *Sergüzeşt-i Saadet (Mutlu Hac Ziyareti I-III)* adlı eserdir. Bu alanda verilebilecek bir başka örnek ise Şemsettin Küzeci'nin *Kerkük'ten Azerbaycan'a (Seyahat Notları)*'dır (Al-Jabbari, 2021: 48). Bilindiği gibi genellikle Irak Türklerinin üzerinde bulunan siyasî baskılar ve hak yoksunlukları gibi durumlar, anı, mektup ve gezi yazısı türlerinin de bazı diğer türler gibi hak ettikleri değeri yeterince görememelerine neden olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKMEN KARDAŞLIK OCAĞI TARAFINDAN YAYINLANAN KARDAŞLIK DERGİSİ VE DERGİDEKİ DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI

I. TÜRKMEN KARDAŞLIK OCAĞI TARAFINDAN YAYINLANAN KARDAŞLIK DERGİSİ

Irak Türkleri, 14 Temmuz 1959 tarihinde insanlık dışı bir katliama maruz kalmış, ardından bu olayın acı izlerini silmek ve hafifletmek için dönem rejimi tarafından bazı kültürel haklar edinmiştir. Bu hakların başında 7 Mayıs 1960 tarihinde Bağdat'ta kurulan ve Irak Türkleri arasında büyük bir sevinç ve umut kaynağı olan Türkmen Kardaşlık Ocağı gelmektedir. Ocak, Irak Türkmen halkını tek ve resmî bir çatı altında toplamış ve halkın kültür, sanat, edebiyat, tarih, folklor gibi değerlerini resmî faaliyetler çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Türkmen Kardaşlık Ocağı, Irak Türklerinin yönetimi doğrudan kendilerine bağlı bir kurum olması ve Türkmen halkı ile her yönden güçlü bağlar kurması bakımından Irak Türkleri için önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır. Çünkü Irak Türkleri, ilk kez kendi irade ve yönetimlerine bağlı olarak kültürel haklarını ortaya koyan ve savunan bir kurum sahibi olmuştur.

Türkmen Kardaşlık Ocağı, Irak Türklerinin dil, edebiyat, kültür, folklor gibi değerlerini koruma ve kalkındırma amacı gütme politikasının bir sonucu olarak 15 Mayıs 1961 tarihinde *Kardaşlık* dergisini yayın hayatına geçirmeye başlamıştır. Bu sayede Irak Türklerinin o topraklardaki varlığı ve yaşayışı, daha emin ve sağlam adımlarla süregelmiştir.

Kardaşlık dergisinin ilk sayısı, Mayıs 1961'de çıkmıştır. Yayın hayatına sınırlı bir kadro ile başlayan dergi, ilk üç yıl baş yazar Mehmet El-Hac İzzet ve yazar Habib Hürmüzlü ile devam etmiştir. Ardından zamanla kadrosunu genişleterek Abdülkadir Süleyman, İhsan Sıddık Vasfi, Rıza Demirci, Vahdettin Bahattin gibi isimleri bünyesine katmıştır (Jumaili, 2009, s.12).

Kardaşlık'ın ilk sayılarındaki yazılar, Arapça ve eski harflerle Türkçe olarak iki dilde çıkarılmıştır. Çok kez yeterli ve yetkin yazı bulunamama gibi bir sorunla karşılaşmakla birlikte Türkçe yazılar, Irak Türkmen edebiyatı, kültürü ve folkloru gibi alanların ilerlemesinde çok kritik bir görev üstlenmiştir (Jumaili, 2009, s.12).

Dergi, tüm yayın hayatı boyunca pek çok zorluklarla karşılaşmış ve bunlara karşı ciddi mücadeleler vermek zorunda kalmıştır. Bu zorlukların başında maddî kaynak sorunu gelmektedir. Dergiye belli başlı abone ve reklam gelirleri dışında çok kez yeterli gelir sağlanamamıştır. Bunun yanı sıra, basım aşamasında özellikle Türkçe yazılarda çok sayıda yazım hataları ile karşılaşılmıştır (Jumaili, 2009, s.13).

Kardaşlık'ın karşılaştığı en büyük problemlerden bir diğeri, her sayının yayınlanmadan önce yönetime bağlı kişiler tarafından gözden geçirilerek belli bir sansüre uğramasıdır. Bu kısıtlama, zaman zaman derginin politik düzlemde kendi ideolojisini özgürce dile getirebilmesini engellemiştir. Bunun yanı sıra dergi, yayın hayatına devam edebilmek için yer yer rejim yanlısı yazılar içermek zorunda kalmıştır. Buna rağmen *Kardaşlık,* Irak Türklerinin o dönemlerde yegâne millî yazılı kaynağı olmuştur. Bu da her dönem millî varlığını yaşatmaya çalışan Irak Türkleri için çok büyük bir önem arz etmektedir.

Kardaşlık dergisi türlü etkenler ve elde olmayan istikrarsızlıklar sonucu zaman zaman büyük değişikliklere uğramıştır. Kimi zaman yazı kıtlığı yaşayarak yeterli sayfa sayısına ulaşamadan basıma gitmek zorunda kalmış, kimi zaman da birden fazla sayı birleştirilerek aynı anda iki veya üç sayı birlikte yayınlanmıştır.

Kardaşlık, farklı zamanlarda farklı matbaalarda (Maarif, Asaet, El-Zaman matbaaları veya özel matbaalar gibi) basılmış, Irak'ın en çok Bağdat, Kerkük, Musul ve Erbil şehirlerine dağıtılmıştır (Jumaili, 2009, s.13).

1964 yılı itibarıyla siyasî ortamın başka dönemlere nazaran daha rahat olması sayesinde dergiye Latin harfli yazıların da eklendiği yayınlar yapılabilmiştir. İki sayfa ile başlayan bu yayın, 1965 yılında on üç sayfaya, 1970 yılında ise yirmi sekiz sayfaya kadar ulaşmıştır. Bu sayede dergi, Türkiye ve Azerbaycan gibi ülkelere de ulaşarak Irak Türklerinin Türk dünyasıyla olan bağlarını ilerletmede fayda sağlamıştır. Ayrıca o dönemlerde kendi ana dilinde eğitim görme haklarından yoksun olan Irak Türklerinin Latin alfabesiyle yazılıp okunan Türkiye Türkçesini öğrenmesine büyük katkıları olmuştur. Bu durum, dönemin Baas rejimini rahatsız etmiş ve 1971 yılında derginin beşinci sayısında dergi yönetimi, Türkçe yazıların artık yeni harflerle basılamayacağını okuyuculara tebliğ etmek zorunda bırakılmışlardır. Bu tebliğin yapıldığı sayının ardından gelen sayılar incelendiğinde yönetimin uyguladığı sansür, apaçık bir şekilde

görülmektedir. Derginin kapağında bulunan Türkçe ifadelerin kaldırılarak yerine Arapça ifadeler getirilmesi veya sonraki sayılarda yönetim ile ilgili açıklamalara fazlaca yer verilmiş olması, buna en belirgin örneklerdir.

Baas rejiminin *Kardaşlık* dergisinin Latin harflerle yayın yapmasını yasaklamasının temel amacı, Irak Türklerinin dış dünyayla ve özellikle Türk dünyasıyla olan bağını koparmaktır (Mohammed, 2015, s.193). Çünkü dergide Latin harflerle de yayın yapılması, Türkiye ve Azerbaycan gibi ülkelerde fazlaca ilgi görmüş, Irak Türklerinin soydaşları ile olan bağını güçlendirmiştir. Bu yasak ile aynı zamanda yönetim, Irak Türklerine tanıdığı kültürel varlıklarını koruma ve savunma hakkı ile ilgili olarak samimiyetsizliğini göstermiştir.

Kardaşlık dergisi, 1971 yılından itibaren yönetimin üstü kapalı baskılarına maruz kalmış, buna rağmen içeriğini 1977 yılına kadar Irak Türklerinin ilke ve değerlerine uygun bir şekilde koruyabilmiştir. Üstü kapalı baskılarla dergiyi yeterince kontrol edemeyeceğini anlayan Baas rejimi, 6 Şubat 1977 tarihi itibarıyla Türkmen Kardaşlık Ocağı'nın ve dolayısıyla derginin yönetimini doğrudan rejim yanlısı bir kuruluşa devretmiştir. Bu tarihten itibaren derginin bağımsız yayın ilkesi son bulmuş, Türkmen halkının varlığını, kültürünü, edebiyatını, tarihini vs. temsil etme özelliğini kaybetmiştir. Öte yandan dergi yönetiminde yer alan birçok kişi sürekli takip ve tehditlere maruz bırakılmıştır. Ocak başkanı Albay Abdullah Abdurrahman ve Dr. Rıza Demirci idam edilmiş, ocağın diğer üyelerinin büyük bir çoğunluğu ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır (Jumaili, 2009, s.16).

Kardaşlık dergisi, bu süreçten sonra yayın hayatına devam etmiş, ancak Irak Türklerinin bir temsilcisi veya sesi olma özelliğini kaybetmiştir. Çünkü dergiye yapılan darbeden sonra takip ettiği çizgiden tamamen çıkmak zorunda bırakılmıştır. Ayrıca devamında çıkan sayılar belli bir düzene bağlı olmamış, kopuk bir seyirde yayınlanmıştır. Bu durum 1990'lı yılların sonlarına kadar devam etmiştir. 90'lı yılların sonlarında araya birkaç yıllık bir boşluk girer, ardından 1999 yılında Kerkük Vakfı tarafından İstanbul'da *Kardaşlık* adıyla eski *Kardaşlık* dergisinin anısına ve devamı olması niteliğinde yayınlanmaya başlar. Bunun yanı sıra Irak Bağdat'ta Türkmen Kardaşlık Ocağı tarafından 2003'ten sonra çıkarılan *Kardeşlik* dergisi de ayrı bir koldan devam eder. Her iki dergi de günümüzde üç ayda bir sayı yayınlanmak üzere yayın hayatına devam

etmektedir. Bu bölümde derginin yalnızca 1961-1977 yılları arasında yayınlanan tüm sayılardaki deneme ve eleştiri yazıları incelemeye tabi tutulmuştur. Çünkü tamamlanmış bir sürecin dönemsel çerçevesini çizmek, daha sağlıklı olacaktır. Aşağıda *Kardaşlık* dergisinin 1961-1977 yılları arası yayın çizelgesi görülmektedir. Ayrı çıkan sayıların arasına (/), birlikte çıkan sayıların arasına ise (-) işareti konulmuştur. Buna göre bu süreçte toplam 126 sayı çıkmıştır.

Çizelge 1. Kardaşlık dergisi 1961-1977 yılları arası yayın çizelgesi

Yıl	**Çıkan Sayılar**	**Toplam**
1	1 / 2 / 3/ 4 / 5 / 6 / 7 / 8 / 9 / 10 / 11 / 12	12
2	1 / 2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7 / 8 / 9 / 10 / 11-12	11
3	1-2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7 / 8-9 / 10 / 11 / 12	10
4	1-2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7-8 / 9 / 10 / 11 / 12	10
5	1-2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7-8 / 9 / 10 / 11-12	9
6	1-2 / 3 / 4 / 5 / 6-7 / 8 / 9 / 10-11 / 12	9
7	1-2 / 3 / 4 / 5 / 6-7 / 8-9 / 10 / 11 / 12	9
8	1-2 / 3 / 4-5 / 6 / 7 / 8-9 / 10-11 / 12	8
9	1-2 / 3 / 4-5 / 6-7 / 8 / 9 / 10 / 11-12	8
10	1-2 / 3 / 4-5 / 6 / 7-8 / 9-10 / 11 / 12	8
11	1-2 / 3-4 / 5 / 6-7 / 8-9 / 10-11 / 12	7
12	1-2 / 3-4 / 5-6 / 7-8 / 9 / 10-11 / 12	7
13	1-2 / 3-4 / 5-6 / 7-8 / 9 / 10-11 / 12	7
14	1-2 / 3-4 / 5 / 6-7 / 8-9 / 10-11-12	6
15	1-2 (Yalnızca bu sayı çıkmıştır)	1
16	1-2 / 3-4 / 5-6 / 7-8	4
		126

A. DERGİNİN EDEBÎ FAALİYETLERİ

Kardaşlık dergisi yayınlandığı dönemlerde Irak Türklerinin bu kadar kapsamlı bir yayın etkinliğinin bulunmaması, tüm edebiyat çevrelerinin bu dergide toplanmasına

olanak sağlamıştır. Bu noktada dergi ortamı, Irak Türklerinin edebiyat dünyasının sürdürülmesi ve gelişmesinde en büyük rol oynayan unsurlardan biridir.

Kardaşlık dergisinde 1961-1977 yılları arasında işlenen konular şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Başyazılar

Yazar kısmı "Kardaşlık" olarak belirtilen ve çoğunlukla bir sayfadan oluşan bu yazılarda genellikle derginin güttüğü amaçlar, yayın kapsamı, karşılaştığı zorluklar, geçmiş sayıların değerlendirilmesi, geleceğe dair beklentiler, Türkmen halkına çeşitli konularla ilgili verilen öğütler görülmektedir.

2. Şiirler

Şiir, dergide en çok yayınlanan tür olarak görülmektedir. Divan Edebiyatı etkisi altında kalanların aruz vezniyle şiirler yazmasının yanı sıra, hece vezniyle şiir yazan şairler de bir hayli fazladır. Ayrıca serbest şiirin bir akım hâline dönüşerek şiirde eski anlayışı savunanlar ile yeni anlayışı savunanlar arasında şiddetli tartışmalar yaşanması, *Kardaşlık* dergisi bünyesinde gerçekleşmiştir. Bu sayede serbest şiir hareketi de ilerleme kaydederek dergide güçlü örnekler vermiştir. Serbest şiir yazan şairlere ve bunun bir akım hâline dönüşmesine en büyük destek veren isimlerden biri Abdulhakim Mustafa Rejioğlu'dur. Bunlardan başka Irak Türklerinin en sevdiği ve millî vezni olarak gördüğü tür horyattır. Genellikle kafiyeli kısa dörtlüklerden oluşan horyatlar, hemen hemen her şair tarafından ilgi görmüş ve dergide çokça yayınlanmıştır.

3. Hikâyeler

Kardaşlık dergisinin Irak Türkmen Edebiyatında gelişmesine katkıda bulunduğu türlerden biri de hikâyedir. Bu tür, Irak Türkleri arasında dergiden önce de var olan ancak, dergi ile birlikte çağdaş örneklerinin ilk kez ortaya konduğu bir türdür. Buna rağmen bazı

yazarlar tarafından yeterli derecede gelişemediği konusunda eleştirileri üzerinde toplamıştır.

4. Roman

Dergide yayınlanan tek roman, Reşit Kazım Beyatlı'nın (R. K. rumuzu ile) *Tanrı'nın Adaleti* adlı romanıdır. 1963 yılının üçüncü sayısından itibaren tefrika hâlinde yayınlanan bu roman, dokuz parça yayınlandıktan sonra bitmeden son bulmuştur.

5. Tarih ve Edebiyat Tarihleri

Bu türde yayınlanan yazılar, Irak Türklerinin çeşitli tarihî dönemleri ve edebiyatları hakkında çok önemli bilgiler vermektedir.

6. Eleştiriler

Irak Türkmen Edebiyatında ilk çağdaş örneklerinin *Kardaşlık* dergisinde görüldüğü eleştiri türü ile ilgili dergide çok sayıda örnekler mevcuttur. Bu tür, genellikle bir yazar, sanatkâr veya akım ile ilgili yapılan incelemeler, dil ve edebiyat konuları hakkında tartışmalar, toplumsal eleştiriler, dinî, millî ve siyasî konular gibi çerçevelerde görülmektedir.

7. Denemeler

Yine eleştiri türü gibi deneme türünün de ilk örnekleri *Kardaşlık* dergisinde görülmüştür. Yazarlar kimi zaman toplumun geneline aşılamak istedikleri fikirleri, vermek istedikleri öğütleri, kimi zaman da herhangi bir olay karşısında duydukları neşe, mutluluk, üzüntü, keder gibi duyguları bu çerçevede yazıya dökerler.

8. Röportajlar

Kardaşlık dergisinde yapılan ve yayınlanan röportajlar, Irak Türklerinin millî varlıkları ve edebiyatları hakkındaki görüşlerine, düşünce yapıları ve yaşam tarzlarına, Türk Dünyasına bakış açılarına kadar birçok kaynağa ışık tutması açısından önem taşımaktadır (Mohammed, 2015, s.206).

II. KARDAŞLIK DERGİSİNDEKİ DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI

Irak Türklerinin önemli bir edebî kaynağı ve sesi olan *Kardaşlık* dergisinde çeşitli konular hakkında deneme ve eleştiri yazıları yayınlanmıştır. Bu yazıların bir kısmı eski harflerle Türkçe (Osmanlı Türkçesi), bir kısmı Latin harfleriyle Türkçe, bir kısmı da Arapça olarak üç farklı şekilde yayınlanmıştır. Yazıların incelendiği başlıklar altında Arapça ve Latin harfleriyle Türkçe olarak yayınlananlar, her yazıda ayrı olarak belirtilmiştir. Belirtilmeyenler ise eski harflerle Türkçe olarak yayınlanmış yazılardır.

A. ŞAİR, YAZAR VE ÇEŞİTLİ SANATKÂRLAR İLE İLGİLİ YAZILAN İNCELEME YAZILARI

Kardaşlık dergisinde eleştiri kategorisine girebilecek yazıların başında çeşitli yazar ve sanatkârlar hakkında yazılan inceleme yazıları gelmektedir. Bu inceleme yazılarında en çok yer verilen isimlerden biri Divan Edebiyatının büyük ustalarından ve Irak Türkmen Edebiyatında geniş bir yer tutan Fuzûlî'dir. Büyük araştırmacı Ata Terzibaşı'nın Fuzûlî hakkında kaleme aldığı yazılar dikkate değerdir. *Kardaşlık*'ın birinci cildinin ilk sayısında yayınladığı "Fuzûlî'nin Matla' El-İtikad'ı Hakkında" (s.26-27) başlıklı yazısında Fuzûlî'nin 1958 yılında Prof. Dr. Hamit Araslı tarafından bastırılan ve başlığa da adını veren eseri *Matla' El-İtikad*'ın tanıtımını yapar ve içeriği hakkında açıklamalarda bulunur. Yine Terzibaşı, *Kardaşlık*'ın birinci cildinin dördüncü (s.26-28) ve beşinci (s.26-28) sayılarında iki parça şeklinde yayınladığı "Fuzûlî'nin Arapça Kasideleri" adlı yazısında Fuzûlî'nin Arapça yazılan kasidelerinin varlığından ve ortaya çıkışından bahseder. Türkçe ve Farsça divanlarının ön sözlerine dayanarak da Arapça divanının var olup olmamasını tartışır. Bunun yanı sıra söz konusu kasidelerde ele alınan konular arasında en çok Şiilik anlayışının göze çarptığını belirtmektedir.

Terzibaşı, derginin beşinci cildinin dokuzuncu sayısı (s.31-33) ve altıncı cildinin dört (s.20-21) ve on-on bir (s.26-27) numaralı sayılarında üç parça şeklinde yayınladığı "Fuzûlî'de Kapalı Anlamlar" başlıklı yazı dizisinde Fuzûlî'nin birçok dizesinin hala biyografisi gibi yeterince aydınlatılamamış olduğunu düşünmektedir. Ona göre Fuzûlî'yi sadece dizelerinde kullandığı dil özellikleri kapsamında değerlendirmeye almak, çok kısır bir çalışmadır. Yaşadığı ve yaşamış olabileceği bölgelerin tarihsel özellikleriyle bağdaşık bir biçimde değerlendirmek, en sağlıklısı olacaktır. Terzibaşı, bu yazısında Fuzûlî'nin bazı dizelerinde görünen anlamların yanı sıra görünmeyen anlamları da araştırır. Örneğin Su Kasidesi'nde geçen bir dizede "kumru, servi ağacı ve su" terimlerinin görünmeyen anlamlarını araştırırken Ali Nihat Tarlan'ın fikrinden hareketle servi ağacı-hak, kumru-kul ve su-Hz. Muhammed bağdaştırmasını yapar. Burada kul, Rabbinden rahmet ve af dilenmekte, Tanrı ise Peygamber Efendimiz o kul için şefaat dilediği zaman onu affetmektedir. Terzibaşı, yazının ikinci ve üçüncü parçalarında Fuzûlî'nin birkaç kapalı anlamlı beyitlerinde anlatılmak istenen hususları Kur'an-ı Kerim'den alıntılar yaparak açıklar.

Terzibaşı, Fuzûlî'nin yayınlanmamış bazı şiirlerine de dikkat çekmektedir. Derginin yedinci cildinin altı-yedi numaralı sayısında yer alan "Fuzûlî'nin Yayınlanmamış Bir Lugazı (Bilmecesi)" (s.17-18) ve derginin on altıncı cildinin üç-dört numaralı sayısında yer alan "Fuzûlî'nin Yayınlanmamış Bir Mülemması" (s.12-13) başlıklı yazılarında bu konuları işler. "Fuzûlî'nin Yayınlanmamış Bir Lugazı (Bilmecesi)" başlıklı yazıya göre Fuzûlî'nin Türkçe divanının ön sözünde bazı bilmeceler yer almaktadır ancak bu, araştırmacıların çoğunluğunun dikkatini çekmemiş ve dolayısıyla varlığı pek bilinmemektedir. Ancak bazı kaynaklarda bunlara ulaşmak mümkündür. Örneğin Üveys Paşa hakkında yazdığı ve matlaı

Veh nedür ol tâ'ir-i ferhunde-bâl ü tîz-per

Kim olur bir turfa âyîn içre her dem cilve-ger

şeklinde olan kasidenin ilk on beş beytini lugaz olarak yazmıştır. "Fuzûlî'nin Yayınlanmamış Bir Mülemması" başlıklı yazıda ise Terzibaşı, mülemmanın tanımını (Doğu edebiyatında iki veya daha çok dille yazılan şiir türü) yaptıktan sonra bir yazma şiir ve nesir mecmuasında Fuzûlî'nin daha önce yayınlanmayan Türkçe-Farsça karma bir gazeline rastladığını belirtmektedir. Beş beyitten oluşan ve her beytinin ilk bir buçuk

kanadının Farsça, son yarım kanadının Türkçe olduğu bu gazeli yayınlayarak kısaca açıklamasını yapar.

Fuzûlî hakkında inceleme yazıları ele alan diğer yazarlar arasında Reşit Âkif Hürmüzlü, Reşit Ali Dakuklu, Şakir Sabır Zabit, Halide Nusret Zorlutuna, Hıdır Lütfi, Muhammet Hurşit Dakuklu, Ali Marufoğlu gibi isimler gelmektedir. Reşit Akif Hürmüzlü "Fuzûlî Kimdir?" (C:1, S:2, s.29, 47) adlı yazısında Fuzûlî'nin edebî kişiliğinden bahseder ve dizelerinden örneklere yer verir. Hıdır Lütfi de Latin harfleriyle yayınlanan aynı başlıklı bir yazı (C:6, S:5, s.46-48) altında kendinin yayınlanmamış bir eseri olan *Fuzûlî*'den alıntılar yaparak şair hakkında biyografik bilgiler verir. Yine Hıdır Lütfi, "Fuzûlî'nin Eserleri: Türkçe ve Farsça Bazı Nesir ve Şiirlerinin Tahlili ve Tercümeleri" (C:4, S:4, s.23-25) başlığı altında Fuzûlî'nin eserlerinin bazılarını zikrettikten sonra haklarında kısaca bilgiler verir. Bazı eserlerinden de kasideler alıntılayarak şerhini yapar.

Reşit Ali Dakuklu "Fuzûlî'deki 'Ah'lar" (C:1, S:12, s.42-43) başlıklı yazısında Fuzûlî'nin dizelerinde "ah" ettiği, isyan ettiği veya acısını dile getirdiği durumları ele alır. Fuzûlî'nin Irak topraklarında doğup büyüdüğü bilinmekle birlikte tam olarak hangi şehirde doğduğu bilinmemektedir. Bu da zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Kerbela, Necef, Bağdat veya Kerkük'te doğup yaşadığını savunan çeşitli görüşler mevcuttur. Şakir Sabır "Fuzûlî Kerküklüdür" (C:2, S:6, s.26-28) başlıklı yazısının ilk parçasında Fuzûlî'nin dizelerinde yer alan Irak Türkmencesine özgü kelimelerin örneklerle birlikte açıklamasını yaparak ve bu sava dayanarak Fuzûlî'nin Kerküklü olduğunu savunur.

Fuzûlî'nin Kerküklü olduğunu savunan bir başka yazar, Ali Marufoğlu'dur. "Fuzûlî'nin Soyu ve Kerkük'le Olan İlişkisi" (C:10, S:11, s.22-24) adlı yazısında Fuzûlî'nin bazı dizelerinden örnekler vererek Kerkük'te bulunan adetler veya yaşayış tarzları ile bağlantılar kurar. Bunu da Fuzûlî'nin Kerküklü oluşuna bağlar. Marufoğlu'nun Fuzûlî ile ilgili başka yazıları da vardır. "Fuzûlî'nin Geçimi ve Atlattığı Tehlikeler" (C:11, S:1-2, s.36-38) başlıklı yazıda şair, erken yaşta babasını kaybettiği için öğrenim hayatı yarıda kalmıştır. Bağdat valisi Safevî İbrahim Han ile tanıştıktan sonra İbrahim Han, onu himayesine almıştır. Ardından öğrenimini bitirmekle kalmamış, çağının tüm bilimleriyle ilgilenerek kendini geliştirmiştir. İbrahim Han'ın öz yeğeni Zülfikar, İbrahim

Han da dahil, amcaları ve kuzenlerini katlettikten sonra Fuzûlî, Kerbela'da Bektaşî liderine sığınmış, neyse ki Zülfikar'ın hükmü çok sürmediği için bu korku dolu süre çabuk atlatılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde yazdığı kıymetli eserler sayesinde sürekli çektiği geçim sıkıntısından kurtulup rahatlığa kavuşmuştur. "Fuzûlî'nin Özellikleri" (C:11, S:6-7 s.23-25) başlıklı yazıda ise Marufoğlu, şairin mezhebine, halkçılığına ve bilimsel kişiliğine değinir. Fuzûlî, her ne kadar farklı dönemler Şiilik ve Sünnilik mezheplerine yakınlık duymuş olsa da (babası Sünni, annesi Şii'dir) onun mezhepler üstü bir Müslüman olduğu, su götürmez bir gerçektir. Marufoğlu, şairin başka birçok şaire göre halk ile fazlaca iç içe olduğunu ve halk diliyle konuşarak halkın duygularını dile getirdiğini belirtmektedir. Bilimsel kişiliğine bakıldığında ise Fuzûlî, şairliğinin yanı sıra dizeleri incelendiği zaman bir âlim sayılabilir. Çünkü dizelerinde çağının bütün ilim ve fenlerini barındırır.

Halide Nusret Zorlutuna Fuzûlî'nin dizelerinden olan ve "Bin Cân Olaydı Kâş Men-i Dil Şikestede / Tâ Her Biriyle Bir Kez Olaydım Fidâ Sana" (C:2, S:9, s.28) adlı yazısında daha önceki sayıların birinde Şakir Sabır'ın ele aldığı Fuzûlî'nin Kerküklü olduğuna dair yazısını ve Fuzûlî'yi över. Yalnız Şakir Sabır'ın Irak Türkmencesinde "biraz" anlamına gelen "kez" kelimesinin aslında "defa, sefer" anlamına geldiğini savunur. Buna karşılık Şakir Sabır, bir sonraki sayıda "Fuzûlî Kerküklüdür" adlı yazısının ikinci parçasını (C:2, S:10, s.30-31) Halide Nusret'in yazısına cevap niteliğinde yazar ve "kez" kelimesinin Irak Türkmencesinde "pek az" anlamına gelmesi konusunda savunmasını yapar. Bunun yanı sıra Halide Nusret'in Fuzûlî'den alıntı yaptığı beyitte "bin" kelimesinin yanlış yazıldığını savunur. Arap harfleriyle Türkçe olarak yazılan yazıda "min (مین)" şeklinde yazılan kelimenin doğru yazılışının "bin (بین)" şeklinde olduğunu belirtir.

Görüldüğü üzere Irak Türklerinin, incelemelerinde Fuzûlî'ye fazlaca yer vermeleri, ona karşı besledikleri derin sevgi ve muhabbeti ortaya koymaktadır. Muhammet Hurşit Dakuklu'nun "İmam Zeynelabidin Köyünde Fuzûlî Sevgisi" (C:10, S:3, s.31-32) başlıklı yazısı da bunu kanıtlayan örneklerden biridir. Fuzûlî, yediden yetmişe köydeki herkes tarafından sevilmekte, okuma-yazma bilmeyenlerin bile dilinden düşmemektedir. Ağıtlar, Fuzûlî'nin adı geçmeden okunmaz ve kendisinden bahsederken "Fuzûlî Baba" gibi yakınlık gösteren ifadeler kullanılır.

Fuzûlî'den sonra hakkında en çok incelemeler yapılan kişi, Irak Türklerinde Divan Edebiyatının temel taşlarından biri olan büyük Türkmen şairi Hicrî Dede'dir. Asıl adı, Mahmud İbn-i Ali İbn-i Naziri'dir. Vefatının 9. Yıl dönümünde *Kardaşlık* dergisinin birinci cildinin dokuzuncu sayısında Hicrî Dede hakkında birkaç yazı kaleme alınmıştır. Bu yazılardan Ata Terzibaşı, "Hicrî Dede'den Hatıralar" (C:1, S:9, s.26-27) ve Abbas Azavî "Hicrî Dede Hakkında" (C:1, S:9, s.32) adlı yazılarında Hicrî Dede ile olan tanışıklıklarına dair bazı hatıralara yer vermekte ve kişiliği hakkında bilgiler vererek övgülerde bulunmaktadırlar. *Kardaşlık* dergisinin hemen her sayısında dergi ekibi tarafından "Kardaşlık" imzasıyla çeşitli konularda genellikle bir sayfalık yazılar yayınlanır. Söz konusu sayının baş yazısında da Hicrî Dede'ye yer verilir ve "Hicrî Dede'yi Anarken" (C:1, S:9, s.25) başlığıyla ölüm yıl dönümünde anması yapılır.

Derginin aynı sayısının Arapça bölümünde Habib Hürmüzlü, "Ölümsüz Şair Hicrî (Dede)" (C:1, S:9, s.1) başlıklı yazısında Hicrî Dede'nin Türkçe ve Farsça eserlerinden bahseder. Bunun yanı sıra şairin okuyucuları büyüleyen bir hassasiyeti ve maddiyata önem vermeyen bir kişiliği olduğunu belirtir. Vahdettin Bahattin ise "Hicrî Dede'yi Hatırlama ve Fikirlerin Çöküşü" (C:1, S:9, s.6-7) adlı yazısında şairin değerinin ancak ölümünden sonra anlaşılmış olmasını sert bir dille eleştirir.

Fuat Hamdi Molla İsaoğlu "Dede'den Rubaîler" (C:3, S:1-2, s.45) adlı yazısında Hicrî Dede'nin birkaç rubaîsinin incelemesini yapar. Bu rubaîler Hristiyanlık inancı, II. Dünya Savaşı, Kerkük'te işlenen üzücü bir cinayet olayı gibi konular hakkında yazılmıştır. Dergide 1965 yılında vefat eden Sait Besim Demirci'nin "Hicrî Dede ve Biz" (C:5, S:9, s.20) adlı kısa ama kıymetli yazısına da ilerleyen sayılardan birinde yer verilmiştir. Demirci, Hicrî Dede'nin dizelerini okurken hissettiği duyguları lirik bir üslupla ifade eder: *"Bazen semalarda, bazen de berrak bir bahar gününün çiçekli, çimenli zemininde"* yaşadığını hissetmesi gibi. Hicrî Dede, eski tarz şiirin hüviyetini oluşturan temel taşlardan biridir. Onun sanatında Fuzûlî, Nef'î, Nedimî, Kanî, Hayyam gibi isimlerin hassasiyeti vardır. Yazının devamında dergi ekibi, Hicrî Dede'nin dizelerinden örneklere yer vermiştir.

İncelemesi yapılan diğer şahsiyetler arasında Türk dünyasından değerli birçok şair, alim, sanatkâr ve lider vardır. Örneğin asıl adı Seyit Muhammet Hüseyin olan ve Türk dünyasında Şehriyar ismi ile tanınan Azerbaycan Türkü şair hakkında İbrahim

Dakuklu'nun "Şehriyar ve Haydar Baba'ya Selam" (C:4, S:1-2, s.44-47) ve Ata Terzibaşı'nın "Azerî Türk Şairlerinden Şehriyar" (C:4, S:6, s.20-22) adlı yazıları vardır. Bu yazılarda şairin biyografik bilgileri ve edebî kişiliği hakkında bilgiler verildikten sonra *Haydar Baba'ya Selam* adlı eserinin içerik ve teknik özelliklerine değinilir. Özellikle tabiat tasvirleri üzerinde durulur ve bazı dizelerden alıntılar yapılarak kısa incelemeler ve tespitler yapılır. Bundan başka Terzibaşı, İran'a yaptığı bir seyahatte kendisiyle görüşme fırsatı bulduğunu, bir zamanlar tutulduğu afyon illetinden kurtularak son derece dindar ve mütevazı bir hayat sürdüğünü belirtir.

İbrahim Dakuklu'nun derginin Arapça bölümünde iki parça olarak yayınladığı "Şair Şah İsmail Safavi", (**C:1**, S:6, s.2-3 – S:7, s.8-10) adlı bir inceleme yazısı daha vardır. Dakuklu, burada şairin yaşadığı Erdebil şehrinden ve Safavi tarikatından bahseder. Şairin biyografisinin yanı sıra edebi kişiliğine de değinir.

Muhammet Hurşit Dakuklu, "İkinci Bir Haydar Baba'ya Selam" (C:5, S:7-8, s.36-38) adlı yazısında Tuzhurmatu ilçesinin genç şairlerinden Hüseyin Ali Mübarek'in Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam adlı eserine nazire niteliğinde ortaya koyduğu "Tuzhurmatu" adlı yapıtını ele almaktadır. Eserin teknik özelliklerini verdikten sonra içeriğine ve örnek dizelere değinmektedir. Mübarek, dizelerinde toplumsal konulara ağırlık vermekle birlikte olaylara bakış açısının daima umut dolu bir çerçeveden olduğunu okuyucularına apaçık hissettirmektedir. Şiirlerinde şehitlerin ruhlarını şad eden kıymetli dizeler bulunmaktadır. Toplumsal eksiklikleri mütevazı bir üslupla dile getirerek onlara çözüm yolları arar. Dakuklu, aynı zamanda eseri bazı yönlerden olumsuz olarak eleştirmektedir: Tuzhurmatu ilçesinin Irak'ta çokça tanınan, ancak Türk dünyasında yeterince tanınmayan bir yer olması dolayısıyla eserin başında bölge hakkında bilgiler verilmemiş olmasını eksik bulur. Bunun yanı sıra eserde kullanılan kelimelerin büyük çoğunluğu, Tuzhurmatu ağız özellikleriyle yazılmıştır. Dakuklu, bu kelimelerin bir kısmında yapılan hataları düzeltmekle birlikte yöreye ait ifadelerin eserde yeterince açıklamasının olmadığını, daha kapsamlı açıklamalara sahip olması gerektiğini belirtmektedir.

Muhammet Hurşit Dakuklu'nun dergide ele aldığı daha başka isimler de bulunmaktadır. Bunlardan "Orta Asya'nın Büyük Şairi Ali Şîr Nevaî" (C:1, S:5, s.32-33), "Ünlü Romancı Hüseyin Rahmi Gürpınar" (C:1, S:7, s.34-35), "Azerbaycan'ın Büyük

Halk Şairi Tahirzâde Sâbır" (C:1, S:12, s.28-29), "Azerbaycan'ın Tanınmış Tiyatro Yazarı, Şairi ve Dilcisi Mirza Fethali Ahundzade" (C:3, S:5, s.28-29), "Dakuk Şairlerinden Molla Abdülkerim" (C:3, S:8-9, s.40-41), "Azerbaycan'ın Büyük Adamı: Mehmet Emin Resulzade" (C:4, S:9, s.29-30), "Türkmenistan'ın Büyük Şairi Mahtumkulu" (C:4, S:12, s.39-40), "Tazehurmatu'nun Genç Şairi Mecit İzzet Tazeli" (C:5, S:6, s.38), "Azerbaycan'ın Ateşli Şairi Elmas Yıldırım" (C:6, S:1-2, s.32-34), "Irak'ta Gazetecilik Tarihinin 105. Yıl Dönümünü Kutlarken: Ahmet Medenî Kutsizade" (C:14, S:1-2, s.26-28), "Erbil Şairlerinden Haşim Nahit Erbil" (C:14, S:8-9, s.32-33) gibi yazılarında ele aldığı şahsiyetlerin biyografik bilgilerine yer verdikten sonra edebî, siyasî veya sanatkâr kişiliklerine değinir. Bunun yanı sıra eserlerinden örnekler vererek kısaca analizlerini yapar.

"Edebiyatımızın Filozof Şairi Rıza Tevfik Bölükbaşı" (C:4, S:4, s.26-27) adlı yazıda biyografik bilgiler vermekle başladığı yazının devamında Bölükbaşı'nın hayatında iki büyük yanlış yapmış olduğunu belirtir: İlki Damat Ferit Paşa kabinesinde Millî Eğitim Bakanı iken yurdunu parçalayan Sevr Antlaşması'na imza atmış olması, ikincisi I. Dünya Savaşı sonunda İstanbul Üniversitesi'nde felsefe öğretmeni iken Anadolu'da ortaya çıkan millî hareketlere karşı durmasıdır. Ardından şiirlerinin teknik özelliklerinden bahseder ve birkaç örnek dizeye yer verir.

Dakuklu'nun incelemesini yaptığı şahsiyetler arasında özellikle milliyetçi yönleri ele aldığı daha birçok yazısı vardır. "Kırım Yarımadasının Değerli Yazarı Cengiz Dağcı" (C:6, S:8, s.26-27) başlığı altında Kırım yarımadası hakkında tarihî bilgiler verdikten sonra bölgedeki Türklerin maruz kaldığı Rus zulmüne değinir. Cengiz Dağcı'nın biyografi ve şahsiyeti hakkında bilgiler vermekle beraber eserlerindeki olayların kurgu değil, neredeyse tamamen yaşanmışlıklara dayandığını dile getirir.

"Şiirlerine Göre Ali Tebrizi" (C:10, S:1-2, s.30-31) başlığı altında Dakuklu, Güney Azerbaycan Türkü şair Ali Tebrizi'nin şiirlerinin vatan, millet, gayret ve hamiyet duygularıyla bezendiğini belirtmektedir. Tebrizi, şiirlerinde insanı gafletten ve uykudan uyandırmayı amaçlar, haksızlığın karşısında dimdik durur. Bu bakımdan Dakuklu, Tebrizi'nin Namık Kemal'i andırdığını düşünür. Tebrizi, millî benliğini unutan ve kendini Farslardan sayan Türklere düşmandır ve dilini, kültürünü yok etmeye çalışan İran

devletinin haksızlıklarına karşı hep mücadele içinde olmuştur. Bunun için de Tanrı'dan aman diler:

Burahmaram gede başımdan ana dilimi,

Kimin cesareti vardır menim dana dilimi,

Cahana biz geleni dörd min ilden artıktır,

Ki yohsa bak hamı tarihlere sana dilimi

Tebrizi, hüznün ağır bastığı bir kişiliktir. Bunda elbette İran'daki Türklerin kıymet görmemesi, özgürlüklerinin tehdit altında bulunması ve dillerini kullanma özgürlüklerinin olmamasının etkisi büyüktür. "Azerbaycan Şairi Alekber Sabir ve Çocuk Edebiyatı" (C:9, S:4-5, s.35-36) adlı yazısında ise Dakuklu, Mirza Alekber Sabir'in toplumsal eksiklik ve acılara çözüm yolları arayan dizelerinden bahseder. Sabir, geleceğin temel taşları olan çocukları göz önünde bulundurarak onlar için bazı faydalı manzumeler yazmış, böylelikle Azerbaycan'da çocuk edebiyatına büyük katkılar sunmuştur. Dizelerinde çocukları kötü özelliklerden uzak tutarak, iyilik, sevgi, vatan sevgisi gibi duyguları onların anlayacağı dilde aşılamaya çalışmıştır.

Mirza Alekber Sabir'den bahseden bir başka metin, Cemal İzzettin'in "Mirza'da Gazeller" (C:3, S:7, s.36-37)'idir. İzzettin, burada gazel nazım şeklinin Azerbaycan Edebiyatında ne kadar önemli bir yeri olduğunu anlatır. Azerbaycan Edebiyatının önemli bir ismi ve hiciv şairi olan Mirza Alekber Sabir, münekkitlere göre klasik gazelcilikle müessir şiir arasında öyle bir uçurum yaratmıştır ki, kendisinden sonra gelen şairler bu uçurumdan kolay kolay atlama cesareti gösterememiştir. Bu noktada onun yolundan gidebilen şair Ali Ağa Vahit, adından söz ettirmiştir.

Kardaşlık'ta yazdığı inceleme yazıları dikkate değer olan bir diğer isim, Şakir Sabır Zabit'tir. "Türkmen'in Yüce Şairi Mehmet Sadık" (C:2, S:1, s.32-34), "Yüksek Duygulu Büyük Şairimiz Hıdır Lütfi 1-2" (**C:2**, S:4, s.28-30 – S:5, s.30-31), "Kerkük Şairlerinden Mehmet Rasih" (C:2, S:7, s.26-27), "Duygunun Coşkun Bulağı Değerli Şairimiz Tuzlu Ali Marufoğlu" (C:3, S:8-9, s.30-32) gibi yazılarında ele aldığı şahsiyetlerin biyografik bilgilerini ve edebî kişiliklerini işler. Genellikle millî şuuru yüksek şairleri ele alan Şakir Sabır, şairlerin dizeleri üzerinden verdiği örneklerle vatan ve milletlerine olan bağlılıklarını gösterir. "Ateş ile Ateş, Galib ile Sadık" (C:2, S:11-12,

s.42-43) adlı yazısı, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Şeyh Galib ile XX. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Türkmen Şair Mehmet Sadık arasında yapılan bir karşılaştırma yazısıdır. Şairlerin "Ateş" adlı şiirlerinden yola çıkarak bakış açılarının ve anlayışlarının benzerliğinden dem vurur. İki parça hâlinde yayınladığı "Arap Bilgisini Genişleten Türkmen Bilginleri" (**C:3**, S:11, s.27-28 – S:12, s.30-31) adlı yazısında ise toplamda on beş Türkmen bilim adamına yer verir. Astronomi, coğrafya, tarih, edebiyat, mühendislik, felsefe gibi farklı alanlarda yer alan bu alimler ve eserleri hakkında kısaca bilgiler verir.

Dil, edebiyat ve halk kültürü araştırmacısı Ata Terzibaşı, "Erbil Şairlerinden Garîbî" (C:4, S:4, s.16-17) ve "Halide Nusret Zorlutuna" (C:5, S:7-8, s.26-27) adlı yazılarında yaşam, edebî kişilik ve eserler bazında bir inceleme yapar. Garibî'nin basılı divanından ve içindeki şiirlerinden bahseder. Çocukluğu Kerkük'te geçen ve o dönemlere ait hatıralarını *Kardaşlık*'ta yayınlayarak tüm Kerküklülerin sevgisini kazanan Halide Nusret Zorlutuna'nın da eserleri hakkında kısaca analizler yapar. Yine "Cihan Şah'ın Türkçe Şiirleri" (C:12, S:10-11, s.27-29)'nde ise Karakoyunlu hükümdarlarından Cihan Şah'ın şiirleri hakkında bilgiler verir ve kısa incelemeler yapar.

Terzibaşı, incelemelerinde Kerküklü şairlere de yer verir. "Kerkük Şairlerinden Faiz'in Sanatı" (C:7, S:12, s.16-17) adlı yazısında Faiz'in şiirlerindeki renk ve zarafeti Fuzûlî'nin şiirlerine benzetir. Divan şiirinin önemli bir unsuru olan lafız sanatında büyük bir usta olan bu şair, Türkçe şiirin en güzel örneklerinden birini vermiştir. Yazının devamında Terzibaşı, Faiz'in bazı kasidelerini inceler. "Kerküklü Mihrî" (C:16, S:1-2, s.16-17) başlıklı yazısında asıl adı Mehmet olup şiirde Mihrî mahlasını kullanan şairin biyografi, şahsiyet ve eserlerine değinir. Mihrî, daha çok methiye yazmıştır. Türkçe şiirleri çok güçlü olduğu gibi Arapça ve Farsça şiirleri de aynı değerdedir. Nesirleri ise tumturaklı görülmekle beraber Terzibaşı'na göre şiirlerinden daha anlamlı ve çekicidir.

"Irak Türkmen Şairlerinden Ruhî-i Bağdadî" (C:2, S:2, s.2-4) adlı Arapça olarak yayınlanan yazısında Türk asıllı şairin biyografisi hakkında bilgiler verir. Bağdadî'nin şiirlerinde vatan sevgisi, özellikle Bağdat'a bağlılığı çok belirgin bir yer kaplar. Aynı zamanda gezgin karakteri de şiirlerine yansımıştır. Dört büyük halifeyi, özellikle Ömer Bin Hattap'ı (r.a.) ve Sinan Paşa'yı öven şiirleri de vardır. Bektaşi şairi bir mutasavvuf olduğu söylense de Terzibaşı, öyle olmadığını düşünür. Şiirlerine bakıldığında çok sosyal ve dışa dönük bir yapısı olduğu görülür. Şiirlerini çoğunlukla Osmanlı Türkçesi ile

yazmıştır. Terzibaşı, üslubunun kolay anlaşılır olduğunu ama dizelerinin net bir ahengi, bestesi olmadığını belirtir. Arap şairlerinden etkilenmemekle birlikte kendisinden sonra gelen Türkmen şairler üzerinde büyük etkisi olmuştur.

"Namık Kemal ve Kerkük" (C:5, S:10, s.19-21)'te Terzibaşı, Namık Kemal'in Kerküklülerle olan bağının yalnızca fikirlerini benimsemeleri esasına dayanmadığını dile getirir. Aralarında daha birçok yönden sıkı ve sağlam bağlar vardır. Örneğin Namık Kemal'in büyük dedesi meşhur Kumandan Topal Osman Paşa, 1145 yılında İranlılarla yapılan bir savaşta Kerkük'te şehit düşmüştür ve mezarı Kerkük'tedir. Bunun yanı sıra Namık Kemal'in sıkı bir bağla bağlı olduğu ve kendisi üzerinde derin etkiler bırakan ilkokul hocası Şakir Efendi, Kerküklüdür. Hocası Şakir Efendi'nin Namık Kemal'in üzerinde bıraktığı etkiyi kanıtlar nitelikte olan, Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın aktardığı ve derginin geçmiş sayılarında isimsiz olarak yayınlanan bir yazının da aynı olayı konu edindiği şu anı dikkat çekicidir:

"Namık Kemal'in eğitim gördüğü okulda bir tören düzenlenecek olup törene Padişah Abdülmecid de katılacaktır. Bunun üzerine Şakir Efendi, güvendiği öğrencisi Namık Kemal'e törende okuması üzere yetmiş beyitlik bir kaside verir. Kemal, kasideyi bir okuyuşta ezberler ve hocası onun bu yeteneği karşısında hayretler içinde kalır. Ancak Kemal, padişahın ve çok sayıda insanın önünde bu kasideyi utandığı ve çekindiği için okuyamayacağını belirtir. Bunun üzerine hocası Kemal'den padişah dahil, karşısındaki insanları birer mezar taşı olarak düşünmesini ister. Bu fikri benimseyen Namık Kemal, törende hiç heyecanlanmadan gür bir sesle kasideyi okumayı başarır. Bundan sonraki hayatında da hocasının bu tavsiyesini hiç unutmadığını ve ömrü boyunca padişahlara, vezirlere birer mezar taşından daha fazla ehemmiyet vermediğini belirtir."

Namık Kemal, olgunluk döneminde de Kerküklü birçok şair ve yazarla bağlantı içinde ve çoğunun üzerinde bir hayli etkili olmuştur. Tahrîb-i Harâbât adlı eserinde Bağdatlı şair Osman Nevres ile Kerküklü şair Abdürrezzak Nevres arasında bir karşılaştırma yapar ve Kerküklü şairin sanatının değerini daha üstün bulur. Namık Kemal'in Kerküklü şair ve yazarlar üzerinde bıraktığı etki ile ilgili olarak Kemal'in şu beytine karşılık yazılan beyitler örnek verilebilir:

Ölürsem görmeden milllette ümit ettiğim feyzi

Yazılsın seng-i kabrimde vatan mahzun ve ben mahzun

beytine benzer şekilde Osman Mazlum,

Ölürsem görmeden ufukta Kerkük kevkeb bahtın

Yazılsın mezar taşımda h... zalim vatan mazlum

beytini satırlara döker. Yine benzer olarak Mehmet Sadık,

Ölürsem görmeden gönlümde tasvir ettiğim asrı

Bu dünyada bana cay isminden bir mezar olsun

beytini yazar.

Kardaşlık'ta dikkat çeken bir inceleme yazısı da isimsiz bir yazar tarafından yazılan "Ünlü Türkmenlerden Namık Kemal'in Öğretmeni Kerküklü Şakir Efendi" (C:2, S:9, s.26-27) adlı yazıdır. Yazıda Tanzimat yazarlarından Namık Kemal'in eğitim hayatından kısaca bahsettikten sonra hocasının bu süreçte kendisi üzerinde bıraktığı izlere değinir. Öğretmen ve öğrencisi arasında geçen bir anı, dikkat çekici bir anekdottur: Bir gün Namık Kemal, aralarında padişahın da bulunduğu önemli bir topluluk karşısında hocasına ait bir şiiri okuyacaktır. Ancak hocasına heyecanlanıp utandığını ve okuyamayacağını söyler. Bunun üzerine hocası, karşısında birer mezar taşı olduğunu düşünerek okumasını tavsiye eder. Hocasının bu yüreklendirici hareketi sayesinde Namık Kemal, bu işin altından kalkar ve o günden sonra karşısında ne kadar önemli ve mevki sahibi kişiler olursa olsun hiçbirine bir mezar taşından daha fazla önem vermediğini belirtir.

"Hâmid'in Makber Destanı" (C:5, S:6, s.1-2) adlı Arapça yazısında Terzibaşı, Makber ve Abdülhak Hâmid'in biyografisi hakkında bilgiler verir. Eşinin ölümü dolayısıyla yazdığı Makber, ona büyük bir ün getirmiştir. Makber, Hâmid'in yaşam felsefesini yansıttığı bir eseridir. Mukaddimesinde eserin ölümsüz olmasını arzu ettiğini belirtir. Terzibaşı, Hâmid'in hayatın gizemini çözme yolunda çok uğraştığına ancak başarısız olduğuna kanaat getirmektedir. Ardından Hâmid, yaratılışın sırrını anlama felsefesine yönelmiş ve içinden geçenleri bu yolla Makber adlı eserine dökmüştür. Terzibaşı, Makber'den örnek dizelerin Arapça çevirilerine yer verir. Hâmid'in felsefeyi

ve "ölüm" ve "hayat" terimlerini Türk Edebiyatına getiren ilk isim olduğunu belirtmektedir.

Yine Arapça olarak yayınlanan "Karşılaştırma Edebiyatı: Risafî, Fikret, Âkif ve *Bayramda Yetim*" (C:6, S:3, s.3-4) başlıklı yazısında Terzibaşı, Tevfik Fikret ve Mehmet Âkif Ersoy'un Iraklı şair Risafî üzerindeki etkilerini tartışır. Risafî'nin şiirine zulüm, despotluk, cehalet ve mazlumların hakkını savunma konuları hâkimdir. Tek bir görüşe bağlı olmasa da sosyal iyileştirmeyi kendine amaç edinmiştir. Milliyetçilik ve özgürlük konularında Namık Kemal'den etkilenmiştir. Namık Kemal'in *Rüya*'sını Arapçaya çevirmiş, *Hakikî Düşler* adlı kasidesini de Namık Kemal'in bu eserinden esinlenerek yazmıştır.

Hak, güç, istibdat ve zulümle ilgili olan şiirlerinde de Tevfik Fikret'in etkisi vardır. *Özgürlük Mutfağından* adlı şiirinde Fikret'in *Han-ı Yağma* şiirinden fazlaca etkilenmiştir. Diyalog ve hikâye şeklinde olan şiirlerinde ise Mehmet Âkif Ersoy'dan etkilenmiştir. Yine siyasî görüşlerinde de Süleyman Nazif, Ziya Gökalp gibi isimlerden fazlaca etkilenmiştir. Türk dili ve Türk şairleri ile yakından ilgilendiğinden dolayı eserlerinde onlardan çokça iktibas etmiştir.

Bayramda Yetim kasidesi, Risafî'nin en çok ün kazanan şiiri olmuştur. Bu kasideyi Mehmet Âkif'in *Bayram* adlı şiirinden etkilenerek yazmıştır. Âkif, şiirinde bayramla birlikte gelen doğa güzelliklerinden ve bayram sevincinden bahseder. Ancak Risafî, konunun başka bir yönünü ele alarak bayram sevincinin yanı sıra hüzün ve keder noktalarına ağırlık vermiştir. Risafî, bayramın sevinç dolu ritüellerinden çok, herkesin görmezden geldiği yetim ve kimsesiz çocukları görmekte ve onların durumuna üzülmektedir. Bu noktada ise Tevfik Fikret'in *Haluk'un Bayramı* adlı şiirinden çok etkilendiği görülmektedir.

Fikret'i işleyen bir başka isim, Salahattin Hürmüzlü'dür. "Tevfik Fikret ve oğlu Haluk'un Sorunu" (C:14, S:1-2, s.14-15) başlıklı Arapça yazısında Tevfik Fikret'in dilde sadeleşme ve vatanseverlik faaliyetlerinden bahseder. Dürüst ve çıkar peşinde koşmayan kişiliğine vurgu yapar. Fikret'in eserlerinin yayılmasında çok sevdiği oğlu Haluk'un büyük katkıları olmuştur. Nitekim Fikret, eserlerinde çokça ondan bahseder. Hürmüzlü, İstanbul'da Osmanlı Türkçesi ile yayınlanan *Türk Hayatı* adlı bir dergide Fikret'in oğlu Haluk'un siyasî görüşlerinden dolayı ülkesinden uzaklaştırıldığını, yurtdışına yerleştiğini

ve dininden ve milletinden soğuduğunu okumuştur. Bunun üzerine duyduğu üzüntüyü dile getirir. Ancak bazı çevrelerden öğrendiği kadarıyla Haluk'un dini ve milletinden uzaklaştığı hususu, yalan haberlerden ibarettir. Nitekim Haluk, yurtdışında yabancı biriyle evlenmesine rağmen çocuklarına Hüseyin ve Cahit ismini vermiştir. Bir ara vatanına hizmet etme amacıyla Türkiye'ye dönmüş, ancak kötü bir şekilde karşılandığı ve çok sayıda haksız eleştiriye maruz kaldığı için yurtdışına geri dönmüştür. Yazının devamında da Fikret'in Aşiyan'ı hakkında bilgiler verilir.

İncelemelerinde Irak Türkleri ve Türk dünyasından çeşitli şahsiyetlere yer veren bir başka isim, yazılarının bazılarını Arap harfleriyle bazılarını da Latin harfleriyle yayınlayan Aydın Kerkük'tür. İki parça şeklinde yayınladığı "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Kerkük Hatıraları" (**C:10**, S:6, s.56-57 – S:7-8, s.52-54) adlı yazılarda biyografisi ve eserlerine kısaca yer verdikten sonra Tanpınar'ın çocukluğunun bir kısmının geçtiği Kerkük ve Musul ile ilgili anılarını anlattığı "Kerkük Hatıraları" adlı makalesini yayınlar. "Nesrin Erbil ve Deniz Rüyası" (C:10, S:9-10, s.52-53) başlıklı yazısında ise Nesrin Erbil'in altmış dokuz adet şiirinin yer aldığı bu eserde "İki Şehir" adlı şiirine dikkat çeker. Erbil ve Kerkük şehirleri arasında ortak dil, tarih ve ülkü bağlılığını anlatan bu şiir, kalplerin asil Türk ruhuyla çarptığını dile getirmektedir.

Aydın Kerkük, ele aldığı diğer şahsiyetlerin "Tarih Yapraklarından: Halk Filozofu ve Mizah Ustası: Nasrettin Hoca" (C:10, S:9-10, s.39), "Hacı Bektaş-i Veli" (C:11, S:1-2, s.51), "Tarih Yapraklarından: Köroğlu" (C:11, S:8-9, s.28), "Azerbaycan Edebiyatının Büyük Simalarından Bahtiyar Vahapzade" (C:12, S:12, s.28), "Azerbaycan Edebiyatından Resul Rıza" (C:13, S:1-2, s.47), "Gökçeli Âşık Ali Asker" (C:13, S:10-11, s.28-29) ve "Necmettin Okyay" (C:16, S:5-6, s.24) başlıkları altında biyografi, kişilik ve sanat incelemelerini yapar.

Arapça olarak yayınladığı inceleme yazılarıyla dikkat çeken Vahdettin Bahattin, Türk dünyası ve Arap dünyasından çeşitli isimleri ele almıştır. "Sessiz Depresyon" (C:2, S:4, s.4-6) başlıklı yazısında Iraklı Türkmen şairler Mehmet Sadık ve Hicrî Dede'den bahseder. Sadık'ın bunalımlarını fazlaca dile getiren bir şair olduğunu belirtir. Hicrî Dede, ölümüyle yerini Mehmet Sadık'a bırakmıştır. Bahattin, Mehmet Sadık'ın biyografisi hakkında bilgiler verir. Sadık'ın katıldığı (Suriye'de savaştığı) I. Dünya Savaşı ile ilgili bir divanı vardır. Şiirleri, yaşadığı acı dolu hayatın bir yansımasıdır ve şiir

yazmak, onun için rahat bir nefes almakla eşdeğerdir. Doğa, gazel, övgü ve hamaset şiirleri de vardır. Fuzûlî, Nef'î, Nabî, Habibî, Sadî-i Şirazî ve Mütenebbî gibi şairlerden etkilenmiştir. Dolayısıyla şiirlerinde Türkçenin yanı sıra bazı Arapça ve Farsça kelimeler de yer alır. Sadık, eski usullere bağlı ve yeniliğe kapalı bir şairdir.

"Hüseyin Cahit (Özgür Düşüncelerin Öncüsü)" (C:1, S:12, s.4-5) başlıklı yazısında Bahattin, Hüseyin Cahit Yalçın'ın özgürlükçü ve zulüm karşıtı bir yazar olduğunu belirtir. 1957 yılında Hüseyin Cahit'in ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü ve Türk Edebiyatının bu noktada büyük bir kayıp verdiğini dile getirir. Hüseyin Cahit, Ziya Gökalp'ın ekolünden yürür. Döneminde özgürlüğün dile getirilmesinin kolay olmadığını ve bunun bir cesaret örneği olduğunu belirtir. Bu yüzden çok zorluklar çektiğinden (sürgün, işkence, yargılanma vs.) bahseder. "Türk Edebiyatından: Cahit Sıtkı ve Ütopyası" (C:4, S:5, s.13) başlıklı yazısında Cahit Sıtkı'nın hayatı boyunca çok kez boşluğa düştüğünü ve elem gördüğünü belirtir. Bu nedenle şairin ütopya ve hayâl âleminde yaşadığı ve hep bunun beklentisi içinde olduğunu sonucuna varır.

"Menfeluti'nin Edebiyatı" (C:2, S:3, s.10-12) adlı yazısında Mısırlı şair ve yazar Mustafa Lütfi Menfeluti'nin gerçek asrın bir aynası ve kuşaklar boyunca ses getiren bir kişilik olduğunu belirtir. Menfeluti, hayatın ve zamanın paradokslarını dile getirir. İnsanların içlerinden geçeni romantik bir şekilde anlatır. Ülkesinin özgürlüğü, en büyük temennisidir ve bu konuyla ilgili sözlerine yer verilir. "Cuburi'nin Hayaleti ve Gölgesi" (C:2, S:9, s.4-6) adlı yazıda ise Bahattin, Bağdat'ta bir kahvehanede tanıştığı Iraklı şair Abdullah Cuburi'yi ele alır. Eserlerinden bahseder ve kısaca analizlerini yapar. Karamsar, acı dolu, dinine ve vatanına bağlı bir şair olduğunu belirtir.

Arap şairlerin ele alındığı yazılara bir başka örnek, Yahya Cuburi'nin "Allah'ın Şairleri: (Al-Bürde'nin Sahibi)" (C:3, S:10, s.2-4) adlı Arapça yazısıdır. İslam Ka'b Bin Züheyr, sonradan Müslüman olmuştur ve İslam şairlerinin önde gelen bir ismidir. Hz. Muhammed'e (S.A.V.) yazdığı methiyeleri ile (özellikle Kaside-i Bürde) meşhurdur. Biyografisi hakkında bilgiler verildikten sonra bazı dizelerinin kısa analizleri yapılır.

Kardaşlık ekibinin derginin Arapça bölümünde yayınlanan "İlmi ve Edebi Kaybımız: Molla Sabır Bin Şeyh El-Kurra El-Molla Muhammet El-Hafız El-Kebir" (C:1, S:3, s.20) başlıklı yazısında söz konusu din adamı ve yazar hakkında biyografik bilgiler verildikten sonra kişiliğine değinilir. "Türkmen Şair ve Ressamlar: Nesrin Ata Erbil"

(C:1, S:4, s.19) başlıklı yazıda şair ile ilgili biyografik ve edebi bilgiler verilir. "Ölümsüzlük Örneği Nazım Refik" (C:2, S:2, s.1) başlıklı yazıda ise Nazım Refik Koçak'ın ölümü üzerine duyulan üzüntü dile getirildikten sonra vicdani ve duygusal şiirlerin öncüsü olduğu belirtilen yazar hakkında biyografik bilgiler verilir.

Irak Türklerinden ve Türk dünyasından incelemesi yapılan daha birçok yazar, şair, sanâtkar veya dava adamı vardır. Hüsamettin Köpürlü, "Acıların Şairi Mehmet İzzet Hattat" (C:2, S:3, s.4-6) başlıklı yazısında Hattat'ın duygusal ve milletine son derece bağlı bir şair olduğunu belirtir. Köpürlü, dizelerinde tufan veya volkan etkisi yaratmayan, emellerini haykırmayan şairleri ciddiye almaz. Hattat, dizelerinde gençleri çalışmaya ve kutsal değerleri savunmaya teşvik eder. Anlamları derin, ibret ve hikmet dolu dizeleri vardır. Ancak Köpürlü, onun yenilik ve yaratıcılıktan yoksun olduğunu belirtir. Buna rağmen şiirlerinin değerinden bir şey kaybetmediğini düşünür. Ancak zamana ayak uydurması ve yenilenmesi gerektiğini dile getirir. Hattat'ın dizelerinden örnekler vererek kısaca analizlerini yapar.

Mustafa Cevat, "Beni Adnan Edebiyatından Önde Gelen Türkmen Edebiyatçılar (Abu El-Kasım Abdullah El-Harezmi)" (C:3, S:6, s.2-4) adlı yazısında yazarın biyografisi hakkında bilgiler verdikten sonra gezi edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalara değinir. Irak hacılarını övdüğü şiirlerinden örnekler verir. Korkis Avvad, "Molla Sabır Kütüphanesi" (C:1, S:6, s.4) başlıklı yazısında Molla Sabır ile olan dostluğundan bahseder. Molla Sabır'ın kitaplara olan bağlılığını ve kitaplığını oluşturmak için verdiği çabayı anlatır. Kitaplığındaki kitaplar hakkında da bilgiler verir (Türkçe, Arapça, Farsça dini, edebi kitaplar vs.).

Emin Barın, "Hat Sanatının Büyük Üstadı Ahmet Karahisari" (C:5, S:10, s.23-24) adlı yazısında Osmanlı Devleti'nin Bayezid, Yavuz Sultan Selim dönemleri gibi en parlak döneminde yaşayan Türk yazı tarihinin büyük üstadı Ahmet Karahisari'nin biyografisi ve eserleri hakkında bilgiler verir.

Abbas Zamanov'un iki parça olarak yayınlanan "Molla Penah Vakıf" (**C:8**, S:8-9, s.22-24 – S:10-11, s.21-23) adlı yazısı, *Kardaşlık* dergisine Sinan Said tarafından gönderilmiştir. Azerbaycan şairi ve devlet adamı Molla Penah Vakıf'ın doğumunun 250. yılı şerefine kaleme alınan bu yazıda Zamanov, şairin biyografi, edebî kişilik ve sanatına

yer verir. Ali Marufoğlu, "Vakıf Molla Penah'ın Bir Gazeli" (C:9, S:1-2, s.39-40)'nde şairin bir gazelini ele alarak şerhini yapar.

Yine Zamanov, iki parça olarak yayınladığı "Yürek Çırpıntıları" (**C:10**, S:11, s.17-18 – S:12, s.16-18) adlı yazıyı Azerbaycan'ın sosyal, siyasî ve fikrî gelişmelerine büyük katkılarda bulunmuş devlet adamı, öğretmen, yazar Neriman Necefoğlu Nerimanov'un doğumunun 100. yılı münasebetiyle kaleme almıştır. Nerimanov, edebiyatı halkının cehaletten kurtulması ve Rus zulmüne karşı mücadele etme amacıyla bir araç olarak kullanmıştır. Eserlerini bu mahiyette yazan yazarın *Nadanlık* adlı piyesine değinilir. Bu eserde halkı gaflet uykusundan uyandırma amacı güdülmüştür. Yazarın tarihî olayların gerçekliğine dayanan veya gerçek dostluğu, kardeşliği ve insanlığı anlatan başka eserlerine de değinilir.

Mevlüt Taha Kayacı, "Kerkük Şairlerinden Mehmet Rasih Öztürkmen" (C:3, S:10, s.40-41) başlıklı yazısında şiirini milletine adadığı gibi, canını da bu uğurda feda etmekten çekinmeyen bir kişiliğe sahip olan ve Türkmen Edebiyatında Fuzûlî'nin halifesi sayılabilecek Öztürkmen'in sevgi duygusuna fazlaca yer verdiği dizelerinden örnekler verir. Kayacı, "Buzdağının Zirvesi" (**C:2**, S:1, s.22 – S:2, s.24 – S:3, s.9) başlığı altında Arapça ve üç farklı yazı olarak yayınladığı serinin ilkinde büyük Türk şairi Namık Kemal'in dedesi Topal Osman Paşa'yı ele alır. 1732 yılında Kerkük'te İmam Kasım mezarlığında gömülmüş olan paşa, Osmanlı ordusu başında Farslara karşı savaşmış ve zafer kazanmıştır. Yazının devamında Kayacı, Namık Kemal hakkında kısaca bilgiler verir. İkinci yazıda Mehmet Emin Yurdakul'u ele alır. Toplumu için yaşayan, onların acısını duyan keder dolu bir şair olduğunu belirtir. Üçüncü yazıda ise Fuzûlî'yi ele alarak kendinden sonra gelenler üzerindeki büyük etkisinden bahseder. Hayatı hakkında yeterince bilgi olmadığını belirtir.

Hıdır Lütfi, "Süleyman Nazif Hakkında Müessir Bir Levha" (C:5, S:5, s.18-19) adlı yazısında ömrünün son demleri elem içinde geçmiş, ancak tüm zorluklara rağmen "kalemi, ilmi ve zekâsının" kalitesinden hiçbir şey kaybetmeyen Süleyman Nazif'in son dem hayatını tasvir ettiği dizelerinden örnekler verir.

Aziz Sami, "Türk Edebiyatından: Yakup Kadri ve Erenlerin Bağından" (C:5, S:1-2, s.12-13 – S:5, s.7 – S:7-8, s.17 – S:10, s.1-2 – C:7, S:1-2, s.9) başlıklı Arapça olarak yayınladığı ve beş parçadan oluşan yazısında gençlerin Türk Edebiyatı hakkında yeteri

kadar bilgi sahibi olmadığını düşünerek Yakup Kadri'yi ve bu eserini seçtiğini belirtmektedir. Ardından biyografisi, eserleri ve Fecr-i Âti topluluğu hakkında bilgiler verir. Yazı dizisinin ikinci parçasından itibaren Yakup Kadri'nin Erenlerin Bağından adlı mensur şiirini Arapçaya çevirerek okuyuculara sunar. Yine Arapça olarak yayınlanan "Türk Edebiyatından: Halide Nusret" (C:6, S:10-11, s.10-11) adlı yazısında çocukluğu Kerkük'te geçen yazarın biyografisi ve eserleri hakkında bilgiler verir. Halide Nusret'in romanlarında kadın psikolojisini en ince ayrıntılarına kadar analiz ettiği yargısına varır. Şiirlerinde ise hüzün duygusunun hâkim olduğunu düşünür ve bir şiirini örnek verir.

Verdi Kankılıç, Latin harfleriyle yayınlanan "Mehmet Âkif ve İslâm Davası" (C:8, S:6 s.44-45) başlıklı yazısında Mehmet Âkif'in dine olan bağlılığını en çok yansıttığı eserlerinden örnekler vererek milliyetçi kişiliğine de değinir.

Milliyetçi özelliği ağır basan şairlerin incelendiği başka yazılar arasında Koçak Kürşatgil'in "Kerkük Şairlerinden Mustafa Salim" (C:5, S:3, s.38-39) ve Rıza Demirci'nin "İçli Şair Sabır Merdan" (C:5, S:5, s.22-23) adlı yazıları gelir. Şiirlerinin temel ekseninin memleket hasreti duygusu etrafında döndüğü ve yürekleri vatan aşkıyla yanıp tutuşan bu şairlerin biyografik bilgileri verildikten sonra millî duygularını yansıttıkları dizelerinden örnekler verilir. Yine Rıza Demirci'nin "Halide Nusret Ablamızın Ellinci Sanat Yılında" (C:7, S:5, s.48) adlı Latin harfleriyle yayınlanan yazısı, Halide Nusret Zorlutuna'nın edebiyat yolculuğunun ellinci yılının kutlanması üzerine kaleme alınmış tebrik ve başarı dileme yazısıdır. Halide Nusret'in ne kadar vatansever, aydın ve örnek bir kişilik olduğundan bahsetmektedir. Verdiği eserlerle Türk Edebiyatına sunduğu büyük katkıların yanı sıra yurdun her köşesinde yetiştirdiği millî şuur sahibi ve ülküsüne bağlı sayısız Türk yavrusu bulunmaktadır. Zorlutuna, çocukluk dönemini geçirdiği Kerkük şehri ile bağını hiçbir zaman koparmamış ve her daim oraya duyduğu özlemi eserlerinde dile getirmiştir. Rıza Demirci, yazısına Halide Nusret'in Masal Şehir (Kerkük) adlı şiiri ile son verir:

Limon çiçekleri bir acayip beyazlıkta

Yıldız kokarlardı, ay kokarlardı

Tatların en tatlısı o hurmalarda

Derede bir içli ahenk;

Çiçeklerde nağme, kuşlarda renk!

Şafaklar konuşurdu şiir şiir,

Ey çocukluğumun cenneti masal şehir,

Kulaklarımda hep senin sesin,

Gözümde, gönlümdesin!

Demirci, bir başka Latin harfleriyle yayınlanan "Heyecanlarım ve Şair Rauf Görkem" (C:10, S:12, s.43-44) başlıklı yazısında Görkem hakkında biyografik bilgiler verdikten sonra onun *Heyecanlarım* adlı eserinden bahseder. Bu eser, Görkem'in uzun bir zaman sonra Kerkük'e uğradığında oradaki arşivi arasında eline geçen eski şiir ve yazılarını içerir. Genç yaşlarda ortaya koyduğu bu şiir ve metinlerin yitip gitmesinden korkarak onları basılı bir eser hâline getirmek istemiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Latin harfleriyle yayınlanan "Ziya Gökalp" (C:4, S:12, s.34-35) adlı yazısı da Tanrıöver'in *Dağ Yolu* adlı eserinden alınmış, Ziya Gökalp'ın ölümü üzerine duyulan acıyı anlatan ve Gökalp'ın üstün milliyetçi kişiliğinden bahseden bir yazıdır.

Erşat Hürmüzlü'nün "Kendi Şiiri ile Mehmet Sadık" (C:7, S:5, s.24-26) başlıklı yazısında Mehmet Sadık'ın dizelerinde yaşamına dair ayrıntılı bilgiler verildiği belirtilir ve Hürmüzlü, yazısında bu noktalara değinmektedir. Örneğin Sadık, 1891 yılının bir bahar ayında tan yeri ağarırken gözlerini dünyaya açmıştır:

Sadık adlı gönlü şen bir şairim

Dört lisanda nazım ve nesre mahirim

Sabah sadık doğdu, doğdum anadan

Gelmeseydim keşke bu dünyaya ben

Bu dizelerden anlaşıldığı üzere Sadık, Türkçe dışında Arapça, Farsça ve Kürtçe şiirler de yazmıştır. Bunun yanı sıra dünyaya gelişine isyan etmesi ise çileli bir yaşam sürdüğüne işaret etmektedir. Dört kardeşin en küçüğü olan Sadık, erken yaşta babasını kaybetmiş ve çevrelerindeki insanlardan herhangi bir destek görmemiştir:

Bir ocak üstünde üç kardeş idik

Bir kazan altındaki üç taş idik

Biz çocukken babamız etti vefat

Görmedik bir kimseden bir iltifat

Sadık, hem anne hem de baba tarafından öz be öz Türk kökenli olmasıyla her daim övünç duymuştur:

Babamız Türk, annemiz Kerküklüdür

Aslımız fazıl ve şerefle yüklüdür

I. Dünya Savaşı dönemlerinde görev alan şair, Halep ve Şam'da çarpışmasının yanı sıra Irak Kut-ül Amare kuşatmasında Osmanlı ordusunun bir subayı olarak hizmet etmiştir. Dizelerinde I. Dünya Savaşı ve Anadolu ve Irak'ın işgalini anlattığı 6 yıllık bir sürece değinir:

Bu felaket 6 yıl etti devam

Bade döküldü kırıldı elde cam

Kalmadı bende hayatın neşesi

Çöktü kâbus üstüme, kesti sesi

Sadık, dizelerinde şairliğinin yanı sıra makamşinaslığından da bahseder:

Perde perde her makamı okurum

Her makamdan başka neşe bulurum

Aşkım artar başım oldukta füzun

Pek çabuk ateş kapar kuru odun

Vatanseverlik ise pek çok Iraklı Türkmen şair gibi Sadık için de son derece kıymetli bir görevdir:

Var yürekte daima derd-i vatan

Yurdumun kanı olsun bana kefen

Nağme-i şiirim sesimden çok güzel

Yardım etmiş tab'ıma feyz, ecel

Fuat Hamdi, "Mehmet Sadık'ın Makamşinas Tarafı" (C:7, S:5, s.22) adlı yazısında Sadık'ın iyi bir şair olmasının yanı sıra aynı zamanda makam okuyuculuğu tarafına değinir. Sadık, makam öğrenimini Molla Sait Efendi'den meşk etmiştir ve yazıda okuduğu makamlardan örnekler verilir.

H. Fethi Gözler, Latin harfleriyle yayınladığı "Şairler ve Yazarlar: Kerküklü Şair Necmettin Esin'in Şiiri Üzerinde Düşündüklerimiz" (C:9, S:3, s.51-57) adlı yazısında Necmettin Esin'in edebî kişiliğine değinir. Esin'in şiirleri aşk, sevgi, vatan ve toprağa bağlılık temalarıyla doludur. Mısraları arasında kuvvetli bir armoni bulunan şiirlerinden örnekler verir. Tarih ve sanatı şiirlerinde birleştirerek geçmişe gömülen bazı değerleri gün yüzüne çıkarır ve okuyucularına aydınlık bir yol sunar. Buna bağlı olarak gelenek ve göreneklere çokça kıymet verir ve milliyet kavramını işlerken bu değerleri de göz önünde tutar. Şiirleri kadar nesirleri de kıymetli olan yazarın nesirlerinden de örnekler verilir. Yine Latin harfleriyle yayınlanan ve altında derginin ekibinin imzası olan "Telafer'in Sağlayıcı Bektaş Babası" (C:7, S:8-9, s.36-37) adlı yazıda Başta Telafer ilçesinde olmak üzere Kerkük ve çevresindeki ilçe ve köylerde vücuttaki her türlü kırık ve çıkıkları onaran kişilere "sağlayıcı" adı verilen kişilerden bahsedilir. Telafer ilçesindeki Bektaşilerde sekseni aşkın sağlayıcı baba vardır. Telafer şairi Felekoğlu, Bektaşi inancının piri ve sultanı olan Hacı Bektaş-ı Veli için şu dizeleri kaleme almıştır:

Kol kırığın bel kırığın

Sağlayıcı Bektaş Baba

Yahşı bağlar kolay kolay

Sağlayıcı Bektaş Baba

(...)

Saçlı sakallı hoş insan

Aklı kâmil yahşı lisan

Her kimseye eder ihsan

Sağlayıcı Bektaş Baba

(...)

Söze burda son versek

Her vatandaş anı bilsek

Felekoğlu der yaşasak

Sağlayıcı Bektaş Baba

Irak Türkü şairlerin ele alındığı yazılar arasında Mehmet Sait Ketene'nin "Şairlerimizi Tanıyalım: Mehmet Necip Merdanzâde" (C:7, S:1-2, s.38), Musa Zeki Mustafa'nın iki parça olarak yayınlanan "Unutulmuş Halk Ozanlarımızdan Halil Münevver" (**C:11**, S:5, s.22-24 – S:6-7, s.26-27), Muhammet Beyatoğlu'nun "Reşit Ali Dakuklu" (C:16, S:1-2, s.20), Salahattin Nacioğlu'nun "Tuz Şairlerinden Molla Abbas İbrahim Efendi" (C:16, S:1-2, s.25) ve "Tuz Şairlerinden Demirci Ali Merdan Halil" (C:16, S:3-4, s.22), A. T. adlı bir yazarın 10-11 yaşlarında olan ve şiir alanına dev adımlar atan "Kuçkine (Küçük) Dev Sanatkâr Mustafa Ziyai" (C:12, S:3-4, s.20-21) hakkında kaleme aldıkları yazılar da vardır. Bunlara ek olarak Nusret Merdan'ın "Âşık Veysel" (C:12, S:12, s.30-31) ve samimi ve sevgi dolu bir şair olduğunu belirttiği Salah Nevres hakkında kaleme aldığı "Şiirimizde Yeni Pencere" (C:12, S:3-4, s.34-35), Ali Marufoğlu'nun hakkında pek fazla bilgiye ulaşılamayan ancak beyitlerinden Türk soylu biri olduğu anlaşılan şair hakkında yazdığı "Aziz Şair: Mehmet Ali Yukid" (C:6, S:3, s.27-28) ve adı pek bilinmeyen bir dava adamından bahsettiği "Adsız Bir Yiğit: Hasan Seferoğlu" (C:9, S:10, s.28-29) adlı yazıları örnek verilebilir.

Büyük Hafız Molla Muhammet oğlu Merhum Molla Sabır'ın tefrika şeklinde yayınladığı "Kerkük Şuarası" (**C:5**, S:1-2, s.27-29 – S:3, s.34-36 – S:4, s.23-25 – S:5, s.19-20 – S:6, s.28-29) adlı yazısı, beş parçadan oluşmaktadır. Yazar, bu yazı dizisinde bazı araştırmalar sonunda unutulmaya yüz tutmuş kaynaklardan bazı Türkmen şairleri ve şiirleri haklarında edindiği bilgileri aktarmak istediğini belirtir. Toplamda yirmi üç şairi ele almış, haklarında kısaca bilgi verdikten sonra dizelerinden de örnekler vererek ufak bir antoloji oluşturmuştur.

Yazı dizisi şeklinde yayınlanan bir başka inceleme yazıları Sait Salih Türkmen'in "Sanatkârlarımızı Tanıyalım" (**C:1**, S:1, s.37,47 – S:2, s.41,44 – S:3, s.41 – S:4, s.45 – S:5, s.39 – S:6, s.36 – S:7, s.45 – S:8, s.38,51 – S:9, s.36 – S:10, s.46 – S:11, s.40 – S:12,

s.38 – **C:2**, S:1, s.50 – S:3, s.39 – S:4, s.37 – S:5, s.37) adlı köşesidir. Genellikle birer sayfadan oluşan bu dizinin her bir parçasında çoğunlukla ses sanatkârları olmak üzere kimi zaman ressam, kimi zaman hattat bir Türkmen sanatkâr tanıtılır. Biyografik bilgiler verildikten sonra ses sanatkârlarının seslendirdiği bilinen parçalardan örnekler verilir. Sait Salih'in derginin ikinci cildinin belli bir sayısına kadar devam ettirdiği bu yazılara üçüncü ciltten itibaren Ahmet Otrakçıoğlu devam eder (**C:3**, S:1-2, s.51 – S:7, s.43 – **C:5**, S:5, s.29-30). Otrakçıoğlu, daha sonra aynı içerikli yazı dizisine "Sanatkârlarımızla Başbaşa" (**C:3**, S:6, s.39 – **C:4**, S:1-2, s.49 – S:3, s.41 – S:5, s.38-39) başlığını vererek dördüncü cildin belli bir sayısına kadar devam eder. Beşinci cildin beşinci sayısında (s.29-30) yine Otrakçıoğlu tarafından bu kez "Sanatkârlarımızı Tanıyalım" başlığıyla son kez yayınlanır. Bu yazılarda ele alınan bazı isimler arasında Abdülvahit Küzecioğlu, Fahrettin Ergeç, Muhammet Ahmet Erbilli, Ali Sait Yolcu, Muhammet Kalayi, Ekrem Tuzlu, Yunus Demirci, Ali Kaleli, İbrahim Bayraktar, Hüseyin Tuzlu, Yunus Hattat gelir.

Hasan İzzet Çardağlı, ana başlığı "Çağdaş Türkmen Şairleri" olan ve yedi farklı Arapça yazıdan oluşan seride ele aldığı Iraklı Türkmen şairlerin biyografi, edebî kişilik ve eserleri hakkında kısaca bilgiler verir. Ele aldığı şahsiyetler ise şunlardır: "Esat Naib" (C:7, S:12, s.6-7), "Osman Mazlum" (C:8, S:1-2, s.5-8), "Nasih Bezirgân" (C:8, S:10-11, s.10-11), "Hasan Görem" (C:9, S:1-2, s.10-11), "Abdülhalik Muhammet Abdülbayati" (C:9, S:3, s.10-12), "Ali Marufoğlu" (C:10, S:1-2, s.4-5), "Salah Nevres" (C:11, S:1-2, s.12-13). Çardağlı'nın aynı türden incelemeler yaptığı ve üç farklı Arapça yazıdan oluşan "Çağdaş Türk Şairleri" ana başlıklı bir yazı dizisi daha vardır: "Süleyman Nazif" (C:8, S:6, s.8), "Rıza Tevfik" (C:8, S:7, s.3), "Abdülhak Hâmid" (C:8, S:8-9, s.6).

Kardaşlık dergisinde incelemesi yapılan önemli şahsiyetler arasında Irak ve dünyadan çeşitli şair, sanatkâr ve bilim insanına da yer verilmiştir. Merdan Ali, "İbn-i Sina" (C:4, S:1-2, s.29-30) ve Bedi Şahsuvaroğlu, üç parça olarak yayınladığı "Farabî" (**C:11**, S:1-2, s.42-44 – S:5, s.20-21 – S:6-7, s.30-32) adlı yazılarında adı geçen bilim insanlarının bazı amansız hastalıklara çözümler bulan mucizelerinden, en önemli eserlerinden, içeriklerinden ve ilgilendikleri diğer bilim dallarından bahsederler. İbn-i Sina, kendisinden önce gelen Yunan filozofları ve Türkistan filozofu Farabî'den ziyadesiyle etkilenmiştir. Saadettin Topuzoğlu, "Feridüddin Attar" (C:13, S:3-4, s.30-31) adlı yazısında İran Edebiyatının tasavvuf şairi hakkında bilgiler verdikten sonra eserlerinden seçme sözlere yer verir. İki parça olarak yayınlanan "Bir Ülke ve Bir Adam"

(**C:13**, S:5-6, s.20-21 – S:7-8, s.22-23) başlıklı yazısında ise Finlandiya ülkesini ve ülkenin bugünkü gelişmiş konuma gelebilmesine büyük katkısı olan Fin düşünürü Johan Vilhelm Snellman'ı konu edinir.

İsmet Parmaksızoğlu, iki parça olarak yayınladığı "Türk Edebiyatında Iraklı Şairlerden Ruhî" (**C:7**, S:10, s.17-18 – S:11, s.27-28) başlıklı yazısında Bağdatlı Ruhî gibi Irak'ta yetişmiş bazı şairlerin Batı Türkleri üzerinde çokça etkilerde bulunduğu belirtir. Türklerin İslâmiyet'e geçişinde yeni bir medeniyete atılan ilk adımlarda özellikle Bağdat'ta oluşan düşünce sistemlerinin büyük katkısı olmuştur. Ruhî'nin biyografisi hakkında elde var olan kısıtlı bilgilere ve bazı gazellerine yer verir. Şairin mutasavvıf yönüne değinerek bazı dizelerini ele alır. M. K. adlı bir yazarın "Arap Şairi Zehâvî'nin Türkçe Bir Şiiri" (C:10, S:12, s.19) başlıklı yazısı, Osmanlı döneminde yetişen ve Türk kültüründen etkilenen Iraklı Arap şair Cemil Sadikî El-Zehâvî'nin "Mahsul Tesir" adlı Türkçe şiirinin ortaya çıkması üzerine yazılan bir yazıdır. Şiirin güzel bir Türkçe ile yazılmış olmasına bakılırsa Zehâvî'nin başka Türkçe şiirleri de olduğu düşünülmektedir ancak bu şiirin metinlerine ulaşılamamıştır. Şiirin bir parçası şöyledir:

Eyle dünyayı çeşmimde sitemlerle siyah

Kalbimi ettin mundar, hâlimi ettin tebah

Kıyamadın ahvâlime çeşm-i mürvetle nigâh

Adetin hep hatır mahzun mu kırmaktır ah

Etmedin bir gün dil-i nâşâdımı şad ey felek

Görüldüğü üzere *Kardaşlık* dergisinde edebiyatın ve çeşitli sanat ve bilim dallarının önde gelen isimleri hakkında kaleme alınan inceleme yazıları geniş bir yer tutmaktadır. Bu yazılar, genellikle biyografi-kişilik-eser örnek ve incelemesi ekseninde yazılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Ele alınan sanatkârın yaşamına dair temel bilgiler verildikten sonra sanatçı yönünü ortaya koyan özellikleri üzerinde genellikle birkaç cümle ile durulur. Ardından eserlerinden bazı örneklere yer verilerek üzerine kısaca analizler yapılır. Kimi zaman bu kısımlar, tanıtma aşamasında kalarak analiz aşamasına geçmez. Ortaya çıktığı ve geliştiği ilk dönemlerden beri daha çok siyasî sebeplere dayalı olarak yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Irak Türkmen Edebiyatının özellikle mihenk taşlarını oluşturan kıymetli isimlere genişçe yer verilmesi, aslında bu var olma

savaşının bir parçasıdır. Halk, sahip olduğu millî değerlerin farkına varmalı ve onu her alanda ileriye taşımaya çalışmalıdır.

Irak Türkleri, mensubu olduğu Türk dünyasına sıkı sıkıya bağlıdır. Nitekim dergide yer alan inceleme yazılarında Türk dünyasının çeşitli bölgelerinden yazar veya liderlere yer verilmesi, bu bağları daha da güçlendirerek ebedî kılma gayesini taşımaktadır. Aynı zamanda millî duyguları ön planda bulunan Türkmen şair, yazar veya sanatçıların çok sayıda olması ve dergide daha çok onların ele alınması, Irak Türklerinin millî değerlerine dört elle sarıldığının ve bu mücadeleyi fırsatı olduğu her alanda sürdürmeye çalıştığının bir ispatı niteliğindedir.

B. EDEBÎ KONULAR İLE İLGİLİ YAZILAR

Kardaşlık dergisinde eleştiri alanının en önemli kısmını oluşturan yazılar edebiyat, edebî eserler ve edebiyatçılar hakkında yazılan yazılardır. Bu yazılarda yazın türlerinden en çok şiir türü işlenmiştir. Dergide edebî konular çerçevesinde tartışılan konuların başında edebiyat sanatının anlamı ve mahiyeti gelmektedir.

Ata Bezirgân, doğrudan "Edebiyat Ne Demektir?" (C:1, S:6, s.38-39) başlıklı yazısında öncelikle "edebiyat" kelimesinin etimolojik incelemesini yapar. Bazı sözlüklerdeki karşılıklarına yer verir. Ardından dünya edebiyatından klasik eserler veren bazı yazarların adlarını zikrederek (Homeros'un İlyada'sı, Montaigne'in Denemeler'i, Dostoyevski'nin romanları gibi) hepsinin arasında birer bağlantı olduğunu belirtir. Bezirgân'a göre edebiyat, insan aklının yarattığı sonsuz çeşitliliğin bir ürünüdür. Edebiyat eserlerinin duygu ve düşünceleri iletirken dilin aracılığına başvurmuş olmaları, en büyük ortak özellikleridir. Bir edebiyat eserinin bu niteliği hak etmesi için kullandığı dilin ve içeriğinin belli bir güzellik düzeyinde olması gerekmektedir.

Edebiyat sanatını ele alan bir diğer isim, Rıfat Yolcu'dur. İki parça şeklinde yayınladığı "Edebiyat Üzerine" (**C:3**, S:3, s.38-40 – S:4, s.36-38) adlı yazısının ilk parçasını üç başlığa ayırmıştır. "Başlarken" adlı ilk başlığın altında 'edebiyat' kelimesinin kökeni ve kapsamı hakkında kısaca bilgi verir. "Edebiyatın Anlamı" adlı ikinci başlık altında ise edebiyat kavramını tam olarak anlayabilmek için öncelikle 'dil, duygu, his, iyi, güzel' gibi kavramları anlamak gerektiğini belirterek bunlara değinir.

Yahya Kemal'in "Sessiz Gemi" adlı şiiri üzerinden edebiyatı kavramaya dem vurur. "Edebiyatla Toplum" adlı üçüncü başlıkta ise edebiyatın toplumla yakından ilgili olduğunu, toplum hayatından soyutlanamayacağını örneklerle belirtir.

Yolcu, yazının üç başlığa ayırdığı ikinci parçasını da "Edebiyat Konuları" adıyla dördüncü başlık şeklinde devam ettirir. Bu başlıkta sözlü ve yazılı edebiyat arasındaki farklardan ve yazılı edebiyatın avantajlarından bahseder. Edebiyatın bütünüyle hayatın tasviri olduğunu belirtir. Destan edebiyatı türü ile ilgili bilgiler verir, zamanla tiyatro edebiyatına dönüşmesine değinir. Diğer edebi türlerin de insan hayatına dair birçok konuyu ifade etmek, dile getirmek için önemli bir araç olduğunu düşünür. "Edebiyat ve Folklor" adlı başlık altında İngilizce kökenli olan 'folklor' kelimesinin ortaya çıkışı ve tarihçesi ile ilgili bilgiler verir: Bu kelimeyi ilk olarak İngiliz bilgin W. G. Thomas ortaya atmıştır. Türk Edebiyatında da bu kelimenin karşılığı olarak 'halkiyat' kelimesini ilk kullanan isim, Ziya Gökalp'tır. Folklor konusunun kapsamı ve öneminden bahseder. "Edebiyat ve Tabiat" adlı son başlıkta ise doğanın edebiyat alanında insan için ne kadar zengin ve önemli bir kaynak olduğunu anlatır. İnsanın doğayla olan bağını koparamayacağını, eserlerinde muhakkak doğanın izlerine rastlandığını belirtir.

Mustafa Cevat, Arapça olarak yayınlanan "Edebiyatın Cenneti" (C:2, S:5, s.2-3) başlıklı yazısında edebiyatın iki çeşidi olduğunu düşünür: Nefs edebiyatı ve ders edebiyatı. Nefs edebiyatı ahlâktır, ders edebiyatı da ilim ve bilgi birikimi ile elde edilir. Yazının devamında yeni edebiyatın batıya yönelmeyle birlikte oluştuğunu belirtir. Bazı liderlerin ülke sermayesinin bir kısmını edebiyatçılara ayırdığını ve harcadığını, bu noktada edebiyatın hayatın önemli bir parçası olduğunu belirtir.

Şüphesiz ki gelişme ve aydınlanma yolunda edebiyat sanatı ve bu sanatı icra eden şahsiyetlerin önemli katkıları olmuştur. Ancak tarih, bu sanatın ve sanatçılarının zaman zaman toplumdan dışlandığı sahnelere şahit olmuştur. Bunun sebebi, milletler ve yönetimlerin edebiyatı ve edebiyatçıları birer tehlike faktörü olarak görmesidir. Ahmet Şakir'in Arapça olarak yayınlanan "Edebiyatı Savunmak" (C:3, S:8-9, s.2-4) başlıklı yazısında bu konuya değinilmiştir.

Bazı toplumlar, çeşitli şüpheler nedeniyle yazar ve düşünürlerin uygarlık ve kalkınmadaki olumlu rollerini inkâr etmişlerdir. Ancak söz konusu şahsiyetler, fikir özgürlüğüne liderlik etmekten, sosyal inkılâplardan ve insanlığı uyandırma

faaliyetlerinden vazgeçmemişlerdir. Bu noktada kalem, kılıçtan daha keskin bir konumda olmuştur. Burada Jean Jacques Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi örnek verilerek Fransız Devrimi'ne yol açtığı belirtilmektedir. Bunun gibi başka örnekler de verilir. Tarihin birçok döneminde edebiyatçılar, türlü kötülüklerle eş değer tutularak toplumdan aforoz edilmişlerdir. Şakir, toplum aleyhinde hareketlerde bulunan yazarları hariç tutarak onların çoğunlukla bu tür dışlamalara maruz kalmalarından yakınır.

Gerçek yazarların özelliklerine değinerek her zaman hak, hukuk, kardeşlik ve dayanışmayı gözettiklerini belirtir. Ancak bazı toplumlar, kendi çıkarlarını ön plânda tutarak bu tür yazarlara haksızlık ederler. Şakir, yazısına son verirken edebiyatı kötü niyetle kullanan yazarlar yüzünden karanlıkları aydınlatan edebiyat sanatının bir suçu olmadığını telkin eder.

Muhsin Behçet Şakir de Arapça olarak yayınladığı "Yazar ve Özgürlük" (C:8, S:4-5, s.6-7) başlıklı yazısında edebiyat ve yazarlar üzerindeki baskılara değinir. Şiir ve nesir, hayâller ve güzellikler vasıtasıyla bireyin nefsini terbiye eder; fikrini genişletir; duygularını okur. Tüm bunlar, hayatın her yönüne nüfuz eder ve nesilden nesle aktarılır.

Özgürlük fikri ise Allah'ın insanlara bahşettiği bir nimettir. Birçok yazar, özgürlüğü dile getirme ve zorbalıkla savaşma uğrunda çok acılar çekmiştir. Yazar, buna örnek olarak Namık Kemal ve Fuzûlî'yi gösterir, şiirlerinden örnekler verir. Özgürlük, insanlar arasında bağlılık, kardeşlik gibi iyilikler yaratır.

Dergide edebiyat eseri ve eleştirisi hakkında genel fikirler ortaya sunan yazılar da mevcuttur. Buna örnek olarak Muhammet Tahir Tevfik'in "Eser ve Doğuşu" (C:4, S:12, s.42-43) başlıklı yazısı gösterilebilir. Bir eseri okuyup bitirdikten sonra insanın üzerinde bıraktığı etki, kolay kolay atlatılamaz. Kimi zaman kişi, o eser hakkında uzun düşüncelere ve hayâllere dalar. Tevfik, burada eseri yazdığı sırada yazarın içinde bulunduğu *"sosyal-toplumsal çevre içinde psikolojik durumuna, çevresine ve kültür derecesine"* dikkat çekmek istemektedir. Bir eseri tenkit etmeden önce bu hususlara dikkat edilmesi ve bunlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Sanatkârın büyüdüğü çevre, aile yapısı, gördüğü aile terbiyesi, okuduğu okul, birikimleri, kazanımları, tecrübeleri vs. onun ruh yapısına etki etmekle birlikte ürettiği eser de tüm bu unsurların sonucu olan bir üründür. Tevfik'e göre hakiki sanatkâr, en çok ve yalnızca vicdanının etkisi altında kalandır. En kıymetli eserleri doğuran duygular ise genellikle ızdırap ve aşktır.

İnsanın yaşadığı çevreden etkilenmesi ve ona uyum sağlamak için çeşitli hareketlerde bulunması konusuna değinen bir diğer isim, "Edebî Eleştiride Edebiyat Ortamının Anlamı, İçeriği ve Yeri" (C:6, S:10-11, s.4-5) başlıklı Arapça olarak yayınladığı yazısı ile İnad Gazvan İsmail'dir. İnsan-çevre etkileşimi gerçekliği, bize edebiyat eleştirisinin karşılayabileceği edebî hakikati ortaya koyar. Gerçek edebiyat, sahtelikten uzak bir şekilde iyiyi, güzeli, fikir ve hisleri sunar. Zamanın ve mekânın da edebiyat eleştirisinde önemli bir yeri vardır. Birçok araştırmacı, ele aldığı yazarları bu iki unsura göre sınıflandırır. İsmail, yazının devamında edebiyatta yenilikten yana olmak gerektiğini, sürekli eskiye bağlı kalmanın yanlış olduğunu belirtir.

Edebiyatın iyiyi, güzeli sunması ve bunu yaparken halka ayna tutmaktan kaçınmaması gerektiği fikri, görüldüğü üzere Irak Türklerinin edebiyat sanatına bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu unsurları temel almak ve Irak Türkmen Edebiyatına yansıtmak da Irak Türkü eleştirmenlerin ana gayelerinden biri olmuştur. Nitekim Ahmet Mehmet Kerküklü, Arapça olarak yayınlanan "Türkmen Edebiyatına Önem Verilmeli ve Seviyesi Yükseltilmeli" (C:3, S:5, s.18) başlıklı yazısında bu noktaya değinir. Türkmen Edebiyatının zenginliklerinden bahseder. Yeni yetişen edebiyatçıların yazım yanlışları, edebî derinlikten uzaklaşma gibi eksikliklerinden yakınır. Kaliteyi yükseltmek için adımlar atılması gerektiğini ve bunda geri kalındığını belirtir. Verilen eserler, edebiyatın asıl kaynağı olan halkın varlığından alınmalıdır. Türkmen milletinin sevinci, mutluluğu, kederi ve çektiği acılar Irak Türkmen edebiyatçıları için çıkış noktasıdır.

Kerküklü, bu yazıda eleştiri ve eleştirmen noktalarına da değinir. Edebiyat eleştirisi eksikliğinin geri kalma sebeplerinden biri olduğunu belirtir. Yanlışlıklar çoktur, ama bunları düzelten yoktur. Eleştirmeni bir doktora benzetir ve onun yapacağı analiz, düzeltme ve iyileştirmeler, edebî seviyeyi yükseltecektir. Yazarın, eseri kendi keyfi veya eğlencesi için değil, toplumun yararına ve iyileştirilmesi amacıyla yazması gerektiğini söyler.

Fuat Hamdi'nin yapıcı ve yıkıcı eleştiri arasındaki farkı işlediği "Tenkit" (C:9, S:8, s.28-29) adlı yazısı da dikkate değerdir. Bu yazıda eleştirinin acılığı ve kabul edilemeyişinin nedenini alaycılık ve küçümseme amaçlarına bağlar. Yapıcı tenkidin ise bir bardak soğuk su gibi kolayca içilebileceği benzetmesinde bulunur. Bazı büyük şairler ve yazarların haksız yere ağır eleştiri altında kaldıklarını ve bu eleştirileri yapanların

aslında o kişiler üzerinden yalnızca tanınma amacı güttüklerini belirtir. Bu büyük yazar ve şairlere örnek olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Mısırlı yazarlardan Ahmet Emin ve Abbas Mahmut El-Akkad'ı gösterir. Yapıcı bir amaç güden eleştirilerin dildeki pürüz ve sürçmelerin giderilmesi veya bilgi artırımı için son derece faydalı ve gerekli olduğunu belirtmektedir.

Eleştiri hakkındaki fikirlerini yayınlayan bir diğer isim, Şakir Sabır Zabit'tir. "Bizdeki Yazı ve Yazarlarımıza Dudak Bükme Derdi" (C:5, S:11-12, s.23-25) adlı yazısına yayınladığı tüm yazılardaki temel amacını açıklayarak başlar: Toplumdan dışlanmak pahasına dahi olsa toplumun kanayan yaralarını iyileştirmeyi ve sorunlarına çözüm üretmeyi hedefler. Eleştiri yapmanın bir adabı olduğunu, önüne gelen yazarı veya eseri yalnızca *"beğenmiyorum"* şeklindeki bir ifadeyle değerlendirmenin yanlış olduğunu belirtir. Derginin geçmiş sayılarından birinde (C:4, S:12) Muhammet Tahir Tevfik'in yayınladığı "Eser ve Doğuşu" adlı yazısında da bu konuya değinildiğini dile getirir. Tevfik'e göre bir eseri değerlendirirken onu tek başına değil, yazıldığı dönemin şartları ve yazarın kişiliği ve kişiliğini oluşturan temel unsurlarla birlikte ele almak gereklidir. Aksi takdirde yapılan bir eleştiri, esere ve yazara büyük haksızlık olur. Yazarın eseri yazmadaki amacı göz önünde tutulmalıdır. Zabit de bu görüşe katılarak eleştirinin temelinin yazarın gayesini aramak olduğunu düşünür. Ele alınan bir eserin topluma ne tür yararı veya zararı olacağının üzerinde durulması gerektiğini belirtir. İyiye iyi, kötüye kötü demek eleştirmenin boynunun borcudur.

Irak Türklerinde şair ve yazar olan kişilerin büyük bir çoğunluğu, Türk Dili ve Edebiyatı konusunda eğitim görememiş; ancak vatanına, bayrağına, milletine ve milliyetine âşık kişilerdir. Zabit, eserlerinde yazım yanlışı bulunan yazarlara karşı, özellikle dil konusundaki yetersizlik ve Osmanlı Türkçesindeki yazım problemleri yüzünden biraz olsun tolerans göstermek gerektiğini düşünür. Görüldüğü gibi Irak Türkleri, kendi ana dillerinde eğitim görme hakkından mahrum kalmış olsalar da dillerine ve kültürlerine hep bağlı kalmış, ellerinde var olan imkânlar doğrultusunda dil ve kültürlerini yaşatmaya çalışmışlardır.

Şakir Sabır, bu yazısında çok önemli bir noktaya parmak basmaktadır ki bu nokta, belki de Irak Türkmen Edebiyatında eleştiri türünün gerçek anlamına kavuşamamasının, hak ettiği değeri görememesinin, gelişememesinin ve bu konu hakkında yeterli akademik

çalışmalar yapılamamasının temel nedenlerinden birini açıklar: Zabit, eleştirinin Irak Türkleri arasında çokça yanlış anlaşıldığını ve maalesef çok kez kötü amaçlarla kullanıldığını belirtmektedir. Bu tür bir eleştirinin Türk halkının hiçbir açıdan yararına olmadığını, aksine zararları olduğunu dile getirir. *"Kendini yazardan daha üstün göstermek, gizlenmiş hodbinliği tatmin etmek veya bazen yazarı kırmak ya da tahkir etmek için"* eleştiri yapılmaktadır. Bu tür bir eleştiri, çok zararlıdır. Yazarların hevesini kırar, çekindirir ve halkın geleceğini kötü yönde etkiler. Ardından eleştirmenlerin hangi noktalara dikkat etmeleri gerektiğini maddeler hâlinde sıralar:

1. İncelenen yazıda yanlış beyan ve uydurmalarla Türk halkının kültür ve tarihine zarar verecek noktaları tespit etmek ve önlemek

2. İncelenen yazıdaki gaye aranmalı ve kötü yönde etkileri olacaksa bunlar apaçık belirtilmeli

3. Yazarın anlatmak istediğine yardım etmek ve onu daha çok yazmaya teşvik etmek

4. İyi olana iyi, kötü olana kötü demek

Zabit, eleştirmenlerin kendi kardeşlerine haksız yere çatacaklarına, Irak Türklerini ve tarihini lekeleme amacı güden yazarları ve eserlerini ele almaları gerektiğini açıkça belirtmektedir.

Görüldüğü üzere yazarlar, Irak Türklerinde eleştiri eyleminin genel olarak yanlış anlaşıldığı konusunda hemfikirdir. Eleştiri yapmak, eseri veya yazarını kötülemek değildir. Yazarın amacını ortaya koyarak eserin okuyucular tarafından daha anlaşılır bir hâle getirilmesini sağlamaktır. Aynı zamanda olumlu ve olumsuz yönleri ortaya koyarak yazar ve okur seviyesini yükseltmeyi amaçlar. Ancak eleştiri, Irak Türkleri arasında bu eylemi kötü amaçlarla kullananlar yüzünden zaman zaman hoş karşılanmamış ve yalnızca olumsuz yönlerine dikkat edilmiştir. Bu noktada Fuat Hamdi ve Şakir Sabır gibi isimler, eleştiri sanatının temellerini ortaya koyarak okuyucuları bilinçlendirmeyi amaçlamışlardır.

Kardaşlık dergisinde zaman zaman Türk Edebiyatı ve Irak Türkmen Edebiyatı ekseninde edebiyat tarihi incelemeleri ve edebî karşılaştırmalar yapılmıştır. İki parça olarak Latin harfleriyle yayınlanan ve ilk parçasını M. A. Önen ve H. Aytaç'ın, ikinci

parçasını Aydın Kuran'ın yazdığı "Türk Edebiyatının Çağları" (**C:11**, S:1-2, s.66-69 – S:3-4, s.49-52) adlı yazının ilk parçasında Türk Edebiyatı tarihi üç temel çağ altında incelenir: İslâmiyet'ten önce, İslâmiyet döneminde ve Batı uygarlığında Türk Edebiyatı. İslâmiyet'ten önce Sözlü ve Yazılı edebiyat olmak üzere ikiye ayrılır. İslâm döneminde ise Divan ve Halk edebiyatı olarak iki başlıkta incelenir. Batı uygarlığı dönemine gelindiğinde ise sırasıyla Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Edebiyatı dönemleri gelmektedir. Bunlar hakkında kısaca bilgiler verilir. İkinci parçada ise yine Sözlü ve Yazılı edebiyata değinilerek Göktürk yazıtları ve Uygur metinleri incelenir. Ata Terzibaşı da Arapça olarak yayınladığı "Servet-i Fünûn Döneminde Türk Edebiyatı" (C:6, S:12, s.4-6) başlıklı yazısında Servet-i Fünûn hareketinin oluşumu, özellikleri, önemli temsilcileri ve hareketin dağılması ile ilgili bilgiler verir. Saadettin Topuzoğlu'nun Latin harfleriyle yayınlanan "Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış ve Konuşulan Türkçe" (C:10, S:1-2, s.53-56) adlı yazısı, İslâmiyet'ten önceki ve sonraki Türk Edebiyatı ve kullanılan Türk dillerine genel bir bakış atar.

Güngör Yurdakul, Latin harfleriyle yayınlanan "Kerkük'te Edebiyat Gelişmeleri" (C:10, S:7-8, s.55-56) başlıklı yazısında Türk Edebiyatının XIX. yüzyıldan itibaren Divan anlayışı zincirini kırmaya başlamışken Irak Türkmen Edebiyatının ise hâlâ Divan anlayışının etkisinden tamamıyla kurtulamadığını belirtir. Yurdakul, bunun nedenleri arasında kültürel çevrenin dar oluşu ve şairlerin tutuculuğunu gösterir. Kültür alışverişine yarayacak araçlar kısıtlıdır ve bazı şairler dışında aydın kitlenin tamamına ulaşılamamıştır. Bunun yanı sıra yeni anlayışa şiddetle karşı çıkan ve dahi tüm gücünü bu uğurda harcayan edebiyatçılar da mevcuttur. Buna rağmen yeni anlayış çerçevesinde ve Türkçe olarak yazılmış şiirlerde çok güzel örnekler ortaya konmuştur. Tevfik Orhan ve Nesrin Erbil'in şiirleri bu başarılı örnekler arasında baş sırada yer alır. Yurdakul, yazısının sonunda Irak Türkmen Edebiyatının karma bir hâlde olduğunu, ancak artık yeni anlayışlara yol verilmesi gerektiğinin kaçınılmaz bir noktaya geldiğini dile getirir.

Hicran Abdülmecit Salih'in yazısı, "Türkmen Edebiyatında Araştırmalar" (C:12, S:3-4, s.32-33) başlığını taşımasına rağmen Irak Türkmen Edebiyatını gelişmiş Türk Edebiyatının bir kolu sayarak yine Türk Edebiyatının ilk kaynaklarına ve tarihçelerine değinir.

Erşat Hürmüzlü, Arapça olarak yayınlanan "Avrupa'da Türkmen Edebiyatı" (C:10, S:6, s.4) başlıklı yazısında Irak Türkmen Edebiyatının Avrupa'daki tanınırlığına değinir. Doğu edebiyatı, asil ve derin bir yapıya sahiptir. Bu nedenle bilimsel ortamda önem kazanmıştır. Oryantalistler, Doğu edebiyatını okuma ve araştırmaya önem vermişlerdir. Bu kapsamda hem Türk hem de Arap edebiyatlarına yönelmişlerdir.

Avrupa'da yapılan edebî ve bilimsel konferanslar veya çalışmalar vasıtasıyla Doğu edebiyatı tanınırlık ve yaygınlık kazanmıştır. Irak Türkmen Edebiyatının tanınmasında ise *Kardaşlık* dergisinin büyük katkıları olmuştur. Sıddık Beyatlı'nın çalışmaları da Almanya'da Mainz ve Frankfurt üniversitelerinde Irak Türkmen Edebiyatının tanınmasına yol açmıştır. Bunların yanı sıra birçok üniversite ve ilim yuvalarında oryantalistler tarafından yapılan çalışmalarla Irak Türkmen Edebiyatı dünyaya açılmıştır.

İbrahim Dakuklu'nun Arapça olarak yayınlanan "Hicri Dede ve Yeni Türkmen Edebiyatı" (C:1, S:9, s.2-4) başlıklı yazısında Yeni Türkmen Edebiyatının XIX. ve XX. yüzyılda Türk Edebiyatındaki batılılaşma hareketinden büyük ölçüde etkilendiği belirtilir. Etkilendiği isimlerin başında Namık Kemal, Ziya Gökalp, Abdülhak Hâmid gibi isimler gelir. Bu devrim, Türk Edebiyatında asırlarca süren Fars etkisini büyük ölçüde sarsıntıya uğratır. Türkmen Edebiyatı, Türk Edebiyatı gibi şairin hislerini ve gerçekleri yansıtmayan şiir anlayışından uzaklaşmıştır. Yeni Türkmen Edebiyatının en önemli isimlerinden biri, Abdullah El-Safi'dir. Safi, Türkmen Dili Sözlüğünü yazmıştır. Diğer bir önemli isim olan Hicrî Dede, şiirlerini milletine hizmet amacı güderek yazmıştır. Şiirleri gerçekçi ve özgürlüğe mutlak bir inançla doludur. Edebiyatı bu özgürlüğü gerçekleştirme yolunda bir araç olarak görmüştür. Yeni Türkmen Edebiyatına özgürlük, vatan ve diktatörlük karşıtı anlayışını getiren isim, Hicrî Dede'dir. Şiirlerinde vatanı anne olarak imgeler. Bu da fedakârlık ve vatanseverlik duygularını uyandırır.

Kardaşlık dergisinde en çok inceleme ve değerlendirmeye alınan edebî tür, şiirdir. Bu tür yazılar genellikle şair ve şiirin özellikleri, taşımaları gereken vasıflar, mahiyetleri, şiir türleri, şiirde kullanılan vezinler veya şiirde işlenen konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebî konularda çeşitli yazılar yayınlayan Ali Marufoğlu, burada önemli bir isim olarak yerini alır. Derginin ilk sayısında yayınladığı "Edebiyat ve Şiir" (C:1, S:1, s.34-35) adlı yazısında edebiyatın yalnızca şiir ve hikâyeden ibaret olmadığını, bu

kapsama şiir dışında tiyatro, sinema gibi alanların da dahil olduğunu belirtmektedir. Şiirin tarihine ve taşıdığı anlama değindikten sonra Irak Türklerinin çokça rağbet ettiği horyat türünde bir dörtlüğü ele alıp kısaca inceler.

"Şiir Sanatı" (C:5, S:5, s.25-27) adlı yazısında Marufoğlu, dergide şiir hakkında yapılan tartışmaların sanatı canlı tutma açısından kıymetli olduğunu, ancak kimsenin görüşlerini dayatma hakkı olmadığını ve farklı görüşlere karşı saygı duyulması gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada öfkeyle atılan adımların yalnızca zarar getirdiğini düşünür. Şiir, üç inceliğin özelliğini bağrında taşıyan bir sanattır: Göz, söz, saz. Yani resim, belagat ve müzik. "Ben şairim" diyenin gerçek bir şair olması için bu üç özelliğin inceliğine varmış olması gerekmektedir. Yazının devamında bu üç özelliğin üzerinde durur ve örnekler verir.

Şair olabilmenin gereklilik ve kriterlerini tartıştığı bir başka yazısı olan "Şair Kimdir" (C:12, S:3-4, s.17-19)'de Marufoğlu, sözlerine *"Kalbin ince duygularını etkili bir dille açıklayan sanat eseri şiir, bu eserin yaratıcısı da şairdir"* diye başlar. Tarihte hiçbir propaganda organı, şairler kadar etkili olamamıştır. Bu nedenle geçmişte bazı yönetimler, şairleri kendi etrafında tutup zenginliğe boğarken bazı yönetimler ise şairlerin ölüm fermanlarını imzalamıştır.

Şairin gerçek bir sanatçı olabilmesi için belli başlı şartlar vardır ve Marufoğlu, yazısında bunları maddeler hâlinde açıklar. Öncelikle ilk şart, dil bilgisidir. Şairin kullandığı dile hâkim olması, sözcüklerin değerli ve etkili olanlarını birbirlerinden ayırarak doğru yerde, doğru şekilde kullanabilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra belagat olmadan dil bilgisinin tek başına anlamı yoktur. Dil bilgisini herkes öğrenebilir ama şairi şair yapan unsurlardan biri, tabir etme gücüdür.

Marufoğlu, iyi bir şairin aynı zamanda vezin ve kafiye bilmesi gerektiğini belirtir. Ona göre şiirin en tatlı hâli, vezinli ve kafiyeli olanıdır. Şair, hece vezninin yanı sıra aruz vezninin hiç değilse birkaç türünü bilmeli ve kullanmalıdır. Vezinsiz ve kafiyesiz şiiri savunanları ise musiki zevkinden mahrum kişiler olarak görür. Marufoğlu, yazının devamında şairin kültür seviyesinin şiirlerine bakarak anlaşıldığını dile getirir. Genel kültür bilgisi, şairin şiirini süsleyen en önemli unsurlardan biridir. Tüm bu gereklilikleri yerine getirmeyi başaran şairler, gerçek bir sanatçı olma özelliğini taşırlar.

Şair ve şiirlerin taşıdığı özelliklerle ilgili fikirlerini belirten isimler arasına Sait Besim Demirci, Latin harfleriyle yayınlanan "Şair Kimdir Şiir Nedir" (C:5, S:7-8, s.63-64) adlı yazısıyla katılır. Demirci'ye göre şair vicdanlı, hassas bir kalp sahibi, adil ve hayırsever olmalıdır. İnsanlığın olumlu ve olumsuz yönlerini, millî ve sosyal hayatlarını herkesin göremeyeceği bir gözle ifade etmelidir şair. Şiir ise insanlığın nezih, garezsiz ve lekesiz bir temsilcisi olmalıdır. Şiirde hodbinliğe ve menfaatçiliğe yer olmamalıdır. Bir diğer isim Ali Saib, "Şiir Nedir, Şair Ne Demektir" (C:10, S:12, s.20-21) başlıklı yazısında şiirin hislerden oluştuğunu ve bu sanatı zihinleri aydınlatmaya çalışan, yaradılıştan yetenekli, eğitim-öğretim görmüş kişilerin icra ettiğini belirtir. Şiir, alelâde sözler değil; zengin hayaller barındıran, canlı ifadelerle donatılmış, okurun ruhunu okşayan bir fikir tenkididir. Ona göre ruhunda bu incelikleri barındırmayan bir kişi, şiir yazamaz.

İnsan ruhunun en derin ve en ince yanlarını ortaya koyan şiir, okuyucunun yazıya ve dile dökülmüş bir iç yansımasıdır. Bu sanatın ortaya konulabilmesi için belli başlı şartlar vardır ve bu şartları yerine getirenler, şair olma özelliğine nail olmuşlardır. Bu temeller, Irak Türklerinin şiir sanatına karşı bakış açısını ve verdikleri değeri ortaya koymaktadır.

Şiir türlerinin ele alındığı yazılarda karşımıza çıkan ilk isim, Ali Marufoğlu'dur. "Şiirin Türle Bölümleri" (C:1, S:2, s.36-37) adlı yazısında Marufoğlu, şiirde aruz veznini ele alır. Aruz vezninin açıklamasını yaptıktan sonra bu vezinle yazılmış örneklere yer verir. "Serbest Şiir" (C:1, S:3, s.42-43) başlıklı yazıda ise bu şiir türünün tarihçesine ve genellikle işlediği konulara değinir. Serbest şiirin batıdan alındığı gibi kalmaması ve millîleştirerek kullanılması gerektiğini savunur. Yine bu türde yazılmış şiir örneklerine yer verir. "Türk Şiirinde Hece" (C:2, S:8, s.26-27,39) adlı yazısında hece vezninin kısaca tarihçesine değindikten sonra aruz vezniyle karşılaştırmasını yapar. Buna göre hece vezninin Türk şiirine daha uygun olduğunu belirterek Türklerin millî vezni olduğu görüşünü savunur. Aruz vezninin de Türk şiirine yakışmadığını sebepleri ve örnekleriyle birlikte açıklar.

"Hece Vezni ve Genç Şairlerimiz" (C:4, S:3, s.23-25) adlı yazısında Ata Terzibaşı, hece vezninin tanımını yapar ve son zamanlarda daha çok rağbet görmesinden

duyulan memnuniyeti dile getirir. Genç şairlere yol gösterme açısından hece vezninin esaslarını, doğru kullanımını ve aruz vezninden farklarını örneklerle birlikte açıklar.

Hidayet Kemal Bayatlı, beş parça olarak yayınladığı "Türk Şiirinde Nazım Türleri ve Şekilleri" (**C:14**, S:8-9, s.34-37 – S:10-11-12, s.28-29 – **C:15**, S:1-2, s.35-37 – **C:16**, S:1-2, s.22 – S:3-4, s.18-19) başlıklı yazı dizisinde Divan şiirinde kullanılan beyit, gazel, kaside, methiye, fahriye, dua, terkib-i bent, terci-i bent, mersiye, mesnevi, tevhit, münacaat, naat, miraciyye, hicviye, tehzil, müstezat ve müsammat gibi türleri inceler ve örnekler vererek açıklar.

İbrahim Dakuklu, "Türkmen Edebiyatında Kurgusal Şiirler (Hikâye Şiirleri)" (C:3, S:4, s.2-4) başlıklı Arapça olarak yayınladığı yazısında Türk Edebiyatında İslâmiyet'ten önce X. Yüzyıldan beri bu tür şiirlerin var olduğunu belirtir. En büyük örneği Oğuzname'dir. Türkmen Edebiyatında bu tür şiir, XIV. yüzyıldan sonra başlamış, XVI. yüzyılda gelişimini tamamlamıştır. İlk örneğini Fuzûlî, Leyla ile Mecnun destanından ilham alarak 1300 beyit hâlinde vermiştir. Şiir, özelinde Türkmen genç kızlarının, genelinde Irak genç kızlarının o dönemlerdeki yapısını tasvir etmesi bakımından başarılıdır. Genç kızlar o dönemlerde çok pasif, toplum baskısı altında yaşayan ve söz hakkı olmayan bireylerdir. Fuzûlî, bu destanı kendi eserinin sonunda insanî aşktan ilâhî aşka doğru yönlendirir. Bu şekilde mutasavvıflar için değerli bir kaynak olmuştur.

XVII. yüzyılda sosyal ve iktisadi yaşamın etkisiyle hem Türk Edebiyatında hem de Türkmen edebiyatında destanlar önemli derecede gelişmiştir. Bu tür şiirlere bir başka örnek, Muhammet Nevruzi'nin Yusuf peygamberin hikâyesinden ilham alarak yazdığı Yusuf ile Züleyha şiiridir. Yaklaşık 8400 beyitten oluşur. Bu tür destanlar Türkmen toplumunda derebeylik zamanlarında ortaya çıkmıştır ve birçoğunda eski ile yeni arasındaki savaşı görürüz. Bunun yanı sıra insanların rahat bir yaşam sürebilmek için tüm gücüyle çalıştıkları görülür. Hicri Dede, Hac Muhammet Sadık, Mustafa Gökkaya, Reşit Ali Dakuklu gibi isimler, bu türde eserler vermiştir. Ancak çağdaş Türkmen şairlerinden Nasih Bezirgân, sosyal içerikli şiirler yazması dolayısıyla söz konusu isimlerden farklı özellikler taşımaktadır. Bezirgân, eserlerinde çoğunlukla yoksul kesimin sosyal hayatını ele alır ve çözüm önerileri sunar. Dakuklu'ya göre edebiyatçının en büyük görevi,

toplumun problemlerini görüp dile getirmesinin yanı sıra bu problemlere çözüm de bulmaktır.

Yine İbrahim Dakuklu, "Türkmen Edebiyatında Destan" (**C:1**, S:2, s.16-17, 24 – S:3, s.12-14, 22 – S:6, s.16) başlıklı Arapça olarak yayınladığı yazı dizisinde Irak Türkmen Edebiyatında sevgi, millet ve vatan için birçok mücadele veren kahramanların hikayesini anlatan destanlara değinir. Örneğin Köroğlu, Arzu ile Kamber, Teberdar, Leyla ile Mecnun, Aslı ile Kerem destanları. Leyla ile Mecnun (Fuzûlî) hariç, diğer destanların yazarları belli değildir. Bu destanlar derebeyliklerin hüküm sürdüğü zamanlarda yazılmıştır. Konuları arasında halkı zalimlerden kurtarmak (Köroğlu, Teberdar), sevgi ve fedakârlık (Azu ile Kamber, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı) vardır.

Yazı dizisinin ikinci parçasında Leyla ile Mecnun destanı hakkında bilgiler verir. Türk edebiyatında bu destana değinen ilk yazarın Ali Şir Nevai olduğunu belirtir. Üçüncü parçada ise destanların feodalizm zamanında ortaya çıktığını, şair ve yazarlar için önemli kaynaklar olduğunu belirtir. Bir kısmı, halkı derebeylik sisteminden kurtarma amacıyla yazılmıştır: Köroğlu ve Teberdar gibi. Bir kısmı hayatı yansıtır, insanın mücadelesini, çabasını anlatır.

Kardaşlık dergisinde şiir türü ile ilgili yayınlanan yazılardan en çok yer kaplayanı, şiirde işlenen temalar üzerinedir. Yazarlar, genel veya belli başlı bir konu seçerek örnek şiirlerle birlikte değerlendirmeler yapmaktadır. Türk Edebiyatı ve Irak Türkmen Edebiyatı başta olmak üzere Arap Edebiyatından da konu incelemeleri yapıldığı görülür.

İbrahim Dakuklu, "Çağdaş Türkmen Şiirinin Trendleri" (C:2, S:1, s.2-6) başlıklı Arapça olarak yayınladığı yazısında Türkmen şiirinin bulundukları döneme kadar her yönden eski geleneğe bağlı olduğunu, ancak doğuya yeni fikir cereyanlarının gelmesiyle birlikte şairlerin eski üsluplarından uzaklaştığını belirtir. Bununla birlikte şairler, doğaya ve insana yönelmiştir. Çağdaş Türkmen şiiri, romantik olmasına rağmen sosyal hayata ve millî hislere doğru adımlar atmaya başlamıştır. Bu şiir anlayışında öne çıkan ve her biri kendi içinde başlıca bir okul hâline dönüşen dört ayrı trend mevcuttur:

1. Halk şiiri: İslâmiyet'ten önceki Türkmen şiiri ve İslâmiyet'ten sonraki dinî şiirlerdir. Bu şiirler basit duyguları muhatap alır. Bu tür şiirin önde gelen isimleri Mustafa

Gökkaya, Ali Marufoğlu, Reşit Ali Dakuklu, Nasih Bezirgân, Haydar Kasapoğlu, Ali Taki Demirci'dir.

2. Divan edebiyatı: Arap ve Fars edebiyatlarından etkilenir. En önemli temsilcileri Mehmet Sadık, Nazım Refik, Osman Mazlum, Necmettin Esin, Esat Naip'tir.

3. Yeni şiir okulu: Divan edebiyatından ayrılarak özgürleşmiştir. Türk yazı dilinde yazılan şiirlerdir. Kaside, mesnevi ve rubailerden farklıdır. En önemli temsilcileri İzzetin Abdi Beyatlı, Reşit Akif Hürmüzlü, Tevfik Orhan, Mehmet İzzet Hattat'tır.

4. Özgür şiir okulu: Şiiri dar bir alandan çıkararak geniş bir alana yayar. Şairin olaylar karşısındaki psikolojisini yansıtır. Bu sayede Türkmen şiiri eski kalıplardan sıyrılarak yeni fikirler ortaya çıkar. En önemli temsilcileri Abdülhalik Beyatlı, Nesrin Ata Erbil, Erşat Hürmüzlü'dür. Yazının devamında örnek şiirler verilir.

Vatan sevgisi, Irak Türkmen şiirinde çokça yer edinmiş bir olgu olarak incelenen temalar arasında başlıca yeri almaktadır. Yazılarını Arapça olarak yayınlayan Vahdettin Bahattin, "Çağdaş Türkmen Şiirinde Milliyetçilik" (C:1, S:3, s.8-10) başlıklı yazısında Türkmen şiirinde milliyetçilik anlayışının kaynağının insan doğası olduğunu belirtir. Vatana bağlılık, iyi terbiye, fedakârlık gibi kavramlardan bahseder. Türkmen edebiyatçıların asırlar boyunca sanatlarının kaynağı 'hayat' olmuştur. Türkmen halkının her daim topraklarına bağlı, Irak'ın birlik olması fikrine sadık, gelenek göreneklerine ve dillerine bağlı ve diğer inançlara karşı da saygılı olduklarına değinir. Mehmet İzzet Hattat, Mustafa Gökkaya, Reşit Akif ve Hasan Necef'in şiirlerinden bu noktaları destekleyici örnekler verir.

"Türkmen Edebiyatında Asi Vatanseverlik" (C:1, S:5, s.6-8) başlıklı yazısında çağdaş Türkmen şiirinde milliyetçilik ruhunun fazlaca yer bulduğunu anlatır. Bu tür şiirde Mustafa Gökkaya, dev bir isimdir. Gökkaya, şiirinin kaynağını halkın gerçeklerinden alan bir halk edebiyatçısıdır. Şairin şiirinin vatanı ve milletiyle bağlantılı olması, onun en önemli görevlerinden biridir. Gökkaya, bunun en güzel örneklerini ortaya koyar. Toprağını çok sever ve milletine son derece bağlıdır. Yine "Türkmen Edebiyatında Vicdan Nabzı" (C:1, S:4, s.4-6) başlıklı yazısında Bahattin, vicdani şiirin yeni edebiyata olan katkılarından bahseder. Vicdani şiirin kalbi uyandıran, düşünceyi düzenleyen özellikleri vardır. Düşünceyi sevgi dolu, optimist, umutlu ve özgür bir dünyaya taşır.

Vicdani şiir, insanın içinden gelen saf ve sadık bir yansımadır. Yeni Türkmen Edebiyatında vicdani şiirin sancağını taşıyan isim, millî şair Nazım Refik Koçak'tır. Her sanatkâr, edebiyatçı ve şair, her türlü düşünce, amaç, anı, hırs, şehvet ve yaşantılarını bir ayna gibi yansıtır. Vicdani şiir yazan şairler, mal mülk ve makam mevki gibi hedefler gütmez. Yazının devamında Bahattin, Nazım Refik Koçak ve bazı şairlerin şiirlerinden örnekler verir.

Tema incelemesi yapılan konular arasında tarihî konular da önemli bir yer tutar. Vahdettin Bahattin'in "Çağdaş Türkmen Şiirinde Kerkük" (C:1, S:6, s.6-9) başlıklı yazısı buna örnek olarak gösterilebilir. Irak Türklerinin tarihî bir merkezi halinde olan ve birçok uygarlığı içinde barındıran Kerkük, Türkmen şiirinde çok geniş bir yer bulur. Bahattin, Kerkük toprağının kutsallığından ve verimliliğinden bahseder. Hicrî Dede, Tevfik Orhan, Reşit Akif ve Mehmet Sadık şiirlerinden örnekler verir. Ardından Kerkük'ün tarihine değinir.

İbrahim Dakuklu, "Savaşta Türkmen Şiiri" (C:3, S:1-2, s.2-3) başlıklı Arapça olarak yayınlanan yazısında 14 Temmuz devriminin güzelliklerle dolu geldiğini, insanların umudunu yeşerttiğini ancak zamanla üzerlerine zifiri bir karanlık gibi çöktüğünü belirtir. İnsanlar farklı farklı gruplara bölünmüş, bu da düşmanlar için fırsat doğurmuştur. Halk, türlü zorluklar karşısında (hapis, katliam, baskı, kısıtlama) kalmıştır. Bu süreçte bazı edebiyatçılar eser vermeye ara vermiş, bazıları da gördükleri zulümleri korkusuzca dile getirmiştir. Üç gün boyunca cehennem gibi süren 14 Temmuz katliamından bahseder. Bu savaşın ilke sahibi vatanseverlerle alçaklar arasında geçtiğini belirtir. Reşit Akif Hürmüzlü, zulüm görenlerin sesi olan şairlerden biridir. Örnek şiirleri verilir. Abdülkerim Kasım yönetiminin en büyük amaçlarından biri de Türkmenleri asimile etmek olmuştur. Diktatör yönetimin karşısında duran eserler veren yazarlardan biri de Mehmet İzzet Hattat'tır.

Dakuklu, yine Arapça olarak yayınladığı "Türkmen Edebiyatında Bağdat" (C:2, S:8, s.8-10) başlıklı yazısına Bağdat'ın kuruluş yıldönümünü ve filozof Kindî'yi anmakla başlar. Bağdat'ın tarihinden bahseder. Bağdat kelimesini Irak Türkmen Edebiyatında kullanan ilk isim, bu edebiyatın kurucularından olan Nesimi El-Bağdadî'dir. Nesimi hakkında kısaca biyografik bilgiler verir. Fuzûlî, Ruhî, Ahdî, İlâhî gibi şairler, onun yolundan gitmiştir. Yazının devamında örnek kasideler vererek kısaca incelemelerini

yapar. Kasidelerinde Bağdat'tan bahseden Garibî Erbilli, Abdullah El-Safî, Seyyid Veled Efendi, Mehmet Sadık gibi diğer Türkmen şairlerine yer verir. Türkmen halk masallarında Bağdat, birçok ticari kafilelerin buluştuğu, sevenlerin kavuştuğu, ipeklerin altınların satıldığı büyük pazarların olduğu çok güzel bir yer olarak tasvir edilir. Bağdat, Türkmen halk masallarında sosyal hayatın, adaletin, düzenin, özgür seçimin son derece nizami bir şekilde yürütüldüğü bir yerdir. Türkmen atasözlerinde ise çok uzak ve ulaşımı meşakkatli bir yer olarak tasvir edilir.

Cemal İzzettin, "Türk Şiirinde Cezayir" (C:2, S:2, s.6-7) başlıklı Arapça olarak yayınlanan yazısında Cezayir hakkında bilgiler vermekle birlikte özgürlüğü uğruna çok çetin savaşlar veren bir ülke olduğunu belirtir. "Düşünen Adam" dergisinde Cezayir'in özgürlük mücadelesine genişçe yer verildiğini, konuyla ilgili şiirler yazıldığını belirtir ve örnekler verir. Behçet Kemal de "Türk Halk Şiirinde Cezayir" (C:1, S:3, s.26-27) adlı yazısında Cezayirli âşık şairlerin dizelerinden örnekler verir.

Ali Marufoğlu'nun "İhtisap Ağası" (C:7, S:1-2, s.34-35), eski dönemlerde Müslüman devletlerde şehir düzenini, halkın yaşayışını ve esnaf hareketlerini kontrol eden ihtisap teşkilâtlarından ve edebiyata yansımasından bahseden bir yazıdır. Bu teşkilâta mensup görevliler, günün her saati çarşı, sokak ve hanları gezerek her türlü suç işleyen ve taşkınlık edenleri cezalandırmaktadır. Halkın "ihtisap ağası" adını verdiği bu görevlilere şairler, "muhtesip" adını vermişlerdir. Halkın içerisinde yüzyıllar boyunca ciddi derecede korku yaratan ihtisap ağaları, edebiyatta da halk hikâyelerinde, fıkralarda ve şiirlerde çokça yer almıştır. Örneğin Fuzûlî,

Muhtesib, Tanrı için gel bana çok verme azâb

Meyl-i mescid mi eder mey-kedeler evbâşı?

beytinde sarhoş iken ihtisap ağasına yakalanan bir derbederin yalvarışını anlatmaktadır.

İnsanoğluna bahşedilen her türlü duygu durumu, Irak Türkmen şiirinde çokça yer bulmuştur ve dergide incelemeye alınan temalar arasında görülmektedir. Ali Marufoğlu, "Gazel Şairleri" (C:3, S:6, s.36-38) adlı yazısında konusu genellikle aşk olan gazelleri iki gruba ayırmıştır: Birinci grup nefsinin esiri olarak yazar gazellerini, ikinci grup sevgi olgusunun esiri olarak. Marufoğlu, burada sayıları az olan ilk gruba değil, ikinci gruba değinir. Sevgiyi ve kadın erkek arasındaki aşkı, insana hissettirdiklerini, çektirdiği

ızdırabı ve bu duygunun kutsallığını şiirsel bir dille tasvir eder. Şairlerin aşk konusunu dizelerinde nasıl işlediğini ve düşünüş tarzlarını daha açık bir şekilde görebilmek için Fuzûlî'nin aşkı anlatan kasidelerine ve bazı Türkmen horyatlarına yer verir, kısaca incelemelerini yapar. Genel olarak şairlerin bu noktada, sevdiklerine sonsuz bir bağlılıkla bağlı olduğunu, eğer varsa rakiplerine karşı da sonsuz bir kin beslediklerini ve duydukları aşkla cehennem ateşinde yanar gibi acılar çektiklerini belirtir.

İsmet Abdülmecit de "Çağdaş Türkmen Şiirinde Gazel" (C:3, S:5, s.10-11) başlığıyla Arapça olarak yayınladığı yazısında gazel konularına değinir. Şiir; milliyetçilik, siyaset, aşk gibi her türlü konuyu işler. Tüm bunlar çağdaş Türkmen şiirinde mevcuttur. Milliyetçilik konusu, ilk sıralarda gelir. Bu tür gazeller ikiye ayrılır: Afif gazel ve müstehcen gazel. Türkmen gazelinde daha çok afif gazel türü işlenmiştir. Gazel şiirinde şair, çok nazik ve temiz ifadeler kullanır. Nesrin Ata Erbil şiirleri, buna örnek olarak verilebilir. İfadeleri çok zarif, duru ve saf bir üslubu vardır. Bunun yanı sıra Nazım Refik Koçak da memleket hasretiyle dolu gazeller yazmıştır. Salah Nevres de gazellerinde sevdiğine güzel kelimelerle seslenir. Yazıda şiirlerden örnekler verir.

Vahdettin Bahattin, "Türkmen Edebiyatında Gezgin Ruh" (C:1, S:7, s.2-5) başlıklı yazısında çağdaş Türkmen Edebiyatında Reşit Akif Hürmüzlü'nün gezgin ruhuyla yazdığı şiirlerinin yenilik açısından renkli ve canlı şiirler olduğu tespitini yapar. Bu şiirler, ruha hitap eder, duyguları okşar ve zorlu yollardan geçmiştir. Siyasî, sosyal ve fikrî durumların bir sonucu olarak ortaya bu tarz şiirler çıkmıştır. Reşit Akif'in şiirlerinde en dikkat çeken nokta, 14 Temmuz Kerkük katliamının kaynaklık ettiği karamsar ve acı dolu şiirlerdir. Yazının devamında Reşit Akif Hürmüzlü ile ilgili biyografik bilgiler verir.

Bahattin, "Türkmen Edebiyatında Umutsuz Ruh" (C:1, S:8, s.2-4) başlıklı yazısında çağdaş Türkmen şiirinde yaşanmışlıkların etkisi neticesinde umutsuz (karamsar) bir ruhla yazılan şiirlerin geniş bir yer tuttuğunu dile getirir. Bu tür şiirin en önemli ismi Hıdır Lütfi'dir. Yazının devamında Hıdır Lütfi hakkında biyografik bilgiler verir. Hıdır Lütfi şiirlerinde halkın hisleri ve vatan endişeleri önemli bir unsurdur. Vatanını, milletini, her yaştan ve cinsten insanını fazlasıyla önemser.

Bahattin, "Yaratıcı Acı" (C:1, S:11, s.14-17) başlıklı yazısında ise dengeyi sağlayan en önemli unsurun her kavramın zıt kavramları da beraberinde barındırması olduğunu belirtir. Bu zıtlıklar, hayatın gerçeklerinden biridir ve bekayı sağlamak

amacıyla fıtrattan gelir. Bunların etkisi, insanın fikrî ve hissî şahsiyetini güçlendirir. Şerden kaçmak için hayra yönelmek, ağlamamak için gülmek gibi durumlar buna örnektir. Edebiyatla elem arasında ezelden beri bir bağ vardır ve bu da tarihin her daim vurguladığı bir gerçektir. Yeni Türkmen şiirinde de elem, geniş bir yer tutar ve yazar, burada Nesrin Erbil'den örnekler verir.

Şükür Nuri Abdülvahit, Arapça olarak yayınlanan "Çağdaş Türkmen Şiirinde Kayıp" (C:9, S:9, s.6-7) başlıklı yazısına şiirin geniş ve parlak bir dünya olduğunu dile getirmekle başlar. Şiirin sevgilinin güzelliğini tasvir etme, kendini sevgiye adama gibi amaçları vardır. Bazı şairlerde elem, özlem ve zifiri karanlıkta kaybolma durumu hâkimdir. Bu tür şiirler, içerisinde hüzün ve incelik barındırır. Çağdaş Türkmen şiirinde bu tema, çokça kullanılmıştır. Örnek olarak Mehmet İzzet Hattat'ın şiirleri çok ince ve hüzün doludur. Salah Nevres ise XX. yüzyıl insanının kayıp duygusunu çok iyi kavrayan bir şairdir. Kalbinde bu kuşağın kırgınlığını taşır. Şairlerin şiirlerinden örnekler de verilmiştir.

Kahtan Hürmüzlü, "Türkmen Edebiyatında Nesrin Ata Erbil Şiirinde Trajedi ve Çile", (C:1, S:7, s.14-15) başlıklı Arapça olarak yayınladığı yazısında günümüz insanlarının genel olarak en büyük problemlerinin gerginlik, uykusuzluk, bezginlik, tembellik ve sahtelik olduğunu salık verir. Bu da insanın varoluş sebebinin yanlış şekillerde yorumlanmasına yol açmakta ve boşluğa düşmesine neden olmaktadır. Yeni şiir, bu tür problemleri ele alır ve insanın iç gerçeklerini ortaya çıkarmayı amaçlar. Nesrin Ata Erbil'in şiirleri buna en güzel örnektir. Yazıda Hint yazar Rabindranath Tagore'dan da örnekler verilir. Nesrin Erbil'in şiirlerinde Kerkük özlemi de geniş bir yer tutar. Hürmüzlü, Erbil'in şiirlerinden örnekler verir ve kısa analizler yapar.

Aydın Kerkük, "Mevlânâ'da Aşk" (C:11, S:5, s.37-38) adlı yazısında Mevlânâ'daki aşkın insanlar arasındaki beşerî aşktan farklı olduğunu belirtir. Ondaki aşk sarhoşluğu, bir şarap sarhoşluğu değildir. Onun aşkı yaratıcısına olan bağlılığı ve sevgisinden ileri gelmektedir.

Reşit Ali Dakuklu, "Şair ve Şairelerimizde İtab (Sitem) ve Şikâyetler" (C:1, S:6, s.28-29) adlı yazısında şairlerin dizelerine yansıttıkları şikâyet ve sitem ettikleri konulara değinir. Fuzûlî'nin Nişancı Paşa'ya yazdığı sitem dolu mektubu veya bazı Türkmen

şairlerin memleket konuları, toplumsal hatalar gibi konularda yazılan sitem içerikli dizelerinden bahseder.

Irak Türkleri, dinî inançlarına bağlı bir millet olarak bu özelliklerini her daim eserlerine de yansıtmışlardır. Dinî inanç ve ritüellerin Irak Türkmen şiirine yansıması, dergide incelemeye tabi tutulan konular arasında yerini almaktadır. "Edebiyatımızda Ramazan" (C:4, S:9, s.26-27) adlı yazısında Ata Terzibaşı, Ramazan ayının güzelliklerinden, Ramazan günleri ve akşamları yapılan geleneksel ritüellerden bahseder. Divan ve halk şiirlerinde Ramazan konusu çokça işlenir. Bunların bir örneği olarak Talabanizade Abdülkadir Faiz'in dizelerinden örnekler verilir (salkımı tilki kuyruğunu andıran bir çeşit üzümün şarabını tasvir eder). Ardından Hicrî Dede'nin Ramazan ayının güzel yemeklerle dolu iftarlarından bahsettiği dizelerinden de örnekler verir.

Abdülaziz Semin Beyatlı, Arapça olarak yayınlanan "Türkmen Şiirinde Tasavvuf" (C:2, S:4, s.8-9) başlıklı yazısında kendini yaratıcıya adayan, davranış ve sözlerinde bunu dile getiren Türkmen şairlere değinir. Tasavvuf şairleri ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı ruhî felsefe şiirleri yazar ve kendini bu aşamaya getirmek için çok çabalar. Bir kısmı da kendini kalender bir yaşam tarzına verip Allah'a ve peygambere sevgi dolu kasideler yazmıştır. Türkmen mutasavvıf şairler, tasavvuf dünyası şairlerinden sayı ve kalite olarak geri kalmamışlardır.

Hüseyin Mucib El-Mısrî, "Türk Şiirinde Tasavvuf" (**C:4**, S:3, s.3-4 – S:4, s.2-3 – S:6, s.11-12 – S:7-8, s.5-6 – S:9, s.7-8) başlıklı Arapça olarak yayınladığı yazı dizisinde tasavvuf anlayışını daha geniş bir açıdan ele almıştır. Beş parçadan oluşan diziye Türklerde ilk olarak Horasan vilayetinde ortaya çıkan tasavvuf anlayışının tarihî bilgilerine değinerek başlar. Ardından Ahmet Yesevi, Mevlânâ, Yunus Emre, Âşık Paşa, Süleyman Çelebi ve Şeyhî gibi isimlere yer verir. Eserlerinden örnekler verir. Son olarak tasavvuf şiirinde alkol ve şarap anlayışından bahseder.

Bazı sembollerin Türk ve Irak Türkmen şiirine yansıması da dergide şiir alanında ele alınan konulardan biri olmuştur. Örneğin Fuat Hamdi, "Edebiyatta Ay" (C:9, S:4-5, s.33) başlıklı yazısında ayın şiirlerde kullanıldığı semboller üzerinde durur. Edebiyatta uzunca bir süre klasik bir güzellik sembolü olarak kullanılan ayın yüzeyinin katı, donuk, taşlık, kayalık bir yapıda olduğunun ve ışığını aslında güneşten aldığının

keşfedilmesinden beri ay, şairler için artık bir hayâl kaynağı olmaktan çıkmıştır. Bununla ilgili olarak Hamdi, Faruk Nafiz'in şu dizelerine yer verir:

Sevilen yüzde zaman açsa da bir bir kırışık

Kalmıyor kör gibi seven gözde ışık

Ay ne yapsın ki güneşten süzülen fer geçti

Ardından bazı şairlerin dizelerinde ayın güzelliğini veya en çirkin manzaraları bile ışığıyla aydınlatarak güzelleştirdiğini anlatan dizelerinden örnekler verir. Örneğin

Gümüş servi temâşâ etsin ol meh bahr-i eşkimde

Gözümde çün hayâl kad selim endamı kalmıştır

dizeleriyle Cevdet Paşa, ay ışığının denizdeki aksini tasvir eder. Benzer düşüncelerle yazılan şu dizelerde de Yahya Kemal, kayık ve küreklerin altında çırpınan suları şöyle canlandırır:

Kandilli yüzerken uykularda

Mehtabı sürükledik sularda

Abdullah Cafer Dakuklu, "Şiir ve Edebiyatımızda Kalem" (C:11, S:8-9, s.31-32) başlıklı yazıda 'kalem' sözcüğünün hem yazı yazma aracı olan maddi anlamından hem de yazım tarzı anlamına gelen manevi anlamından bahseder. Geçmişten günümüze gelen bütün büyük-küçük eserler, kalem sayesinde yazılmış ve yaşatılmıştır. Toplum içinde kalem sahibi olanlar, genellikle yüksek mevkilere ulaşmış ve toplumların düzenini veya kaderini belirlemede paydaş olmuşlardır.

İslâmiyet'te de kaleme büyük bir önem verilir ve bu, Kur'an-ı Kerim'de de geçer. Osmanlı Devleti döneminde de kılıç sahibi olmak kadar kalem sahibi olmak da fazlasıyla değer görmüştür. Bunun yanı sıra iyi kılıç kullanan birçok hükümdar, aynı zamanda iyi bir yazar olmuştur. Burada yazar, Kanunî Sultan Süleyman'ın yazdığı bir şiire yer verir. Vatan şairi Namık Kemal'in *"Kalemimi milletin emrine verdim"* sözünü hatırlattıktan sonra halk için çalışan ve özellikle kendini bu yolda yazmaya adayan şairleri över, kalemini halkın aleyhinde kullananlara da lanet yağdırır.

Kasım Sarıkâhya, "Türk Tarihinde At" (C:8, S:10-11, s.47-50) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında Türkler ve hayvanlar arasındaki kökü eskiye dayanan bağdan bahseder. Atın ilk vatanının Türkistan'da Kırgız stepleri ve Gobi dolaylarında olduğu bilinmektedir. At üzerinde savaşma geleneğini ilk olarak Doğu Hunları uygulamışlardır. Bir Arap şairi, Türk süvarileri hakkında *"Türk süvarisi, kendini aslan, atını ceylan, düşmanını da av olarak telâkki eder. Bir kâtip, kitap yapraklarını ne kadar kolay çeviriyorsa Türk süvarisi de düşmanını o kolaylıkta yener"* demiştir. Yahya Kemal Beyatlı ise

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

dizeleriyle Türk süvarilerinin savaşa nasıl bir coşku ve istekle gittiklerini salık vermektedir. Sarıkâhya, yazının devamında at türleri ve özellikleri hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca Türklerde İslâmiyet'ten önce atın dinî bir itikat konusu olduğundan, bununla ilgili ritüellerden ve kısrak sütünün mayalanmasıyla elde edilen kımız içkisinden de bahsetmektedir.

Horyat, Irak Türklerinde çokça sevilen ve kullanılan bir nazım biçimidir. Çoğunlukla dörtlüklerden oluşur. Genellikle cinaslı uyaklarla oluşturulan bu dörtlükler, ağızdan ağıza yayılarak sürekli dillerde dolaşır. Neredeyse her Irak Türkü şairin horyat türünde dörtlükleri bulunmaktadır. Horyatlarda hayatın hemen hemen her yönü konu olarak ele alınır. Aşk, sevgi, ayrılık, keder, acı, doğa, sevinç, mutluluk, öfke, vatan sevgisi, sosyal ve siyasî eleştiriler gibi çeşitli konular işlenir. Özellikle millî duyguları yaşamak ve yaşatmanın Irak Türkleri için suç sayıldığı çoğu dönemlerde şairler, üstü kapalı ve gizli anlamlarla dolu horyatları ile halka seslenmişlerdir.

Dergide bu nazım biçimi hakkında çeşitli yazılar mevcuttur. İzzettin Abdi Bayatlı, derginin ilk sayısında "Horyat" (C:1, S:1, s.38-39) başlıklı yazısında bu dörtlük biçiminin tanımını yapar, Irak Türkleri için önemini belirtir ve konu hakkında birkaç örnek verir. Yine Cengiz Ketene, "Horyatlar" (C:15, S:1-2, s.39) başlıklı yazısında horyat kelimesinin etimolojik kökeni ile ilgili bilgiler verir. Sait Besim Demirci, dört parçadan oluşan "Horyatlarımızın Edebî Değeri" (**C:6**, S:1-2, s. 34-35 – S:3, s.33 – S:4, s.26-27, S:5, s.24-26)'nde ilhamını halkın ruhundan alan horyatların tanımını yapar ve insana hissettirdiği

derin duyguları lirik bir üslupla dile getirir. Yazının diğer parçalarında örnek horyatlar vererek analizlerini yapar:

Yara kandan

Doluptu yara kandan

Garibim yol tanımam

Varayım yara kandan

Yukarıdaki dörtlükte yâri uğruna uzun yollar aşan yaralı bir aşığın feryadı vardır. Vardığı yerde de yol, iz bilmediği ve kimseyi tanımadığı için garip garip dolaşmaktadır. Yârine nasıl ulaşacağını ve yarasının şifasını nasıl bulacağını da bilememektedir.

Şakir Sabır, "Horyatlarımızda Toy" (C:1, S:6, s.36-37) adlı yazısında düğün konusunu ele alan horyatlara yer verir. Bu sayede de Irak Türklerinin bazı düğün geleneklerine değinmiş olur. "Toy" kelimesi, Irak Türkmencesinde "düğün" anlamına gelmektedir.

Ali Marufoğlu, iki parça olarak yayınladığı "Gül Suyu" (**C:6**, S:1-2, s.30-31 – S:4, s.29-31) başlığı altında *Kardaşlık* dergisine gönderilen horyatların bir hayli çok olmasından yakınır. Bunların büyük bir kısmının kolay bir şekilde yazıldığı için "dağ" ve "bağ" şeklinde biten cinaslarla, bir kısmının da eski horyatların biraz değiştirilmiş hâli olmasından bahseder. Ona göre bir öğrencinin dersleri veya bir öğretmenin vazifesi, şairlikten daha evlâdır. Görevini ihmal eden bir kişinin "*filozof dahi olsa ulusu için bir hastalık kadar zararlı sayıldığını*" belirtir. Şairliğin de kolayca yapılan bir sanat olmadığını dile getirerek burada *"şiiri güle, horyatı ise gül suyuna"* benzetir.

Horyat yazarlarının birçoğunun horyatta gösterdikleri mahareti şiirde gösterememelerinin sebebi olarak Osmanlıcanın karma yapısını gösterir. Horyat gibi, şiiri de kendi ana dilleriyle arı bir şekilde yazarsalar kıymetli eserler ortaya koyabileceklerini belirtir. Burada ana dilin önemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk ve kalem arkadaşlarının 1 Kasım 1928'de gerçekleştirdiği Dil Devrimi'nin kıymeti bir kez daha anlaşılmaktadır. Marufoğlu, yazının devamında iyi bir şair olabilmek için öncelikle ilim öğrenmek ve ana dilini doğru bir şekilde kullanmak gerektiğini düşünür ve "dağ" redifli bazı horyatlardan örnekler vererek analizlerini yapar.

Kardaşlık'a gönderilen horyatların çok fazla sayıda olmasından yakınan bir diğer isim, İhsan Sıddık Vasfi'dir. "Ayda Bir" (C:5, S:9, s.34-35) adlı çeşitli konuları işlediği yazı dizisinde "Horyat Tufanı" başlığı altında bu konuya parmak basmaktadır. Dergiye çok sayıda yazarın yazdıkları horyatları gönderdiklerini ve dergi ekibi hepsini yayınlamaya kalkarsa sırf yazarların adlarının yer aldığı sayfaların bile dergi hacmi kadar çok olacağını belirtmektedir. Buna göre herkesin Mehmet İzzet Hattat, Ali Marufoğlu, Reşit Ali Dakuklu, Felekoğlu gibi horyat yazarı olamayacağını, horyat yazmanın da önemli standartları ve şartları olduğunu dile getirmektedir. Yalnız burada amacının gençlerin önünü kesmek değil, aslında onlara yol göstermek olduğunu vurgular. Bunun yanı sıra toplumun ileri gelen şahsiyetlerinden bir kısmının dergiye karşı olan ilgisizliklerinin karşısında duyduğu üzüntüyü dile getirir. Derginin *"sosyal ve fiziksel hastalıklar ve bunlara çözüm bulan; bilim-kültür, vatan, din gibi konuları içeren; halkı için çalışıp bu uğurda canını feda eden kahramanlara yer veren yazılara"* fazlaca ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Bu fikir, Irak Türkmen Edebiyatında düz yazı türünün şiir türüne göre daha az rağbet görüp eser verilen ve çalışılan bir alan olması durumunu destekler niteliktedir. Şiir türünde fazlaca ürün ortaya konulurken düz yazı türünde hayatın her alanıyla ilgili ürünlere çokça ihtiyaç duyulması, Irak Türkmen Edebiyatının Türk Edebiyatını hep geriden takip etmesinin temel nedeni olmuştur.

İhsan Sıddık Vasfi, "Ayda Bir" (C:5, S:11-12, s.44) başlıklı yayınladığı yazı dizisinin bir başka parçasında "Edebiyatımız Daha Şen Ruhlu Olmalıdır" başlığı altında insanoğlunun her daim bir şeylerden şikayetçi olmasını eleştirir. İnsanların sürekli gerek kendileriyle gerek birbirleriyle gerekse dünyayla ilgili sürekli bir yakınma içinde bulunmasının yanlış olduğunu düşünür. Bu noktada *Kardaşlık* dergisini de ele alır ve derginin neredeyse her sayısında birkaç sayfa hariç tamamının hep bir yakınma, feryat figan, ızdırap ve sızlanmayla dolu olduğunu belirtir. Hayatın kötü yanları kadar iyi yanları da olduğunu, sahip olduğumuz tüm iyilikleri, güzellikleri ve nimetleri görmenin asıl marifet olduğunu okurlara öğütler.

Habib Hürmüzlü de Arapça olarak yayınlanan "Köşem (Biz ve Yeni Yetişenler)" (C:2, S:7, s.10) başlıklı yazısında dergiye gönderilen yazıların çokluğu ve kalitesinden yakınır. *Kardaşlık*, çıkmaya başladığı ilk tarihten beri yeni yazarları her daim desteklemiş ve ihmal etmemiştir. Ancak dergiye yazı gönderen her yazarın yazılarını yayınlayamayacaklarını, bazılarının daha çok eğitime ihtiyacı olduğunu, bazılarının zayıf

bir üslupla ve herhangi bir derinliği olmayan yazılar yazdığını belirtir. Bu noktada derginin yönetim kurulunun derginin kalitesini düşünmek zorunda olduğunu söyler.

Ata Terzibaşı, Arapça olarak yayınladığı "Horyatın Oluşum ve Gelişimi" (C:2, S:5, s.8-11, 17) başlıklı yazısında Türkmen halk sanatı ürünü olan horyatın iki yönde geliştiğini belirtir: Edebiyat ve müzik. Horyat, Türkmen halklarının ortaya çıkmasından beri vardır ve bu da Osmanlıdan önce Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Selçuklu devletleri dönemlerine denk gelir. Gelişmesine bakıldığında Osmanlı Devleti döneminde şu anki hâlini almıştır. Horyat geleneği, Irak'tan Türkiye, İran, Azerbaycan ve Rusya'ya kadar geçmiştir. Terzibaşı, Horyatın ayrıntılı bir şekilde kelime kökeni ve tanımlamasını yapar.

Terzibaşı, Latin harfleriyle yayınladığı "Hoyratlarımızda 'Güzel' Kavramı" (C:7, S:4, s.44) başlıklı yazısında ise Irak Türkmen horyatlarında güzel kavramını belirtmek için kullanılan benzetme ve vasıfların üzerinde durur. Bunların bir kısmı divan edebiyatından bir kısmı da yerel halk ağzından alınan terimlerdir. Güzelin çeşitli fiziksel özellikleri, bazı nesnelere benzetilir. Örneğin *"boyu çınara, kaşı kasaba, kirpiği bıçağa, zülfü yılana"* gibi benzetmeler yapılır. Horyatlarda güzel hakkında *"peri, açılmamış nar gülü, gonca gül, gönül kuşu, güvercin, maral, kumru, ay"* gibi benzetmeler kullanılırken âşıklar da kendileri için *"abdal, derviş, deli, yoksul, düşkün, hasta, miskin, kul, bülbül, baykuş"* gibi benzetmeler kullanır.

Bahattin Hurşit Salihi, iki parça olarak yayınladığı "Azerbaycan'dan Geldim" (**C:12**, S:10-11, s.40-41 – S:12, s.26-27) başlıklı yazısında Azerbaycan Türklerinin Irak Türkmen horyatlarına benzeyen bayatileri hakkında örneklerle bilgiler verir.

Kardaşlık dergisinde Irak Türkmen Edebiyatının yine hak ettiği değeri bulamayan ve şiir türü kadar gelişme gösteremeyen tiyatro türü hakkında da çeşitli inceleme yazıları mevcuttur. Irak Türkmen tiyatrosu dışında dünya tiyatrosundan konulara da yer verildiği görülmektedir.

Rıfat Yolcu, iki parçaya ayırdığı "Shakespeare ve Tiyatronun Tekâmülü" (**C:1**, S:10, s.28-29 – S:11, s.32-33) adlı yazı dizisinde tiyatronun ortaya çıkış ve gelişim tarihçesi ve Shakespeare'in biyografisine değindikten sonra bu türün gelişmesindeki katkılarına yer verir. Ona göre Shakespeare kadar tiyatro sanatını derinden özümseyen ve onu insanlara aynı mükemmellikte yansıtan başka bir kişi daha bulmak zordur.

Shakespeare'in eserlerinde yarattığı kişiliklerin hepsi üstün realistik özellikler taşıyan ve son derece kendine özgü kahramanlardır.

Kerkük Tiyatro Sanatçılar Grubu Başkanı İsmet Necati Hürmüzlü, Arapça olarak yayınladığı "Tarihi Tiyatro Kalıcı Olabilir mi?" (C:1, S:2, s.7) başlıklı yazısında çağdaş yazarların tiyatro türüne bakışını konu edinir. Kimilerine göre tiyatro, fikirleri aşılamak için bir vesile iken kimilerine göre ise geçmişi canlandırmaktır. Felsefî düşünceleri dolaylı yollardan aktarma eylemi olduğunu düşünen de vardır. Tiyatro edebiyatı, klasik asırlardan farklı olarak XX. yüzyılda Yunan ve Roma efsanelerine yönelir. Eski Yunanlıların tiyatroya bakışını anlatır. Yine Arapça olarak yayınlanan "Tiyatroda Komedi ve Trajedi Arasındaki Temel Farklar" (C:1, S:4, s.14-15) başlıklı yazıda her iki türün tanımını yapar, işleyişini anlatır. Tarihlerine değinir ve özellikleri bağlamında farklarını maddelendirir.

Halil Ahmet Hüsnü, "Radyo Piyesleri" (C:6, S:3, s.35) başlıklı yazısında radyoya özgü piyesler yazabilmek için birkaç önemli noktaya dikkat etmek gerektiğini belirterek bu noktaları maddeler hâlinde verir: Piyesin ana temasını belirlemek, olay örgüsünü oluşturmak, karakterleri çizmek, sinema veya tiyatro piyesleri gibi görüntü imkânı olmadığından bu eksikliği kısa ve öz anlatımlarla tamamlamak gerektiği gibi noktalara değinir.

Sancak takma adlı bir yazar, Latin harfleriyle yayınlanan "Şehrimizde 'Bitmeyen Masal' ve Kerkük Tiyatrosu" (C:6, S:8, s.44-45) başlıklı yazıda İsmet Hürmüzlü'nün Kerkük'te sahnelenmiş olan "Bitmeyen Masal" adlı piyesini değerlendirir. Oyuncuların rollerine başarılı bir şekilde büründüklerini ve oyunun vermek istediği mesajın çok net ve anlaşılır olduğunu belirtmektedir. Oyunda toplumun realitesi reddedilerek pasif insanların gelişme yolunda ne kadar tehlikeli olabileceği bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra toplumun üyeleri birlik içerisinde çalışıp hareket ederse asıl kalkınmanın o zaman gerçekleşeceği mesajı verilmektedir.

Derginin Arapça kısmında yayınlanan yazılarda Arap Edebiyatı alanında da incelemeler yapıldığı görülmektedir. İbrahim Dakuklu, "Yeni Türkmen Şiirinde Arap Örneği" (C:2, S:6, s.2-4) başlıklı yazısında Arap dünyasındaki bazı olayların Türkmen şiirine yansımasını inceler.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu, birçok sorunla karşılaşmıştır. Bu durum, ülkelerin korunması ve millî şuur oluşturulmasını gerektirmiştir. Filistin gibi bazı ülkeler işgal altındadır. Cezayir, Fransa'nın işgali ile karşı karşıyadır ancak işgali geri püskürtmeyi başarmıştır. Yazar ve şairler, bu durumu eserlerinde işlemiş, savaşlarını eserlerinde vermişlerdir. Bazı Türkmen şairleri de şiirlerinde bu konuya yer vermiştir. Abdülhalik Beyatlı, bu şairlerin önde gelenlerindendir. Şiirlerinde mültecilerin vicdanına seslenir ve özgürlükleri için savaşmaya teşvik eder. El-Hac Muhammet Sadık ve Şakir Sabır da şiirleriyle bu dayanışmaya katılmıştır. Yazının devamında örnek şiirler verilir ve kısaca analizleri yapılır.

Vahdettin Bahattin, "Çağdaş Arap Şiirinde Bağdat" (**C:2**, S:10, s.2-4 – S:11-12, s.9-11) adlı iki parçadan oluşan yazısında Bağdat'ın tarihinden bahseder. Bağdat, geçmişte bir ilim merkezi konumundadır. Özgür düşüncelerin hâkim olduğu bir memlekettir ve birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuştur. Sadece Arap Edebiyatına değil, dünya edebiyatına da etki etmiş bir şehirdir Bağdat. Birçok şair, Bağdat hakkında sayılamayacak kadar çok şiir yazmıştır. Bu tür şiirler ikiye ayrılır:

1. Romantik şiir: İnsanın içinde taşıdığı özlemler, ayrılıklar ve üzgünlükleri dile getirir. El-Zehavî, El-Risafî, El-Cevahirî, El-Şibibî ve El-Hububî şiirleri buna örnektir. Bu tür şiirler, siyasi baskılar ve ruhsal bunalımlar sonucu ortaya çıkmıştır. El-Risafî ve El-Şibibî'nin şiirlerinden örnek verilir.

2. Tarihsel anlatım bildirisi: Bazı şairler, şiirlerinde Bağdat'ı tarihi olarak anlatır, ancak birçoğu Iraklı değildir. Örnek şiirler verilir.

Ata Terzibaşı, "Doğu Şiirinde Redif" (C:1, S:10 s.2-4) başlıklı yazısında doğu şiirinin özelliklerinden ve batı şiiriyle olan farklarından bahseder. Doğu şiirini etkileyen en önemli etkenler, ortak uygarlıklar ve dindir. Redifin tanımını yapar ve örnekler verir. Arapça şiirin Türk ve Fars şiirinden bu noktada farkları olduğunu belirtir ve örneklerini verir.

İbrahim Sait, "Şiddetli Sefalet Günlerine Bir Bakış" (C:2, S:7, s.8-10) başlıklı yazısında şiir alanında vezin ve kafiye konusunda oluşturulan kurallar yüzünden şairlerin içlerinden geçeni tam olarak ifade edemediklerini ve bu kuralları ortadan kaldırmaya yönelik bir devrim hareketinde bulunduklarını belirtir. Bunun sonucunda Lübnanlı yazar

Enes El-Hac'ın önderliğinde "nesir kasidesi" doğmuştur. Yazının devamında nesir kasidesinin tanımını yapar.

Cafer El-Halili, "Arap Masallarından Renkler" (C:2, S:8, s.14-17) adlı yazısında Arap masalları tarihinden ve özelliklerinden bahseder. Arap masalları hakkındaki kaynakların kısıtlı olduğunu belirtir. Zamanla Arap masalları, sadece doğuda kalmayarak batıdaki masallara da girmeye başlamıştır. Yazının devamında örnek masallar verir.

İbrahim Sait, "Edebiyatımızda İnsanlık Üzerine Araştırmalar" (**C:3**, S:6, s.14-15 – S:7, s.8-10) adlı iki parçadan oluşan yazısında Arap Edebiyatının İslâm kültüründen ve insan sevgisinden ayrılarak batılılaşmasından yakınmaktadır. Batı Edebiyatının Arap dünyasını ayrıştırdığını ve Arapların özlerine dönerek tekrar birleşmeleri gerektiğini belirtmektedir. Batı kültürünü reddeder ve Şark kültürünün korunması gerektiğini düşünür. Yazara göre Doğu dünyasında yeterince yazar, araştırmacı ve kaynak vardır. Bunun yanı sıra Doğu dünyasının gelişmesi gerektiğini belirterek eksik yönlerini tenkit etmektedir.

Abdülhamit Alavçı'nın "Arap Gazeteciliği ve Tolstoy" (C:3, S:6, s.6-11) başlıklı yazısı, Tolstoy'un dini hayatındaki değişimlerin Hristiyan Arap gazeteciler arasında meydana getirdiği tartışmaları içeren bir yazıdır. Yazıda Kont Lev Tolstoy'un Çarlık döneminde Rus yazarlığının şeyhi sayıldığından, hikâye yazarlığında usta oluşundan ve XIX. yüzyılda Avrupa'da toplumun ıslahı için meydana gelen fikrî devrimlerin tarafında yer aldığından bahsedilmektedir. Tolstoy'un XX. yüzyılın başlarında 1900 ile 1912 yılları arasında Arap gazeteciliğindeki yeri işlenir.

Kardaşlık dergisinde edebî konularda yazılan yazıların önemli bir kısmını da çeşitli eserler hakkında yapılan incelemeler oluşturmaktadır. Bu incelemeler, kimi zaman belli bir eser ekseninde yapılırken kimi zaman da dergide yayınlanan yazı veya şiirler hakkında yapılan incelemeler olarak karşımıza çıkar.

Mecit Türkekul, "Kitaplar Arasında" (C:12, S:5-6, s.27-29) başlıklı yayınladığı yazı dizisinde genellikle bazı eserlerden alıntı metinlere yer verir, bazen de eser incelemeleri yapar. Derginin on ikinci cildinin beş-altı numaralı sayısında yayınladığı serinin bir parçasında üç farklı eserin kısaca incelemelerini yapar. Birincisi Salah Nevres'in *Aynada Zaman* adlı şiir kitabıdır. Türkekul, Nevres'in şiirlerini çoğunlukla

acıyla yoğurduğunu belirtir. Genç yaşta eşini kaybetmiş olması da bu durumu tetikleyen bir olay olmuştur. Bunun yanı sıra Kudüs'ün Müslümanların elinden alınmasıyla "Acı Masal" başlıklı serbest şiiri ile esere adını veren "Aynada Zaman" adlı hece vezinli şiirlerini kaleme almıştır. Şiirden kısa bir örnek:

Git bak ne viran olmuş İslâm'ın ilk kubbesi

Silkin ey ehl-i hilâl kurtar beyt-ül Kudüs'ü

Türkekul, Nevres'in eseri ile ilgili künye bilgilerini verdikten sonra şiirlerin yazıldıkları tarihlere göre kronolojik olarak sıralanmayıp karışık bir şekilde esere alınmasını olumsuz yönde eleştirir.

İkinci eser, Aydın Abdülcabbar'ın *Irak Türkmenleri Ağzında Bilmeceler* adlı eseridir. Eserde ele alınan bilmecelerin büyük bir kısmının genç çevrelerden elde edilmiş olması dolayısıyla bazılarının yanlış tespitine, bazılarının ise başka Türk topluluklarına ait ve Irak Türkleri arasında bilinmeyen bilmeceler olmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Türkekul, kişisel görüşmelerin yapıldığı kitlenin daha büyük bir yaş grubu olması gerektiğini belirtir. Ardından eserde tekrarlanan veya yanlış numaralandırılan bilmeceler olması gibi bazı teknik aksaklıklara değinir.

Üçüncü eser, Salah Nacioğlu'nun kaleme aldığı *Tuz'dan Sesler* adlı eseridir. Otuz dört sayfalık bu kısa eser, kısaca bahsetmek suretiyle Tuzhurmatu ilçesinde yetişen horyatçıları ele alır. Türkekul, özellikle bazı yazarların doğum tarihleri olmak üzere birçok yanlış bilgi verildiği ve bazı önemli şahsiyetlerin ele alınmamış olması dolayısıyla eleştiriler yapar. Ancak eserin bu sahada atılan bir ilk adım olması dolayısıyla önemli olduğunu düşünür.

Türkekul, aynı başlıkla (C:12, S:9, s.17-19) yayınladığı serinin bir diğer yazısında iki farklı eser incelemesi yapar. İlki, Necmettin Hacı Eminoğlu'nun *Fuzûlî* adlı eseridir. Fuzûlî'nin bilinen tüm yönlerini ele alması ve aslında tekrarlanan bilgileri vermesi bakımından yazarı eleştirir. Bunun yerine büyük şairin daha önce incelenmemiş bir yanını aydınlatmasının daha gerekli olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda eserde Fuzûlî hakkında verilen bazı temel bilgilerde bile (Fuzûlî'nin Bayat aşiretine mensup olduğunun belirtilmemesi, şiirlerinin yalnızca tasavvuf felsefesine dayandırılması gibi) yanlışlıklar

veya eksiklikler olduğunu belirtir. Eserdeki şiir analizleri de Türkekul'a göre çok yüzeysel ve derinliği araştırılmadan yapılmıştır.

İkinci eser, Yusuf Vezir Çemenzeminli adlı Azerbaycan Türkü yazarın Kurban Sait takma adını kullanarak yazdığı *Ali ile Nino* adlı eseridir. *Leyla ile Mecnun*'u andıran bu aşk hikâyesi, Türkekul'a göre mensur bir şaheserdir.

Muhammet Hurşit Dakuklu, "*Gönülden Ahlar* Adlı Kitabı Eleştirme" (C:7, S:8-9, s.26-28) adlı yazısında Şevket Kemal, Recep Hasan ve Musa Bektaş adlı üç kültürlü gencin bir araya gelerek *Gönülden Ahlar* adlı eserde yazdıkları horyat ve şiirleri ele almaktadır. Hurşit Dakuklu, eserin künyesi hakkında bilgiler verdikten sonra basılmadan önce yazarların Türk dili alanında kıymetli bir isim olan Reşit Ali Dakuklu'ya danışarak düzeltmeler yaptırmış olmalarını takdir eder.

Eserde yerli ağız özellikleriyle yazılmış şiir ve horyatlar vardır. Şevket Kemal, "Bugünün Birtakım Gençleri" başlıklı şiirinde zamanın boş işlerle uğraşan ve serserilik yapan gençlerini eleştirmiş, onları çalışmaya ve ağır başlı olmaya davet etmiştir. Dakuklu, Kemal'in bu noktada örnek bir genç olduğunu dile getirir. Bunun yanı sıra Musa Bektaş'ın çalışmayan, uğraşmayan ve pinekleyen bir toplumu kuru bir daldan ibaret olan bir bahçeye benzettiği dizelere yer verir:

Dala kalı

Düşünü dala kalı

Uyağ gider yol keser

Yatanlar dala kalı

Yuxuya kalan bağvan

Kuru bir dala kalı

Eserde yerli halk ağzına özgü çokça kelime bulunması, ancak bu kelimelerin anlamlarını veren bir sözlük kısmının olmamasını eleştirir. Bu durumda bir başka Türk topluluğuna mensup biri, bu şiirleri okuduğunda kolay kolay anlayamaz ve bu nedenle okuyucu kitlesi daralmış olur.

Dakuklu, eserde yer alan şiirlerde geçen ve yanlış bulduğu bazı kelimelere değinmiştir: Örneğin "gamgin" kelimesi, Arapça "gam" kelimesinin ve Farsça "gin" ekinin birleşiminden oluşur. Dakuklu, yabancı dillerden kelimeler alınabileceğini, ancak ekler alınamayacağını belirtir. Kelimenin doğru kullanımının "gamlı" olması gerektiğini belirtir. Bunun yanı sıra "gamgin" ve "gamlı" kelimelerinin ikisi de iki heceli olduğu için şiirin veznini bozmayacağını dile getirir. Yine eserde geçen "gün be gün" ifadesinde ise iki Türkçe kelimenin arasına Farsça bir ek sıkıştırılmıştır. Bunun Türkçede doğru kullanımı, "günden güne" şeklindedir ancak vezinde aksaklık yaratacağı için bunun mazur görülebileceğini düşünür.

Dakuklu, "Horyatlarımız ve Azerbaycanlı Bir Eser" (C:8, S:8-9, s.29-30) başlıklı yazısını ise Resul Rıza ve Gazanfer Paşayev'in Kuzey Azerbaycan'ın Bakü şehrinde Irak Türkmen horyatları ile ilgili hazırladığı *Kerkük Bayatileri* adlı eser hakkında yazmıştır. Eserde yazarların elleri altında bulunan 1500'e yakın horyattan 748 adet seçmeler, 181 sayfaya sığdırılarak yayınlanmıştır. Eserin künye bilgileri verildikten sonra içeriği hakkında da bilgiler verilir.

Dakuklu, Resul Rıza'nın esere yazdığı ön söz kısmında "Fuzûlî'nin Azerbaycanlı olduğu ve şiirlerini Azerbaycanca yazdığını" belirtmesi üzerine yazarın yanıldığını salık verir. Bunun yanı sıra Azerbaycan Türkçesini Türkçeden ayrı tutarak "Azerbaycanca" gibi bir ifade kullanmasını da eleştirmektedir. Aynı zamanda eserde ele alınan horyatların incelemelerinin başarılı bir şekilde yapıldığını dile getirir.

Gazanfer Paşayev'in esere yazdığı son sözde Türkmen şehir ve kasaba adlarını sayarken bazılarını unutmuş olduğuna işaret eder. Dakuklu, yazısına son verirken eserin yazarlarına tebrik ve iyi temennilerde bulunduktan sonra *"Fuzûlî'nin ülkesinden kucak dolusu selam"* göndererek nükteli bir imada bulunmayı da ihmal etmez.

Resul Rıza'nın esere yazdığı ön söz, derginin ilerleyen sayılarında "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri" (C:8 S:12, s.18-19 – **C:9** S:1-2, s.26-27 – S:3, s.29-30 – S:4-5, s.25-26 – S:6-7, s.24-25 – S:8, s.23-25) başlığı altında altı parça hâlinde tefrika edilmiştir. Yazıda Fuzûlî'nin edebî kişiliğinden bahsederek bazı dizelerine değinilir. Ardından Irak Türkleri ve dilleri hakkında genel bilgiler verilir. Azerbaycan bayatileri ile Irak Türkmen horyatları arasındaki benzerliklere de yer verilerek bazı günlük deyişler ile ilgili yazılmış horyat ve bayatiler arasında hayli benzerlikler olduğu gösterilir. Horyatlarda Fuzûlî'den

çokça esintiler yer alır ve buna örnekler verilir. Horyatlar üzerine yapılan birkaç kısa incelemeden sonra *Kardaşlık* dergisi, yazının sonunda Resul Rıza'nın kısa biyografisine yer verir.

Mehmet Hüseyin Tahmasip ise üç parça olarak yayınladığı "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri Hakkında" (**C:9**, S:10 – s.24-26 – S:11-12, s.32-33 – C:10, S:1-2, s.24-26) başlıklı yazısıyla Resul Rıza'nın ön sözü hakkında bir tanıtma yapar ve halk şiiri nazım türü olan bayatilere değinir. Horyatlar ve bayatiler arasında karşılaştırmalar yaparak benzer yanlarını ortaya koyar. Örneğin:

Horyat:

Her ayınnan

Her hefte her ayınnan

Günde bir kerpiç kopar

Ömrümün sarayınnan

Bayati:

Men aşık sarayından

Han gelir sarayından

Günde bir kerpiç düşer

Ömrümün sarayından

Tahmasip'in bir başka inceleme yazısı olan "Ara Uzak Yürek Yakın" (C:12, S:1-2, s.32-34), Ata Terzibaşı'nın yayınladığı *Kerkük Eskiler Sözü* adlı eseri hakkında yazılmıştır. Kitaba adını veren *"Eskiler Sözü"* ifadesinin Azerbaycan Türkçesinde de yer alan ortak bir ifade olduğunu belirtir. Ardından Ata Terzibaşı'nın Irak Türklerinde kullanılan bazı atasözlerin başka Türk lehçelerinde de kullanıldığını belirtmesi üzerine bu fikri destekler. Öyle ki Terzibaşı'nın eserde ele alıp açıklamasını yaptığı birçok atasözü hakkında Azerbaycan Türklerinin açıklamayı okumaya ihtiyacı olmadan direkt anlayabildiklerini belirtir. Bu yazı, özellikle başlığı göz önünde bulundurulduğunda Irak

ve Azerbaycan Türkleri arasındaki soy ve gönül bağını ortaya koyan birçok örnekten yalnızca bir tanesidir.

A. T. kısaltma adlı bir yazar, "Erbil'den Gelen Ses" (C:9, S:1-2, s.59-60) başlıklı Abdullah Mehmet Demirci adlı Erbilli bir yazarın Arapça olarak yayınlanan ve *Dört Tanrıça'nın Laneti* adını taşıyan eseri üzerine kaleme alınmış eleştiri yazısını Latin harfleriyle yayınlamıştır. Eserde milliyetçilik fikri ağır basmakta ve halka millî heyecanlar aşılama amacı bulunmaktadır. Yazar, eserinde Irak Türkmen halkını baskılayan, zorlayan ve kısıtlamaya çalışan belli başlı güçleri yırtıcı canavarlar olarak belirlemiş, bunları şer ve zulmü temsil eden dört Tanrıça sembolüyle betimlemeye çalışmıştır.

M. Agâh Önen'in "Deniz Rüyası'nı Okurken" (C:9, S:9, s.33) başlıklı yazısı, Nesrin Erbil'in *Deniz Rüyası* adlı yetmiş kadar şiirini içeren eseri hakkında yazılmış bir değerlendirme yazısıdır. İnce bir sembolizmle işlenmiş bu duygulu şiirler, öznel bir nitelikte değil; toplumun tümünü kucaklama amacı güden şiirlerdir. Önen, Erbil'in şiirlerinde Türkçe kökenli birçok sözcüğü başarıyla kullandığı gibi eski sözcüklerin kullanımını azaltırsa daha büyük başarılara ulaşacağını düşünür. Bunun yanı sıra zaman zaman nesre kaçan dizelerinde daha özlü söylemlere yönelmesi gerektiğini belirtir.

R. D. adlı bir yazarın "Vatan Şairi Namık Kemal" (C:11, S:1-2, s.76) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısı, Mevlüt Taha Kayacı'nın Kerkük'te Cumhuriyet Basımevi'nde 1970 yılında çıkardığı eser ve onun tanıtımını yapan bir yazıdır. Namık Kemal'in kişiliğini, vatan ve halk uğrunda verdiği çetin mücadeleleri anlatan bu eser, bu önemli şahsiyeti Irak Türklerine tanıtma açısından büyük bir değer taşımaktadır. R. D., Osmanlıca olarak yazılan bu eserden sonra Kayacı'nın gelecekte vereceği eserleri daha geniş Türk toplumlarına ulaştırabilmek amacıyla yeni yazı ile yazmasını temenni eder.

Ekber Tuzlu, "Dede Korkut Hikâyeleri" (C:12, S:1-2, s.38-40) adlı yazısında destan hakkında kısaca bilgiler verdikten sonra *Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi*'ne yer verir. Ali Marufoğlu, "Ata Terzibaşı'nın Kerkük Horyatları" (C:13, S:3-4, s.26-27) başlıklı yazısında Ata Terzibaşı'nın ilk baskısını 956 H., ikinci baskısını 973 H. yılında yaptığı *Kerkük Horyatları* adlı eseri ve içeriğini konu edinir. İlk baskı ve ikinci baskı arasında yanlış ve eksikliklerin düzeltilmesi ve bilgi bolluğu bakımından büyük farklar olduğunu belirtmektedir. Gazanfer Paşayev ise "Muhabbetten Doğan Eser" (C:13, S:1-2,

s.34-35) başlıklı yazısında Nesimî'nin doğumunun 600. yılı olması münasebetiyle Azerbaycanlı şair Kabil'in yayınladığı iki ciltlik *Nesimî* adlı eserin içeriğinden örneklerle tanıtımını yapar.

Ata Terzibaşı, "Kardaşlık'ın Altıncı Yılı Yazı ve Şiirleri" (C:7, S:1-2, s.23-26) başlıklı yazısında *Kardaşlık* dergisinin altıncı cildinde dergide yayınlanan bazı şiir ve yazılarda gözüne ilişenleri seçmiş ve üzerlerine kısa incelemeler yapmıştır. Örneğin Mehmet İzzet Hattat'ın altıncı cildin birinci-ikinci ortak sayısında çıkan "Figan" başlıklı şiirini ele alır. Millî şuuru yüksek şairin şiirinde geçen "hasret" ve "uşağ" gibi kelimelerin yerli söyleyişe özgü olduğuna dikkat çeker. Bunun yanı sıra hece vezni ile yazılan şiirin bazı dizelerinin sonlarında vezne uyması açısından ufak düzeltmelerde bulunur. Örneğin "*kan çanağı gözüm*" şeklinde geçen dizenin "*kan çanağı gözlerim*" şeklinde yazılmış olmasının diğer dizelerin veznine daha uygun olacağını düşünür.

Reşit Ali Dakuklu'nun altıncı-yedinci ortak sayıda çıkan "Tasavvuf Ne Demektir" başlıklı yazısında Fuzûlî'nin mutasavvıf bir şair olarak gösterilmesinin yanlış olduğunu ve onun insan aşkını terennüm eden bir şair olduğunu belirtir. Fuzûlî'nin eserlerinde tasavvufî beyitlere rastlanır, ancak bunların yalnızca sanat duygusuyla yazılmış olduğunu belirtir. Yine Terzibaşı, aynı cildin beşinci sayısında İzzettin Abdi tarafından yayınlanan "Hak Aldanmaz" adlı hikâyesinin bu alanda hissedilen büyük boşluğu biraz olsun doldurmaya fayda sağladığını belirtir ve hikâye sanatının Irak Türkmen Edebiyatında yeterince gelişemediğinden yakınır.

Terzibaşı, altıncı yıl içerisinde yayınlanan tüm şiirler arasında en beğendiği şiirin Nesrin Erbil'e ait olan ve serbest vezinle yazılmış "Bir Yaprak Düşecek Dalından" adlı şiir olduğunu belirtir. Ardından Nesrin Erbil'in kendi alanında yeni bir ekol yaratan ve önderlik eden bir isim olduğunu düşünür. Terzibaşı'nın her daim yeni anlayışa şiddetle karşı çıkan ve bu tür eleştirilerde başı çeken bir isim olmasına rağmen böyle bir değerlendirmede bulunması, edebiyatta artık yeni anlayışlara yer vermek gerektiğinin kaçınılmaz bir durum olduğunu kanıtlar niteliktedir.

"Şimali Azerbaycan'da Türkmenoloji Araştırmaları" (C:9, S:3, s.24-26) başlıklı yazıda ise Terzibaşı, Azerbaycan Türkü yazarların Irak Türkleri hakkındaki çalışmalarına değinir. İlk olarak Azerbaycan İlimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü direktörü Abdülkerim Ali Zade adlı yazarın *Komünist* gazetesinde "Irak Hatıraları" başlıklı

yazısından bahseder. Bu yazıda Zade, 1959 yılında Kerkük'e yaptığı bir ziyareti hakkında anılarını yazmakla birlikte Irak Türklerini tanıtmış ve horyatlarına yer vermiştir.

Mirza Zade adlı bir yazar, 1961 yılında *İlmî Eserler* dergisinde yayınladığı "Irak Arazisinde Yaşayan Azerbaycanlıların Dili Hakkında Bazı Mülâhazalar" adlı makalesinde Terzibaşı'nın *Kerkük Horyatları ve Manileri* adlı eserinden yararlanmış, Irak Türklerinin dillerinin ağız özellikleriyle ilgili önemli bilgiler vermiştir. Aynı yıl Resul Rıza, *Azerbaycan* dergisinde yayınladığı "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri" başlıklı yazısında yine Terzibaşı'nın *Kerkük Horyatları ve Manileri* adlı eserinden yararlanarak Irak Türklerinde "horyat", Azerbaycan Türklerinde ise "bayati" olarak adlandırılan dörtlükler ve Irak Türklerinin varlığı ile ilgili bilgiler vermektedir. Prof. Dr. Mirza Ağa Kuluzade, Bakü'de 1965 yılında yayınlanan *Fuzûlî'nin Lirikası* adlı eserinde Resul Rıza'nın adı geçen yazısından, Terzibaşı ve Reşit Akif'in *Kardaşlık* dergisinde yayınlanan bazı makalelerinden, Irak Türkleri ve Bayat aşiretinden, Kerkük ve Kerkük horyatlarından bahsetmektedir. Terzibaşı, yazının devamında Gazanfer Paşayev ve Sinan Said gibi yazarların Irak Türkleri hakkında tarih, kültür, edebiyat ve folklor alanlarında yapılmış çalışmalarına yer vermiş ve Azerbaycanlı yazarlara gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkürlerini sunmuştur.

Dergide yayınlanan yazılarla ilgili genel bir değerlendirme yapan bir başka isim, Habib Hürmüzlü'dür. "Bir Yıl da Böyle Geçti (Eleştirme)" (C:10, S:1-2, s.15-17) başlıklı yazısında dokuzuncu ciltte yayınlanan yazılar hakkında bir değerlendirme yapmanın yanı sıra dergide görevli olanların görevlerini ne derece ifa ettikleri hakkında da bazı çıkarımlarda bulunacağını belirterek yazının amacını ortaya koymaktadır.

Derginin bazı sayılarının çift olarak çıkarılması ve bazen yayın tarihinin gecikmesinin nedeni, matbaadan kaynaklı güçlükler ve yazı heyetine yardım edenlerin sayısının azlığıdır. Derginin içeriğinde yer alan konulara genel anlamda bir göz attıktan sonra yazarların büyük çoğunluğunun şiire yöneldiğini belirtir. Metin yazarlığının özellikle hikâye türünün azlığından yakınır ve hikâye yazarlarına çabalarını esirgememeleri çağrısında bulunur.

Irak Türkmen Edebiyatında Mehmet Sadık'tan sonra aruz vezniyle şiir yazan isimlerin başında Osman Mazlum gelmektedir. Hürmüzlü, Mazlum'un şiirlerini son derece kıymetli ve teşbih bakımından eşsiz bulur; ancak şiirini Farsça ve Arapça

kelimelerin bolluğundan biraz arındırması gerektiğini düşünür. Halk edebiyatı konusunda Hürmüzlü, iki değerli şairin adını anar: Mustafa Gökkaya ve Nasih Bezirgân. Gökkaya, halk dili ile çeşitli konularda şiirler yazar. Bezirgân ise toplumun dertleri ve toplum içerisinde görülen yanlış adetleri eleştirme üzerinde yoğunlaşır.

Hürmüzlü, Ali Marufoğlu'nun şairliği, nasirliği, hikâyeciliği ve horyatçılığı üzerinde durarak son derece başarılı ve verimli bir isim olduğunu belirtir. Marufoğlu'nun Türkçe yazdığı şiirlerinde Arapça ve Farsça sözcüklere çok rastlanmaz. Yeni şiir anlayışında çığır açan en önemli iki isim de Nesrin Erbil ve Salah Nevres'tir. Nevres'in serbest vezinle yazdığı şiirleri genel olarak içli ve millî şiirlerdir. İçli şiirlerinin en önemli kaynağı, erken bir zamanda kaybettiği eşidir. Musiki ve ahenk bakımından duyulara hitap eden şiirleri, gün geçtikçe daha güçlü bir nitelik kazanmaktadır.

Derginin Arapça kısmında da eser incelemeleri yapıldığı görülmektedir. Ahmet Mehmet Kerküklü, "Salahattin Hürmüzlü ve Masum Kanlar (Kitap Eleştirisi)" (C:3, S:6, s.19) başlıklı yazısında Hürmüzlü'nün parlak ve derin fikirli bir genç olduğunu, bilim ve edebiyat yolunda yol gösterici ve etkileyici bir kişilik olduğunu belirtmektedir. Söz konusu kitap, Hürmüzlü'nün fikirlerini ve hikâyelerini içermektedir. Bunun yanı sıra Abdülkerim Kasım dönemi, o dönem yaşanan katliamlar ve diktatörlükler ile ilgili hatıralar ve makaleler içerir. Kitap, vatan sevgisi duygusunu okuyucularına fazlasıyla hissettirmektedir. Tevfik El-Fekiki, "Kitap Eleştirisi: Hayaletler ve Gölgeler (Eleştiri ve Tanıtım)" (C:2, S:11-12, s.22-23) adlı yazısında Abdullah Cuburi'nin "Hayaletler ve Gölgeler" adlı eserinde bulunan bazı şiirlerde geçen kelime ve beyitleri ele alarak eleştirilerde bulunur. Örneğin bazı kelimelerin kullanımını pek yerinde bulmaz ya da bazı beyitleri şiirden ziyade düzyazıya daha yakın bulur.

Yahya Cuburi, "Kitap Eleştirisi: Mahmut El-Abta'nın *Bağdat'ta Folklor*'u", (C:3, S:11, s.12-14) başlıklı yazısında Cuburi kitabı beğeniyle karşılamıştır. Beşinci eserini yayınlanan El-Abta'nın ciddi ve kültürlü bir yapısı olduğunu belirtir. Eserin vatana bağlılık, vatandaşa değer verme, komünizm eleştirisi gibi konuları işlediğini bildirir. Şairin de son derece vatanına bağlı olduğunu ve tek derdinin milleti olduğunu belirtir. Muhammet El-Azzavi ise "Yahya Cuburi'nin Yeni Kitabı (Lebid Bin Rabia El-Amiri)" (C:2, S:10, s.12-14) adlı yazısında ilmi ve millî bir araştırmacı olan Yahya Cuburi'nin edebî kişiliğinden bahseder. Cuburi, eserinde şair Lebid Bin Rabia El-Amiri'ye olan

hayranlığını dile getirir ve edebî kişiliğini işler. Lebid, cahiliye döneminin en önde gelen şairlerinden biridir.

Kardaşlık dergisinde çeşitli edebî konular hakkında yazarların birbirleriyle yaptıkları tartışmalar da bulunur. Bu tartışmalar, edebiyat ortamını daha canlı tutması açısından çok önemlidir. Bunun yanı sıra edebî konular hakkında araştırma ve bilgi edinme eylemlerine teşvik etmesi bakımından da son derece faydalıdır.

Ali Marufoğlu'nun "Hece... Hece..." (C:4, S:4, s.29-31) başlıklı yazısı, Ata Terzibaşı'nın dördüncü cildin üçüncü sayısında yayınladığı "Hece Vezni ve Genç Şairlerimiz" adlı yazısına ithafen yazılmış bir yazıdır. Terzibaşı, yazısında Ali Marufoğlu'na da yer vermiş ve Marufoğlu'nun Karacaoğlan'ın bir şiirini yanlış tespit ettiğini öne sürmüştür. Bunun üzerine Marufoğlu, Terzibaşı'nın aradığı mükemmelliği ve kusursuzluğu neredeyse hiçbir halk şairinde bulamayacağını belirtir. Bunun sebebi olarak da halk şiirinin hiçbir zaman aruz vezni gibi belli bir disiplinin altına girmek istememesini gösterir. Marufoğlu, Karacaoğlan'ın şiirleri üzerine Türk Edebiyatının büyük üstatlarından Agâh Sırrı Levend'in, Nihat Sami Banarlı'nın ve Vasfi Mahir Kocatürk'ün de kendi yaptığı tespitlere benzer tespitlerde bulunduklarını örneklerle ortaya koyar. Marufoğlu, Terzibaşı'nın Salah Nevres'in bazı şiirlerinde *"mikroskopla arayıp bulduğu"*, Nesrin Erbil'in bazı şiirlerinde ise *"görmezden geldiği"* yanlışlıkları da eleştirir. Ona göre bazı dizelerde bulunan bir hece fazlalığı veya eksikliği, hece vezninin yanlış kullanıldığı anlamına gelmez. Bunun yanı sıra bunları yanlış olarak görüp ortaya çıkarmak da edebiyata herhangi bir katkıda bulunmaz.

"Örnek Şiirler" (**C:7**, S:11, s.19-20 – S:12, s.23-24) başlıklı iki parçadan oluşan yazısı, Marufoğlu'nun bazı edebî yazılarında örnek gösterdiği üstat şairlerin şiirlerine yer vermesinden dolayı kalem arkadaşları tarafından eleştirilmesi sebebiyle ele alınmıştır. Bu eleştirilerin sebebi de Marufoğlu'nun yeni şiire karşı bazı olumsuz düşünceleridir. Marufoğlu, bir şiirin yeni veya eski anlayışla yazılmış olmasına değil, şiirin sanat ve belagatine önem verdiğini belirterek yeni tarz şiirlerde bu özelliklere rastlayamadığını belirtir. Daha da ileri giderek birçoğunu anlamsız ve örnek gösterilemeyecek kadar *"şiir süprüntüleri"* ve *"maskara sözcükler"* diye niteler. Fuzûlî'nin bir beytini ele alıp açıklamasını yaparak belagat sanatının ancak bu şekilde gerçekleştirilebileceğini belirtir.

Yazının ikinci parçasında ise yine Divan tarzında yazılmış beyitlere ve açıklamalarına yer verir.

Görüldüğü üzere Marufoğlu'nun burada belirttiği fikir ile daha önce aruz vezninin Türk şiirine yakışmadığı ve millî veznin hece vezni olması gerektiği fikri çelişmektedir (Bkz. "Türk Şiirinde Hece"). Bu durumu da edebiyatta yeni anlayışların yerleşmesinin buhran, sancı ve gel-gitlerle dolu süreçler eşliğinde gerçekleşmesi ve Irak Türkmen Edebiyatının Türk Edebiyatındaki yenilikleri geriden takip etmesi ile açıklamak mümkündür.

"Bir Eleştirme" (C:5, S:6, s.19-20) adlı yazısında Marufoğlu, eleştiri işinin çok faydalı bir eylem olduğunu, ancak Irak Türkmen Edebiyatında bu konuda eleştirme gücünün yoksunluğundan ve eleştirme işinin yanlış anlaşılmasından yakınmaktadır. Bu durumun artık bir an önce çözüme kavuşturulması gerektiğini belirtir. Muhammet Hurşit Dakuklu'nun *Türkçeyi Nasıl Öğrenirsiniz* adlı Irak Türklerine yönelik yazılan eserine tenkit mahiyetinde yazılmış bu yazıda eserin bir kitaptan çok, bir sözlük niteliğinde olduğunu belirtmektedir. Eserde değil gençlerin, yaşlıların bile pek duymadığı kelimeler ve karşılıklarının yer almış olmasını eleştirmekte ve bunun yerine günlük kullanılan kelimelerin yer almasına daha çok ihtiyaç duyulduğunu açıklar. Eserde yapılan yanlışlıklara dikkat çeker ve örneklerle düzeltmelerini yapar (Türkçe-Arapça yanlış karşılıklar, yanlış tanımlamalar, Türkçe kökenli karşılıklar kullanmama gibi).

Muhammet Hurşit Dakuklu, Marufoğlu'nun eleştirilerine "Bir Eleştirmeye Karşılık" (C:9, S:1-2, s.29-32) başlıklı yazısıyla cevap verir. Dakuklu, bazı tespitleri için Marufoğlu'na hak vermiştir. Ancak Marufoğlu'nun kendi adına Türkçe dil bilgisine hâkim olmadığı gerekçesiyle yazım kurallarına karışmaması üzerine Dakuklu, iyi bir şair ve yazar olan Marufoğlu'nun kullandığı dilin kurallarını bilmemesine hayret eder.

Marufoğlu'nun eser hakkında daha çok bir sözlük niteliğinde yazıldığı değerlendirmesini Dakuklu, kabul etmeyerek eserini *"Türkiye fakültelerinde okuyacak öğrencilere, Türkiye'ye seyahat edecek vatandaşlara ve Türkçeyi okuyup yazamayan Irak Türkmen halkına"* bir kılavuz olması amacıyla ortaya koyduğunu dile getirir. Dakuklu, yazının devamında Marufoğlu'nun öne sürdüğü bazı önermelere karşı savunmalar yapmaktadır. Örneğin Marufoğlu, "şair" sözcüğü yerine "ozan" sözcüğünü kullanmayı önermiş; bunun üzerine Dakuklu, Nurullah Ataç gibi dilde pek aşırı davranan bir yazarın

dahi “şiir, şair” gibi sözcükleri eserlerinde kullandığını belirtmektedir. Yine “mektup” sözcüğünün karşılığı olarak “betik” sözcüğünü öneren Marufoğlu’na Dakuklu, Ziya Gökalp’ın şu dizeleriyle karşılık vermektedir:

Lisanda sayılır öz

Herkesin bildiği söz;

Ma'nâsı anlaşılan

Lûgate atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,

Yapma yola sapmayız,

Türkçeleşmiş, Türkçedir;

Eski köke tapmayız.

Dakuklu, yazısına son verirken sadeleşme hareketinin birdenbire ve Türk dilinin belli kültürlerden edindiği sözcüklerden tamamen koparak yapılamayacağını; bunun için büyük araştırmalar ve uzun çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmektedir. Dünya üzerinde yaşayan diğer Türk topluluklarıyla özellikle Rus egemenliğinde bulunan Türklerle aradaki bağ ve köprüleri sürekli kılma adına bu, son derece gereklidir.

Edebiyatta eski-yeni çerçevede anlayışların ve akımların tartışıldığı noktada Terzibaşı, ateşli bir Divan Edebiyatı savunucusudur ve eleştirilerini yer yer çok sert biçimde yapar. “Yeni Şiir Üzerine” (C:4, S:7-8, s.35-36) başlıklı yazısında serbest şiir hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Salah Nevres, hece vezniyle veya serbest olarak yazdığı şiirlerinin bir kısmını toplayıp yayınlayacağı kitabı için Ata Terzibaşı’ndan bir önsöz yazmasını istemiş; bunun üzerine Terzibaşı, bu isteği kabul edip Nevres’e gönderdiği yazısında serbest şiir hakkındaki görüşlerine de yer vermiştir. Terzibaşı, serbest şiiri çok basit ve düşük seviyede bir şiir türü olarak görür. *“Gerçek şiirle edebî nesir arasında bir şiir tercümesini andıran bir kalem denemesi, bir şiir taslağı sayılabilen”* bu tür şiirin kolaya kaçma yöntemi olduğunu ve eninde sonunda tarihe gömüleceğini açıkça belirtmektedir.

Yine "Saçma Şiir" (C:5, S:3, s.29-31) adını verdiği yazısında Terzibaşı, serbest şiirin iptidai Türk şiirlerinden olduğunu, dolayısıyla bunu benimsemekle aslında geriye gidildiğini savunur ve bu şiir türünü epey küçümser. Eski Turfan kazılarında bu türün örnekleri mevcuttur ve Reşit Rahmeti Arat, bu örnekleri *Türk Yurdu* dergisinde yayınlamıştır. Terzibaşı da o şiirlerden örnekler vermektedir. Bunların biraz daha düzenlenmiş hâline de Dede Korkut Destanı'nda geçen şiirler arasında rastlandığını belirtir. Serbest şiirin o dönemden yirmi beş yıl önce Ahmet Sutar adında bir şairle Irak Türkmen Edebiyatına girdiğini belirtir ve şiirinden örnek dizeler verir. Türk Edebiyatında da bu türün çok rağbet gördüğünü dile getirerek özellikle Orhan Veli'nin şiirlerine hayran olanları *"zavallılar"* diye niteler. Orhan Veli'nin altı kelimeden oluşan bir şiirinden örnek vererek *"(...) Bu, tamı tamına bir şiirmiş!*" diye eleştirir. Gerçek şiirin zor ve yetenek işi olduğunu belirterek serbest şiir yazanların yeteneğe ihtiyaç duymadığını dile getirir. Bu nedenle şiir yazanların sayısının şiir okuyanları geçtiği bir hâl mevcuttur. Serbest şiirin yeterli derecede olmasa da iyi örneklerine rastlanmaktadır. Nazım Hikmet'in serbest şiirlerinden örnek verir, ancak onun da asıl şöhretini gerçek kafiyeli ve ahenkli şiirleriyle elde ettiğini belirtir. Terzibaşı, serbest şiiri millî duyguları yansıtamaması yönünden de olumsuz bir şekilde eleştirir.

Terzibaşı, yine "Yazı Yazanlarımız, Şiir Düzenlerimiz" (C:2, S:1, s.26-29) adlı yazısında eline her kalem alanın yazar ya da şair olamayacağından yakınır.

Salah Nevres de şiirde yeni anlayışların en önemli temsilcilerinden biri olarak eski-yeni tartışmalarına katılmıştır. "Eski ve Yeni Şiir" (C:6, S:12, s.26-27) adlı yazısı, Ata Terzibaşı'nın yeni şiir anlayışını "saçma şiir" şeklinde nitelemesi üzerine kaleme alınmış bir savunma yazısıdır. Eski anlayışı benimseyenlerin yalnızca kendi çerçevelerinden bakarak her şeyi eski ölçülere göre değerlendirmelerini yanlış bulur. Onlara bu noktada saygı duyduğunu ancak artık bir adım geri çekilip yeni kuşaklara yol vermeleri gerektiğini belirtir.

Nevres'e göre çağa ayak uydurmak ve çağın yeniliklerinden geri kalmamak gerekir. Bunun yanı sıra köklü bir geçmişi bulunan Türk milleti, kendi temiz ve zengin dili dururken neden "*yabancı dillerin dilencisi*" olmayı tercih etsin, diye açık ve net bir soru sorar. Osmanlıcanın üç dilden oluşan karma yapısının kendi dil ve kültürlerine uymadığını ve ona göre Türkçe ile yazılan kısa bir horyatın yabancı kelimelerle

donatılmış yüz beyitlik şiirlerden daha kıymetli olduğunu belirtir. Fuzûlîler, Bakîler, Nedimler, Nevresler elbette kıymetlidir ve okunmalıdır. Ancak artık onların devri kapanmış ve kalıpları artık geçerliliğini yitirmiştir. Eski şiir taraftarı olanlardan artık yüzlerini yeniliklere çevirmelerini rica eder ve dünya edebiyatına açılmanın artık Divan edebiyatına takılı kalmakla mümkün olmayacağından yakınır.

Dergide şiir konusunda gelinen noktaların olumsuz olarak eleştirildiği metinler de bulunmaktadır. Verdi Kankılıç, Latin harfleriyle yayınladığı "Türk Şiirinin Perişan Hâli" (C:8, S:8-9, s.54-55) başlıklı yazısında Türk şiirinin millileşme yolundan saparak taklitçi bir kimliğe bürünmesinden ve uydurma dizeleri bir araya getirerek şair olduğunu düşünen kişilerden yakınır. Bu tür kişilere *"Türk şiirini küçülte küçülte şeker kâğıtlarındaki tekerlemelerden daha adi bir seviyeye ve ruhunu boza boza hela duvarlarındaki çirkin yazı seviyesizliğine düşüren ozancıklar"* diyerek sert eleştirilerde bulunur. Gerçek şairlik ölçütünün eser çokluğu değil, kalite olduğunu belirtir.

Fuat Hamdi ise "Bugünkü Şiirimiz" (C:10, S:7-8, s.28) adlı yazısında *Kardaşlık'*ta yayınlanan şiirlerin Fuzûlî'nin açtığı melankolik çığırın boğucu ve göstermelik bir niteliğine büründüğünü belirtir. Hamdi'ye göre bir şair kendi iç dünyasına eğilebilir ancak o dünyanın boğuculuğunu başkalarının üzerine çökertme hakkı yoktur. Bu durum, özellikle kalkınma ve kıpırdanma çabalarında bocalayan bir toplumu olumsuz yönde etkiler. Toplumsal sorunlara hiçbir faydası olmayan bu tür şiirler, özellikle gençleri uyuşturur ve zehirler. Hamdi, şairlere yeni edebî akımları takip ederek realist olmalarını ve kendilerinden çok toplumu düşünerek konularını hayatın özünden seçmeleri gerektiğini tavsiye eder. Bu noktada Namık Kemal'in örnek alınması gereken bir şahsiyet olduğunu belirtir.

"Edebî Sohbetler" (C:6, S:6-7, s.51) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında Terzibaşı, bir konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Geçmiş sayılarda Hıdır Lütfi'nin "Fuzûlî Kimdir" başlıklı bir yazısında Fuzûlî'nin bilinmeyen doğum tarihi ile ilgili bilgi veren ve Fuzûlî'nin yazdığı düşünülen

Bir bahar idi çiçekler dalmış idi şebneme

Şen idi gülşen bugün bülbül ederdi zemzeme

beytinin Mehmet Sadık tarafından onaylandığı belirtilmiştir. Ancak Terzibaşı, bu beyitlerin Mehmet Sadık tarafından "*düzülmüş ve halka öylece yutturulmuş*" olduğunu belirterek sert bir eleştiri yapmaktadır. Hatta şiirin devamının da arşivinde olduğunu belirterek metnine eklemiştir:

Lâleler güller çiçeklerle gülerdi zevk ile

Yel eserdi ruh verirdi neşesi her ademe

Her ne parem varıydı yanımda verdim muhbire

Kendini gark eyledim dinare hem de dirheme

Terzibaşı, "*şiir sanatından anlayan her bireyin bu sözlerin Mehmet Sadık'ın ağzından çıkma*" olduğunu kolayca anlayabileceğini belirtir. Bunun üzerine *Kardaşlık* dergi ekibi, yazının sonuna Terzibaşı'nın bu iddiasına karşılık Mehmet Sadık'tan bir cevap beklediklerini eklemiştir.

Derginin Arapça kısmında da Habib Hürmüzlü ve İbrahim Dakuklu arasında geçen bir edebî tartışma göze çarpmaktadır. Habib Hürmüzlü, "Kitap Eleştirisi – (İbrahim Dakuklu, Türkmen Halk Edebiyatı)" (C:2, S:9, s.18-20) başlıklı yazısıyla Dakuklu'nun eseri hakkında değerlendirmeler yapar.

Irak Türklerinin geniş bir tarihi, edebiyatı, kültürü ve kahramanlıkları vardır. Bu bilgiler uzun süre düğümlenmiş birer sayfa gibi kalıp herkesçe bilinmese de zamanla Irak Türklerini dünyaya tanıtmak için görev üstlenen kişiler doğmuştur. Bu noktada birçok makale ve araştırma yayınlanmıştır. Dakuklu, bahsedilen eserinde Türkmenlerin tarihini, folklorunu ve edebiyatını anlatır. Kitap iki bölüme ayrılır: "Anonim Halk Edebiyatı" ve "Yazarı Belli Olan Halk Edebiyatı". Folklor, yazarı belli olmayan edebî eserlerin anlatıldığı bölümde yer almaktadır. Hürmüzlü, bu makalede "Anonim Halk Edebiyatı" bölümünü ele alır. Bu bölüm, iki kısma ayrılır ve ilk kısmı üçe ayrılır: İlk madde, Irak Türkleri tarihini ve Irak'a göç etmelerini ele alır. İkinci madde, Türkmen dilini anlatır. Edebî ve kültürel dil olarak Kerkük Türkmencesi kullanılmıştır. Ancak Hürmüzlü, edebî ve kültürel dil olarak Türkiye Türkçesinin kullanılmasını daha uygun bulduğunu dile getirir. Üçüncü madde, Türkmen Edebiyatı konusunu işler. Türkmen Edebiyatı, XX.

yüzyılın ilk yarısına kadar Divan edebiyatı etkisinde kalmış, ancak devrimden sonra üzerindeki tozları atmış, yenileşme ve yaratıcılık çağına girmiştir.

"Anonim Halk Edebiyatı" bölümünün ikinci kısmı halk masalları, efsaneler ve destanları anlatır (örneğin Dede Korkut Destanı). Bu masal, efsane ve destanlarda Türkmenlerin kahramanlıkları konuşulur. Konularına göre tarih, sevgi, kurmaca, din ve eğitim masalları olarak ayrılır. Masalların psikolojik analizleri yapılır. Masal kahramanlarının kimi zengin sınıftan olur ve tek derdi ava çıkmaktır. Bazıları da yoksul kesimden olur. Hürmüzlü, burada Dakuklu'nun milletin şansa olan inancını dile getirdiğini söyler. Dakuklu, aynı zamanda masallarda geçen kadın ve hayvan kahramanları da ele alır. Hürmüzlü, Dakuklu'nun eserinde masalları daha kısa analiz etmesinin daha uygun olduğunu düşünür. Irak Türkmen masallarından Ferhat ile Şirin, Zümrüdüanka, Hıdır İlyas masallarını örnek verir.

Dakuklu, halk şarkılarını da ele almıştır. Konuları genellikle gurbet, acı, korku ve yoksulluktur. Dakuklu, bir Türkmen halk sanatı olan horyatı da ele alır. Horyat kelimesinin kökeni ve tarihinden bahseder, türlerini ele alır. Eserde halk atasözlerine ve örneklerine yer verilir.

İbrahim Dakuklu ise "Eleştiriye Cevap (Türkmen Halk Edebiyatı)" (C:2, S:10, s.8-9) adını verdiği yazısı ile Habib Hürmüzlü'nün eleştirilerine cevap verir.

Son yıllarda özellikle Temmuz devriminden sonra Irak'ta kültürel mirasları toplayıp yazıya geçmeye yönelik büyük çalışmalar başlamıştır. Önde gelen edebiyatçı bir grup Irak'ın güney köylerine ziyaretlerde bulunmuş ve edindikleri kültürel miras bilgilerini makalelere toplamaya başlamışlardır. Danışmanlık Bakanlığı, folklor merkezi kurmuş ve bu merkezlerde folklor içerikli yayınlar (kitap, dergi gibi) yapmışlardır. Irak Türkmen Halk Edebiyatı da Irak Türkmen halkının içinden çıkarak gelişmiştir ve İslâmiyet'ten önceki Sözlü Türk Edebiyatının bir uzantısıdır. Ancak tarihi oluşumuna bakıldığında bu noktada yeterli derecede bilgi mevcut değildir, yalnızca İslâmiyet'ten önceki ilkel Türkmen toplumu içerisinde oluştuğu bilinmektedir.

Irak Türkmen Halk Edebiyatı; halk hikâyeleri, halk destanları, şarkılar, edebiyat terimleri ve dinî edebiyat içerir. Dakuklu, eserini iki bölüme ayırdığını, ancak geçen sayıda Hürmüzlü'nün eleştirisinde kitabın ikinci bölümünü (Yazarı Belli Olan Halk

Edebiyatı) itibar almadığını belirtir. Çünkü Hürmüzlü, bu bölümün konusunun aslında birinci bölümün (Anonim Halk Edebiyatı) konusu olduğunu belirtmiştir (folklor konuları, anonim halk edebiyatının konusudur). Ancak Dakuklu, kitabında tasnif ettiği üzere örnekler vererek Hürmüzlü'nün aksini savunur.

Hürmüzlü, şarkılar kısmında yer alan "Genç Osman" şarkısının Irak Türkmen Edebiyatına ait olmadığını, "Ben Sana Çiçeksin Diyemem" şarkısının da çocuk şarkısı olmadığını belirtir. Dakuklu, Genç Osman'ın IV. Murat'la beraber Bağdat'ın fethi zamanında Bağdat'a gelerek savaştığını ve şehit düştüğünü belirtir. Bunun üzerine birçok Türkmen köyünde Genç Osman'ın kahramanlıklarını anlatan hikâyeler söylendiğini dile getirir. Bunun yanı sıra "Ben Sana Çiçeksin Diyemem" şarkısı için, bir Mısır dergisinde İbrahim El-Fehham adlı yazarın bu şarkının metnini Türk Çocuk Edebiyatına örnek verdiğini gösterir.

Hürmüzlü, Dakuklu'nun eserinde "horyat" kelimesinin kökeninden bahsederken iddia ettiği bilgileri ispat etmediğini belirtir. Ancak Dakuklu, verdiği bilgilerin kendi yorumu olmadığını, Hicri Dede'den alıntılar olduğunu söyler.

Kardaşlık dergisinde edebiyat konularının tartışıldığı yazılar arasında öncelikle edebiyat sanatının anlamı ve ekseni üzerinde durulmuştur. Edebiyatın hayata dair her şeyi içinde barındırdığı ve bir ayna gibi yansıttığı konusunda bir fikir birliği içinde bulunulur. Ancak bunu görebilmek için kalp gözüyle bakmak gerekir. Irak Türklerinin edebiyat sanatı hakkındaki düşüncelerini gösteren bu yazıların genelinde edebiyatın amacının insan hayatını dile getirmek ve çözümlemek olduğu görülür. Bu sayede insanın kendini, çevresini ve değerlerini tanıması sağlanır. Edebiyat sanatı ve bilimi ile uğraşanlar, bu kapsamda önemli görevler üstlenmişlerdir. Edebiyat iyiyi, güzeli ve doğruyu gösterir. Irak Türklerine göre bu sanatı hakkıyla icra edenler, en başta vicdanının sesini dinleyenlerdir.

Edebiyat konuları ile ilgili ortaya konan çalışmalar kapsamında edebiyat tarihi veya çeşitli eserlerle ilgili yapılan incelemeler de Irak Türkmen Edebiyatının Türk Edebiyatını takip seyri ve Irak Türklerinin edebiyata bakış açısı hakkında önemli ipuçları ve bilgiler vermektedir.

Edebî eleştiriye gelince dergideki yazarlar, bu eylemin Irak Türkmen Edebiyat ortamında fazlaca yanlış anlaşılmalara maruz kaldığını belirtmişler; gerçek anlamı ve değeri üzerinde durmaya çalışmışlardır. Ayrıca yazarlar, her fırsatta Irak Türkmen Edebiyatının yeteri kadar gelişemediğini dile getirerek realist bir tavır sergilemiş, bu sanatın Irak Türklerinde çok daha ileri seviyelere taşınması gerektiğini devamlı telkin etmişlerdir.

Irak Türkmen Edebiyatında edebiyat türleri arasında en çok gelişen tür, şiirdir. Şiir alanında diğer türlere göre daha çok eser verilmiş ve çalışmalar yapılmıştır. Diğer türlerin şiir kadar gelişememesinin altında birçok siyasî neden yatmaktadır. Şiir sanatı, insan ruhunun inceliklerinde gizlidir. Şair olabilmek için bu incelikleri ruhsal yapıda barındırabilmek gerekir. İki dizeyi bir araya getiren herkesin şair olamayacağı konusu üzerinde durularak gerçek bir şair veya sanatçı olabilmenin gereklilikleri üzerinde tartışılmıştır. Bu sayede Irak Türklerinin şiir sanatına bakışı ve verdikleri değer, gün yüzüne çıkmaktadır.

Şiir sanatı, şiirin önemi ve şiirde işlenen konuların yanı sıra Irak Türklerinin geleneksel bir unsuru hâline gelen horyat nazım biçimi ve şiirde kullanılan vezinler ele alınmış, vezin konusu üzerinden eski-yeni edebiyat tartışmaları alevlenmiştir. Kimi Divan Edebiyatı anlayışı ve aruz veznini yüceltirken kimi de bu anlayışın artık geçmişte kalması gerektiğini savunarak yeni akımlara doğru yol almak gerektiğini salık vermiştir. Bu noktada *Kardaşlık* dergisi, edebiyat tartışmalarının yapılabilmesi ve canlı tutulmasını sağlaması yönünden Irak Türkmen Edebiyatı için eşi bulunmaz bir platform olmuştur.

C. DİL KONULARI ÜZERİNE YAZILAR

Irak Türklerinin mücadelesini ettiği ve en çok karşılaştığı problemlerden biri yazı dili konusu olmuştur. Ana dillerinde eğitim görme hakkından çoğunlukla yoksun kalan Türkmenler, yazı dillerinin hangi dil ekseninde veya hangi harflerle yazılacağı konusunda fırtınalı dönemler yaşamışlardır. Bazen Türkiye Türkçesini temel almışlar, bazen de yerel ağız özelliklerinin ön plana çıktığı bir dil kullanmışlardır. Latin harflerini her ne kadar öğrenmeye ve kullanmaya çalışsalar da bu, çok sınırlı bir çerçevede kalmış; çoğunlukla Arap harflerini kullanmak zorunda kalmışlardır. Çünkü 1920'lerde gerçekleşen İngiliz

işgalinden beri ve sonraki iktidar dönemlerinde Irak Türklerinin Türk dünyasıyla aralarındaki bağı koparmak amacıyla Latin harflerini kullanmaları çoğunlukla yasaklanmıştır.

Kardaşlık dergisinde Irak Türklerinin yazı dili konusu çokça tartışma ortamı yaratmıştır. Kimi zaman yazarlar konu ile ilgili bilgi ve çözüm önerileri sunmuş, kimi zaman da genele yayılmış olan yanlış kullanımlarla ilgili düzeltmeler yapmaya çalışmışlardır. Bu durum, ister istemez beraberinde fikir ayrılıkları getirmiş ve çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmıştır.

İzzettin Abdi Bayatlı, "Eski Yazıda İmlâ Güçlüğü" (C:1, S:3, s.38,39) adlı yazısında Irak Türklerinin yazı dilinde en çok karşılaştığı problemleri maddeler hâlinde sıralar ve çözüm önerileri sunar (Osmanlıcadaki kaf-i nûnî (ڭ) harfi ile yazılan "n" sesinden doğan yanlışlıklar, Arap alfabesinin Türkçedeki seslerin -özellikle ünlü harflerin- tamamını karşılamaması veya Arapça ve Farsça dil kurallarının ağır bastığı bir yazıda Türkçe kökenli kelimelerin bu kurallara bir türlü oturmaması gibi). Bayatlı, "Gene İmlâ Güçlüğü" (C:2, S:2, s.44-46) adlı bir başka yazısında ise benzer konular üzerinde tartışmakla beraber diğer dergi yazarlarının bu konular hakkındaki görüşlerine de yer verir.

Dil konusunda çözüm önerisi sunan yazılardan biri de Sadi Irmak'ın "Türkçe Sevgisi" (C:2, S:5, s.34-35) başlıklı yazısıdır. Dilin milletin varlığını şekillendiren ve onu bir arada tutan yegâne unsur olduğunu belirttikten sonra Türk dilinin ne kadar köklü ve zengin bir dil olduğunu anlatır. Yalnız Irmak'a göre Türkçede kelime hazinesi darlığı ve yeni kelimeler yaratılması gerektiği gibi eksiklikler mevcuttur. Bunun yanı sıra Türkçe, bu eksiklikleri gidermek için yeterli altyapıya sahiptir.

Nefi Demirci, "Yazımız Hakkında" (C:4, S:7-8, s.37) adlı yazısında Irak Türklerinin kullandığı Türkçenin hangi alfabeyle yazılacağı konusuna değinir. Buna göre Arap alfabesinin kullanımından vazgeçilip artık Latin alfabesinin kullanılması gerektiğini belirtir. *"Toplumsal yaşayışın, edebiyatın, geleneklerin vs"* dile getirildiği ortak bir yazı diline ihtiyaç duyulduğuna ve bunun için en uygun olanın Latin harfleriyle kullanılan Türkçe olduğuna kanaat getirir.

İbrahim Kafesoğlu, üç parça olarak yayınlanan "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti" (**C:10**, S:7-8 s.18-19 – S:9-10, s.23-25 – S:11, s.14-16) başlıklı yazısında XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un büyük lügatinde geçen "Türkmen" kelimesinin etimolojik kökeni hakkında bazı bilgiler verdikten sonra Irak Türkleri ile ilgili tarihî bilgilere de yer verir.

Şakir Sabır Zabit, tefrika hâlinde yayınladığı ve dört parçadan oluşan "Türkmen, Tercüman Değil" (**C:1**, S:10, s.36-37 – S:11, s.28-30 – S:12, s.32-34 – **C:2**, S:2, s.38-40) adlı yazı dizisinde "Türkmen" ile "Tercüman" kelimesinin zaman içinde karışarak birbirlerinin yerine kullanılması durumuna ve yanlışlığına açıklık getirir. Seride Türk ve dünya kaynaklarından bazı dilci ve tarihçilerin eserlerini ve sözlüklerini baz alarak yaygınlaşan bu yanlışlığın önüne geçmeye çalışır. Ali Saib ise "Türkman mı, Türkmen mi?" (C:11, S:1-2, s.39) başlıklı yazısında Oğuz Türklerinin en büyük boylarından biri olan Türkmenler hakkında bilgi verir ve doğru söyleyişin "Türkman" değil, "Türkmen" olduğunu belirtir.

Dildeki yanlış kullanımlara değinen bir başka isim, Rıfat Yolcu'dur. "Dilsizlik Derdi" (C:2, S:4, s.34-35) adlı yazısında bazı yanlış kullanımlara örnekler verirken Irak Türkmencesinin karışık ve ortada kalmış bir dil olduğundan yakınır. Şekibe Vandavi, "Dil Araştırmaları Üzerine" (C:2, S:7, s.41) adlı yazısında Rıfat Yolcu'nun söz konusu makalesine karşı duyduğu beğeniyi dile getirir. Özellikle Türkmen kızlarının Türkiye Türkçesi konusunda eğitilmesi gerektiği ve imlâ problemlerinin çözülmesi gerektiğini belirtir.

Üstat Ata Terzibaşı, altı parça olarak tefrika ettiği ve Latin harfleriyle yayınladığı "Dil Sürçmeleri" (**C:6**, S:1-2, s.60 – S:3, s.46 – S:4, s.47 – **C:7**, S:3, s.35 – S:5, s.45-46 – S:11, s.46) başlıklı yazı dizisinde Irak Türkmen dilindeki yanlış kullanımlardan bahseder ve bununla ilgili örnekler verir. Örneğin Türkmence bir kelimede "a, ı, o, u" kalın sesleri ile "e, i, ö, ü" ince sesleri aynı anda bulunmaz. Buna göre "Kardeşlik" kelimesinin Türkmenceye uymayarak doğru kullanımının "Kardaşlık" olduğunu belirtir.

Terzibaşı, aynı yazıda bazı Arapça kelimelerin Türkçeye geçerken yanlış anlamlara büründüğünü belirtir ve örnek verir: "Rana" adı, aslında "güzel" anlamına değil, "ahmak" anlamına gelmektedir. "Şafak" sözcüğü, Arapçada güneşin kırmızılığı anlamına gelir ve gurup vaktini işaret eder. Terzibaşı, Türkçede de kullanılan bu

kelimenin "gecenin son alacakaranlığı" karşılığına gelmesinin yanlış olduğunu belirtir. Ayrıca Mehmet Âkif Ersoy'un İstiklâl Marşı'nın ilk mısrasında kullandığı "şafak" sözcüğünün gurup vakti anlamına gelen doğru bir ifadeyle kullanıldığını dile getirir. Nitekim aynı mısrada geçen "al" sözcüğü, bu kanıyı doğrulamaktadır.

Yazıda Irak Türkleri arasında kadın veya erkeğe verilen isimlerden bazılarında (özellikle Arapça kökenli olan isimlerde) muayyen biçimlerde değişiklikler yapıldığı belirtilir. Bunların büyük bir kısmı, çocuklukta sevgi ifadesini göstermek için kullanılsa da yetişkinlikte de kullanılmaya devam etmiştir: Abdurrahman→Ebeh, Behiye→Behe, Fatma→Fata, Hüseyin→Hüse, Osman→Üse, Şerif→Şefe, Zübeyde→Zibe gibi. Bunun yanı sıra Irak Türkleri, bazı isimleri kendi yerli şiveleri ile ve ufak değişikliklerle telaffuz etmektedirler: Tevfik→Tofik, Yusuf→Yüsüf, Yunus→Yünüs gibi.

Yine Terzibaşı, "Alfabe Kitabı ve Tavsiyelerimiz" (C:11, S:3-4, s.17-20) başlıklı yazısında bazı önermelerde bulunur. 24 Ocak 1970 yılında Irak Devrim Komuta Konseyi tarafından Irak Türklerine bazı kültürel haklar verilmiştir. Bu haklar arasında ilkokullarda Türkçe eğitim görme hakkı da yer almaktadır. Buna istinaden ilkokul öğrencilerine yönelik bir alfabe kitabı hazırlanmış; ancak Terzibaşı, kitapta bazı hatalar tespit etmiş, gelecek baskılarda bunların düzeltilmesi için yanlışları maddeler hâlinde sıralamıştır: Dil kullarına aykırı kullanımlar, yazarların düştüğü çelişkiler, eski imlâ hususunda mevcut ölçülere bağlanmamak gibi hatalar mevcuttur.

Terzibaşı, alfabe komitesinde bulunan üyeleri kendi başlarına imlâ kuralları koyma konusunda sertçe eleştirir. Büyük şahsiyetlerin bile böyle haddini aşan hareketlerde bulunma hakkı olmadığını düşünür.

Kardaşlık dergisinde yazı veya konuşma dili ile ilgili yayınlanan yazılar, zaman zaman çeşitli yönlerden halkı bilgilendirme amacı güder. Örneğin Ata Terzibaşı, "Sağır Kef" (C:1, S:12, s.26-27) adlı yazısında Osmanlı alfabesinde kullanılan 'kaf-i nûnî' harfinin kullanım alanları ve çeşitleri hakkında örneklerle birlikte bilgiler verir. "Yazı Dili, Konuşma Dili" (C:2, S:4, s.26-27) adlı yazısında ise Arapçada ve Türkçede yazı dili ile konuşma dilinin yakınlığı arasında karşılaştırmalar yapar. Arapçada yazı dilinin avam dilden epey farklı olduğunu, Türkçede ise birbirine çok yakın olduğunu söyleyerek bunun dilin kıymetini belirleyen önemli bir unsur olduğunu savunur. Buna göre bir dilin imlâsı ile konuşması birbirine ne kadar yakınsa o kadar kıymetli bir dildir. Yazının devamında

Irak Türkmencesinin Azerbaycan Türkçesi ile yakınlığından, birbirleriyle ikiz kardeş gibi olduklarından bahseder ve *Dede Korkut* hikâyelerini Türkçe için bir anayasa kitabı olarak sayar.

Terzibaşı'nın genel bir inceleme yaptığı "Irak Türkmen Edebiyatına Toplu Bir Bakış" (C:11, S:6-7, s.20-22) adlı yazısında edebî konulardan ziyade sözlü ve yazılı dil konuları üzerinde daha çok durulmuştur. Bu nedenle yazı, bu başlık altına alınmıştır. Fuat Köprülü ve birçok edebiyat tarihçisi, Irak, İran, Kafkasya ve hatta Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kullanılan edebî lehçe için "Azerî" tabirini uygun görmüş; ancak eski tarih yazarları, bu bölgelerde bulunan Türkler için "Türkmen" sözünü kullanmışlardır.

Irak Türklerinin geçmişten gelen sözlü edebiyat dili, bugün Irak Türklerinin kullandığı lehçenin aynısı olmakla birlikte yazı dili, Osmanlı Türkçesi olmuştur. Dolayısıyla XVI. yüzyılda batıya yönelen Osmanlıcanın çizgisini takip etmiştir. Irak Türkleri, yazı dilinde sadeleşme hareketlerine tam olarak 1958 yılında yayın hayatına başlayan *Beşir* gazetesi ile başlamıştır. Ardından 1961 yılında yayın hayatına başlayan *Kardaşlık* dergisi, bu gelişimi zirveye çıkarmıştır. Irak Türklerinin bugünkü edebiyat ve halk dili, tamamıyla Türkmencedir. Bu lehçe, Azerî ve Güneydoğu Anadolu lehçelerine çok yakındır.

"Kültür ve Dil-Irak Türkleri ve Dil Özleştirmesi" (C:8, S:3, s.47-49) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında Terzibaşı, yine Irak Türklerinin konuşma ve yazı dili üzerinde durmuştur. Irak Türklerinin konuşma dili, II. Dünya Savaşı yıllarına kadar olan süreçte okullar ve mahalle mekteplerinde zaman zaman Türkçe eğitim görebilmeleri dolayısıyla belli bir oranda sade ve arı bir dil sayılır. Ancak daha sonra eğitim dilinin zorunlu olarak yalnızca Arapça olarak uygulanması, konuşma dilinde de çokça Arapça kelime kullanılarak Irak Türkmencesinin saflığını bozmaya başlamıştır.

Yazı dilinde ise konuşma dilinin aksine her daim bir Arapça ve Farsça etki mevcut olmuştur. Ancak Terzibaşı, 1950'li yıllarda *Kerkük* gazetesinde sadeleştirilmiş bir dille yazılar yazmaya başladığında son derece olumlu tepkilerle karşılaştığını belirtmektedir. Burada Terzibaşı'nın Türkçe karşılığı olan Arapça ve Farsça kelimelerden kurtularak sadeleşme akımını desteklemesi, yeni anlayışlara karşı gösterdiği sert tepkilerin aslında zamanla yumuşadığını göstermektedir.

Yazı dilinde sadeleşme çabası yolunda Terzibaşı, belli başlı noktalara dikkat ettiğini belirtir: Daha önceden konuşma dilinde var olup yazıda kullanılmayan sözcükleri kullanmaya başlaması, Türkiye Türkçesinde ortaya atılan yeni kelimelerden kendi diline uygun bulduğunu kullanması veya eski kitaplarda geçen Türkçe kökenli unutulmuş sözcükleri kullanarak tekrar hatırlatması gibi noktalara çeker. Dilde sadeleşmenin önemine ve faydasına değinen bir diğer isim, "Türkçenin Özelliği" (C:10, S:4-5, s.17-18) başlıklı yazısıyla Ali Marufoğlu'dur.

Muhammet Hurşit Dakuklu, "Konuşma Dili ile Yazı Dili Arasında Bir Karşılaştırma" (C:13, S:12, s.20-22) başlıklı yazısında Irak Türklerinin kullandığı ve Türkçenin batı bölümünün kollarından biri olan dilin bazılarının yanlış tabiriyle "Türkmen lehçesi" değil, Anadolu lehçesi ile Azerbaycan lehçesi arasında bir yerde olduğunu savunur. Ancak büyük ölçüde Azerbaycan lehçesine yakınlık gösterir. Bazı kelimeler, yazıda ve konuşmada farklı şekillerde kullanılır. Dakuklu, burada bu kelimelerden birçok örnek verir:

Yazı dillinde: *erişte*

Konuşma dilinde: *herişte*

Yazı dilinde: *taban*

Konuşma dilinde: *dabban*

Yazı dilinde: *buğday*

Konuşma dilinde: *buğda*

Dergide dil alanında yayınlanan yazıların bir kısmında Türkçe ile Arapça arasındaki bağlar, etkilenmeler ve Türkiye Türkçesini öğrenmenin yolları ile ilgili noktalara değinilmiştir. Örneğin Aydın Kuran, Latin harfleriyle yayınlanan "Kültür ve Dil: Bağdat Konuşma Dilindeki Bazı Türkçe Kelimeler" (C:10, S:7-8, s.45-49) başlıklı yazısında ilk olarak Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılmış bazı eserlere değinir. Ardından Bağdat halkı tarafından kullanılan 300'den fazla Türkçe kelimeye yer verir.

Ata Terzibaşı "Arapçada Kullanılan Türkçe Kelimeler" (C:6, S:8, s.1) adlı Arapça olarak yayınladığı yazıda Türkçenin çok açıklayıcı ve kusursuz bir dil olduğu için İslâm âleminde yaygınlık kazandığını belirtir. Hem konuşma hem de yazı diline Türkçe sözcükler ve terimler çokça yerleşmiştir. Bunlara örnek verir: "paşa, bey, efendi, ağa, kışla, saray, tapu vs." Yazının devamında Terzibaşı, Türk şairlerinin Türk dil bilgisine uymayan bazı Arapça sözcükleri kullanmalarını eleştirir. Bu hareketin dili daha da zenginleştirdiği düşüncesini yanlış bulur. Başka yanlışlıklara da değinir: Örneğin "usul" kelimesi Arapçada çoğunluk anlamı veren bir kelimedir. Ancak Türkçede tekil anlam veren bir kelime olarak kullanılmıştır ve bu yanlıştır. Çünkü 'usuller' olarak kullanıldığında çoğul anlam veren bir kelimeye yine çoğul eki getirilerek yanlış bir kullanıma neden olmuştur.

Abbas Azzavi de Arapça olarak yayınlanan "Türk Dilinin Arap Edebiyatına Etkisi ve Etkilenmesi" (C:1, S:11, s.2-3) adlı yazıya dillerin birbirlerinden etkilenme ve bu şekilde gelişme durumunu tartışmakla başlar. Ardından Türklerin tarihine ve tarih boyunca Araplarla olan bağlarına değinir.

Kardaşlık ekibi, "Türkiye Türkçesini Nasıl Öğrenirsin?" (C:1, S:4, s.8) başlıklı Arapça olarak yayınladıkları yazıda Türkiye Türkçesinin kısaca yazı dili tarihinden bahseder (önce Arap harfleri, sonra Latin harfleri ile yazılması). Arapçada olmayıp yalnızca Türkçede olan ve Türkçede olmayıp yalnızca Arapçada olan harfleri örneklerle gösterir (p, ç, g), (ث, ذ, ض, ظ, ع, ح, خ). Bu harflerin diğer dilde yerine geçebilecek harfleri de gösterir. Ardından Arapçadaki harekelerden bahseder.

Abdülkadir Süleyman'ın "Her Dil Bir İnsandır" (**C:4**, S:5, s.2-3 – S:6, s.2-4 – S:7-8, s.2-3 – S:9, s.4-6 – S:10, s.18-19 – S:11, s.6-7 – S:12, s.6 – **C:5**, S:1-2, s.4-5 – S:3, s.4-6 – S:4, s.14-16 – S:5, s.4-5 – S:6, s.10-11 – S:7-8, s.18-19 – S:9, s.10 – S:11-12, s.14-17 – **C:6**, S:1-2, s.4 – S:3, s.18 – S:4, s.12-13 – S:5, s.14-15 – S:6-7, s.12-13 – S:9, s.11-12 – **C:11**, S:1-2, s.15 – S:3-4, s.4-5) başlıklı yirmi üç parça olarak tefrika ettiği ve Arapça olarak yayınladığı yazı dizisi, adeta Türkiye Türkçesini öğreten bir kitapçık hâline dönüştürülebilecek niteliktedir. Diziye dilin önemine değinmekle başlar. Dil, insanlar arası anlaşmayı sağlayan yegâne bir varlıktır. İnsanların birden fazla dil öğrenmesi gerektiğini tavsiye eder, çünkü gelişme ve ilerleme için bu gerekli bir adımdır. Ardından yazar, yeni bir dil öğrenmenin yolları hakkında kısaca bilgiler verir. Yazının devamındaki

parçalarda Türkiye Türkçesini öğrenmek için bazı tavsiyeler verir. Türkçe dil bilgisi kurallarını maddeler. Türkçe-Arapça karşılığı olan sözcükler öğretir ve okuyuculara örnek Türkçe şiirler sunar.

Hilmi Osman, Arapça olarak yayınlanan "Dünya Dillerine Bir Bakış" (C:2, S:8, s.12-13) başlıklı yazıda genel bilgiler verir. Dil bilim adamlarına göre dünyada 2796 farklı dil vardır ve bu diller farklı gruplara ayrılır. Her biri, bir köke bağlıdır. Tüm dillerin oluşumu ve insanların bu yolla milletlere bölünmesi, uzunca asırlar almıştır. Her bir dilin telaffuz, gelişme ve müfredat yönünden kendine has özellikleri vardır. Bu noktada Alman dillerinden örnek verir. En büyük dil grubu Hint-Avrupa dilleri, en eski dil ise Sümer dilidir. Hint-Avrupa dilleri hakkında bilgi ve örnekler verir.

Konuşma ve yazı dili konusunda yaşanan problemler, zaman zaman dergideki yazarlar arasında tartışma ve anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Dildeki yanlışlıkların düzeltilmesi ve eksiklerin giderilmesi adına ortak bir amaç gütseler de çözüme kavuşturamadıkları noktalar olmuştur.

İbrahim Dakuklu, yazım problemleri ile ilgilenen ve çözüm önerileri sunan bir isim olarak karşımıza çıkar. Arapça olarak yayınlanan "Türkmence Dili (Problemleri, Sebepleri ve Çözümleri)" (C:1, S:11, s.10-12) adlı yazısında Türkmencenin Irak'ta Batı Türk dillerine dahil olduğunu ve Azerbaycan ve Anadolu Türkçesine yakın olduğunu belirtir. Ancak Türkmencedeki bazı kelimeler, Doğu ve Orta Asya Türklerinin dillerinden gelmiştir. Türkmencenin Fars ve Arap dillerinden fazlasıyla etkilenmesi durumu da mevcuttur. Ardından Osmanlı Dönemi ve Tanzimat dönemiyle gelen Batılılaşmadan, Tanzimattan sonraki dönemlerden ve dilde sadeleşme hareketlerinden bahseder.

Türkmencenin yazılımı aynı, okunuşu çok çeşitli olan kelimeleri; 'kaf-i nûnî' harfi; kalın ve ince 'vav' harfleri ve 'hemze' işaretinin kullanımı gibi sorunlarına değinir. Bu problemlerin sebebi olarak da bu özelliklerin geleneksel miras olarak görülmesi olduğunu gösterir. Her Irak Türkü yazarının ve şairinin bu durumu bir çözüme kavuşturma isteği duyduğunu, ancak bu savaşa girecek cesareti olmadığını düşünür.

Çözüm önerisi olarak kaf-i nûnî harfini ortadan kaldırmayı, harekeleri tanımlayacak harfler tayin edilmesini, kalın vav ile ince vav arasındaki farkı ortaya koyabilmek adına kalın vav üzerinde iki nokta konmasını önerir ve bunlarla ilgili örnekler

verir. Yeni yazım kurallarının belirlenmesi ve kuralların bir kısmının yeni Türk dili ile Azerbaycan Türkçesinden alınmasını önerir.

Dakuklu, yine Arapça olarak yayınladığı "Türkmence Yazım Problemleri" (C:2, S:3, s.2-3) başlıklı yazısında bir önceki yazısında tartışmaya sunduğu Türkmen yazım dili ile ilgili konuların edebiyatçılar arasında büyük bir polemik yarattığını, kiminin sunduğu çözüm önerilerini kabul ederken kiminin de karşı çıktığını belirtir. Karşı çıkanların arasında Ata Terzibaşı ve İhsan Sıddık Vasfi vardır. Terzibaşı ve Vasfi'nin kendisine şiddetle karşı çıktıklarını, ancak anlatmak istediğini aslında anlamadıklarını ve bu konuda İzzettin Abdi Beyatlı'nın kendisine destek olduğunu belirtir. Dakuklu, ortaya koyduğu önerileri zorla kabul ettirme amacı gütmediğini ve kapalı bir odanın penceresini aralayarak odayı aydınlatmak istediğini ekler.

Ata Terzibaşı'nın çalışmalarında Şemsettin Sami'nin fikirlerini temel aldığını, ancak Şemsettin Sami'nin fikirlerinin 1915-1916 dönemlerinde Osmanlı Devleti'nde yazarlar ile düşünürler arasında çeşitli polemikler yarattığını ve olumlu bir sonuca ulaşamadığını belirtir. Çünkü I. Dünya Savaşı yeni bitmiştir ve Osmanlı Devleti'nin toprak kaybettiği bir dönemdir.

Türkiye Türkçesinde Latin harflerine geçtikten sonra kaf-i nûnî harfi için özel bir harf karşılanmamış ve direkt "n" harfi olarak kullanılmıştır. Çünkü kaf-i nûnî, müstakil bir ses veya harf değildir. Bu noktada Terzibaşı, bunun müstakil bir harf olduğunu savunur, ancak Dakuklu aksini söyler. Dakuklu, Terzibaşı'nın yine de Vasfi gibi katı kuralcı olmadığını ve değişime açık olduğunu belirtir. Ardından önerilerini maddeler hâlinde sıralar:

1.<u>Bir kelimenin birkaç şekilde yazılması problemi:</u> Vasfi, böyle bir problemin olmadığını ve yapmacık bir sorun olduğunu belirtir, örnek bir kelime gösterir. Dakuklu, buna karşılık Vasfi'ye derginin Türkçe bölümüne göz atmasını ve yazarların yazılarını nasıl yazdıklarına bakmasını önerir ve Vasfi'nin örnek verdiği kelimeyi düzeltir.

2.<u>Kaf-i nûnî:</u> Vasfi, burada Terzibaşı'nın konuyla ilgili makalesine dayanır. Dakuklu da bu harfin kaldırılması gerektiğini savunur ve İngilizceden örnekler verir (knife→nife, Amerikanlar İngilizceyi geliştirmek için burada okunmayan 'k' harfini kaldırmışlardır).

3.Vav harfi: Bu harf, farklı seslerle okunur ve ayırt etmesi zordur. Buna rağmen Vasfi'nin bu konuyu kolay olarak gördüğünü belirtir. Vav harfi sorunu çözüldüğü takdirde hemzenin de sorununun çözüleceğini belirtir.

Dakuklu, son olarak İzzettin Abdi Beyatlı'nın makalesinin tüm sorunları güzelce kapsadığını ve söz konusu problemlerin tüm Türkmenlerin problemi olduğunu belirtir.

İhsan Sıddık Vasfi, Arapça olarak yayınlanan "Türkmence Dilinde Yazım Problemleri" (C:2, S:1, s.14-16)'nde İbrahim Dakuklu'nun birinci cildin on birinci sayısında yayınladığı "Türkmence Dili (Problemleri, Sebepleri ve Çözümleri)" adlı makaleye değinir ve makale için daha doğru başlığın "Türkmence Yazım Dilinin Problemleri, Sebepleri ve Çözümleri" şeklinde olması gerektiğini belirtir. Makalede dil değil, yazım problemleri ve çözümleri hakkında konuşulduğu için bu başlığı önerir.

Dakuklu'nun makalesinde geçen yazım tartışmaları konusuna değinir. Bir kelimenin birkaç şekilde yazılışı konusuyla ilgili olarak böyle bir durumun söz konusu olmadığını, her kelimenin sabit bir yazımı olduğunu ve herkesin o şekli kullandığını belirtir. Bununla ilgili örnek verir. Kaf-i nûnî konusuyla ilgili olarak Ata Terzibaşı'nın bu harfin millî bir servet değerinde olduğu fikrini destekler (Terzibaşı'nın birinci cildin on ikinci sayısındaki bu konuyla ilgili makalesine atıf yaparak).

Vav harfi kullanımı ile ilgili olarak ise kullanımında bir zorluk olmadığını, cümle içinde kullanıldığı yere göre nasıl telaffuz edilmesi gerektiğinin kolayca belli olacağını belirtir. Hemzenin kullanımı için de Dakuklu'nun bunun ayrıntılı bir şekilde üzerinde durmadığını dile getirir.

Yazar, asıl problemin ve zorluğun sesli harflerin telaffuzu ve yazımı ile ilgili olduğunu belirterek Latin harfleri yerine Arap harflerinin kullanımını daha doğru bulur. Doğru yazım ve dilbilgisi kuralları kullanıldığı sürece Latin harflerinin kullanımına gerek olmadığını düşünür.

Muhammet Hurşit Dakuklu, "Dilimizin Bir Kuralı ve Bazı Yazar Arkadaşların Yanlışlıkları" (C:3, S:7, s.32-33) başlıklı yazısında Türkçedeki ses uyumu kuralından ve öneminden bahseder. Tüm Türkmen yazar ve şairlerinin bu kuralı eksiksiz olarak bilmesi ve uygulaması gerektiğini belirtir. Basılan bazı eserlerde ve *Kardaşlık* dergisinde yayınlanan bazı yazılarda bu noktada çok fazla hatalar yapıldığını belirterek Şakir Sabır

Zabit'in dergide yayınlanan bir yazısında yaptığı bu tarz hatalardan örnekler vererek düzeltmesini yapar.

Dergide yayınlanan yazılarda görülen bu tür hatalar için derginin yazı heyetini sorumlu tutar. Yazıların yayınlanmadan önce ince elenip sık dokunması, yanlışların düzeltilmesi gerektiğini dile getirir. Aksi hâlde dillerini gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktaramayacaklarını, geri dönülmez hatalara sürükleneceklerini belirtir. Nasih Bezirgân, Dakuklu'nun bu yazısı üzerine derginin bir sonraki sayısında "Türkmenoğlu" (C:3, S:8-9, s.44) başlıklı cevap niteliğinde bir yazı kaleme alır.

Bezirgân, yazısında şiirlerini Irak Türkmen ağzıyla yazdığını ve dolayısıyla dizelerinde kullandığı kafiyelerin Türkmen ağzına uygun olarak yazıldığını belirtir. Bunun yanı sıra Dakuklu'nun yazılarında kullandığı Türkçe kökenli kelimelerin açıklamasını yapması gerektiğini, her okuyucunun anlayamayabileceğini belirtir. Buna rağmen Dakuklu'nun yazılarını takdir eder ve bu tür değerli yazarların Irak Türkmen Edebiyatında artması temennilerinde bulunur. Bunun üzerine Dakuklu, derginin bir sonraki sayısında "Dilimizin Başka Bir Kuralı ve Bazı Yazar Arkadaşların Yanlışlıkları-2" (C:3, S:10, s.36-37) başlığıyla cevap verir.

Dakuklu, Türkçedeki "-ci, -çi, -cu, -çu" eklerinin kullanımı, çeşitleri ve işlevlerini anlatır. Yazımda Arap harflerinin kullanılmasından dolayı bu eklerin çeşitlerinin Latin harfleri kullanımına göre kısıtlandığını belirtir. Dergide bu imlâ kuralı çerçevesinde yapılan yanlış yazımlardan (isim ve yazı başlığı vermeden) örnekler vererek düzeltir. İsim vermemesindeki amacının kişileri hedef almak değil, dilimizin kurallarına uygun olarak doğru yazımına dikkat etmek olduğunu dile getirir. Bu hataların büyük bir kısmının yerli ağızda kullanılan şekilde yazılmasından kaynaklandığını belirtir. Çünkü Türkmen yerli ağzında bu ek, yalnızca "-çi" şeklinde kullanılır. Dergideki yazım yanlışlarının bazen basımdan kaynaklı olabileceğini de dile getirir. Çünkü dergide yayınlanan kendi yazılarında gözüne çarpan yanlışlıkların, taslaklarında doğru bir şekilde yazıldığını açıklar.

Bir başka tartışma ortamı, Vahdettin Bahattin'in "Bir Yıl Geçti" (C:2, S:1, s.10-13) adlı Arapça makalesini yayınlamasıyla başlar. Bahattin, bu yazıda bazı Türkmen şair ve yazarların dergiye yeterince destek vermemesinden veya yaptıkları hatalardan yakınır. Örneğin Mustafa Cevat (Ebu Cafer İbn-i Kutalmış)'ın makalelerinin canlı olaylarla dolu,

şirin ve kaliteli olduğunu, ancak eskiye bağlı olmasından dolayı üslubunun okuyucular tarafından pek kabul görmediğini belirtir. Ayrıca araştırmalarını artık *Kardaşlık* dergisiyle paylaşmadığına üzülür.

Irak Türkmen Halk Edebiyatı, millî miras taşıması ve koruması açısından çok önemlidir ve İbrahim Dakuklu'nun bu alanda önemli yazıları ve araştırmaları vardır. Ancak Dakuklu'nun çokça dil bilgisel hatalarının olduğunu belirtir. Ayrıca Cemal İzzettin'in "Umut, Hayatta Bir Güçtür" başlıklı makalesinde yaptığı yazım ve dilbilgisi hatalarını örnekler vererek düzeltir.

Bahattin'in yazısı üzerine Sıddık Celal, Kahtan Hürmüzlü ve Cemal İzzettin, "Tartışmalar ("Bir Yıl Geçti" Adlı Makale Üzerine)" (C:2, S:2, s.22-24) adlı bir ana başlık altında Bahattin'e karşı ortak cevap ve eleştirilerini yine Arapça olarak yayınlarlar.

Sıddık Celal, "Eleştiriye Cevap" başlığı altında Vahdettin Bahattin'in bazı yazarları haksız yere önemsemediğini ve haklarında yanlış düşündüğünü belirtir. Çok kez gereksiz yere muhalefet olduğunu, bilmeden eleştiri yaptığını ve bu şekilde tanınmaya çalıştığını iddia eder. Dergideki hiçbir yazarın onun eleştirisinden kurtulamadığını belirtir. Eleştirdiği yazara daha sonra gereksiz samimi davranışlarda bulunduğunu da dile getirir. Bahattin, derginin ayakta durmasında en önemli isimlerden biri olan İbrahim Dakuklu'ya üslubunun çok basit olduğunu ve birçok yazım yanlışları olduğunu söylemiştir. Sıddık Celal, Bahattin'in bu noktada yazarın milletin her kesimine hitap etmesi gerektiğini bilmediğini, o yüzden böyle gereksiz bir eleştiri yaptığını belirtir. Yazım yanlışlarının matbaadan kaynaklı olabileceğini söyler. Kısaca Bahattin'in kendisi haricinde Allah'ın yarattığı hiçbir şeyi beğenmediğini düşünerek isyan eder.

Sıddık Celal, Bahattin'in eleştiri eylemini gereksiz boyutlara taşımış olduğunu şu olayı anlatarak okuyuculara sunar: Celal, Mısırlı yazar Mahmut Timur'un bir gülü tasvir ettiği şiirini kendi şiiriymiş gibi Bahattin'e sunmuş ve görüşlerini almak istemiştir. Bu durum karşısında Bahattin, şiirin neredeyse her kelimesinden yanlışlar çıkarmış ve üslubun çok zayıf olduğunu dile getirmiştir. Ardından Celal, şiirin aslında kime ait olduğunu belirttiğinde Bahattin şaşırıp kalmış ve Celal'e bu hareketi karşısında kızmıştır. Mısırlı yazara hayran olduğunu ve asla yanlışları olmadığını söylemiştir.

Kahtan Hürmüzlü de "Vahdettin ve Bir Yıl Geçti" başlığı altında Vahdettin Bahattin hakkındaki eleştirilerini dile getirmiştir. Bahattin, Hürmüzlü'nün bir makalesinde Nesrin Erbil'in şiiri üzerinde bir eleştirmenin eleştiri yöntemini uyguladığını belirtmiştir. Hürmüzlü, bu durum karşısında Bahattin'in yeni uygar olgulardan bihaber olduğunu ve çok eskide kaldığını belirtir. Bahattin'in gerçek bir eleştirmen olmadığını iddia eder.

Bahattin, dergideki özgür ruhlu şairleri uygun bir sanat ortamı oluşturmadığı konusunda eleştirmiştir. Hürmüzlü, bu noktada özgür şiirin savunmasını yapar ve haksızlığa uğradığını belirtir. Kendi şiirlerinden ve başka şairlerin şiirlerinden bazılarının adlarını vererek onları okumasını ve özgür bir sanatâar ruhu bu şekilde anlamaya çalışmasını önerir.

Cemal İzzettin de "Bir Yıl Geçti'ye Cevap" başlığı altında Bahattin'in eleştiri anlayışından yakınır. Bahattin, Mustafa Cevat'ın bazı makalelerini eleştirmiştir. Bunun üzerine Cemal İzzettin, Bahattin'in neredeyse kendi makalelerini dahi eleştirebileceği bir durumda olduğunu belirtir. Bahattin'den derin ve kapsayıcı bir eleştiri beklediğini ama onun çok yüzeysel, donuk, hatalarla ve eski anlayışlarla dolu eleştiriler yaptığını düşünür. Bahattin, İzzettin'in bazı makalelerini çok basit bulur ve eleştirir. İzzettin, bu durum karşısında makalelerini büyük edebiyatçılar için değil, geniş halk kitleleri için yazdığını dile getirir.

Eski yazı diliyle Türkçe okumak ve yazmak bir hayli zordur ve *Kardaşlık* dergisinde de bu konu epeyce tartışılmıştır. Çünkü Arap alfabesinde Türkçedeki seslerin tamamını karşılayan harfler mevcut değildir. Bu durumda zaman zaman birden fazla sesi karşılamak için aynı harf kullanılmış, bu da çoğunlukla yanlış kullanımlara veya okumada güçlük çekmeye yol açmıştır. Nitekim Türkçe kelimelerin eski yazı diliyle hangi kurallara göre yazılacağı konusunda hiçbir zaman bir fikir birliğine varılamamıştır. Dil bilgisi kurallarını iyileştirme amaçlı çeşitli çözüm önerileri sunulsa da bu konuda net bir sonuca ulaşılamamış, ortaya kesin kurallar konulamamıştır.

Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti'nde 1 Kasım 1928 tarihinde Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde ilân edilen Dil Devrimi'nin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Irak Türklerinin yazı dilinin her zaman bir problem olarak kalmasının en büyük sebebi, ana dili farklı olan bir ülke bünyesinde yaşamak zorunda kalmış

olmalarıdır. Örneğin Irak Türkleri, siyasî olarak ana vatanlarına bağlı olsa konuşma dilinde kendi ağız özelliklerini, ancak yazı dilinde ortak İstanbul Türkçesini kullanır ve böylelikle dil sorunları çok büyük oranda çözülmüş olur.

Ç. TOPLUMSAL KONULAR ÜZERİNE YAZILAR

Kardaşlık dergisinde ele alınan eleştiri yazılarının önemli bir kısmını da toplumsal konular oluşturmaktadır. Genellikle bu tür yazıları kaleme alan yazarlar, temelde mensup oldukları Türkmen toplumunun iyileştirilmesi, birlik beraberlik içinde olması, vatana hayırlı birer birey olmaları ve ahlâklı olmaları gibi amaçlar güderler. Toplumsal konuların işlendiği yazıların bir kısmı, toplum üyelerine çeşitli konular hakkında verilen öğütleri içermektedir.

Dergide halka tavsiyelerde bulunan yazılar arasında aile hayatı veya çocuk bakımı, yetiştirmesi gibi noktalara değinen yazılar mevcuttur. Örneğin Suphiye Halil Zeki, "Saadetimizi Koruyalım" (C:1, S:8, s.43) başlıklı yazısında evlilik hayatına değinir. Evlilik hayatının öneminden bahseder ve uzun ömürlü, mutlu bir evlilik sahibi olmak için evli olanlara ve yeni evlenenlere yapıcı öğütlerde bulunur. Evlilik hayatına dair tavsiyelerde bulunan bir başka yazı, İhsan Sıddık Vasfi'nin "Her Bekâr Evlenmelidir" (C:2, S:7, s.29-30) adlı yazısıdır. Vasfi, bu yazıda evlilik kavramını Bacon, Sokrat gibi filozofların fikirleri üzerinden tartışır. Bu kavrama daha çok olumlu yönlerinden bakar ve gençlere evliliği tavsiye eder. Kadın ve erkeğin üzerine düşenlerin genel çerçevesini çizer.

Mustafa Sadık Vasfi, "Çocuğun Sağlık ve Yetiştirilmesine Bir Bakış" (C:4, S:9, s.38) adlı yazısında yarının büyükleri olacak ve toplulukları idame ettirecek bugünün çocuklarına iyi bakılması, sağlıklarına dikkat edilmesi ve iyi terbiye edilmesi gerektiğini, aksi hâlde toplumların geri kalmakla karşı karşıya olduğunu belirtir. Çocukları bağırmakla veya korkutmakla sevgiden yoksun bir şekilde yetiştirmenin yanlışlığından bahseder ve toplumun çoğunluğunun bu yanlışlığı uyguladığını belirtir. Değişen ve gelişen dünyanın yeniliklerine açık olmak gerektiğini, bu noktada geleneklere saplanıp kalmamak ve çocuklara da bunu dayatmamak gerektiğini vurgular. Geleceğin güçlü ve sağlam insanları, bugünün sevgi ve ilgi ile yetiştirilmiş çocuklarıdır. Yine Vasfi,

"Çocukluk Çağında Oyun ve Oyuncaklar" (C:7, S:11, s.33-34) başlıklı yazısında anne ve babalara çocuklarına alacakları oyuncaklar hakkında tavsiyeler verir: Kesici, delici bir yanı olmamalı, zehirleyici maddelerden üretilmiş olmamalı veya çocuğun yaş grubuna hitap etmeli gibi noktalara vurgu yapar.

Çocuk yetiştirme ile ilgili tavsiyelerde bulunan bir başka yazı, Saadettin Topuzoğlu'nun Latin harfleriyle yayınladığı "Yetişmek ve Yetiştirmek Sanatı" (C:8, S:4-5, s.45-46)'dır. Canlılar, dünyaya saf ve temiz olarak gelir, daha sonra dış etkenlerle bazı değişimlere uğrar. Bitkiler tarımla, hayvanlar şefkâtle, insanlar ise terbiye ile yetiştirilir. Topuzoğlu'na göre anne ve babalar, çocuklarını yalnızca ahlâk yönünden iyi yetiştirmekle kalmamalı, aynı zamanda sağlık ve maddî açılardan da aynı kaygıları gütmelidirler.

Hüsamettin Köpürlü, Arapça olarak yayınlanan "Ölümsüz Hassasiyet" (C:2, S:5, s.16-17) adlı yazısında baba tasviri yapar. Baba, sevgisi ve duygusallığıyla tüm evi sarar, kucaklar. Ailenin diğer üyeleriyle olan sevgi ve bağlılığını tasvir eder. Yazının devamında sevdiklerinden birine bir kötülük geldiğinde çektiği acıyı da tasvir eder.

Kardaşlık dergisinde öğüt verme amacı güden yazılar arasında okuma, öğrenme, çalışma, iyi bir eğitim alma gibi faydalı eylemlerde bulunmayı tavsiye eden yazılar da mevcuttur. Derginin hemen her sayısının ilk sayfasında genellikle birer sayfadan oluşan ve 'Kardaşlık' imzasıyla dergi ekibi tarafından yayınlanan baş yazılar bulunmaktadır. Bunlardan biri olan "Öğrenelim..!" (C:1, S:12, s.25) başlıklı yazıda bilginin, öğrenmenin öneminden bahsedilmekte ve gençlerin bu noktaya önem vermemelerinden yakınılarak çözüm önerileri sunulmaktadır. Bilgi ve öğrenme konusunda Peygamber Efendimiz (S.A.V.) ve Ziya Paşa'nın söylediği sözlerden alıntılara yer verilir. Yine "Okullarımız" (C:2, S:7, s.25) başlıklı yazıda Türkmen okullarının öneminden bahsedilir ve öğrencilerin üzerine düşen görevlere değinilir. "Bilgimizi Artıralım" (C:3, S:6, s.27) adlı yazıda ise okulların açılmak üzere olması dolayısıyla öğrencilere derslerine önem vermeleri ve her daim öğrenmeye hazır olmaları, kendilerini geliştirmeleri konusunda nasihatler verilir. Gerek Fuzûlî'den gerek Türkmen horyatlarından alıntılar yapılarak bilgi edinmenin önemi anlatılmaya çalışılır.

Muhammet Hurşit Dakuklu, "Okumak ve Kitap Sevgisi" (C:12, S:10-11, s.38) başlıklı yazısında okuma eyleminin öneminden, insanlığa faydalarından ve okuma

alışkanlığının olmadığı toplumların geri kalmışlıklarından bahseder. Bunun yanı sıra bazı kitapların faydalı olmaktan çok zararlı olmasından dolayı gençlerin bu noktada doğru şekilde yönlendirilmesi gerektiğini bildirir.

Abdülkadir Süleyman, Arapça olarak yayınlanan "Okuma-Yazma Bilmemek (Cehalet)" (C:1, S:4, s.12-13) adlı yazısında devletlerin bütün imkânını cehalet hastalığıyla savaşmak için kullandığını belirtir. Bu savaş, II. Dünya Savaşı sonrası UNESCO örgütüyle birlikte ortaya çıkmıştır. Yazının devamında UNESCO örgütünden bahseder ve dünya üzerinde cahil kesimler ile ilgili birçok ülke üzerinden istatistikler verir (okuma-yazma bilmeyen, haklarını tanımayan insanlar).

Cemal İzzettin, Arapça olarak yayınlanan "Arzular, Çabayla Gerçekleşir" (C:2, S:6, s.8-9) adlı yazısında çalışmanın önemine değinir. Allah'ın ayetleri, peygamberler ve alimlerin en çok öğütlediği şeylerden biri, çalışmak ve tembellikten kurtulmaktır. İnsan, en çok gençlik zamanı çalışmaya, çabalamaya ve iyi işler yapmaya meyilli olur. Bazı insanlar, çalışmaz ve her şeyi nasip ve kısmete bağlar ancak, İzzettin'e göre öyle bir şey yoktur. Çalışan, muhakkak emeğinin karşılığını alır ve başarı elde eder. Yazının devamında yazar, insanları iyi işler yapmaya ve her daim üzerine düşeni yapmaya teşvik eder. Mutluluk ve başarı, çalışma yolundan geçer ve bunun da Allah'ın bir sünneti olduğunu vurgular.

Cabbar Kayacan, "Gerçek Dertlerimiz Nelerdir?" (C:13, S:3-4, s.29) ve "Çalışan Kazanır" (C:13, S:12, s.23) adlı yazılarında geleceğin garantisi olan gençlere önem verilmesi ve yatırımlar yapılması gerektiğini hatırlatır. Çalışmanın önemine değinerek gençlere azimle çalışmaları yönünde telkinlerde bulunur. Gençlere öğütler veren bir başka yazı olarak *Kardaşlık* ekibinin Arapça kısmında yayınladığı "Gençlik ve İnsanlık Değerleri" (C:3, S:8-9, s.1) adlı yazısı karşımıza çıkmaktadır. Gençler, bir toplumun kalbi sayılır ve her kuşağın direğidir. Bu yazıda gençlere kültürlü ve dinamik bir ruha sahip olmaları ve vurdumduymaz olmamaları gerektiği öğütlenir. Ayrıca büyüklerinden sağlıklı fikirleri ve değerleri almalıdırlar.

Şerif Kürkçüoğlu, "Adamlar ve Büyük Adamlar, Adam Şeklinde Yaratıklar" (C:8, S:1-2, s.54-55) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında büyük adam olmanın ün veya servetle değil, fikir veya davranışlarla olacağını belirtir. Büyük adamlarda yaşama ve yaşatma inancı, toplumsal çıkar fikri, güvenilirlik gibi yüce duygular olmalıdır. Yine

Latin harfleriyle yayınlanan "Yaşamak İlk Hakkımız, Yaşatmak İlk Görevimiz" (C:8, S:4-5, s.48-49) ve "İnsanın Değeri Başardığı Görevler Kadardır" (C:8, S:7, s.55-56) başlıklı yazılarında yeryüzündeki tüm insanların hak ve özgürlük konusunda eşit şartlar altında olması gerektiğini salık verir. Bir insanın en temel ve en büyük hakkı, yaşama hakkıdır. Ardından okuma, öğrenme, meslek seçimi, oy kullanımı, evlenme gibi haklar gelir. Yaşayan her insanın ise yaşatma görevi vardır. Bu da yalnızca ebeveynin çocuğunu büyütmesi, kanunî gerekleri yerine getirme gibi görevlerden ibaret değildir. Her insan çevresindekilere maddî ve manevî faydalar sağlamak için üzerine düşeni yapmalıdır, kişisel çıkarlar peşinde koşmamalıdır. Bunun yanı sıra yeryüzünde yaşayan herkesin üzerine düşen görevler, yeri geldiğinde başkalarını da etkiler. Bu nedenle her insanın yaptığı her eylemde dikkatli olması gerekmektedir.

Kardaşlık dergisinde insanî değerlerin ve duyguların birçok yönden ele alınıp işlendiği ve bu konuda öğütler verildiği yazılara da göz atmak gerekir. Sevgi, aşk, vefa, ahlâk, saygı, iyilik, kötülük, dürüstlük, birlik, beraberlik veya dayanışma gibi olgular, işlenen konular arasında yer almaktadır. Mevlüt Ahmet Salih, "Duygusal Katılım, İnsanlığın En Asil Özelliğidir" (C:3, S:4, s.10-12) başlıklı Arapça olarak yayınlanan yazısında insanla hayvan arasındaki en büyük farkın duygu ve vicdan olduğunu belirtir. İnsanlar, her türlü mutluluğu ve acıyı birbirleriyle paylaşmalıdır. Salih'e göre paylaşma ve dayanışma, milletleri her yönden ileriye taşır. Birlik, beraberlik içinde olan milletler ise her daim mutlu yaşar.

Reşit Ali Muhtar, "Aşk Ne Demektir" (C:1, S:3, s.44-45) adlı yazısında Fuzûlî, Salah Nevres gibi şairlerin aşk ile ilgili yazdıkları dizelerden örnekler vererek aşkın kıymeti üzerine tartışır. Rıfat Yolcu, "Hangisi Daha Vefalıdır?! Kadın Yoksa Erkek" (C:1, S:4, s.30-33) başlığı altında Yahya Kemal, Orhan Veli, Fuzûlî veya Kerkük horyat şairleri gibi şairlerin şiirlerinden örnekler vererek 'vefalı-vefasız yâr' kavramlarını tartışır.

Ali Marufoğlu, "Ahlâk Varlığı" (C:1, S:8, s.35-36) adlı yazısında ahlâkın önemine değindikten sonra ahlâksızlıkla mücadele etmede aydınların önemli rolleri olduğunu savunur. Aydınların yanı sıra devletin de üzerine düşen görevler olduğunu belirtir ve bu konuda yapılması gerekenlerden kısaca bahseder. "İrade Gücü" (C:3, S:11, s.34-35) başlıklı yazısını ise derginin iki sayı önceki Arapça bölümünde yarışma kısmında sorulan

şu soru üzerine kaleme almıştır: "Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethederken hangi yola başvurmuştur?" Kendisi bu soruyu "Fatih, herhangi bir yoldan önce kendi irade gücüne başvurmuştur" şeklinde cevaplar ve iradesi güçlü olan insanın gerek fiziksel güç gerekse akıl gücünü kullanarak her türlü amacına ulaşacağını belirtir. Güçlü irade, insanları başarıya ve gönül rahatlığına, ulusları ise kalkınmaya götürür. Tarihe altın harflerle yazılan başarıların arkasında da bu güç yatar. Buna örnek olarak Peygamber Efendimizin İslâmiyet'i yayma başarısı ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı zaferini gösterir.

Şemsettin Tahir Hancı, Arapça olarak yayınladığı "Nezaket" (C:2, S:6, s.18-19) başlıklı yazısında Hayatta her şeyin haddi ve usulü olduğunu belirtir. Ona göre bu sınırların aşılması takdirinde insan, kendisine ve çevresine zarar verebilir. Nezaketin ne kadar iyi bir özellik olduğunu vurgular ve herkeste bulunmasını temenni eder. Nezaketin çeşitli yolları ve her bireyin bu yönde bir üslubu vardır. Önemli olan hakikati istemektir. Yazının devamında Türkmen milletinin misafirperverlik gibi nezaketli davranışlarından örnekler verir.

Cemal İzzettin de Arapça olarak yayınladığı "Umut, Hayatta Bir Güçtür" (C:1, S:1, s.12) adlı yazısında umudun her zaman insanı ayakta tutan, yol gösteren ve dertlere deva olan bir kaynak olduğunu dile getirir. Kimi insanlar hayata umut dolu gözlerle bakar ve güçlüdür. Kimi de karamsar ve hüzünlüdür. Ancak her karanlığın elbet bir aydınlığı ve her sıkıntının bir çıkış yolu vardır. Hayatın güzelliğini gösterecek bir umut ışığı hep vardır. Buna ayrılık yaşayan bir aşığı ayakta tutan şeyin sevdiğine kavuşma umudu olduğunu örnek gösterir.

Yazılarını Arapça olarak yayınlayan Vahdettin Bahattin, "Özgür Düşünce" (C:2, S:8, s.5-6) başlıklı yazısında özgür düşünmenin insanın en doğal hakkı ve bütün özgürlüklerin üstünde olduğunu belirtir. Kanunları ihlal etmeden ve ahlâktan çıkmadan uygulanması gerekir. Özgür düşünce, amaçları gerçeğe dökmek için en büyük etkendir. İnsanlar, dünyaya özgür olmak için gelmiştir, ancak zaman zaman yönetimler buna pranga vurmaktadır. Asırlar boyunca bu uğurda birçok mücadeleler ve kayıplar verilmiş; bu bağlamda kardeşlik, adalet, eşitlik ve dayanışmaya yönelik teşviklerde bulunulmuştur. Yazar, özgür düşüncenin yaratıcı ve özgün olmadığı müddetçe faydalı olmayacağını ve dozunda olmadığı takdirde de kaos yaratacağını belirtir. İnsanları birbirinden ayıran en

önemli etkenin fikir özgürlüğü olduğunu söyler. Fikri geliştirmek için de geçmişe takılıp kalmamak ve yeniliğe açık olmak gerektiğini düşünür.

Derginin baş yazılarının bir kısmında da insanî duyguların işlediği toplumsal yazılara rastlanılmaktadır. "Büyüklere Saygı" (C:2, S:4, s.25) başlığı altında yardımlaşmanın ve büyüklere saygı göstermenin önemi anlatılırken "Kardaşlık Duygusu" (C:3, S:7, s.26) adlı yazıda kardeşlik olgusunun kutsallığı ver her daim el üstünde tutulması gerektiği anlatılır. Mehmet Emin Yurdakul ve Şeyh Galib'in şiirlerinden alıntı yapılarak anlatılmak istenen konu pekiştirilir. Bunun yanı sıra insanların birbirlerini kardeş gibi görerek her türlü yardımlarına koşmak gerektiği öğütlenir.

"Kardaşlık Yardım Demektir" (C:3, S:8-9, s.30) adlı baş yazıda başarılı olmanın yolunun 'doğru düşünce'den ve bu düşünceyi uygulamaktan geçtiği belirtilir. Bu düşünceyi hayata geçirirken yardımlaşma kavramının öneminden bahsedilir. Derginin kuruluşundan beri en büyük amacı, birlikte çalışıp yardımlaşmak ve böylece daha ileriye gitmek olmuştur. Bu yardımlaşmanın dergi bünyesiyle sınırlı kalmayarak Türkmen Kardaşlık Ocağı ve tüm Türkmen milleti arasında gerçekleşmesi gerektiği belirtilir. "Bütün İyi İnsanlara Selam" (C:2, S:3, s.25) adlı yazıda ise genel anlamda iyiliğin önemi vurgulanmaktadır. Yazıda hayatın her alanında iyilik yapmaya teşvik edilir ve iyiliğin birçok olumlu getirisine değinilir. "İnsan... ve Hayat" (C:2, S:4 s.1) başlıklı Arapça olarak yayınlanan baş yazıda ise benzer değerlere vurgulama yapılır. İnsan, hayat tiyatrosunda kendi rolünü oynamaya gelmiştir ve bu rol, varlığı ve karakterini belirler. Vicdanî ve insanî değerleri algılayan, uygar olguları kavrayan kişiler, bu rolü hakkıyla oynar. Bu rol çerçevesinde birliğe, kardeşliğe, fedakârlığa, sevgiye vs. teşvik etmek gerekmektedir.

Suphi Saatçi, "Sevgi ve Dostluk Temel Taşımız Olmalıdır" (C:11, S:5, s.29-31) başlıklı yazısında milliyetçiliğin temelini sevgiye, vatanı ve milletini sevmeye bağlamaktadır. Ancak bu sevgi, yalnızca lafta kalmamalı, konuyla ilgili icraatlarda bulunmak gerekir. Dostluk ise karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile olur. Gerçek dost, kolay kolay elde edilmez ve kendini iyi veya kötü günde belli eder.

R. K. kısaltma adlı bir yazar, "Sağduyulu Râ-yi Âm (Genel Görüş)" (C:1, S:2, s.45-46) adlı yazıda toplum içinde iyiyle kötüyü, doğruyla yanlışı, samimiyetle samimiyetsizliği ayırt etmek ve buna göre davranmak gerektiğini belirtir. Buna yönelik genel tasviyeler verir. "Şahsiyet Nedir, Şahsiyetli Kime Denir?" (C:10, S:3, s.28) başlıklı

yazısında ise şahsiyet kavramını tartışır. Toplum içinde çeşitli insanlar vardır ve bazıları yeterince saygılı değildir veya bazıları hak ettiği saygıyı görmemektedir. Burada devreye giren unsur, şahsiyettir ve şahsiyet, zenginliğe veya yaşa bakmaz. Kültür, şahsiyet oluşumunda en önemli kaynaktır ve şahsiyetin yaratıcısıdır. Yazara göre şahsiyeti yüksek bir millet, kalkınma yolunda hızlı adımlarla ilerler ve her daim birlik beraberlik içinde hareket eder.

İnsanlara birlik içinde olmayı öğütleyen bir başka yazı, Osman Mazlum'un "Hurma Ağaçları" (C:5, S:9, s.33)'dır. İnsanlar, bir arada olup birbirlerine yardımcı olurlarsa hurma ağaçları gibi sağlam olur ve dik dururlar. Hayatın her alanına dair sorunların çözülmesi ve birlik, beraberlik kavramlarının baş göstermesi için insanların hurma ağacının dalları ve yaprakları gibi birbirlerine kenetlenmeleri şarttır. Yine Osman Şengönül, "El Birliği ve Yardımlaşma" (C:6, S:6-7, s.29-31) başlığı altında sabır, birlik, azim ve iradeyle çalışarak daha sonraki nesiller için parlak bir gelecek bırakmak gerektiğini belirtir.

Hüsamettin Köpürlü, Arapça olarak yayınlanan "Kardaşlık" (C:2, S:1, s.20-21) adlı yazısında "Kardaşlık" sözcüğünün birleştirici anlamı ve sevgi dolu olması özelliğinden bahseder. Bu kelimenin kendisinde oluşturduğu çağrışımları ve izlenimleri şiirsel bir dille anlatır. Örneğin denizin sakinleştirici mavi dalgalarına benzetir. Kardeşliğin asil bir ümmetin tarihini ve edebiyatını ortaya koyduğunu vurgular.

Saadettin Topuzoğlu, "Aşağılık Duygusu" (C:12, S:3-4, s.22-23) adlı yazısında bu özelliğin kötü yönlerinden bahsettikten sonra okurlara ağır başlı olmaları ve haset olmamaları tavsiyelerinde bulunur. "Neşeli Olmaya Gayret Ediniz!" (C:12, S:12, s.24-25) başlıklı yazısında ise geçmişten ve geçmiş yaşanmışlardan ders çıkararak geleceği daha neşeli bir hâle getirebilme tavsiyeleri ile okuyuculara seslenir. Mutluluk tavsiyesi veren bir başka yazı, Şerif Kürkçüoğlu'nun "Mesut Olmak Elimizdedir" (C:8, S:3, s.45-46) adlı Latin harflerle yayınladığı yazıdır. Mutluluğun, en büyük özelliği içten geliyor olmasıdır ve bunu şan, şöhret, para gibi unsurlar sağlamaz. Kürkçüoğlu'na göre mutlu olmak için beklentileri yüksek tutmamak ve olaylara iyimser bir bakış açısıyla yaklaşmak daha faydalı olacaktır.

Topuzoğlu, "Aklımız" (C:9, S:10, s.44-45) başlıklı yazısında aklı doğru yönde kullanmanın önemli çabalar gerektirdiğine değinir. Atılan herhangi bir adımda iyi

düşünmek ve doğru bir hamle yapmaya çalışmak gerekir. Cehalet, aklın en büyük düşmanıdır. Dünyada yapılan bütün büyük değişiklikler, insan aklının bir sonucudur. Latin harfleriyle yayınlanan "Büyük Adam Anlamı" (C:9, S:3, s.59-60) başlıklı yazısında ise 'büyük adam' ifadesinin tanımını yapar, zorlu yollardan geçme şartı olduğunu belirtir. Newton, Homer, Kristof Kolomb, Dalton, Linos gibi dünyaya mâl olmuş dahi kişilerden bahseder.

Şakir Sabır Zabit, "Ademoğlunda Akıl Bizde Bir Dert" (C:5, S:9, s.23-24) başlıklı yazısında insanoğlunun doğduğu andan itibaren etrafını saran tehlikelere karşı korunması için ona çeşitli özellikler bahşedildiğini belirtir. Kaş, kirpik, saç, dudak, kulak gibi fiziksel nimetlerin yanı sıra insanı insan yapan en önemli özellik, akıldır. Farabî, aklı "işlek akıl" ve "bilgin akıl" olmak üzere ikiye ayırır. Neyi yapıp yapmamamız gerektiğini işlek akıl belirlerken bilgin akıl, nefsi tamamlar.

Platon da insanda üç temel kuvvetin olduğunu öne sürmektedir: "Şehvet kuvveti", doğru tamamlandığı sürece iffete; "gazap kuvveti", doğru tamamlandığı sürece şecaate; "akıl kuvveti" de doğru tamamlandığı sürece hikmete dönüşür. Voltaire, insana verilen aklın onu doğru işlere yönlendirmede fayda sağladığını belirtmektedir. Aklı teorik ve uygulamalı olarak ikiye ayıran Kant, ahlâkın ancak akıl yoluyla kazanıldığını öne sürer. Zabit, birkaç filozofun daha akılla ilgili fikirlerine yer verdikten sonra bütün büyük âlimlerin her türlü iyiliği ve kötülüğü ayırt etmede ve kullanmada aklın esas olduğu konusunda birleştikleri sonucuna vararak, bu özelliğin her daim iyilik ve doğruluk için kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

Kardaşlık dergisinde öğüt verme amacı güden yazıların bir kısmında toplumun çeşitli yönlerden eksiklikleri ve yanlışlıklarının eleştirisi yapılmakta ve kalkınabilme yolunda bunların düzeltilmesi amaçlanmaktadır. Örneğin Rıfat Yolcu, "Bilgi Kıtlığı" (C:1, S:7, s.40-42) adlı yazısında toplumun bilgisizliğinden, tembelliğinden ve cehaletinden yakınır. Bu tür sorunların ortadan kaldırılması gerektiği hususunda olumlayıcı önerilerde bulunur. İhsan Sıddık Vasfi, "Bilginin Tükenmez Kaynağı" (C:6, S:4, s.28-29) başlıklı yazısında bir televizyon yarışma programı izlemesi üzerine programda sorulan ve aslında kolayca bilinebilecek olan bazı genel kültür sorularının katılımcılar tarafından cevapsız kalması, yazarı çileden çıkarmış ve eline hiç kitap, gazete, dergi alıp okumayan insanları sert bir dille eleştirmiştir.

Fikret Kölemen, Latin harflerle yayınlanan "Baba-Oğul Anlaşmazlığı" (C:8, S:1-2, s.57-58)'nda gençler ve yaşlılar arasındaki kuşak çatışması ve fikir kavgalarından bahseder. Bozuk nesillerin yanlış yetiştirmeler sonucu ortaya çıktığı kanısına varır. Bu durumda her çocuk sahibi olan anne ve babanın örnek birer kişilik olması ve çocuklara fırsat vermeleri gerektiğini hatırlatır.

Mevlüt Ahmet Salih, Arapça olarak yayınladığı "Hayat ve Gençler" (C:2, S:9, s.7-8) başlıklı yazısında gençliği hayatın bir çiçeği olarak tasvir eder. İnsanın hayatındaki gençlik dönemleri, başında kavak yelleri estiği ve eğlenmeye meyilli olduğu bir dönemdir. Bu dönemi geçtikten sonra olgunlaşır. Gençliğin zaman ve ömürde bir sınırlandırması yoktur. Gençliği süresince insan yaratıcı olur ve uygarlıklara katkısı olur. Bu da Salih'e göre özgür, temiz ve nezih bir hayat imkânı sağlar. İnsan hangi yaşta olursa olsun, atılgan ve güçlü hissettiği sürece gençtir. Ancak gençliğin tembel, donuk, sevgisiz, sorumsuz yanları da vardır.

Rıfat Yolcu, "Saygısızlık Derdi" (C:1, S:8, s.40-42) başlıklı yazısında saygının önemini ve gerekliliğini belirtir. Bu noktada her şeyden önce aileye büyük görevler düştüğünü dile getirerek yapılması gerekenlere değinir. Saygısızlığı ve saygısız kişileri de olumsuz yönde eleştirir. "Dedikodu Derdi" (C:3, S:6, s.32-34) başlığı altında dedikodu hastalığını, laf cambazlığını eleştirir. İnsanların uydurma dedikodular yapmak yerine kendilerini okumaya ve araştırmaya vermeleri gerektiğini belirtir. Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda aldığı yaralara rağmen kısa zamanda toparlanıp dünyanın en önde gelen ülkelerinden biri olmasını örnek göstererek milletlerin her şeyden önce gereksiz işleri bir kenara bırakıp çalışması ve bu sayede her alanda kendini geliştirmesi gerektiğini dile getirir. Bu noktada halkını uçurumun eşiğinde duran ve karanlığa gömülmek üzere olan bir millet olarak değerlendirir ve bir an önce toparlanması gerektiğini öğütler.

İbn Kerkük, Arapça olarak yayınlanan "Abartı" (C:3, S:4, s.18) başlığı altında bu özelliğin insanın kötü özelliklerinden biri olduğunu vurgular. Abartının akıldan değil, duygudan kaynaklı olduğunu dile getirir. Abartıyı seven insanlar, uyuşturucu bağımlısı gibidir. Bu gibi kötü bir özelliğin çözümünü ilk olarak insanlığın ilk doktoru olan peygamber efendimiz bulmuştur ve her şeyin orta kararda olması gerektiğini belirtmiştir.

Kardaşlık ekibi de Arapça olarak yayınladığı "Bir Kenara Bırakın" (C:3, S:5, s.1) başlıklı yazıda toplum eleştirisi yapmaktadır. Herhangi bir kişinin veya işin iyi taraflarını

görmeyip yalnızca kötü taraflarını yüze vurmak, en kötü özelliklerden biridir. Bu durum, atılgan olmaya çalışan gençlerin önünü keser. Toplumun bireyleri arasında nefret ve ayrımcılık yaratır. Ancak birliğe beraberliğe fazlaca ihtiyaç duyulduğu ve toplumdaki insanların bu geleneği bir an önce bırakması gerektiği belirtilir. Herkesin çevresinden önce kendisine karşı özeleştiride bulunması gerekir. Eleştirinin de yıkıcı değil, yapıcı bir amaç gütmesi gerektiği düşünülür.

Gündelik toplumsal yaşam hakkında yapılan eleştirilerden birine örnek olarak İhsan Sıddık Vasfi, "Yoldan Geçerken – Şehir Yolculuğu" (C:3, S:12, s.42-43) başlıklı yazısında toplu taşıma otobüslerinde gördüğü manzaralardan ve bu anlarda gözüne çarpan çeşitli hatalardan, nezaketsizliklerden ve düşüncesizliklerden bahseder. Bazı konularda usul ve adap bilmeyen insanlardan yakınır (tek başına iki kişilik koltuğu işgal edenler veya koridoru tıkayarak otobüs içinde ilerlemeye çalışan insanları rahatsız edenler gibi). Bir başka yazısı "Şu Yolculuk Derdi" (C:5, S:7-8, s. 34-35)'nde ise şehir içinde yolculuk yaptığı otobüs şoförlerinin muzdarip olduğu hatalarından yakınmaktadır. Geç gelen ve gitmesi gereken yere kadar gitmeyen otobüsleri ve yolcuya saygısı olmayan şoförleri eleştirmektedir.

Yine Vasfi, çeşitli konuları ele aldığı "Ayda Bir" (C:5, S:10, s.31) adlı yazı dizisinden birinde "Yorgandan Çıkan Ayak" başlığı altında ayağını yorganına göre uzatmayan, harcamalarını gelirinin üstünde tutan kişileri, hanımının kendisini sürekli borçlandırdığı bir arkadaşını örnek vererek eleştirir.

Fuat Hamdi, "Modern Sapıklık: Hippilik" (C:12, S:5-6, s.32-34) başlıklı yazısında kadının erkekleşmesi ve erkeğin kadınlaşması olarak görülen bu yaşam tarzını sert bir dille eleştirir. Ortaya çıkışı ve tarihçesinden kısaca bahseder. Bunun yanı sıra bu tip umumî ahlâk bozucu moda anlayışlarına karşılık devlet çapında verilen mücadelelerden örnekler verir.

Ahlâk kavramına değinmişken Şakir Sabır Zabit'in "Bizdeki Ahlâk ve Ahlâk Anlamı Derdi" (C:5, S:10, s.26-28) başlıklı yazısına göz atmak gerekir. Zabit, ahlâk kavramının tanımına Kur'an ayetleri veya Aristo, Sokrat gibi filozofların ahlâka bakış açıları üzerinden değinir. Ortak görüş, ahlâkın insanı tamamlayan bir olgu olduğu düşüncesidir. İnsan, bu yeryüzüne amaçsızca yaşamak için gelmemiştir. Ahlâk, her daim ulaşılmak istenen bir hedef olmalıdır. Zabit, içinde bulunduğu toplumda ahlâk kavramının

genel itibarıyla yanlış anlaşılan veya dar bir bakış açısıyla bakılan bir olgu olduğunu dile getirmektedir.

Binbir çeşidi olan ahlâkın toplum arasında en kutsal sayılan çeşidi erkeklerde mertlik, kadınlarda iffet olarak görülen 'şeref' kavramıdır. Zabit'e göre bu kavram, mensup olduğu millette sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Tabii ahlâk, yalnızca şeref kapsamında değil; atalarından da gördüğü üzere *"sosyal yaşayışta olgunluk, bilgi yolunda yükseklik, din çevresinde derinlik, insaniyet alanında kemal ve incelik"* gibi kendisini hayatın her köşesinde gösterebilir.

Zabit, toplum insanının yalnızca şeref ahlâkını ayakta tutmak için gayret gösterip ahlâkın diğer yönlerini yok saymasını sert bir şekilde eleştirir. Sosyal ve millî çıkarlar söz konusu olduğu durumlarda kişisel çıkarlarını daha ön plânda tutan insanların ahlâk anlayışının nasıl bir anlayış olduğunu sorgular: *"(Börkünü[2] tut, yel aparmasın[3]) diyen korkak kimselerde erkeklik ve atılganlık gibi ahlâk var mıdır, diyelim?"* Zabit, bunu toplumun çözülmesi gereken bir ahlâk hastalığı olarak görmektedir. Birlik ve beraberlik olması gereken zor zamanlarda birçok insanın elini taşın altına koymayıp kendi köşesine çekilmesine anlam veremez. Özellikle imkân sahibi varlıklı ve güçlü şahsiyetlerin yalnızca söze gelince kahraman kesilmelerini ikiyüzlülük olarak değerlendirir ve toplumun bu *"söz ustası, iş hastası"* kimseler yüzünden gelişemediğini düşünür. Bunun yanı sıra vatanı için gerçekten çalışan insanları kötülemeye, önünü kesmeye çalışan veya büyüklerine saygı göstermeyen küçükleri ahlâk yoksunu olarak nitelendirir. Toplum olarak gelişebilmek ve refaha kavuşabilmek için birlik ve beraberlik içinde olma yolunda mesajlar verir.

Şerif Kürkçüoğlu ise "Dünyamızda Ahlâkta Dev Adamlar Niçin Yetişmiyor?" (C:7, S:12, s.47-48) başlıklı Latin harfleriyle yayınladığı yazısında teknolojinin her alanda gelişmesi ve insanları hayrete düşürecek icatların yapılmasının yanı sıra ahlâk yönünden neden gelişilemediğini sorgular. Ahlâkî çöküntüyü getiren kötülük, kin, kıskançlık, iftira gibi olgulara değinir. Bu da büyük fikir adamları ve dâhilerin yetişmesini engellemektedir.

[2] başlık, bere
[3] götürmesin

Yine Kürkçüoğlu, “Hata Yapmaya Mezun Değiliz” (C:7, S:12, s.55-56) başlığı altında hata yapmanın olağan bir durum olduğunu, ancak bundan ders çıkarmak ve aynı hatayı tekrarlamamak gerektiğini, bunun yanı sıra insanların yaptığı hataların olabildiğince az ve zararsız bir boyutta kalması için çabalamaları gerektiğini belirtir. Çünkü bazı hatalar öyle büyük zararlar verir ki, koca bir millet bundan yaralar alabilir. Örneğin Hitler ve Mussolini’nin hatalarında ısrarcı olmaları, Alman ve İtalyan halklarını büyük zarara uğratmıştır.

Ramazan Demir, “Bir Millet Nasıl Ayakta Durabilir” (C:9, S:11-12, s.26-27) adlı yazısında benliğini unutmuş ve kendi kültürüne, varlığına yabancı kalmış fertlerden oluşan bir toplumun büyük bir gaflet içinde ve kısa sürede yok olmaya mahkûm olduğunu belirtmektedir. Toplumsal buhranın ilk adımını o toplumu yönetip de halkına yabancı olan, halkın içine girmekten korkan ve halka tepeden bakan yöneticiler atmış olur. Ancak medeniyet ve kültür seviyesi yüksek toplumlar, böyle yönetimlere hak ettiği dersi verir ve tarih, bunun örnekleriyle doludur. Milletlerin çöküşü veya kalkınmasında gençlerin çok büyük rolü vardır ve bu yüzden geleceğini garanti altına almak isteyen bir devlet, gençlerine önemli yatırımlar yapmalıdır.

Ali Marufoğlu’nun da Ramazan Demir’in yukarıda geçen yazısıyla aynı başlığı taşıyan bir yazısı (C:10, S:9-10, s.30-31) bulunmaktadır. Marufoğlu, yazıda bir ülkenin ayakta kalabilmesi ve gelişmesinin belli başlı şartlara bağlı olduğunu ve bu şartları millet ve devletin ele ele vererek yerine getirmesi gerektiğini dile getirir. Kültürü artırmak, ekonomiyi koruyup düzenlemek, bilim alanlarına önem vermek, sağlam bir yasa, güçlü bir ordu, milliyet fikri aşılamak, tembellikten uzak durmak, kültürel varlıklara sahip çıkmak gibi maddî ve manevî şartların yerine getirilmesi gerekir.

Suphi Saatçi, “İçimizdeki Şeytan” (C:11, S:1-2, s.40-41) başlıklı yazısında toplumların gelişememesinin nedenlerinin başında suçu kimsenin kendinde aramaması olarak görür. Bu durumu aşmak için önce başkalarını değil, kendimizi eleştirmeliyiz ve ilk mücadelemiz ve zaferimiz nefsimize karşı olmalıdır, diye düşünür. Burada nefis, insanın içindeki şeytandır ve kalkınmanın ilk yolu onu yenmekten geçer.

Ata Terzibaşı, “Sandalye Düşkünleri” (C:5, S:4, s.45-46) adlı eleştiri yazısında belli bir mevki sahibi olup da buna layık olmayan vasıfsız kişilikleri hedef alır. Makam mevki sahibi olunduğunda bunun geçici olduğunun farkında olarak bu fırsatı milletin

yararı yönünde değerlendirmek gerektiğini belirtir. İhsan Sıddık Vasfi, "Gösteriş Düşkünleri" (C:7, S:1,2, s.39) başlıklı yazısında kendisini ve sahip olduklarını olduğundan farklı göstermeye çalışan ve ikiyüzlü davranan kişileri; Mehmet Karaulus ise "Bir Sesleniş" (C:11, S:8-9, s.25, 32) adlı yazısında görünüşte melek gibi olup da içten içe kötülük besleyen, sinsi kişileri hedef alır. Bu tür kişilerin kötü yanlarını ortaya koyarlar.

Şakir Sabır Zabit, "Kardeşten Kardeşe Nasihat" (C:5, S:7-8, s.31-32) başlıklı yazısında bencillik duygusunu eleştirmekte ve "tenkit" adı altında yapılan birçok bencillikten yakınmaktadır. Gerçek münekkidin bencillik duygusunu bir kenara bırakarak veya görmezden gelerek faydalı olma ve ülkesini kalkındırma amacı güttüğünü belirtmektedir.

Kardaşlık dergisinde sayıları az da olsa kadınların hakkını gözeten kadın yazarlar göze çarpmaktadır. Feryal Merjes, birkaç sayı boyunca yayınlanan "Hanımlarımız İçin" başlıklı bir yazı dizisi yayınlamıştır. Bu dizide gerek kadın hakları işlenmekte gerekse kadınlara hayatın çeşitli yönlerine ait verilen tavsiyeler yer almaktadır. Bunun yanı sıra aynı başlık altında çeşitli yemek tarifleri de verilir. Bu yazı dizisinden birinde (C:12, S:12, s.32-33) "Kadın Âlemi" başlığı altında kadın dünyasının ülkede fazlaca kapalı bir durumda olduğundan yakınılmakta ve bu konuda idealist, korkusuz, özgür ve fedakâr kadınlara çokça görev düştüğü belirtilmektedir. Aynı yazının devamında Irak Türkü kadınlara tanıtma ve örnek olması amacıyla "Halide Edip Adıvar" başlığı altında millî mücadele kahramanlarından Adıvar hakkında kısaca bilgiler verilmektedir.

Yazı dizisinin bir başka parçasında Merjes, (C:13, S:9, s.32-33) Arap toplumlarında eski zamanlarda kadınlara ne kadar hor bakıldığından ve uğradıkları haksızlıklardan bahseder. İslâmiyet'in gelmesiyle birlikte kadının da değerinin yükseldiğine ve Hz. Muhammed'in (S.A.V.) bu konudaki çabalarına değinir. Yazının devamında "Aile Terbiyesinin Önemi" başlığı altında çocukların hayatının her döneminde ailelerinin onların yanında olması ve ilgilenmesi gerektiği, sevgi göstermekten hiç vazgeçmemesi gerektiği konularını tartışır.

Almila takma adlı bir yazar, birkaç sayı boyunca yayınlanan "Kadın Dünyası" başlıklı yazı dizisinden birinde (C:9, S:6-7, s.38) "Gördüm… Saklamadan Söylerim!" başlığı altında Kerkük'te genç bir kızın hiç görmediği ve tanımadığı bir erkekle anne-

baba zoruyla evlendirilmesi üzerine cehalet kavramını sorgular ve ebeveynlere gözlerini açmaları ve kız çocuklarının kıymetini bilmeleri üzerine çağrılarda bulunur.

İlhan Özbek, "Kadın ve Hakları" (C:12, S:9, s.23) adlı yazısında kadınların neredeyse dünyanın her yerinde haksızlıklara uğramış olduğunu vurgular. Özellikle geri kalmış ülkelerde bu durum, kadınlar için çok daha vahim olmuştur. Köy gibi yerlerde kadınların içinde bulunduğu ve karşılaştığı zorluklardan bahseder. Kadınların hakir görülmesi ve aşağılanmasının dinde de yeri olmadığını ve çok büyük bir günah olduğunu belirtir. Buna göre erkeklerin kadınlara karşı sorumluluklarından bahseder.

Yazılarını Arapça olarak yayınlayan Ekrem Neşet İbrahim, bazı toplumsal yaralara dokunur ve konu ile ilgili hukukî bilgiler vererek okuyucuları bilgilendirmeyi amaçlar. "Meşru Savunma" (C:2, S:6, s.6-7) adlı yazısında mal, namus ve nefs savunması durumunun suç sayılmadığını ve cezası olmadığını belirtir. Kamu yetkilisi, burada bireyin hayatını savunma ile sorumludur. Meşru savunmanın genel güvenliğin sağlanmasında etkili olduğunu düşünür. Irak'ın ceza hukukunun da insanın nefsi müdafaasına hak verdiğini dile getirir. "Namus İçin İntikam" (C:2, S:4, s.2-3) başlıklı yazısında ise hukuken suç olduğunu bile bile namus için cinayet işleyenleri eleştirir. Bunun nasıl bir kaos yarattığından ve aileler arasında kan davasına dönüşmesinden bahseder. Toplumun eğitilip bu tarz cahil yaşam tarzlarından uzaklaştırılması ve adaletin hakkıyla uygulanması gerektiğini belirtir.

"Refahiyet ve Buhran Dönemlerinde Suç" (C:2, S:5, s.5-6) başlıklı yazısında ekonomik durumun suç oranına büyük etkisi olduğunu belirtir. Köy ile şehir arasındaki etkileri de farklıdır. Köylerde suçlar genellikle gelenek-görenek kaynaklı yaşanır. Şehirde ise aç gözlük, hırs gibi etkenler öndedir. Köyde manevî, şehirde ise maddî unsurlar ağır basar. "Şehirlerin Suç Oranına Etkisi" (C:2, S:7, s.6) adlı yazısında da benzer bir konuya değinir. Yeni çağda hayatı kolaylaştırmak ve yaşam kalitesini arttırmak için çok çeşitli icatlar mevcuttur. Ancak bunun yan etkilerine bakıldığında suç işlemeye, ahlaksızlığa ve her türlü toplum yapısının bozulmaya başladığı görülmektedir. Maddiyat, manevî olguların önüne geçmekte ve yerini her türlü kötülüğe bırakmak zorunda kalmaktadır. Bu da suç oranını arttırmaktadır ve yazıda suç işlenen ve toplum yapısının bozulduğu çeşitli örnekler verir.

"Aile Ortamının Bozulmasıyla Doğan Suçlar" (C:2, S:10, s.10-11) konusunda ise aile, çocuk için sosyal kültürün öğrenildiği ve sosyal ihtiyaçların karşılandığı ilk ortam olduğunu belirtir. Bunun en iyi şekilde gerçekleşmesi, iyi bir terbiye ve eğitimden geçer. Aile içinde çocuk ile büyükleri arasında sevgi bağı olması gerekir. İbrahim'e göre yanlış terbiye, suç işlemeye yol açan en büyük unsurlardan biridir. Çocuk, suçla dolu bir ortama doğduğunda o da aynı yoldan gider. Hatta bazı aileler, çocuğunu bir suçlu olarak yetiştirir. Bunun yanı sıra aile bireyleri arasındaki sağlıksız ilişki, suça iten sebepler arasında görülebilir.

"Boş Vakit Tuzakları" (C:3, S:1-2, s.12-13) başlıklı yazısında da disko, kahve, meyhane gibi yerlerin en tehlikeli boş vakit tuzakları olduğuna değinir. Böyle ahlâk ve ilke yoksunu yerlerde gözetim yoktur. Aynı zamanda türlü suçları doğuran ortamlardır. Bunun yanı sıra ilmî, tarihî, sosyal ve faydalı hedefler güden filmlerin yayınlanıp izlendiği ortamlar, bilgi ve kültür seviyesini arttırır. Boş vakit düşmanlarından biri de alkollü içki ve uyuşturucudur. Kullanan kişiler, kendilerinin yanı sıra çevrelerine de fazlasıyla zarar verebilir. Kumar da son derece kötü bir alışkanlıktır ve suç olmasının yanı sıra başka suçlara da teşvik eder. Bazı resmî kurumların insanların boş vakitlerini geçirebileceği hizmetlerde bulunması gerektiğini belirtir. Tiyatro, sinema, park, sergi, kütüphane, spor merkezi, halk eğitim merkezi gibi yerlere ağırlık verilmesi gerektiğini öğütler.

Toplumsal konuların işlendiği yazılar arasında Irak Türkü halkın kendine özgü yaşayış biçimini, gelenek-göreneklerini, inanışlarını ve çeşitli folklorik yapılarını ele alan yazılar da yer alır. Burhan Çelebi, Arapça olarak yayınlanan "Folklor Hakkında" (C:1, S:8, s.16, 24) ile bu konuya bir giriş yapar. Folklor kelimesinin kökeni ve kullanımı hakkında bilgiler verir. Çocuk masallarından ve bazı geleneksel ritüellerden örnekler verir. Folklor içeriğinin halk sınıfının yaşayışı, inançları ve geleneklerini araştırmak olduğunu belirtir.

Gelenek göreneklerin işlendiği yazılara bir örnek olarak Nermin Neftçi'nin Latin harflerle yayınlanan "Irak Türklerinde Geçmişte Düğün Hazırlıkları" (C:5, S:7-8, s.59-60) başlıklı yazısında kız çocuklarına hazırlanan çeyizler, kız istemeye giden dilekçiler[4], kız isteme adetleri ve kına merasimi hakkında bilgiler verilir. Bu adetler

[4] Irak Türkleri ağzında kız istemeye giden erkeğe ve ailesine denir.

gerçekleştirilirken halk ağzında kullanılan kalıp sözlere yer verilmektedir. Örneğin istenmeye gelinen kızın babasına *"bahçavuzdaki gülü istemeğe geldik"* denir. Kız, evleneceği erkeği tam olarak göremez ve tanıyamaz, bu nedenle merak edip durur. Çevresindeki kadınlar onun hakkında bilgiler verir. Örneğin damat yaşlıysa *"gence varan yumruk yer, ihtiyara varan kuyruk yer"* gibi iğneli sözler kullanılır.

Ahmet Ateş, "Muzaffereddin Gökböri Çağında Erbil'de Mevlüt Şenlikleri" (C:8, S:6s.22-23) başlıklı yazısında Selâhaddin Eyyûbî'nin eniştesi ve Erbil Atabeylerinden olan Muzaffereddin Gökböri'nin son derece iyi bir devlet adamı olmakla beraber halkına çok sayıda yardımlarda bulunan dindar bir kişilik olduğunu belirtir ve her yıl Peygamber Efendimizin (S.A.V) doğum münasebetiyle düzenlediği büyük şenliklerden bahseder.

Muhammet Hurşit Dakuklu, "Folklor: Eskiden Çocuğa Ad Koyma Geleneği" (C:13, S:5-6, s.31) başlıklı yazısında eski geleneklere göre çocuklara doğar doğmaz veya doğmadan önce değil, doğumlarının yedinci gününde ad verildiğini belirtmektedir. Bu ad, genellikle baba tarafından seçilir, anne tarafına fazla önem verilmez. Genellikle kız çocuğuna babaannesinin, erkek çocuğuna da dedesinin adı verilmektedir. Çocuğa verilmek istenen ad, konu komşudan birinde bulunuyorsa onlardan izin alma suretiyle verilir. Ad verme konusunda anlaşmazlığa düşüldüğü takdirde ise seçilen adlar kâğıtlara yazılarak kura çekilir.

İhsan Sıddık Vasfi, "Adetlerimize Bir Bakış" (C:2, S:10, s.34-35) adlı yazısında hesap ödeme adetinin eleştirisini yapar. Maddî durumu el vermeyen insanlardan dahi bazı durumlarda toplu hesap ödemesinin beklenmesi ve insanın bu konuda hissettiği mecburiyeti eleştirir. Bu durumun ortadan kalkması gerektiğini telkin eder.

Mevlüt Taha Kayacı, "Folklor: Bizdeki İlkel Ölçüler" (C:14, S:6-7, s.30-31) başlıklı yazısında bazı ilkel ölçü araçlarından bahseder. Herhangi bir şeyi ölçerken insan vücudunda bulunan ögelerden veya el altında bulunan bazı nesnelerden yararlanılmıştır ve birçoğu günümüzde de kullanılmaktadır. Örneğin adım, avuç, parmak, çimdik, bardak vs.

Ata Terzibaşı'nın Irak Türklerinin Ramazan aylarında akşamları iftardan sahura kadar olan sürede oynadığı geleneksel bir oyun olan sini-zarf oyunu hakkında ele aldığı "Irak Türkmenleri Arasında Sini-Zarf Oyunu ve Psikolojik Değeri" (C:13, S:9, s.18-22)

adlı yazısında öncelikle oyunun özellikleri, oyunda kullanılan nesneler, oyuna katılan oyuncular ve oyunun içeriği hakkında bilgiler verilir. Terzibaşı, oyunda birbirinin aynısı olan fincanların birinin altında boncuk arama işini hukukta yargılama usulüne benzetir. Söz konusu yargılamada herhangi bir suç unsurunu ortaya çıkarmanın iki yolu vardır. Öncelikle elle tutulan somut deliller (nesneler gibi), bize suçlunun kim olduğunu gösterebilir. İkinci yol ise sözlü olarak suçlunun kendi itirafı veya şahitlerin beyanları yoluyla olayı aydınlatmaktır. Terzibaşı, oyunda hem maddî hem de sözlü unsurların ortadan kaldırıldığını ve saklı olan boncuğun hangi fincanın altında olduğunu bulma işinin oyuncuların tamamen psikolojik algısına bağlı olduğunu belirtmektedir. Buna göre oyuncunun saklı boncuğu bulması için ona yol gösteren üç unsur vardır: Karşı oyuncuların kelimelerinden anlamlar çıkarmak, heyecanlanma belirtilerini ölçmek ve kendi şahsî tutumunu değerlendirmek.

Saygın Hürmüzlü, "Folklor Yazarlarımıza Sesleniş: Millî Oyunlarımızı Öğrenmeliyiz" (C:7, S:4, s.29) başlıklı yazısında gençlerin yabancı etkilerden kurtularak kendi milliyetlerine olan bağlılıklarını korumaları konusunda millî oyunların önemine değinir. Halkın millî oyunlar hakkında bilgi edinmesi için folklor yazarlarına büyük görevler düşmektedir. Bu konuda bir yetersizlik olduğu ve özellikle şehirde yaşayan gençlerin millî oyunlar hakkında bilgisiz olduğundan yakınır.

Şekibe Vandavi'nin "Folklor: Folklorumuzda Kadın" (C:12, S:10-11, s.47-48) adlı yazısı, kadın konusunun halk bilimsel yapılar üzerinden işlendiği bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak Türklerinde kadına değer verilir ve bunu Irak Türkmen edebiyat ve folklorunda açıkça görmek mümkündür. Yazıda kadının sosyal hayat içerisindeki yerinden bahsedilir. Türkmen toplumu, göçebe yaşam tarzı sürdüğü devirlerde güç şartlar altında yaşamış ve kadınlara burada önemli bir görev düşmüştür. Çocuklarını disiplinli ve özenli bir şekilde yetiştirmişlerdir.

Irak Türkmen hikâyelerinde kadın karakterlerin önemli bir yeri vardır. Bazı hikâyelerin ana kahramanı kadındır ve tüm hikâye boyunca okuyucuyu hâkimiyeti altında tutar. Kadın kahramanlar kimi zaman nazik, zarif bir karakter iken kimi zaman da çok güçlü veya diğer kahramanlara kök söktüren bir karaktere bürünür. Üvey anne karakteri de Irak Türkmen hikâyelerinde çokça yer almakta ve çocukların heba olmasına sebep olan karakter olarak seçilmektedir. Şarkı ve horyatlarda da kadına çokça yer verilir. Şair veya

şarkıcı, genellikle sevgilinin güzelliğini, inceliğini tarif eder veya ona çektirdiği acılardan yakınır.

Bazı sayılar, halk arasında kutsal sayılmakta ve üzerlerine farklı anlamlar yüklenmektedir. *Kardaşlık* dergisinde de bu konuya değinilir. Mevlüt Taha Kayacı'nın "Folklorumuzun Sayı ile İşlenmiş Yanı" (C:11, S:10-11, s.22-24) başlıklı yazısında bazı folklorik yapılarda bolca geçen sayılar konu edilir: Örneğin *"iki günlük dünya", "iki kuşu bir daştan vurmak"* gibi deyimlerde veya *"kilimin dört ucunu suya verdi"* gibi atasözlerinde geçen sayılar. Bazı yer adlarında geçen sayılara örneğin: Kerkük Kalesi'nin bir semti olan *"Yedi Kızlar",* eski hamamlardan *"Dört Hamam"* veya *"Cüt* (çift) *Hamam"*. Halk oyunlarından *"Üç Adım"* adlı oyun ise bugünkü atletizm oyunlarına benzemektedir. Bunun yanı sıra üç, yedi veya dokuz rakamları halk arasında genellikle uğurlu rakamlar olarak sayılır. Sayılar, bilmecelerde de geçer: *"Bir kuyum var, iki türlü suyum var"*.

Horyatlarda da çokça sayı geçmektedir:

Bu alma dört olaydı

Karnıma dert olaydı

Boynumu vuran cellat

Keşke bir mert olaydı

Halk hikâyelerinde de sayılara bolca rastlanır: Örneğin hikâyenin ana kahramanı babanın üç oğlu vardır ve bunların en beceriksizleri hep en küçükleri olur. En çok tekrarlanan üç, yedi ve kırk rakamlarının kökü özellikle Bozkurt efsanesi olmak üzere eski Türk efsanelerine dayanmaktadır.

Aydın Kerkük, "Üçün Manası" (C:12, S:3-4, s.38-39) adlı yazısında halk felsefesi ve ilim ve din adamlarına göre üç sayısının anlamı ve önemi üzerinde durur. Buna göre birçok söylemde yer alan ve üç madde ile sınırlanan örneklere değinir. Örneğin hayatın amacı ve insanlığın hazinesi şu üç noktaya bağlıdır: Akıl, sıhhat ve hürriyet. Âlim, şu üç şeyin varlığından ibarettir: Varlık, düşünce ve hareket.

Kardaşlık dergisinde folklor alanında yazılan yazılarda Irak Türklerine ait atasözü, deyim, halk hikâyeleri, bilmece gibi yapılar ve bu yapılarda çokça geçen konular

üzerinde de durulur. Örneğin Muhammet Hurşit Dakuklu, "Folklor: Bilmeceler" (C:11, S:12, s.28-30) başlıklı yazısında bilmecenin tanımını yaptıktan sonra zaman geçtikçe eskisi gibi rağbet görmediğini belirtir. Genelde işlek zekâlar tarafından ortaya çıkan bilmecelerde nesneler, ifade aracı olarak kullanılır. Bu noktada en çok doğa unsurlarından faydalanılır. Bilmeceler, nesir ve nazım şeklinde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dakuklu'ya göre bilmeceleri belli bir bölgeye mâl etmek zordur. Çünkü mahallî özellikler taşıyan bilmecelere pek rastlanmaz. Bilmeceler, geçmiş nesillerin sosyal yaşam ve düşünce tarzı hakkında bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Örnek bilmeceler:

Uzun uzun uzanı

Gelin kimin bezeni

(Hurma ağacı)

Damdan attım ezilmedi

Suya attım ezildi

(Kâğıt)

Kapkaradı her yanı

Günde dağlanı canı

(Kazan)

"Folklor: Leyleler" (C:14, S:10-11-12, s.34-36) başlıklı yazısı ise annelerin çocuklarını uyutmak için çeşitli ezgilerle söylediği ninniler hakkında kaleme alınmıştır. Irak Türklerinin ninni sözcüğünün karşılığı olarak kullandığı "leyleler", annelerin çocuklarına verdikleri ilk dil eğitimi sayılabilir. Örnek leyleler:

Gögerçin havadadı

El yatmaz yuvadadı

Bir elim başıv alta

Bir elim duadadı

Leyle diler

Yatıptı leyle diler

Vurgun yukuya dalıb

Mennen bir leyle diler

Yine Dakuklu, "Folklor: Azerbaycan Atasözleri ile Irak Türkmenleri Atasözleri Arasında Küçük Bir Karşılaştırma" (C:12, S:7-8, s.38-40) başlıklı yazısında Azerbaycan Türkleri ile Irak Türklerinin kullandığı atasözleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları araştırır. Genelde çokça benzerlik bulunmakla birlikte ufak tefek farklar mevcuttur. Dakuklu, bu yazıda elli adet atasözünün karşılaştırmasını yapar. Azerbaycan atasözlerini Ebu El-Kasım Hüseyinzade'nin *Atalar Sözü* adlı eserinden, Irak Türklerinin kullandığı atasözlerini ise Şakir Sabır Zabit'in *Irak Türkmenleri Ağzında Atalar Sözü,* Ata Terzibaşı'nın *Kerkük Eskiler Sözü* ve kendi eseri olan *Folklorumuzdan Damlalar* adlı eserlerden almıştır. Birkaç örnek:

Azerbaycan: *Ağlamayan uşağa süt verilmez.*

Irak: *Yığlamayan uşağa emcek verilmez.*

Azerbaycan: *Ahmak başın cefasını ayaklar çeker.*

Irak: *Akılsız başın zahmetini ayaklar çeker.*

Azerbaycan: *Ne şiş yansın, ne kebap.*

Irak: *Ne şiş yansın, ne kebap.*

Cemal İzzettin, Arapça olarak yayınlanan "Türkmen Dilinde Atasözleri ve Kurallar" (C:2, S:1, s.8-9)'da atasözleri hakkında bilgiler verir (anlamı, ortaya çıkma sebepleri, yaşanılan tecrübelerin yansıması, geçmişten geleceğe aktarılması vs).

Türkmence atasözleri birlikte yaşadıkları Araplardan etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Yazının devamında Irak Türkmen atasözlerinden örnekler verir.

Salahattin Sıddık Hürmüzlü, "Türkmen Halk Atasözleri Çağrışımları" (C:3, S:5, s.16-17) adlı Arapça olarak yayınlanan yazısında atasözlerinin içeriği ve değeri üzerinde durur. Atasözleri, siyasetten iktisada, bilimden ahlâka hayatın tüm yönlerine değinir. İnsanın karamsar nefsine umut getirir, her türlü haklı mücadelesine devam etmesinde bir destek olur. Bu tür güzel söylemler, zamanın ve kişilerin ötesinde asırlara uzanır. Eski atasözlerinin daha kıymetli olduğunu, eskilerin tecrübe ve bilgilerinin çok daha geniş olduğunu dile getirir. Cemal İzzettin'in Türkmen atasözlerinin birer hayat dersi niteliğinde olduğu ve her birinin arkasında büyük yaşanmışlıklar ve tecrübeler barındırdığı fikrini destekler. Hürmüzlü'ye göre hiçbir millet geçmişinden ayrılmaz ve geleceğini geçmişinden alır. Türkmen edebiyat ve kültür adamları, unutulmaya yüz tutmuş Türkmen atasözlerini bir araya toplamalı ve milletinin karanlığına ışık tutmaya çalışmalıdır. Bu konuda çalışma yapan kişileri ve oluşumları zikreder.

A. V. kısaltma adlı bir yazar, "Folklor: Folklorumuzda Para" (C:14, S:8-9, s.31) adlı yazısında para ve onunla aynı anlama gelen "akçe, metelik, pul ve mal" gibi sözcüklerin Irak Türkmen atasözleri, deyimler, şiir ve hikâyelerinde çokça yer aldığını belirtir. Bununla ilgili örnekler verir:

-*Paranın yüzü sıcaktır.* (atasözü)

-*Selam para, kelam para.* (atasözü)

-*Adam adamdır, olmazsa da pulu; eşek eşektir olmazsa da çulu.* (atasözü)

-*Parası aziz, canı değersiz* (deyim)

-*İki paralık etmek* (deyim)

Neriman Öztürkmen, Latin harfleriyle yayınlanan "Kerkük Türklerinin Dili" (C:8, S:6, s.52-54) başlıklı yazısında Kerkük Türkmencesindeki cinaslı, nükteli anlatımlara, atasözlerine ve horyatlara değinir. Anlatılmak istenen bir duygu veya durum, çoğunlukla bu söylemlere başvurularak dile getirilebilir. Örneğin yaşlılar, ellerinden uçup giden zamanı gençler için şu horyatla vurgularlar:

Geçti bizim çağımız

Gazel oldu bağımız

Yel oldu yağış oldu

Töküldü yarpağımız

Bir topluluğa veya cemiyete beklenmeyen, istenmeyen biri geldiğinde *"çölde çakal az idi, bu da geldi çuluydan"*, kendi işini bırakıp başkalarının işlerine karışanlara *"öz başın bağlamaz, gider toyda el başı bağlar"*, kadınlar birbirine beddua ederken ise *"saçuv elek olsun"* gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Cengiz Ketene, "Folklor: Horyatlar" (C:15, S:1-2, s.39) başlıklı yazısında 'horyat' sözcüğünün anlamlarına değinir. Aydın Kuran ise "Türkiye Mani ve Horyatlarından" (C:12, S:5-6, s.36-37) adlı yazısında maninin kısaca tanımını yapar. Ardından niyet manileri, söz atışma manileri, fındık manileri (tarlada çalışanların söylediği), bekçi ve davulcu manileri, mektup manileri, düğünle ilgili söylenen maniler olmak üzere söyleniş yerlerine ve şartlarına göre altı başlık altında örneklerle sınıflandırır.

Habib Hürmüzlü, Irak Türkmen halk efsanelerine değinen bir isim olarak karşımıza çıkar. Arapça olarak yayınladığı "Türkmen Mitolojisi" (C:3, S:12, s.2-3) adlı yazısında Türkmen Halk Edebiyatında çokça efsanelerin yer aldığını belirtir. Bunlar, hayatın her yönüne çözüm bulurlar. Bazıları hayâlidir, kurmacadır. Bazıları da insanın nefsini okur ve analiz eder. İyiliği kötülüğü gösterir, olağanüstü durumları gösterir. Hürmüzlü, yazının devamında örnek efsane hikâyelere yer verir.

Yine Arapça olarak yayınladığı "Türkmen Efsaneleri (Dev Hanfiş ve Güzel Gülbahar)" (C:3, S:7, s.2-3) başlıklı yazısında bu tür efsanelerin Türkmen halkı arasında toplumsal olaylara çözüm bulmak ya da yol göstermek amacıyla büyükler tarafından anlatıldığını dile getirmektedir. Bazıları gerçek hayattan alınmakla beraber bazıları da hayâl ürünüdür. Okuyucular, bu tür destanları okurken türlü tuhaflıklarına rağmen öylesine heyecan vericidir ki gerçek olarak algılamaktadırlar. Yazının devamında bu destanlardan örnek parçalar vermektedir.

Kardaşlık dergisinde toplumsal konuların ele alındığı yazılarda dikkati çeken ortak nokta, Irak Türkmen toplumunda iyi eğitimli, ahlâklı, vicdanlı, kültürlü, millî şuuru yüksek bireyler yetiştirmeye vesile olma amacıdır. Bir toplumun sağlam bir zemin üzerine oturması ve kalkınması, çeşitli yollardan geçer. Bu gayelere ulaşmak ve toplumun

her alanda ilerleme kaydedebilmesi için sağlam temellere dayanan aileler kurulmalı, bu ailelerde büyüyen çocuklar belli bir misyon sahibi olmalıdır. Toplumun gelişmesi, çoğunluğun bu niteliklerde olmasına dayalıdır. Bu nedenle bahsi geçen konuları ele alan yazarlar, mevcut genel eksiklikleri eleştirmiş ve düzeltilmesi için çeşitli çözüm önerilerinde bulunmuşlardır.

Kalkınmanın yollarından biri de kültür ve gelenek-görenek gibi değerlere sahip çıkmaktan geçer. Halk, ataları ve kökleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır ki, geleceğe sağlam adımlarla yürüyebilsin. Bunun yanı sıra kadınlara ve kadın haklarına önem vermek, söz konusu gelişmenin en önemli şartlarından biridir. Bu nedenle *Kardaşlık* dergisinde yayınlanan eleştiri yazıları arasında bu tür konular üzerinde de durulmuştur.

D. MÜZİK SANATI İLE İLGİLİ YAZILAR

Irak Türkleri için müzik sanatı; duygu, düşünce ve arzularını dile getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Özellikle dörtlük biçiminde yazılan ve söylenen bazı horyatlar, bestelere dökülerek halkın gönlünü fethetmiştir. *Kardaşlık* dergisinde müzik sanatı hakkında yayınlanan yazılara bakıldığında müzik çeşitleri, müzik tarihi, Irak Türkmen müziğinin kapsamları ve Kerkük'teki müzik toplulukları gibi noktaların konu edindiği görülür.

Kardaşlık ekibinin yayınladığı "Müzik Hayatımıza Toplu Bir Bakış" (C:1, S:2, s.26-28) adlı yazıda Irak Türkmen müziğinin tarihçesi, geçmişten günümüze gelişimine yer verilir ve Türkmen müziğinde kullanılan enstrümanlar ele alınır.

Abdurrahman Kızılay, Irak Türklerini bu alanda temsil eden kıymetli bir isimdir ve dergide müzik hakkında yayınladığı yazılar mevcuttur. "Türk Musikîsine Kısa Bir Bakış" (C:2, S:1, s.36-37) adlı yazısında Türk müziğini "Türk Halk Müziği, Tarihî Türk Müziği ve Modern Türk Müziği" olmak üzere üç başlık altında inceler. "İnsan ve Musikî" (C.2, S:6, s.30-31) ve "Musikî Tarihi" (C:2, S:7, s.42-43) başlıkları altında da müzik sanatının ortaya çıkışı, geçmişten günümüze nasıl geliştiği, bu sanata katkısı olan bazı önemli temsilciler, eski uygarlıklarda kullanılan ilk müzik aletleri ve müzik anlayışları ile ilgili bilgiler vermektedir.

Ata Terzibaşı, “Irak’ta Türk Musiki Tarihine Toplu Bir Bakış” (C:7, S:10, s.14-16) başlıklı yazısında Irak Türklerinin musikisinin her daim mahallî rengini koruyan ve genel Türk müziğinin ana özelliklerini taşıyan millî niceliği üzerinde durur. Ayrıca Irak’ta Abbasi dönemi Arap müziğinin bir devamı olmadığı da kaynaklar ışığında kanıtlanmış bir konudur. Tanınmış Iraklı tarihçi Abbas El-Azzavi, musiki sanatının Irak Türkleri arasında çok eski dönemlerden beri gelişmiş olduğunu, Irak musikisi üzerinde büyük etkilerde bulunduğunu ve başta bayat makamı olmak üzere birçok Türk makamlarının Irak musikisine girdiğini belirtmektedir.

Safevîler döneminde İran ve Irak Türkleri arasında dil, kültür, din ve musiki bakımından güçlü bağlar kurulmuştur. Safevî tarikatına katılan bir kısım Irak Türkü, dini törenlerde Türkçe şiirler ve dörtlükler terennüm etmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ise Anadolu Türkleri ile Irak Türkleri arasında çokça karşılıklı musiki temasları olmuştur. Bugün Irak’ta “bayat”, Türkiye’de “bayati” adı verilen makam, IV. Murat’ın Bağdat seferi dönüşü beraberinde getirdiği Irak Bayat Türklerinden on iki musiki sanatçısının İstanbul bestekârları üzerinde bıraktığı etkiler sonucu yayılmıştır.

A. T. kısaltma adlı bir yazar, “Kerkük’te Yeni Bir Musiki” (C:10, S:4-5, s.20-21) adlı yazısında Bağdat Güzel Sanatlar Akademisi’nin müzik bölümünden mezun olan Celal Vendi’nin gayretiyle birkaç gencin bir araya gelerek Kerkük’te millî bir müzik topluluğu kurması üzerine bu alandaki boşluğu doldurmuş olmalarının sevincini duyar. “Millî Musiki Takımı” adını alan ve konserlerini koro ve solo şeklinde veren bu topluluk, halk türkülerinden çok, doğu müziklerine ağırlık vermiştir. Yazının devamında yazar, yapıcı olmak adına bazı eleştirilerde bulunur: Takımda kadınların da yer alması gerektiği, bazı okuyucuların okudukları şarkıyı serbest bir ifadeyle okuma tarzından kaçınmaları gerektiği veya eksik olan enstrümanların tamamlanması gerektiği gibi noktalara değinir.

Erşat Hürmüzlü, Arapça olarak yayınladığı “Türkmen Şarkısı İdeolojisi” (C:2, S:1, s.18-19)’nde acı çekmenin bir sanat olduğu fikrini salık verir. Buradaki kastı geçici acılar yerine insanın içinden gelen acılardır. Türkmen şarkılarının bu acıyı yansıttığını belirtir. Bu şarkılara aklın hükmetmediğini (ego), “id”lerin hükmettiğini söyler. Bu acıların çoğunlukla vatan sevgisinden kaynaklandığını belirtir ve bu konudaki en önemli isim olan Abdurrahman Kızılay’a işaret eder. Ardından sanatçının şarkılarından örnekler verir ve inceler.

E. TARİHÎ KONULAR İLE İLGİLİ YAZILAR

Kardaşlık dergisinin işlediği konular arasında birçok yönden ele aldığı tarihî konular vardır. Bu tür yazılarda çoğunlukla Irak Türklerinin kendi tarihleri olmak üzere Türk dünyasından bazı Türk ülkeleri ve topluluklarının da tarihlerine yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı tarihî Türk büyükleri, Türk bölgeleri veya yapıları da tarih incelemelerine konu olmuştur. Yalnızca insanlığın değil, eğitim-öğretim, gazetecilik veya bazı zanaat dallarının tarihçeleri de işlenen konular arasındadır.

Şakir Sabır Zabit, tarih konularında kıymetli yazılar ele alan dergi yazarları arasındadır. "Gökte Uçan İlk İnsan: Türkmendir" (C:1, S:5, s.28) adlı yazısında 393 H. yılında Türkmen kökenli Türkistanlı Abu Nasır İsmail Bin Hamad El-Farabî El-Cevherî'nin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan kanat takıp uçma girişimini anlatır. Tefrika şeklinde dört parçada yayınladığı "Türkmen Arap Kardeşliği" (**C:3**, S:1-2, s.34-36 – S:3, s.26-29 – S:4, s.26-29 – S:5, s.32-35) adlı yazısının ilk parçasında Türkmenlerle Arapların geçmişten beri iç içe yaşamaları ve her daim iyi geçinmiş olmalarını konu edinmesinin yanı sıra Arap ve Türkmen tarihini özetle anlatmaktadır.

İkinci parçada Abbasîler döneminde Irak Türkmenlerinin Abbasîler ile olan bağlarını, o dönemde Türkmen askerlerinin Abbasî ordusundaki çalışmalarını anlatır. Ardından aralarında kan bağının bulunması durumunu birçok Abbasî halifelerinin annelerinin Türkmen olmaları üzerinden anlatır. Üçüncü kısımda Abbasilerdeki Türkmen bayındırlarından ve valilerinden söz eder, örnekler verir. Gazneli, Bulgar ve Selçuklu Türkmenler ile Abbasilerin bağlarını tarihi olaylara dayanarak ayrı başlıklar altında inceler. Son kısımda da Harezmîler, Danişment Türkmenleri ve Mardin Artuklu Türkmenlerinin Abbasîler ile olan ilişkileri işlenmiştir.

Şakir Sabır, dergide dört parça hâlinde yayınlanan "Abbasî Ordusunda Türk Komutanları" (**C:5**, S:1-2, s.34-37 – S:3, s.26-28 – S:4, s.27-29 – S:6, s.26-27) başlıklı bir yazı dizisi daha yazmıştır. İlk parçada Türkler ve Arapların birbirleriyle tanışma, kaynaşma ve bağlantılarını tarihî belgelerle açıklamaktadır. Bazı Arap şairlerinin Türklerden bahsettiği şiirlerine yer verir. Peygamber Efendimiz ve halifelerin Türkler hakkında söylediklerinden bahseder (Türklerin uzun süre hakimiyet kuracağını, dolayısıyla Türkçeyi öğrenmek gerektiği, Türklerle savaşılmaması gerektiği, Türkleri övmeleri gibi). Türklerin İslâmiyet'e geçişlerinden ve bunu çoğunlukla kendi istekleriyle

yapmalarından bahsedilmektedir. Türklerin eski inanışlarıyla İslâmî inanış arasındaki benzerliklere yer verilir. Yazının devamındaki parçalarda söz konusu Türk komutanların isimleri ile birlikte haklarında kısaca açıklamalara yer verilmiştir.

İsmet Parmaksızoğlu, "Türk ve İslâm Büyükleri" başlıklı iki parçadan oluşan bir yazı dizisi altında Osmanlı İmparatorluğu'nda sadaret makamına kadar yükselen Kerküklü bir vezir olan Abdullah Paşa ve Bağdat'ta yaşayan bir Türk düşünür Süleyman Hüsnü Paşa hakkında biyografik ve tarihî bilgiler vermektedir: "Türk ve İslâm Büyükleri: Kerküklü Bir Vezir" (**C:8**, S:6, s.48-50 – S:7, s.52-54), "Türk ve İslâm Büyükleri: Bağdat'ta Metfun Büyük Türk Mütefekkirlerinden Süleyman Hüsnü Paşa" (C:9, S:10, s.52-54).

İsmet Parmaksızoğlu'nunki ile aynı ana başlık altında Kasım Sarıkâhya ve Saadettin Topuzoğlu'nun da Latin harfleriyle yayınlanan birer yazı dizisi bulunmaktadır. Kasım Sarıkâhya, bu yazı dizisinde "Türk ve İslâm Büyükleri: Attilâ" (C:8, S:12, s.53-55), "Türk ve İslâm Büyükleri: Türk Devlet Kurucusu ve Kumandan Gazneli Mahmud (967-1030)" (C:9, S:1-2, s.61-64), "Türk ve İslâm Büyükleri: Selçuk Türk Devleti'nin Kurucusu Sultan Tuğrul Bey Selçuk ve Oğulları" (C:9, S:6-7, s.44-47), "Türk ve İslâm Büyükleri: Anadolu'da İlk Beyliğin Kurucusu Ertuğrul Gazi" (C:10, S:3, s.48-50) gibi büyük Türk hükümdarlarını ele almıştır. Bunun yanı sıra Sarıkâhya, farklı başlıklar altında "Büyük Türk Kumandanı ve Hükümdarı, Alparslan (1029-1072)" (C:9, S:3, s.47-50), "Dahi Bir Asker ve Teşkilâtçı Mete (Oğuz Han)" (C:9, S:4-5, s.51-54), Anadolu Selçuklu Türk Devleti'nin Kuruluşu, Haçlılar ve Sultan Kılıçarslan" (C:9, S:10, s.40-42, S:11-12, s.59-62) gibi Türk tarihinde önem taşıyan şahsiyetleri de konu edinmiştir.

Saadettin Topuzoğlu'nun ise aynı ana başlık altında ele aldığı şahsiyetler şunlardır: "Türk ve İslâm Büyükleri: Bilginlerin Bilgini ve Hayat Sırlarını Çözen Büyük Türk, İbni Sina (Avicenne) (C:9 S:8, s.46-50), "Türk ve İslâm Büyükleri: Büyük Türk, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Mevlevîlik" (C:9, S:9, s.34-37). Topuzoğlu'nun "Erbil Atabeyleri Begtiginliler ve Muzafferüddin Gökbörü" (C:11, S:1-2, s.80-84) ve "Piri Reis'in Akla Durgunluk Veren Haritaları" (C:12, S:7-8, s.28-29) başlıkları altında ele aldığı inceleme yazıları da mevcuttur.

Aydın Kerkük'ün de dergide iki parçadan oluşan bir yazı dizisi vardır: "Tarih Yapraklarından: Divan-ı Lügat-it Türk ve Kaşgarlı Mahmut C:9 S:6-7, s.28-29), "Tarih Yapraklarından: Koca Mimar Sinan ve Süleymaniye Camii C:9 S:9, s.20).

Mustafa Cevat'ın Arapça olarak yayınlanan "Tarihin Gizledikleri-Abu Mansur (Kutalmış Oğlu Türkmen)" (C:1, S:1, s.2-3, 20) adlı yazısı, özgür ülkelerin "hicret, peygamberlerin sünnetidir" fikrinden hareketle kendilerine hicret edip sığınanlara kucak açtığını, özgürlük verdiğini anlatan bir yazıdır. Bu konuyla ilgili olarak Semerkant'tan gelen ve Abbasilere sığınan Kutalmış Oğlu Süleyman'ı örnek verir. Abbasiler, Süleyman'a son derece iyi davranmıştır. Yazıda aynı zamanda Süleyman'ın oğlu Fahrettin Abu Mansur Muhammet bin Süleyman bin Kutalmış bin Türkanşah'tan ve çok iyi bir yazar ve bilim insanı olduğundan bahsedilir. Yine Arapça olarak yayınladığı "Türkmen Ünlüler: Abu Cafer Muhammet Bin Musa El-Harizmi" (C:1, S:3, s.2-5) adlı yazısında Harezm bölgesinin yaşayış, coğrafî ve tarihî özellikleri hakkında bilgiler verdikten sonra Muhammet Bin Musa hakkında da bilgiler verir.

Kardaşlık dergisinde incelemesi yapılan tarih konuları arasında geçmişten günümüze hüküm sürmüş ve hâlihazırda var olan Türk devletleri, Türk toplulukları veya çeşitli Türk boyları da yer almaktadır. Buna örnek olarak Şakir Sabır Zabit'in Arapça olarak yayınladığı "Türkmen Kimdir?" (C:1, S:1, s.14-15, 18-19, 23) başlıklı yazısı, başta gelir. Bu yazı, Zabit'in Türkmenlerin tarihini anlatan ve *Devletleri Toplayan* adını taşıyan Arapça eserine dayanır. Eserin birinci bölümünde Irak Türklerinin kökü ve tarihi anlatılır ve Zabit, bu bölümü şöyle özetler:

Türkmenler, Türkistan'dan Horasan'a gelen Türklerdir. Çadırlarda göçebe bir yaşam sürmüş ve hayvancılıkla geçinmişlerdir. Kollara ayrılan kabilelerden oluşurlar ve her birinin ayrı adı vardır. Rus oryantalist Bartold, Çin kaynaklarına dayanarak şunları söyler: Türkler, Hazar Denizi'nden Çin sınırına kadar olan alanlara yayılmışlardır. Üç kavimden oluşmuşlardır: İlki, Oğuz Türkleridir. Hazar Denizi'nden Sirderya'ya kadar olan bölgede yaşamışlardır. İkincisi, Karluk Türkleridir. Fergana'nın doğusunda yaşarlar. Üçüncüsü ise Dokuz Oğuzlardır. Karluk sınırından Çin'e kadar olan bölgede yaşarlar.

Kaşgarlı Mahmut, Oğuzlar ve Karlukların Türkmen adını alan Türk toplulukları olduğunu belirtir. Oğuzlar, yirmi iki kabileye ayrılırlar. Her birinin hayvanlarına taktıkları özel arması ve mührü vardır.

Bartold, Türkmenlerden Selçukluklar ve Osmanlılar olmak üzere iki büyük imparatorluk çıktığını belirtir. Türkmenler, bulundukları coğrafya ve siyasete göre topluluk olarak farklı adlar almışlardır. Bazıları ad almamış ve Türkmen olarak kalmışlardır. Irak Türkmenleri de bunlardandır. Irak topraklarına 54 H. yılında gelmişlerdir ve bu dönem Emevî Devleti dönemidir. Emevîler, Irak Türkmenlerinin yaptıkları işlerde iyi olduklarını gördükleri zaman birçoğunu alıp askeri orduya yerleştirmişlerdir. Türkmenlerin Irak'a gelişi, Abbasîler döneminde de benzer şekillerde devam etmiştir. Irak'ta Bağdat şehri kurulduktan sonra şehirdeki birçok bölge, Türkmenlere verilmiştir. Abbasî halifesinin korumalarından birçoğu da Irak Türkmenlerinden olmuştur. Irak Türkmenleri, Emevî ve Abbasî döneminde devlete bağlı, sadık ve güvenilir bir topluluk oldukları için askeri olarak stratejik önem taşıyan bölgelere yerleştirilmişlerdir.

Yazarının bilinmediği ve "Araştırıcı" imzasıyla yayınlanan "Irak Türkmenleri ve Sümerliler" (C:4, S:1-2, s.26-27) başlıklı yazı, Şakir Sabır'ın *Irak Muhtasar Türkmen Tarihi* adlı eserinde Türkmenlerin varlığını birinci Hicri çağına (54 H.) dayandırması üzerine bir düzeltme yapar ve o topraklarda çok eski çağlardan beri Sümerlilerle karışmış Türklerin yaşamış olduğundan bahseder. Bu bilgiyi de Ahmet Zeki Velidi adlı tarihçinin *Umumi Türk Tarihine Giriş* adlı eserine dayandırır. Sümer diliyle Türkçe arasındaki benzerliklere de değinir.

Şakir Sabır, üç parça hâlinde yayınlanan "Bayat Aşireti Hakkında Tarihî Araştırma" (**C:4**, S:10, s.25-26 – S:11, s.24-28 – S:12, s.21-24) başlıklı yazı dizisinin ilk kısmında (ön sözde) aslı Türk olan Bayat aşireti hakkında çok sayıda yanlış bilgiler mevcut olduğunu ve bu konuya açıklık getirmek amacıyla ele aldığını belirtmektedir. Yazı dizisinin içeriğinde toplam altı başlık bulunmakta ve bu parça, "1-Giriş" ve "2-Bayat Sözü Anlamı Hakkında Araştırma" adlı iki başlığı içermektedir. Giriş bölümünde Türklerin kökenleri ve haklarında tarihî bilgiler verilir. Bayatlıların Oğuzlarla Bozoklar arasında bir aşiret olduğu belirtilir. Bayat kelimesinin anlamlarına yer verilen ikinci başlıkta ise çeşitli eserlerde geçen on farklı kelime anlamına yer verilmektedir.

Yazı dizisinin ikinci parçasında "3-Bayatlılar Kimdirler?" başlığı altında farklı kaynaklardan Bayatlılar hakkında verilen bilgilere yer verilir. Bunlara dayanarak kesinlikle Türk oldukları belirtilir. "4-Bayatlıların Anayurdu" başlığı altında ise yine

farklı kaynaklardan bilgilere yer verilmekle birlikte çoğunluk olarak Moğolistan civarlarından geldikleri düşünülmektedir. Serinin beşinci parçasında "5-Bayatlılar ve Harezmşahlar" başlığı altında iki topluluk arasındaki bağlantılara değinilir. "6-Irak'ta Bayat" başlığı altında da Irak topraklarında yaşayan Bayatlılar ve o topraklara yerleşmeleri hakkında çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler verilmiştir.

Bayatlılar hakkında yayınlanan bir başka yazı dizisi, Faruk Sümer'in altı kısımdan oluşan "Bayatlar" (**C:5**, S:3, s.23-25 – S:4, s.18-21 – S:6, s.21-22 – S:7-8, s.24-25, S:9, s.21 – S:11-12, s.26) başlıklı yazılarıdır. İlk kısımda Oğuz kavminin yirmi dört boyundan biri olan Bayatlıların nereden geldikleri ve Bayat adının nereden geldiği ile ilgili bilgiler verilir. "1-Anadolu Bayatlıları" başlığı altında "1-Halep Türkmenleri Bayatı" konusu işlenir ve haklarında tarihî bilgiler verilir. İkinci kısımda Bayat oymakları ve aşiretleri, üçüncü kısmında Boz Ulus Bayatlıları ve Irak Bayatlıları gibi bazı bölge Bayatlıları, dördüncü kısımda İran Bayatlıları, beşinci ve altıncı kısımda ise Kara ve Şam Bayatlıları hakkında bilgiler verilmektedir.

Tarihçeleri ve haklarında bilgilere yer verilen Türk dünyası mensuplarından biri Afganistan Türkmenleridir. Erdoğan Merçil, Latin harfleriyle yayınladığı ve iki parçadan oluşan "Afganistan'daki Türkmenler" (**C:5**, S:6, s.48 – S:7-8, s.61-62) adlı yazının ilk parçasında Afganistan Türkmenlerinin coğrafî konumları, kısa tarihleri ve nüfusları ile ilgili bilgiler vermektedir. İkinci parçasında ise Afganistan'da bulunan Türkmen boyları ve bunlardan ziraatla uğraşanları hakkında bilgiler vermektedir.

A. Caferoğlu, üç parça şeklinde yayınlanan ve Türkmenistan Türklerini ele aldığı "Türkmenler" (**C:5**, S:3, s.52 – S:4, s.43-44 – S:5, s.40-42) başlıklı yazıların ilk parçasında Türkmenistan'ın coğrafî bilgileri, eyaletleri hakkında bilgiler, nüfus ve tarih bilgilerine yer vermektedir. Yazının ikinci parçasında Türkmenistan tarihine devam ederken edebiyatına da değinilir. Yazının son parçasında da Türkmen Edebiyatının en önemli temsilcilerinden bahsedilir. Türkmen dilinin gelişim evreleri ve halkın yaşayış özellikleri hakkında bilgiler verilir.

Rıza Demirci, "Finlandiya Türkleri" (C:7, S:10, s.43-44) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında Finlandiya uyruklu ve Türk kökenli olan bir topluluk hakkında tarihî ve güncel bilgiler verir. Ali Sevim, "Suriye'de İlk Türkler" (C:5, S:9, s.43-44) adlı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında Türklerin öncelikle Halep bölgesine olmak üzere

Suriye topraklarına gelip yerleşmeleri ile ilgili olarak tarihî bilgiler vermektedir. Hakkında tarihî bilgiler verilen başka konular arasında Zuhuri Danışman'ın "Oğuzlar" (C:6, S:3, s.43-44), "Irak Selçukluları" (C:6, S:5, s.44) ve "Musul ve Halep Atabeyleri" (C:6, S:10-11, s.53-55) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazıları bulunmaktadır.

Sancak takma adlı bir yazarın "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar" başlığı altında yirmi parçadan oluşan uzun bir yazı dizisi bulunmaktadır. Sancak, bu yazılarda geçmişten günümüze kadar hüküm süren çeşitli Türk devletleri ve toplulukları hakkında bilgiler vermektedir. Serinin birinci parçasında "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-1" (C:6, S:9, s.26-27) başlığı altında ilk çağ Türklerinden bahseder. Nasıl bir medeniyet sahibi oldukları, yaşam tarzları ve hangi coğrafyalarda yoğunlaştıklarına değinir. Orta Asya'nın iklimi bozulduktan sonra doğuda ve batıda hangi bölgelere (Çin, Hindistan, İran, Irak, Anadolu, Suriye, Mısır, Avrupa vs.) göç ettiklerini anlatır. Sümerlilerin Orta Asya'dan geldiği ve Türklerin bir kolu olduğunu belirterek Irak topraklarına yerleştikleri zamanki yaşayış şekillerinden (ziraat, hayvancılık, madencilik gibi) bahseder. Sümerlilerin çivi yazısını icat etmeleri ve Hammurabi'nin kanunlarını bu yazıyla yazması ve Sümerlilerin Akatlıların egemenliği altına girmesi gibi konular üzerinde de durur.

Serinin ikinci parçasında "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-2 Anadolu) (C:6 S:10-11, s.30-31) başlığı altında Anadolu'ya yerleşen ve yaşayan eski kavimler olan Hititler, Hurriler ve Mitanniler, Urartular, İyonlar, Frigler, Lidler'den bahsettikten sonra Avrupa'ya giden Türkler hakkında da bilgiler verir. Üçüncü parçada "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-3 Avrupa'da Türkler" (C:6, S:12, s.22-23) adlı başlık altında Hun İmparatorluğu hükümdarı Attilâ, Avar Türkleri, Hazarlar ve Macarlar; dördüncü parçada "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-4 Orta Asya Türkleri" (C:7 S:1-2, s.36-37) başlığı altında Hunlar, Mete (Oğuz Kaan), Siyenpiler ve Avarlar hakkında bilgiler vermektedir.

Serinin beşinci ve altıncı parçasında "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-5 Göktürkler" (C:7 S:3, s.26-28) ve "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-6 Göktürkler, Kutluğ Devri" (C:7 S:4, s.23-25) başlıkları altında Göktürkler medeniyeti ile ilgili siyasî teşekkül, yaşayış ve kültürel bilgiler verir. Orhun Abideleri ve Ergenekon Destanı'nı da konu edinir.

Yazı dizisinin yedi, sekiz ve dokuzuncu parçalarında "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-7 Dokuz Oğuz ve On Oğuz Hanedanı ve Uygurlar Çağı" (C:7 S:6-7, s.27-28), "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-8 Karahanlılar" (C:7 S:8-9, s.24-25) ve "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-9 Gazneliler" (C:7 S:10, s.24-25) adlı başlıklar altında adı geçen devletlerin tarihî bilgilerinin yanı sıra ilim ve edebiyatlarına da değinilir.

Onuncu parçada "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-10 Hindistan'daki Türk Devletleri" (C:7 S:11, s.30-31) başlığı altında Kuşanlar, Ak Hunlar, Tuğluklular, Babürler ve Babür Han'dan; on birinci parçada "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-11 Çin'deki Türk Devletleri" (C:8 S:1-2, s.31-32) başlığı altında Tisinler, Tabgaçlar, Çullar (Şatırlar) ve Karahıtaylar'dan; on ikinci parçada ise "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-12 İran'daki Türkler" (C:8 S:3, s.30-31) başlığı altında Safevîler, Kılcılar Sülalesi, Avşarlar ve Kaçarlar'dan bahsedilir.

Serinin devamında ele alınan dönemler sırasıyla "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-13 Selçuklular" (C:8 S:4-5, s.21-22), "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-14 Cengizliler" (C:8 S:6, s.30-31), "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-15 Timurlular… Aksak Timur" (C:8 S:7, s.27-28) ve "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-16 Beylikler Çağı" (C:8 S:8-9, s.35-36)'dır. Beylikler çağında Anadolu beyliklerinden olan Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Karesioğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Candaroğulları, Ankara Ahi Cumhuriyeti ve Dulkadiroğulları ele alınır.

Serinin son dört parçası, "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-17 Osmanlı İmparatorluğu" (C:8 S:10-11, s.31-32), "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-18 Osmanlı Devri" (C:8 S:12, s.23-24), "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-19" (C:9 S:1-2, s.36-37) ve "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-20" (C:9 S:3, s.34-35) başlıkları altında Osmanlı Devleti dönemine ayrılmıştır. Bu yazılarda da hüküm sürmüş otuz altı adet Osmanlı padişahı hakkında kısa kısa bilgiler verilmiştir.

Kardaşlık dergisinde çeşitli tarihî yapılar veya tarihî bölgeler hakkında ele alınan yazılar da mevcuttur. İki parça olarak yayınlanan "Orhun (Göktürk) Yazıtları" (**C:7**, S:6-7, s.29-30, S:8-9, s.22-23) başlıklı yazısında Şakir Sabır, Orhun Yazıtları ve Göktürk alfabesi hakkında bilgiler vermektedir. Bunun yanı sıra Orhun Yazıtlarında kullanılan

eski Türk takviminden bahseder ve yazıtlardan açıklamalarıyla birlikte örnek metinler verir.

Muhammet Şahap, Arapça olarak yayınlanan "Tarihte Kerkük" (C:13, S:1-2, s.6-7) başlıklı yazısında Kerkük'ün tarihî bir şehir olduğunu belirtir ve bunun kanıtı olarak da orada bulunan Kerkük Kalesi'ni gösterir. Bölgede hüküm sürmüş eski devletlerden, Kerkük'e verdikleri isimlerden ve Kerkük'teki Gürgür Baba ateşinden bahseder. Kerkük adının etimolojik kökenine değinir.

Fahir Abdürrezzak El-Menna, yine Arapça olarak yayınlanan "Tarih Araştırmaları: Tarihî Kerkük Kalesi" (C:16, S:5-6, s.2-3) adlı yazısında Kerkük Kalesi'nin eski dönemlerde şehri çevreleme ve isyanlardan koruma amacıyla inşa edildiğini dile getirir. Bazı kaynaklara dayanarak kalenin Asur İmparatorluğu kralı Asurbanipal tarafından inşa edildiğini belirtmektedir. Bazı kaynaklarda da eskiden buranın ilâhlar memleketi olarak anıldığı söylenir. Bunun da sebebi bölgede yanmakta olan Gürgür Baba ateşidir. Kerkük, M. Ö. XVIII. yüzyıla kadar yalnızca kaleden ibaret olmuş, daha sonraki dönemlerde kalenin çevresi yerleşim yeri olmaya başlamıştır. Yazının devamında kalenin mimarî yapısı (uzunluk, genişlik, mescit, minare, mahalleler, türbeler, kapılar) hakkında bilgiler vermektedir.

Ahmet Kuşçuoğlu, Arapça olarak yayınladığı "Ezelî Ateş Gürgür Baba" (C:13, S:7-8, s.4-5) başlıklı yazısında tarihî bir şehir olan Kerkük'te bulunan ve yanmakta olan meşhur petrol kuyusundan bahseder. Geçmiş dönemlerde Kerkük ve çevresinde yaşamış bazı topluluklar, bu ateşi kutsal sayarak tapınma eylemlerinde bulunmuşlardır. Bölgenin tarihi hakkında bilgiler verilen bu yazıda bazı kaynaklara dayandırılarak Kerkük ve çevresinde çok yüksek miktarda petrol bulunduğu belirtilmektedir.

Ata Terzibaşı, "Yıkılışı Dolayısıyla Kerkük Sarayı'nın Tarihi" (C:11, S:5, s.19-20) başlıklı yazısında yapının konumu, mimarisi ve tarihi hakkında çeşitli bilgiler vermektedir.

Şakir Sabır Zabit, "Tarihte Kerkük'ün Kültürel Yeri" (C:4, S:3, s.5-7) adlı Arapça olarak yayınlanan yazısında Kerkük'ün Yorguntepe adlı bir bölgesinde Nuzzi medeniyetine ait tarihî kalıntılar bulunduğunu dile getirir. Bu kalıntılarla ilgili bilgiler

verir. Kerkük'ün geçmiş dönemlerde ne kadar önemli bir konumda bulunduğunu gösterir ve bölge hakkında tarihî bilgiler verir.

Kardaşlık ekibine ait "Şehirler Sultanı Bağdat: 'Anne Gibi Yâr Olmaz, Bağdat Gibi Diyar Olmaz" (C:2, S:8, s.25) başlıklı baş yazı, Bağdat'ın kuruluşunun 1000. yılı münasebeti ile kaleme alınmıştır. Yazıda Bağdat'ın tarihçesi ve güzellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Geçmişten günümüze varlığına değinilen bir başka bölge, Erşat Hürmüzlü'nün "Tarih Konuları: Tarih Boyunca Erbil" (C:9, S:9-10, s.67-68) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısıdır.

Tarık El-Halisi, "Kâzımiye Kütüphaneleri" (C:2, S:11-12, s.20-21) başlıklı Arapça olarak yayınlanan yazısında Bağdat'taki Kâzımi semtinden bahseder. Kâzımi, ilim ve kültür semtidir. Kâzimiye'deki kütüphaneleri sıralar ve hakkında bilgiler verir:

Halk Kütüphaneleri: 1.İmam Sadık Halk Kütüphanesi, 2.Cevadeyn Halk Kütüphanesi, 3.Bilim Uygarlığı Kütüphanesi, 4.Maarif Kütüphanesi, 5.İmam El-Hasan Halk Kütüphanesi, 6.İmam Sahib El-Zaman Halk Kütüphanesi, 7.İmam Musa Kazım Halk Kütüphanesi.

Özel Kütüphaneler: 1.Alim Seyit Hasan El-Sadır Kütüphanesi, 2.Alim Seyit Muhammet Mehdi Musevî El-Esfahani Kütüphanesi, 3.Seyit Ali Haşim El-Hatip Kütüphanesi.

Emekli Albay Asker Mahmut adlı bir yazarın yirmi beş parçadan oluşan ve savaş tarihini konu edindiği uzun bir yazı dizisi vardır. Bu yazı dizisinin ilk on dört parçasını "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı" (**C:6**, S:1-2, s.28-29 – S:3, s.21-22 – S:6-7, s.25-26 – S:8, s.24-25 – S:9, s.18-19 – S:10-11, s.28-29 – S:12, s.19-20 – **C:7**, S:1-2, s.27 – S:4, s.26 – S:5, s.28 – S:6-7, s.24-25 – S:8-9, s.30 – S:11, s.25-26 – S:12, s.18) başlığı ile, ikinci on bir parçasını ise "Irak'ta Türk Savaşı" (**C:8**, S:1-2, s.29-30 – S:3, s.28-29 – S:4-5, s.19-20 – S:6, s.28-29 – S:7, s.20-21 – S:8-9, s.24-25 – S:10-11, s.23-24 – S:12, s.20-21 – **C:9**, S:3, s.27-28 – S:4-5, s.27-28 – S:6-7, s.22-23) başlığı ile yayınlamıştır.

Bu yazı dizisinde değinilen tarihî konular, genel hatlarıyla şunlardır: I. Dünya Savaşı'nın nasıl başladığı ve devam ettiği, Almanların Türklerin savaşa girmelerinden elde edecekleri çıkarlar ve Türkleri savaşa sokma çabaları, Türklerin savaşa girişi, Türk

ordusu hareket plânı, Irak'taki Türk kuvvetleri, Irak'ta müdafaa plânı, İngilizlerin Basra Körfezi bölgesindeki çıkarları, Basra'nın düşmesi, I. Kut Savaşı, Kut'a ilerleme kararı ve Türklerin durumu, İngilizlerin Kut'a ilerlemeleri ve hücum planı, Selman-ı Pak Savaşı, İngilizlerin taarruz planı, İngilizlerin Kut'a çekilmesi, Kut'un kuşatılması, Kut mevziine son Türk hücumu ve Şeyh Sait savaşı.

Süleyman Hayri Bolay, "Türkiye'de Fikir Hareketleri" (**C:9,** S:4-5, s.58-60 – S:6-7, s.53-56 – S:8, s.53-56 – S:9, s.38-40**)** başlıklı dört parçadan oluşan yazı dizisi ile bazı inanç ve akım tarihlerinin de dergide işlendiği yazılara bir örnek vermiş olur. Yazıda Türkiye'deki fikir hareketlerine giriş yapmadan önce Fransız İhtilali sonralarının Avrupa'sına değinir. Ardından Osmanlıların yükseliş dönemlerinde batının Osmanlılardan ne kadar geride olduğundan ve ardından Osmanlı Devleti'nin üst üste verdiği savaşlar yüzünden geriye düşmesinden bahseder. 1908 Meşrutiyetinden sonra ortaya çıkan Türkçülük, İslâmcılık ve Batıcılık akımlarına değinerek Ziya ve Gökalp'a ve fikirlerine genişçe yer verir.

Bolay, yazı dizisinin devamında Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türk inkılâp hareketlerinin dayandığı iki temel prensibe değinir: Milliyetçilik ve medeniyetçilik. Dilde sadeleşme, Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi, medenî hukuk, yayın faaliyetleri gibi reform hareketlerinden bahseder. Felsefî düşüncelerin Türkiye'ye gelmesiyle birlikte pragmatist felsefe, egzistansiyalizm gibi batı kaynaklı fikir hareketleri de gelmiş, ancak millî kültür ve millî tarih fikri her zaman en üstte tutulmuştur.

Âmân Berde Murat, Arapça olarak iki parçada yayınladığı "Türkistan'da İslamiyet ve Komünizm" (**C:3**, S:1-2, s.18-20 – S:3, s.6-10) ile Türkistan'daki Türklerin İslâmiyet'e geçişi ve komünizmin zulmü altına girişine değinir. Türkistan, Müslüman bir bölgedir ve içerisinde Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Tacik ve Doğu Türkistan Türkleri vardır. Yazıda coğrafî bilgiler, nüfus bilgileri ve tarihî bilgiler verir. Türkistan'dan Harezmî, İbni Sina, Farabî, Biruni, Uluğ Bey ve Buharî gibi alimler çıkmıştır.

Bu bölgede yaşanan çok sayıda kriz yüzünden Türkler, Anadolu'ya göçmüş ve orada Osmanlı İmparatorluğu'nu kurmuştur. Türkistan'da kalan Türkler de on altı gruba ve üç göçebe topluluğa bölünmüşlerdir. Türkler, kendi ülkelerini kurduktan sonra İslâm dinini tercih etmiş ve Müslüman Türkistan Merkezi Şurası, Alimler Cemiyeti, İslam Şurası gibi kurumlar açmış, Türkistan millî hükümetini kurmuşlardır.

Yazar, Sovyetler Birliği ile ilgili olarak İslâm topluluklara dinlerini özgürce yaşama hakkı vadetmesinin aslında işgal için bir aldatmaca yöntemi olduğunu belirtir. Sovyetler, hakimiyeti ele aldıktan sonra zaten gerçek yüzleri ortaya çıkmıştır. Yazının devamında Sovyetlerin komünist fikirlerini ve yaşam tarzlarını yavaş yavaş nasıl empoze etmeye çalıştıklarını anlatır.

Sovyetler Birliği'nde din dersi kaldırılmış ve gençlerin dinlerini öğrenmeleri engellenmiştir. Din adamlarının da halka din eğitimi vermeleri yasaklanmış ve kendilerinden yüksek miktarlarda vergiler alınmıştır. Camiler yıkılmış, Müslümanların toplanma yerleri, eğlence mekânlarına çevrilmiştir. Rusların kolhoz sistemine ve bu sistemin adaletsizliğine değinilir. Müslümanlara kendi dinlerini unutturup Hristiyanlığın temellerini benimsetilmiştir. Ruslar, dış dünyaya Müslümanlara haklar vermiş gibi görünerek adaletli olduklarının imajını çizmiş, ancak ülke içinde onlara karşı son derece adaletsiz ve acımasız davranmışlardır. Müslümanlara karşı sadece din yaşantısı yönünden değil, edebiyat alanında da mevcut olan dini içeriklere karşı savaş açılmış, ortadan kaldırmaya çalışılmıştır.

Eğitim-öğretim tarihi de dergide işlenen tarihî konular arasındadır. Nihat Akkoyunlu, "Öğretmen Kardeşlerime Öğretim" (C:4, S:10, s.29-30) başlığı altında derlediği yazıya eğitim, öğretim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim gibi kelimelerin anlamlarını vererek başlamaktadır. "Geçmişte Öğretim" başlığı altında Eski Türklerde ve Eski Yunanlılardaki öğretim hayatından bahseder. Daha sonra "Osmanlılarda Öğretim" başlığı altında kısaca eskiden Osmanlı dönemindeki öğretim sistemini ele alır. Ardından "Öğretim Usulleri" başlığı altında da birkaç öğretim yöntemine değinir.

Muhammet Hurşit Dakuklu, gazetecilik tarihi ve geçmişte yayınlanan birkaç gazete hakkında yazılar yayınlamıştır. "Gazetecilik Tarihimizin Kaynakları Hakkında" (C:12 S:9, s.24-26) başlıklı yazısında gazetecilik tarihinin edebiyat, folklor veya dil tarihi gibi şu ana dek hakkıyla ele alınmadığından yakınmakla birlikte konuyla ilgili ortaya konan birkaç kitap ve makalenin bir araştırmacı için asla yeterli olmadığını düşünür. Bu yazıda Abdürrezzak Hüsnü'nün *Irak Basınının Tarihi* ile Şakir Sabır Zabit'in *Kerkük Basınının Kısa Tarihi* adlı Arapça olarak yayınlanan eserleri incelenir ve eserlerde eksik

görülen kısımların düzeltilmesi yapılır: Bazı dergi ve gazetelerin çıkan sayıları, içerikleri veya tarihleri hakkında yanlış bilgiler vermeleri gibi noktalara değinilir.

"Âti Gazetesi" (C:12 S:12, s.23-24) başlıklı yazısında Osmanlı devrinde çıkan gazete ve yazarları hakkında bilgiler verir (özellikle baş muharrir Kerküklü Mektubizade Ömer Fevzi). Gazetede yayınlanan bazı yazıları da yazısına ekler.

"Teceddüt Gazetesi" (C:13 S:1-2, s.33) adlı bir başka yazısı, 1920 yılında yayın hayatına başlayan ve Kutsizade Ahmet Medenî tarafından çıkarılan *Teceddüt* gazetesi hakkındadır. İngilizlerin çıkardığı *Necme* gazetesinin yayınladığı uydurma bilgilere ve vatanseverliği baltalama eylemlerine karşı çıkma amaçlı çıkarılmıştır. Ancak Medenî'nin meslektaşları, onunla aynı amacı gütmediği için gazete, gayesine ulaşamamış ve *Necme* gazetesine benzemiştir. Medenî, yalnızca dört sayı yayınlanan gazetenin ilk sayısından sonra gazeteden çekilmiştir.

"Kevkeb (Gezegen) Maarif Dergisi" (C:14 S:5, s.18-19) Kerkük'te *Maarif* dergisinden sonra çıkan ikinci dergidir. Dakuklu, derginin yönetim ve yazı kadrosundan bahseder. İlmî, edebî ve sosyal içerikler barındıran bu derginin yalnızca on adet sayısı bulunduğu bilinmektedir.

"Gazetecilik Tarihimizin Yapraklarından: *Yeni Irak* Gazetesi" (C:16 S:1-2, s.18), 1933 yılında yayın hayatına başlamış, Bağdat'ta Türkçe olarak okurlara sunulmuştur. Gazetede günlük haberler dışında hikâye, hatıra ve siyaset türlerine de yer verildiği görülmektedir. Başta Arap harfleriyle yayınlanan ve son sayılarında Latin harfli yazılara da rastlanan gazetenin yetmiş dokuz sayıdan ibaret olduğu bilinmekte ve devamının olup olmadığı bilinmemektedir.

Dakuklu'nun yayınladığı bir başka tarihî yazı, "Halkımızın Eski Takvimi" (C:16 S:7-8, s.14-16) başlığıyla eski Türk takvimleri hakkında kaleme alınmıştır. Türkler, çağlar boyunca çeşitli takvimler kullanmışlardır. İslâmiyet'ten önce kullanılan 12 Hayvanlı Takvim, millî bir takvim sayılır. Bu takvimde yıllar, sayı ile değil; hayvan adlarıyla anılmaktadır. İslâmiyet'ten sonra ise Hicrî takvime geçilmiştir. Selçuklular döneminde kısa bir süreliğine Celâlî takvimi kullanılmıştır. 1740 yılında Osmanlı Devleti'nin I. Mahmut döneminde ise güneş yılı temeline dayanan ve yıl başı mart ayı olan Rûmî takvimi kullanılmıştır.

Irak Türkleri de dinî münasebetlerden dolayı Hicrî takvimi benimsemiştir. Bunun yanı sıra halkın önemli bir kısmı ziraatla uğraştığı ve ziraat işlemlerine uygun düştüğü için Rûmî takvimi de kullanmışlardır. Mevsimler veya doğa ile ilgili atasözleri, deyim veya terimlere bakıldığında daha çok Rûmî takvime göre düzenlendiği görülmektedir. Hicrî ve Rûmî takvimler, İngiliz işgali dönemlerine kadar beraber kullanılmış, İngiliz işgalinden sonra ise Milâdî takvime geçilmiştir.

Kardaşlık dergisinde tarihçesine değinilen zanaat dallarından biri kâğıtçılıktır. Bu konuyu Mehmet Sait Ketene, "Kâğıtçılığın Tarihçesi" (C:4, S:9, s.42-43) başlıklı yazısında işler. İlk insanlar, her türlü bilgiyi yazı olmadığı için sözlü olarak nesilden nesle aktarmıştır ve bu, elbet zor bir iştir. Yazı dili henüz ortada yokken taşlar ve kerpiçler (pişirilmiş tuğlalar) üzerine yazmalar yapılmıştır ve bunun en iyi örneği, Hammurabi ve Eski Mısırlıların dikili taşlarıdır. Ardından Mısırlıların icat ettiği papirüs gelmektedir ve o dönem, dünyanın en büyük ve meşhur kütüphanesi İskenderiye'ye kurulmuştur. Ardından Bergama Kütüphanesi'nde (İzmir dolaylarında) yazı levhası olarak deri ve parşömen adında deriden elde edilen ince tabakalı kâğıtlar kullanılmaya başlanmıştır. Parşömen, zamanla deriyle alakası olmayan ve selülozdan üretilen bir kâğıda verilen isim olmuştur.

Çin ise milâttan yaklaşık doksan beş yıl önce haziran ve dut ağacı liflerinden bugünkü kâğıda benzer bir kâğıt üretmiş, bunu uzun süre bir sır olarak saklamıştır. En nihayetinde XII. yüzyılda Hristiyanlık âleminde kâğıt yapma sanatı gerçekleştirilmiştir. Bunu ya Haçlıların ya da Endülüs'teki Müslümanların geliştirdiği düşünülmektedir. 1800 yılında Fransa'da kâğıt yapma makineleri icat edildikten sonra tek tip ve düzgün kâğıtlar üretilmeye başlanmıştır. Bugün kâğıt, medeniyetin gelişmesinde en önemli esaslardan biri hâline gelmiştir.

Ketene, Arapça olarak yayınlanan "Orman ve Şehir" (C:4, S:1-2, s.11-12) adlı yazısında insanlığın geçmiş çağlarından bahseder. Ağaç, insan medeniyetindeki gelişmeler açısından çok önemli bir materyaldir ve geçmişten günümüze kullanım alanlarına değinir. İnsanoğlu, zaman zaman ormanları yok etmiş, helâk etmiş ancak doğa kendi döngüsüne tekrar dönmüştür.

Rıza Demirci tarafından yazılan ve iki parça hâlinde yayınlanan "Irak'ın Ziraî Tarihine Bir Bakış" (**C:4**, S:10, s.27-28 – S:11, s.33-36) adlı yazının ilk parçasında

Osmanlı döneminde toprak işletilmesi ve vergi sisteminden kısaca bahsedilmektedir. Hangi topraklarda ne tür gıdaların yetiştirildiği hakkında kısaca bilgiler verilmektedir. Bunun yanı sıra topraktan faydalanma kuralları çerçevesinde bazı kuralların çiftçileri zor durumda bırakarak tarımdan vazgeçip büyük şehirlere iş aramaya doğru göçmesine yol açan durumlar üzerinde durulmuştur. Yazının ikinci parçasında da Tanzimat dönemindeki durum işlenmektedir. Ziraî işlerin resmî olarak düzenlenmesi, 1838 yılında Ziraat ve Sanayi Meclisi'nin kurulmasıyla birlikte olmuştur. Topraktan faydalanma işlerinin süreç içerisinde gelişip düzenlenmesi ve çıkarılan ilgili kanunlar anlatılmış ve istatistikî bilgiler verilmiştir.

Suphi Saatçi, "Tarih Şuuru ve Milletler" (C:7, S:6-7, s.31-33) başlığı ile konunun belki de en can alıcı noktalarından biri üzerinde durmuştur. Bireylerin millet olmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri olan tarih, o millete mensup her birey tarafından iyice okunup kavranarak toplumsal kalkınmaya faydalı olur. Tarih, bir milletin millî değerini ortaya koyan, sınırlarını çizen ve geleceğine ışık tutan bir olgudur. Tarih şuuru olmayan bir millet, zamanla zifiri karanlığa gömülür ve o karanlıkta yok olup gider.

Saatçi, Türk tarihini millî bir görüşle anlatan en güzel eserlerden birinin Rıza Nur tarafından yazılmış ve on dört cildinin on ikisi basılabilmiş olan *Resimli ve Haritalı Türk Tarihi* olduğunu dile getirir. Rıza Nur, bu eserinin mükemmel olmadığını belirterek mükemmel bir Türk tarihinin yazılması için *"Türkler hakkında her dilde yazılmış eserlerin toplanıp çevrilmesi ve birden fazla kişi tarafından tüm Türk yurtlarının seyahat edilerek iyice tetkik edilmesi"* gerektiğini dile getirmiştir.

Türk tarihi hakkında önemli çalışmaları bulunan bir başka isim Hüseyin Namık Orkun ise Türk tarihini öğrenmek için yabancı kaynaklara başvurmak zorunda olmanın üzüntüsü içinde olduğunu belirtir.

Saatçi, bu noktada *Kardaşlık* dergisinin büyük bir misyon üstlendiğini, Irak Türklerinin en uzun soluklu ve günden güne kendini geliştiren bir kaynağı olduğunu belirtmektedir. Derginin altıncı yılının dokuzuncu sayısından itibaren yayınlanan "Tarih Araştırmaları" adlı yazı dizisinin bu konuda büyük bir boşluğu doldurduğunu belirterek "Sancak" takma adlı yazarı tebrik eder ve dergide tarih tartışmaları yapılmasının alana büyük katkıları olacağını konusunda temennilerini sunar.

Tarihini bilen ve bundan ders çıkaran bir milletin yaşamını düzene sokup geleceğini de sağlam bir biçimde şekillendirebileceği fikrinden hareketle *Kardaşlık* dergisinin bu noktaya çok önem verdiği görülmektedir. Kendi tarihlerinin yanı sıra diğer Türk devletleri ve topluluklarının tarihleri hakkında bilgi edinmek de Irak Türkleri için Türk dünyasıyla aralarındaki bağları güçlendirmek ve sonsuz kılmak adına önemlidir. Ayrıca geçmişte yaşanan kötü olay veya dönemlerin bir daha yaşanmaması ve geçmişte yapılan hataların tekrarlanmaması için her bireyin az da olsa tarih bilgisi olmalı ve bunlardan ders çıkarabilmelidir.

F. MİLLÎ YAZILAR

Millî fikirlerin güçlenmesi ve bu konuda farkındalığın artması, bir ulusun devamlılığını getiren vazgeçilmez esaslardan biridir. Irak Türkleri, bu devamlılığı getirebilme mücadeleleri boyunca maddî ve manevî olarak büyük oranda kayıplar vermiştir. Bu nedenle, millî şuuru yaşatabilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek, onlar için her zaman üzerinde fazlaca durulması gereken hassas bir konu olmuştur. Nitekim *Kardaşlık* dergisi de bu noktada önemli bir görev üstlenmiştir. Farklı temaların işlendiği metinlerde dahi bu tür bir hassasiyete fazlaca rastlanırken doğrudan millî farkındalığı artırmak ve vurgulamak amacıyla da çeşitli yazılar yayınlanmıştır.

Kardaşlık ekibinin "Yurt Sevgisi" (C:3, S:11, s.26) başlığıyla yayınladığı baş yazıda yurt kavramının ne anlama geldiği, yurtseverlerin bir karış toprakları için ne canlar verdikleri ve yurtlarından ayrı kalanların çektikleri özlemler dile getirilir. Her insanın öz varlığını toprağından emdiği belirtilir. Konuyla ilgili örnek horyatlar verilir. Türkmen milletinin vatanlarına ne kadar değer verdiği belirtilerek yazının sonunda vatanın hayrı için iyi dileklerde bulunulur.

Rıza Demirci, "Kardeşliğe Giden Yollar" (C:4, S:12, s.36) adlı yazısında Türk birliğinden ve tüm Türklerin kan kardeşliğinden bahseder. Ayrıca ulusal tarihin öneminden, tarihî araştırmalara önem verilmesi ve aydınlatılması gerektiğinden dem vurur. Latin harfleriyle yayınladığı "Çalışan Gençlik ve Ötesi" (C:7, S:1-2, s.63-64) başlıklı yazısında ise toplumun tüm kesimine seslenir. Toplumun yükselmesi, ilerlemesi ve gelişmesi için çalışan yeterince genç, orta yaşlı ve yaşlı insanlar vardır. Bunların Irak

Türkmen dili, kültürü ve geleneğini her daim koruyup gözetmesi ve Türkmen milletine zarar vermeye çalışanlara fırsat vermemeleri gerekmektedir.

Araştırmacı Ata Terzibaşı, Latin harfleriyle yayınlanan "Gençlerimizde Aranan Vasıflar" (C:5, S:1-2, s.25-26) başlıklı yazısında gençlerde bulunması gereken en önemli vasfın millî şuur olduğunu belirtmektedir. Bunun da gerçekleşmesi için belli başlı şartlar vardır. Her şeyden önce milliyetçi bir genç, eğitim hayatında başarılı olmalı ve bilgili olmalıdır. Bunun yanı sıra, ahlâklı bir birey olması şarttır. Terzibaşı'na göre ulusun kalkınması, bu gibi yollardan geçer.

Terzibaşı, "Ya Gazi Ol Ya Şehit" (C:7, S:4, s.16) adlı yazısının başlığını Mehmet Emin Yurdakul'un bir şiirinden almıştır. Batılıların yüzyıllar boyunca Türklerin en derinliklerine kadar işlemiş olan gazilik ve şehitlik kavramlarını yok etme veya basitleştirmeye çalışma çabaları, hiçbir zaman başarılı olamamıştır. Türkler, girdikleri savaşlara gözü kara bir şekilde *"ölürsem şehit, kalırsam gazi"* fikriyle atıldıkları için batılıların bu konudaki tüm çabaları anlamsız kalır. Türkler, şehitliği ve gaziliği yeri geldiğinde şanlı ve kutsal bir vazife olarak görür.

Vatanperver şair Namık Kemal'in

Yara, nişandır tenine erlerin

Mevt ise son rütbesidir askerin

dizelerinde bahsettiği gibi vatanı için mücadele eden bir askerin ulaşabileceği son nokta ve alacağı en büyük ödül, şehitlik makamıdır.

Irak Türkleri, tarihlerini şehitlerinin kutsal kanıyla yazmış ve millî mücadeleleri yolunda kimseden hiçbir zaman aman dilememiştir. Egemenliklerini ele almak üzere köleliğe hiçbir zaman boyun eğmemişlerdir. Terzibaşı, yazısına ad veren Mehmet Emin Yurdakul'un "Ya Gazi Ol Ya Şehit" adlı şiirinin ilk parçasına yer vererek sözlerini sonlandırır:

Haydi yavrum ben seni bugün için doğurdum

Hamurunu yiğitlik duygusuyla yoğurdum

Baba yiğit odur ki yurdu olan toprağı

Ana ırzı bilerek yad ayağı bastırtmaz

Bir yabancı bayrağı

Ezan sesi duyulan hiçbir yere astırtmaz

Git evlâdım yıllarca ben oğulsuz kalayım

Şu yaralı bağrıma kara taşlar çalayım

Haydi oğlum haydi git

Ya gazi ol ya şehit

R. K. kısaltma adlı yazar, "Mefkûre Nedir, Mefkûreci Kime Denir?" (C:11, S:1-2, s.30-32) başlıklı yazısında gerçek mefkûrenin (ülkü), yapıcı ilim ve tecrübeye dayandığını; fertlere yarar sağlamayı amaç edinen her türlü duygu, düşünce ve işlerin tümü olduğunu belirtmektedir. Gerçek mefkûreci ise bu idealleri gerçekleştirmeye çalışan kişidir. Bu yolda hedefe ulaşmak kolay değildir ve çok çalışmayı gerektirir. Ziya Paşa'nın

Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

sözleri bu durumu anlatan güzel bir örnektir. R. K., sürekli ve verimli bir çalışmanın iki temel şeyi gerektirdiğine dikkat çeker: Maddî güç ve manevî güç. Bu yolda başarılı olmak için maddî varlıklara sahip olmak gerektiği gibi bilgiye ve tecrübeye dayanan manevî bir itkiye de sahip olmak gerekir.

Ülkü olgusu ve mahiyetini ele alan bir diğer yazar, Ekrem Pamukçu'dur. "Ülkü" (C:11, S:8-9, s.29) başlıklı yazısında insanları birleştiren, bir araya getiren ülkü kavramının tanımını yaptıktan sonra dünyaya gelen her insanın doğru bir ülküye hizmet etmesi gerektiğini belirtmektedir. Gelecek nesillere daha refah ve daha adil bir dünya bırakmak için bu, şarttır.

Saadettin Topuzoğlu, "Millî Kültür ve Millî Karakter" (C:8, S:8-9, s.63-64) adlı Latin harfleriyle yayınladığı yazısında milleti millet yapan ana ögelerin üzerinde durur. Toplumları bir araya toplayan temel unsur, giyim ve fiziksel özellikler değil; ortak kültür ve ortak karakterdir. Bu kavramlar kaybolmadığı sürece dünyanın neresinde bulunursa bulunsun, aynı millete mensup kişiler arasındaki bağ kopmaz. Millî kültürünü kaybeden

bir topluluk, millet olma vasfından çıkarak zamanla yok olmaya mahkûmdur. Bu noktada başta öğretmenler olmak üzere, ebeveynler veya toplumun her üyesinin millî heyecanı kaybetmeyecek aydınlatıcı ve yaratıcı yollar açma uğrunda çaba göstermesi gerekmektedir.

Millî adımların hayata geçirilme konusunu tartışan Güngör Yurdakul, "Milliyetçilik ve Biz" (C:9, S:8, s.51-52) başlıklı Latin harfleriyle yayınladığı yazısında milliyetçiliğin laftan ibaret olmadığını ve anlamsız hayâller peşinde koşmak olmadığını belirterek halkın neden hep aynı noktada kalıp ilerleyemediğini sorgular. Maddî ve manevî her türlü gücü birleştirerek sarsılmış olan millî şuuru uyandırmak ve bu yönde harekete geçmek gerekir. Bunun için önce kültüre, tarihe ve edebiyata sıkı sıkıya sarılmak gerektiğini belirtir. Ardından gerçek bir dayanışmaya ihtiyaç vardır.

İsmet Parmaksızoğlu, "Türkiye ve Dış Türkler" (C:7, S:10, s.37-38) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında başta Türkiye olmak üzere yeryüzündeki tüm Türk ülkeleri ve toplulukları arasındaki bağları ele almıştır. Türkiye dışında Asya ve Avrupa'da yaşayan tüm Türk ülke ve topluluklarının Türkiye Cumhuriyeti'ni tüm Türklerin millî temsilcisi olarak gördüğünü belirtmektedir. Türk hükümetlerinin dış Türklerin sorunlarıyla ilgilenmeleri beklenmektedir ve tüm Türkler arasındaki temel bağlantı, ortak bir kültürün yaşatılması yolundan geçmektedir.

Yine Parmaksızoğlu, "Dış Türklerin Kültür Konusu" (C:7, S:12, s.47) başlıklı yazısında Türk topluluklarının farklı egemenlikler altında yaşasa bile millî ve kültürel değerlerini koruyacak bazı dayanaklarının olması gerektiğini belirtmektedir. Gerek Türkiye gerekse diğer Türk ülke ve topluluklarının dernek, parti, kulüp gibi oluşumlarına bu konuda önemli görevler düşmektedir. Bunun yanı sıra yazar, Latin harfleriyle okunan ve yazılan Türkiye Türkçesinin tüm Türkler arasında ortak bir anlaşma dili olarak kullanılması için gereken adımların atılması gerektiğini dile getirir.

Kardaşlık dergisinde millî konuların ele alındığı yazılara bakıldığında hepsinin ortak amacının millî kültürü ve değerleri halkın her kesimine aşılama olduğu görülür. Bu bilinç ve amaç, Irak Türkleri arasında çok yaygındır. Dergi ekibi ve yazar kadrosu, ellerindeki her çeşit imkânı bu hedefi gerçeğe ulaştırmak adına seferber etmiştir. Nitekim dergi yazarlarının hapis, sürgün ve hatta idam gibi tehlikelerle karşı karşıya olmalarına rağmen her fırsatta millî fikir ve coşkularını sergilemeleri, büyük bir cesaret örneğidir.

G. SİYASÎ YAZILAR

Kardaşlık dergisinde görülen eleştiri türlerinden biri de siyasî alanda yazılan yazılardır. Bu yazılara genel olarak bakıldığında yayınlandıkları dönemde hüküm süren iktidar rejimini olumsuz yönlerde eleştirmekten uzak oldukları görülmektedir. Bunun sebebi, derginin yayınlandığı süreç boyunca pek çok kez ciddî bir baskı ve sansür altında bulunmalarıdır. Ayrıca objektif bir şekilde eleştiri yapamadıkları gibi, zaman zaman dönem rejimini övmek zorunda dahi kalmışlardır. Gerçek görüşlerini ancak rejim devrildikten sonra sunabilmiş ve eleştirilerini yapabilmişlerdir.

Dergi ekibi, 'Kardaşlık' imzasıyla yayınladığı "Gerçek Irak Birliği" (C:2, S:6, s.25) başlıklı baş yazıda ülkede birlik ve beraberlik olması gerektiğini bir ağaç dallarına benzeterek betimlemektedir. Dönemin devlet başkanı Abdülkerim Kasım'ın yolundan gittiklerini de onun bazı sözlerine yer vererek anlatmaktadır. Yine Arapça olarak yayınlanan "Değerli Okurlar" (C:1, S:1, s.1) adlı baş yazıda "Kardaşlık" olgusunun ne olduğundan, Türkmenlerin lider Abdülkerim Kasım geldikten sonra bir nevi rahata ermelerinden ve öncesinde çok sıkıntı çektiklerinden bahsedilir. Benzer bir yazı olarak Arapça olarak yayınlanan "Cumhuriyet... ve Kardeşlik" (C:2, S:6, s.1)'te de o dönemki yönetimden bir önceki yönetim sert bir dille eleştirilir. Başka ülkelerin dalkavukluğunu yaptığı ve milletin özgürlüğünü kısıtladığı belirtilir. 14 Temmuz devrimi ve Abdülkerim Kasım yönetimi ile birlikte halkın özgürlük ve eşitliğe kavuştuğu dile getirilir. Devrimin, düşmanların karşısındaki en güçlü silah olan gerçek kardeşliği ortaya çıkardığı düşünülür.

Aslında Abdülkerim Kasım yönetimi, iktidarda olduğu süre boyunca (1958-1963) Irak Türklerine karşı diktatörce bir tutum sergilemiştir. Hatta Türkmenlerin tarihte uğradığı en büyük soykırım (14 Temmuz 1959), onun döneminde gerçekleşmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi dergi üzerindeki baskılar ve tehditler, yazarları zaman zaman bu tür yazılar yayınlamak zorunda bırakmıştır. Nitekim ekibin rejim devrildikten sonra yayınladığı "Işıklı Bir Gün" (C:2, S:11-12, s.33) başlıklı yazıda komünist ve diktatör bir yönetim sistemi uygulayan devlet başkanı Kasım'ın ordu ve milletin devrimi ile yönetimden azledilmesi ve bundan duyulan memnuniyet dile getirilir.

Yine "Eğri Ağaç" (C:3, S:4, s.25) başlıklı baş yazı, 'kızıl komünistlere' çok sert bir dille yazılan eleştiri yazısıdır. Komünistleri benliğini, şuurunu kaybetmiş, sağa sola saldıran *'kudurmuş köpeklere'* benzetir. 14 Temmuz katliamı ile ilgili olarak komünist

anlayışı benimseyen şahsiyetlerin bu katliama neden suskun kaldıklarını sorar ve sorgular. *"Eğri ağaç düz olmaz, rende vursan yüz yerden"* atasözünü dile getirerek komünistleri bu eğri ağaca benzetir. "Kabına Tükürenler" (C:3, S:5, s.27) başlıklı yazı da komünistleri eleştiren, ne kadar gaddar ve cani olduklarını, barış söylemleri ve isteklerinin gerçekleri yansıtmadığını anlatan bir yazıdır. "İnanç" (C:4, S:5, s.21) adlı yazıda ise Abdülkerim Kasım yönetiminin vahşi inançları doğrultusunda Türkmen milletine ettikleri zulmü ve 14 Ramazan Devrimi'ni[5] dile getirir.

Arapça olarak yayınlanan "Hak Devrimi" (C:2, S:11-12, s.1) başlıklı baş yazıda devrimden önce zorlu bir mücadeleyle geçen yıllardan ve yine aynı zorluklarla elde edilen zaferden bahsedilir. Ancak devrimin lideri Abdülkerim Kasım, zamanla devrime ihanet etmekle kalmamış, birçok vatansever vatandaşı hükümden uzaklaştırarak yönetimi komünistlerin eline bırakmıştır. Birçok hileli yola başvurarak toprağına bağlı binlerce genci idam etmiş, hapse atmış ve işlerine son vermiştir. Sonsuz bir zevkle yaptırdığı baskılar, kısıtlamalar ve zorlamalar içinde Kerkük ve Musul'da da katliam yapılmasına yol açmıştır. Her türlü vatanseverliğe karşı olması çerçevesinde Arap Birliği'ni dağıtmış, ulusal krizlere yol açmıştır. Ekonomik krize de sebep olmuş ve memleketin her yanını teröristler kaplamıştır. Tüm bu zorbalıkların sonucunda millet ve ordu birleşerek 14 Ramazan devrimini gerçekleştirmiştir. Diğer Arap ülkelerinin de desteğiyle bu diktatör hükümdar, yönetimden indirilmiştir.

"Hak Geldi" (C:3, S:3, s.1) başlıklı Arapça olarak yayınlanan baş yazıda Irak hükümetinin 14 Temmuz 1959 katliamını yapanların birçoğuna aynı yılın yaz ayları içinde idam kararı verildiğine değinilir. Bu karar, katliamda şehit olan Türkmenlerin yakınlarının içlerine su serpmiştir. Türkmenler, o tarihten beri her yıl 14 Temmuz gününü yas günü olarak anar. Millî hükümetin bölücülere karşı attığı adımlar, tüm vatandaşları birlik olmaya teşvik etmiştir.

Kardaşlık ekibinin yine Arapça olarak yayınladığı "Um Betül (Cami) Hatıratı" (C:3, S:6, s.1) başlıklı baş yazı ise aralarında Tümgeneral Nazım Tabakçeli'nin de bulunduğu (Um Betül) faciasında idam edilen subaylarla ilgilidir. Yazıda hürriyet uğruna

[5] 8-10 Şubat 1963 tarihinde Irak askerî darbesi ile Abdülkerim Kasım yönetimine son verilen darbedir. Ramazan ayının 14. ve 16. günleri arasında gerçekleştiği için "14 Ramazan Devrimi" olarak adlandırılır. Darbeden sonra Abdüsselam Arif, ülke başkanlığına geçmiştir.

verilen mücadeleden, diktatör Abdülkerim Kasım'ın tevkif, işkence, zorbalık ve idamlarından bahsedilmektedir. Ayrıca Abdülkerim Kasım dönemindeki sosyalist ve komünist akımlar nedeni ile küfür ve ateizm ile mücadele verildiği ve subayların Allah yolunda şehit edildikleri de belirtilmektedir.

Habib Hürmüzlü de siyasî içerikli yazılarını dergide Arapça olarak yayınlayan bir isim olarak karşımıza çıkar. "Halk İradesi" (C:2, S:11-12, s.2) başlıklı yazısında Abdülkerim Kasım'ın ve komünist yancılarının halka uyguladığı zulümler neticesinde halkın içinde bulunduğu karamsar, gergin ve mutsuz durumları anlatır. Bunun yanı sıra bu haksızlıktan kurtaran ve özgürlüğe kavuşturan 14 Ramazan devriminin güçlü sesinden bahseder. Bu şekilde halk iradesi, Allah'ın kelamıyla birlikte zalimlerin önüne geçmiştir. Yaptıkları tüm işkence ve haksızlığa rağmen, halkın her daim vatanına ve dinine olan bağlılığını ve birlik içinde olduğunu dile getirir. Üç gün üç gece süren 14 Temmuz katliamının vahşet anlarından bahseder.

Hürmüzlü, "Şehitlerin Anısına" (C:3, S:3, s.2-4) adlı yazısında ise 14 Temmuz katliamında kızıl şeytanların yaptıkları zulmü, çocuk, genç, yaşlı demeden herkesi nasıl katlettiklerini anlatır. Türkmenler, dinlerine, gelenek ve göreneklerine bağlı oldukları ve komünistlerin boyunduruğu altına girmek istemedikleri için bu zulme uğramışlardır. Kerkük'ün katliama uğrayan önde gelen şahsiyetlerinden bahseder.

Rıfat Yolcu da Arapça olarak yayınladığı "Kâbusa Dönüşen Rüya" (C:2, S:11-12, s.4-5, 31) adlı yazısında yine Abdülkerim Kasım ve komünist yönetimin yanlışlarından, ahlaksızlığından, despotluğundan ve ilkesizliğinden bahseder. Halkın millî hakkını gasp ettiğini ve her kesimine zulmettiğini dile getirir. Hükme geldiği ilk zamanlar halkın iyiliğine yönelik vadettiği hiçbir projeyi gerçekleştirmemiş, zamanla gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Yolcu, yazısında halkın psikolojisinin genel olarak ne kadar bozuk ve çöküк olduğuna değinir. Duydukları korku ve endişeyi dile getirir. Yine o da 14 Ramazan devriminden, uykuları kaçıran kâbusun (5 yıl 7 ay boyunca süren) sona erdiğinden bahseder.

Yine Arapça olarak yayınladığı "Umut ve İnşa Etmek" (C:3, S:1-2, s.4-6) başlıklı yazısında Yolcu, benzer konulara değinir. Komünist yönetim döneminde ülkenin ne kadar geri kaldığını, her şeyde bir durgunluk olduğunu, neredeyse ilkel zamana dönüldüğünü dile getirir. Öncesinde de ne kadar refahiyet ve verimlilik olduğundan bahseder.

Kasım yönetimi süresinde hayatın her yönünde gerileme olmuştur. Açlık, sefalet, tarımın bitmesi gibi birçok sorun yaşanmıştır. Gelişme ve yenileşme vaadiyle üretimi bitirip birçok tarımsal ürünü dışarıdan ithal etmeye başlamışlardır. Çiftçiler iflas etmiş, köyünü bırakıp şehre yerleşmiş ancak orada da tutunamayıp helâk olmuştur. Bu şekilde ülkenin ekonomisi çökmüş, her yerde hâkim olan bir kaos yaşanmıştır. Hayatın en önemli değerlerinden biri olan bilim müesseseleri yok edilmiş, eğitim-öğretim iyice gerilemiştir. Bu süreç, ülke tarihinde görülen en karanlık devir olarak nitelendirilmektedir. Her türlü sosyal ilişkilerin zedelenmeye uğradığı, tamamen boş amaçlarla uğraşıldığı bir dönem olmuştur.

Kahtan Hürmüzlü de Arapça olarak yayınladığı "Şeytanların Kötülükleri Başladı" (C:3, S:4, s.13) başlıklı yazıda önceki yazarlara benzer olarak Kerkük katliamı ve 14 Ramazan devrimini konu edinir.

14 Ramazan Devrimi'nden bahseden bir başka yazı, Ali Marufoğlu'na ait "Beklenen Gün-Şanlı 14 Ramazan" (C:2, S:11-12, s.34-36) başlıklı yazıdır. Marufoğlu, diktatör hükümdar Kasım'ın zulümlerinden bahsederken kendisini 14 Temmuz katliamının da müsebbibi olarak gösterir. Yine "Canavarlar Pençesinde" (C:8, S:3, s.19-20) başlıklı yazısında Abdülkerim Kasım yönetiminin zulmü ve 1959 katliamına değinir.

Kardaşlık dergisi, Türkmen milletinin yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen yayınlarıyla halka her zaman umut aşılamayı ihmal etmemiştir. "Doğruluk" (C:4, S:3, s.22) adlı baş yazıda Temmuz 1959 katliamını dile getirirken bir daha benzer durumların yaşanmayacağından ve mevcut iktidarın bu gibi durumların önünü keseceğinden umutlu olduklarını dile getirir. Bunun yanı sıra doğruluğun, dürüstlüğün ve iyiliğin öneminden dem vurarak bu noktalardan hiçbir zaman ayrılmamak gerektiğinin altını çizer. "Azim" (C:4, S:6, s.19) başlıklı yazıda ise azimli insanın elde edemeyeceği bir şey olmadığını ve önüne çıkan her türlü güçlük karşısında dimdik ayakta durmasını bildiğini belirtir. Milletler de en büyük zaferlerini hep azimli vatanperver kişiler sayesinde kazanmıştır. 14 Ramazan Devrimi ve Cumhurbaşkanı Abdüsselam Arif'i anar, bu zaferin de azmin bir getirisi olduğunu vurgular.

Kardaşlık ekibi, "Birlik En Büyük Kuvvet" (C:5, S:10, s.51-52) başlıklı Latin harflerle yayınlanan yazıda ise *"birlikten kuvvet doğar"* sözü ile ilgili örnekler vererek okuyuculara birlik ve beraberlik içinde olma mesajları verir. Yalnız kalan bitkileri rüzgâr,

sel gibi doğal afetler yok eder; yalnız kalan hayvanlar da kendisinden büyük başka yırtıcılara yem olur. Ama çok sayıda ve birlik içinde olunduğu takdirde tehlikeler kolayca bertaraf edilir. Burada yine siyasî bir eleştiri yaparak iktidarın, halkın yalnız kalan kişilerini kolayca avladığını, yok etmeye çalıştığını, ancak milletin birleştiği takdirde bu tehlikenin en aza indirgenebileceği belirtilmektedir.

Şairler, türlü baskı, sürgün ve hatta katliamlara rağmen bu durumları her daim dile getirmeye çalışmışlardır. Buna bir örnek olarak Nesrin Erbil, "Dün: Bugün" (C:3, S:1-2, s.42-43) adlı yazısında Irak Türklerine uygulanan zulümleri "Dün" başlığı altında genel olarak anlatır. Her şeye rağmen geleceğe umutla baktığını da "Bugün" başlığı altında lirik bir üslupla anlatmaktadır.

Rıza Demirci, "İçimizi Kemiren Şeytan" (C:5, S:9, s.46-48) adlı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında halkı oluşturan her bireyin yaş ve cinsiyet gözetmeksizin hak sahibi olabilmek ve varlığını sürdürebilmesi için devamlı sağlam bir dayanışma içinde olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Gerek dönem rejiminin gerekse gelmiş geçmiş birçok yönetimin Irak Türkleri üzerinde oluşturduğu baskı ve zulümler karşısında dimdik durabilmek ve çok çalışmak gerektiğini üstü kapalı anlatımlarla okuyucuya sezdirmektedir. Demirci'nin böyle bir ifade yoluna başvurma ihtiyacı duymasının arkasında elbette dergi üzerinde gizliden gizliye sürekli kendini hissettiren sansür ve kısıtlamalar vardır. Yazara göre tarih, kültür, gelenek, töre, milliyet gibi alanlarda temel taşların yerine oturtulması gereklidir ve bunun zamanı *"çoktan gelip çatmıştır"*.

Kardaşlık dergisinde yayınlanan siyasî içerikli yazılarda genel olarak kardeşlik ve birlik olgusunun fazlaca vurgulanmasının aslında bir çeşit eleştiri ve mesaj niteliği taşıdığı düşünülebilir. En büyük baskı ve zulüm altında dahi Irak Türkleri, barışı ve kardeşliği savunmaktan vazgeçmemiş ve bunu, kötülüklere karşı galip gelmenin yegâne çıkış yolu olarak görmüştür. Yaşanan kötü olaylara dergide çokça yer verilmesinin nedeni halkı umutsuzluğa sürüklemek değil, aksine yaşanılanların bilincinde olarak tekrarlanmaması adına geleceğe umutla bakmalarını sağlamaktır.

H. DİNÎ YAZILAR

Büyük çoğunluğu İslâm dinine mensup bir topluluk olan Irak Türkleri, dinin kutsal saydığı her olguya büyük bir saygı ve sevgi ile bağlıdır. Bununla beraber dinî ritüellerin yoğunlaştığı bir dönem olan Ramazan ayı ve dinî bayramlar, Türkmen halkı için büyük bir önem taşımaktadır. Bu durum, *Kardaşlık* dergisinde yayınlanan bazı yazılarda kendini açık bir şekilde göstermektedir.

Kardaşlık ekibinin yayınladığı baş yazılardan "Ay Göründü… Ramazandır!" (C:1, S:10, s.25), "Kutsal Ay" (C:2, S:10, s.25), "On Bir Ayın Sultanı" (C:4, S:9, s.25), "Hidayet Kapısı" (C:5, S:9, s.18-19) ve Arapça olarak yayınlanan "Hayırlı Ramazanlar" (C:2, S:10 s.1) başlıklı yazılar Ramazan ayı dolayısıyla kaleme alınmış yazılardır. Ramazan ayının gelişinin şiirsel bir dille anlatıldığı bu yazılarda bu ayın bereketinden de bahsedilir. İslâm dünyası için iyi dileklerde bulunulur. Bunun yanı sıra bu kutsal ayda orucun faydalarına, Kadir gecesinin kıymetine, teravih namazına, kalbin ve dilin temiz tutulması gerektiğine ve her daim yaratıcıyı zikretmek gerektiğine değinilir. Ramazan ayı ile ilgili ayetlere ve hadislere de yer verilir. Yapılan ibadetler, kalplere yayılan huzur, Kur'an-ı Kerim'in aydınlattığı yollar ve orucun kâmil bir insan olma adına sağladığı yararlar anlatılır. Ramazan ayı, insana sabrı ve Allah'a itaat etmeyi öğretir.

Abdülbaki Gülpınarlı, "Ramazan Ayının Büyük Olayları" (C:12, S:5-6, s.25-26) başlıklı yazısında Kur'an-ı Kerim'in indirilmesi, İslâm'ın zaferleri ve Hz. Ali'nin şehadeti gibi dinî konular üzerinde durur.

Bayram dolayısıyla kaleme alınan "Çok Bayramlar" (C:1, S:11, s.25,27), "Bayram" (C:4, S:10, s.24), "Bayramınız Kutlu Olsun" (C:5, S:10, s.18) ve "Kurban Bayramınız Kutlu Olsun" (C:5, S:11-12, s.22) adlı *Kardaşlık* imzalı baş yazılar, bayram tebriği ve iyi dilekler sunmanın yanında böyle zamanlarda insanların gerçekleştirdiği adetlerden bahseder. İslâm inancında olan kurban kesimine ve İslâm'ın beş şartından biri olan hac ibadetine de değinilir.

Bayram temalı yazı yayınlayan bir başka yazar da Rıfat Yolcu'dur. "Bayram Dolayısıyla (Acı Çizgiler)" (C:3, S:12, s.24-25) başlıklı yazının başında sitemlerde bulunur. İnsan yaşamının ve standartlarının çok değiştiğini, her şeyin kötüye gittiğini dile getirir ve yeryüzünde yaşanan tüm kötülükler için insanoğlunun yalnızca zamanı

suçladığından yakınır. Ayrıca bayramın gerçek coşku ve sevinç dönemlerinin geçmişte kaldığını ve o dönemleri hasretle yad ettiğini belirtir.

Kardaşlık ekibinin Arapça olarak yayınladığı "İnsanlık Peygamberinin Doğum Yıl Dönümü" (C:2, S:5, s.1), Hz. Muhammed'in (S.A.V.) doğum yıl dönümü olması nedeniyle İslâm dünyasının kutlamalarını anlatan bir baş yazıdır. Peygamberin bu dünyaya gelişinin insanlık için ne kadar önemli olduğu belirtilir. İnsanlığı cehaletin ve delaletin kötülüğünden kurtardığı ve insanları her zaman iyiliğe teşvik ettiği anlatılır.

Yine Arapça olarak yayınlanan "Peygamber Efendimizin Doğumunun Anısına" (C:3, S:4, s.1) başlıklı baş yazıda doğum yıl dönümü kutlamalarının yanı sıra Hz. Muhammed'e (S. A. V.) olan sevgi dile getirilir. İnsanlığı nasıl kurtardığı ve onlara getirdiği mesajın ne kadar ölümsüz olduğu anlatılır. Ayrıca İslâm dininin komünizmin şiddetiyle ve ahlaksızlığıyla savaşmak için en önemli araç olduğu belirtilir.

Kardaşlık dergisinde dinî konuların işlendiği yazıların bir kısmında İslâm dininin çeşitli değerleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Örneğin Osman Mazlum, "Tevhid ve İman Ne Demektir?" (C:7, S:12, s.19-20) başlıklı yazısında sözcüklerin sözlük anlamlarını verdikten sonra Allah'ın birliği ve Allah'a iman etme konuları üzerinde durur. Şerif Kürkçüoğlu, Latin harflerle yayınlanan "Dünyayı Mutluluğa Götüren Yol: Tefekkür" (C:10, S:12, s.41-42) adlı yazısında evreni, içindeki varlıkları, kendini ve Allah'ı düşünme ve tüm bunlardan ders çıkarma konuları üzerinde durur. Kur'an ayetlerinden örnekler vererek anlatımlar yapar.

Nurettin Vaiz El-Menami, Arapça olarak yayınladığı "İnancın Milletlerin Hayatındaki Rolü" (C:1, S:1, s.4-5) başlıklı yazısında inancın gücü üzerinde durur. Ona göre kaptanı olmayan bir gemi, güvenle karaya ulaşamaz. İyi bakılmayan, beslenmeyen bir ağacın sağlıklı meyve veremeyeceği gibi insanın da ruhuna, kanına karışan bir inancı olmazsa zorluklara karşı dimdik ayakta duramaz. İnanç, insanın düşüncesinin özetidir. İnsanı Allah'a inanmaya ve kendini tanımaya davet ettiğini belirtir. Bu şekilde inanç, insanın hedefi olur ve yoldan sapmasını engeller. Gerçek inanca yalanlar, batıllar ve maddiyat etki edemez. İnanç, mümin insanı doğru yola sevk eder. Büyük liderler, lider olmalarını inançlarına borçludur ve bunun en büyük örneği Peygamber Efendimizdir.

Uygar milletlerin büyük liderlerinin ve hayatlarının yalnız inanca değil, aynı zamanda doğru siyasî, iktisadî ve sosyal unsurlara borçlu olduğunu dile getirir. Ancak inancın da bunların en üstünde olduğunu düşünür. Bu noktada İslâmiyet'in öneminden ve uygar milletlerin oluşumundaki önemli rolünden bahseder. Allah'a inanmaya ve Müslüman birinin yaratıcısına ve milletine karşı olan sorumluluklarına değinir. Aynı zamanda "Müminler her zaman kardeştirler" ayetine yer vererek kardeşlik olgusundan, sosyal adaletten bahseder.

R. Ö. Abdulahadoğlu, "Ne ve Niçin" (C:8, S:10-11, s.59-60) başlıklı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında insanın ne olduğu ve ne istediği konuları üzerinde durur. Aciz insanoğlunun her daim aradığı ve bulamadığı şey huzurdur. Huzuru da eğer bakmasını bilirse İslâm dininde bulacaktır.

Reşit Ali Dakuklu üç parça olarak yayınladığı "Tasavvuf Ne Demektir?" (**C:6**, S:6-7, s.32 – S:9, s.19-20 – **C:7**, S:8-9, s.17) başlıklı yazı dizisinde tasavvufun tanımını yapar: İnsanın nefsiyle savaşarak onu tasfiye etmesi, Cenab-ı Hak ile arasındaki bütün maddî bağlantıları geride bırakarak onun zatında beka bulması ve mutlak gerçekle birleşmesidir. Ardından Fuzûlî'nin tasavvufla ilgili yazılmış bazı dizelerine yer verir. Tasavvuf ve Allah aşkı konusunda farklı mutasavvıfların da düşüncelerine yer verir. Tasavvufa girmek için hangi yollardan geçmek ve nelerden arınmak gerektiğinden kısaca bahseder.

Cemal Alaattin El-Alusi, "İslamda Birlik ve Dayanışma" (C:1, S:12, s.2-3) adlı Arapça olarak yayınlanan yazıda İslâmiyet'te birlik ve beraberlik olursa tüm kötülüklerin karşısında durulabileceğini ancak içinde bulunulan dönem için bunun söz konusu olmadığını belirtir. İnsan vücudunun bütünlüğünü İslâmiyet'in birliğine benzetir (bir organın bozulmasının diğer organlara da acı vermesi gibi). Yakını kötü bir durumda olan bir mümin, mutlu mesut bir hayat yaşayamaz. Allah'ın birliği emretmesi üzerine Kur'an ayetlerinden ve peygamber hadislerinden örnekler verilir. Gençlerin dinden uzaklaşmasından ise yakınır.

Salih Bahattin, "İslâmiyet İnancı ve Düzeni" (C:3, S:11, s.10) başlıklı Arapça olarak yayınladığı yazısında Müslümanların dinlerine bağlı olmaları gerektiği; İslâmiyet'in özgürlükler dini olması; tüm cehaleti yok eden ve aydınlığa çıkaran bir din

olması; eşitliğin, adaletin dini olması ve kadınlara değer veren bir din olması gibi noktalar üzerinde durur.

Kardaşlık dergisindeki dinî içerikli yazılarda İslâmiyet ve kadın konusunun da işlendiği göze çarpmaktadır. Muhsin Behçet, Arapça olarak yayınlanan "İslam Toplumunda Kadının Yeri" (C:11, S:10-11, s.1-2) başlıklı yazısında İslâmiyet'in kadının önemini ve yerini hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak şekilde belirlediğini belirtmektedir. Bunun da sebebi, insanlığın mutluluğunda, düzeninde ve sağlam kuşakların yetişmesinde kadınların büyük role sahip olmasıdır.

İslâmiyet'in her türlü durgunluğa ve probleme karşı fikrî ve sosyal bir devrim olduğuna dikkat çeker. Her daim mükemmeli arayan ve hiçbir ayrımcılık yapmadan insanlığın mutluluğunu gözeten bir dindir. Yazara göre insanların sosyal hayatı, İslamiyet'e değer verdiği ölçüde kolaylaşır.

İslâmiyet'ten önce kadınlar, hadım edilmiş ve aşağılanmıştır. Hukukta birçok haktan mahrum bırakılmış, hatta diri diri gömülmüşlerdir. Ancak İslâmiyet'in gelişi ile birlikte kadının üzerindeki baskılar kalkmış ve hakları verilmiştir. Bununla ilgili ayetlerden örnekler verir.

Mehmet Reşit Beyatlı, "Dinimizde Kadınlarımıza Ağır Başlılık" (C:5, S:10, s.37) başlığı altında Kur'an-ı Kerim'de kadınlara giyim-kuşamlarına dikkat etmeleri gerektiğinin emredildiğini ve bunun amacının ise kadınlara verilen değerden kaynaklandığını anlatır.

Saadettin Topuzoğlu'nun da dinî konularda yazdığı kıymetli yazıları bulunmaktadır. "İslâm Medeniyetinde Putperestlik Devrinden Yaşayagelen Bazı İnanışlar ve İslâmlıkta Yanlış İnanışlar" (C:8, S:7, s.44-46) başlıklı Latin harflerle yayınladığı yazıda dinî ritüelleri yerine getirme konusunda bugün bile yapılan hatalardan bahsedilir. Örneğin nazar değmesini önleme amacıyla kullanılan muska, tılsım gibi araçlardan bahseder. Nazar değmesi, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir realitedir ancak bundan korunmanın yolu, yalnızca Allah'a dua etmek ve güzel bir şey görüldüğünde iyi niyetle "maşallah" gibi ifadelerde bulunmaktır. Ayrıca Allah'a bir dilek ve istekte bulunurken araya vesile koymak veya mübarek olduğu düşünülen bir zatın imdada yetişeceğini düşünmek, Allah'a ortak koşmaktır ve dinde yeri yoktur.

"Kaza ve Kader Anlamı" (C:10, S:12, s.45-48) adlı Latin harfleriyle yayınlanan yazısında kutsal kitaplardan yapılan alıntılarla bu kavramlara açıklık getirir. "Hak ve Batıl İnanç" (C:11, S:3-4, s.60) başlıklı yine Latin harfleriyle yayınlanan yazıda ise sosyolojiye göre dinin toplumların ürünü olması konusuna karşı çıkar ve İslâm inancı doğrultusunda aksini kanıtlamaya çalışır.

Topuzoğlu, "Allah'ın Varlığı" (**C:14**, S:5, s.20-21 – S:6-7, s.22-23 – S.8-9, s.38-39) başlıklı üç parça şeklinde yayınlanan yazı dizisinde ise Kur'an-ı Kerim ayetlerinden yaptığı alıntılarla yaratıcının varlığını ispata çalışarak konu hakkında bilgiler verir.

Rıfat Yolcu, Arapça olarak yayınladığı "Ahir Zaman" (C:3, S:5, s.2-4) başlıklı yazısında ahir zaman alâmetlerine değinir. Sofistler, bu alâmetleri iki gruba ayırmışlardır: Antropolojik psikoloji ve antropolojik psikolojiyi tamamlayan tarihî olaylar. İlki, insanların mesleğiyle, sosyal ilişkileriyle, gelenek görenekleriyle ilgilidir. Ahir zamanın geldiğini gösteren alâmetlerin en büyüğü toplum yapısının bozulması, sosyal ilişkilerin bozulması ve gelenek göreneğin dikkate alınmaması gibi durumlardır.

Kıyametin geleceği zaman neler olacağı ile ilgili (Deccal'in, Mehdi'nin ortaya çıkması gibi) insanların genel olarak bildiği bilgileri verir. Ardından insanın ortaya attığı her türlü fikir için bilimsel bir dayanağı olması gerektiğini belirtir.

İnsan, maddî ve ruhî denge arasında orta yolu bulmaya çalışır, bu denge bozulursa sıkıntı yaşar. Toplumların en iyi şekilde bir yaşam sürebilmesi için bu dengeyi kurmanın şart olduğunu dile getirir.

Dergide Şamanist inanca da değinildiği görülür. Saadettin Buluç, iki parça olarak ve Latin harfleriyle yayınlanan "Şamanizm" (**C:11**, S:1-2, s.85-87 – S:3-4, s.55-59) başlıklı yazılarında Şamanizm inancı hakkında etimolojik ve tarihî bilgiler verdikten sonra bu inancın içeriğini konu edinir. Şaman olmanın şartları, Şamanların yaptığı işler, giyim-kuşamları, çeşitli ritüelleri ve hastalık tedavi etmeleri gibi noktalar üzerinde durur.

Kardaşlık dergisinde dinî içerikli konuların işlendiği yazılara bakıldığında bu yazıların halkın büyük çoğunluğunun inandığı dini daha yakından tanıması ve dinî değerlerin kıymetini ortaya koyma gibi amaçlar taşıdığı görülmektedir. Irak Türkü aydınlar, cehaletten kurtulmanın ve aydınlığa çıkmanın yollarından birinin de inançlı ve imanlı olmaktan geçtiğini düşünmektedir. Bu nedenle dinî bayramlar ve dinî ritüellerin

yanında birliği ve huzuru dinde arama, inanç doğrultusunda tefekkür etme ve kadına değer verme gibi noktaların enine boyuna işlendiği göze çarpmaktadır.

I. IRAK TÜRKMEN COĞRAFYASI İLE İLGİLİ YAZILAR

Kardaşlık dergisinde ele alınan konular arasında Irak Türklerinin yaşadığı Türkmeneli bölgesine ait çeşitli köy, kasaba, şehirler ve mekânlar yer alır. Yazarlar, ele aldıkları bölgeler hakkında çeşitli kaynaklara dayanarak nüfus, coğrafî konum, tarihçe, halkın yaşantısı gibi bilgiler vermektedirler. Yaşadığı coğrafyayı daha yakından tanıma, bilgilenme ve bilinçlenme açısından Irak Türkleri için bu tür yazılar önem taşımaktadır.

Dergide Türkmeneli'nin birkaç bölgesini ele alan isimlerden biri Muhammet Hurşit Dakuklu'dur. "Köylerimizi Tanıyalım: İmam Zeynelabidin Köyü" (C:3, S:11, s.30-32) başlıklı yazısında bölgenin coğrafî özelliklerinden, tarihinden, nüfusundan bahseder. Halkın yaşamı, geçimleri, konuştukları dil gibi özellikleri anlatır. Folklor bakımından zengin olan bölgenin horyatlarından da örnekler verir. "Yalnız Adı Kalmış Bir Köyümüz" (C:4, S:3, s.26-27) adlı yazıda Dakuk yakınlarında bulunan ve hâlihazırda yalnızca isim olarak kalmış Lasin köyünden bahseder. Köy halkı, toprak ağalarına kurban gitmiş, evlerini barklarını terk etmek zorunda kalmış ve her biri bir tarafa savrulmuştur. Bu acının dile getirildiği bazı mısralara da yazıda yer vermiştir.

Dakuklu, "Altunköprü Bucağını Tanıyalım" (C:4, S:11, s.29-32) başlıklı yazıya bölgenin coğrafî konumunu vermekle başlar. "Aşağı Zap" veya "Küçük Zap" adı verilen bir ırmak, Altunköprü üzerinden iki kola ayrılarak akmakta ve şehri üçe bölmektedir. "Salahi, Orta Yaka ve Tisin" adlı üç bölgeye ayrılmaktadır. Bölgenin tarihi hakkında çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler vermektedir. "Altunköprü" isminin de neden verildiği üzerine birkaç kaynaktan alıntıya yer verir. Altunköprü hakkında yazılmış şiirler ve horyatlara da örnek vermekle beraber nüfus bilgileri ve halkın yaşantısına da değinir. "Tazehurmatu Bucağını Tanıyalım" (C:4, S:1-2, s.38-40) adlı yazısında ise bölgenin coğrafî konumunu tanıttıktan sonra bölge hakkında yeterince tarihî ve arkeolojik araştırma yapılmamasından, bölgenin önemsenmemesinden yakınır. Kentin kuruluşu ile ilgili net bilgiler bulunmadığı ve genelde ağızlarda dolaşan söylentilerden ibaret olduğu için yazar, bu söylentileri olduğu gibi yazısına aktarmaktadır. Bölge halkının yaşayış

tarzı, geçimleri, gelenek-görenekleri, nüfus bilgileri gibi bilgiler verir. İçerisinde bulunan birçok yapının adı Türkçedir. Halkı temiz bir dil ile konuşur ve Tazehurmatu'nun en meşhur yiyeceği, üzümdür.

Dakuklu, yine "Telafer İlçesi" (C:9, S:8, s.26-27), "Leylan Bucağı ve Yahyava Köyü" (C:9, S:11-12, s.34-35) ve "Kifri Kasabası" (C:11, S:5, s.26-27) gibi yazılarında coğrafî bilgiler, bölgelerdeki dağlık, dere, kale, çarşı, cami, hastane, okul gibi yapılar, mahalleler ve bölgede yaşanan tarihî olaylar hakkında bazı tarihçilere dayanarak bilgiler verir. Bölgelerde yaşayan aşiretlerden bahseder ve geçmişten günümüze nüfus bilgilerini verir.

Kifri hakkında Hidayet Kemal Bayatlı'nın da kaleme alınmış bir yazısı vardır. "Kifri ve Çevresindeki İmamlar ve Ziyaretgâhlar" (C:12, S:9, s.34) adlı yazısında Baba Şahsuvar ve İbrahim Semin adlı ziyaret makamları hakkında bilgiler verir. Erşat Hürmüzlü de Arapça olarak yayınladığı "Telafer Üzerine Notlar ve Görüntüler" (C:1, S:7, s.16-17) başlıklı yazısında Telafer bölgesi hakkında coğrafî ve nüfus bilgileri verir. İnsanının genel özelliklerinden, samimiyetinden ve iyiliğinden bahseder.

"Boy ve Oymaklarımızın Adları" (C:14, S:3-4, s.28) başlıklı yazısında Dakuklu, Irak topraklarında bulunan Türklerin bir takım boy ve oymak adları altında yaşamakta olduklarını belirtmektedir. Bu adların bir kısmı ana yurttan göç edilirken getirilmiş, bir kısmı da yerleştikten sonra kullanılmaya başlanmıştır. Dakuklu, yazının devamında bazı Türkmen köy ve kasabalarında bulunan boy ve oymak adlarını maddeler hâlinde sıralamıştır: Telafer'de bulunan İlhan Beyler, Muratlı, Çelebiler boy ve oymakları veya Yengice'de bulunan Harmanlı, Aşurlu, Biravçılı boy ve oymakları gibi.

Şakir Sabır Zabit, Türkmeneli bölgesi ile ilgili ele aldığı yazılarında hep Kerkük üzerinde durmuştur. "Kerkük'te Bahar" (C:3, S:12, s.26-27) adlı yazısında Kerkük'ün eski dönemlerde bahar aylarında dillere destan güzelliklere büründüğünü dile getirir. Toprağının çok verimli olduğunu, rengârenk çiçekler açtığını, hastalıklara derman olan çok sayıda bitkiye ev sahipliği yaptığını belirtir ve bu bitkilerden bazılarının isimlerini sayar. Bahar günlerinde halkın belli yerlerde toplandığı ve bu toplanmalarda yapılan çeşitli eğlenceli etkinlikleri anlatır. "Kerkük'te Danyal Peygamber" (C:4, S:6, s.26-28) başlıklı yazısında Danyal Peygamber Camii'nin bulunduğu yeri ve tarihî bilgilerini verir.

Caminin mimarî özelliklerinden bahseder. İçerisinde bulunan türbeleri ve kimlere ait olduklarını anlatır.

Zabit, "Kerkük'te İmam Kasım" (C:4, S:7-8, s.30-31) adlı yazısında İmam Kasım Camii ve ziyaretgâhının mimarî yapısından, tarihinden, içerisinde bulunan mermer taşları ve üzerindeki yazılardan bahseder. "Kerkük'te Topal Osman Paşa" (C:4, S:9, s.36-37) adlı yazısında ise Kerkük'te İmam Kasım Camii'nde yatan Topal Osman Paşa'yı anlatır. Osmanlı kumandanı olan Topal Osman Paşa hakkında biyografik bilgiler verir. Türbesindeki mezar taşlarında yazılan dizeleri ekler. Topal Osman Paşa, Nadir Şah tarafından şehit edilmiştir ve bu olay, yazıda ayrıntılarıyla anlatılır.

Irak Türkmen coğrafyası hakkında kaleme alınan yazılardan biri de Osman Mazlum'un "Dicle..." (C:4, S:5, s.22-23) başlıklı yazısıdır. Mazlum, yazıda her paragrafın başında "Ey Dicle" diye seslenerek nehrin etrafındaki coğrafî güzelliklerden, geçmişten günümüze o topraklarda kurulan medeniyetlerden, hükümdarlardan ve o toprakların şahit olduğu savaşlardan bahseder. Son olarak konuyu devrime bağlar ve birlik beraberlik mesajları verir.

Mehmet Sait Ketene'nin "Kerkük Üniversitesi" (C:7, S:3, s.18-19) başlıklı yazısı, o dönemlerde Kerkük'te bir üniversite bulunmadığı ve en kısa zamanda kurulması gerektiği üzerine temennileri dile getiren bir yazıdır. O dönemde Irak'ta yalnızca Bağdat, Musul ve Basra'da olmak üzere üç üniversite mevcuttur. Günümüzde var olan Kerkük Üniversitesi, 2003 yılında kurulmuştur.

Kerkük Üniversitesi'ni kurmak için hükümetin yanı sıra halkın da üzerine belli başlı görevler düştüğü ve bu yolda canla başla çalışmak gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Kerkük'te üniversite kurmak için atılması gereken adımları sıralar ve o bölgede bir üniversite kurmanın Kerkük ve çevresi için ne kadar faydalı olacağından bahseder.

Muhammet El-Hac Ali Reşit, Arapça olarak yayınlanan "El-Sadiyye" (C:2, S:8, s.18-19) başlıklı yazısında Bağdat'ın çevresindeki bir ilçe olan El-Sadiyye'yi ele alır. Buraya eskiden Türkmence olarak "Kızlarbat" denirken sonradan adı değişmiştir. Şehri tasvir eder. Ziraatından ve doğasından bahseder.

Irak Türkmen coğrafyası dışında bir bölgeye değinen yazılara örnek olarak Mustafa Sadık Vasfi'nin "Almanya'dan Görünüşler" (C:6, S:6-7, s.33-34) başlıklı yazısı

anılabilir. Vasfi, yazısında Almanya'nın asılı tramvaylar, yeraltı otelleri, sokak sanatçıları, su altı tüneli ve bazı müzeleri hakkında bilgiler vermektedir.

İ. BİLİMSEL YAZILAR

Kardaşlık dergisinde yeryüzü ve kâinatta bulunan yapılar veya bu platformlarda gerçekleşen olaylara dair bilgilendirici çeşitli konuların da işlendiği görülmektedir. Bu tür yazıların tamamını kaleme alan isim, Saadettin Topuzoğlu'dur. Topuzoğlu, bu yazıların büyük bir kısmını Latin harfleriyle yayınlamıştır.

"Ay Üzerindeki Arızalarda (Yüzeylerde) Türk Adları" (C:9, S:4-5, s.55-57) başlıklı yazıda ay hakkında bilimsel bilgiler verdikten sonra ay yüzeyinde bulunan Toros Dağları, Atatürk Krateri, Fatih Sultan Mehmet ve Ali Kuşçu Kraterleri, Uluğ Bey Krateri, Alfraganus Krateri ve Altay Sıradağları adlarını alan yerler hakkında kısaca bilgiler verir. "Aya Gitmek Günah mıdır?" (C:9, S:6-7, s.49-51) adlı yazısında ise aya ayak basmanın dine aykırı olduğunu düşünen gerici fikirler karşısında Kur'an-ı Kerim ayetlerinden örnekler vererek aksini kanıtlar.

Topuzoğlu, "Yeryüzü-Gökyüzü: Bir Âlemin Doğuşu" (C:10, S:4-5, s.39-42 – S:6, s.47-51) başlıklı yazısında yine Kur'an ayetlerinden faydalanarak yeryüzünün ve üzerindeki canlı-cansız varlıkların oluşumu hakkında bilgiler verirken benzer bir konu olarak "Kâinatta İnsan" (C:13, S:10-11, s.22-24) başlıklı yazısında kâinatın ve başta insan olmak üzere içindeki canlı varlıkların ortaya çıkışına dair bilgiler vermektedir.

"Yeryüzü-Gökyüzü: Depremler Neden Oluyor?" (C:10, S:9-10, s.64-65) ve "Bilgi Dünyası: Yer Çekimi Nedir?" (C:16, S:1-2, s.19) adlı yazılarda ise deprem çeşitleri, sebepleri ve yer çekimi hakkında bilimsel bilgilere yer vermektedir.

Topuzoğlu, "Yeryüzü-Gökyüzü: Uçan Dairelerin Esrarı" (C:10, S:11, s.35-37) başlıklı yazısında uzayda dünyamızdaki gibi uygarlıkların yaşadığı bir gezegen bulunmasının ihtimal dahilinde olduğunu, ancak şimdilik kanıtlanmış böyle bir bilginin olmadığını belirtir. Yazıda daha önce dünyanın farklı bölgelerine çeşitli uzay araçlarının gelip içindekilerin dışarıya çıkarak dolaştıkları söylentileri ve haberlerine kısaca yer verir. Sonuç olarak bu söylemlerin gerçeği yansıtmadığını belirtir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABDULHAKİM MUSTAFA REJİOĞLU

I. BİYOGRAFİSİ

Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, 1910 yılında Irak Kerkük'e bağlı eski adı Salahiye olan Kifri'nin İsmail Bey Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası bölgenin hatırı sayılır kişilerinden olan Mustafa Reji, annesi ise Kifri'nin tanınmış ailelerinden ve kendisine gelen hasta kadın ve çocuklara hazırladığı şifalı ilaçlar sayesinde ilçenin doktoru gibi görülen, bunun yanı sıra ebelik de yapan Feride Dede'dir. Abdulhakim Rejioğlu, annesinin sağlık konusundaki bilgisine son derece güvendiği için Kifri'den ayrılıp Kerkük'e yerleştiklerinde dahi, çocuklarını hastalandıkları zaman hastaneye değil, Kifri'ye annesinin yanına götürmüştür (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019). Mustafa Reji'nin Kifri'de evleri, otelleri ve hanları vardır ancak günümüzde bu yapılar maalesef harabe bir hâlde bulunmaktadır (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).

Mustafa Reji'nin yedi çocuğu vardır. Adları sırasıyla Cemil, Ekrem, Abdulhakim, Celil, Halit, Lutfiye ve Kemal'dir. Daha sonra yalnız kalıp ikinci bir evlilik daha yapmıştır ve bu evliliğinden de Yusuf adında bir oğlu olmuştur (Saatçi, 2021: 11).

Reji ve Rejioğlu soyadlarının hikâyelerine bakıldığında "reji" sözcüğünün tütün anlamına geldiği görülmektedir. Fransızca bir sözcüktür. Osmanlı döneminde Mustafa Reji, Fransızların kurduğu tütün fabrikasında reji müdürlüğü yapmıştır. Bu görevinden dolayı, Kifri bölgesinde herkes onu 'Mustafa Reji' ismiyle tanımıştır. Osmanlı Devleti yıkıldıktan ve Irak, İngilizlerin işgaline uğradıktan sonra Mustafa Reji, İngilizlere hizmet etmeyeceğini söyleyerek görevinden istifa etmiştir. Diğer yandan emlak işleriyle de uğraştığı için geçimini daha sonra bu işlerle sağlamıştır. Yine de o zamandan beri hep Mustafa Reji adıyla anılmıştır ve böylece bu ismi kendisine soyadı olarak seçmiştir (Y. Rejioğlu ve N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019). Abdulhakim ise babasının seçtiği bu soyadını kendine uyarlayarak "Rejioğlu" şeklinde kullanmış, böylece ailesi ve kendisinden sonra gelen nesil "Rejioğlu" soyadını kullanmıştır (Saatçi, 2021: 11).

Mustafa Reji ve ailesi, kültür seviyesi ve millî şuuru yüksek bir bölge olan Kifri'nin tanınmış ve sayılan ailelerindendir. Reji ailesinin evinde bölgenin önde gelen şahsiyetleri toplanarak edebiyat, sanat, kültür, siyaset ve bölgenin sosyal durumları

tartışılmıştır. Sosyal sorunların tartışılarak çözülmeye yönelik adımlar atıldığı bu toplanmalar, bir şehir meclisi sıfatını taşımaktadır (Saatçi, 2021: 12). Söz konusu toplanmalar, o dönemlerde bölgenin önde gelen ailelerinin evinde bulunan 'divanhane' denilen yerlerde yapılmıştır. Erkekler ve kadınların ayrı oturma yerlerinin olduğu bu gibi yerlerde genellikle Osmanlıca konuşulmaktadır. Mustafa Reji, çocuklarının her daim iyi eğitim almasından yana olan aydın bir kişiliktir (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).

Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, ilkokula doğduğu yer olan Kifri'de başlamış, daha sonra Kerkük'te devam etmiş ve 1925 yılında ilköğrenimini Kerkük'te tamamlamıştır. Daha sonra Bağdat Öğretmen Okulu'na (Dar-ül Muallimin) gitmiştir. Öğretmenlik görevine doğduğu yer olan Kifri'ye dönerek başlamış, bir süre Hanekin'de görev yaptıktan sonra tekrar Kifri'ye tayin edilmiştir (Bayatlı, 1986: 1). 1934 yılında Safiye Yunus Abdülsamed ile evlenmiş ve ikisi erkek, altısı kız olmak üzere sekiz çocuk sahibi olmuştur. Çocuklarının sırasıyla adları: Yavuz Ergenekon (doğ. Kerkük, 1935 – öl. İstanbul, 2016), Leylak (doğ. Kerkük, 1939), Sevinç (doğ. Kerkük, 1941), Aysel (doğ. Kerkük, 1943), Ayten (doğ. Kerkük, 1945), Nilüfer (doğ. Kerkük, 1947), Yaşar (doğ. Kerkük, 1949) ve Ayşen (Kerkük, 1959-Bağdat, 2013) (Saatçi, 2021: 14).

Rejioğlu, kız çocuklarından birinin hariç hepsinin eğitim almasını sağlamıştır. Evde annesine yardım etsin diye okula gönderilmeyen kız çocuğu, kitap okumayı çok sevdiği için her daim okutulmadığından yakınmıştır. Her gün sabah erkenden kalkıp diğer kardeşlerinden daha çok kitap okuyarak Türk Edebiyatı, Türk Tarihi gibi konularda çokça bilgi sahibi olmuştur. Daha sonra evin annesine yardım etmesi için eve bir kadın yardımcı getirilmiştir. *Ulus* gazetesi ve *Hayat* mecmuası, Rejioğlu ailesinin evine o dönemler düzenli olarak getirilen yayın organlarıdır (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).

Baskıcı ve kısıtlayıcı bir iktidar döneminde olmalarına rağmen, Rejioğlu'nun evinden eksik olmayan şeylerden biri, duvarda asılı duran Atatürk portresidir. Zaman zaman evlere baskın niteliğinde yapılan aramalar sırasında evdeki tüm Türkçe kitaplar ve Atatürk portreleri saklanmış ve arama bittikten sonra tekrar eski yerlerine konulmuşlardır. Rejioğlu, çocuklarını her daim Türkçü fikirler ışığında ve Atatürk sevgisi ile büyütmüştür (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).

Atatürk portreleri, Rejioğlu'nun evi dışında Kerkük'ün kütüphane, kahvehane gibi birçok yerinde de asılı durmuştur. Bu aslında yasaktır, ancak Kerkük'ün % 80'i Türk olduğu için kimse bu yasağı dikkate almamıştır (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Abdulhakim Rejioğlu, hayatının her döneminde Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e hayranlık duymuş ve her daim yolundan gitmeye çalışmıştır. 1938'de Atatürk'ün vefat ettiğinde Kifri'de okul müdürlüğü yapmaktadır. 10 Kasım günü Atatürk'ün ölümüne derinden bir üzüntü duymuş ve biri devlet memuru (Halit), diğeri savcı yardımcısı olan (Celil) iki kardeşi ile birlikte okulda, kahvehanelerde ve bazı mekânlarda yas ilan etmişlerdir. Okulda bayrakları yarıya indirme, kahvehaneleri kapatma gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Dönem hükümeti, bu durumdan haberdar olunca Rejioğlu'nu tutuklamış ve haksız bir yargılama ile hakkında idam kararı vermiştir. Bu durum üzerine Rejioğlu'nun babası Mustafa Reji, Bağdat'a gitmiş ve tanıdığı çevrelerden yardım isteyerek bu kararın uygulanmasını engellemek için elinden geleni yapmıştır. Nitekim başarılı olmuş ve idam hükmü, sürgün kararına çevrilmiştir (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Rejioğlu, hakkında verilen sürgün kararı ile Rifai ve Divaniye bölgelerinde zorunlu olarak 1939-1941 yılları arasında görev yaptıktan sonra affedilip Erbil şehrine atanmıştır. Bu da yine babası Mustafa Reji'nin çabaları sayesinde olmuştur. Ardından Rejioğlu, 1942 yılında Kerkük'e dönmüş ve Kerkük'te Öğretmenlik Okulu'nda müdürlük yapmaya devam etmiştir. Bu görevi 1966 yılına kadar sürdürmüş ve ardından emekliye ayrılmıştır. O dönemde *Afak* ve *Beşir* adlarında Kerkük'te çıkan yerli gazetelerde eski Türkçe ile yazılar yayınlamıştır (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Abdulhakim Rejioğlu ve bazı yakınları, Irak Türklerinin uğradığı en büyük soykırımın tarihi olan 14 Temmuz 1959 günü, bir takım komünist militanlar tarafından Kerkük'te düzenlenen akıl almaz katliamdan mucize eseri sağ kurtulanlar arasındadır. Bu olayı, yaşandığı sırada çocuk yaşlarda olan oğlu Yaşar Rejioğlu aktarmaktadır: Rejioğlu ailesinin Reşit Kâzım isimli Kifrili yazar bir aile dostu vardır. Rejioğlu ailesinin bir kısmı, katliam günü arka evlerinde oturan Reşit Kâzım'ın evine saklanmaya gitmiş; bir kısmı da kendi evlerinde kalmışlardır. Kalanların arasında Yaşar Rejioğlu ve o gün misafirleri olan büyük amcası Cemil ve iki oğlu (Timur ve Oğuz) bulunmaktadır. Timur, lise çağlarında; Oğuz ise 10-12 yaşlarındadır. Teröristler, en çok göze çarpan ve bilinen Türk

milliyetçilerini aramaktadırlar ve onlardan biri de Rejioğlu ve ailesidir. Bunun üzerine Büyük amca Cemil'i, iki oğlunu ve Abdulhakim Rejioğlu'nu götürmüşlerdir. Evdekiler, Oğuz'un henüz küçük olduğu gerekçesiyle götürülmemesini istedilerse de "O da büyüyecek" şeklinde acımasızca verilen bir cevapla karşılaşmışlardır. Yaşar Rejioğlu ise o süreçte henüz çok küçük olduğu için göze çarpmadığını ve bu nedenle götürülmediğini belirtmektedir.

Abdulhakim Rejioğlu'nun evinin karşısında yakın arkadaşı olan Erbilli bir yarbay oturmaktadır. Teröristler, Rejioğlu ve yakınlarını götürdükten sonra Rejioğlu'nun eşi, koşarak yarbaydan yardım istemiştir. Bunun üzerine yarbay, derhal üniformasını giyinerek evden çıkmış ve onları bulmaya gitmiştir. Evlerinden yaka paça alınıp götürülen Türkmenler, Kerkük Kışlası'na götürülüp orada idam edilmektedir. Yarbay, onları kışlada bularak idam edilmekten kurtarmış ve evlerine geri götürmüştür.

Katliam dönemi sonrasını ise Rejioğlu'nun kızı Nilüfer Bayatlı aktarmaktadır: Hükümet, o dönemlerde zulüm görenler Türkmen oldukları için olayın peşine düşmemiştir. Çünkü dönemin başkanı Abdülkerim Kasım, komünist düşünceleri benimseyen bir yöneticidir. Bu durumda Kerkük Türkleri, kendi adaletlerini kendileri aramak zorunda kalmışlardır. Öncelikle katliamı yapanları tek tek tespit etmişlerdir. Ardından bir kısmını sokaklarda, caddelerde herkesin gözü önünde kurşunlamışlar; bir kısmını da herkesin seyredebileceği şekilde meydanlarda idam etmişlerdir.

Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, millî eylemlerin söz konusu olduğu durumlarda her daim göz önünde olmuştur. Bu nedenle özellikle 1959 katliamından sonra çok kez dönem rejiminin gazabına uğramıştır. Kızı Nilüfer Bayatlı, sürekli evlerine gelinip aramalar yapıldığını, zaman zaman babasının gözaltına alındığını ve ardından serbest bırakıldığını belirtmiştir. Aynı uygulamalar, milliyetçilik yapan diğer Türkmen aydınları için de geçerli olmuştur. Bunların arasında Nilüfer Bayatlı'nın eniştesi Rıfat Yolcu da bulunmaktadır (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).[6]

[6] Abdulhakim Rejioğlu dışında Irak Türkmen Edebiyatına mensup olan çok sayıda milliyetçi şair ve yazar, birçok dönemde benzer baskılarla, zulümlerle ve cezalandırmalarla karşı karşıya kalmışlardır. Nazım Refik Koçak, Mehmet İzzet Hattat, Hıdır Lütfi, Rıza Demirci, Rıza Çolakoğlu ve Hüsam Hasret bu isimlerden yalnızca birkaçıdır.

Üniversiteyi Bağdat'ta okuyan Bayatlı, ardından Türkiye'ye yerleştiğini ve bu nedenle babasının başından geçen olayların tamamına şahit olamadığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra babasıyla telefonla iletişim kurduğu zamanlarda babasının sorguya çekildiğini ve tehdit yağmuruna tutulduğunu dile getirir. Çünkü telefonları, hükümet tarafından sürekli dinlenmektedir (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).

Bayatlı, Kerkük'e her gittiğinde babasına bir sürü Türkçe kitap götürdüğünü ve Rejioğlu'nun bundan çok hoşnut olduğunu belirtir. Okumayı, öğrenmeyi çok seven, Türk Edebiyatı ve Türk Tarihine ilgi duyan Rejioğlu, Türkiye Türkçesine daha çok bu sayede hâkim olmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye gündeminden hep haberdar olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi taraftarıdır ve İsmet İnönü'yü çok sevmektedir. Aynı zamanda dinine bağlı bir insandır, evinde her daim Kur'an-ı Kerim dinlenmiş ve okunmuştur. Nasrettin Hoca hikâyelerini çok sevmekle birlikte baş ucunda Nasrettin Hoca'nın eşeğine ters bindiği bir fotoğrafını bulundurur. Türkiye ve Türkiye Türkçesi ile ilgisini asla kesmemiş; bu durum, kardeşleri için de geçerli olmuştur. Doğduğu yer olan Kifri'nin kendine ait bir şivesi vardır ve Rejioğlu'nun kardeşleri bu şive ile konuşur. Ancak Rejioğlu, erken yaşlarda Kerkük'e yerleştiği için Kerkük ağzı ile konuşmuştur (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).

Haftada iki kez Türkiye'den Bağdat'a gelen uçakla gazete ve dergiler getirilmiş ve bu gazete ve dergiler, Kerkük'e de ulaştırılmıştır. Sınırlı sayıda oldukları ve okuyucular arasında maddî durumu yeterli olmayanlar da bulunduğu için bu gazete ve dergiler, içerisinde Rejioğlu'nun da bulunduğu aydınlar arasında elden ele sırayla okunmuştur. Abdulhakim Rejioğlu'nun oğlu Yaşar Rejioğlu, o zamanlardaki heyecan ve millî ruhun üzülerek günümüzde bulunmadığını belirtmektedir (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Yaşar Rejioğlu, babasının kendisine yalnızca bir baba gibi değil; aynı zamanda hem arkadaş hem de öğretmen gibi davrandığını belirtmektedir. Akşamları babası ile dışarı çıkıp Dicle Nehri'nin kenarında gezdiklerini ve kahvehaneye her zaman beraber gittiklerini dile getirir. Babasının kendisine ve kardeşlerine karşı sert olmadığını belirtmekle birlikte o dönemlerde baba ve çocuk arasındaki bağın şu ankinden daha farklı olduğunu düşünür. Aralarında görünmez bir resmiyet olduğunu ve babasının disiplinli bir

adam olduğunu belirtir. Abdulhakim Rejioğlu, bu yönünü daha çok öğretmenlik mesleğinden edinmiştir (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Babasının millî şuuru yüksek, zeki ve disiplin sahibi bir insan olduğunu belirten Nilüfer Bayatlı da evdeki tüm otoritenin onun elinde olduğunu dile getirir. Babasına hep saygı duyduklarını ve hatta kendisinden biraz da çekindiklerini belirtmektedir. Abdulhakim Rejioğlu, çevresinde çok sayıda insan tarafından sevilmiş ve saygı görmüştür. Bu insanların birçoğuna görüşlerini aşılamış ve olumlu yönde etkiler sağlamıştır. Çocuklarını da milliyetçi ve ahlâklı birer birey olarak yetiştirmeye özen göstermiştir (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019).

Abdulhakim Rejioğlu, iki çocuğunun üniversite okuması dolayısı ile emekliye ayrıldıktan sonra Bağdat'a yerleşmiştir. Bağdat'ta yaşadığı dönemlerde yaklaşık her hafta Türkmen gençlerini toplamış ve sohbetler düzenlemiştir (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019). Hayatının her döneminde kopuk durumda olan vatanına ve Türk milletine faydalı bir birey olmaya çalışmanın şuuru ile 1967'de Bağdat Radyo Evi Türkmence Bölümü'nün başkanlığını, 1973'te Türkmen Edebiyatçılar Birliği başkanlığını ve 1974'te Kardaşlık Ocağı'nın başkan yardımcılığını yapmış (Bayatlı, 1986: 1), bu dönemlerde Kardaşlık Dergisi'nde en önemli yazılarını yayınlamıştır (1961-1973). *Kardaşlık* dergisinin Arapça kısmında Zahir El-Bayati'ye verdiği "Abdulhakim Rejioğlu ile Görüşme" başlıklı röportajda (C:14, S:3, s.2-3) ilk yazdığı makalenin eğitim konusunu araştırmaya yönelik olduğunu ve *Bağdat* gazetesinde yayınlandığını belirtmektedir. Bunun dışında *Irak, Beşir* ve *Afak* gazetelerinde de yazılar yazdığını belirtse de söz konusu yazılar, günümüze ulaşamamıştır.

Yaşadığı yoğun ve mücadeleci hayat dolayısı ile bu süreçte iki kez beyin kanaması geçirmiş; ilkini on beş gün hastanede yattıktan sonra atlatmış; ancak ikincisini atlatamamış ve 26 Kasım 1975'te vefat etmiştir (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Rejioğlu'nun vefatı, ailesi ve çevresini derin bir yasa boğmuş, dönemin ileri gelen şairlerinden Salah Nevres, *Kardaşlık* dergisinde yayınlanan şu dizeleri ile üzüntüsünü dile getirmiştir:

Büyük Edebiyatçımız Abdulhakim Rejioğlu'nun Ardından

Sazın teli kırıldı yarıda kaldı şarkı

O ünlü sanatkârdan ne ses kaldı ne yankı

Hicranla sonuçlandı sanatın büyük aşkı

Bütün renkli kalemler siyah yazdı o akşam

Biz fani kaldık hocam sen erdin ölümsüzlüğe

Gidişinle can verdi can çekişen dileğe

Bu ıssız bahçemize dönmeyen kelebeğe

Bütün renkli çiçekler jale sızdı o akşam (Saatçi, 2021: 14)

Rejioğlu'nun en yakın dostlarından biri de Iraklı Türkmen yazar, ressam, hattat ve ses sanatçısı olan Sinan Said'dir. Sinan Said, Rejioğlu'nun 1957 yılında bir portresini yağlı boya ile en yakın arkadaşının evinde yapmıştır. Said, Kerkük'te öğretmenlik okulunu bitirmiş ve Rejioğlu'yla birlikte aynı okulda öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Bağdat radyosunda Türkmence Bölümü açılmış ve orada bölüm başkanlığı yapmıştır. Ardından Bakü'ye gidip orada doktorasını yapmış ve yine orada doktora yapmakta olan Azerbaycanlı bir kadınla evlenmiştir. Azerbaycan'da olduğu dönemlerde Nazım Hikmet ile tanışmış ve yakın bir dostluk kurmuştur. Doktorasını bitirip Irak'a döndükten sonra üniversitede Gazetecilik Bölümünde bölüm başkanlığı yapmış, o dönemlerde gazetelerde yazılar yayınlamış ve radyo evinde programlar sunmuştur (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019). Azerbaycan'da bulunduğu dönemlerde ülkenin ünlü kadın sanatçılarından biri olan Nermine Memmedova ile birlikte Bakü radyosunda bazı Kerkük Türkülerini seslendirmiştir ve bu türküler hala Azerbaycan radyolarında sevilerek dinlenmektedir.

A. EDEBİYATA BAŞLAMASI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Abdulhakim Rejioğlu'nun edebiyata başlaması ve edebî kültüre olan sevgisi, bağlılığı, babası Mustafa Reji sayesinde olmuştur. Rejioğlu'nun edebi kişiliği ve ruhu babasından kendisine kalan bir mirastır. Zahir El-Bayati'ye verdiği röportajda da (C:14, S:3, s.2-3) bunu dile getirmiştir. Kendisine yöneltilen *"Yaşadığınız çevrenin edebî*

yaşamınıza etkisi oldu mu?" sorusuna karşılık bunda babasının büyük rolü olduğunu belirtmiştir. Mustafa Reji, yazardır ve yazılarını *Tasvir-i Efkâr, Havadis* ve *Diyarbakır* gazetelerinde yayınlamıştır. Çocuklarını her zaman okumaya ve özellikle Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizade Ekrem, Tevfik Fikret, Mehmet Akif gibi isimleri tanımaya teşvik etmiştir. Rejioğlu, babasıyla Hıdır Lütfi arasındaki edebî sohbet ve tartışmaları dinleyerek büyüdüğünü dile getirir.

Mustafa Reji, Osmanlı Devleti memurudur. Çocuklarına Iraklı ya da Arap şair ve yazarlarını değil; Türk şair ve yazarlarının eserlerini okutmuştur. Böylece Rejioğlu ve kardeşleri, Osmanlı dönemi sonrası Cumhuriyet döneminin de Türk Edebiyatı eserleri ile yetiştirilmişlerdir. Kardeşler arasında babalarının bu mirasını en çok benimseyen ve onun yolundan giden Abdulhakim Rejioğlu olmuştur (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

İlk edebiyat derslerini babasından alan Rejioğlu, daha sonra Irak Türkmen Edebiyatının önemli isimleri olan Hıdır Lütfi ve Rıfat Bey gibi yazarlardan ders almış ve etkilenmiştir. Ana dilinin yanı sıra Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca dillerini de öğrenmiştir (Şakir, 2008: 65). Rejioğlu, "Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi" (C:12**,** S:9*,* s.15-17) adlı yazısında Rıfat Bey'in, babası Mustafa Reji'nin *"yakın dostu, hocası ve fikir mürşidi"* olduğunu belirtmektedir. Hıdır Lütfi, ise Rejioğlu'nun anne tarafından akrabasıdır. Rejioğlu'nun babası ile Hıdır Lütfi'yi edebiyata olan bağlılıkları birbirine yaklaşmış ve birçok konuda ortak fikir sahibi olmuşlardır. Mustafa Reji, hocası Rıfat Bey ile Hıdır Lütfi'yi de tanıştırmış ve bu sayede Rıfat Bey, Lütfi'nin de hocası olmuştur.

Abdulhakim Rejioğlu, okumayı, yazmayı, öğrenmeyi hep çok sevmiş; bu özelliklerini her daim çocuklarına da aşılamaya çalışmıştır. Onları Türk milliyetçisi ve ahlâklı birer birey olarak yetiştirmeye özen göstermiştir. Kızı Nilüfer Bayatlı, Türkiye'de İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde okuyup doktorasını yaparken Kerkük'e her gelişinde babasına çok sayıda Türkiye'den kitap getirmiş, bu sayede Rejioğlu Türkiye Türkçesini düzgün bir şekilde öğrenmiştir (N. Bayatlı ile kişisel iletişim, 2019). Nitekim dilinin saflığı ve akıcılığı düzyazılarından kolayca anlaşılmaktadır. Rejioğlu, Irak'ta Türklerin ana dilleriyle okuyup yazma hakkından mahrum olmaları gibi zor şartlar altında bulunmalarına rağmen babasının teşvikleri ve ardından kendi çabalarıyla dilini en güzel şekilde öğrenip bunu eserlerine yansıtan kıymetli yazarlardan biridir.

Rejioğlu, ailesi ve çevresi ile iletişiminde kendisinin ve çevresindekilerin kullandığı kelimelere her daim çok dikkat etmiştir. Buna oğlu Yaşar Rejioğlu, şöyle bir örnek verir: *"Bir defasında 'mürekkep' kelimesi yerine Arapçada kullanılan bir kelime olan 'hibir' kelimesini kullandık ve bunu düzelttirmeden bizden vazgeçmezdi. Böylece o kelimeyi tekrar kullandığımız zaman dikkat ederdik. Konuşmasında ve yazılarında temiz bir Türkçe kullanmayı tercih ederdi."*

Rejioğlu'nun yaşadığı dönemlerde Kifri'de her büyük evin divanhane adında bir bölümü vardır ve burası, o evin kültür merkezi gibidir. Akşamları o bölgenin tanınmış ve yetişmiş insanları, memurları, aydınları ve ileri gelenleri divanhanede toplanarak çay-kahve eşliğinde o dönemin siyasetini, edebiyatını, güncel durumlarını tartışmışlardır. Hatırı sayılır, tanınmış her insanın evinde bulunan bu divanhanelerde her seferinde birinin evinde toplanılır. Rejioğlu ailesinin evi de bu adreslerden biridir. Divanhanelerde yapılan bu toplantılarda imece usulü yardımlaşmalar da yapılmıştır. Örneğin tanıdıklar arasında hastalık gibi bir sebepten dolayı bir miktar maddiyata ihtiyacı olup durumu yetersiz olan birine, gruptaki herkes elinden geldikçe yardım eder. Böylece ihtiyaç sahibinin ihtiyacı giderilmiş olur (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Suphi Saatçi, Rejioğlu hakkında yayınladığı *Yurt Özlemi* adlı eserinde *"Tanıdığım Rejioğlu"* başlıklı yazısında Rejioğlu'nu ortaokul yaşlarında iken tanıdığını ve babasının sürekli çeşitli konular üzerine sohbetlerde bulunduğu sıkı bir dostu olduğunu belirtmektedir. Rejioğlu, Saatçi'nin babası ve çok sayıda edebiyat ve müzik sever entelektüellerin bir araya geldikleri bazı ortamlarda Rejioğlu'nun keman ve piyano gibi bazı enstrümanlar çaldığı bilinmektedir (Saatçi, 2021: 20). Ancak Zahir El-Bayati'ye verdiği röportajda (C:14, S:3, s.2-3) keman çalmayı psikolojisini ve hislerini etkilediği için bıraktığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra dünya ve batı müziklerini dinlemeyi sevdiğini dile getirir. Çünkü bunlarda hareket ve aktivite vardır.

Birçok aydın kişinin toplandığı bu edebiyat ve sanat meclislerinde Rejioğlu, birçok alanda yenilikten yana olduğu için sürekli ortaya tartışma konuları atmakta ve bir beyin fırtınası ortamı oluşturmaktadır. Bu noktada Divan Edebiyatı savunucusu olan Mehmet Sadık ile aralarında çok şiddetli tartışmaların geçtiği zamanlar olmuştur. Sadık, Divan şiirinin ölümsüz olduğunu düşünürken Rejioğlu, bu şiirin döneminin kapandığını ve artık yeni ufuklara yelken açılması gerektiğini savunmaktadır (Saatçi, 2021: 22).

Aslında Rejioğlu, Divan şiirine son derece saygı ve takdir duymaktadır. Yalnızca her akımın, her hareketin kendi döneminde daha kıymetli ve anlamlı olduğunu savunarak rasyonel bir bakış açısı sergilemektedir. Bunu da yine Mehmet Sadık ile aralarında geçen bir tartışmada sarf ettiği şu sözlerden anlayabiliriz:

"(...) Fuzûlî, Divan Edebiyatının baş tacı. Ayrıca o, XVI. yüzyılda Divan Edebiyatının en güçlü döneminde zirveye çıkmıştır. Fuzûlî, o devirde yazdığı için güçlüdür. Ona bu yüzden saygı duyarım. Ancak benim sözüm sizedir. Bu devirde o devrin şiir geleneğini sürdürmek yanlıştır. Bu devir yeni edebî akımların yeşerdiği ve kök saldığı bir devirdir. Buna ayak uydurmayanlar, çağın gerisinde kalmaya mahkûm olurlar."[7]

Rejioğlu, şiir anlayışında yenilikçidir. Eski anlayışı savunan şairleri eleştirmiş, yeni anlayış çerçevesinde ortaya çıkan ve gelişen serbest şiiri ve bu türde eser veren şairleri desteklemiştir. Kendi şiir yazmadığı hâlde, bu türün Türkmen toplumunda gelişmesi konusunda büyük katkıları olmuştur. Salah Nevres, İzzettin Abdi Bayatlı, Nesrin Erbil gibi Türkmen şairler, Irak Türkmen Edebiyatında serbest şiirin öncülerindendir (Y. Rejioğlu ile kişisel iletişim, 2019).

Zahir El-Bayati'ye verdiği röportajda (C:14, S:3, s.2-3) kendisine yöneltilen *"şiirleriniz veya tiyatro eserleriniz var mıdır?"* sorusuna Nasrettin Hoca'nın şu fıkrası ile cevap verir: *"Nasrettin Hoca bir gün çok acıkır ve elinde ekmekten başka bir şey yoktur. Dışarıda da şiddetli bir kar yağmaktadır. Bunun üzerine bir parça kar alıp ekmeğin arasına koyar ve onu yemeye çalışır. Bunu gören arkadaşları ne yaptığını sorar ve o da yeni bir yemek icat ettiğini, ancak tadını alamadığını belirtir."* Rejioğlu, şiir yazma durumunu bu hikâyeye benzetmektedir. Şiir yazmak için çok çabaladığını ancak yazdığı şiirlerden tat alamadığını dile getirir. Tiyatro eseri olarak da yıllar önce bir piyes yazdığını ve piyesin sanatçı İsmet Necati'de bulunduğunu belirtir. Ancak bu eseri günümüze ulaşamamıştır. Piyes yazarlığına neden devam etmediği sorusuna da imkânların ve kadroların yetersizliğinin onu piyes yazarlığına teşvik etmediğini belirtir.

Yine aynı röportajda Irak Türkmen Edebiyatında hikâye, roman, şiir, tiyatro ve eleştiri konusundaki düşüncelerini belirtmiştir. Ona göre hikâye, henüz büyümemiş ve

[7] Suphi Saatçi, şahit olduğu söz konusu tartışmada Rejioğlu'nun sözlerini aynen nakletmiştir (2021: 23).

beşiktedir. Ancak roman, hiç yoktur. Tiyatro henüz doğmamıştır, eleştiri ise çok zayıftır. Yalnız şiir, diğer türlere göre daha iyi bir durumdadır.

Kardaşlık dergisi, Irak Türkmen Edebiyatının temellerini atan, ilk örneklerini veren birçok yazarı ve yazıyı bir araya toplaması bakımından Irak Türkmen Edebiyatının bel kemiği sayılır. Dergi, 7 Mayıs 1960 tarihinde kurulan Türkmen Kardaşlık Ocağı tarafından 15 Mayıs 1961 tarihinde çıkarılmaya başlanmıştır. Çıkarıldığı ilk zamanlardan beri dergide zaman zaman maddî sıkıntılar, kadrolu çalışan eksikliği, içerik yetersizliği, yerel yönetimin uyguladığı çeşitli sansürler gibi zorluklar yaşansa da dergi, her daim ayakta durabilmiş ve kesintili yayınlara rağmen varlığını günümüze kadar sürdürebilmiştir.

Rejioğlu, yazılarının büyük bir kısmını ve en önemlilerini 1961-1973 yılları arasında *Kardaşlık* dergisinde yayınlamıştır. Hayattayken yazıları tek bir eserde toplanmamıştır. Zahir El-Bayati'ye verdiği röportajda (C:14, S:3, s.2-3) bununla ilgili olarak kitap yayınlamanın kolay bir şey olmadığını belirtmektedir. Oradan buradan yaptıkları alıntı ve çalıntı bilgilerle kitap yayınlayanları da eleştirir.

Rejioğlu'nun vefatından sonra 1986 yılında damadı Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı (Nilüfer Bayatlı'nın eşi), Rejioğlu'nun yazılarının büyük bir kısmını Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları aracılığıyla *Abdulhakim Rejioğlu'ndan Seçmeler* adıyla yayınladığı eserinde toplamıştır.

Kardaşlık dergisinde yayınlanan yazılarının bir kısmı iki, üç veya daha fazla bölümden oluşmaktadır. En uzun olan yazı dizisi sekiz bölümden oluşan Yurt Özlemi'dir. Bu nedenle Suphi Saatçi, Rejioğlu hakkında yayınladığı kitabına *Yurt Özlemi* adını vermiştir. Rejioğlu'nun "Dünyamız Nerelere Gidiyor" ve "Hicri Dede (1877-1952)" başlıklı yazıları *Birlik Sesi* dergisinde, kalanı ise *Kardaşlık* dergisinde yayınlanmıştır. Elimizde toplam otuz üç adet yazısı bulunmaktadır:

1. Bağdatlı Büyük Bir Türk Şairi Ahmet Haşim (1961)
2. Rûhî-i Bağdâdî (1961)
3. Yunus Emre (1238-1320) (1961)
4. Gerçeküstücülük (Sürrealizm) (1962)
5. Bir Beldenin Hikâyesi: Kifri (Salahiye) (1963)

6. İki Şiir ve İki Kuşak (1963)
7. İmlâmızın Acıklı Durumu (1963)
8. Orhan Veli Kanık (1963)
9. Şeyh Galib (Galib Dede, 1757-1799) (1963)
10. Şiir Toplumun Olmalı (1963)
11. Türkçede Şiir (1964)
12. Gençlik ve Edebiyat (1965)
13. Said Besim de Öldü (1965)
14. Çok Hazin Bir Ölüm (1966)
15. Başımın Tacı Kerkük (1967)
16. Kaybettiğimiz Millî Değer "Molla Sadık" (1967)
17. Kerkük'ün Sesi Hoyrat (1967)
18. Aydın ve İdealist Bir Kerkük Çobanı (1, 2) (1967, 1968)
19. Azerbaycan'dan Gelen Kardeş Sesi (1968)
20. Çilekeş Kerkük'ün Kara Günleri (1968)
21. Gençliğimizle Bir Hasbihal (1968)
22. Kan Kardeşim… Ülküdaşım… Dert Ortağım Hulusi'ye (1968)
23. Tevfik Fikret ve Gençliğimiz (1, 2) (1968)
24. Vefa Örneği Bir Ses (1968)
25. Mevlânâ Celaleddîn-i Rumî (1207-1273) (1969)
26. Edebî Sohbetler (Bir Cevap) (1, 2) (1969, 1970)
27. Mehmet Hamasi'yi de Kaybettik (1970)
28. Bizde Hikâyecilik Sanatı (1971)
29. Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8) (1970, 1971)
30. Dünyamız Nerelere Gidiyor (1972)
31. Hicri Dede (1877-1952) (1973)
32. Kanlı Hançer (1, 2) (1973)
33. Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lutfi (1, 2, 3, 4) (1973)

Rejioğlu'nun "Kanlı Hançer" (**C:13**, S:5-6, s.28-30 – S:7-8, s.28-30) adlı iki parçadan oluşan yazısı, Kifri'de yaşanmış ve halkın dilden dile aktardığı gerçek bir olayı anlatmaktadır. Hikâyedeki karakterlerin gerçek isimleri değiştirilmiştir (Saatçi, 2021: 71). Olayın tam olarak ne zaman gerçekleştiği bilinmemektedir; ancak Rejioğlu, olayı

yalnızca dillerde dolaşan bir hikâye olarak kalmasın diye yazıya geçirmiştir. Hikâyede dürüst, çalışkan ve sevgi dolu bir gencin âşık olduğu ve evleneceği kızın abisi tarafından öldürülmesi anlatılır. Olayı mahkemeye taşıyıp aydınlatan ve öldüren gencin ceza almasını sağlayan kişi ise kendi babasıdır. Babası, katil oğlunun suç aleti olan kanlı hançeri mahkemeye sunmuştur ve hikâyenin ismi buradan gelmektedir.

Rejioğlu'nun *Kardaşlık* dergisinde "Anavatan Türkistan'dan Göçler, Kurulan İmparatorluklar ve Türklerin Yakın Doğuda Yerleşmeleri" (**C:8**, S:8-9, s.60-62 – S:10-11, s.55-58 – S:12, s.56-59) başlıklı üç parçadan oluşan ve Latin harfleriyle yayınlanan bir yazısı da vardır. Bu da dergi ekibi tarafından Rejioğlu'nun 27 Ekim 1968'de verdiği bir konferansın yazıya geçirilmiş hâlidir. Yazı dizisinde Türkistan ve Türkistan dışında kurulan devletler, İslâmiyet'ten önceki ve sonraki Türk devletleri, Türklerin İslâmiyet'e geçişi, Türk akınları gibi tarihî konulara değinilir. Yazının sonunda Irak Türklerinin Irak topraklarında yaşayan *"en eski ve en asıl"* unsurlardan olduğu yargısına varılır. Görüldüğü üzere Rejioğlu, halkını her alanda bilinçlendirmeyi ve bilgilendirmeyi kendine temel amaç edinmiştir. Rejioğlu'nun diğer tüm yazıları, deneme ve eleştiri türündedir.

II. DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI

Mehmet Ömer Kazancı, *Kıvılcım* adlı eserinde yayınlanan "Türkmen Edebiyatında Eleştiri" başlıklı makalesinde eleştirmenliğin şairler, öykücüler ve edebiyat tarihçileri tarafından bir yan uğraşı olarak yapıldığını belirtmektedir. Ona göre Irak Türkmen Edebiyatında eleştiri, profesyonel bir seviyeye oturamadığı için egemenliğini ele alamamıştır (2008: 8). Ayrıca Irak Türkmen Edebiyatında kimsenin eleştiri türünü temel bir edebî tür olarak benimsemediğinden yakınır (2008: 10). Bu noktada Rejioğlu, salt eleştirmen kimliği taşıyan bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, yayınladığı deneme ve eleştiri yazılarının birçoğunda Irak Türkmen ve Türk dünyasından çeşitli konulara yer vermiştir. Genellikle nesnel yargılara varmakla birlikte işlediği konuların nitelikleri üzerinde durur ve bunları örneklerle destekler. Bu nitelikler arasında en göze çarpanı, kendisinin de temel kavramı olan milliyetçilik ilkesidir. Rejioğlu'nun yazıları konularına göre aşağıdaki şekillerde sınıflandırılabilir:

A. TASAVVUF / DİVAN EDEBİYATI MENSUPLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Rejioğlu, Tasavvuf / Divan Edebiyatına mensup olan şahsiyetlerden Yunus Emre, Mevlânâ, Bağdatlı Ruhî, Şeyh Galib gibi isimleri incelemiştir. *Kardaşlık* dergisinde yayınlanan "Yunus Emre (1238-1320)" (C:1, S:8, s.32-33) başlıklı yazısına Yunus Emre'nin Mevlânâ'nın övgüsünü kazandığı bilgisini vermekle başlar. Şairin ince, samimi bir kişilik sahibi olduğunu belirterek düşünce ve hisleri başarılı bir şekilde kaynaştırdığını dile getirir. Bunun yanı sıra Yunus Emre, bilim ve sanatı birleştirerek gönlü okşayan bir tasavvuf anlayışı oluşturmuştur:

Aşk imiş her ne var âlemde

İlm bir kîl ü kâl imiş ancak

dizelerine yer vererek Rejioğlu, Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışını yalnızca bilim olmaktan çıkarıp ruha hitap eden bir forma getirdiğini vurgulamaktadır.

Rejioğlu, *"(...) şiirindeki hikmetler, insanın yalnız ıstırap vasıtasıyla olgunlaşacağını, cevherin yalnız elim bir trajediden sonra parlayacağını (...)"* sözleriyle Yunus Emre'nin şiirlerinin niteliğini ortaya koymaktadır. Buna göre kusursuz olmanın yolu, büyük acılar çekmekten geçer ve Yunus Emre, bu mertebeye erişmiş bir sanatkârdır.

Yunus Emre, gerçek *"Tanrı bilgisine"* ve aşkına erişmiş bir kişiliktir. Ona göre yaşam, aşk için çekilen acılara seve seve katlanılan bir yerdir. Rejioğlu, ondaki saf aşkın ilham kaynaklarının Mevlânâ ve Muhyiddin Arabî olduğunu belirtmektedir. Yunus Emre'nin Tanrı ile olan bağını O'nun yeryüzündeki yansımalarına duyduğu aşkla görmek mümkündür:

Salınır tuba dalları

Kur'an okur hem dilleri

Cennet bağının gülleri

Kokar Allah deyu deyu

Rejioğlu, Yunus Emre'nin *"yalnızca Türk Tasavvuf Edebiyatı üzerinde değil, Türk-İslam edebiyatları ve Türk içtimai hayatı üzerinde de çok derin izler bırakan"* bir şair olduğunu belirterek etkisinin genişliğini vurgular.

"Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî (1207-1273)" (C:9, S:6-7, s.18-20) başlıklı yazısında Mevlânâ'yı *"ruhundaki ezelî aşkın aleviyle binlerce yıl sonraya hükmetmesini bilen"* sıfatıyla niteleyerek etkisinin çok uzun dönemlere yayıldığını belirtmektedir. Mevlânâ'nın eserlerindeki ölüm teması üzerinde durur:

Ba'd ez-vefat türbet-i mâ der-zemîn me-cûy

Der-sînehâ-yi merdüm-i ârif mezâr-i mâst

diyerek yeryüzündeki mezarının zamanla mahvolacağını, ancak kalplerde ilelebet yaşayacağını belirtmektedir. Mevlânâ, ölüm gününü "Şeb-i Arus" (gelin gecesi) adıyla niteler. Çünkü öldüğü gün, en büyük aşkı olan yaratıcısına kavuşmuştur. Arkasından yas tutulmamasını ve sevinçle anılmasını gazellerinde vasiyet etmiştir. Bu nedenle her yıl 17 Aralık günü çeşitli törenler düzenlenir ve Rejioğlu, bu törenler hakkında kısaca bilgiler verir.

Rejioğlu, Mevlânâ'nın ilâhî aşk anlayışına değinerek bir insanın Tanrı sevgisiyle tüm eksikliklerinden kurtularak tamamlanabileceğini belirtir. Mevlânâ, Tanrı bilincinin derinliklerine ulaşarak görünen evrenin ötesine geçmeyi başarmış, nefsini dizginleyerek kendini mutlak teslimiyete bırakmıştır.

Rejioğlu, vardığı yargıların büyük bir kısmında nesnel bir çerçevede kalmayı başarabilmiş, ancak zaman zaman kendini tutamayarak öznel bir noktaya kaymıştır. Mevlânâ hakkında *"yüceler yücesi insan"* veya *"hazret-i pîr"* gibi ifadeler kullanırken nesnellikten çıkmış olması, bir yandan şaire verdiği kıymeti de ortaya koymaktadır. Mevlânâ'nın gerçeği ararken felsefeden yola çıktığını ancak gerçeği *"felsefe yani kuru düşünce dışında vecd ve istiğrak yolunda"* bulmuş olduğunu belirtirken de felsefe dalına karşı hafif alaylı ve önyargılı bir bakış açısı sergilemiştir.

Rejioğlu, Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sine değinerek tüm düşüncelerini ve büyük ilâhî aşkını topladığı bu eserin batılı düşünürlerin de çokça ilgisini çektiğini belirtmiştir. Ciltler dolusu şerhi olan ve birçok yabancı dile de çevrilen bu eser hakkında Nef'î, Osmanlı tezkirecisi Fasih Dede, Fransız düşünür Maurice Barres, Molla Câmî, Pakistanlı düşünür

Muhammed İkbal gibi isimlerin görüşlerine yer vermiştir. Ardından Mevlânâ ve Tebrizli Şems'in aralarındaki güçlü bağa değinerek birbirlerine düzdükleri övgü dolu sözlere yer verir. Rejioğlu'nun Mevlânâ'nın vefat ettiği zaman anma etkinliklerinde her dinden ve mezhepten imam, papaz ve hahamların bulunduğunu belirtmesi ile şairin uluslararası bir kimliğe büründüğü ve çok geniş kitlelere nüfuz ettiği açıkça görülmektedir.

Rejioğlu, yazısının devamında "Mevlânâ'da Milliyetçilik Duygusu" adlı bir alt başlık açarak temel bakış açısının ve eleştiri anlayışının döndüğü ekseni bir kez daha vurgulamıştır. Bu başlık altında Mevlânâ'nın Türk olduğu hâlde eserlerini Farsça olarak yazma nedeninin *"pek tabii olarak çevresinin tesirlerine uymak mecburiyetinde"* kalması olduğunu belirterek hoşgörülü bir tavır sergiler. Mevlânâ'nın

Yabancı bellemeyin ben de bu eldenim

Sizin diyarınızda kendi ocağımı aramaktayım

Düşman gibi görünüyorsam da düşman değilim

Hintçe[8] *söylüyorum ama aslım Türk'tür*

dizelerine yer vererek Avrupalıların onun "İran Şairi" olduğunu düşünerek yanıldıklarını belirtir. Mevlânâ, az sayıda Türkçe manzumeleri bulunmasına rağmen kalbinde derin bir Türklük sevgisi ve inancı taşımıştır. Bunun yansımasını şiirlerinde görmek mümkündür.

Rejioğlu, "Rûhî-i Bağdâdî" (C:1, S:4, s.36-37) başlıklı incelemesinde şairin hayatı hakkında elde geniş ve ayrıntılı kaynaklar bulunmadığını, ancak

Devr eylemedik yer komadık bir nice yıldır

Uyduk dil-i dîvâneye dil uydu hevâya

Olduk nereye vardık ise aşk giriftâr

Alındı gönül bir sanem-i mâh-likâya

dizelerine dayanarak şairin ömrü boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nu ayağında çarık ve elinde asa ile karış karış gezdiği çıkarımını yapmaktadır.

[8] Hintçe, burada Farsça anlamına gelmektedir.

Rejioğlu, şairin halkın zevkine yönelmiş ve halk söyleyişlerini şiirinde çokça kullanmış olduğunu belirterek toplumcu yanını göz önüne çıkarır. Bağdâdî, şiirlerini samimiyetsiz söylemlerden kaçınarak kısmen sade bir dille yazmıştır. Divan şiirinin değişmez kalıplarının dışına çıkarak yenilikçi kişiliğini de ortaya koymaktadır.

Sabra tâkat yok gam-ı hicrana bilmem neyleyem

Ağlasam uşşâk içinde i'tibâr olmaz bana

Rejioğlu, Rûhî'nin karamsar yanına değinerek hiçbir yerde görmediği acı ve ümitsizliği yukarıdaki dizelerde iliklerine kadar hissetmiştir. Şairin

Nice Bağdadı ögüp yürümesinler şu'ara

Kim ola hûbları biri birinden a'lâ

Bir vilayet kânı Bağdad gibi kim güzeli

Hem suhandân ola hem hûb ola hem ehl-i vefâ

dizeleriyle de hayatının sonuna kadar memleketine duyduğu aşk ve özlemi ortaya koymuştur.

"Şeyh Galib (Galib Dede) 1757-1799" (C:3, S:7, s.28-30) başlıklı yazısında Rejioğlu, Divan edebiyatının Şeyh Galib ile mükemmeliyete ulaştığını belirterek şairin sahip olduğu öneme dikkat çeker. Şeyh Galib, Divan şiirinde kelime oyunları yerine anlam ve kavramlar üzerinde yoğunlaşmış, görünen dizelerin arkasına gizli anlamlar saklamıştır. Rejioğlu, Galib'in bu tarz şiirin hem temsilcisi hem de uygulayıcısı olduğunu belirterek yeni bir çığır açmış olduğuna işaret eder.

Galib'in Mevlânâ'dan etkilendikten sonra tasavvufun zevkine varıp daha geniş algılı ve heyecanlı bir niteliğe büründüğünü belirterek şairin kişiliğini ortaya koyar. Galib, hakikat dünyasına tasavvuf ilmi yoluyla adım atmıştır. Okumayı ve öğrenmeyi çok seven şair, ilâhî hislerini ince ve tatlı bir üslupla dizelerine yansıtmaktadır:

Dert-i aşkın ben senin bî-hûde izhâr eylemem

Lâf edip âh u enîni kendime kâr eylemem

Hâsılı âlem bilir bu sırrı inkâr eylemem

Gizlesem de aşikâr etsem de canımsın benim

Ve bazen de bir mahviyet misali olarak:

Gâlib eğer eylese da'vâ-yı aşk

Kim inanır kavline dîvânedir

Rejioğlu, Galib'in biyografisi ve *Hüsn ü Aşk*'ından bahsettikten sonra çektiği ıstıraplı aşk acısına değinir. Galib, Beyhan Sultan'a duyduğu aşkı ve bu aşkı içinde gizli tutmanın acısını dizelerine yansıtmıştır:

Âh kim düştü gönül bir şeh-i Âlî-câha

Reh-nümâ her kermei bin elem-i cângâhâ

Söylenilmez bu ne hem-râza yahûd hem-râha

Fırsatım yok ki diyem sûz-ı dilim ol mâha

Derd-i hasretle neler çektiğimi ben bilirim

Yarama şimdi ne zehir ektiğimi ben bilirim

Rejioğlu'nun Tasavvuf / Divan Edebiyatı mensubu olan şahsiyetleri incelediği yazılarda daha çok şairlerin dizelerinden hareket ederek çeşitli çıkarımlara vardığı görülmektedir. Şairlerin dizelerinde yaşamlarından esintiler bulmakla birlikte yer yer kişilikleri, şiirlerindeki temalar veya şiir poetikaları hakkında yargılara varır. Bilim ve sanatı birleştiren yanları, toplumcu tavırları veya ilâhî aşk anlayışları üzerinde durur. Mevlânâ'yı incelediği yazısında Mevlânâ'nın milliyetçilik anlayışının üzerinde özel olarak durması, Rejioğlu'nun temel edebiyat anlayışını ortaya koymaktadır. Ayrıca şairlerin bazı dizelerinin kendinde yarattığı etkileri betimleyerek izlenimci bir tavır sergilediği de görülmektedir.

B. YENİ TÜRK EDEBİYATI MENSUPLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Rejioğlu, yeni Türk Edebiyatı mensubu olan şahsiyetlerden Tevfik Fikret, Ahmet Haşim ve Orhan Veli Kanık gibi isimleri incelemiştir. İki parça olarak yayınladığı "Tevfik Fikret ve Gençliğimiz" (**C:8**, S:1-2, s.26-28 – S:4-5, s.16-18) başlıklı yazısına Fikret ve

onun gibi *"düşünce ve ruh liderleri"*ni övmekle başlar. Bu tür şahsiyetlerin gençliğe yol gösteren, halkın ufkunda yeni bir çığır açan yurtsever kişiler olduklarını düşünür. Gençleri eğitme yolunda her türlü tehlikeye karşı dimdik durur ve kişisel değil toplumsal çıkarı gözetirler.

İleri görüşlülüğü dolayısıyla her daim gençlere bel bağlayan Fikret'in Rejioğlu'na göre dili eski olsa da fikirleri ilerleyen dönemlere ışık tutacak niteliktedir. Halka yönelik yazdığı şiirlerinin büyük bir kısmında doğruluk, dürüstlük, vatan sevgisi gibi konular ağırlık gösterir. Rejioğlu, onun gençler tarafından örnek alınması gereken bir kişilik olduğunu düşünmektedir.

Etkisi çok geniş kitlelere yayılan Fikret'in kişilik özelliklerine bakıldığında çok hassas ve kırılgan bir yapıda olduğu görülür. İçindeki vatan, millet, hürriyet ve insanlık sevgisini eserlerine başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Kimseden ümid-i feyz etmem dilenmem perr-ü bâl

Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim,

İnhina tavk-ı esaretten girandır boynuma

Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim

derken kendi portresini çok güzel çizmiştir. Fikret'te hürriyet kavramı çok önemlidir ve Rejioğlu, çağdaş ve insanca bir yaşam sürebilmek için onun bu gerekliliğin farkında olduğunu belirtir:

Ancak budur aksa-yı muradım

Bir gölge kadar hür yaşasaydım

Fikret'in

Kıran da olsa kırıl düş, fakat eğilme sakın

sözüne dayanarak bu dik duruş ve cesaret örneğini gençlerin de kendilerine bir hayat felsefesi edinmesi gerektiğini telkin eder. Fikret, her daim halkının sesi olmaya çalışmış ve tüm baskı ve istibdada karşı durmuştur:

Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa

Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır

Göz yumma güneşten, ne kadar nûru kararsa

Sönmez ebedî her gecenin bir gündüzü vardır

Fikret, halkın üzerindeki baskıları ve çektikleri acıları bünyesinde taşıyarak adeta tüm insanlığın yükünü sırtlanmış gibidir ve inzivaya çekildiği "Aşiyan"ında dahi bu fikirlerle kederlenmiştir. Sultan Abdülhamit'e ve yönetimine olan isyanı dizelerinde apaçık kendini gösteren büyük bir cesaret örneğidir:

Bir kavmi çiğnemekle bugün eğlenen denî

Bir lahza-i teahhura medyun bu keyfini!

(...)

Sen hemen uydur keyfini ikbaline

Padişahım yıldızından bak şu mülkün hâline

diyerek memleketin geleceği ile kaygılarını ve iktidara karşı korkusuz isyanını gözler önüne serer.

Rejioğlu, yazısının devamında Servet-i Fünûn dergisi ve kapatılması hakkında bilgiler verir. Ardından Fikret'in 1908 Meşrutiyeti'nin fikir babalarından biri olduğunu belirterek Meşrutiyet dönemi hakkında da bilgiler vermektedir.

Rejioğlu, toplumsal yaşayışın her noktasında yeni reformlar yapılması gerektiğini savunan Fikret'in din kavramını kişisel çıkarları için kullanan *"birtakım cahilleri ve softaları"* da cesur bir şekilde eleştirdiğini belirtir:

Kahrın demir dudakları, cehlin, taassubun

Masrû ü müfteris canavar dişlerinde hep

İnsanlığın asırlara mevdu'u pür-ta'ab

Şekvâ-yı iktirabını dinler, yakın ve uzak

Her nehva-i elemde boğuk bir enîn-i hak

Sûzişli bir kitabe okur, inlerim… Şebâb

Rejioğlu, Fikret'in sahip olduğu muhteşem kalem yeteneği ile kendisine istediği her kapının açılabileceğini ancak onun hiçbir kötülüğe boyun eğmeyerek açık sözlülükle her zaman bir dik duruş ve tevazu örneği sergilediğini belirtmektedir. Fikret, halkın menfaatini kendi menfaatinin önünde tutarak inandığı değerleri ölene kadar savunmuştur.

Rejioğlu, Fikret hakkında gençliğe vatan sevgisini aşılayan ilk isim olduğu tespitini yapar ve *Haluk'un Defteri*'nde oğlu Haluk'un şahsında tüm gençliğe seslendiğini belirtir. Fikret, bu eserinde vatanı ve milleti için çözüm yolları aramış ve gençleri cesaretli, inançlı, hayata bağlı ve umutlu birer birey olarak görmek istemiştir:

Ey setaretli yolcu, sen yürü, geç

Sen bu menhelde kalma, sıçra, atıl

Bir ziya kârbânı bul ve katıl

Gez dolaş kâinât-ı efkârı

Daima önde, daima yukarı!

Rejioğlu, son olarak Fikret'in gençlere seslenirken zaman zaman zorlu ve çetin yollarla karşılaşabileceklerini belirterek dürüstçe tavsiyelerde bulunduğunu ve bu noktada her daim Fikret'in izinde yürüyeceğini dile getirir.

"Bağdatlı Büyük Bir Türk Şairi Ahmet Haşim" (C:1, S:2, s.30, 32) başlıklı yazısına Rejioğlu, Haşim'in kısa biyografisi ile başlar. Yazarın kişiliğine değinirken Yaşar Nabi Nayır ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun fikirlerinden destek alır. Haşim, hırçın ve içine kapanık, ancak konuştuğu zaman sözlerinin inceliği ve keskinliği dinleyende hayranlık uyandıracak bir yapıya sahiptir. Her daim çirkin bir görüntüye sahip olduğunu düşünerek bundan dert yanmıştır, ancak düşündüğü kadar dikkat çekici bir çirkinliği bulunmamaktadır. Bu konudaki muzdaripliğini dizelerinde görmek mümkündür:

Bî-haber gövdeme gelmiş konmuş

Müteheyyiç mütekallis bir baş

Ayırır sanki bu baştan etimi

Ömr-i ehrama muâdil bir baş

Ürkerim kendi hayalâtımdan

Sanki kandır şakağımdan akıyor

Bir kızıl çehre ateşin gözler

Bana gûyâ ki içimden bakıyor

Rejioğlu, Haşim'in sevgiye son derece muhtaç olduğunu, ancak çirkin olduğu için kimse tarafından sevilmeyeceğini düşünerek aşktan ve kadınlardan kaçıp kendi hayal aleminde yaşadığını belirtir ve bunu şairin dizeleriyle destekler:

Kaçtım o bakıştan o dudaktan

Baktım ona sessizce uzaktan

Haşim'de yalnızlık, karamsarlık ve ölümü arzulama hissi öyle hâkimdir ki, bunlar onda yaşam tarzına dönüşmüştür:

Eşcâr u hava gölgede sessiz sarışır gel

Gel yalnızım ey beklenilen hüsn-i muhayyel

(...)

Durgun suya baktım ve dedim ah ölebilsem

Mâdâm ki yok ağlayacak mevtime kimsem

Rejioğlu, Nurullah Ataç'ın Haşim'in şiirleri hakkında musikinin değil, resmin hâkim olduğu tespitini destekler ve Haşim'in *"bazı şiir zirzopları"* gibi kelime oyunlarına girmediğini belirtir. Haşim, şiirlerinde derin duygular ile çok geniş hayalleri birleştirmeyi başarmış ve bunu içten içe duyduğu acılarla beslemiştir. Rejioğlu, sembolizmin en önemli temsilcilerinden olan ve Fransız Edebiyatı ile iç içe olan Haşim'in şiirlerinin en büyük özelliğinin renkleri dile getirme olduğunu belirtmektedir.

Haşim, hayatının son dönemlerinde Türkçenin kendi kendine yetebilecek kapasitede olduğunu ve yalnız Türkçe ile de çok güzel ve anlamlı dizeler yazılabileceğini kanıtlarcasına şiirler yazmıştır. Bu noktada dilde sadeleşme akımına o da dahil olmuştur:

Kuytu bir bahçede bir kuş ötüyor

Son kızıllıkta yanan bir dalda

Ağlıyor eski veda türküleri

Bir alev ufka giden sandalda

Çağdaş Türk şairi Orhan Veli'yi incelediği "Orhan Veli Kanık" (C:3, S:4, s.32-34) başlıklı yazısında Rejioğlu; Sait Faik Abasıyanık, Nurettin Ertam veya İngiliz mutasarrıf Bernard Lewis gibi isimlerin Veli'nin şairliğini çeşitli yönlerden övdüklerini ve onu anlamak için şiirlerine dikkatli bakılması gerektiği fikirlerini salık verir.

Şiir türünde yeni çığırlar açan bir grubun öncüsü olan Orhan Veli gerek yurt içi gerekse yurt dışında büyük bir yankı uyandırmıştır. Rejioğlu, gelenekçi anlayışlara karşı durması ve gençler arasında yeni bir akım başlatması bakımından Orhan Veli'yi, Tanzimat döneminde Divan anlayışı karşısında aynı duruşu sergileyen Abdülhak Hamid Tarhan'a benzetmektedir. Hamid'in *"Büyük şairler, şuurumuzda yer eden mısralar söylemeyi ve bunları hayatımızın önemli andaçları gibi hafızamıza sokmayı bilenlerdir"* sözünde Orhan Veli'yi bulmaktadır ve onun dizelerinin nesiller boyunca hafızalara kazınacak bir yapısı olduğunu belirtmektedir. Rejioğlu, Orhan Veli'nin

Bir yer var biliyorum

Her şeyi söylemek mümkün

İyice yaklaşmışım duyuyorum

Anlatamıyorum

(...)

Baka kalırım giden geminin ardından

Atamam kendimi denize dünya güzel

Serde erkeklik var ağlayamam

(...)

Ne kibarlık budalası

Ne malda mülkte gözü var

Hür olsak der

Eşit olsak der

İnsanları sevmesini de bilir

Yaşamayı sevdiği kadar

gibi dizelerinden örnekler vererek Orhan Veli'nin duygulu, heyecanlı bir o kadar da gizemli ve müphem bir kişiliği olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra şair, insanlığa karşı derin bir sevgi beslemekte ve bunu tüm doğallık ve içtenliğiyle gözler önüne sermektedir.

Rejioğlu, Orhan Veli'nin en dikkat çeken yanının sade, samimi ve yer yer keskin ve alaycı bir dil kullanması olduğunu ve bu şekilde halka mal olmuş sayılı şairler olduğunu düşünmektedir:

Uzanıp yatıvermiş sere serpe

Entarisi sıyrılmış hafiften

Kolunu kaldırmış koltuğu görünüyor

Bir eliyle de göğsünü tutmuş

İçinde kötülüğü yok biliyorum

Yok benimde yok ama

Olmaz ki

Böyle de yatılmaz ki

(...)

Ne yapmadık bu vatan için!

Kimimiz öldük

Kimimiz nutuk söyledik

Rejioğlu'nun yeni Türk Edebiyatından açık fikirli, yenilikçi, cesur ve vatansever şahsiyetlere ağırlık verdiği görülmektedir. Esas aldığı noktalardan biri de toplumsal çıkarı gözetmeleridir. Bu tür şahsiyetleri ele almasındaki amaç, okuyuculara ve özellikle genç

okuyuculara örnek olmalarıdır. Rejioğlu'na göre Tevfik Fikret, gençler için vatanperverlik ve cesaret örneğidir. Ahmet Haşim, iç dünyasını yansıtırken sade ve gerçekçi bir üslupla samimiyeti öğretir. Orhan Veli ise basmakalıp tabuları yıkarak yenilikçi adımlar atma yönünde gençlerin yolunu aydınlatır. Böylece Rejioğlu, Irak Türkmen halkına Türk Edebiyatının önde gelen şahsiyetlerini tanıtmasının yanı sıra bazı temel öğretileri aşılamayı hedefler.

C. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI MENSUPLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Rejioğlu, Irak Türkmen Edebiyatından Hicri Dede, Hıdır Lütfi, Reşit Akif, Abdülhalik Beyatlı, Said Besim, Mehmet Hamasi, Mustafa Elçi ve Molla Sadık gibi isimleri ele almıştır. "Hicri Dede (1877-1952)" (C:1, S:7, s.35-36) başlıklı yazısında "Hicri" mahlasını kullanan Irak Türkmen şairi Mahmud İbn Ali İbn Naziri'nin fiziksel özellikleri ve kısa biyografisinin hemen ardından şairin milliyetçi yönüne değinir. Hicri Dede, Türk oluşuyla ve diliyle her zaman gurur duymuş, bunun nesilden nesle aşılanması gereken yegâne bir olgu olduğunu ve Irak Türklerinin Türklerden ayrı bir soy olarak gösterilmeye çalışılmasının da hata olduğunu belirtmiştir. Rejioğlu, Hicri Dede'nin vatanına ve diline olan sevgisini ve bağını

Cennet vatanım âlem-i gurbet de cehennem

Ben cennetimi zahmet-i nîrâna değişmem

Ben müftehirim millî lisanımla cihanda

Öz postumu yüz atlas-ı elvâna değişmem

Her horyatı var nağme-i Dâvud'a müşâbih

Her perdesini evc-i aşîrâna değişmem

dizeleriyle ortaya koyar. Divan şairleri geleneğine uyarak adının önüne "Hicri" mahlasını koyan Dede, Rejioğlu'na göre nazım ve nesirlerinde muhafazakâr bir tavır takınan, ancak batı kültür ve ilmini de tanıyan modern bir kişiliktir. Bunun yanı sıra millî tarih ve millî değerler konusunda son derece şuurlu ve dinine bağlıdır. Rejioğlu, şairin bu niteliklerini

ortaya koyarak ne kadar üstün ve örnek bir şahsiyet olduğuna dikkat çekmektedir. Aruz veznini kullanmada usta olan şairin şiirleri, kendi iç aleminden etkiler taşımakta ve bu alemi yansıtmaktadır:

Gâh duman ağzımda gâhi ter damağım câm ile

Gâh-i haşşâş-ı zamanın gâh olur ayyâşıyım

Mâh-ı haslet Hicri'yim şems-i hakikat tâlibi

Sanma vakt-i zulmetin pervaz eden huffâşıyım

Rejioğlu, Hicri Dede'nin yukarıdaki dizelerinde olduğu gibi iç dünyasından hareketle gerçek bir güzellik ortaya koymaya çalıştığını belirtir. Bu noktada şairin her daim bir arayış içinde olduğu söylenebilir.

Iraklı Türkmen yazar ve şair Hıdır Lütfi'yi incelediği ve dört parça olarak yayınladığı "Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi" (**C:12,** S:9, s.15-17 – S:10-11, s.30-33 – S:12, s.20-22 – C:13, S:1-2, s.29-32) başlıklı dizinin ilk parçasına yazarın biyografik bilgilerini vermekle başlar ve uzaktan bir akrabalıkları bulunduğunu belirtir. Bunun yanı sıra Lütfi ile Rejioğlu'nun babası arasında edebiyata olan bağlılıkları dolayısıyla bir yakınlık olduğunu ve karşılıklı duygu ve düşüncelerini paylaştıkları bilgisini verir.

Rejioğlu'na göre Hıdır Lütfi, çok erken yaşta büyük olgunluklar göstererek kendini geliştirmiş ve öz öğrenim kabiliyeti yüksek bir kişiliktir. Çeşitli insanî duyguların veya vatanseverlik, dine bağlılık gibi durumların ağırlıklı olarak acı ve ıstıraplı yanlarını duymaya meyillidir. İçtenliği, doğruluğu, kültür bilgisi, keskin ve güçlü hafızası, güzel üslubu ve nezaketi ile bulunduğu ortamların örnek bir entelektüel şahsiyeti olmuştur.

Rejioğlu, Lütfi'deki milliyetçiliğin romantik bir milliyetçilik değil; köklerine bağlılık ve tarihine hâkimiyet olarak kendini gösterdiğini düşünmektedir. Lütfi, bu konudaki engin bilgilerini her fırsatta dile getirmiş ve her konuşmasında başta Rejioğlu olmak üzere herkes, onu can kulağıyla dinlemiştir.

Lütfi'nin yeni nesil yazarların dillerini doğru bir şekilde kullanamamaları eleştirisini Rejioğlu da destekleyerek özensiz yazan ve edebiyattan anlamayan kişilerin yazdığı içi boş yapıtları ve edebiyatın bunların elinde oyuncak olmasını yermektedir.

Yazının ikinci parçasında Rejioğlu, Lütfi'nin şiir dışında diğer edebî türlerin gelişemediğinden yakındığını belirtir. Bunun üzerine şiirin güzel sanatların en zor dalı olduğunu düşünür. Her şiir yazanın gerçek bir şair olamadığı ve gerçek bir şairin önemsiz konulardan kaçınarak derinlerden gelen duygu ve düşünceleri canlandırdığı tespitini yapar. Ardından Lütfi'nin edebiyatın temel amacının halk için olması ve halkın sesini dile getirmesi gerektiği fikrini destekler.

Lütfi'nin insanî ve edebî kişiliği hakkında analizler yapmaya devam eden Rejioğlu, onun İstanbul-Kerkük Türkçesi karışımı hayranlık uyandıran bir dil ve üslup kullandığını ve düzyazılarının Osmanlıca yazıları gibi dışı dolu ama içi boş yazılar değil, kıymetli içeriklere sahip olduğunu belirtir. Yazılarında yer yer Arapça ve Farsça hâkim olsa da sade bir Türkçe ile ve her daim yüzünü döndüğü halkın dili ile de yazılar yazmıştır. Rejioğlu, Lütfi'nin yazılarının şekil olarak eski, ancak fikir olarak yeni olduğu değerlendirmesini yapar.

Kendisine "Dayı" diye hitap ettikleri Lütfi'nin düzyazılarının şiirlerinden daha güçlü olduğunu düşünen Rejioğlu, onun hakkında önemli bir çıkarımda bulunur. Lütfi'nin ömrünce arayışında olduğu kusursuz güzelliği bulup bulamadığını sorgular ve bu uğraş için çok çabaladığı kanaatine varır. Ancak Lütfi'deki göze çarpan eksikliklerin kendi döneminde değerlendirildiği takdirde görmezden gelinebileceğini düşünür. Bunun yanı sıra Dayı'nın yapıtlarını gelişigüzel bir şekilde kağıtlara yazması ve belli bir düzene sokmaması, birçoğunun yayınlanamadan yok olup gitmesine neden olmuştur ve Rejioğlu, bunun büyük bir eksiklik olduğunu düşünerek hayıflanmıştır. Dayı'nın birçok yapıtının yitip gitmesinin nedenlerinden biri de dönemin baskıcı rejiminin millî faaliyetlerde bulunan şahsiyetleri cezalandırması ile Dayı'yı da hapis cezasına çarptırması sonucu millî duygularla yazdığı tüm şiir ve yazılarını yaktırmak zorunda kalmış olmasıdır.

Yazısının üçüncü parçasında Rejioğlu, Lütfi'nin vefatı üzerine duyduğu acıyı dile getirir. Ardından bu ve sonraki yazıda Lütfi'nin şiirleri ve nesirleri hakkında analizler yapar. Lütfi'nin şiirleri ağırlık olarak sosyal problemleri, dinî ve kültürel meseleleri konu edinmektedir. Halk dilini kullanarak geniş kitlelere hitap edebilmeyi amaçlamıştır.

Bugün düşkün ü 'alîl ü ihtiyar olan Lutfî'de

Öz evlâd u milletiyle yaman derde sataşmıştır

(...)

Bir dert içinde eğer ölür gidersem

Yâra kalan mirasım âhımla hasretimdir

Rejioğlu, yukarıdaki dizeleriyle Lütfi'nin, halkıyla yakından ilgilendiğini apaçık gözler önüne sermektedir. Ayrıca vatanından bahsederken *"yâr"* sözcüğünü kullanması, kapalı anlatım tarzına bir örnek olmuştur.

Lütfi, halkına karşı uygulanan baskı, diktatörlük ve zulümlere sessiz kalamaz ve bir cesaret örneği olarak rejim eleştirisinde bulunur:

Millet mazlumdur herkes derbeder

Gel gör bu hâli sen etme keder

Bu meş'ûm kâbus ne zaman geçer

(...)

Tahammül eyledim her derde eyvah ben uzun yıllar

Vatan mağdur halk mazlum cihan meyus harab iller

Rejioğlu, Lütfi'nin bazı dizelerinde büyük şair *"Yahya Kemal'deki gibi asude bir bahar ülkesini"* bulduğunu belirtmektedir:

Ebedî rahat hürmet muhabbet

(...)

Beni âzâd eder Lutfî bu dertlerden ölüm ancak

Kim bundan başka şeyle halâs olmaz girîbânım

Rejioğlu'nun millî şuuru yüksek, tasavvuf ilmini benimseyen ve platonik bir aşkın acısı içinde olduğunu belirttiği Lütfi, bazı şiirlerini arı bir Türkçe ile yazmıştır:

Başucumda bakıyordu gözüme

Gözyaşları akıyordu yüzüme

Yeter güzel yeter artık ağlama

Olan olmuş ciğerimi dağlama

Lütfi'nin düzyazılarına bakıldığında Rejioğlu, ilk dönemler ağır bir dille yazdığı yazılarını zamanla yeni edebiyat anlayışlarına uyarak gayet ustaca cümleler eşliğinde sade ve temiz bir Türkçe ile yazdığını belirtmektedir. Ardından eski ve yeni tarzda yazdığı yazılardan birkaç örneğe yer verir.

"İki Şiir ve İki Kuşak" (C:2, S:2, s.34-35) başlıklı yazısında Rejioğlu, şiirde dikkat ettiği en temel noktanın millî duyguları ve halkın sesini dile getirip getirmediği olduğunu belirtir. Bu yazıda *Kardaşlık*'ın eline geçen bir sayısında dikkatini çeken iki isim hakkında analizler yapar: Reşit Akif ve Abdülhalik Beyatlı.

İlk olarak Reşit Akif'in dergide yayınlanan bir şiiri ve fotoğrafı dikkatini çekmiştir. Akif'in yüzünde çektiği çileli yılların izlerini görmüş ve bundan son derece müteessir olmuştur. Yaşına göre çok erken yaşlandığını belirtirken sitemkâr bir tavır takınır. Ardından Akif'in şiirine değinir ve halkının içinde bulunduğu acı ve umutsuzluk dolu durumları çok başarılı bir şekilde terennüm ettiğini düşünür. Akif'i Kerkük'ün Fecr-i Âtî temsilcilerinden biri olarak görür ve şiirinde sembolist bir tavır sergilediğini belirtir. Bunun yanı sıra Akif, şiirine acıyı, karamsarlığı ve hüznü çok başarılı bir şekilde yüklemiştir:

Sürüklenip duracaksın budur nasibin ey melek

Of ben de senin gibi müşteki gözlerimde büka

Gel gel şuracıkta seninle beraber ağlayalım

Abdülhalik Beyatlı'ya gelince Rejioğlu, onun şiirde umut dolu bir gelecek vadettiğini düşünür. Beyatlı, çok kıymetli ve hassas noktalara dokunan, insanın beş duyusuna da hitap eden heyecanlı ve coşkulu bir şairdir. Rejioğlu, *"doktor şairimiz"* diye nitelediği Beyatlı'nın bazı aksaklıkları olmasına rağmen beğenilen bir dil kullandığını belirterek hoşgörülü bir yaklaşım sergiler ve halk diliyle halka yönelmiş olmasının attığı en önemli adım olduğunu düşünür.

Rejioğlu, Abdülhalik Beyatlı'ya *"Kerkük Sazı"* soyadı veya takma adını uygun bularak ince düşünceli bir yakıştırma hareketinde bulunur. Ardından *"Bilmem ki münasip görüyorlar mı?"* gibi bir soru sorarak şairden onay almak isterken mütevazı bir tavır sergilemiş olur.

Rejioğlu'nun incelemesini yaptığı sanatkârların bir kısmı, kaybettiği arkadaşlarıdır ve ölümleri üzerine duyduğu acıları da satırlarına döker. Dolayısıyla bu tür yazıların hem inceleme hem de anma niteliği taşıdığı söylenebilir. "Said Besim de Öldü" (C:5, S:6, s.23-25) başlıklı yazısına arkadaşının ölümünden önceki son görüşmelerini anlatarak başlar. Bu görüşme, yaşlılıktan ve hastalıktan ileri gelen ölüme yaklaşma fikrinin ağır bastığı bir anıdır. Ardından arkadaşının ölümü üzerine çektiği acıyı lirik bir üslupla dile getirir.

Said Besim'in şiirlerinde ölüme yakınlık, yorgunluk ve hayattan bezmişlik kendini iyiden iyiye sezdirir. Rejioğlu, Besim'in bu fikri çok uzun zamandır benimsediğini ve ölümün onun için beklenilen bir durum olduğunu belirtir:

Hazar erişti döktü yaprağım

Yangına düştü dalım budağım

(...)

Bir tutam çiçekle kırılmış bir dal

Kabrimin nişanı bunu da sen al

Rejioğlu, hayatı acılarla ve uğradığı haksızlıklarla geçen Besim'e olan sevgisini ve özlemini onun kişiliğine duyduğu hayranlıkla dile getirir. Ona göre Besim, fedakâr, hakkaniyetli, dürüst, samimi, iyimser ve zeki biridir.

Rejioğlu, Divan edebiyatının geçerliliğini yitirerek miadını doldurduğu ve artık yeni edebiyatın öz Türkçe bir sisteme dayanması gerektiği fikrini Besim'in de her daim desteklediğini belirtir. Böylece hem kendinin hem de arkadaşının yenilikçi anlayışları ve millileşme çabalarını ortaya koymuştur. Besim'in hece vezni ve serbest şiire vâkıf olduğunu ve gençlere hep yakınlık duyduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra Besim, birbirine karşıt düşünceleri gerekçeleriyle birlikte aynı anda barındıran ve ciddiyet ile

nükteyi başarılı bir şekilde harmanlayan bir kişiliktir. Rejioğlu, bu özelliklerini ortaya koyarak mantık dolu bir şair olduğuna dikkat çeker.

"Mehmet Hamasi'yi de Kaybettik" (C:10, S:4-5, s.25-26) başlıklı yazısında Rejioğlu, Hamasi'nin ölümünden dolayı duyduğu acıları yer yer sızlanmalar eşliğinde dile getirmesinin ardından onu *"Kerkük'ün en sevimli çocuğu, pırıl pırıl yanan bir zekâ, durmadan çağlayan neşe şelalesi, iyilik meleği, tunçtan dürüstlük heykeli, civanmertlik anıtı"* gibi metaforik benzetmelerle yüceltir. Kaybettiği her değer verdiği insanın ardından kendini Cahit Sıtkı Tarancı'nın *"Gittikçe artıyor yalnızlığımız"* dizesinde bulur.

Rejioğlu, Hamasi'nin karakter özelliklerine değinirken dışarıdan mutlu ve neşeli görünen ancak içerisinde büyük acılar barındıran bir yapısı olduğuna dikkat çeker. Ayrıca yardımseverliğin ve içtenliğin onun örnek alınası hayat felsefesi olduğunu belirtir.

"Çok Hazin Bir Ölüm" (C:5, S:11-12, s.29-31) başlıklı yazısı ise arkadaşı Mustafa Elçi'nin ölümü üzerine kaleme almıştır. Yer yer ölüm kavramını, yeryüzü ve kâinatı sorguladığı ve çok karmaşık olduklarını düşündüğü, ancak en nihayetinde her şeyi kabullendiği görülür. Kaybettiği değerli arkadaşlarını Ziya Paşa'nın şu dizeleriyle anar:

Nev'i insan haşra dek ta'zim ederler adına

Kim fedâ-yı nefs ederse cinsinin imdâdına

Rejioğlu, Elçi hakkında analizler yaparken bir filozof gibi bilgili, kültürlü, dürüst, idealist ve yurduna-ulusuna son derece düşkün olduğunu belirtmektedir. Yurt sevgisi yüzünden çokça haksızlıklar görmüş, ancak her daim ulusunun çektiği acılarla haşır neşir olmuştur.

"Kaybettiğimiz Millî Değer: Molla Sadık" (C:7, S:5, s.20-21) başlıklı yazısında Rejioğlu, Sadık'ın bazı fiziksel ve karakter özelliklerine değindikten sonra Divan edebiyatı taraftarı olması nedeniyle ara sıra yumuşak atışmalar ve tartışmalar yaşadıklarını belirtmektedir. Rejioğlu, yine de ılımlı bir tavır sergileyerek Sadık'a bu noktada hak verdiğini dile getirmektedir. Çünkü Sadık; İran şairleri, Fuzûlî ve eski Kerküklü şairlerden başka şairlerle ilgilenmemiştir. Rejioğlu, onu yeni şiir örnekleriyle tanıştırmaya çalışsa da başarılı olamamıştır.

Ömrünün son demlerinde Sadık, Rejioğlu'ndan yeni şiirin öncüleri Salah Nevres, Nesrin Ata ve Abdülhalik Beyatlı gibi isimleri dinlemeyi arzulamış olsa da ömrünün artık bunları anlamaya ve kavramaya yetmeyeceğini düşünmüştür.

Rejioğlu, Sadık'ın *"fikr-i sabit"* bir Divan şairi olduğunu belirtse de tam anlamıyla bir şair olmada yetersiz kaldığını düşünmektedir. Ancak millî ve sosyal konulardaki uğraşlarının takdire şayan olduğunu belirtir.

Zahir El-Bayati'ye röportajda (C:14, S:3, s.2-3) Rejioğlu'na Irak Türkmen şairlerinden Nesrin Erbil, Hasan Görem, Salah Nevres, İzzettin Abdi ve Mehmet İzzet Hattat hakkındaki görüşleri sorulur. Nesrin Erbil'in büyük ve yaratıcı, Hasan Görem'in ise romantik ve hüzünlü bir şair olduğunu belirtir. Salah Nevres, one göre genç şairlerin sancağını taşımaktadır. Bu şekilde devam ederse geleceği çok parlak görünmektedir. İzzettin Abdi Beyatlı, verimli hayal gücü olan duygulu bir kişiliktir. Ancak devam etmediği için yeterince üne kavuşamamıştır. Hattat'ın ise Rasih, Kutsî ve Hicrî'nin birer kopyası gibi olduğunu belirtir.

Rejioğlu, Irak Türkmen Edebiyatından ele aldığı şahsiyetlerin dizelerinden hareketle vardığı çıkarımlarda milliyetçi yanları başta olmak üzere muhafazakâr, modern, mücadeleci, yenilikçi, halkçı, dürüst ve cesur kişiliklerini ortaya koyar. Bu noktada ele aldığı şahsiyetlerin her yönden örnek alınmasını amaçlar. Vefat eden şahsiyetlerin vefatları üzerine duyduğu acıları dile getirirken de öznel bir yaklaşım sergiler.

Rejioğlu, Irak Türkmen Edebiyatından hem Divan sanatkârlarını hem de Yeni edebiyat anlayışlarını benimseyen şahsiyetleri ele almış, bu yönüyle aynı anda hem gelenekçi hem de yenilikçi özellikler barındıran sentez kişiliğini ortaya koymuştur. Köklerinden kopmadan ve benliğini kaybetmeden çağdaş ve modern bir anlayış sahibi olmak, onun temel gayelerinden biri olmuştur. Nitekim Rejioğlu, Irak Türkmen Edebiyatında yeni anlayışların benimsenmesi hususunda çok önemli ve etkin bir konuma sahiptir. Ele aldığı şahsiyetlerin çoğunlukla milliyetçi yanlarına değinmesi, sanat ve edebiyattaki temel anlayışını da ortaya koyar. Ona göre edebiyat, millî değerler uğruna mücadele etmek için en iyi araçtır.

Ç. ŞİİR SANATI VE ŞAİR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Irak Türkmen Edebiyatında eleştiri türünün öncülerinden biri olan Rejioğlu, sanat ve edebiyat hakkındaki görüşlerini ayrı bir konu olarak işlemesinin yanı sıra farklı konuları ele aldığı yazılarının arasında da okuyucularına sunar. Bunun yanı sıra şiir, hikâye gibi bazı edebî türleri ve bu türlerin Irak Türkmen Edebiyatındaki yansımalarını inceler.

"Orhan Veli Kanık" (C:3, S:4, s.32-34) başlıklı yazısında Rejioğlu, sanat ve sanatta gelişme hakkındaki görüşlerini ortaya koyar. Sanatın tüm dallarında daha ileriye gitme ve daha güzeli bulma ideali bulunduğunu, dolayısıyla sanatta tamamlanmış ve tam anlamıyla olgunlaşmış bir durumun söz konusu olmadığını düşünür. Ona göre sanatta zamanla yenilenen aşamalar ve dönemler ve bunları temsil eden yaratıcılar vardır.

Yine "Gençlik ve Edebiyat" (C:4, S:12, s.25-27) başlıklı yazısında sanatın ve sanat anlayışının sürekli bir hareketlilik içinde olduğunu, aynı noktada dönüp dolaşamayacağını belirtir. Ona göre gerçek sanatçılar ise halkın gerçeklerine kulak tıkamayan ve sanatını halkın çıkarları doğrultusunda icra edenlerdir.

"İki Şiir ve İki Kuşak" (C:2, S:2, s.34-35) başlıklı yazısında Rejioğlu, şiirde anlam kavramını tartışır. Şiirin yurda ve ulusa duyduğu yakınlıkla ve halkın sesini dinlemesiyle anlam kazandığını düşünür. Bu tür şiirlere hayranlık duyduğunu ve bunun dışındakilerle o kadar ilgilenmediğini belirtir. Bu noktada Fuat Köprülü'nün *"Şairler, milletlerin ruhunu dinledikleri zaman adeta birer resul hükmündedirler"* sözünü hatırlatır.

"Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi-2" (C:12, S:10-11, s.30-33) başlıklı yazısında ise şair kavramına açıklık getirir ve her dönem ve memlekette gerçek şairlerin şiir yazan kişiler kadar çok olmadığını belirtir. Çünkü gerçek bir şair; kolaylıktan, lakaytlıktan, önemsiz konulardan ve gereksiz nüktelerden kaçınır. Gerçek bir şair, derinliklerde gizli kalmış olanları başarılı bir şekilde mısralarına dökebilendir.

Rejioğlu, *Kardaşlık* dergisinde Zahir El-Bayati'ye verdiği röportajda (C:14, S:3, s.2-3) şiir sanatının Irak Türkmen Edebiyatındaki durumu ile ilgili düşüncelerine de yer vermiştir. Şiirin Irak Türkmen Edebiyatında diğer türlere göre daha iyi bir konumda olduğunu düşünür. Ancak yeteri kadar eleştiri olmadığı için şiirde taklit ve iktibasın çok yaygın olduğundan yakınır. Ona göre her şair, kendi eleştirmenidir.

Birini eleştirip zayıf noktalarının düzeltilmesi, Irak Türkmen Edebiyatında kolay kabul edilebilen bir durum olmamıştır. Rejioğlu, şairlerin yapıcı eleştiriyi kabul etmediğine ve sürekli övülme ihtiyacı duyduklarına dikkat çeker. Bu durumda Irak Türkmen Edebiyatının hep aynı noktada dönüp durduğu eleştirisini yapar. Ardından yeni eserleri okuma, araştırma, yabancı dil öğrenme ve yapıcı eleştirilere açık olma konusunda nasihatler verir.

Irak Türklerinde "hoyrat" veya "horyat" adı verilen genellikle kısa dörtlükler olarak kullanılan nazım biçimi, birçok Irak Türkmen şair ve yazarları gibi Rejioğlu'nun da ilgi odağı olan konular arasında olmuştur. Çünkü horyatlar, Irak Türklerinin pek çok konuda duygu, düşünce, üzüntü, heyecan, öfke, sevgi, saygı ve özlemlerini üstü kapalı veya apaçık bir şekilde ifade edebildikleri edebî platformdur.

"Kerkük'ün Sesi Hoyrat" (C:7, S:1-2, s.28-29) başlıklı yazısında Rejioğlu, Dicle Nehri kenarında gezerken birkaç gencin ağzından duyduğu hoyratlar üzerine görüşlerini dile getirmiştir:

Güle can ver

Ol bülbül güle can ver

Dost senden can istese

Sen güle güle can ver

Oku ter

Kipriği ter oku ter

Gel gözüm kiprik çalma

Göz öğünden yar iter

Yukarıda duyduğu dörtlüklerin aşk, özlem, arzu gibi duyguları derin ve samimi bir şekilde yansıttığını belirterek beğenisini dile getirir. Coşkun, üzgün ve özlem dolu bir yürekten çıkan ve vatan sevgisini yansıtan şu hoyrat ise onu derinden etkilemiştir:

Kerkük'üm şirin Kerkük

Yarası derin Kerkük

Dese Kaf Dağı erir

Derdinin birin Kerkük

Ele aldığı dörtlükler nezdinde hoyratlarda genellikle işlenen konular hakkında da bilgi vermiş olan Rejioğlu, hoyrat yazarlığı ve okuyuculuğunun Irak Türklerinde doğuştan gelen bir yetenekmişçesine yerleşmiş olduğunu düşünür. Kaynağını vatan ve milletten alan sonsuz bir derya olan hoyratlar, halkın duygularını dile getiren toplumun ortak hafızası olabilecek nitelikte seslerdir.

Rejioğlu, hoyratların milliyet kavramını yaşatacak ve devamlı kılacak temel kaynaklardan biri olduğunu düşünür. Nitekim onları *"Kerkük'ün Sesi"* olarak nitelendirmesi, Irak Türkleri arasında bu geleneğe verilen değeri göstermektedir. Yine "Şiir Toplumun Olmalı" (C:3, S:1-2, s.38-40) başlıklı yazısında hoyratların halkın sosyal ve siyasî yaşayışlarını samimi, heyecanlı ve bazen nükteli bir üslupla dile getirdiğini belirtir.

Rejioğlu, sanatın her daim kendini yenilediğini ve hep güzeli arama eyleminde bulunduğunu düşünür. Ona göre sanatçılar, halkın çıkarını gözetmeyi kendilerine temel gaye edinmelidir. Bu noktadan hareketle şiirin kıymeti, halkı benimsediği ve yansıttığı ölçüyle orantılıdır. Şairler ise Rejioğlu'na göre zor olanı dile getiren ve bunu ciddiyetle yapmayı başaran sanatçılardır.

D. HİKÂYE TÜRÜ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Rejioğlu, edebî türlerden hikâye sanatına değinerek bu türün Irak Türkmen Edebiyatı bünyesindeki durumunu da tartıştırmıştır. "Bizde Hikâyecilik Sanatı" (C:11, S:6-7, s.17-19) başlıklı yazısında her sanat dalında olduğu gibi hikâyede de icra edilmesi gereken belli başlı esasların olduğunu, bunların yerine getirilmediği takdirde eserin boşlukta kalacağını belirtir.

Irak Türkmen Edebiyatında hikâye türünün yeterince gelişemediğini belirten Rejioğlu, bunu bazı sebeplere bağlar:

1. Hikâye yazarlarının yeni yayın organlarına karşı kapalı olmaları

2. Okuma azlığı

3. Kısıtlı bilgi ve anlayış

4. Hikâye esaslarının göz ardı edilmesi

5. Hikâye sanatını yeterince kavrayamama

6. Elde olmayan sebeplerle bu alandaki tecrübesizlik

Yukarıdaki sebeplerden sonuncusunu Rejioğlu, *Kardaşlık* dergisinden önce Türkçe bir yayın organı olmadığından hikâye yazarlarının eserlerini Türkçe olarak okuyucuya sunacak platform bulamamaları veya eserlerini kitap olarak yayınlamalarının dönem şartları gereği çok zor olduğu şeklinde açıklayarak gerçekçi bir tavır sergiler. Bu nedenle hikâye türünün ilk örnekleri, *Kardaşlık* dergisi ile birlikte görülmüştür, denilebilir.

Yayın hayatına başladığında genç yazarlar tarafından dergiye gönderilen hikâyelerin teknik bakımdan yetersiz kaldığını belirten ve bunu yukarıda sıraladığı maddelere dayandıran Rejioğlu, hikâyelerin doyurucu bir niteliğe ulaşması için çeşitli çözüm önerileri sunar. Bahsettiği eksikliklerin giderilmesi ve hikâyenin yapısı, nitelikleri ve hikâye yazarının kişiliğinin kavranması gerektiğini düşünerek bunları detaylandırır.

Hikâye yazarı, amacını halkın çıkarı yönünde gütmeli ve çabalarını halkın hizmetine vermelidir. Millî bir edebiyat oluşturma uğraşı içinde halkının kalkınması için çalışmalıdır. Bunun yanı sıra Rejioğlu, her hikâye yazarının kendi anlatı tarzını oluşturarak bir çeşitlilik yaratması ve sürekli başkalarının açtığı yoldan gitmemesi gerektiğini belirtir. Bu çeşitlilik elbette macera, aşk, fantezi gibi temaları da içermelidir.

Halka mâl olmuş ve dünya çapında ün yapmış hikâye yazarları, genellikle konu çeşitliliğine daha çok önem vermiş ve şekil üzerinde pek durmamışlardır. Irak Türkmen Edebiyatında bunun tam tersinin mevcut olduğundan yakınan Rejioğlu, şekil ve üslup özentiliği ve konunun geri plânda kalması ile hikâye sanatında gelişemediklerini belirtir. Ona göre şekil, içeriği değil; içerik, şekli belirlemelidir.

Hikâyenin daha başka esaslarına bakıldığında konunun gerçeğe dayanması, hikâye yazarının konuyu ayrı olarak ele alıp sorunları çözmeye çalışması gerekmektedir. Bunu yaparken de okuyucuyu meraklandıracak, düşündürecek incelikler kullanması, onu modern ve makbul bir hikâyeci yapar. Eksikliklere, aksaklıklara gerçekçi betimlemeler ve zaman zaman alaycı tavırlarla yaklaşarak daha dikkat çekici olabilir.

Hikâyede gerekli olan ölçütlerin üzerinde de duran Rejioğlu, şu noktalara dikkat çekmektedir: Samimiyetsizlik ve gereksiz gösterişten kaçınarak okuyucuya verilmek istenen düşüncenin en uç noktalarına kadar mükemmel bir şekilde yansıtılması gerekir. Gerçeklikleri en açık hâliyle sunarken merak uyandırıcı, sürükleyici ve akıcı bir anlatım kullanılmalıdır. Ayrıca iç dünya ile dış dünya arasındaki dengeyi kurabilmek gerekir. Bunları yaparken de sade ve temiz bir dil kullanılmalıdır.

Hikâyede gerçekçiliği kaybetmemek adına hikâyecinin halkın içerisinde yaşaması, onlarla kaynaşması ve eserine yansıttığı unsurları onların içinden seçmesi gerektiğini belirtir. Bu sayede kendi ruhuna yansıyan dış dünyayı, daha anlamlı ve canlı yansıtabilir.

Sonuç olarak sürekli bir çalışma ve hareketlilik hâli gerektiren hikâye sanatının artık Irak Türkmen hikâyecileri tarafından daha ileri seviyelere taşınması gerektiğini belirten Rejioğlu, bu konudaki beklenti ve umut dolu sözleriyle yazısını bitirir.

"Edebî Sohbetler (Bir Cevap)" (C:9, S:8, s.20-22 – S:9, s.14-15) başlıklı iki parçadan oluşan yazısında Rejioğlu, genç bir yazar arkadaşının yazdığı bir mektupla kendisine yönelttiği sorulara cevap vermiş; böylelikle bazı edebiyat ve dil konularındaki görüşlerini ortaya dökmüştür. Burada kendisine hikâye ile ilgili olarak *"Neden bizde bugün hikâye yazanlar yok gibidir?"* şeklinde bir soru gelmiştir. Rejioğlu, bunun sebebini *Kardaşlık* dergisinden önce kısa bir süre yayınlanan bazı gazete ve dergilerden başka bir yayın organı olmaması dolayısıyla yetenekli yazarların yeteneklerini sergileyebilecek bir platform bulamamalarına bağlar.

Rejioğlu, Zahir El-Bayati'ye verdiği röportajda (C:14, S:3, s.2-3) Irak Türkmen Edebiyatında hikâye sanatını henüz beşikte olan büyümemiş bir çocuğa benzetir. Bu nedenle hikâye ile ilgili yazılarında öncelikle gelişememenin ardındaki sorunları tespit eder ve eksiklikleri net bir şekilde ortaya koyar. Ardından bunları bertaraf etmek için

atılması gereken adımları açıklayıcı bir dille okuyuculara sunar. Toplumcu bir yazar olan Rejioğlu, hikâyecilerin halkın hizmetinde çalışmaları gerektiğine dikkat çeker. Ona göre hikâyeciler, halkla iç içe olmanın yanı sıra özgün ve gerçekçi bir sanat anlayışını da benimsemelidirler.

E. EDEBÎ AKIMLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Duygu, düşünce ve hayal güçlerini sergileyecek yeniliklere ve yeni bakış açılarına her daim açık olan Rejioğlu, edebiyat ve çeşitli sanat dallarında ortaya çıkan bazı akımlara da parmak basarak halkının her türlü gelişmelerden haberdar olmasını amaçlamıştır. "Gerçeküstücülük (Sürrealizm)" (C:2, S:11-12, s.40-41) başlıklı yazısı da buna örnek olarak gösterilebilir.

Rejioğlu, bu yazısında sanatta yeniliklere doğru yol almanın kolay olmadığını, yeni bir sanat anlayışına geçiş yapmanın zaman zaman güç olabileceğini belirtir. Çünkü alışılmış sanat geleneklerini geride bırakmak gerekir ve bu da zaman ister.

Sürrealizmin tarifini yaparken Rejioğlu, hafif alaylı ve öznel bir yaklaşım sergileyerek her kafada soru işareti oluşturan kompleks bir yapıya sahip olduğunu belirtir. Akla ve geleneklere aykırı olan bu anlayışla yazılan şiirlerin anlaşıldığı takdirde sürrealist olamayacağını, sürrealist şiir olmak için anlaşılmamaları gerektiğini dile getirir.

Fransa'da doğup yayılan bu akım hakkında kısaca tarihî bilgiler verdikten sonra Fransa'da olduğu gibi Türkiye'de de *"edebiyat kodamanları"* arasında bu anlayışın çokça tartışıldığını salık verir. Akımı yerenler, kendilerini anlamsızlık ve geçmişini-geleceğini bilmeyen bir kaos içinde bulduklarını belirtirler. Övenler ise vezin ve kafiyeyi ortadan kaldırması ve zekâ gösterileri yapmak yerine bilinçaltının varlığını tercih etmesi bakımından akımın başarılı olduğunu belirtirler.

Rejioğlu, yazının devamında XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan modern sanat akımlarından fütürizm ve dadaizm hakkında kısaca bilgiler verdikten sonra yerlerini sürrealizme bıraktıklarını söyler. Sürrealizmin edebiyat, müzik ve resim gibi sanat dallarındaki yansımalarına da değinir.

Edebiyatta sürrealizm, Rejioğlu'na göre insanın eline bir kalem alıp içinden gelen hayalleri olduğu gibi hiçbir müdahale ve düzeltmede bulunmadan kâğıda dökmesi gibidir. Müzikte bir dinleti orkestrasına konferans verirken modern musiki eserlerini plaklarla dinletmek gibidir. Resimde ise temel formun dışına çıkılarak akıl dışı çizimlerin sergilenmesidir. Örneğin bir kadın portresi çizerken gözünün biri bacağında, bir diğeri de elinde çizilebilir.

F. REJİOĞLU'NDA EDEBİYAT VE TOPLUM

Abdulhakim Rejioğlu, sanat ve edebiyatın temel gayesinin topluma hizmet, toplumun gelişmesi ve iyi bir noktaya gelmesi olduğunu her fırsatta dile getirmiş; çalışmalarını da her daim bu doğrultuda tatbik etmiştir. Yazılarının büyük bir çoğunluğunda bu amacını apaçık olarak sunmuş ve okuyucularına da bu ereği paylaşma konusunda nasihatlerde bulunmuştur.

"Şiir Toplumun Olmalı" (C:3, S:1-2, s.38-40) adlı yazısında başlıktan da anlaşılabileceği gibi odak noktasını toplum üzerinde kilitler. Ona göre gerçek edebiyatın *"toplumun kendisi ve toplumun dili"* olmak üzere iki temel kaynağı vardır.

Ona göre gerçek edebiyat, yüzünü topluma dönmeli ve bunu toplumun kullandığı dil ile yapmalıdır. Çünkü her şeyin asıl sahibi halk kitleleridir. Bu noktada konuyu hoyratlara getirir ve ulusal varlığın bir sembolü olduklarını belirterek birkaç örnek verir. Ardından Divan edebiyatına değinerek halktan uzak, soyut ve dar bir çerçevede döndüğü konusunda eleştirilerde bulunur. Yüksek tabakalara özgü olan bu anlayışı aynı zamanda kendinden olana önyargılı olması ve yabancı hayranlığı içinde olması bakımından yerer.

Toplumdan ne kadar uzak olduğunu her fırsatta vurguladığı Divan anlayışı gibi anlayışların eninde sonunda tarihe gömülmesinin kaçınılmaz bir son olduğunu belirtir. Çünkü halkın içinden çıkmamış ve halkın diline uzak durmuştur.

"Edebî Sohbetler (Bir Cevap)" (**C:9**, S:8, s.20-22 – S:9, s.14-15) başlıklı iki parçadan oluşan yazısında Rejioğlu'na gelen sorulardan biri şöyledir:

"Halka doğru edebiyat" ne demektir?

Rejioğlu, bu soruya cevap olarak öncelikle edebiyatın bir milletin en kıymetli manevi değeri olduğunu belirtir. Dolayısıyla milletin bu değerden mahrum kalmaması gerekir ve bu da bilinçli yazar ve şairlerin halka doğru atacakları ciddi ve sağlam adımlara bağlıdır.

Halka doğru edebiyat demek, edebiyatı aşağı bir seviyeye çekmek demek değildir. Rejioğlu'na göre halka doğru edebiyat, edebî mahsulleri halkın özünden alarak millî bir edebiyat anlayışı oluşturmaktır. Halka doğru bir edebiyat ortamı oluşturabilmek için bu yolda verilen yapıtların halk tarafından anlaşılabilmesi ve halkın yaşayışını yansıtması şarttır.

Edebiyatın her yönünün toplumla iç içe olması gerektiğini düşünen Rejioğlu, "Bizde Hikâyecilik Sanatı" (C:11, S:6-7, s.17-19) başlıklı yazısında hikâyecinin eserine dökeceği unsurları toplumsal fayda amacı çerçevesinde samimi bir şekilde ve korkusuzca dile getirmesi gerektiğini belirtir. Hikâyeciler, toplumun bağrından kopmalı, her kesimden insanına hitap etmeli ve her türlü sosyal sorunlar üzerinde durmalıdır. Bunu yaparken de topluma mensup herkesin anlayacağı bir dil kullanmalıdırlar.

Rejioğlu'nun iki parçadan oluşan ve tesadüfen tanışıp sohbet etme imkânı bularak kendisine hayran kaldığı bir çobanla aralarında geçen diyalogları konu edindiği "Aydın ve İdealist Bir Kerkük Çobanı" (**C:7**, S:6-7, s.19-20 – S:8-9, s.18-20) başlıklı yazısında aydın Türkmen yazarların halka yabancı kalmasının eleştirileri vardır.

Çoban, Rejioğlu'na kendisi gibi büyük yazarların yazılarını okuduğunu ve birçoğunun suya sabuna dokunmayan ve hep aynı minvalde dönüp duran konular üzerinde dolaştıklarını dile getirerek isyan eder. Özellikle halkın başka dertleri, sıkıntıları yokmuş gibi Divan edebiyatı şairleri üzerinde durmalarına çok kızar. Bu şekilde gelecek kuşaklara elle tutulur değerler bırakmadıkça gafil ve şuursuz nesiller yetişeceğini belirtir. Bunun üzerine Rejioğlu, çobana hak vermiş ve sitemlerinden son derece etkilenmiştir.

Edebiyatı toplumun bilinçlenmesi ve kalkınması yönünde bir araç olarak gören Rejioğlu, yazılarında bu noktaya çok kez dikkat çekmiştir. Ona göre edebiyat, topluma ayna tutmalı ve halkın yolunu aydınlatmalıdır. Bu nedenle edebî ürünler, halkın anlayabileceği bir dille yazılmalıdır. Edebiyatı halkın millî bir serveti olarak görür. Bu

nedenle edebiyat, halktan kopuk bir platforma hapsedilemez. Bu noktada edebiyatçılara çok fazla rol düştüğünü belirten Rejioğlu, bilinçli olmaları yönünde telkinlerde bulunur.

G. ESKİ-YENİ EDEBİYAT ÇATIŞMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Irak Türkmen Edebiyatında Türk Edebiyatında olduğu gibi eski ve yeni anlayışları savunanlar arasında zaman zaman şiddetli tartışmalara varan anlaşmazlıklar, uzun yıllar boyunca sürmüştür. Kimi şair ve yazarlar, eski geleneklerin sürdürülmesi gerektiğini savunarak yeniliklere karşı önyargılı olmuş, kimileri de eski anlayışların artık geçerliliğini yitirdiğine inanmıştır. Rejioğlu, bu noktada yeni anlayışları savunanlar arasında yer almakla kalmayıp bu sahada önemli adımlar atmıştır. Ancak onun yenilik anlayışı, eskiyi tamamen reddetmek değil; köklerinden ve geleneklerinden kopmayarak daha modern bir dünya oluşturmaktır. Yazılarında her fırsatta eski anlayışların eksikliklerini, yanlışlıklarını vurgulayarak yeni anlayışların yerleşmesinde sağlam bir zemin oluşturmuştur.

"Kaybettiğimiz Millî Değer: Molla Sadık" (C:7, S:5, s.20-21) başlıklı yazısında gözünü Divan edebiyatıyla açmasına rağmen ne şiirinden ne de düzyazılarından zerrece hoşlanmadığını ve bunu *Kardaşlık*'ta her defasında dile getirdiğini belirtmektedir.

"Türkçede Şiir" (**C:**1, S:10, s.26-27 – S:11, s.26-27 – S:12, s.36-37 – **C:4**, S:1-2, s.23) başlıklı dört parçadan oluşan yazısında edebiyat tarihi incelemesi yaparken eski anlayışlara ve Divan edebiyatı geleneğine karşı eleştirilerde bulunur. Bu yazıda aynı zamanda Türk şiirinin geçmişten beri gelişimine değinirken Tanzimat dönemine ağırlık vermiştir.

Türklerde şiir, Divan edebiyatı ile başlamamış, çok daha eski dönemlerde kahramanlık olaylarını nazım şekliyle anlatan destanî veya sözlü halk edebiyatı olarak kendini göstermiştir. Yüzyıllar boyunca Türkler, edebî mahsullerini kendi dillerinde icra etmiş, Türkçe bunun için fazlasıyla yeterli olmuştur. Türk destanlarının arı bir Türkçe ile yazılmış olduğunu belirten Rejioğlu, millî heyecanı ve duyguları uyandıran Oğuz Kağan Destanı'ndan örnek dizelere yer verir.

Türklerin Fars ve Arap kültürüne karışarak Divan anlayışı ile tanışması hakkında bilgiler verdikten sonra yaklaşık XIII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar devam

eden üç dilli olmanın (Türkçe, Farsça ve Arapça) büyük bir yetenek sayıldığı dönemlere değinir. Osmanlı döneminde Türkçenin yabancı bir dil hâline gelmesini Osmanlı yönetiminin bir hatası olarak değerlendirir. Çünkü *"hiçbir zaman Türkçe olmayan bir Osmanlıca"* ile halkın manevî dünyası bağdaşamamıştır.

Başta arı bir Türkçe ile yazan Divan şairlerinden sonra zamanla Divan şiirinin dili iyice bozulmuştur. Hele bazı şairlerin dil oyunları yaparak yazdığı zoraki kasideler, Rejioğlu'na göre *"değil bedii zevkleri okşamak, insanı çileden çıkaracak"* bir seviyededir. Bu durum, zamanla edebiyatın ve dilin tekelleşerek iyiden iyide halktan uzaklaşmasına neden olmuştur. Ancak durumun kaçınılmaz bir sonu olarak artık halkın anlayacağı bir şekil ve dille oluşturulan anlayışlar elzem olmuştur. Batı edebiyatını tanıyan şahsiyetler, edebiyatın artık halktan daha fazla uzak kalmaması gerektiğine kanaat getirmişler ve Tanzimat edebiyatı anlayışı da bu ihtiyaçlardan doğmuştur.

Yazının devamında Rejioğlu, "Tanzimat Devri" başlığı altında Tanzimat fermanı, Tanzimat akımının düşünce ve edebiyat dünyasına etkisi ve bu doğrultuda çaba gösteren yazarların amaçlarına ve çalışmalarına değinir. *"Karmakarışık bir dil panayırı"* olarak nitelendirdiği Divan anlayışından kurtulma çalışmaları içinde en köklü değişimlerin şiirden çok düzyazıda meydana geldiğini belirtir.

Eski edebiyatta işlenen konular, tıpkı nazım biçimlerinin belirlediği çizgiler gibi kısıtlıdır ve halkın gerçeklerinden uzak konulardır. Ancak Tanzimatçıların halka inanmaları ve "toplum için sanat" amacı gütmeleri ile birlikte edebiyat ve çeşitli sanatlarda halka inilmiş, böylece halkın diliyle gerçekleştirilen bir konu ve içerik zenginleşmesi olmuştur.

Rejioğlu, konu ile ilgili son olarak Tanzimatçıların sağlam bir yazı sistemi ortaya koyamamış olsalar da dilde Türkçeleşme ve katı kurallardan uzaklaşma konusunda önemli adımlar atarak sonraki dönemler için önayak olduklarını belirtir.

"Edebî Sohbetler (Bir Cevap)" (**C:9**, S:8, s.20-22 – S:9, s.14-15) başlıklı yazısında kendisine yöneltilen *"Edebiyatımızdaki yenilikler ve değişiklikler neden icap etti ve bu yenilik ve değişiklikler ne gibi merhaleler geçirdiler?"* sorusuna cevap verirken yine eski anlayışlarla yeni anlayışlar arasında karşılaştırma yaptığı görülür.

Değişim ve yenileşmeyi dilde, edebiyatta ve hayatın her alanında özleşme ile eşdeğer bulan Rejioğlu, birçok dünya ülkesinde gerçekleşen bu olayın Türk edebiyatları ve yaşayışlarında da kaçınılmaz bir süreç olduğunu belirtir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde medreselerde din bilgilerinin yanı sıra Farsça ve Arapça dilleri en ince ayrıntısına kadar öğretilmiş, Türkçe ise ihmal edilmiştir. Rejioğlu, bu durumun millî onuru bulunan her vatan evlâdının içine dert olduğunu belirterek ünlü mutasavvıf Süleyman Çelebi'nin bu konu ile ilgili dizelerine örnek olarak yer verir:

Türk diline kimse bakmaz idi

Türklere hergiz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu dilleri

Farabî, İbn-i Sina, Şevket Buharî, Mevlâna gibi büyük alimlerin eserlerini yabancı dillerde yazmalarının nedenini Osmanlıcanın kompleks yapısına bağlar.

Bir tarafta aristokrat kesime özgü halkın anlamadığı yabancı kelime ve tamlamalarla süslenmiş bir dil ve edebiyat, diğer tarafta halk arasında kendi dilleriyle oluşturdukları dil ve edebiyat… Rejioğlu, yazı dilinin ve edebiyatın ikili yapısının absürtlüğüne dikkat çeker. Halkın içindeki bazı aydın ve bilinçli kitleler, bu duruma tepki gösterirken yüksek tabakalar halkın isteğine kayıtsız kalmış ve karşı gelmiştir; ancak yine de özleşme ve yenileşmenin karşısında daha fazla duramamışlardır.

Rejioğlu, yazısının devamında Tanzimat dönemindeki yeniliklere ve bazı Tanzimatçıların görüşlerine değinirken Kâmil Paşazade Sait Bey'in dilde özleşme ile ilgili net ifadeler kullandığı şu dizelerini örnek verir:

Arapça isteyen Urban'a gitsin

Acemce isteyen İran'a gitsin

Frengiler Frengistan'a gitsin

Ki biz Türk'üz bize Türkî gerektir,

Bunu fehmetmeyen cahil demektir.

"Gençlik ve Edebiyat" (**C:4**, S:12, s.25-27 – **C:5**, S:1-2, s.31-33 – S:3, s.32-33 – S:4, s.30-31) başlıklı dört parçadan oluşan yazısında da eski-yeni edebiyat çakışması üzerinde çokça durur. Eski anlayışı sürdürmeye çalışanların gençlere etki edip kafalarını gereksiz kavramlarla doldurmalarını eleştiren Rejioğlu, bu kişilere Cenap Şahabettin'in bir sözüyle karşılık verir: *"Eski tarzın taraftarlığı, ölülere suni teneffüs yapmaya benzer."*

Fransız şiirinin ulusal yapısını örnek verir ve bazı şairlerin kendilerine ait olmayan kalıpların ısrarcılığını yapmaları konusunda isyan bayrağı çeker. Başta Fransız olmak üzere birçok dünya şiiri, çeşitli aşamalardan geçerek gelişimler göstermiş ve ulusal bir kimliğe bürünmüşlerdir. Irak Türkmen şiirinde ise bazı şairlerin eskiye olan bağlılığı ve inadı anlamsızdır. Rejioğlu, savunmasını Ziya Paşa ve Şemsettin Sami gibi isimlerin eski anlayışın Türk kimliğinden uzaklığını yeren fikirleri ile destekler.

Türklerin millî vezni olan hece vezni, aruzdan önce varlığını sürdürmüş; ancak aruz vezni hâkimiyeti eline aldıktan sonra Türk şiir yapısını bozmuştur. Bunun yanı sıra Türkçe, Osmanlıcanın suniliği yanında kendi kendine son derece yetebilen bir dildir. Rejioğlu'nun Divan edebiyatını eleştirdiği bir başka nokta, kökünün yüzyıllar öncesine dayanmasına ve binlerce şair yetiştirmesine rağmen ölümsüz şairler arasına giren şair sayısının çok az olmasıdır. Bunu da şiirin düşünce sınırlarını kısıtlamış olmasına bağlar ve bu kısıtlamaların Fuzûlî gibi şairlerin çok daha geniş coğrafyalara yayılmasını önlediğini düşünür.

Rejioğlu'na göre gerçek sanatçı, halkın gerçeklerine kulak tıkamayan, Divan şairleri gibi *"kaş, göz, boy, pos peşinde koşmayandır"*. Gerçek sanatçı, halkı referans alır ve onların dertlerini anlatır. Bunun da samimiyet, bilgi, kültür, azim ve irade gücü gibi şartları vardır.

Rejioğlu, edebiyat ve sanatta yenileşmenin tamamen doğuya veya tamamen batıya yönelmekle olmayacağını düşünür. Her iki medeniyetin de faydalı yanlarına eğilerek Türk toplumuna yönelmenin ve toplumun arzu ve şuuruna saygı duymanın atılacak en doğru adım olduğunu belirtir. Bu noktada da gençlere büyük görevler düştüğünü telkin eder.

"Şiir Toplumun Olmalı" (C:3, S:1-2, s.38-40) başlıklı yazısında Rejioğlu, Nabî'nin bir şiirinde yazdıklarını Divan edebiyatı hakkında yapılan bir "itiraf" olarak

nitelendirir. Nabî, Divan şairinin sözlerinin *"sümbül, saç, şarap, bülbül, kadeh, dudak, ağlayan göz, bahar, çimen, servi, gül, yasemin"* gibi ifadelerden ibaret olduğunu belirtmektedir ve Rejioğlu, Divan edebiyatının ne kadar kıt bir tema skalasına sahip olduğuna dikkat çeker.

Divan şiirinin temel taşlarından biri sayılan Nef'î'yi

Nice söz söylenür ol yerde kim şair satar kendin

Galat perdâz-ı mani bir müzevvir Türk-i lâ-yefhem

(...)

Türk'e hak çeşme-i irfanı haram etmiştir

Eylese her ne kadar sözlerini sihr-i helal

dizelerine yer vererek özünü inkâra kalkıştığı ve affedilmez sözler söylediği hususunda sert bir dille eleştirir. Bu *"basmakalıp"* edebiyat anlayışının silinip gitmesinin sebebinin bu derece halktan uzaklaşması olduğunu belirterek yazısını Cenap Şahabettin'in *"edebiyat tarihinde süslü türbelere defnedilmiştir"* sözü ile bitirir.

Görüldüğü üzere Rejioğlu, eski edebiyat anlayışını yererken genellikle çok sert ve sivri ifadelere başvurmaktadır. Divan Edebiyatı anlayışını yapay, kısıtlı, halktan uzak ve aristokratlara özgü olması nedeniyle reddeder. Nitekim belli bir zümreye ait bir edebiyat anlayışı, Türk ruhunu ve benliğini yansıtamaz. Sanatın millî ruhu yansıtmadığı takdirde de ne derece değerli olabileceği tartışılır ve başka milletlere ait ifade biçimleri samimi olamaz.

Rejioğlu'na göre sanatta ve edebiyatta yenileşme, millî bir duruş sergilemenin yolundan geçer. Bunun da temel adımı, dili yabancı sözcük ve kaynaklardan arındırarak millileştirmektir. Bir millet, diline verdiği değer ölçüsünde varlığını ispatlayabilir. Rejioğlu'nun yenileşme anlayışının bir diğer önemli noktası, geçmişten kopmayarak millî değerleri modern çağın gerekliliklerine uyarlamaktır.

H. KARDAŞLIK DERGİSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Rejioğlu, *Kardaşlık* dergisi hakkındaki görüşlerini "Edebî Sohbetler (Bir Cevap)" (C:9, S:8, s.20-22) başlıklı yazısında kendisine gelen şu soru üzerine satırlara döker:

"Kardaşlık dergisi toplumumuza karşı görevinde beklenilen başarıyı elde edebildi mi?"

Rejioğlu, öncelikle dergideki yazıların halk diliyle yayınlanmış olması nedeniyle derginin tüm halk kitlelerine hitap eden bir yapıya büründüğünü belirtmektedir. Açık ve ileri görüşlü aydın kişiler edebî, sosyal, kültürel ve tarihî yazı ve şiirlerini halkın hizmetine sunma yolunda hazır bir şekilde beklemektedirler. Bunun yanı sıra dergide edebiyata yeni adım atan genç yetenekler için ayrılan bölümler de vardır.

Yeni yetişen ve eskilerin yerini almaya başlayan gençlerin dilde özleşme konusunda büyük katkıları olacağını uman Rejioğlu, *Kardaşlık* dergisinde de bu konu ile ilgili çok hassas davranıldığını belirtir. Dilin bir milleti oluşturan ana etmen olduğuna inanan dergi ekibi, ana dili sevdirmeyi, ustalıkla kullanılmasını, yabancı sözcüklerden arınarak temizlenmesini kendilerine prensip edinmişlerdir.

Alman filozof Leibniz'in *"Bana mükemmel bir dil ver, sana büyük bir millet teşkil edeyim"* sözünü hatırlatan Rejioğlu, *Kardaşlık* dergisinin görevini fazlasıyla yerine getirdiğini ve bu yolda çok daha büyük işler yapma çabası içinde olduğunu belirtmektedir.

Zahir El-Bayati'ye verdiği röportajda (C:14, S:3, s.2-3) da dergi ve dergideki genç kalemler hakkındaki düşüncelerini dile getirir. *Kardaşlık* dergisinin elindeki kısıtlı imkânlara rağmen güçlü bir dergi olduğunu düşünür. Ancak eleştirmen olmayıp da dergiyi eleştirenlerin dergi yazarından daha çok sayıda olmasından yakınır. Çalışanların çabalarının yeterince takdir edilmediğini belirten Rejioğlu, içi boş eleştirilere de fazlasıyla üzüldüğünü dile getirir. Örneğin bazılarının dergi kâğıdının kalitesini eleştirdiğini, bazılarının da dergide renkli kadın fotoğrafları görmek istediğini belirtir. Ona göre bunların yerine dergide yeni konular tartışılabilir.

Genç kalemler hakkında ise genç yazarların sayıca az olduklarını, ancak geleceklerinin çok parlak olacağını ve Irak Türkmen Edebiyatını aydınlatacaklarını

düşünmektedir. Onlara kültür sahibi olmalarını, kendilerini geliştirmelerini ve çokça okumalarını tavsiye eder. Bu konuda da her türlü yardımlarını esirgemeyeceğini bildirir.

I. REJİOĞLU'NDA MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI

Abdulhakim Mustafa Rejioğlu'nın dünyaya bakışında vatan, milliyet kavramı ve millî duygular çıkış noktasıdır. Ömrünü bu değerler uğruna harcamış, yazılarında her fırsatta halkını bilinçlendirmeye çalışmış ve tüm çabalarını bu amaca doğru yönlendirmiştir. Edebiyata yönelmesindeki başlıca neden bu olmakla birlikte tüm anlayışını millî duygular etrafında toplamıştır. Buna göre yürüdüğü her yol, aslında aynı kapıya çıkmaktadır: O da millî değerleri yüceltmek ve halkın kalkınmasıdır.

Yazılarında söz konusu değerleri çokça ön plana çıkaran yazar, "Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi-4" (C:13, S:1-2, s.29-32) başlıklı yazısının sonunda vatanı ve milleti için çabalarken türlü haksızlıklara ve zulümlere maruz kalan ve halkının acılarıyla yatıp kalkan vatan evlâtlarının hakkının ödenmeyeceğini ve her daim onlara borçlu olduklarını belirtir. Onların yurt çapında tanıtılması; çeşitli anma etkinliklerinin düzenlenmesi; okul, cadde, park, meydan ve bazı bölgelere adlarının verilmesi; yaşamları, şiirleri ve yazıları ile ilgili sürekli yayınlar yapılması gerektiği gibi tavsiyelerde bulunur.

Rejioğlu'nun iki parçadan oluşan "Aydın ve İdealist Bir Kerkük Çobanı" (**C:7**, S:6-7, s.19-20 – S:8-9, s.18-20) adlı yazısı, 1959 katliamını takip eden günlerde son derece karamsar ve umutsuz bir hâlde kendini doğaya vurmuş iken bir tesadüf eseri karşılaşıp sohbet ettiği çobanla aralarında geçenleri anlattığı bir yazıdır. Millî değerleri ve buna olan bağlılığı ortaya koyması açısından önemli bir yazıdır.

Rejioğlu ve Kerküklü çoban, 1959 katliamının ruhlarında açtığı yaraları, birbirlerine acı ve matem dolu dizeler okuyarak paylaşırlar. Öyle ki yer yer konuşmaya bile gerek kalmadan bakışlar ve gözlerden süzülen yaşlarla içlerinden geçenleri sessizce haykırırlar.

Kimsesiz son matemin yaşayan bir yâdıyım

Âh bile demeden can veren yiğitlerin

Yollarını gözleyen illerin evlâdıyım

Rejioğlu, yukarıdaki dizeleri coşkun ve hiddetli bir şekilde okurken çobanın *"sesinde muzaffer orduların sağlam adımlarını, trampet seslerini, atlı bölüklerin nal şakırtılarını"* duyduğunu hisseder. Bu hissiyat, olduğu yerde kalmayarak halkın ortak çırpınışı hâline dönüşür. Bu noktada Rejioğlu'nun, çobanı halkının bir yansıması olarak gördüğü söylenebilir.

Çoban, yüreği vatan ve millet sevgisiyle dolu olanları tarihin hiçbir şekilde silemeyeceğini ve unutulmayacaklarını belirterek Rejioğlu'nu bir kez daha kendine hayran bırakır ve ona ihtiyacı olan umudu aşılar. Rejioğlu, zekâ, bilgi ve kültür fışkıran çobanda topluma yön verenlerin güç ve kabiliyetini, karanlıklara ışık tutacak o ilk meşalenin ateşini görür.

Rejioğlu'nun *"öz be öz bu memleketin çocuğu"* olarak nitelediği genç çoban, aslında Irak Türkmen halkının bir örneği gibi her bireyin içinde barındırdığı vatan aşkı ve yaşanan vahşet karşısında duyduğu acıları kendinde toplamış; adeta bir millî hafıza örneği sergilemiştir. Rejioğlu, bir vatan evlâdının sahip olması gereken temel özellikleri onda bulmuştur. Bunun yanı sıra 1959 katliamının acısı taze iken yaşadığı bu karşılaşma, onun için çok büyük bir teselli ve umut kaynağı olmuştur. Tüm zorluklara ve acılara karşı dimdik durarak onları bertaraf etme kudretini tanıştığı çobanın şahsında ve dolayısıyla tüm halkında bir kez daha görmüştür.

Rejioğlu, Irak Türklerinin her ne kadar baskı ve zulüm altında kalsalar da millî değerlerine tekrar tekrar ve daha sıkı sarıldıklarını "Çilekeş Kerkük'ün Kara Günleri" (C:8, S:3, s.18-19) adlı yazısında ortaya koyar. 1959 katliamının yaşandığı dönemlerde korkunç yöntemlerle halkın kutsal değerlerine gölge düşürülmeye çalışılmış, masum insanlara karşı duyulan nefret ve kin, zirvelere çıkmıştır. Halk korkutulmaya ve aralarındaki manevî birlik bozulmaya çabalanmıştır.

Rejioğlu, bu tür baskıların ters teperek türlü eziyet ve cefaya alışkın olan halkın millî duygu ve öfkelerini şahlandırdığını belirtmektedir. Zulümler, millî ruhu ve özgürlük emelini yok etmeyi başaramamış, aksine her dönem daha da güçlendirmiştir.

"Azerbaycan'dan Gelen Kardeş Sesi" (C:8, S:7, s.18-19) başlıklı yazısını Rejioğlu, Türkmen şair Molla Sadık'ın ölüm yıl dönümünde Azerbaycan'ın Tebriz

şehrinde şair Hüseyin M. Sıddık tarafından anılması üzerine yazmıştır. Türklerin her dem birbirlerine derin bir bağlılık ve sevgi duyduğunu belirterek gelenek, kültür, kan ve duygu yönlerinden birlik fikrini vurgular.

Bir milletin varlığı ve birliğinin bilimsel esaslara dayandırılması için belli başlı şartlar vardır: Bunlar da ortak bir tarih, ortak bir dil ve ortak bir folklordur. Bunlar sağlandığı takdirde bir topluluk, millet olmaya hak kazanmış demektir. Rejioğlu, her milletin kendine özgü bir ruh hâli sayılan millî şuuru yükseltmeyi, kişilerin vatan için yapabilecekleri fedakârlıklara bağlar. Bu da milletlerin geleceklerini garanti ve güven altına alması demektir.

Millî dil ve millî edebiyat, halkın ruhunu yaşatan ve canlı tutan en önemli unsurlardandır, o halka özgüdür. Buna kanıt olarak Rejioğlu, çeviri eserleri örnek verir. Çeviri eserlerin çoğunlukla formu değişir, çünkü bir milletin ruhu diğer bir milletin ruhuna çevrilemez.

Rejioğlu'nun bir başka değindiği nokta, her milletin diğer milletlerin millî değer ve ayrımlarına saygı göstermesi gerektiğidir. Bu şekilde örnek bir Türk insanı olunacağının altını çizer.

"Başımın Tacı Kerkük" (C:7, S:4, s.17-19) başlıklı yazısında Rejioğlu, Bağdat'a taşınması dolayısıyla memleketi Kerkük'e olan özlemini, bundan duyduğu acıyı ve zihnindeki canlı hatıraları terennüm etmektedir. Aslında bu yazıyı İzzettin Abdi Beyatlı'nın bir mektubuna cevap niteliğinde yazmıştır. Beyatlı, mektubunda Rejioğlu'nun Kerkük'ten ayrılmasını hayret ve üzüntü ile karşıladığını belirtmiş, bunun üzerine Rejioğlu, içinde yanmakta olan ateşi satırlarına dökmüştür. Hislerini aksettirebilmek için yer yer Fuzûli, Rıza Tevfik, Ahmet Haşim gibi kıymetli şairlerin dizelerine başvurur:

Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge

Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı

(...)

Safvetinde ancak vatan görünür

Gözümde titreyen bir damla yaşın

(...)

Bize bir zevk-i tahattur kaldı

Bu sönük gölgelenen dünyada

Her aşığın hayallerini süsleyen ancak bir türlü kavuşamadığı sevgilisi gibi memleketi Kerkük'ü özlemekte ve acılarla bezenmiş canlı hatıraları her dem zihninde dolaşmaktadır. Gam ve özlem, zaman zaman ona gerçekleri dahi sorgulatacak kadar yüksek düzeylere ulaşır. İnsanoğlunun aciz olduğunu, kaderine boyun eğmekten başka çaresinin olmadığını düşünür ve Kerkük'ten ayrılışını kaderin değiştirilemez bir parçası olarak görür. Bunun yanı sıra bedenen uzak kalsa da zihnen ve ruhen hâlâ memleketinde yaşamaktadır.

Rejioğlu, memleketine olan özlem ve acılarını dile getirirken son derece karamsardır, ancak toprağına ve milletine olan bağlılığı ona sonsuz bir güç ve umut veren yegâne kaynak olarak karşımıza çıkar.

Rejioğlu'nun milliyetçilik anlayışını ortaya koyduğu satırlarda göze çarpan belli başlı noktalar vardır. Ona göre millî farkındalık oluşturmanın yolu dil, edebiyat ve tarih gibi millî değerlere sahip çıkmaktan geçer. Bir millet, kendini tanımalı ve oluşumunu sağlayan temel kavramlarına kıymet vermelidir. Bu sayede yere daha sağlam adımlarla basar. Rejioğlu'nun halkına ve toprağına bağlılığını ortaya koyan en önemli yanlarından biri, onların çektiği acıları yüreğinde derinden hissetmesidir. Ancak her şeye rağmen kendinde ve halkında geleceğe umut dolu gözlerle bakma gücünü bulur. Bu da ondaki milliyet anlayışının ve bu konudaki tavrının bir tezahürüdür.

İ. YAZI DİLİ VE KONUŞMA DİLİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Irak Türklerinde yazı dili konusu, her dönem çokça tartışılan ve üzerinde fikir birliği oluşturulamayan bir sorun olmuştur. Arap harfleri uzun bir süre kullanılmış, ancak Türkçedeki seslerin tamamını karşılayan bir alfabe olmadığı için yeterli olamamıştır. Latin harflerine geçme durumu ise çok kez siyasî engellerle karşılaşmış ve güçleşmiştir. Bunun yanı sıra Irak Türklerinin mensubu olduğu ülkenin resmî dili Arapça olduğu için her zaman iki dillilik durumu söz konusu olmuştur. Nitekim günümüzde Irak'ta Türklerin

yoğun olduğu bölgelerde Türkiye Türkçesiyle eğitim veren okullar mevcut olsa da gerek siyasî gerekse sosyal açılardan yine birçok sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Abdulhakim Rejioğlu da birçok aydın Irak Türkü gibi dil konusuna eğilmiş, eksiklikleri ve problemleri tespit etmiş ve çözümleri için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Gerek dil gerekse başka konularda sorguladığı noktalara mantık çerçevesinde getirdiği çözüm önerileri ile içi dolu bir eleştiri anlayışı olduğunu ortaya koyar.

Yazılarındaki dil ve üsluba bakılırsa ara sıra göze çarpan yerel ifadeler göz ardı edildiğinde son derece temiz ve sade bir Türkiye Türkçesine ve kuvvetli bir anlatıma sahip olduğu görülür. 1960-70'li yılların Türkçe kaynaklara ulaşmanın çok güç olduğu kısıtlı şartlarında kullandığı arı dil ve modern terimler, aslında ne kadar aydın ve yenilikçi bir şahsiyet olduğunu gözler önüne sermektedir.

"İmlâmızın Acıklı Durumu" (C:3, S:6, s.28-30) adlı yazısına dilin özelliklerini çizmekle başlar. Dil, uygarlıkların en kıymetli aracıdır, sürekli bir değişim hâli içindedir ve aynı yerde dönüp durmaz.

Rejioğlu, dilde özleşme ve gelişmenin hızla ilerleyen ve yerine oturan bir operasyon olduğunu belirtirken Irak Türklerinde imlânın bir o kadar geride kaldığından yakınır. İmlâ birliğine varılamamış olmanın nedenini sorgularken atalardan kalan düzensiz ve yanlışlıklarla dolu imlâ üzerinde direnmenin ve konuşulduğu gibi yazmanın manasız olduğunu belirtir. Ona göre bu problemi çözmenin en kesin yolu, *"genel kültür olarak kabul edilen Türkçenin"* kullanılmasıdır. Bu da tüm bölge ağızlarının üstünde olan Türkiye Türkçesi demektir. Buna örnek olarak tüm Arapların kullandığı Arapçayı gösterir. Irak, Mısır veya Cezayir gibi ülkeler arasında şive ve telaffuzda çokça ayrılıklar varken "fasih Arapça" dedikleri tüm Arapların kullandığı ortak bir yazı dili vardır.

İmlâda büyük düzeltimler yapılması gerektiğini belirten Rejioğlu, öncesinde şu noktaları dikkate almak gerektiğini belirtmektedir:

1. Her sese karşılık bir harf kullanılması

2. Harfleri kendi varlığı içinde düşünmek ve incelemek

3. Bilimsel temellere dayanan bir imlâ sistemi

4. Türk dilinin söyleyiş ve uyumuna imlâda yüksek bir özen göstermek

5. Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçmiş kelimelerin Türkçenin telaffuz ve ahengine uydurulması

6. Alfabenin konuşulan dildeki sesleri karşılaması

Yukarıdaki maddelerde Rejioğlu'nun Ziya Gökalp'ın fikirlerinden etkilendiği apaçık görülmektedir. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde "Lisanî Türkçülüğün Umdeleri (İlkeleri)"ni maddeler hâlinde sıralarken millî bir dil oluşturmak için Türkçe karşılığı bulunan Arapça ve Farsça sözcüklerin dilden atılması, atılamayanların ise Türkçe kabul edilerek telaffuz ve yazımda Türkçeye uydurulması gibi noktalara değinmiştir (2018: 150-152).

Yazının devamında Arap harflerinin yazımda birbirleriyle birleşerek farklı şekillere girmesi dolayısıyla Türkçeyi çok zora soktuğunu dile getiren Rejioğlu, her imlânın temel prensibinin dilin kendi harfleriyle yazılması olduğunu belirtir. Ardından ilk Türk yazısı olarak kabul edilen Göktürk yazısı ve Türklerin kullandığı bir diğer yazı olan Uygur yazısı hakkında kısa tarihî bilgiler verir.

Kültür, yetenek ve yetki sahibi aydınları bu konudaki sorunları el birliği ile çözmeye davet eden Rejioğlu, problemler çözüme kavuşmadıkça yazılarında kendi imlâsını sürdürmek zorunda olduğunu belirtir.

"Gençlik ve Edebiyat" başlıklı yazısında da dil problemine eğilen Rejioğlu, ana dile verilen değeri yaşadığı ve etkilendiği bir olay üzerinden örneklendirir: Bir gün yaşlı bir kadın, onlu yaşlardaki torununu Rejioğlu'nun görev yaptığı okula kaydettirmek için getirmiştir. Rejioğlu, çocuğun daha önceden hangi okula gittiğini sorduğunda kadın, Ermeni okuluna gönderdikleri belirtir. Bunun üzerine Rejioğlu, onca devlet okulu varken çocuğun Ermeni okuluna gönderilmiş olmasına anlam veremez ve bunu kadına da belirtir. Bunun üzerine kadın, sinirlenerek dilini bilmeyen ve sevmeyen bir millete saygı gösterilmeyeceğini ve bu nedenle torununu kendi dillerinde eğitim veren bir okula göndermiş olduklarını belirtir. Kadındaki dil ve milliyet şuurundan etkilenen Rejioğlu, söz konusu şuurun kendi milletinden kaç insanda yer edindiğini sorgulayarak öz eleştiri yapar. Bu noktada ailelerin millî duygu ve düşüncelerde yoksun bireyler yetiştirmesini yerer.

Yazının devamında Rejioğlu, diline olan sevgisinin en büyük kanıtının yazıları olduğunu göstererek genç arkadaşlara yabancı dil hayranlığından sıyrılarak arı bir Türkçe kullanma tavsiyesi verir. Çünkü her millet, kendi dili ile yükselir.

Rejioğlu, dil konusunda iyileştirmeler ve düzeltmelerin bireysel olarak yapılmayacağını, bu noktada rehber olacak kişilere ihtiyaç duyulduğunu düşünür. Bu kişiler, dilin toplumsal yapının temelini oluşturduğu bilinci ile hareket etmelidir. Yapacakları doğru yönlendirmeler ile gençlerin sağlam bir millî dil ve edebiyat anlayışı ortaya koymalarına vesile olabilirler. Burada Rejioğlu, ortak bir amaç yolunda ve dayanışma içinde olmak gerektiğini vurgular.

"Edebî Sohbetler (Bir Cevap)" (C:9, S:9, s.14-15) başlıklı yazısında Rejioğlu'na dile giren yabancı kelimeler ile ilgili olarak şöyle bir soru gelmiştir:

"Yüzyıllar boyu konuşma ve yazı dilimize girmiş, temel kurmuş ve artık geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiş birçok Arapça ve Farsça kelimelerin yerine neden Latince veya Yunancalarını kullanıyorsunuz? Örneğin 'kültür, enteresan, prensip, rol' ve daha birçok sözcükler."

Rejioğlu, öncelikle yazılarında kendi dilini kullanmaya gayret ettiğini, Türkçesini kolaylıkla bulabileceği bir kelime varsa Arapça ve Farsçasını kullanmaktan hiç hoşlanmadığını belirtir. Ancak söz konusu sözcüklerin veya Arapça ve Farsça kökenli bazı kelimelerin artık dile iyice yerleştiğine ve bir kısmının Türkçeleştiğine dikkat çekerek realist bir bakış açısı sergiler. Bunun yanı sıra bazı Batı kökenli ve Türkçeye yerleşmiş kelime ve terimlerin aslında çağdaş ulusların birçoğunda ortak bir dil gibi kullanıldığını belirtmektedir.

Bu konudaki sorunların en temel çözümü, Türkçe karşılığı olan yabancı sözcükler varsa tercihin Türkçe kelimelerden yana kullanılması gerektiğidir. Ancak Rejioğlu'na göre bunun için sistematik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra doğudan gelen fazlaca gereksiz kelimeler gibi batıdan gelen gereksiz kelimelerle de aynı şekilde mücadele etmek gerektiğini savunur.

Irak Türklerinin çok tartışılan konularından biri olan yazı dili konusunda Rejioğlu'nun en etkili çözüm önerisi, Arap alfabesini bırakarak Türkiye Türkçesini ortak yazı dili olarak kullanmaktır. Nitekim bu yolla sorun, kökten çözüme kavuşacaktır.

Ayrıca Türkçenin yabancı kelime ağırlığından arındırılması da sürekli parmak bastığı noktalardan biridir. Ona gör dili dış etkenlere karşı korumak ve yozlaşmasının önüne geçmek, en büyük vatanî sorumluluklardan biridir. Bu konuda aydınlara çok büyük görev düştüğünü belirten Rejioğlu, sorunu beraberce çözmek için çağrılarda bulunur.

J. REJİOĞLU VE GENÇLİK

Abdulhakim Rejioğlu, devletlerin ve milletlerin kalkınması yolunda gençlerin büyük rol sahibi olduğunu düşünür. Taze, canlı, coşkun ve heyecanlı zihinlerin güçlerini ve enerjilerini vatanın ve halkın çıkarları uğrunda harcamaları gerektiğini telkin eder ve bunu her evlâdın vatanına karşı bir borcu olarak addeder. Rejioğlu, gençlere her zaman sonsuz bir güven duymuş ve onları eğitmek, aydınlatmak için elinden geleni yapmıştır. Yazılarında başta millî şuur olmak üzere birçok konuda gençlere verdiği tavsiyeler ile karşılaşılır.

"Gençliğimizle Bir Hasbihal" (C:7, S:12, s.14-16) başlıklı yazısında gençlere bir nutuk edasıyla seslenir. *"Tanrısal bir gücün ve engin bir feyzin kaynağı"* olarak gördüğü gençlere ömrünce edindiği deneyimlerin neticesi niteliğinde, vatan sorunlarını çözmeye odaklı tavsiyelerde bulunur.

Gençlere olan umut ve güven dolu bakışını çeşitli metaforlar kullanarak lirik bir üslupla betimledikten sonra önereceği çözümleri gerçekleştirmek için ortak bir şekilde hareket etmek gerektiğini vurgular. Ona göre gençliğin sağlam temellerle yetişmesinin ilk yolu, tarih kavramını bilmek ve ona göre hareket etmekten geçer. Milliyetin, insanlığın ve dolayısıyla gençliğin ilmi olan tarihi bilmek ve köklerine bağlı olmak gerekir. Böylece geçmişten beslenerek geleceğe hazırlanılabilir.

İkinci yol, başarıya ulaşmak için gösterilmesi gereken irade, sabır ve sebattır. Başarıyı sanat, edebiyat, bilim, din, kısacası her alanda elde etmek gerekir. Bu yolda insanın en büyük düşmanı, karamsarlık, umutsuzluk ve çıkar avcılığıdır. Gençlerin bu bataklara düşmemeleri için dikkatli olmaları gerekir. Bunun yanı sıra yetenek ve başarıyı değerli kılan temel şey, insaf ve adil bir bakış açısıdır. Aksi hâlde kötülük veya ahlâksızlıkla elde edilen başarı, başarı değildir.

Bir başka yol, dayanışma ve disiplin içinde olmaktır. Toplumsal kalkınmalar, bireysel olarak değil, ortak olarak hareket etmekten geçer. Bireylerin burada gözeteceği kişisel çıkarları değil, toplumsal çıkar olmalıdır. Bunun yanı sıra akıl, vicdan ve duyguları arasında denge kurabilmeyi bilmelidirler.

Rejioğlu, aydın sayılabilecek birçok genç olmasına rağmen aralarındaki ülkü ve ideal uğruna çabalayan gençlerin çok az sayıda olduğundan yakınır. Bir an önce silkinip kendilerine gelmeleri ve vatan meselelerini kendilerine en büyük ideal ve amaç olarak saymaları gerektiğini belirtir. Bu yolda gam ve ıstırap çekmeyi de göze almaları, onlar için bir onur kaynağı olacaktır. Tüm bunlardan sonra Rejioğlu, aslında en temel ve en elzem şartın "inanç" olduğunun altını çizer.

"Vefa Örneği Bir Ses" (C:8, S:6, s.24-25) başlıklı yazısında da Rejioğlu, gençlere seslenir ve onlara inancı oldukça yaşama sevincinin arttığını, aydınlandığını belirtir. Gençleri özgür ve mutlu bir geleceğin sembolü, halkın kılavuzu, cesaret örneği, daimi varlığın kaynağı, buhranlardan kurtulmanın anahtarı olarak görür ve onlara *"Çoban Yıldızı"* yakıştırmasını yapar.

Bu yazısında da tarih şuuruna dikkat çeken ve hayatın gerçeğine ulaşmanın yolunu kendi tarihini yaşamaya bağlayan Rejioğlu, milleti üzerinde 1918'li yıllardan beri süregelen sömürge, zulüm ve bunlara karşı verilen mücadelelerden bahseder. Halk, çok zorlu süreçlerden geçmiş, zaman zaman zayıf düşmüş; ancak direnmekten yılmamıştır. Bu noktada gençliğe ümitsizliğe kapılmadan verecekleri savaşlarda azimli olmaları gerektiğini öğütler.

Rejioğlu, *Kardaşlık* dergisinde İhsan Vasfi'ye verdiği bir röportajda (*Kardaşlık*, Ünlü Yazarımız Abdulhakim Mustafa Reji ile Görüştü, C:7, S:10, s.23-24) Türkiye'ye yaptığı bir seyahat hakkında sorulan sorulara cevap vermektedir. Türkiye'de eğitim gören Türkmen gençler hakkındaki yorumları sorulduğunda onlarla gurur duyduğunu belirtir. Hepsini son derece çalışkan, azimli ve vatansever gençler olarak görmüştür. Bir an önce eğitimlerini bitirerek memleketlerine hizmet etmek için can attıklarını ifade eder.

"Gençlik ve Edebiyat" başlıklı yazısında Rejioğlu, gençlere edebiyat alanı ile ilgili çeşitli tavsiyelerde bulunur. Öncelikle eski-yeni anlayışların harmanlanması çerçevesinde gençlere eski Türk değerlerini daha modern hâle getirerek ortaya yeni anlayışlar

koymaları gerektiğini öğütler. Böylelikle köklerinden kopmayarak çağdaş bir kimlik edinebilirler. Burada gençlere düşen büyük bir görev vardır: O da durmadan okumak, çalışmak, bilgi ve kültür sahibi olmaktır.

Rejioğlu, gençlerin büyük çoğunluğunda engin yetenekler bulunduğunu, ancak doğru yönlendiren bir kılavuzun olmaması dolayısıyla birçoğunun keşfedilemeden sönüp gittiğini belirtir. Yetişkin ve aydın kişilerin onlara rehberlik etmeleri gerektiğini vurgular. Memlekete katkıda bulunmak isteyen her meslekten herkesin de kendi ilgi alanında ilerlemeye çalışması gereklidir. Zira iki satır şiir yazarak sorunlar çözülmez. Bunun yanı sıra başarı elde etmek için zekâ ve kabiliyetin tek başına yeterli olmadığını, disiplinli olmak ve çok çalışmak gerektiğini dile getirir.

Rejioğlu, gençlere umut ve güven duymaktadır, ancak yakın dönemde gençlerde gördüğü bazı kusurlar, onu ister istemez endişelendirir. "Dünyamız Nerelere Gidiyor?" (C:1, S:6, s.30-31) başlıklı yazısında gençlerde gördüğü yanlışlıkları eleştirerek düzeltilmesi gereken noktalara değinir. Gençlerin iyi yetişmesi gerektiğine dikkat çekerek eğitimin ilk olarak ailede başladığını belirtir. Geçmiş zamanlarda bu hususlara çok dikkat edildiğini dile getirirken artık yeni gençlerde çok büyük bir disiplinsizliğin hâkim olduğundan yakınır.

Gençlerin batı özentisi yaşam ve giyim tarzlarını, ahlâk ve utanma gibi kavramları kıymetsizleştirmelerini eleştiren Rejioğlu, dünyanın nasıl bir düzene doğru gittiği konusunda endişe duymaktadır. Bunun yanında gençler için zararlı olan, dejenere olmalarına neden olan kitap, film gibi bazı yayınları ve yayın organlarını eleştirir. Bunları millî değerlere karşı bir tehdit olarak görür. Ailelere bu noktada çokça görev düştüğünü belirterek yanlış yetişmiş bir çocuğun suçunu ailelere yükler.

Gençleri geleceğin en büyük garantisi olarak gören Rejioğlu, onlara her zaman farklı bir özen göstermiştir. Gençlere sıkça tavsiyeler vererek millî bilinç oluşturmayı hedeflemiştir. Bu bilinci oluşturmadaki en elzem eylem, dayanışma içinde olmak ve ortak çalışmalar yürütmektir. Çalışmaların belli bir düzen ve disipline tabi tutulması ise şarttır. Ayrıca başarıya ulaşmak için sabır ve metanet göstermek gerekir. Rejioğlu'na göre geleceği şekillendirmek için tarihe de hâkim olmak çok önemlidir. Bu noktalarda gençlerden büyük hassasiyet bekleyen Rejioğlu, sesini en çok onlara duyurmaya çalışmıştır. Gençleri yönlendirecek kılavuz kişilere de ihtiyaç olduğunu düşünür.

K. FOLKLOR İLE İLGİLİ YAZILARI

Rejioğlu, gerek edebî gerekse sosyal çalışmalarında her dem halkıyla iç içe olması dolayısıyla onların gelenekleri, töreleri, inançları, yaşayış tarzları, oyunları, kültür ürünleri gibi unsurlarla yakından ilgilenmiştir. Bu tür konuları işlediği yazılardaki amacı, yine kendi temel kavramı etrafında döner: Millî değerleri yaşatmayı ve yüceltmeyi amaçlar.

Rejioğlu'nun bu konu ile ilgili örnek gösterilebilecek en güzel yazısı, sekiz parçadan oluşan ve tüm yazıları arasında en uzunu olan "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi" (**C:9**, S:11-12, s.28-30 – **C:10**, S:1-2, s.20-22 – S:3, s.24-25 – S:6, s.25-27 – S: 7-8, s.23-24 – S:9-10, s.26-28 – S:11, s.19-20 – S:12, s.12-15) başlıklı yazısı dizisidir. Dizinin ilk parçasında başlıkla uyumlu olarak memleketi Kifri'ye özlemini, memleketinden uzak kalmanın acısını uzun uzun tasvir eder.

Doğup büyüdüğü yerin insanın hamurunu yoğurduğunu belirten Rejioğlu, insanın sahip olduğunu tüm yapının bu kapıya çıktığını belirterek çevre faktörünün insan üzerindeki etkisine dikkat çeker. Mazi, insanın her hücresine işler ve Rejioğlu, memleketinin yanı sıra oradaki mazisine duyduğu özlemin sarhoşluğuyla mest olur. Kifri'deki halk yaşantıları, gelenek, görenek ve törelere değinerek bölgenin coğrafî güzelliklerini satırlarına dökmekle başlar.

Memleketinde söylenen halk türküleri ve hoyratlara değinirken bu nazım biçimlerinde işlenen bazı konuları da ele alır: Genç kız ve erkeklerin güzelliğinin tasvirini yapar, sevgi ve aşkın derinliğini, yüceliğini terennüm eder ve halk ve halk kahramanlarının giyim-kuşamlarına değinir. Halkının çalışkan, neşeli, sevgi dolu ve samimi bir yapısı olduğunu belirten Rejioğlu, bölgede bahar mevsiminin bir bayram havasında geçtiğini ve halkın o dönemlerde kendilerini nasıl dağlara, kırlara, bayırlara attığını anlatır.

Ramazan aylarında gerçekleşen ritüellere örnek olarak teravih namazları, divanhanelerde ağırlanmalar, sohbetler, Ramazan akşamları oynanan sini-zarf veya farklı oyunları sıralar.

Yazının ikinci parçasında sıra, bayram günleri adetlerine gelir: Bayram namazları, aile ziyaretleri, el öpmeler, bölgenin çeşitli yerlerinde kurulan çocuk oyun parkları, açık

yerlerde kurulan gösteri alanlarına vs. değinir. Rejioğlu, bayram geleneğinin kaynağı hakkında da kısa bir araştırma yapar: Kaşgarlı Mahmut'a göre bayram, Türklere İslâmiyet ile birlikte gelmiş, Fatih Sultan Mehmet döneminde resmiyete bürünmüştür. Ancak benzer ritüeller, Türk toplulukları arasında İslâmiyet'ten önce de yer almıştır.

Sonbahar aylarında Kifri'de halkın kışa hazırlık yaptığını belirten Rejioğlu, yakıt ve erzak depolamanın yanı sıra halk arasında icra edilen dayanışma ve yardımlaşmaya güzel bir örnek verir: Her mahallenin gücü yerinde ve eli iş tutan erkekleri toplanır, her gün farklı bir evin tamirat ve tadilat işlerini yaparlar. Böylelikle huzur ve dirlik içinde bir yaşam sürmüşlerdir.

Yazının devamında köy, kasaba ve şehirlerde bulunan divanhanelere değinir. Divanhaneler, bölgenin ileri gelen ve hâli vakti yerinde olan aydınları tarafından kurulan ve yönetilen meclislerdir. Akşamları belli başlı önde gelen şahsiyetler bu divanhanelerde toplanarak çeşitli konular üzerinde tartışır. Edebiyat konularının tartışılmasının yanı sıra halkın güncel sorunlarına çözüm bulmaya çalışılır. Örneğin maddî durumu sıkışık olan biri için ya para toplanarak yardım yapılır ya da çalışacağı bir iş bulunur.

Yazının üçüncü parçasında Rejioğlu, eski düğün adetleri, sünnet şenlikleri, yas merasimleri ve yağmur dualarına değinir. Kifri'de yapılan düğünlerde damadın evinde yedi gün yedi gece zurna çalınır, halaylar çekilir ve açık alanlarda türlü şenlikler düzenlenir. Bölge halkının hepsi, isterse davet beklemeden düğünlere katılır. Gelin alma törenleri pazartesi veya cuma geceleri yapılır ve gelin at üzerinde taşınır. Gelini karşılayan kayınvalidesi şu dizeleri söyler:

Ev senin eşik senin

Dördeki beşik senin

Sünnet şenlikleri de düğün gibi yedi gün yedi gece sürmekle birlikte sekizinci günün sabahında sünnet kıyafeti giydirilen çocuklar, sünnet edilir. Çocuklar da gelinler gibi ata bindirilir ve bölgeyi dolaştırılır.

Cenaze törenlerinde ise cenazesi olan evin taziye işlemlerini eş, dost, akrabaları yapar; cenaze sahibine yapılacak iş bırakmaz. Eğer ölen kişi varlıklı ve nüfuzlu biri ise bazı ilginç adetler uygulanır. Ölenin yakınlarının törenler eşliğinde yedi gün yedi gece boyunca süren ağıtlar yakmasının yanı sıra ölenin kıyafetleri bir kuklaya giydirilir ve at

üzerinde dolaştırılır. Ölen kişi genç ise yine yedi gün yedi gece feryat figanlar eşliğinde yakılan ağıtlarla son yolculuğuna uğurlanır. Rejioğlu, bu acıklı sahneleri gördükçe öteki dünyayı görmüş gibi hissederek bu adetlerin insanı ölüm fikrine yaklaştırdığını düşünür.

Beklenilen vakitlerde yağmur yağmadığı veya kışın hafif kurak geçtiği dönemlerde bölgenin önde gelen din adamları liderliğinde bir grup, şehrin dışında bulunan bir çayın kenarında toplanır, ufak taşlara Kur'an-ı Kerim ayetleri okuyarak taşları suya atarlar. Yağmur yağması için yapılan bir başka ritüel, "Köse geldi" adetidir. Bölgenin yoksullarından olan birkaç kişi ellerinde tefler, üzerlerinde tuhaf kıyafetler eşliğinde kapı kapı dolaşarak türküler söyler ve yağmur duaları ederler.

Yağmurun ekinlere ve evlere zarar verecek kadar çok yağdığı dönemlerde de uygulanan ilginç bir adet vardır. Bölgede kafası kel olan kırk kişinin bulunması, bunların isimlerinin ayrı ayrı kağıtlara yazılması ve bu kağıtların Kaz Bağı'ndaki çınar ağacının yüksek bir tepesine asılması gerekir. Yağmur kağıtlara değip mürekkepleri akıtırsa yağmurun duracağına inanılır. Ancak çoğunlukla bu özellikte kırk kişi bulmak ve onları ikna etmek imkânsız olmuştur. Rejioğlu'nun bu anlatımlarında Kifri'de örf, adet ve geleneklere eski zamanlarda ne kadar önem verildiği ve halkın her konuda nasıl birbirine kenetlendiği apaçık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla Rejioğlu'nun geçmişe derin bir hasret duyması, boşuna değildir.

Yazının dördüncü parçasında Rejioğlu, bölgedeki molla eğitimlerine değinir. Devletin planlı programlı okulları bulunmasına rağmen halkın büyük çoğunluğunun bağnaz bir zihniyete sahip olması nedeniyle çocuklarını bu okullara değil de mahalle mollalarına göndermelerini sert bir dille eleştirir. O dönemler halkı bağnazlık ve cehalete sürüklemek isteyen *"kof kafalı, yobaz"* kişilerin uyguladıkları karalama kampanyaları yüzünden devlet okuluna çocuk göndermek, halk arasında utanılacak bir durum hâline gelmiştir.

Molla eğitimi görmek için yaş sınırı olmadığı gibi eğitim, genellikle dört-beş yıl sürmektedir, ancak bazıları bu süreyi tamamlamadan eğitimi bırakmıştır. Mollalarda işlenen dersleri ve eğitim yöntemini Orta Çağ sistemlerine benzeten Rejioğlu, tamamen ezberden ders veren mollanın anlattığı şeylerin anlamını kendisinin de bilmediğini belirtmektedir.

Molla eğitimini bitiren öğrenci için çeşitli kutlama etkinlikleri yapıldıktan sonra devam etmek isteyenler, "Talebe-i Ulum" adında bir üst medreseye giderler. Burada Arap ve Acem dil ve edebiyatları öğretilir. Ancak Rejioğlu, bu medreselerde ders verenlerin öğrencilere dil ve edebiyatı sevdirmek bir yana bağnazlık ve bilgisizlikleri yüzünden öğrencileri bu ilimlerden genellikle uzaklaştırdıklarını belirtir.

Rejioğlu'nun konu ile ilgili bir başka yakındığı nokta, halkın Arap ve Acem edebiyatlarına hâkim olduğu kadar Türk Edebiyatına hâkim olamamasıdır. Divanhanelerde yapılan toplantılarda Sadi'ler, Hafız'lar, Hayyam'lar konuşulurken Fuzûlî veya diğer Türk şahsiyetler söz konusu edilmemiştir. Yanlış eğitimlerin halk arasında salgın bir hastalık gibi yayılarak millî bünyeyi erittiğine hayıflanır.

Yazının beşinci parçasında halk hikâyeleri ve hikâyecilerini konu edinir. Kifri'de hikâye anlatmak bir gelenektir ve bu hikâyelerin büyük çoğunluğu anonimdir. Rejioğlu, bunları ikiye ayırır:

1.Aşk hikâyeleri: Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha gibi.

2. Kahramanlık hikâyeleri: Köroğlu, Seyit Battal Gazi, Baybars Sultan, Şah İsmail, Şeddad oğlu Anter gibi.

Hikâyelerde dinleyicilerin ilgisini çekmek için çokça fantastik unsurlar bulunmakla birlikte kahramanlar, insanüstü güçlere sahiptir. Hikâye söyleyenlerin amacı dinleyenleri eğitmek değil, onları hayalini kurdukları ve özledikleri dünyalara götürmektir. Hikâyeciler, uzun bir çıraklık döneminden sonra bu sanata adım atabilmiş kişilerdir. Hikâyelerini genellikle kahvehane ve divanhanelerde anlatır, yer yer olayları mimik ve jestlerle canlandırırlar. Kifri'de tanınan eski hikâyeciler, Kanber Dayı, Çolak Veli, Çil Ahmet, Zekiye Bacı ve Rabia Hatun'dur.

Yazının altıncı parçasında bazı ilkel inanışlara ve yine ilim ve eğitimde geri kalmışlığa değinir. Dini kullanarak serbest düşünce ve sorgulamanın yollarını kapatan, insanların fizik, matematik, coğrafya gibi ilimleri öğrenmesini engelleyen kötü niyetli ve cahil kişilikleri eleştirir. Medreselerin yetiştirdiği bazı *"ilim softaları"*, halka sözde kültür ve medeniyet öğretirken aslında onları çağlar öncesi zihinlere geriletmektedir. Oysa din,

insanlara ilim edinmeyi, öğrenmeyi ve öğretmeyi emreder. İlmin amacı, insanın kendini ve evreni tanımasıdır.

Rejioğlu, memleketine ve oradaki geçmişine özlem duyarken her ne kadar romantik bir tavır sergilese de halkın gerçeklerine karşı realisttir. Halkın eksiklikleri, hataları veya cahilliklerini görmezden gelmeyerek onları düzeltmeye çalışır. Yazının devamında bazı batıl inanç ve törelere değinerek onlarla alay eder: Ay ve gün tutulmasında büyük ve azgın bir canavarın saldırısına maruz kalındığı düşünülerek onu korkutup kaçırmak için gürültü ve yaygaralar koparılması, hastaları doktora götürmek yerine yatır veya şeyhlerden medet umulması, dünyanın bir öküzün boynuzu üzerinde durduğuna veya yağmurların Kaf Dağı'nın ardındaki denizlerden getirildiğine inanılması gibi noktaları eleştirir.

Rejioğlu, yazının yedinci parçasında yine batıl inanç ve ritüellere bir örnek olarak kendi yaşadığı bir olayı anlatır. Çocuk yaşlardayken kendisinden küçük olan bir kardeşi hastalanmış ve annesi, çocuğun iyileşmesi umuduyla onu bir yatıra götürerek dualar etmiştir. Aynı zamanda komşunun biri de göz hastalığına yakalanan kızını aynı yatıra getirir. Ancak tahmin edileceği üzere çocukların ikisi de bu anlamsız ritüellerden bir fayda bulamamışlardır. Rejioğlu'nun kardeşi vefat etmiş, komşu kızının da gözleri kör olmuş ve ömrünün sonuna kadar görememiştir.

Yazının sekizinci ve son parçasında Rejioğlu, yine bazı batıl inançlara değinmekle birlikte Kifri ve çevresindeki kadınların giyim, kuşam ve süslerine, bölgedeki asker uğurlama ve karşılama törenlerine değinir.

Kadınları yaşayış tarzına göre köylü ve şehirli kadınlar olmak üzere ikiye ayıran Rejioğlu, köyde olan kadınların şehirdekilere göre daha rahat bir yaşam sürdüğünü belirtir. Köylü kadınlar, çarşaf ve peçeye bürünmemiş, rahat kıyafetler giymiş ve bağ, bahçe gibi yerlerde erkeklerle birlikte çalışmışlardır. Şehirde köyün aksine mutaassıp bir yaşam hâkimdir ve kadınlar, peçe ve çarşaf giymek zorunda bırakılmışlardır.

Asker uğurlamasında bölge halkının neredeyse tamamının katılımıyla davul, zurnalar çalınır, tekbirler getirilir. Aynı zamanda askerden dönen birinin de cümbüşler eşliğinde karşılaması yapılır. Sokaklarda fenerler ve meşaleler yakılır, çocukların

cıvıltıları eşliğinde maniler, türküler, hoyratlar okunur ve deyim yerindeyse herkes çılgınlar gibi eğlenir.

Rejioğlu, yazı dizisine son verirken bölgede eskiden büyüklere duyulan sonsuz saygıya değinir. Büyükler, gençlere hayat tecrübelerini ve kuvvetlerini aşılar, onları hayata ve geleceğe en güzel şekilde hazırlarlar. Böylece Kifri'de eskiden mutluluk, huzur ve dinginlik dolu bir yaşam hâkim olmuştur.

"Bir Beldenin Hikâyesi: Kifri (Salahiye)" (C:3, S:3, s.32-35) başlıklı yazısında Rejioğlu, Kifri bölgesi hakkında tarihî, coğrafî ve mimarî bilgilere yer verir. Rivayete göre Kifri, Oğuz boyuna ait Bayat Beyleri tarafından Kifri adı verilen tepeciğin üstünde ve çevresinde kurulmuştur. Bölgenin bu adı almasının nedeni "kifr" denilen ve serviye benzeyen ağaçlarla çevrili olmasıdır. Zamanında Rumeli'nin bir bölgesinden Kifri'ye görev için gelen bir idare amiri, bölgede çok sayıda iyileştirmeler yapmıştır. Öncelikle şehrin düzenini bozan kifr ağaçlarını söktürmüş, ardından hükümet konağı, kışla ve sağlık merkezleri yaptırmış ve sokakları genişletmiştir.

Maden yönünden zengin dağlarla çevrili olan bölgede çayın çevresinde çok eski zamanlardan kalan bir seddin kalıntıları ve taş devrine ait kayalıkların tepelerinde oyulmuş geniş odalar bulunmaktadır. Ancak Rejioğlu, böylesine kıymetli tarihî yapıların zaman içinde ihmal edildiği ve unutulduğu için zarar gördüğünü belirtmektedir.

Kifri'de birkaç yüzyıl önce Bektaşilik yaygındır ve bu nedenle Kifri'nin en önemli iki bölgesine bu tarikatın öncülerinden olanların adları verilmiştir: Kifri'nin çekirdeğini oluşturan "Dede Mahallesi" ve Kifri'yi çevreleyen dağların en yükseği "Baba Şahsuvar Dağı". Bunun yanı sıra dağların yamacında eskiden ermiş kişilerin inzivaya çekildiği "Yedi Mağaralar", "Davut Deliği", "Kızlar Kalesi" gibi mağaralar bulunmaktadır. Bektaşiliğin ardından IV. Murat döneminde bölge halkı, yavaş yavaş Hanefilik mezhebini benimsemeye başlamıştır.

Rejioğlu, yazının devamında doğal güzelliklerle dolu Kifri bölgesinde halkın bahar aylarında kırlarda, bağ ve bahçelerde nasıl gezindikleri ve eğlenceler düzenlediklerini anlatırken kendi yaşadığı dönemlerde Kifri'nin bir sevinç, zevk ve hayal diyarı olduğunu dile getirir. Ancak Kifri'yi üç yıl evvelki görüşünde (1960) artık eskisi

gibi olmadığını, tüm o güzelliklerinin solmuş ve halkının canlılığını yitirmiş olduğunu belirtir. Bunun üzerine kahrolan yazar, acısını şu dizelerle canlandırır:

Yaz gelende çıkam yaylasına

Kurban olam toprağına taşına

Zalim felek ağu kattı aşıma

Ağam nereden aşar yolu yaylanın?

Rejioğlu, gelenek-görenek, örf, adet gibi halkın kültürel değerlerine son derece bağlıdır. Yazılarında bu değerleri unutturmamak ve yaşatmak adına en ince ayrıntılarına kadar okuyuculara sunmuştur. Ancak bunları körü körüne ve bağnazca değil, aksine modern çağa ayak uydurarak gerçekleştirmekten yanadır. Nitekim eğitime açık olmayan, yobaz ve ilkel kafa yapılarını her zaman eleştirmiştir.

L. REJİOĞLU'NDAN ANILAR

Rejioğlu, geçmişe çok bağlıdır ve birçok anısı yazılarında önemli bir yer kaplar. Geçmişe, ayrıldığı memleketine her daim bir özlem duymakta ve bunun acısını derinden hissetmektedir. "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-1" (C:9, S:11-12, s.28-30) adlı yazısında bunu kendi de dile getirir: *"Ve ben de buralarda, doğup büyüdüğüm Kifri'min uzaklarında, bu daüssılanın şifa bulmaz hastalığına tutulmuşum. Hem acı hem tatlı hatıralarla doludur kafam. O hatıralar ve Kifri, şimdi burnumda tütüyor. Hasretin ateşi gibi bağrımda."*

Rejioğlu'nun memleketine ve geçmiş günlere olan özlemi, yine "Başımın Tacı Kerkük" (C:7, S:4, s.17-19) başlıklı yazısında gözler önüne serilmektedir. Rejioğlu'nun Kerkük'ten Bağdat'a taşınmasını İzzettin Abdi Beyatlı, hayret ve üzüntü ile karşılamış, Rejioğlu'na yazdığı mektubunda *"siz bu kaptıkaçtı oyununu nereden buldunuz… Siz nerede, Kerkük'ü terk etmek nerede?"* şeklinde sitemde bulunmuştur. Beyatlı'nın mektubunu Rejioğlu'na oğlu Yaşar Rejioğlu ulaştırmıştır. Bunun üzerine Rejioğlu, bu yazıyı Beyatlı'ya bir cevap niteliğinde yazmış ve zihnindeki canlı hatıralarla özlemini dile getirmiştir. Toprağına duyduğu özlemle memleketinin *"mavisini, yeşilini, kalesini,*

çarpık kaldırımlarını… Ay ışığıyla bezenmiş Dicle'nin seherinde, füsununda" aramaktadır.

Rejioğlu, yazısında Bağdat'a yaptığı yolculuk anısına da yer verir. Kerkük'ten ayrılırken adeta sürgün edilirmişçesine üzgün olduğunu belirtir. Çocuklarının da benzer bir ruh hâline büründüğünü hissetmektedir. "Kırfa" denilen ve çölü andıran bölgeye ulaşana kadar yolculuğun fena geçmediğini, ancak oraya vardıklarında *"cehennem gibi bir sıcaklık"* ile karşı karşıya kaldıklarını belirtir. Hatta buradaki çobanların *"kızgın demir parçasına düşen su damlası gibi buharlaşmadıklarına"* şaşırır. Bu bunaltıcı hava, Deltava'ya kadar devam etmektedir, ancak Deltava'ya ulaştıklarında onları yeşillikler ve hurmalıklar karşılar. Bağdat'a vardıklarında ise hava iyiden iyiye serinler ve kendilerini cennet gibi bir ortamda bulurlar. Bağdat'ın güzelliklerinden bahseden Rejioğlu, her şeye rağmen Kerkük'e duyduğu özlemi bir kez daha dile getirir.

Rejioğlu'nun değer verdiği isimlerin vefat haberini alışı ve ardından ölüm fikrine yaklaşma hissi, anılarında birkaç kez değindiği bir noktadır. Kaybettiği arkadaşları ile ilgili bazı geçmiş anılara yer verdiği de görülür. "Said Besim de Öldü" (C:5, S:6, s.23-25) başlıklı yazısında arkadaşının ölümünden önceki son görüşmelerini anlatır. Rejioğlu'nun kardeşi Halit'in ölümü üzerine Besim, Rejioğlu'na baş sağlığı ziyaretinde bulunur. Besim'i son derece hasta ve yaşlanmış bir hâlde gören Rejioğlu, yüzündeki *"solmuşluk, bitmişlik, şaşırmışlık ve sessizliği"* derinden hissetmiş, onun da artık fazla zamanının kalmadığını sezmiştir. Bundan sonraki son görüşmeleri ise ortak bir tanıdıklarının cenaze merasiminde gerçekleşir. Cenazede Rejioğlu, Besim'e artık tanıdığı herkesi birer birer kaybettiklerini, bu nedenle cenazede çok az tanıdık yüzler gördüğünü söyler. Bunun üzerine Besim, tanıdığı ve sevdiği birinin ölümü karşısındaki kabullenemeyişini dile getirir. Ardından bir süre sonra Rejioğlu, *"bir yıldırım darbesine uğramış gibi"* Besim'in vefat haberini alır. Yazının devamında da arkadaşını kaybetmiş olmanın ve bunu kabullenmekte zorlanmanın acısını lirik bir üslupla ifade eder. Bu canlı örnek karşısında Rejioğlu, ölüm fikrine fazlasıyla yakınlaştığını hisseder.

"Çok Hazin Bir Ölüm" (C:5, S:11-12, s.29-31) başlıklı yazısında Rejioğlu, arkadaşı Mustafa Elçi'nin vefat haberi karşısında duyduğu üzüntü ve çaresizliği anlatır. Odasının penceresinden dışarıyı seyrederken iki hemşerisinin ona doğru koştuğunu görmesi üzerine acı bir haber alacağını anlar. Haberi aldıktan sonra ise boğazı düğümlenir

ve üzüntüyle *"sırası mıydı bunun?"* diye isyan eder. Ardından ölümle birlikte yeryüzünü ve kâinatı sorgulamaya başlar. Ancak nihayetinde kendini bir kabullenişe teslim eder.

Aslında Mustafa Elçi ile olan son görüşmelerinde Elçi, yakın zamanda göçüp gideceğinin farkında olarak Rejioğlu'na *"dünyada yaşamak kısmetim bu kadarmış"* der. Çünkü Elçi, kanser hastasıdır ve hastalıktan kurtulma umudu neredeyse yoktur. Rejioğlu, onu son derece yorgun, bitkin ve solgun görmüştür. Teselli vermeye uğraştıysa da o da gerçeğin farkındadır. Elçi, yas dolu bir ses tonuyla Cahit Sıtkı Tarancı'nın şu şiirini okur:

Ne doğan güne hükmüm var

Ne hâlden anlayan bulunur

Ah aklımdan ölümüm geçer

Sonra bu kuş bu bahçe bu nur

Ve gönül Tanrı'sına der ki

Pervam yok verdiğin elemden

Her mihnet kabulüm yeter ki

Gün eksilmesin penceremden

Ardından cebinden çıkardığı kâğıdı Rejioğlu'na uzatır. Kâğıt, doktor raporudur ve Elçi'nin artık zamanının kalmadığının kanıtıdır. Rejioğlu ise *"ölüm fermanını cebinde taşımanın"* ne büyük bir cesaret örneği olduğunu üzüntü ve hayretler içinde karşılar.

"Kaybettiğimiz Millî Değer: Molla Sadık" (C:7, S:5, s.20-21) başlıklı yazısında Rejioğlu, Molla Sadık'la aralarında geçen eski-yeni edebiyat tartışmalarına değinir. Rejioğlu, Sadık'a her ne kadar yeni şiir anlayışlarını tanıtmaya çalışsa da Sadık, şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak son dönemlerinde aralarında geçen bir konuşmada Rejioğlu'nun Nesrin Ata, Salah Nevres ve Abdülhalik Beyatlı gibi isimlerden bahsetmesini ister. Rejioğlu, bu gibi isimlerin yeni bir ekol oluşturduğunu ve bunun artık belli bir düzene oturduğunu belirtir. Ancak Molla Sadık, her ne kadar merak duysa da artık ömrünün son demlerindedir ve bunları *"anlayacak, kavrayacak ve yazacak takati ve vakti"* kalmamıştır.

"Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi-2" (C:12**,** S:10-11, s.30-33) adlı yazısında Rejioğlu, "Dayı" diye hitap ettikleri Lütfi'ye yaptıkları ziyaretler ve kurdukları ilim meclisleri ile ilgili anılarına yer verir. Dayı'nın *"eski tertip bir kanepede bağdaş kuruşu, sık sık çıkarıp taktığı gözlüğü, elbiselerinin temizliği, zarafeti ve ona herkesten başka bir vakurluk veren hâli"* Rejioğlu'nun zihninde capcanlı durmaktadır. Sohbetleri sırasındaki şakalarına, fıkralarına ve şiir okumalarına herkes hayrandır. Rejioğlu, eski edebiyat çevrelerinin samimiyet, sevgi ve içtenlik dolu olduğunu belirterek geçmişe olan özlemini bu vesileyle bir kez daha ifade eder.

Dayı'nın edebiyatın halk için yapılması gerektiği ve ancak bu sayede anlam kazanacağı fikri, Rejioğlu'nun zihninde iyice yer edinmiştir. Burada Rejioğlu'nun temel edebiyat anlayışının oluşmasında Hıdır Lütfi'nin büyük oranda etkisi olduğu apaçık görülmektedir.

Lütfi, şiir ve düzyazılarını hep kâğıtlara yazmış, onları karışık ve gelişigüzel bir şekilde saklamıştır. Bu durum, Rejioğlu ve arkadaşlarını son derece endişelendirmiş ve Lütfi'nin yazılarını bir araya toplamanın yollarını arayıp durmuşlardır. Nitekim günün birinde Lütfi, Türkiye'de subaylık görevi yapan oğluna yazdığı bir mektupta siyasî birkaç noktaya değinir. Yurt dışına çıkan mektupların rejim güçleri tarafından okunması üzerine Lütfi, yargılanmaya alınır ve hapis cezasına çarptırılır. Cezayı veren hâkim ise baskı altında olduğu için bunu istemeye istemeye yaptığını belirtir. Bu noktada Rejioğlu, yargının bağımsız olmayışına ve adaletsizliğe de dikkat çeker. Lütfi, o esnada evinde bir arama yapılacağını öğrenir ve evdeki tüm yazılarını ortadan kaldırmaları için ailesine haber salar. Onlar da korku ve telaş içinde tüm kâğıtları yakmak zorunda kalırlar. Böylece Lütfi'nin kıymetli eserlerinin büyük bir kısmı bir hiç uğruna yitip gitmiş olur.

Lütfi'nin hapis cezasına çarptırıldığı süreç, Rejioğlu ve kendisiyle birlikte kırk kadar arkadaşının sürgün edildiği döneme denk gelmiştir. Sürgün dönüşü Rejioğlu, hapisten çıkan Lütfi ile görüşür ve Lütfi'nin bedenen çökmüş ve yaşlanmış hâlini üzüntüyle karşılar.

"Çilekeş Kerkük'ün Kara Günleri" (C:8, S:3, s.18-19) adlı yazısında Rejioğlu, Irak'ta komünist rejimin hâkim olduğu yıllarda çekilen çilelere ve maruz kalınan zulümlere değinir. O yıllarda emniyet casusları her tarafta kol gezmekte ve bu nedenle halk, korku içinde yaşamaktadır. İşkenceler, sürgünler, hapis cezaları havada

uçuşmaktadır. Evler sebepsiz yere aranmakta ve halk iyiden iyiye sindirilmektedir. Rejioğlu, halkın gözlerindeki yaşları, korkuyu ve çileyi dile getirerek yaşanan toplumsal acıyı gözler önüne sermektedir. Ancak her şeye rağmen özgürlük ve milliyet aşkı galip gelmiştir ve Rejioğlu, halkının bu özelliğiyle gurur duymaktadır.

"Aydın ve İdealist Bir Kerkük Çobanı" (**C:7**, S:6-7, s.19-20 – S:8-9, s.18-20) başlıklı iki parçadan oluşan yazısında Rejioğlu, 1959 katliamının ardından içindeki acı ve öfkeyle kendini doğaya vurmuş gezinirken Molla Abdullah tepesinin ardında bir yerlerde karşılaştığı çobanla aralarında geçen diyalogları konu edinir. İkisi de aynı derde düşmüş, aynı acıyla kavrulurken dillerinden dökülen mısralarla içlerindeki yangını paylaşırlar. Çobandaki bilgi, kültür ve vatan aşkına hayran kalan Rejioğlu, elem ve umutsuzluk içinde çırpınırken bu karşılaşma ona ilaç gibi gelir. İçinden çobana *"bizim tâli'imizi müjdeleyen kahramanımızsın!"* diyerek çölde vaha bulan insanın sevincini andırır. Aralarında geçen bazı edebî sohbetlerin ardından çobanın umut ve inanç dolu sözleri, Rejioğlu'nu ayağa kaldırmış; *"içindeki dağlara yeniden gün vurmuştur"*.

"Kerkük'ün Sesi Hoyrat" (C:7, S:1-2, s.28-29) başlıklı yazısını Rejioğlu, birkaç gencin kendi aralarında içli bir şekilde okudukları hoyratların kulağına çalınması ile kaleme almıştır. Bir Haziran gününün kavurucu sıcağında mahalle kahvesinde otururken yine geçmişe dalmıştır. Geçmişin güzel manzaraları arasında gezintiye çıkmışken birden uzaklardan kulağına iç okşayan sesler çalınır. Biraz dikkat kesildiğinde Dicle'ye sandalla açılmış birkaç Türkmen gencin okudukları hoyratlara şahit olur. Duyduğu dizeler ve sesler karşısında mest olan Rejioğlu, bunları *"ruhlarımızın Amentüsü"* diye niteleyerek hoyratlara verdiği değeri ortaya koyar. Vatan sevgisi, aşk ve elem içeren hoyratlar karşısında adeta büyüye kapılmış ve hissettiklerini lirik bir üslupla okuyuculara aktarmıştır.

Rejioğlu, *Kardaşlık* dergisinde İhsan Vasfi'ye verdiği röportajda (C:7, S:10, s.23-24) İstanbul'a yaptığı bir seyahat hakkında kısa bir anısını anlatır. İstanbul'daki güzel anılarının ciltlere sığmayacak kadar çok olduğunu dile getirir. Bir Kerkük gecesi etkinliğinde Abdurrahman Kızılay, Irak Türkmen hoyratlarından okurken Rejioğlu'nun yan masasında Kızılay'ı can kulağıyla dinleyen yaşlıca biri oturmaktadır. Ardından bu kişi, Rejioğlu'nun masasına gelerek her Türk'ün Kerkük'le gurur duyduğunu ve övündüğünü belirtir.

Rejioğlu, "Kan Kardeşim… Ülküdaşım… Dert Ortağım Hulusi'ye" (C:7, S:11, s.16-18) başlıklı yazısında toplumdaki bazı kibirli ve haddinden mağrur kişilere yaşadığı bir anı ile örnek verir. Rejioğlu, bir gün fazla ateşlendiği ve hasta olduğu için doktora gitmiş, dönüşte eve yakın bir yerde taksiden inmiş ve oğlu Yaşar Rejioğlu'nun yardımıyla eve kadar biraz yürümek istemiştir. Ardından yanlarına lüks bir otomobil yanaşmış ve içinden Rejioğlu'nun eski bir öğrencisi inmiştir. Rejioğlu, onun ne kadar düzgün, çalışkan ve yoksul bir öğrenci olduğunu hatırlar. Ancak sohbet sırasında hâlihazırda hâli vakti yerinde ve yüksek mevkilere ulaşmış biri olduğunu görür. Bunun üzerine ondan birkaç Türkmen genci için yardım ister. Bu gençler vatansever ve çalışkan öğrencilerdir, ancak Bağdat'ta üniversite okuyacak maddî durumları yoktur. Rejioğlu'nun eski öğrencisi, bu gençlere yardım etme konusunda söz verir.

Ertesi gün Rejioğlu, gençleri eski öğrencisinin yanına yönlendirir ve onun da Kerküklü olduğunu, kendilerine yardımcı olacağını belirtir. Ancak dört gün sonra gençlerle karşılaşan Rejioğlu, onların son derece üzgün olduğunu görür. Rejioğlu'nun eski öğrencisi, gençleri dört gün boyunca oyalamış ve nihayetinde Kerküklü olmadığını ve Rejioğlu'na herhangi bir söz vermediğini belirterek gençleri kovdurmuştur. Bunun üzerine Rejioğlu, eski öğrencisinin *"Kerkük'ün kokusunu ve damgasını taşımayan, aklı sıra bir asalet unvanını kendine bayrak edinmiş"* biri olduğunu belirterek hayal kırıklığına uğramıştır.

Görüldüğü üzere Rejioğlu, yazılarında anılarına çokça yer vermiş ve geçmişle hâl arasında sürekli bir yolculuk içinde olmuştur. Kimi anısında memleketinde geçirdiği eski zamanlara olan özlemi doruk noktalarına ulaşmış, kimi anısında bir bir toprağa verdiği arkadaşlarının ardından derin düşüncelere ve ölüme yaklaşma hissine kapılmıştır. Sıkı sıkıya bağlı olduğu milleti, zor dönemlerden geçerken acıyı iliklerine kadar hissetmiş, ancak tüm yıkımlardan sonra büyük bir umut besleyerek ayağa kalkmıştır. Geçmişten ders alarak sağlam bir gelecek inşa etme fikrini okuyucularına her zaman aşılamıştır.

SONUÇ

Irak Türkleri, yaklaşık bir asırdır yaşadıkları topraklarda kültür, dil ve edebiyatlarını sürdürme kapsamında zorlu yollardan geçmişlerdir. Aydın ve ileri görüşlü şahsiyetlerin önderliğinde dergi ve gazete gibi yayın organlarının ağırlıkta olduğu bir edebiyat, kültür ve sanat ortamı yaratmış; eserlerini bu platformlarda okuyuculara sunmuşlardır.

Irak Türkmen Edebiyatında şiir ağırlıklı olmak üzere hemen hemen her edebî türde eserler verilmiştir. Söz konusu eserler arasında en çok halkın yaşantısını yansıtan ve halkın gerçeklerini ortaya koyan eserler daha çok rağbet görmüştür. Bu da Irak Türklerinin temel edebiyat anlayışını ortaya koymaktadır. Duyurulmak istenen sesleri daha gür bir şekilde çıkarabilen ve halkın bağrından kopup gelen eserler, daha çok sevilmiştir.

1961-1977 yılları arasında yayınlanan *Kardaşlık* dergisi, Irak Türklerinin pek çok edebî eser veya sanat ürünlerini toplum ile buluşturma imkânı sağlayan en önemli kaynak olmuştur. Şair ve yazarlar edebî, sosyal, kültürel, bilimsel ve siyasî alanlarda dergide çok sayıda yazı yayınlamışlardır. Özellikle edebiyatın eleştirme ve deneme türlerinin ilk kıymetli örnekleri, bu dergi ile birlikte verilmiştir. Söz konusu türlerde yazıları bulunan Abdulhakim Mustafa Rejioğlu ise göze çarpan bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu bilgiler ve çalışmalar ışığında şu sonuçlara varmak mümkündür:

Iraklı Türkmen yazarların *Kardaşlık* dergisinde yayınladığı deneme ve eleştiri yazıları, pek çok noktaya değinmiştir. Söz konusu yazıların ortak amacının dönemin kısıtlı şartları içerisinde halkı birbirine kenetlemesi ve Türk dünyasına mensup diğer ülkeler ve topluluklar ile aralarındaki bağın güçlendirilmesi olduğu görülmektedir. Buna dayanarak Iraklı Türkmen denemeci ve eleştirmenlerin edebiyatı toplumsal faydayı öngören bir araç olarak kullandıkları düşünülebilir. Millî duygu ve değerleri yüceltme ve sonsuz kılma fikri de bu amaca çıkan kapılardan biridir.

Dergide gerek Irak Türkmen Edebiyatından gerekse Türk dünyasından pek çok şair, yazar ve sanatkâr incelemeye alınmıştır. Irak Türkmen Edebiyatından başta Fuzûlî olmak üzere Hicri Dede (Mahmud İbn-i Ali İbn-i Naziri), Bağdatlı Ruhi, Mihrî, Garibî, Faiz, Molla Abdülkerim, Mecit İzzet Tazeli, Haşim Nahit Erbil, Mehmet Sadık, Hıdır

Lütfi, Mehmet Rasih, Ali Marufoğlu, Nesrin Erbil, Salah Nevres, Nazım Refik Koçak, Rauf Görkem gibi isimler ele alınmıştır. Türk Edebiyatından ele alınan isimler arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Halide Nusret Zorlutuna, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan, Tevfik Fikret, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Emin Yurdakul, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimler göze çarpmaktadır. Türk dünyasına mensup diğer ülke ve topluluklardan ise Şehriyar, Ali Şîr Nevaî, Mehmet Emin Resulzade, Mirza Alekber Sabir, Cengiz Dağcı, Ali Tebrizi gibi isimlerin ele alındığı görülür.

Şair, yazar veya sanatkârların incelemeye alındığı yazılarda en çok göze çarpan özellik, milliyetçi kimliği ağır basan kişiliklerin seçilmesidir. Buradaki amaç, ele alınan kişiliklerin okuyuculara örnek olması düşüncesidir. Bu sayede Irak Türkmen halkı, kendilerinden önce gelen veya aynı jenerasyonda bulundukları kıymetli sanatkâr ve dava adamlarını tanıyacak ve onların izinden emin adımlarla gidecektir. Ayrıca Irak Türkleri, bir parçası olduğu Türk dünyası ile her zaman bağlarını güçlü tutmaya çalışmıştır. Derginin Türk dünyasının çeşitli bölgelerinden şair, yazar veya dava adamlarına yer vermesi, aralarındaki bağı daha da güçlendirecektir.

Şair, yazar veya sanatkârların ele alındığı inceleme yazıları genellikle şu çizgide devam etmiştir: Öncelikle kişi hakkında biyografik bilgiler verilir. Bu bilgiler bazen birkaç cümle ile kısaca bazen de ayrıntılarıyla uzun uzun okuyuculara sunulur. Ardından edebî veya sanatçı kişiliği hakkında kısaca analizler yapılarak kişinin karakteri ve düşünce dünyası hakkında bir profil çizilir. Ardından eserlerinden kısaca bahsedilir veya yalnızca adları anılır. Eserlerinden kısa örneklere yer verilir. Bazı incelemeciler, bu örnekler üzerinden yine karakter incelemeleri yapar. Dergideki bu tür incelemeler, çoğunlukla tanıtım aşamasında kaldığı için fazla derinlikli bir yapı teşkil etmemektedirler. Bunun yanı sıra incelemeciler, örnek olarak verdikleri dizelerin kendilerinde bıraktığı etkileri ortaya koyarak zaman zaman izlenimci bir bakış açısı sergilemişlerdir.

Türk Edebiyatını takip eder bir konumda olan Irak Türkmen Edebiyatına ait pek çok eser incelemesi yapılmış ve edebî konular tartışılmıştır. Dergide edebî konuların işlendiği yazılarda edebiyatın anlamı, şiirin anlamı ve mahiyeti, edebiyat tarihi ve çeşitli eser incelemeleri üzerinde durulduğu görülmüştür. Bu çalışmalar ışığında Iraklı Türkmen

okur-yazarların ulusal ve uluslararası çapta edebî alanda gerçekleşen hareketlere vakıf olmaları amaçlanmıştır.

Edebiyat sanatının anlamı ve kapsamı üzerinde durulan yazılarda edebiyatın iyiyi ve güzeli yansıtan bir araç olduğu fikri ağır basar. Bu da dili doğru ve güzel bir şekilde kullanma yoluyla gerçekleşir. İyiyi, güzeli anlatan edebiyatın başat kaynağı ise halk ve çevresi olmalıdır. Irak Türklerine göre edebiyat sanatı ve edebî mahsuller, topluma ilgi duyduğu oranda kıymetlidir. Edebiyat eleştirisi hakkındaki fikirlerine bakıldığında ise eleştirinin sosyal çevre, psikolojik durum ve kültür seviyesinden ayrı düşünülmediği görülür. Buna göre bir edebî eser hakkında eleştiri yapılırken eserin yazarının yaşadığı dönem, dönemin şartları ve yazarın karakteri göz önünde bulundurulması gereken noktalardır.

Irak Türkleri, eleştirme eyleminin kendi aralarında yanlış anlaşıldığı kanaatine varmaktadırlar. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi yapılan olumsuz eleştirileri yazar veya şairlerin kolay kolay kabul etmemesi ve kendilerini çoğunlukla kusursuz olarak görmeleridir. İkincisi ise eleştirmenlerin gerçek bir eleştirmen kimliğine bürünmeden tamamen kötü amaçlarla eleştiri yapmalarıdır. Bu nedenle dergi yazarları, Irak Türkleri arasında yanlış anlaşılan eleştirme eyleminin esaslarını ortaya koyarak gerçek anlamına kavuşmasını amaçlamışlardır.

Dergide edebî konuların işlendiği yazılarda edebiyat tarihine de yer verilmiştir. Gerek Türk Edebiyatı gerekse onu takip eden Irak Türkmen Edebiyatının geçmişten günümüze kadar geçirdiği aşamalar ve gelişme seyri üzerinde durulmuştur.

Edebî türler arasında dergide en çok incelemeye tabi tutulan tür, şüphesiz olarak şiir türüdür. Bu tür yazıların başlıcasını şiir sanatı, anlamı, kapsamı ve şair kişiliklerin taşıması gereken özelliklerin işlendiği yazılar oluşturur. Şiirin temelde görsel, işitsel ve sözlü güzellikler barındırması gerektiği düşünülür. Bunun yanı sıra şiir sanatı, hislerden oluşur ve bu hisleri derinlerden gelen gerçeklikler eşliğinde açığa çıkarır. Şair ise bu gereklilikleri hakkıyla yerine getirebilen sanatkârdır. Şair hassas, içli ve açık gözlü olmalıdır. Herkesin gördüğü şeyleri alelâde sözlerle değil; sıra dışı ve çarpıcı ifadelerle ortaya koyabilmelidir. Bunu yaparken de kullandığı dile hâkim olması şarttır.

Dergide şiir sanatıyla ilgili işlenen yazıların bir kısmını şiir türleri, nazım biçimleri ve şiirde işlenen temalar oluşturmuştur. Şiirde vatan sevgisi, aşk, umut, acı, özlem, hüzün, tarih, din, folklor gibi konulara ağırlık verildiği görülür. Irak Türklerinin geleneksel nazım biçimi hâline gelen ve kısa dörtlüklerden oluşan horyatlar üzerinde ayrıca durulmuştur. Horyatların ortaya çıkışı, gelişimi, özellikleri ve içerikleri hakkında araştırmalar yapılmakla birlikte konuyla ilgili birçok örneğe yer verilmiştir.

Kardaşlık dergisindeki edebî tartışmalar ve atışmalar, Irak Türkmen Edebiyat ortamını canlı tutması ve okuyucuları birçok konuda bilgilendirmesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Söz konusu tartışmaların başlıcasını eski edebiyat-yeni edebiyat anlaşmazlıkları oluşturmaktadır. Divan edebiyatı disiplini ile yetişen sanatkâr ve araştırmacılar, yeni anlayışlara çok kez şiddetle karşı çıkmış ve eskiye bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Yeni edebiyat anlayışlarını benimseyen şair ve yazarlar ise eski anlayışın artık miadını doldurduğunu ve yenilikleri takip etmek gerektiğini düşünmektedirler. Nitekim eski anlayışı savunan yazarlar bile bir süre sonra yeni akımlara ilgi duymaya başlamışlardır.

Dergide yazı dili ile ilgili çok sayıda problemler ortaya konmuş ve yer yer ateşli tartışmalar da yaşanmıştır. Yazımda Irak Türkmencesi mi yoksa Türkiye Türkçesinin mi kullanılacağı, Arap veya Latin alfabesi kullanımı, sınırları net bir şekilde belirlenememiş bazı dil bilgisi kuralları, tartışılan ve çözüme kavuşturulmak istenen başlıca konular arasında yer almıştır. Yazı dilinde Türkiye Türkçesinin kullanılması konusunda fikir birliği sağlanmakla birlikte yanlış kullanımların önüne geçme amacıyla çeşitli çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bunun yanı sıra dilde sadeleşme yolunda gereken adımların atılması gerektiği üzerinde çokça durulmuştur.

Dilin önemine değinilen yazılarda ise dilin bir milleti bir arada tutan en kıymetli hazine olduğunun altı çizilmiştir. Dil ve dil sorunları ile ilgili kaleme alınan yazılarda Irak Türkmen halkının sağlam ve sistemli bir temel üzerine oturtulmuş yazı dili ve yazım kurallarını oluşturmak hedeflenmiştir. Çünkü kendi dilini konuşmak ve yazmak, bir milletin varlığını sürdürmesinin temel ilkelerinden biridir.

Toplumsal sorunların veya bu konuda verilen çeşitli tavsiyelerin yazıldığı deneme ve eleştiri yazıları, *Kardaşlık* dergisinde geniş bir yer kaplamaktadır. Toplumun evlilik hayatı, çocuk bakımı ve yetiştirmesi, kadın hakları, eğitim görme, vatana hizmet, okuma

alışkanlığı, kötülükleri bertaraf etme, yardımlaşma, dayanışma, dostluk, saygı duyma, gelenek-görenekleri yaşatma gibi yaşayış tarzları hakkında çeşitli sorunlar tespit edilip çözüm önerileri ile birlikte sunulmuştur. Bunun yanı sıra cehalet, kibir, ahlâksızlık, bilgisizlik, saygısızlık, dedikodu gibi toplumsal eksiklikler yer yer sert ifadelerle eleştirilmiş ve ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

Folklor, Irak Türkleri için kıymetli bir alandır. Toplumsal konuların işlendiği yazılarda halkın kendine özgü yaşayış biçimlerinin, inançlarının, gelenek-göreneklerinin ve çeşitli folklorik yapılarının ele alındığı görülmektedir. Düğün adetleri, mevlüt şenlikleri, ad koyma gelenekleri, geleneksel oyunlar, uğurlu olduğu düşünülen bazı sayılar, atasözleri, bilmeceler gibi konular işlenmiştir. Dergide toplumsal konuların işlendiği yazılardaki ortak amaç, Türkmen insanının ahlâklı, ilkeli, bilgili, kültürlü, vatansever bir birey olması ve kendinden sonra gelen nesilleri bu doğrultuda yetiştirmesidir.

Dergide işlenen ve halkı bilgilendirmeyi amaçlayan diğer deneme ve eleştiri yazılarında müzik sanatı, tarihî bilgiler, siyasî düşünceler, millî şuur ve dinî bilgiler gibi noktalar üzerinde durulur.

Müzik sanatı ile ilgili yayınlanan yazılarda müzik tarihi, Türk müziğinin türleri ve Türkmen müziğinin işlediği konular üzerinde durulmuştur. Siyasî konuların işlendiği yazılarda genellikle rejim eleştirileri, siyasî devrimler ve çeşitli siyasî nedenlerle halkın uğradığı zulümlere değinilir. Dinî konuların ele alındığı yazılarda da dinî değerler, dinî bayramlar, inancın önemi ve İslâm inancı üzerinde durulduğu görülür.

Tarih konuları ile ilgili olan yazılarda Irak Türkleri tarihi veya Türk dünyası topluluklarının tarihleri, tarihî şahsiyetler, tarihî yapılar ve tarihî savaşlar işlenmiştir. Tarih şuuru, her vatanperver bireyin kazanması gereken bir farkındalıktır. Bu nedenle *Kardaşlık* dergisinde tarihî konuların ele alındığı yazılar, çokça yer kaplamaktadır. Bununla benzer olarak dergide millî farkındalık oluşturmaya çalışan yazılar da bir hayli kıymetlidir. Irak Türklerinin genel ve ortak amacına hizmet eden bu tür yazılarda millî değerlerin korunması ve bu yolda yapılacak her türlü fedakârlıktan sakınılmaması telkin edilir. Bunun yanı sıra ortak kültür, ortak karakter ve ortak fikirlerin oluşturulması gerekliliği üzerinde tartışılır.

Millî hareketlerin ve toplumsal farkındalığın artması ve canlanması için mevcut sorunları belirlemek, eksikliklerin altını çizmek ve bunları çözüme kavuşturmaya çalışmak gerekir. Iraklı Türkmen eleştirmen ve denemeciler arasında dikkat çekici bir özelliği olan Abdulhakim Mustafa Rejioğlu, belki de bu nedenle edebiyatın en çok deneme ve eleştiri yönünü tercih etmiş ve halkının çağa ayak uydurarak gelişmesini kendine hedef olarak belirlemiştir.

Maddî ve manevî tüm varlığını milletinin kalkınması için harcayan ve yol göstericiliği bakımından adeta tek başına bir ekol hâline gelen Rejioğlu, yazılarını şüphesiz milliyetçilik kavramı üzerine oturtmuştur. İşlediği konular Irak Türkmen edebiyatı, dili, folkloru ve geleneği, toplumsal meseleler ve memleket ihtiyaçları etrafında dönmektedir.

Rejioğlu'nun edebî konuları işlediği yazılarda hem Divan edebiyatı anlayışında hem de Yeni edebiyat anlayışında eserler veren şahsiyetler üzerinde durduğu görülür. Söz konusu şahsiyetler, Irak Türkmen Edebiyatı veya Türk Edebiyatına mensup şahsiyetlerdir. Ele aldığı şair ve yazarların en çok millî karakterleri üzerinde durmakla beraber çeşitli yönlerini ortaya koyar. Örnek olarak aldığı dizelerinden hareket ederek de dünya görüşlerine veya karakter özelliklerine ışık tutar. Genç bireylere ayrıca özen gösteren bir yazar olarak Rejioğlu, onlara örnek olmasını umduğu şahsiyetleri incelemeye almıştır.

Hem eski hem de yeni edebiyat anlayışı sahibi şahsiyetleri ele alması, Rejioğlu'nun geçmişinden kopmayan ancak geleceğini de şekillendirmek isteyen modernist kişiliğini gözler önüne sermektedir. Yalnızca eski anlayışa bağlı kalan ve yenilikleri reddeden kişileri şiddetle eleştirmiştir. Çünkü eski anlayışlar, çoğunlukla millilikten uzaktır. Gelişme ise millileşmenin yolundan geçer. Bu nedenle Rejioğlu, Türk halkının geçmişinden yalnızca kendine ait olan değerleri seçip alarak bunları modern çağa uyarlamalarını hedeflemiştir.

Millî bir rota çizmenin ve bu yolda ilerlemenin ilk adımı, kendine özgü temiz bir dil kullanmaktır. Rejioğlu da çağdaşlarına katılarak Arap alfabesinin Türkçe için uygun olmadığını ve Türkiye'de olduğu gibi Latin alfabesinin kullanılması gerektiğini düşünür. Ayrıca dildeki yabancı sözcüklerden fazlalıkların ayrıştırılarak sadeleştirilmesi ve var olanların Türkçeye uyarlanması fikrini de destekler.

Bazı edebî türler hakkındaki görüşlerini ortaya koyan Rejioğlu, şiir sanatı hakkında çağdaşı olan yazarlara katılarak edebiyatın ve şiirin güzeli arama gayesinde olduğunu düşünür. Bu arayışın sürekli bir devingenlik içinde olması gerektiğini belirterek gerçek sanatın, yüzünü halka dönerek icra edildiğini sıkça vurgular. Irak Türkmen Edebiyatında hikâye ve diğer türlerin şiir kadar gelişemediğini düşünen Rejioğlu, hikâye yazarlarının hedeflerini yine halkın faydası yönünde belirlemeleri gerektiğini düşünür.

Görüldüğü üzere Rejioğlu, istenilen özgür sosyal, siyasî ve ekonomik ortamın oluşturulabilmesi için aşılması gereken merhalelerin farkındadır. Bu bağlamda edebiyatı toplumu iyileştirme ve geliştirme için mükemmel bir kaynak olarak görmektedir. Dolayısıyla her fırsatta edebî faaliyetlerin halkın gerçeklerine paralel olarak yürütülmesini öğütlemiştir. Başka bir deyişle edebiyatı kendine bir araç olarak seçmesinin nedeni, edebiyatın millet üzerindeki etkisinin farkında olmasıdır.

Millî bir dil, millî bir edebiyat ve millî bir tarih bir halkın en kıymetli değerleridir. Bu değerleri yaşatmak ve geliştirmek, Rejioğlu'na göre en çok gençlerin görevidir. Gençlere farklı bir özen gösteren Rejioğlu, yazılarında en çok onlara seslenmiştir. Her zaman kendilerini tanımalarını ve oluşumlarını sağlayan temel kavramlara sahip çıkmalarını vurgulamıştır. Bunu gerçekleştirmek için de belli bir çalışma düzeni ve disiplin şarttır. Bu bakımdan Rejioğlu, adeta Genç Kalemler hareketinde Ömer Seyfettin ve arkadaşları gibi kutsal davalarını gençlere aşılamayı hedeflemiştir.

Irak Türkü yazarların Fuzûlî gibi kendi topraklarında dünyaya gelen şahsiyetlere çok önem vermesinin yanı sıra bir başka Bağdat doğumlu olan Ahmet Haşim'in üzerinde durmamaları -Rejioğlu haricinde- dikkat çekicidir. Bunun nedeninin Haşim'in düşünce dünyasının diğer yazarlar gibi memleket meseleleri etrafında dönmemesi ve Irak Türklerinin ise edebiyatta sosyal faydayı öngörmesi olarak düşünülebilir. Ancak Rejioğlu'nun Haşim'i de ele alması, diğer birçok özelliği gibi farkını ortaya koyan yanlarından biridir. Çünkü Rejioğlu, büyük bir dava adamı olmasının yanı sıra sağlam bir edebiyat altyapısına sahiptir ve bir edebî eseri edebî eser yapan özelliklerin farkındadır.

Yazılarında genellikle nesnel bir eleştiri anlayışı olduğunu gösteren Rejioğlu'nun Irak Türklerinin sosyal, siyasî, kültürel ve ekonomik sıkıntıları çözümsüz noktaya dayandığı anlarda sevgi, hüzün, öfke veya hırs gibi duyguları doruğa çıkmaktadır. Böyle zamanlarda Rejioğlu, öznel bir bakış açısı sergilemekten kaçınmaz. İdeallerine ulaşma

yolunda işlediği konularda zaman zaman mizahi, irdeleyici, alaycı, sorgulayıcı ve çözümleyici kimliklere bürünmüştür. Yazılarında kendi nezdinde halkının çektiği çeşitli acıların canlı terennümleri göze çarpmakta ve adeta halkın tüm yükünü sırtına almış izlenimi vermektedir. Bunun yanı sıra 1960-1970'li yılların baskıcı, kısıtlayıcı ve sansürlü ortamında elde bulunan kısıtlı Türkçe kaynaklar ışığında Türkiye Türkçesini son derece temiz bir biçimde kullanması ile ne kadar aydın bir kişilik olduğunu ortaya koymaktadır. Geleneklerine son derece bağlı olmakla beraber yeniliklere de açık olan Rejioğlu, her anlamda örnek bir Irak Türkü imajı çizmektedir.

Görüldüğü üzere Irak Türklerinin deneme ve eleştiri anlayışının temelinde mensubu oldukları halkın değerleri büyük bir yer kaplamaktadır. Sanatı ve edebiyatı halkın her alanda iyileştirilmesi ve gelişmesi için en büyük araç olarak gören Irak Türkü yazarlar, deneme ve eleştiri türündeki eserlerini de bu amaç uğrunda okuyuculara sunmuşlardır. Birçok konu ile ilgili olarak eksiklikler ve yanlışlıklar ortaya konmuş, bunları bertaraf etme amacıyla alternatif yaklaşımlar sunulmuştur. Dil, edebiyat, kültür, tarih, din, folklor, müzik gibi alanlarda yazılar kaleme alınarak halkın bu alanlarda hem bilgilendirilmesi hem de bu değerlere sahip çıkmaları amaçlanmıştır. Edebî türlerdeki eserlerini toplum yaşantısıyla ortak bir düzlemde muhafaza eden Irak Türkleri, deneme ve eleştiri türündeki eserlerini de bu doğrultuda vermiştir. Rejioğlu ve çağdaşlarının okuyuculara sundukları yazılarında Türk Edebiyatını çok yakından takip ettikleri apaçık görülmektedir. Halka rehber olmaları için Mustafa Kemal Atatürk, Ziya Gökalp, Namık Kemal ve Tevfik Fikret gibi kıymetli yazar ve dava adamlarını örnek almışlardır.

Abdulhakim Mustafa Rejioğlu ve derginin yazı kadrosu, birer Türk milliyetçisi olarak bu konuda büyük bir misyon üstlenmişlerdir. Mensup oldukları halkın sorunları için edebiyat aracılığıyla bir çıkış yolu aramış ve seslerini geniş coğrafyalara yaymaya çalışmışlardır. Söz konusu milliyetçilik, Irak Türkmen coğrafyası sınırları içerisinde kalmayarak büyük Türk milletinin ortak dil, ortak edebiyat, ortak tarih ve ortak kültür coğrafyasını oluşturmaya çalışan bir idealdir.

Bu çalışma ile Abdulhakim Mustafa Rejioğlu'nun şahsında ve Irak Türklerinin sesi olan *Kardaşlık* dergisi etrafında Irak Türkmen Edebiyatında varlığı yeterince bilinmeyen, haklarında yapılan çalışmaların kısıtlı sayıda olduğu ancak kıymetli bir yere sahip olan deneme ve eleştiri türlerine ışık tutulmuştur. Abdulhakim Mustafa Rejioğlu ve

çağdaşlarının halk için gösterdikleri çaba, Irak Türkmen Edebiyatında deneme ve eleştiri türlerine büyük katkı sağlamış, böylelikle ortaya çok kıymetli ürünler çıkmıştır. Bu ürünler ekseninde Irak Türkmen Edebiyatının belli bir dönem çerçevesinde deneme ve eleştiri anlayışı çizilmiştir. Bu anlayışın temelinde millî, sosyal, siyasî, ekonomik, tarihî ve kültürel bilinç oluşturma amacı yatmaktadır. Bu çalışma, Irak Türklerinin edebî tablosunu renklendirecek bir fırça darbesi olmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

AKATLI Füsun, "Eleştiri Kuramları ve Eleştirel Bilincin Temelleri", *Türkiye'de Eleştiri ve Deneme Sanat Akımları ve Eleştirinin Tarihçesi (Sempozyum Bildirileri ve Değerlendirmeler),* Ankara: 2001, ss.17-20.

AKKOYUNLU Canan, *Kerkük Türklerinde Horyat Geleneği,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1986.

AKKOYUNLU Ziyat, "Irak Türk Edebiyatı", *Yeni Türkiye*, C:22, S: 84, Ankara: Ocak-Haziran 2016, ss.462-472.

AL-JABBARI Rawyar Abbas Caafar*, Irak Türkmen Romanları Üzerine Bir İnceleme (1915-2018),* (Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2021.

AYTAÇ Gürsel, "Eleştiri Üzerine", *Millî Kültür,* S:85, Ankara: Haziran 1991, ss.50-51.

_____, *Deneme Üzerine Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması,* Ankara: Hece Yayınları, 2007.

BALCI Yunus, "Türk Edebiyatında Deneme Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* C:4, S:8, 2006, ss.311-330.

BAYATLI Fazıl Mehdi, *Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi 1958-1968*, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, 1984.

BAYATLI Hidayet Kemal, *Abdulhakim Rejioğlu'ndan Seçmeler,* Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, 1986.

BENDEROĞLU Abdüllatif, "Irak Türkmen Edebiyatında Şiir, Hikâye ve Roman", *Türk Kültürü,* C:34, S:393, Ankara: Ocak 1996, ss.85-102.

BİNGÖL Ulaş, "Akademik Eleştiri Hakkında Bazı Dikkatler", *Edebî Eleştiri,* C:1, S:1, Aralık 2017, ss.2-12.

ÇELİK Tuğba, DEMİRGÜNEŞ Sercan, ALACA Seçil, "Dil ve Edebiyat Öğretiminde Deneme Türü: Tanpınar, T. S. Eliot, Camus Örneği", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* C:13, S:2, Mersin: 2017, s.773-786.

DEMİRCİ Fazıl, *Irak Türklerinin Dünü Bugünü,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

DOĞAN Mehmet H., "Bir Yazın Dalı Olarak Eleştiri", *Hece,* C:7, S:77/78/79, İstanbul: Mayıs/Haziran/Temmuz 2003, ss.456-457.

ENGİNÜN İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı,* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

ERCİLÂSUN Bilge, *Edebiyat Tarihi ve Tenkit*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

FİLİZOK Rıza, "Eleştirinin Doğuşu ve Gelişimi", *Eleştiri Kuramları,* ed. Rıza Filizok-Eylem Saltık, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, ss.2-21.

_____ "Bilimsel Eleştiri-İzlenimci Eleştiri", *Eleştiri Kuramları,* ed. Rıza Filizok-Eylem Saltık, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, ss.154-177.

FRYE Northrop, *Eleştirinin Anatomisi,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.

GÖKALP Ziya, *Türkçülüğün Esasları,* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.

HIZLAN Doğan, "Eleştiri, Eleştirmen ve Okur", *Hece,* C:7, S:77/78/79, İstanbul: Mayıs/Haziran/Temmuz 2003, ss.440-453.

_____, "Eleştiride-Öznellik Nesnellik Sorunsalı", *Türkiye'de Eleştiri ve Deneme Sanat Akımları ve Eleştirinin Tarihçesi (Sempozyum Bildirileri ve Değerlendirmeler),* Ankara: 2001, ss.32-44.

_____, *Yazılı İlişkiler,* İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 1983.

HUYUGÜZEL Ömer Faruk, *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

HÜRMÜZLÜ Erşat, *Irak Türkleri,* Ankara: Irak Millî Türkmen Partisi Enformasyon Bürosu Yayınları, 1994.

_____, *Irak Türkmenlerinin Dünya Görüşü*, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları, 2019.

_____, *Türkmenler ve Irak*, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları, 2003.

JUMAILI Junaid Faisal Ahmed, *Irak Türkmenlerinin Yayın Organı: Kardaşlık Dergisi (1961-1963),* (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2019.

KANTARCIOĞLU Sevim, "Edebiyat Eleştirisi Nasıl Gerçekleştirilmelidir? Kültür İçindeki Yeri ve İşlevi", *Millî Kültür,* S:85, Ankara: Haziran 1991, ss.44-48.

KAZANCI Mehmet Ömer, *Kıvılcım,* İstanbul: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 2008.

KAZANCI Mehmet Ömer, "Irak Türkmen Edebiyatında Hikâye ve Roman Türüne Toplu Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:16, S:62, İstanbul: Nisan-Haziran 2014, ss.38-40.

KETENE Cengiz, *Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

KORKUT Ece, "İzlekçi Eleştiri", *Eleştiri Kuramları,* ed. Rıza Filizok-Eylem Saltık, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, ss.46-65.

KÖKDEN Uğur, "Dünya ve Türkiye Yazınında Denemenin Dünü-Bugünü", *Türkiye'de Eleştiri ve Deneme Sanat Akımları ve Eleştirinin Tarihçesi (Sempozyum Bildirileri ve Değerlendirmeler),* Ankara: 2001, ss.95-114.

KURT İhsan "Eleştirinin Eleştirisi", *Millî Kültür,* S:85, Ankara: Haziran 1991, ss.66-67.

KÜZECİ Şemsettin, *Kerkük Soykırımları*, Ankara: Teknoed Yayınları, 2004.

LEKESİZ Ömer, "Eleştirinin Görevi", *Hece,* C:7, S:77/78/79, İstanbul: Mayıs/Haziran/Temmuz 2003, ss.364-369.

MENGİ Nesrin, "Bir Edebî Tür Olarak Deneme ve Türk Edebiyatındaki Yeri", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C:14, S:2, Adana: 2005, ss.353-368.

METİN Ali K., "Eleştirinin İki Yüzü: İdeoloji ve İktidar", *Hece,* C:7, S:77/78/79, İstanbul: Mayıs/Haziran/Temmuz 2003, ss.401-404.

MOHAMMED Hayder Adil, *Kardaşlık Dergisinde Irak Türkmenlerinin Hikâyesi (1961-1977),* (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2015.

MORAN Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

MUHAMMED Hayder, "Irak Türkmen Edebiyatında Serbest Şiir Tartışmaları", *Turkish Studies,* C:7, S:1, 2012, ss.1597-1605.

NAKİP Mahir, "Siyasî Yönüyle Irak Türklerinin Dil ve Edebiyatına Bakış", *Türk Dili,* C:85, S:615, Ankara: Mart 2003, ss.239-248.

_____, *Kerkük'ün Kimliği*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006.

ÖZDEMİR Emin, *Yazınsal Türler,* Ankara: Bilgi Yayınları, 2002.

ÖZKAN Nevzat, "Irak Türk Edebî Dilinin Tarihî Gelişimi", *Turkish Studies,* C:4, S:8, Ankara: 2009, ss.89-107.

ÖZSARI Mustafa, "Sosyolojik Eleştiri", *Eleştiri Kuramları,* ed. Rıza Filizok-Eylem Saltık, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, ss. 86-101.

POLAT Zeynel, *Irak Türkmen Halk Edebiyatından Horyat Örnekleri,* Ankara: Serencam Yayınevi, 2015.

SAATÇİ Suphi, "Irak Çağdaş Türkmen Edebiyatından Örnekler", *Türk Dili,* , C:85, S:615, Ankara: Mart 2003, ss.249-264.

_____, "Irak Türkmeneli Edebiyatı", *Türk Edebiyatı*, C:44, S:512, İstanbul: Haziran 2016, ss.20-25.

_____, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017.

_____, *Yurt Özlemi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2021.

SABER Mustafa, *Irak Cumhuriyet Dönemi Türkmen Romanı*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2019.

SARIKÂHYA Kasım, *Irak Türkmen Edebiyatı Tarihi 2 (1968-1977, Düzyazı)*, Bağdat: Kültür ve Sanat Bakanlığı Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1979.

_____, *Irak Türkmen Edebiyatında Hoyratlar*, Erbil: Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2006.

ŞAKİR Muhsin Behçet, *Irak'ta 20. Asır Türkmen Edebiyatı*, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları, 2008.

TÜRKAY Osman, *Edebiyat, Eleştiri ve Dil Üstüne Düşünceler (1962-1979)*, Lefkoşa: K.K.T.C. Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

UÇAR Şahin "Tenkitlerin Tenkidi", *Millî Kültür,* S:85, Ankara: Haziran 1991, ss.52-56.

ÜNLÜ Mahir, *Türkçede Yazınsal Eleştiri,* İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1997.

YENER Ali Galip, *Eleştiri Çağında Deneme,* Ankara: Hece Yayınları, 2008.

YURGA Cemal, *Örnekleriyle Eleştiri Sanatı ve Teknikleri,* Ankara: Pegem Akademi, 2014.

YÜCEL Tahsin, *Eleştiri Kuramları,* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

ZÜLFİKÂR Hamza, "Çağdaş Irak Türkmen Şiiri ve Şairleri", *Türk Dili*, C:1, S:531, Ankara: Mart 1996, ss.727-773.

KARDAŞLIK DERGİSİNDEKİ ELEŞTİRİ VE DENEME YAZILARI KAYNAKÇASI

ABDULAHADOĞLU R. Ö., "Ne ve Niçin", *Kardaşlık,* C:8, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1969, ss.59-60.

ABDÜLMECİT İsmet, "Çağdaş Türkmen Şiirinde Gazel", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.10-11.

ABDÜLVAHİT Şükür Nuri, "Çağdaş Türkmen Şiirinde Kayıp", *Kardaşlık,* C:9, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1970, ss.6-7.

AKKOYUNLU Nihat, "Öğretmen Kardeşlerime Öğretim", *Kardaşlık,* C:4, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1965, ss.29-30.

ALAVÇI Abdülhamit, "Arap Gazeteciliği ve Tolstoy", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.6-11.

ALİ Merdan, "İbn-i Sina", *Kardaşlık,* C:4, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1964, ss.29-30.

ALMİLA, "Kadın Dünyası", *Kardaşlık,* C:9, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1969, ss.38.

ARAŞTIRICI, "Irak Türkmenleri ve Sümerliler", *Kardaşlık,* C:4, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1964, ss.26-27.

ATEŞ Ahmet, "Muzaffereddin Gökböri Çağında Erbil'de Mevlüt Şenlikleri", *Kardaşlık,* C:8, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1968, ss.22-23.

AVVAD Korkis, "Molla Sabır Kütüphanesi", *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.4.

AZAVİ Abbas, "Hicrî Dede Hakkında", *Kardaşlık,* C:1, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1962, ss.32.

_____ "Türk Dilinin Arap Edebiyatına Etkisi ve Etkilenmesi", *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.2-3.

BAHATTİN Salih, "İslâmiyet İnancı ve Düzeni", *Kardaşlık,* C:3, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1964, ss.10.

BAHATTİN Vahdettin, "Bir Yıl Geçti", *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.10-13.

_____ "Cuburi'nin Hayaleti ve Gölgesi", *Kardaşlık,* C:2, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1963, ss.4-6.

_____ "Çağdaş Arap Şiirinde Bağdat", *Kardaşlık,* C:2, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1963, ss.2-4.

_____ "Çağdaş Arap Şiirinde Bağdat-2", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.9-11.

_____ "Çağdaş Türkmen Şiirinde Kerkük", *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.6-9.

_____ "Çağdaş Türkmen Şiirinde Milliyetçilik", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.8-10.

_____ "Hicrî Dede'yi Hatırlama ve Fikirlerin Çöküşü" *Kardaşlık,* C:1, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1962, ss.6-7.

_____ "Hüseyin Cahit (Özgür Düşüncelerin Öncüsü)", *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.4-5.

_____ "Menfeluti'nin Edebiyatı", *Kardaşlık,* C:2, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1962, ss.10-12.

_____ "Özgür Düşünce", *Kardaşlık,* C:2, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1962, ss.5-6.

_____ "Sessiz Depresyon", *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.4-6.

_____ "Türk Edebiyatından: Cahit Sıtkı ve Ütopyası", *Kardaşlık,* C:4, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1964, ss.13.

_____ “Türkmen Edebiyatında Asi Vatanseverlik”, *Kardaşlık,* C:1, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1961, ss.6-8.

_____ “Türkmen Edebiyatında Gezgin Ruh”, *Kardaşlık,* C:1, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.2-5.

_____ “Türkmen Edebiyatında Umutsuz Ruh”, *Kardaşlık,* C:1, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1961, ss.2-4.

_____ “Türkmen Edebiyatında Vicdan Nabzı”, *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.4-6.

_____ “Yaratıcı Acı”, *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.14-17.

BARIN Emin, “Hat Sanatının Büyük Üstadı Ahmet Karahisari”, *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.23-24.

BAYATLI Hidayet Kemal, “Kifri ve Çevresindeki İmamlar ve Ziyaretgâhlar”, *Kardaşlık,* C:12, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1973, ss.34.

_____ “Türk Şiirinde Nazım Türleri ve Şekilleri”, *Kardaşlık,* C:14, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1974-Ocak 1975, ss.34-37.

_____ “Türk Şiirinde Nazım Türleri ve Şekilleri-2”, *Kardaşlık,* C:14, S:10-11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart-Nisan 1975, ss.28-29.

_____ “Türk Şiirinde Nazım Türleri ve Şekilleri-3”, *Kardaşlık,* C:15, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1975, ss.35-37.

_____ “Türk Şiirinde Nazım Türleri ve Şekilleri-4”, *Kardaşlık,* C:16, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1976, ss.22.

_____ “Türk Şiirinde Nazım Türleri ve Şekilleri-5”, *Kardaşlık,* C:16, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1976, ss.18-19.

BAYATLI İzzettin Abdi, "Eski Yazıda İmlâ Güçlüğü", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.38,39.

_____ "Gene İmlâ Güçlüğü", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.44-46.

_____ "Horyat", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.38-39.

BEYATLI Abdülaziz Semin, "Türkmen Şiirinde Tasavvuf", *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.8-9.

BEYATLI Mehmet Reşit, "Dinimizde Kadınlarımıza Ağır Başlılık", *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.37.

BEYATOĞLU Muhammet, "Reşit Ali Dakuklu", *Kardaşlık,* C:16, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1976, ss.20.

BEZİRGÂN Ata, "Edebiyat Ne Demektir?", *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.38-39.

BEZİRGÂN Nasih, "Türkmenoğlu", *Kardaşlık,* C:3, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1963-Ocak 1964, ss.44.

BOLAY Süleyman Hayri, "Türkiye'de Fikir Hareketleri", *Kardaşlık,* C:9, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1969, ss.58-60.

_____ "Türkiye'de Fikir Hareketleri-2", *Kardaşlık,* C:9, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1969, ss.53-56.

_____ "Türkiye'de Fikir Hareketleri-3", *Kardaşlık,* C:9, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1969, ss.53-56.

_____ "Türkiye'de Fikir Hareketleri-4", *Kardaşlık,* C:9, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1970, ss.38-40.

BULUÇ Saadettin, "Şamanizm", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.85-87.

_____ "Şamanizm-2", *Kardaşlık,* C:11, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1971, ss.55-59.

CAFEROĞLU A., "Türkmenler", *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.52.

_____ "Türkmenler-2", *Kardaşlık,* C:5, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1965, ss.43-44.

_____ "Türkmenler-3", *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.40-42.

CELAL Sıddık, HÜRMÜZLÜ Kahtan, İZZETTİN Cemal, "Tartışmalar ("Bir Yıl Geçti" Adlı Makale Üzerine)", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.22-24.

CEVAT Mustafa, "Beni Adnan Edebiyatından Önde Gelen Türkmen Edebiyatçılar (Abu El-Kasım Abdullah El-Harezmi)", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.2-4.

_____ "Edebiyatın Cenneti", *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1962, ss.2-3.

_____ "Tarihin Gizledikleri-Abu Mansur (Kutalmış Oğlu Türkmen)", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.2-3,20.

_____ "Türkmen Ünlüler: Abu Cafer Muhammet Bin Musa El-Harizmi", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.2-5.

CUBURİ Yahya, "Allah'ın Şairleri: (Al-Bürde'nin Sahibi)", *Kardaşlık,* C:3, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1964, ss.2-4.

_____ "Kitap Eleştirisi: Mahmut El-Abta'nın *Bağdat'ta Folklor*'u", *Kardaşlık,* C:3, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1964, ss.12-14.

ÇARDAĞLI Hasan İzzet, "Çağdaş Türk Şairleri-Süleyman Nazif", *Kardaşlık,* C:8, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1968, ss.8.

_____ “Çağdaş Türk Şairleri-Rıza Tevfik”, *Kardaşlık,* C:8, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1968, ss.3.

_____ “Çağdaş Türk Şairleri-Abdülhak Hâmid”, *Kardaşlık,* C:8, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1968-Ocak 1969, ss.6.

_____ “Çağdaş Türkmen Şairleri-Esat Naib”, *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.6-7.

_____ “Çağdaş Türkmen Şairleri- Osman Mazlum”, *Kardaşlık,* C:8, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1968, ss.5-8.

_____ “Çağdaş Türkmen Şairleri- Nasih Bezirgân”, *Kardaşlık,* C:8, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1969, ss.10-11.

_____ “Çağdaş Türkmen Şairleri- Hasan Görem”, *Kardaşlık,* C:9, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1969, ss.10-11.

_____ “Çağdaş Türkmen Şairleri- Abdülhalik Muhammet Abdülbayati”, *Kardaşlık,* C:9, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1969, ss.10-12.

_____ “Çağdaş Türkmen Şairleri- Ali Marufoğlu”, *Kardaşlık,* C:10, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1970, ss.4-5.

_____ “Çağdaş Türkmen Şairleri- Salah Nevres”, *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.12-13.

ÇELEBİ Burhan, “Folklor Hakkında”, *Kardaşlık,* C:1, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1961, ss.16, 24.

D. R., “Vatan Şairi Namık Kemal”, *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.76.

DAKUKLU Abdullah Cafer, “Şiir ve Edebiyatımızda Kalem”, *Kardaşlık,* C:11, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1971-Ocak 1972, ss.31-32.

DAKUKLU İbrahim, “Çağdaş Türkmen Şiirinin Trendleri”, *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.2-6.

_____ "Eleştiriye Cevap (Türkmen Halk Edebiyatı)", *Kardaşlık,* C:2, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1963, ss.8-9.

_____ "Hicri Dede ve Yeni Türkmen Edebiyatı", *Kardaşlık,* C:1, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1962, ss.2-4.

_____ "Savaşta Türkmen Şiiri", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.2-3.

_____ "Şair Şah İsmail Safavi-1", *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.2-3.

_____ "Şair Şah İsmail Safavi-2", *Kardaşlık,* C:1, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1961, ss.8-10.

_____ "Şehriyar ve Haydar Baba'ya Selam", *Kardaşlık,* C:4, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1964, ss.44-47.

_____ "Türkmen Edebiyatında Bağdat", *Kardaşlık,* C:2, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1962, ss.8-10.

_____ "Türkmen Edebiyatında Destan", *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, ss.16-17,24.

_____ "Türkmen Edebiyatında Destan-2", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.12-14,2.

_____ "Türkmen Edebiyatında Destan-3", *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.16.

_____ "Türkmen Edebiyatında Kurgusal Şiirler (Hikâye Şiirleri)", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.2-4.

_____ "Türkmence Dili (Problemleri, Sebepleri ve Çözümleri)", *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.10-12.

_____ "Türkmence Yazım Problemleri", *Kardaşlık,* C:2, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1962, ss.2-3.

_____ "Yeni Türkmen Şiirinde Arap Örneği", *Kardaşlık,* C:2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1962, ss.2-4.

DAKUKLU Muhammet Hurşit, "Altunköprü Bucağını Tanıyalım", *Kardaşlık,* C:4, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1965, ss.29-32.

_____ "Âti Gazetesi", *Kardaşlık,* C:12 S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.23-24.

_____ "Azerbaycan Şairi Alekber Sabir ve Çocuk Edebiyatı", *Kardaşlık,* C:9, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1969, ss.35-36.

_____ "Azerbaycan'ın Ateşli Şairi Elmas Yıldırım", *Kardaşlık,* C:6, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1966, ss.32-34.

_____ "Azerbaycan'ın Büyük Adamı: Mehmet Emin Resulzade", *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.29-30.

_____ "Azerbaycan'ın Büyük Halk Şairi Tahirzâde Sâbır", *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.28-29.

_____ "Azerbaycan'ın Tanınmış Tiyatro Yazarı, Şairi ve Dilcisi Mirza Fethali Ahundzade", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.28-29.

_____ "Bir Eleştirmeye Karşılık", *Kardaşlık,* C:9, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1969, ss.29-32,

_____ "Boy ve Oymaklarımızın Adları", *Kardaşlık,* C:14, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1974, ss.28.

_____ "Dakuk Şairlerinden Molla Abdülkerim", *Kardaşlık,* C:3, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1963-Ocak 1964, ss.40-41.

_____ "Dilimizin Bir Kuralı ve Bazı Yazar Arkadaşların Yanlışlıkları", *Kardaşlık,* C:3, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1963, ss.32-33.

_____ "Edebiyatımızın Filozof Şairi Rıza Tevfik Bölükbaşı", *Kardaşlık,* C:4, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1964, ss.26-27.

_____ "Erbil Şairlerinden Haşim Nahit Erbil", *Kardaşlık,* C:14, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1974-Ocak 1975, ss.32-33.

_____ "Folklor: Azerbaycan Atasözleri ile Irak Türkmenleri Atasözleri Arasında Küçük Bir Karşılaştırma", *Kardaşlık,* C:12, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1972, ss.38-40.

_____ "Folklor: Bilmeceler", *Kardaşlık,* C:11, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1972, ss.28-30.

_____ "Folklor: Eskiden Çocuğa Ad Koyma Geleneği", *Kardaşlık,* C:13, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1973, ss.31.

_____ "Folklor: Leyleler", *Kardaşlık,* C:14, S:10-11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart-Nisan 1975, ss.34-36.

_____ "Gazetecilik Tarihimizin Kaynakları Hakkında", *Kardaşlık,* C:12 S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.24-26.

_____ "Gazetecilik Tarihimizin Yapraklarından: *Yeni Irak* Gazetesi", *Kardaşlık,* C:16 S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.18.

_____ "*Gönülden Ahlar* Adlı Kitabı Eleştirme", *Kardaşlık,* C:7, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1967-Ocak 1968, ss.26-28.

_____ "Halkımızın Eski Takvimi", *Kardaşlık,* C:16 S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.14-16.

_____ "Horyatlarımız ve Azerbaycanlı Bir Eser", *Kardaşlık,* C:8, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1968-Ocak 1969, ss.29-30.

_____ "Irak'ta Gazetecilik Tarihinin 105. Yıl Dönümünü Kutlarken: Ahmet Medenî Kutsizade", *Kardaşlık,* C:14, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1974, ss.26-28.

_____ "İkinci Bir Haydar Baba'ya Selam", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.36-38.

_____ İmam Zeynelabidin Köyünde Fuzûlî Sevgisi", *Kardaşlık,* C:10, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1970, ss.31-32.

_____ "Kevkeb (Gezegen) Maarif Dergisi", *Kardaşlık,* C:14 S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.18-19.

_____ "Kırım Yarımadasının Değerli Yazarı Cengiz Dağcı", *Kardaşlık,* C:6, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1966, ss.26-27.

_____ "Kifri Kasabası", *Kardaşlık,* C:11, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1971, ss.26-27.

_____ "Konuşma Dili ile Yazı Dili Arasında Bir Karşılaştırma", *Kardaşlık,* C:13, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1974, ss.20-22.

_____ "Köylerimizi Tanıyalım: İmam Zeynelabidin Köyü", *Kardaşlık,* C:3, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1964, ss.30-32.

_____ "Leylan Bucağı ve Yahyava Köyü", *Kardaşlık,* C:9, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1970, ss.34-35.

_____ “Okumak ve Kitap Sevgisi”, *Kardaşlık,* C:12, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1973, ss.38.

_____ “Orta Asya’nın Büyük Şairi Ali Şîr Nevaî”, *Kardaşlık,* C:1, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1961, ss.32-33.

_____ “Şiirlerine Göre Ali Tebrizi”, *Kardaşlık,* C:10, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1970, ss.30-31.

_____ “Tazehurmatu Bucağını Tanıyalım”, *Kardaşlık,* C:4, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1964, ss.38-40.

_____ “Tazehurmatu’nun Genç Şairi Mecit İzzet Tazeli”, *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.38.

_____ “Teceddüt Gazetesi”, *Kardaşlık,* C:13 S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.33.

_____ “Telafer İlçesi”, *Kardaşlık,* C:9, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1969, ss.26-27.

_____ “Türkmenistan’ın Büyük Şairi Mahtumkulu”, *Kardaşlık,* C:4, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1965, ss.39-40.

_____ “Ünlü Romancı Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Kardaşlık,* C:1, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1961, ss.34-35.

_____ “Yalnız Adı Kalmış Bir Köyümüz”, *Kardaşlık,* C:4, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1964, ss.26-27.

DAKUKLU Reşit Ali, “Fuzûlî’deki ‘Ah’lar”, *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.42-43.

_____ “Şair ve Şairelerimizde İtab (Sitem) ve Şikâyetler”, *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.28-29.

_____ “Tasavvuf Ne Demektir?”, *Kardaşlık,* C:6, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1966, ss.32.

_____ "Tasavvuf Ne Demektir?-2", *Kardaşlık,* C:6, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1967, Ocak 1967, ss.19-20.

_____ "Tasavvuf Ne Demektir?-3", *Kardaşlık,* C:7, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1967-Ocak 1968, ss.17.

DANIŞMAN Zuhuri, "Irak Selçukluları", *Kardaşlık,* C:6, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1966, ss.44.

_____ "Musul ve Halep Atabeyleri", *Kardaşlık,* C:6, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1967, ss.53-55.

_____ "Oğuzlar", *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.43-44.

DEMİR Ramazan, "Bir Millet Nasıl Ayakta Durabilir", *Kardaşlık,* C:9, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1970, ss.26-27.

DEMİRCİ Nefi, "Yazımız Hakkında", *Kardaşlık,* C:4, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1964, ss.37.

DEMİRCİ Rıza, "Çalışan Gençlik ve Ötesi", *Kardaşlık,* C:7, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1967, ss.63-64.

_____ "Finlandiya Türkleri", *Kardaşlık,* C:7, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1968, ss.43-44.

_____ "Halide Nusret Ablamızın Ellinci Sanat Yılında", *Kardaşlık,* C:7, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1967, ss.48.

_____ "Heyecanlarım ve Şair Rauf Görkem", *Kardaşlık,* C:10, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1971, ss.43-44.

_____ "Irak'ın Ziraî Tarihine Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:4, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1965, ss.27-28.

_____ "Irak'ın Ziraî Tarihine Bir Bakış-2", *Kardaşlık,* C:4, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1965, ss.33-36.

_____ "İçimizi Kemiren Şeytan", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.46-48.

_____ "İçli Şair Sabır Merdan", *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.22-23.

_____ "Kardeşliğe Giden Yollar", *Kardaşlık,* C:4, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1965, ss.36.

DEMİRCİ Sait Besim, "Hicrî Dede ve Biz", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.20.

_____ "Horyatlarımızın Edebî Değeri", *Kardaşlık,* C:6, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1966, ss. 34-35.

_____ "Horyatlarımızın Edebî Değeri-2", *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.33.

_____ "Horyatlarımızın Edebî Değeri-3", *Kardaşlık,* C:6, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1966, ss.26-27.

_____ "Horyatlarımızın Edebî Değeri-4", *Kardaşlık,* C:6, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1966, ss.24-26.

_____ "Şair Kimdir Şiir Nedir", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.63-64.

EL-ALUSİ Cemal Alaattin, "İslamda Birlik ve Dayanışma", *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.2-3.

EL-BAYATİ Zahir, "Abdulhakim Rejioğlu ile Görüşme" *Kardaşlık,* C:14, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.2-3.

EL-FEKİKİ Tevfik, "Kitap Eleştirisi: Hayaletler ve Gölgeler (Eleştiri ve Tanıtım)", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.22-23.

EL-HALİLİ Cafer, "Arap Masallarından Renkler", *Kardaşlık,* C:2, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1962, ss.14-17.

EL-HALİSİ Tarık, "Kâzımiye Kütüphaneleri", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.20-21.

EL-MENAMİ Nurettin Vaiz, "İnancın Milletlerin Hayatındaki Rolü", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.4-5.

EL-MENNA, Fahir Abdürrezzak, "Tarih Araştırmaları: Tarihî Kerkük Kalesi", *Kardaşlık,* C:16, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1976, ss.2-3.

EL-MISRÎ Hüseyin Mucib, "Türk Şiirinde Tasavvuf", *Kardaşlık,* C:4, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1964, ss.3-4.

_____ "Türk Şiirinde Tasavvuf-2", *Kardaşlık,* C:4, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1964, ss.2-3.

_____ "Türk Şiirinde Tasavvuf-3", *Kardaşlık,* C:4, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1964, ss.11-12.

_____ "Türk Şiirinde Tasavvuf-4", *Kardaşlık,* C:4, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1964, ss.5-6.

_____ "Türk Şiirinde Tasavvuf-5", *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.7-8.

ERBİL Nesrin, "Dün: Bugün", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.42-43.

GÜLPINARLI Abdülbaki, "Ramazan Ayının Büyük Olayları", *Kardaşlık,* C:12, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1972, ss.25-26.

GÖZLER H. Fethi, "Şairler ve Yazarlar: Kerküklü Şair Necmettin Esin'in Şiiri Üzerinde Düşündüklerimiz", *Kardaşlık,* C:9, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1969, ss.51-57.

HAMDİ Fuat, "Bugünkü Şiirimiz", *Kardaşlık,* C:10, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1970, ss.28.

_____ "Edebiyatta Ay", *Kardaşlık,* C:9, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1969, ss.33.

_____ “Mehmet Sadık’ın Makamşinas Tarafı”, *Kardaşlık,* C:7, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1967, ss.22.

_____ “Modern Sapıklık: Hippilik”, *Kardaşlık,* C:12, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1972, ss.32-34.

_____ “Tenkit”, *Kardaşlık,* C:9, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1969, ss.28-29.

HANCI Şemsettin Tahir, “Nezaket”, *Kardaşlık,* C:2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1962, ss.18-19.

HÜRMÜZLÜ Erşat, “Avrupa’da Türkmen Edebiyatı”, *Kardaşlık,* C:10, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1970, ss.4.

_____ “Kendi Şiiri ile Mehmet Sadık”, *Kardaşlık,* C:7, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1967, ss.24-26.

_____ “Tarih Konuları: Tarih Boyunca Erbil”, *Kardaşlık,* C:9, S:9-10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1970, ss.67-68.

_____ “Telafer Üzerine Notlar ve Görüntüler”, *Kardaşlık,* C:1, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.16-17.

_____ “Türkmen Şarkısı İdeolojisi”, *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.18-19.

HÜRMÜZLÜ Habib, “Bir Yıl da Böyle Geçti (Eleştirme)”, *Kardaşlık,* C:10, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1970, ss.15-17.

_____ “Halk İradesi”, *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.2.

_____ “Kitap Eleştirisi – (İbrahim Dakuklu, Türkmen Halk Edebiyatı)”, *Kardaşlık,* C:2, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1963, ss.18-20.

_____ “Köşem (Biz ve Yeni Yetişenler)”, *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.10.

_____ "Ölümsüz Şair Hicrî (Dede)" *Kardaşlık,* C:1, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1962, ss.1.

_____ "Şehitlerin Anısına", *Kardaşlık,* C:3, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1963, ss.2-4.

_____ "Türkmen Efsaneleri (Dev Hanfiş ve Güzel Gülbahar)", *Kardaşlık,* C:3, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1963, ss.2-3)

_____ "Türkmen Mitolojisi", *Kardaşlık,* C:3, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1964, ss.2-3.

HÜRMÜZLÜ İsmet Necat, "Tarihi Tiyatro Kalıcı Olabilir mi?", *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, ss.7.

_____ "Tiyatroda Komedi ve Trajedi Arasındaki Temel Farklar", *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.14-15.

HÜRMÜZLÜ Kahtan, "Şeytanların Kötülükleri Başladı", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.13.

_____ "Türkmen Edebiyatında Nesrin Ata Erbil Şiirinde Trajedi ve Çile", *Kardaşlık,* C:1, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.14-15.

HÜRMÜZLÜ Reşit Akif, "Fuzûlî Kimdir?", *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, Haziran 1961, ss.29, 47.

HÜRMÜZLÜ Salahattin Sıddık, "Türkmen Halk Atasözleri Çağrışımları", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.16-17.

HÜRMÜZLÜ Saygın, "Folklor Yazarlarımıza Sesleniş: Millî Oyunlarımızı Öğrenmeliyiz", *Kardaşlık,* C:7, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1967, ss.29.

HÜRMÜZLÜ Salahattin, "Tevfik Fikret ve oğlu Haluk'un Sorunu", *Kardaşlık,* C:14, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1974, ss.14-15.

HÜSNÜ Halil Ahmet, "Radyo Piyesleri", *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.35.

IRMAK Sadi, "Türkçe Sevgisi", *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1962, ss.34-35.

İBRAHİM Ekrem Neşet, "Aile Ortamının Bozulmasıyla Doğan Suçlar", *Kardaşlık,* C:2, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1963, ss.10-11.

_____ "Boş Vakit Tuzakları", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.12-13.

_____ "Meşru Savunma", *Kardaşlık,* C:2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1962, ss.6-7.

_____ "Namus İçin İntikam", *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.2-3.

_____ "Refahiyet ve Buhran Dönemlerinde Suç", *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1962, ss.5-6.

_____ "Şehirlerin Suç Oranına Etkisi", *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.6.

İSAOĞLU Fuat Molla Hamdi, "Dede'den Rubaîler", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.45.

İSMAİL İnad Gazvan, "Edebî Eleştiride Edebiyat Ortamının Anlamı, İçeriği ve Yeri", *Kardaşlık,* C:6, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1967, ss.4-5.

İZZETTİN Cemal, "Arzular, Çabayla Gerçekleşir", *Kardaşlık,* C:2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1962, ss.8-9.

_____ "Mirza'da Gazeller", *Kardaşlık,* C:3, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1963, ss.36-37.

_____ "Türk Şiirinde Cezayir", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.6-7.

_____ "Türkmen Dilinde Atasözleri ve Kurallar", *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.8-9.

_____ "Umut, Hayatta Bir Güçtür", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.12.

K. M. "Arap Şairi Zehâvî'nin Türkçe Bir Şiiri", *Kardaşlık,* C:10, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1971, ss.19.

KAFESOĞLU İbrahim, "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti", *Kardaşlık,* C:10, S:7-8 Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1970, ss.18-19.

_____ "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti-2", *Kardaşlık,* C:10, S:9-10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak-Şubat 1971, ss.23-25.

_____ "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti-3", *Kardaşlık,* C:10, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1971, ss.14-16.

K. R., "Mefkûre Nedir, Mefkûreci Kime Denir?", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.30-32.

_____ "Sağduyulu Râ-yi Âm (Genel Görüş)", *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, ss.45-46.

_____ "Şahsiyet Nedir, Şahsiyetli Kime Denir?", *Kardaşlık,* C:10, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1970, ss.28.

KANKILIÇ Verdi, "Mehmet Âkif ve İslâm Davası", *Kardaşlık,* C:8, S:6 Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1968, ss.44-45.

_____ "Türk Şiirinin Perişan Hâli", *Kardaşlık,* C:8, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1968-Ocak 1969, ss.54-55.

KARAULUS Mehmet, "Bir Sesleniş", *Kardaşlık,* C:11, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1971-Ocak 1972, ss.25, 32.

KARDAŞLIK, "Ay Göründü… Ramazandır!", *Kardaşlık,* C:1, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1962, ss.25.

_____ "Azim", *Kardaşlık,* C:4, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1964, ss.19.

_____ "Bayram", *Kardaşlık,* C:4, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1965, ss.24.

_____ "Bayramınız Kutlu Olsun", *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.18.

_____ "Bilgimizi Artıralım", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.27.

_____ "Bir Kenara Bırakın", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.1.

_____ "Birlik En Büyük Kuvvet", *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.51-52.

_____ "Bütün İyi İnsanlara Selam", *Kardaşlık,* C:2, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1962, ss.25.

_____ "Büyüklere Saygı", *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.25.

_____ "Cumhuriyet... ve Kardeşlik", *Kardaşlık,* C:2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1962, ss.1.

_____ "Çok Bayramlar", *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.25,27.

_____ "Değerli Okurlar", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.1.

_____ "Doğruluk", *Kardaşlık,* C:4, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1964, ss.22.

_____ "Eğri Ağaç", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.25.

_____ "Gençlik ve İnsanlık Değerleri", *Kardaşlık,* C:3, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1963-Ocak 1964, ss.1.

_____ "Gerçek Irak Birliği", *Kardaşlık,* C:2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1962, ss.25.

_____ "Hak Devrimi", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.1.

_____ "Hak Geldi", *Kardaşlık,* C:3, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1963, ss.1.

_____ "Hayırlı Ramazanlar" (C:2, S:10 Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1963, ss.1.

_____ "Hicrî Dede'yi Anarken", *Kardaşlık,* C:1, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1962, ss.25.

_____ "Hidayet Kapısı", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.18-19.

_____ "Işıklı Bir Gün", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.33.

_____ "İlmi ve Edebi Kaybımız: Molla Sabır Bin Şeyh El-Kurra El-Molla Muhammet El-Hafız El-Kebir", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.20.

_____ "İnanç", *Kardaşlık,* C:4, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1964, ss.21.

_____ "İnsan... ve Hayat", *Kardaşlık,* C:2, S:4 Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.1.

_____ "İnsanlık Peygamberinin Doğum Yıl Dönümü", *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1962, ss.1.

_____ "Kabına Tükürenler", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.27.

_____ "Kardaşlık Duygusu", *Kardaşlık,* C:3, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1963, ss.26.

_____ "Kardaşlık Yardım Demektir", *Kardaşlık,* C:3, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1963-Ocak 1964, ss.30.

_____ "Kurban Bayramınız Kutlu Olsun", *Kardaşlık,* C:5, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1966, ss.22.

_____ "Kutsal Ay", *Kardaşlık,* C:2, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1963, ss.25.

_____ "Müzik Hayatımıza Toplu Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, ss.26-28.

_____ "Okullarımız", *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.25.

_____ "On Bir Ayın Sultanı", *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.25.

_____ "Öğrenelim..!", *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.25.

_____ "Ölümsüzlük Örneği Nazım Refik", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.1.

_____ "Peygamber Efendimizin Doğumunun Anısına", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.1.

_____ "Şehirler Sultanı Bağdat: 'Anne Gibi Yâr Olmaz, Bağdat Gibi Diyar Olmaz", *Kardaşlık,* C:2, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1962, ss.25.

_____ "Telafer'in Sağlayıcı Bektaş Babası", *Kardaşlık,* C:7, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1967-Ocak 1968, ss.36-37.

_____ "Türkiye Türkçesini Nasıl Öğrenirsin?", *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.8.

_____ "Türkmen Şair ve Ressamlar: Nesrin Ata Erbil", *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.19.

_____ "Um Betül (Cami) Hatıratı", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.1.

_____ "Yurt Sevgisi", *Kardaşlık,* C:3, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1964, ss.26.

KAYACAN Cabbar, "Çalışan Kazanır", *Kardaşlık,* C:13, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1974, ss.23.

_____ "Gerçek Dertlerimiz Nelerdir?", *Kardaşlık,* C:13, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1973, ss.29.

KAYACI Mevlüt Taha, "Buzdağının Zirvesi-1", *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, Mayıs 1962, ss.22.

_____ "Buzdağının Zirvesi-2", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.24.

_____ "Buzdağının Zirvesi-3", *Kardaşlık,* C:2, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1962, ss.9.

_____ "Folklor: Bizdeki İlkel Ölçüler", *Kardaşlık,* C:14, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1974, ss.30-31.

_____ "Folklorumuzun Sayı ile İşlenmiş Yanı", *Kardaşlık,* C:11, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1972, ss.22-24.

_____ "Kerkük Şairlerinden Mehmet Rasih Öztürkmen", *Kardaşlık,* C:3, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1964, ss.40-41.

KEMAL Behçet, "Türk Halk Şiirinde Cezayir", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.26-27.

KERKÜK Aydın, "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Kerkük Hatıraları", *Kardaşlık,* C:10, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1970, ss.56-57.

_____ "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Kerkük Hatıraları-2", *Kardaşlık,* C:10, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1970, ss.52-54.

_____ "Azerbaycan Edebiyatından Resul Rıza", *Kardaşlık,* C:13, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1973, ss.47.

_____ "Azerbaycan Edebiyatının Büyük Simalarından Bahtiyar Vahapzade", *Kardaşlık,* C:12, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1973, ss.28.

_____ "Gökçeli Âşık Ali Asker", *Kardaşlık,* C:13, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1974, ss.28-29.

_____ "Hacı Bektaş-i Veli", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.51.

_____ "Mevlânâ'da Aşk", *Kardaşlık,* C:11, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1971, ss.37-38.

_____ "Necmettin Okyay", *Kardaşlık,* C:16, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1976, ss.24.

_____ "Nesrin Erbil ve Deniz Rüyası", *Kardaşlık,* C:10, S:9-10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak-Şubat 1971, ss.52-53.

_____ "Tarih Yapraklarından: Divan-ı Lügat-it Türk ve Kaşgarlı Mahmut", *Kardaşlık,* C:9 S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.28-29.

_____ "Tarih Yapraklarından: Halk Filozofu ve Mizah Ustası: Nasrettin Hoca", *Kardaşlık,* C:10, S:9-10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak-Şubat 1971, ss.39.

_____ "Tarih Yapraklarından: Koca Mimar Sinan ve Süleymaniye Camii", *Kardaşlık,* C:9 S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.20.

_____ "Tarih Yapraklarından: Köroğlu", *Kardaşlık,* C:11, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1971-Ocak 1972, ss.28.

_____ "Üçün Manası", *Kardaşlık,* C:12, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1972, ss.38-39.

KERKÜK İbn, "Abartı", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.18.

KERKÜKLÜ Ahmet Mehmet, "Salahattin Hürmüzlü ve Masum Kanlar (Kitap Eleştirisi)", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.19.

_____ "Türkmen Edebiyatına Önem Verilmeli ve Seviyesi Yükseltilmeli", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.18.

KETENE Cengiz, "Horyatlar", *Kardaşlık,* C:15, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1975, ss.39.

KETENE Mehmet Sait, "Kâğıtçılığın Tarihçesi", *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.42-43.

_____ "Kerkük Üniversitesi", *Kardaşlık,* C:7, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1967, ss.18-19.

_____ "Orman ve Şehir", *Kardaşlık,* C:4, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1964, ss.11-12.

_____ "Şairlerimizi Tanıyalım: Mehmet Necip Merdanzâde", *Kardaşlık,* C:7, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1967, ss.38.

KIZILAY Abdurrahman, "İnsan ve Musikî", *Kardaşlık,* C.2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.30-31.

_____ "Musikî Tarihi", *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.42-43.

_____ "Türk Musikîsine Kısa Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.36-37.

KÖLEMEN Fikret, "Baba-Oğul Anlaşmazlığı", *Kardaşlık,* C:8, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1968, ss.57-58.

KÖPÜRLÜ Hüsamettin, "Acıların Şairi Mehmet İzzet Hattat", *Kardaşlık,* C:2, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1962, ss.4-6.

_____ "Kardaşlık", *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.20-21.

_____ "Ölümsüz Hassasiyet", *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1962, ss.16-17.

KURAN Aydın, "Kültür ve Dil: Bağdat Konuşma Dilindeki Bazı Türkçe Kelimeler", *Kardaşlık,* C:10, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1970, ss.45-49.

_____ "Türk Edebiyatının Çağları-2", *Kardaşlık,* C:11, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1971, ss.49-52.

KUŞÇUOĞLU Ahmet, "Ezelî Ateş Gürgür Baba", *Kardaşlık,* C:13, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1973, ss.4-5.

KÜRKÇÜOĞLU Şerif, "Adamlar ve Büyük Adamlar, Adam Şeklinde Yaratıklar", *Kardaşlık,* C:8, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1968, ss.54-55.

_____ "Dünyamızda Ahlâkta Dev Adamlar Niçin Yetişmiyor?", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.47-48.

_____ "Dünyayı Mutluluğa Götüren Yol: Tefekkür", *Kardaşlık,* C:10, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1971, ss.41-42.

_____ "Hata Yapmaya Mezun Değiliz", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.55-56.

_____ "İnsanın Değeri Başardığı Görevler Kadardır", *Kardaşlık,* C:8, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1968, ss.55-56.

_____ "Mesut Olmak Elimizdedir", *Kardaşlık,* C:8, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1968, ss.45-46.

_____ "Yaşamak İlk Hakkımız, Yaşatmak İlk Görevimiz", *Kardaşlık,* C:8, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1968, ss.48-49.

KÜRŞATGİL Koçak, “Kerkük Şairlerinden Mustafa Salim”, *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.38-39.

LÜTFİ Hıdır, “Fuzûlî Kimdir?”, *Kardaşlık,* C:6, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1966, ss.46-48.

_____ “Fuzûlî’nin Eserleri: Türkçe ve Farsça Bazı Nesir ve Şiirlerinin Tahlili ve Tercümeleri”, *Kardaşlık,* C:4, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1964, ss.23-25.

_____ “Süleyman Nazif Hakkında Müessir Bir Levha”, *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.18-19.

MAHMUT Emekli Albay Asker, “I. Büyük Cihan Savaşı’nda Irak’ta Türk Savaşı”, *Kardaşlık,* C:6, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1966, ss.28-29.

_____ “I. Büyük Cihan Savaşı’nda Irak’ta Türk Savaşı-2”, *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.21-22.

_____ “I. Büyük Cihan Savaşı’nda Irak’ta Türk Savaşı-3”, *Kardaşlık,* C:6, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1966, ss.25-26.

_____ “I. Büyük Cihan Savaşı’nda Irak’ta Türk Savaşı-4”, *Kardaşlık,* C:6, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1966, ss.24-25.

_____ “I. Büyük Cihan Savaşı’nda Irak’ta Türk Savaşı-5”, *Kardaşlık,* C:6, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1967, Ocak 1967, ss.18-19.

_____ “I. Büyük Cihan Savaşı’nda Irak’ta Türk Savaşı-6”, *Kardaşlık,* C:6, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1967, ss.28-29.

_____ “I. Büyük Cihan Savaşı’nda Irak’ta Türk Savaşı-7”, *Kardaşlık,* C:6, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1967, ss.19-20.

_____ "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı-8", *Kardaşlık,* C:7, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1967, ss.27.

_____ "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı-9", *Kardaşlık,* C:7, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1967, ss.26.

_____ "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı-10", *Kardaşlık,* C:7, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1967, ss.28.

_____ "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı-11", *Kardaşlık,* C:7, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1967, ss.24-25.

_____ "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı-12", *Kardaşlık,* C:7, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1967-Ocak 1968, ss.30.

_____ "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı-13", *Kardaşlık,* C:7, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1968, ss.25-26.

_____ "I. Büyük Cihan Savaşı'nda Irak'ta Türk Savaşı-14", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.18.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-15", *Kardaşlık,* C:8, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1968, ss.29-30.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-16", *Kardaşlık,* C:8, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1968, ss.28-29.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-17", *Kardaşlık,* C:8, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1968, ss.19-20.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-18", *Kardaşlık,* C:8, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1968, ss.28-29.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-19", *Kardaşlık,* C:8, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1968, ss.20-21.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-20", *Kardaşlık,* C:8, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1968-Ocak 1969, ss.24-25.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-21", *Kardaşlık,* C:8, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1969, ss.23-24.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-22", *Kardaşlık,* C:8, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1969, ss.20-21.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-23", *Kardaşlık,* C:9, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1969, ss.27-28.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-24", *Kardaşlık,* C:9, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1969, ss.27-28.

_____ "Irak'ta Türk Savaşı-25", *Kardaşlık,* C:9, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1969, ss.22-23.

MARUFOĞLU Ali, "Adsız Bir Yiğit: Hasan Seferoğlu", *Kardaşlık,* C:9, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1970, ss.28-29.

_____ "Ahlâk Varlığı", *Kardaşlık,* C:1, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1961, ss.35-36.

_____ "Ata Terzibaşı'nın Kerkük Horyatları", *Kardaşlık,* C:13, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1973, ss.26-27.

_____ "Aziz Şair: Mehmet Ali Yukid", *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.27-28.

_____ "Beklenen Gün-Şanlı 14 Ramazan", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.34-36.

_____ "Bir Eleştirme", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.19-20,

_____ "Bir Millet Nasıl Ayakta Durabilir", *Kardaşlık,* C:10, S:9-10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak-Şubat 1971, ss.30-31.

_____ "Canavarlar Pençesinde", *Kardaşlık,* C:8, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1968, ss.19-20.

_____ "Edebiyat ve Şiir", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.34-35.

_____ "Fuzûlî'nin Geçimi ve Atlattığı Tehlikeler", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.36-38.

_____ "Fuzûlî'nin Özellikleri", *Kardaşlık,* C:11, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1971, ss.23-25.

_____ "Fuzûlî'nin Soyu ve Kerkük'le Olan İlişkisi", *Kardaşlık,* C:10, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1971, ss.22-24.

_____ "Gazel Şairleri", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.36-38.

_____ "Gül Suyu", *Kardaşlık,* C:6, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1966, ss.30-31.

_____ "Gül Suyu-2", *Kardaşlık,* C:6, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1966, ss.29-31.

_____ "Hece... Hece...", *Kardaşlık,* C:4, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1964, ss.29-31.

_____ "İhtisap Ağası", *Kardaşlık,* C:7, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1967, ss.34-35.

_____ "İrade Gücü", *Kardaşlık,* C:3, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1964, ss.34-35.

_____ "Örnek Şiirler", *Kardaşlık,* C:7, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1968, ss.19-20.

_____ "Örnek Şiirler-2", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.23-24.

_____ "Serbest Şiir", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.42-43.

_____ "Şair Kimdir", *Kardaşlık,* C:12, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1972, ss.17-19.

_____ "Şiir Sanatı", *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.25-27.

_____ "Şiirin Türle Bölümleri", *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, ss.36-37.

_____ "Türk Şiirinde Hece", *Kardaşlık,* C:2, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1962, ss.26-27,39.

_____ "Türkçenin Özelliği", *Kardaşlık,* C:10, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1970, ss.17-18.

_____ "Vakıf Molla Penah'ın Bir Gazeli", *Kardaşlık,* C:9, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1969, ss.39-40.

MAZLUM Osman, "Dicle...", *Kardaşlık,* C:4, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1964, ss.22-23.

_____ "Hurma Ağaçları", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.33.

_____ "Tevhid ve İman Ne Demektir?", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.19-20.

MERÇİL Erdoğan, "Afganistan'daki Türkmenler", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.48.

_____ "Afganistan'daki Türkmenler-2", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.61-62.

MERDAN Nusret, "Âşık Veysel", *Kardaşlık,* C:12, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1973, ss.30-31.

_____ "Şiirimizde Yeni Pencere", *Kardaşlık,* C:12, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1972, ss.34-35.

MERJES Feryal, "Hanımlarımız İçin", *Kardaşlık,* C:12, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1973, ss.32-33.

_____ "Hanımlarımız İçin-2", *Kardaşlık,* C:13, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1974, ss.32-33.

MUHTAR Reşit Ali, "Aşk Ne Demektir", *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.44-45.

MURAT Âmân Berde, "Türkistan'da İslamiyet ve Komünizm", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.18.

_____ "Türkistan'da İslamiyet ve Komünizm-2", *Kardaşlık,* C:3, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1963, ss.6-10.

MUSTAFA Musa Zeki, "Unutulmuş Halk Ozanlarımızdan Halil Münevver", *Kardaşlık,* C:11, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1971, ss.22-24.

_____ "Unutulmuş Halk Ozanlarımızdan Halil Münevver-2", *Kardaşlık,* C:11, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1971, ss.26-27.

NACİOĞLU Salahattin, "Tuz Şairlerinden Demirci Ali Merdan Halil", *Kardaşlık,* C:16, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1976, ss.22.

_____ "Tuz Şairlerinden Molla Abbas İbrahim Efendi", *Kardaşlık,* C:16, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1976, ss.25.

NEFTÇİ Nermin, "Irak Türklerinde Geçmişte Düğün Hazırlıkları", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.59-60.

NEVRES Salah, "Eski ve Yeni Şiir", *Kardaşlık,* C:6, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1967, ss.26-27.

OSMAN Hilmi, "Dünya Dillerine Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:2, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1962, ss.12-13.

OTRAKÇIOĞLU Ahmet, "Sanatkârlarımızı Tanıyalım-17", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.51.

_____ "Sanatkârlarımızı Tanıyalım-18", *Kardaşlık,* C:3, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1963, ss.43.

_____ "Sanatkârlarımızla Başbaşa-19", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.39.

_____ "Sanatkârlarımızla Başbaşa-20", *Kardaşlık,* C:4, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1964, ss.49.

_____ "Sanatkârlarımızla Başbaşa-21", *Kardaşlık,* C:4, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1964, ss.41.

_____ "Sanatkârlarımızla Başbaşa-22", *Kardaşlık,* C:4, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1964, ss.38-39.

_____ "Sanatkârlarımızı Tanıyalım-23", *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.29-30.

ÖNEN M. A., "Deniz Rüyası'nı Okurken", *Kardaşlık,* C:9, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1970, ss.33.

ÖNEN M. A., AYTAÇ H., "Türk Edebiyatının Çağları", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.66-69.

ÖZBEK İlhan, "Kadın ve Hakları", *Kardaşlık,* C:12, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1973, ss.23.

ÖZTÜRKMEN Neriman, "Kerkük Türklerinin Dili", *Kardaşlık,* C:8, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1968, ss.52-54.

PAMUKÇU Ekrem, "Ülkü", *Kardaşlık,* C:11, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1971-Ocak 1972, ss.29.

PARMAKSIZOĞLU İsmet, "Dış Türklerin Kültür Konusu", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.47.

___ "Türk Edebiyatında Iraklı Şairlerden Ruhî", *Kardaşlık,* C:7, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1968, ss.17-18.

_____ "Türk Edebiyatında Iraklı Şairlerden Ruhî-2", *Kardaşlık,* C:7, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1968, ss.27-28.

_____ "Türk ve İslâm Büyükleri: Bağdat'ta Metfun Büyük Türk Mütefekkirlerinden Süleyman Hüsnü Paşa", *Kardaşlık,* C:9, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1970, ss.52-54.

_____ "Türk ve İslâm Büyükleri: Kerküklü Bir Vezir", *Kardaşlık,* C:8, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1968, ss.48-50.

_____ "Türk ve İslâm Büyükleri: Kerküklü Bir Vezir-2", *Kardaşlık,* C:8, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1968, ss.52-54.

_____ "Türkiye ve Dış Türkler", *Kardaşlık,* C:7, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1968, ss.37-38.

PAŞAYEV Gazanfer, "Muhabbetten Doğan Eser", *Kardaşlık,* C:13, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1973, ss.34-35.

REJİOĞLU Abdulhakim Mustafa, "Anavatan Türkistan'dan Göçler, Kurulan İmparatorluklar ve Türklerin Yakın Doğuda Yerleşmeleri", *Kardaşlık,* C:8, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1968-Ocak 1969, ss.60-62.

_____ "Anavatan Türkistan'dan Göçler, Kurulan İmparatorluklar ve Türklerin Yakın Doğuda Yerleşmeleri-2", *Kardaşlık,* C:8, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1969, ss.55-58.

_____ "Anavatan Türkistan'dan Göçler, Kurulan İmparatorluklar ve Türklerin Yakın Doğuda Yerleşmeleri-3", *Kardaşlık,* C:8, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1969, ss.56-59.

_____ "Aydın ve İdealist Bir Kerkük Çobanı-1", *Kardaşlık,* C:7, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1967, ss.19-2.

_____ "Aydın ve İdealist Bir Kerkük Çobanı-2", *Kardaşlık,* C:7, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1967-Ocak 1968, ss.18-20.

_____ "Azerbaycan'dan Gelen Kardeş Sesi", *Kardaşlık,* C:8, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1968, ss.18-19.

_____ "Bağdatlı Büyük Bir Türk Şairi Ahmet Haşim", *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, ss.30,32.

_____ "Başımın Tacı Kerkük", *Kardaşlık,* C:7, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1967, ss.17-19.

_____ "Bir Beldenin Hikâyesi: Kifri (Salahiye)", *Kardaşlık,* C:3, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1963, ss.32-35.

_____ "Bizde Hikâyecilik Sanatı", *Kardaşlık,* C:11, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1971, ss.17-19.

_____ "Çilekeş Kerkük'ün Kara Günleri", *Kardaşlık,* C:8, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1968, ss.18-19.

_____ "Çok Hazin Bir Ölüm", *Kardaşlık,* C:5, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1966, ss.29-31.

_____ "Dünyamız Nerelere Gidiyor?", *Birlik Sesi,* C:1, S:6, ss.30-31.

_____ "Edebî Sohbetler (Bir Cevap)", *Kardaşlık,* C:9, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1969, ss.20-22.

_____ "Edebî Sohbetler (Bir Cevap)-2", *Kardaşlık,* C:9, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1970, ss.14-15.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-1", *Kardaşlık,* C:9, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1970, ss.28-30.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-2", *Kardaşlık,* C:10, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1970, ss.20-22.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-3", *Kardaşlık,* C:10, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1970, ss.24-25.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-4", *Kardaşlık,* C:10, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1970, ss.25-27.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-5", *Kardaşlık,* C:10, S: 7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.23-24.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-6", *Kardaşlık,* C:10, S:9-10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak-Şubat 1971, ss.26-28.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-7", *Kardaşlık,* C:10, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1971, ss.19-20.

_____ "Edebî Sohbetler ve Folklor: Yurt Özlemi-8", *Kardaşlık,* C:10, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1971, ss.12-15.

_____ "Gençliğimizle Bir Hasbihal", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.14-16.

_____ "Gençlik ve Edebiyat-1", *Kardaşlık,* C:4, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1965, ss.25-27.

_____ "Gençlik ve Edebiyat-2", *Kardaşlık,* C:5, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1965, ss.31-33.

_____ "Gençlik ve Edebiyat-3", *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.32-33.

_____ "Gençlik ve Edebiyat-4", *Kardaşlık,* C:5, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1965, ss.30-31.

_____ "Gerçeküstücülük (Sürrealizm)", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.40-41.

_____ "Hicri Dede 1877-1952)", *Birlik Sesi,* C:1, S:7, s.35-36)

_____ "İki Şiir ve İki Kuşak", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.34-35.

_____ "İmlâmızın Acıklı Durumu", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.28-30.

_____ "Kan Kardeşim… Ülküdaşım… Dert Ortağım Hulusi'ye", *Kardaşlık,* C:7, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1968, ss.16-18.

_____ "Kanlı Hançer-1", *Kardaşlık,* C:13, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1973, ss.28-30.

_____ "Kanlı Hançer-2", *Kardaşlık,* C:13, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1973, ss.28-30.

_____ "Kaybettiğimiz Millî Değer: Molla Sadık", *Kardaşlık,* C:7, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1967, ss.20-21.

_____ "Kerkük'ün Sesi Hoyrat", *Kardaşlık,* C:7, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1967, ss.28-29.

_____ "Mehmet Hamasi'yi de Kaybettik", *Kardaşlık,* C:10, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1970, ss.25-26.

_____ "Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî (1207-1273)", *Kardaşlık,* C:9, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1969, ss.18-20.

_____ "Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi-1", *Kardaşlık,* C:12, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1973, ss.15-17.

_____ "Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi-2", *Kardaşlık,* C:12, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1973, ss.30-33.

_____ "Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi-3", *Kardaşlık,* C:12, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1973, ss.20-22.

_____ "Millî Felsefemizin Temsilcisi Hıdır Lütfi-4", *Kardaşlık,* C:13, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1973, ss.29-32.

_____ "Orhan Veli Kanık", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.32-34.

_____ "Rûhî-i Bağdâdî", *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.36-37.

_____ "Said Besim de Öldü", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.23-25.

_____ "Şeyh Galib (Galib Dede) 1757-1799", *Kardaşlık,* C:3, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1963, ss.28-30.

_____ "Şiir Toplumun Olmalı", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.38-40.

_____ "Tevfik Fikret ve Gençliğimiz", *Kardaşlık,* C:8, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1968, ss.26-28.

_____ "Tevfik Fikret ve Gençliğimiz-2", *Kardaşlık,* C:8, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1968, ss.16-18.

_____ "Türkçede Şiir-1", *Kardaşlık,* C:1, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1962, ss.26-27.

_____ "Türkçede Şiir-2", *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.26-27.

_____ "Türkçede Şiir-3", *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.36-37.

_____ "Türkçede Şiir-4", *Kardaşlık,* C:4, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1964, ss.23.

_____ "Vefa Örneği Bir Ses", *Kardaşlık,* C:8, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1968, ss.24-25.

_____ "Yunus Emre (1238-1320)", *Kardaşlık,* C:1, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1961, ss.32-33.

REŞİT Muhammet El-Hac Ali, "El-Sadiyye", *Kardaşlık,* C:2, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1962, ss.18-19.

RIZA Resul, "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri", *Kardaşlık,* C:8 S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.18-19.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri-2", *Kardaşlık,* C:9 S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.26-27.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri-3", *Kardaşlık,* C:9 S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.29-30.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri-4", *Kardaşlık,* C:9 S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.25-26.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri-5", *Kardaşlık,* C:9 S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.24-25.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri-6", *Kardaşlık,* C:9 S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.23-25.

SAATÇİ Suphi, "İçimizdeki Şeytan", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.40-41.

_____ "Sevgi ve Dostluk Temel Taşımız Olmalıdır", *Kardaşlık,* C:11, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1971, ss.29-31.

_____ "Tarih Şuuru ve Milletler", *Kardaşlık,* C:7, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1967, ss.31-33.

SABIR Büyük Hafız Molla Muhammet oğlu Merhum Molla, "Kerkük Şuarası", *Kardaşlık,* C:5, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1965, ss.27-29.

_____ "Kerkük Şuarası-2", *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.34-36.

_____ "Kerkük Şuarası-3", *Kardaşlık,* C:5, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1965, ss.23-25.

_____ "Kerkük Şuarası-4", *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.19-20.

_____ "Kerkük Şuarası-5", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.28-29.

SAİB Ali, "Şiir Nedir, Şair Ne Demektir", *Kardaşlık,* C:10, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1971, ss.20-21.

_____ "Türkman mı, Türkmen mi?", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.39.

SAİT İbrahim, "Edebiyatımızda İnsanlık Üzerine Araştırmalar", *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, ss.14-15.

_____ "Edebiyatımızda İnsanlık Üzerine Araştırmalar-2", *Kardaşlık,* C:3, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1963, ss.8-10.

_____ "Şiddetli Sefalet Günlerine Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.8-10.

SALİH Hicran Abdülmecit, "Türkmen Edebiyatında Araştırmalar", *Kardaşlık,* C:12, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1972, ss.32-33.

SALİH Mevlüt Ahmet, "Duygusal Katılım, İnsanlığın En Asil Özelliğidir", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.10-12.

_____ "Hayat ve Gençler", *Kardaşlık,* C:2, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1963, ss.7-8.

SALİHİ Bahattin Hurşit, "Azerbaycan'dan Geldim", *Kardaşlık,* C:12, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1973, ss.40-41.

_____ "Azerbaycan'dan Geldim-2", *Kardaşlık,* C:12, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1973, ss.26-27.

SAMİ Aziz, "Türk Edebiyatından: Halide Nusret", *Kardaşlık,* C:6, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1967, ss.10-11.

_____ "Türk Edebiyatından: Yakup Kadri ve Erenlerin Bağından", *Kardaşlık,* C:5, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1965, ss.12-13.

_____ "Türk Edebiyatından: Yakup Kadri ve Erenlerin Bağından-2", *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.7.

_____ "Türk Edebiyatından: Yakup Kadri ve Erenlerin Bağından-3", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.17.

_____ "Türk Edebiyatından: Yakup Kadri ve Erenlerin Bağından-4", *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.1-2.

_____ "Türk Edebiyatından: Yakup Kadri ve Erenlerin Bağından-5", *Kardaşlık,* C:7, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1967, ss.9.

SANCAK, "Şehrimizde 'Bitmeyen Masal' ve Kerkük Tiyatrosu", *Kardaşlık,* C:6, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1966, ss.44-45.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-1", *Kardaşlık,* C:6, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1967, ss.26-27.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-2 Anadolu", *Kardaşlık,* C:6 S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.30-31.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-3 Avrupa'da Türkler", *Kardaşlık,* C:6, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1967, ss.22-23.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-4 Orta Asya Türkleri", *Kardaşlık,* C:7 S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.36-37.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-5 Göktürkler", *Kardaşlık,* C:7 S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.26-28.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-6 Göktürkler, Kutluğ Devri", *Kardaşlık,* C:7 S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.23-25.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-7 Dokuz Oğuz ve On Oğuz Hanedanı ve Uygurlar Çağı", *Kardaşlık,* C:7 S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.27-28.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-8 Karahanlılar", *Kardaşlık,* C:7 S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.24-25.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-9 Gazneliler", *Kardaşlık,* C:7 S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.24-25.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-10 Hindistan'daki Türk Devletleri", *Kardaşlık,* C:7 S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.30-31.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-11 Çin'deki Türk Devletleri", *Kardaşlık,* C:8 S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.31-32.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-12 İran'daki Türkler", *Kardaşlık,* C:8 S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.30-31.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-13 Selçuklular", *Kardaşlık,* C:8 S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.21-22.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-14 Cengizliler", *Kardaşlık,* C:8 S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.30-31.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-15 Timurlular… Aksak Timur", *Kardaşlık,* C:8 S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.27-28.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-16 Beylikler Çağı", *Kardaşlık,* C:8 S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.35-36.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-17 Osmanlı İmparatorluğu", *Kardaşlık,* C:8 S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.31-32.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-18 Osmanlı Devri", *Kardaşlık,* C:8 S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.23-24.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-19", *Kardaşlık,* C:9 S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.36-37.

_____ "Tarih Araştırmaları: Geçmişten Yapraklar-20", *Kardaşlık,* C:9 S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.34-35.

SARIKÂHYA Kasım, "Anadolu Selçuklu Türk Devleti'nin Kuruluşu, Haçlılar ve Sultan Kılıçarslan", *Kardaşlık,* C:9, S:10, s.40-42, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1970, ss.59-62.

_____ "Büyük Türk Kumandanı ve Hükümdarı, Alparslan (1029-1072)", *Kardaşlık,* C:9, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1969, ss.47-50.

_____ "Dahi Bir Asker ve Teşkilâtçı Mete (Oğuz Han)", *Kardaşlık,* C:9, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1969, ss.51-54.

_____ "Türk Tarihinde At", *Kardaşlık,* C:8, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1969, ss.47-50.

_____ "Türk ve İslâm Büyükleri: Anadolu'da İlk Beyliğin Kurucusu Ertuğrul Gazi", *Kardaşlık,* C:10, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1970, ss.48-50.

_____ “Türk ve İslâm Büyükleri: Attilâ”, *Kardaşlık,* C:8, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1969, ss.53-55.

_____ “Türk ve İslâm Büyükleri: Selçuk Türk Devleti’nin Kurucusu Sultan Tuğrul Bey Selçuk ve Oğulları”, *Kardaşlık,* C:9, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1969, ss.44-47.

_____ “Türk ve İslâm Büyükleri: Türk Devlet Kurucusu ve Kumandan Gazneli Mahmud (967-1030)”, *Kardaşlık,* C:9, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1969, ss.61-64.

SEVİM Ali, “Suriye’de İlk Türkler, *Kardaşlık,* (C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.43-44.

SÜLEYMAN Abdülkadir, “Okuma-Yazma Bilmemek (Cehalet)”, *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.12-13.

_____ “Her Dil Bir İnsandır”, *Kardaşlık,* C:4, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1964, ss.2-3.

_____ “Her Dil Bir İnsandır-2”, *Kardaşlık,* C:4, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1964, ss.2-4.

_____ “Her Dil Bir İnsandır-3”, *Kardaşlık,* C:4, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1964, ss.2-3.

_____ “Her Dil Bir İnsandır-4”, *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.4-6.

_____ “Her Dil Bir İnsandır-5”, *Kardaşlık,* C:4, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1965, ss.18-19.

_____ “Her Dil Bir İnsandır-6”, *Kardaşlık,* C:4, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1965, ss.6-7.

_____ “Her Dil Bir İnsandır-7”, *Kardaşlık,* C:4, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1965, ss.6.

_____ “Her Dil Bir İnsandır-8”, *Kardaşlık,* C:5, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1965, ss.4-5.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-9", *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.4-6.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-10", *Kardaşlık,* C:5, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1965, ss.14-16.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-11", *Kardaşlık,* C:5, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1965, ss.4-5.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-12", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.10-11.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-13", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.18-19.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-14", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.10.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-15", *Kardaşlık,* C:5, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1966, ss.14-17.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-16", *Kardaşlık,* C:6, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1966, ss.4.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-17", *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.18.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-18", *Kardaşlık,* C:6, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1966, ss.12-13.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-19", *Kardaşlık,* C:6, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1966, ss.14-15.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-20", *Kardaşlık,* C:6, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1966, ss.12-13.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-21", *Kardaşlık,* C:6, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1967, ss.11-12.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-22", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.15.

_____ "Her Dil Bir İnsandır-23", *Kardaşlık,* C:11, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1971, ss.4-5.

SÜMER Faruk, "Bayatlar", *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.23-25.

_____ "Bayatlar-2", *Kardaşlık,* C:5, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1965, ss.18-21.

_____ "Bayatlar-3", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.21-22.

_____ "Bayatlar-4", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.24-25.

_____ "Bayatlar-5", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.21.

_____ "Bayatlar-6", *Kardaşlık,* C:5, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1966, ss.26.

ŞAHAP Muhammet, "Tarihte Kerkük", *Kardaşlık,* C:13, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1973, ss.6-7.

ŞAHSUVAROĞLU Bedi, "Farabî", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.42-44.

_____ "Farabî-2", *Kardaşlık,* C:11, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1971, ss.20-21.

_____ "Farabî-3", *Kardaşlık,* C:11, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1971, ss.30-32.

ŞAKİR Ahmet, "Edebiyatı Savunmak", *Kardaşlık,* C:3, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1963-Ocak 1964, ss.2-4.

ŞAKİR Muhsin Behçet, "İslam Toplumunda Kadının Yeri", *Kardaşlık,* C:11, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1972, ss.1-2.

_____ "Yazar ve Özgürlük", *Kardaşlık,* C:8, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1968, ss.6-7.

ŞENGÖNÜL Osman, "El Birliği ve Yardımlaşma", *Kardaşlık,* C:6, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1966, ss.29-31.

T. A., "Erbil'den Gelen Ses", *Kardaşlık,* C:9, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1969, ss.59-60.

_____ "Kerkük'te Yeni Bir Musiki", *Kardaşlık,* C:10, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1970, ss.20-21.

_____ "Kuçkine (Küçük) Dev Sanatkâr Mustafa Ziyai", *Kardaşlık,* C:12, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1972, ss.20-21.

TAHMASİP Mehmet Hüseyin, "Ara Uzak Yürek Yakın", *Kardaşlık,* C:12, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1972, ss.32-34.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri Hakkında", *Kardaşlık,* C:9, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1970, ss.24-26.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri Hakkında-2", *Kardaşlık,* C:9, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1970, ss.32-33.

_____ "Uzak Ellerin Yakın Tuhfeleri Hakkında-3", *Kardaşlık,* C:10, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1970, ss.24-26.

TANRIÖVER Hamdullah Suphi, "Ziya Gökalp", *Kardaşlık,* C:4, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1965, ss.34-35.

TERZİBAŞI Ata, "Alfabe Kitabı ve Tavsiyelerimiz", *Kardaşlık,* C:11, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1971, ss.17-20.

_____ "Arapçada Kullanılan Türkçe Kelimeler", *Kardaşlık,* C:6, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1966, ss.1.

_____ "Azerî Türk Şairlerinden Şehriyar", *Kardaşlık,* C:4, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1964, ss.20-22.

_____ "Cihan Şah'ın Türkçe Şiirleri", *Kardaşlık,* C:12, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1973, ss.27-29.

_____ "Dil Sürçmeleri", *Kardaşlık,* C:6, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1966, ss.60.

_____ "Dil Sürçmeleri-2", *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.46.

_____ "Dil Sürçmeleri-3", *Kardaşlık,* C:6, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1966, ss.47.

_____ "Dil Sürçmeleri-4", *Kardaşlık,* C:7, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1967, ss.35.

_____ "Dil Sürçmeleri-5", *Kardaşlık,* C:7, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1967, ss.45-46.

_____ "Dil Sürçmeleri-6", *Kardaşlık,* C:7, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1968, ss.46.

_____ "Doğu Şiirinde Redif", *Kardaşlık,* C:1, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1962, ss.2-4.

_____ "Edebî Sohbetler", *Kardaşlık,* C:6, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1966, ss.51.

_____ "Edebiyatımızda Ramazan", *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.26-27.

_____ "Erbil Şairlerinden Garîbî", *Kardaşlık,* C:4, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1964, ss.16-17.

_____ "Fuzûlî'de Kapalı Anlamlar-1", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.31-33.

_____ "Fuzûlî'de Kapalı Anlamlar-2", *Kardaşlık,* C:6, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1966, ss.20-21.

_____ "Fuzûlî'de Kapalı Anlamlar-3", *Kardaşlık,* C:6, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1967, ss.26-27.

_____ "Fuzûlî'nin Arapça Kasideleri-1", *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.26-28.

_____ "Fuzûlî'nin Arapça Kasideleri-2", *Kardaşlık,* C:1, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1961, ss.26-28.

_____ "Fuzûlî'nin Matla' El-İtikad'ı Hakkında", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.26-27.

_____ "Fuzûlî'nin Yayınlanmamış Bir Lugazı (Bilmecesi)", *Kardaşlık,* C:7, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1967, ss.17-18.

_____ "Fuzûlî'nin Yayınlanmamış Bir Mülemması", *Kardaşlık,* C:16, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1976, ss.12-13.

_____ "Gençlerimizde Aranan Vasıflar", *Kardaşlık,* C:5, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1965, ss.25-26.

_____ "Halide Nusret Zorlutuna", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.26-27.

_____ "Hâmid'in Makber Destanı", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.1-2.

_____ "Hece Vezni ve Genç Şairlerimiz", *Kardaşlık,* C:4, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1964, ss.23-25.

_____ "Hicrî Dede'den Hatıralar", *Kardaşlık,* C:1, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1962, ss.26-27.

_____ "Horyatın Oluşum ve Gelişimi", *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1962, ss.8-11,17.

_____ "Hoyratlarımızda 'Güzel' Kavramı", *Kardaşlık,* C:7, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1967, ss.44.

_____ "Irak Türkmen Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:11, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1971, ss.20-22.

_____ "Irak Türkmen Şairlerinden Ruhî-i Bağdadî", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.2-4.

_____ "Irak Türkmenleri Arasında Sini-Zarf Oyunu ve Psikolojik Değeri", *Kardaşlık,* C:13, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1974, ss.18-22.

_____ "Irak'ta Türk Musiki Tarihine Toplu Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:7, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1968, ss.14-16.

_____ "Kardaşlık'ın Altıncı Yılı Yazı ve Şiirleri", *Kardaşlık,* C:7, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1967, ss.23-26.

_____ "Karşılaştırma Edebiyatı: Risafî, Fikret, Âkif ve *Bayramda Yetim*", *Kardaşlık,* C:6, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1966, ss.3-4.

_____ "Kerkük Şairlerinden Faiz'in Sanatı", *Kardaşlık,* C:7, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1968, ss.16-17.

_____ "Kerküklü Mihrî", *Kardaşlık,* C:16, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1976, ss.16-17.

_____ "Kültür ve Dil-Irak Türkleri ve Dil Özleştirmesi", *Kardaşlık,* C:8, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1968, ss.47-49.

_____ "Namık Kemal ve Kerkük", *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.19-21.

_____ "Saçma Şiir", *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.29-31.

_____ "Sağır Kef", *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.26-27.

_____ “Sandalye Düşkünleri”, *Kardaşlık,* C:5, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1965, ss.45-46.

_____ “Servet-i Fünûn Döneminde Türk Edebiyatı”, *Kardaşlık,* C:6, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1967, ss.4-6.

_____ “Şimali Azerbaycan’da Türkmenoloji Araştırmaları”, *Kardaşlık,* C:9, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1969, ss.24-26.

_____ “Ya Gazi Ol Ya Şehit”, *Kardaşlık,* C:7, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1967, ss.16.

_____ “Yazı Dili, Konuşma Dili”, *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.26-27.

_____ “Yazı Yazanlarımız, Şiir Düzenlerimiz”, *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.26-29.

_____ “Yeni Şiir Üzerine”, *Kardaşlık,* C:4, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1964, ss.35-36.

_____ “Yıkılışı Dolayısıyla Kerkük Sarayı’nın Tarihi”, *Kardaşlık,* C:11, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1971, ss.19-20.

TEVFİK Muhammet Tahir, “Eser ve Doğuşu”, *Kardaşlık,* C:4, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1965, ss.42-43.

TUZLU Ekber, “Dede Korkut Hikâyeleri”, *Kardaşlık,* C:12, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1972, ss.38-40.

TÜRKEKUL Mecit, “Kitaplar Arasında”, *Kardaşlık,* C:12, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1972, ss.27-29.

_____ “Kitaplar Arasında-2”, *Kardaşlık,* C:12, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1973, ss.17-19.

TÜRKMEN Sait Salih, “Sanatkârlarımızı Tanıyalım”, *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.37,47.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-2”, *Kardaşlık,* C:1, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1961, ss.41,44.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-3”, *Kardaşlık,* C:1, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1961, ss.41.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-4”, *Kardaşlık,* C:1, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1961, ss.45.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-5”, *Kardaşlık,* C:1, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1961, ss.39.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-6”, *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.36.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-7”, *Kardaşlık,* C:1, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.45.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-8”, *Kardaşlık,* C:1, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1961, ss.38,51.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-9”, *Kardaşlık,* C:1, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1962, ss.36.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-10”, *Kardaşlık,* C:1, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1962, ss.46.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-11”, *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.40.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-12”, *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.38.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-13”, *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.50.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-14”, *Kardaşlık,* C:2, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.39.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-15”, *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.37.

_____ “Sanatkârlarımızı Tanıyalım-16”, *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.37.

TOPUZOĞLU Saaddettin, “Aklımız”, *Kardaşlık,* C:9, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1970, ss.44-45.

_____ “Allah’ın Varlığı”, *Kardaşlık,* C:14, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1974, ss.20-21.

_____ “Allah’ın Varlığı-2”, *Kardaşlık,* C:14, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1974, ss.22-23.

_____ “Allah’ın Varlığı-3”, *Kardaşlık,* C:14, S.8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.38-39.

_____ “Aşağılık Duygusu”, *Kardaşlık,* C:12, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1972, ss.22-23.

_____ “Ay Üzerindeki Arızalarda (Yüzeylerde) Türk Adları”, *Kardaşlık,* C:9, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1969, ss.55-57.

_____ “Aya Gitmek Günah mıdır?”, *Kardaşlık,* C:9, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1969, ss.49-51.

_____ “Bilgi Dünyası: Yer Çekimi Nedir?”, *Kardaşlık,* C:16, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1976, ss.19.

_____ “Bir Ülke ve Bir Adam”, *Kardaşlık,* C:13, S:5-6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül-Ekim 1973, ss.20-21.

_____ “Bir Ülke ve Bir Adam-2”, *Kardaşlık,* C:13, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1973, ss.22-23.

_____ “Büyük Adam Anlamı”, *Kardaşlık,* C:9, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1969, ss.59-60.

_____ "Erbil Atabeyleri Begtiginliler ve Muzafferüddin Gökbörü", *Kardaşlık,* C:11, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1971, ss.80-84.

_____ "Feridüddin Attar", *Kardaşlık,* C:13, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1973, ss.30-31.

_____ "Hak ve Batıl İnanç" *Kardaşlık,* C:11, S:3-4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1971, ss.60.

_____ "İslâm Medeniyetinde Putperestlik Devrinden Yaşayagelen Bazı İnanışlar ve İslâmlıkta Yanlış İnanışlar" *Kardaşlık,* C:8, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1968, ss.44-46.

_____ "Kâinatta İnsan" *Kardaşlık,* C:13, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1974, ss.22-24.

_____ "Kaza ve Kader Anlamı" *Kardaşlık,* C:10, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1971, ss.45-48.

_____ "Millî Kültür ve Millî Karakter", *Kardaşlık,* C:8, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1968-Ocak 1969, ss.63-64.

_____ "Neşeli Olmaya Gayret Ediniz!", *Kardaşlık,* C:12, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1973, ss.24-25.

_____ "Piri Reis'in Akla Durgunluk Veren Haritaları", *Kardaşlık,* C:12, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1972, ss.28-29.

_____ "Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış ve Konuşulan Türkçe", *Kardaşlık,* C:10, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1970, ss.53-56.

_____ "Türk ve İslâm Büyükleri: Bilginlerin Bilgini ve Hayat Sırlarını Çözen Büyük Türk, İbni Sina (Avicenne)", *Kardaşlık,* C:9 S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.46-50.

_____ "Türk ve İslâm Büyükleri: Büyük Türk, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Mevlevîlik", *Kardaşlık,* C:9, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1970, ss.34-37.

_____ "Yeryüzü-Gökyüzü: Bir Âlemin Doğuşu", *Kardaşlık,* C:10, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1970, ss.39-42.

_____ "Yeryüzü-Gökyüzü: Depremler Neden Oluyor?", *Kardaşlık,* C:10, S:9-10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak-Şubat 1971, ss.64-65.

_____ "Yeryüzü-Gökyüzü: Uçan Dairelerin Esrarı", *Kardaşlık,* C:10, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1971, ss.35-37.

_____ "Yetişmek ve Yetiştirmek Sanatı", *Kardaşlık,* C:8, S:4-5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos-Eylül 1968, ss.45-46.

_____ Yeryüzü-Gökyüzü: Bir Âlemin Doğuşu-2", *Kardaşlık,* C:10, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1970, ss.47-51.

V. A., "Folklor: Folklorumuzda Para", *Kardaşlık,* C:14, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1974-Ocak 1975, ss.31.

VANDAVİ Şekibe, "Dil Araştırmaları Üzerine", *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.41.

_____ "Folklor: Folklorumuzda Kadın", *Kardaşlık,* C:12, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1973, ss.47-48.

VASFİ İhsan Sıddık, "Adetlerimize Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:2, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1963, ss.34-35.

_____ "Ayda Bir", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.34-35.

_____ "Ayda Bir-2", *Kardaşlık,* C:5, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1966, ss.44.

_____ "Ayda Bir-3", *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.31.

_____ "Bilginin Tükenmez Kaynağı", *Kardaşlık,* C:6, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1966, ss.28-29)

_____ "Her Bekâr Evlenmelidir", *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.29-30.

_____ "*Kardaşlık*, Ünlü Yazarımız Abdulhakim Mustafa Reji ile Görüştü", *Kardaşlık,* C:7, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1968, ss.23-24.

_____ "Şu Yolculuk Derdi", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss. 34-35)

_____ "Türkmence Dilinde Yazım Problemleri", *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.14-16.

_____ "Yoldan Geçerken – Şehir Yolculuğu", *Kardaşlık,* C:3, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1964, ss.42-43.

VASFİ Mustafa Sadık, "Almanya'dan Görünüşler", *Kardaşlık,* C:6, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1966, ss.33-34.

_____ "Çocuğun Sağlık ve Yetiştirilmesine Bir Bakış", *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.38.

_____ "Çocukluk Çağında Oyun ve Oyuncaklar", *Kardaşlık,* C:7, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1968, ss.33-34.

_____ "Gösteriş Düşkünleri", *Kardaşlık,* C:7, S:1,2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.39.

YOLCU Rıfat, "Ahir Zaman", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.2-4.

_____ "Bayram Dolayısıyla (Acı Çizgiler)", *Kardaşlık,* C:3, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1964, ss.24-25.

_____ “Bilgi Kıtlığı”, *Kardaşlık,* C:1, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, ss.40-42.

_____ “Dedikodu Derdi”, *Kardaşlık,* C:3, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1963, Ekim 1963, ss.32-34.

_____ “Dilsizlik Derdi”, *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.34-35.

_____ “Edebiyat Üzerine”, *Kardaşlık,* C:3, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1963, ss.38-40.

_____ “Edebiyat Üzerine-2”, *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.36-38.

_____ “Kâbusa Dönüşen Rüya”, *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.4-5, 31.

_____ “Saygısızlık Derdi”, *Kardaşlık,* C:1, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1961, ss.40-42.

_____ “Shakespeare ve Tiyatronun Tekâmülü”, *Kardaşlık,* C:1, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1962, ss.28-29.

_____ “Shakespeare ve Tiyatronun Tekâmülü-2”, *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.32-33.

_____ “Umut ve İnşa Etmek”, *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.4-6.

YURDAKUL Güngör, “Kerkük’te Edebiyat Gelişmeleri”, *Kardaşlık,* C:10, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1970, ss.55-56.

_____ “Milliyetçilik ve Biz”, *Kardaşlık,* C:9, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1969, ss.51-52.

ZABİT Şakir Sabır, “Abbasî Ordusunda Türk Komutanları”, *Kardaşlık,* C:5, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs-Haziran 1965, ss.34-37.

_____ "Abbasî Ordusunda Türk Komutanları-2", *Kardaşlık,* C:5, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1965, ss.26-28.

_____ "Abbasî Ordusunda Türk Komutanları-3", *Kardaşlık,* C:5, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1965, ss.27-29.

_____ "Abbasî Ordusunda Türk Komutanları-4", *Kardaşlık,* C:5, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1965, ss.26-27.

_____ "Ademoğlunda Akıl Bizde Bir Dert", *Kardaşlık,* C:5, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1966, ss.23-24.

_____ "Arap Bilgisini Genişleten Türkmen Bilginleri-1", *Kardaşlık,* C:3, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1964, ss.27-28.

_____ "Arap Bilgisini Genişleten Türkmen Bilginleri-2", *Kardaşlık,* C:3, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1964, ss.30-31.

_____ "Ateş ile Ateş, Galib ile Sadık", *Kardaşlık,* C:2, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1963, ss.42-43.

_____ "Bayat Aşireti Hakkında Tarihî Araştırma", *Kardaşlık,* C:4, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1965, ss.25.

_____ "Bayat Aşireti Hakkında Tarihî Araştırma-2", *Kardaşlık,* C:4, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1965, ss.24-28.

_____ "Bayat Aşireti Hakkında Tarihî Araştırma-3", *Kardaşlık,* C:4, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1965, ss.21-24.

_____ "Bizdeki Ahlâk ve Ahlâk Anlamı Derdi", *Kardaşlık,* C:5, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1966, ss.26-28.

_____ "Bizdeki Yazı ve Yazarlarımıza Dudak Bükme Derdi", *Kardaşlık,* C:5, S:11-12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart-Nisan 1966, ss.23-25.

_____ "Duygunun Coşkun Bulağı Değerli Şairimiz Tuzlu Ali Marufoğlu", *Kardaşlık,* C:3, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1963-Ocak 1964, ss.30-32.

_____ "Fuzûlî Kerküklüdür", *Kardaşlık,* C:2, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1962, ss.26-28.

_____ "Fuzûlî Kerküklüdür-2", *Kardaşlık,* C:2, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1963, ss.30-31.

_____ "Gökte Uçan İlk İnsan: Türkmendir", *Kardaşlık,* C:1, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1961, ss.28.

_____ "Horyatlarımızda Toy", *Kardaşlık,* C:1, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1961, ss.36-37.

_____ "Kardeşten Kardeşe Nasihat", *Kardaşlık,* C:5, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1965, ss.31-32.

_____ "Kerkük Şairlerinden Mehmet Rasih", *Kardaşlık,* C:2, S:7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım 1962, ss.26-27.

_____ "Kerkük'te Bahar", *Kardaşlık,* C:3, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1964, ss.26-27.

_____ "Kerkük'te Danyal Peygamber", *Kardaşlık,* C:4, S:6, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim 1964, ss.26-28.

_____ "Kerkük'te İmam Kasım", *Kardaşlık,* C:4, S:7-8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Kasım-Aralık 1964, ss.30-31.

_____ "Kerkük'te Topal Osman Paşa", *Kardaşlık,* C:4, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1965, ss.36-37.

_____ "Orhun (Göktürk) Yazıtları", *Kardaşlık,* C:7, S:6-7, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ekim-Kasım 1967, ss.29-30.

_____ "Orhun (Göktürk) Yazıtları-2", *Kardaşlık,* C:7, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1967-Ocak 1968, ss.22-23.

_____ "Tarihte Kerkük'ün Kültürel Yeri", *Kardaşlık,* C:4, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1964, ss.5-7.

_____ "Türkmen Arap Kardeşliği", *Kardaşlık,* C:3, S:1-2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1963, ss.34-36.

_____ "Türkmen Arap Kardeşliği-2", *Kardaşlık,* C:3, S:3, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Temmuz 1963, Temmuz 1963, ss.26-29.

_____ "Türkmen Arap Kardeşliği-3", *Kardaşlık,* C:3, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1963, ss.26-29.

_____ "Türkmen Arap Kardeşliği-4", *Kardaşlık,* C:3, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1963, ss.32-35.

_____ "Türkmen Kimdir?", *Kardaşlık,* C:1, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1961, ss.14-15, 18-19, 23.

_____ "Türkmen, Tercüman Değil", *Kardaşlık,* C:1, S:10, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat 1962, ss.36-37.

_____ "Türkmen, Tercüman Değil-2", *Kardaşlık,* C:1, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1962, ss.28-30.

_____ "Türkmen, Tercüman Değil-3", *Kardaşlık,* C:1, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1962, ss.32-34.

_____ "Türkmen, Tercüman Değil-4", *Kardaşlık,* C:2, S:2, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Haziran 1962, ss.38-40.

_____ "Türkmen'in Yüce Şairi Mehmet Sadık", *Kardaşlık,* C:2, S:1, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mayıs 1962, ss.32-34.

_____ "Yüksek Duygulu Büyük Şairimiz Hıdır Lütfi-1", *Kardaşlık,* C:2, S:4, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ağustos 1962, ss.28-30.

_____ "Yüksek Duygulu Büyük Şairimiz Hıdır Lütfi-2", *Kardaşlık,* C:2, S:5, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Eylül 1962, ss.30-31.

ZAMANOV Abbas, "Molla Penah Vakıf-1", *Kardaşlık,* C:8, S:8-9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1968-Ocak 1969, ss.22-24.

_____ "Molla Penah Vakıf-2", *Kardaşlık,* C:8, S:10-11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Şubat-Mart 1969, ss.21-23.

_____ "Yürek Çırpıntıları-1", *Kardaşlık,* C:10, S:11, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Mart 1971, ss.17-18.

_____ "Yürek Çırpıntıları-2", *Kardaşlık,* C:10, S:12, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Nisan 1971, ss.16-18.

ZEKİ Suphiye Halil, "Saadetimizi Koruyalım", *Kardaşlık,* C:1, S:8, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Aralık 1961, ss.43.

ZORLUTUNA Halide Nusret "Bin Cân Olaydı Kâş Men-i Dil Şikestede / Tâ Her Biriyle Bir Kez Olaydım Fidâ Sana", *Kardaşlık,* C:2, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1963, ss.28.

"Ünlü Türkmenlerden Namık Kemal'in Öğretmeni Kerküklü Şakir Efendi", *Kardaşlık,* C:2, S:9, Bağdat: Türkmen Kardaşlık Ocağı Yayınları, Ocak 1963, ss.26-27.

EKLER

Ek. 1: *Kardaşlık* dergisi, I. cilt, II. sayısının kapağı (Kerkük Kalesi)

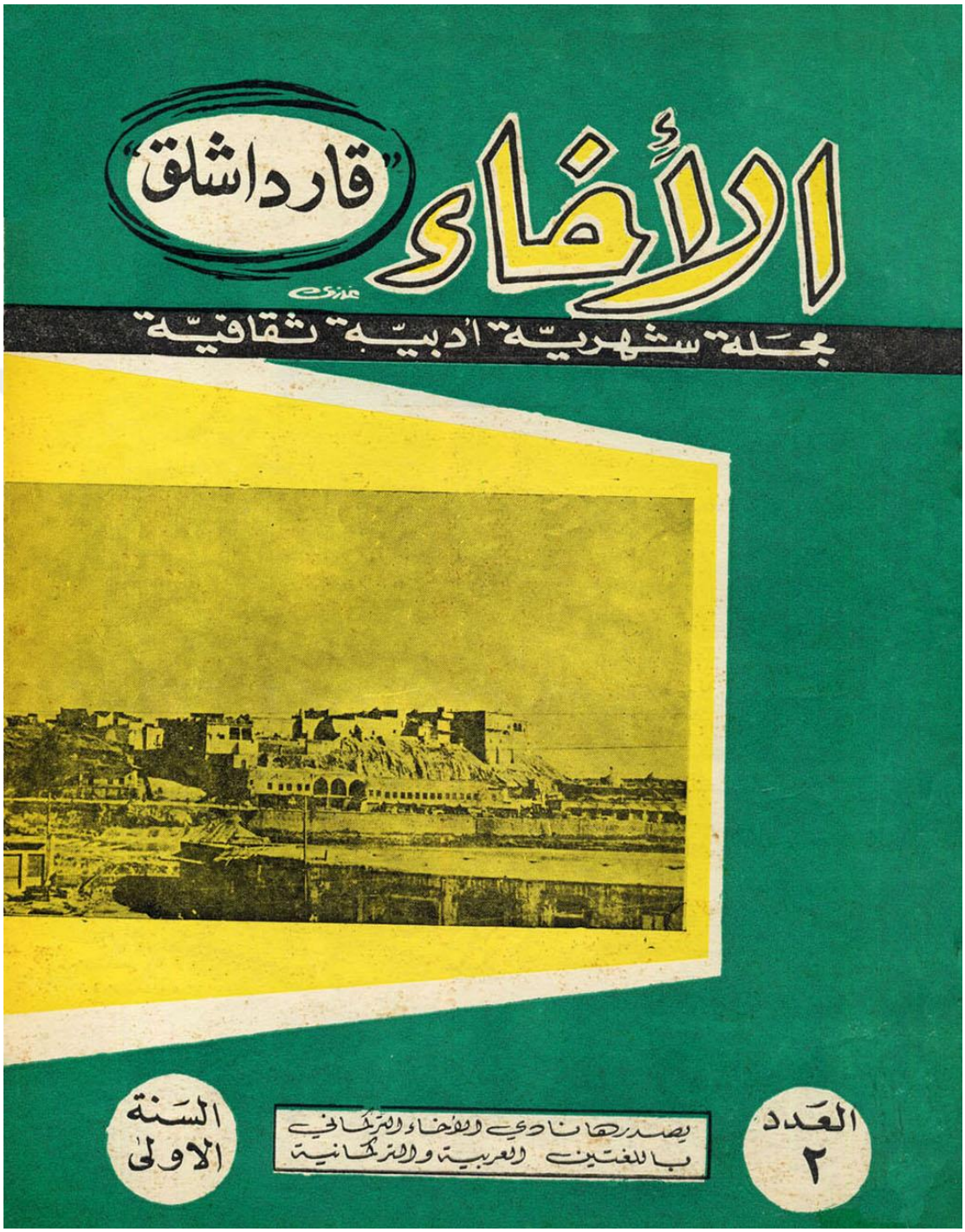

Ek. 2: *Kardaşlık* dergisi, I. cilt, IV. sayısının kapağı (Yöresel kıyafetiyle Türkmen kız çocuğu)

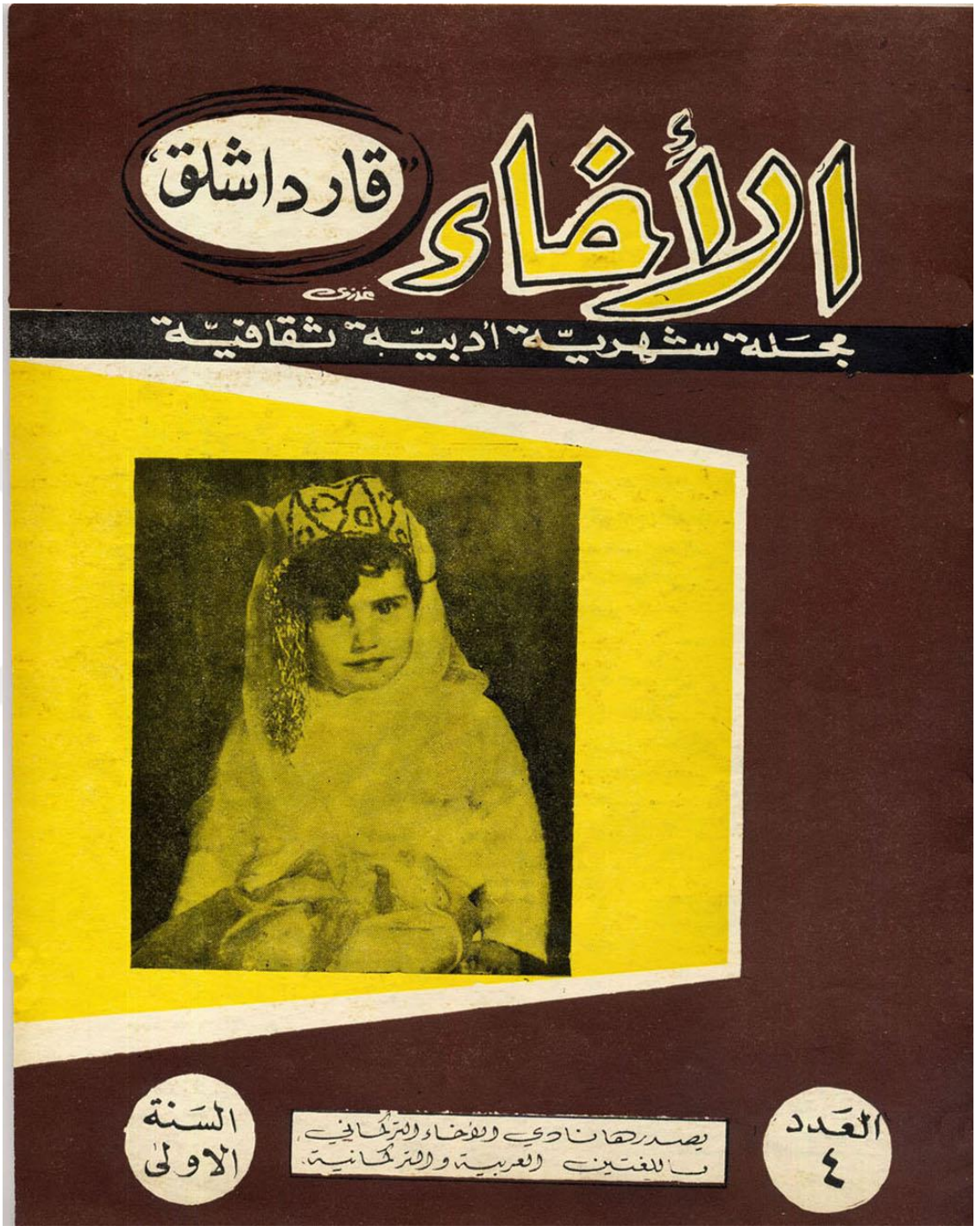

Ek. 3: Abdulhakim Mustafa Rejioğlu

Ek. 4: Sinan Said'in çizdiği Abdulhakim Mustafa Rejioğlu portresi

Ek. 5: *Kardaşlık* dergisi Haziran 1975 tarihli (C:15, S:1-2, s.27) sayısının Türkçe kısmının başlangıç sayfası. "Büyük Kaybımız Abdulhakim Mustafa Rejioğlu" başlığı altında Rejioğlu'nun vefatı üzerine duyulan üzüntü dile getirilir ve baş sağlığı dileklerinde bulunulur.

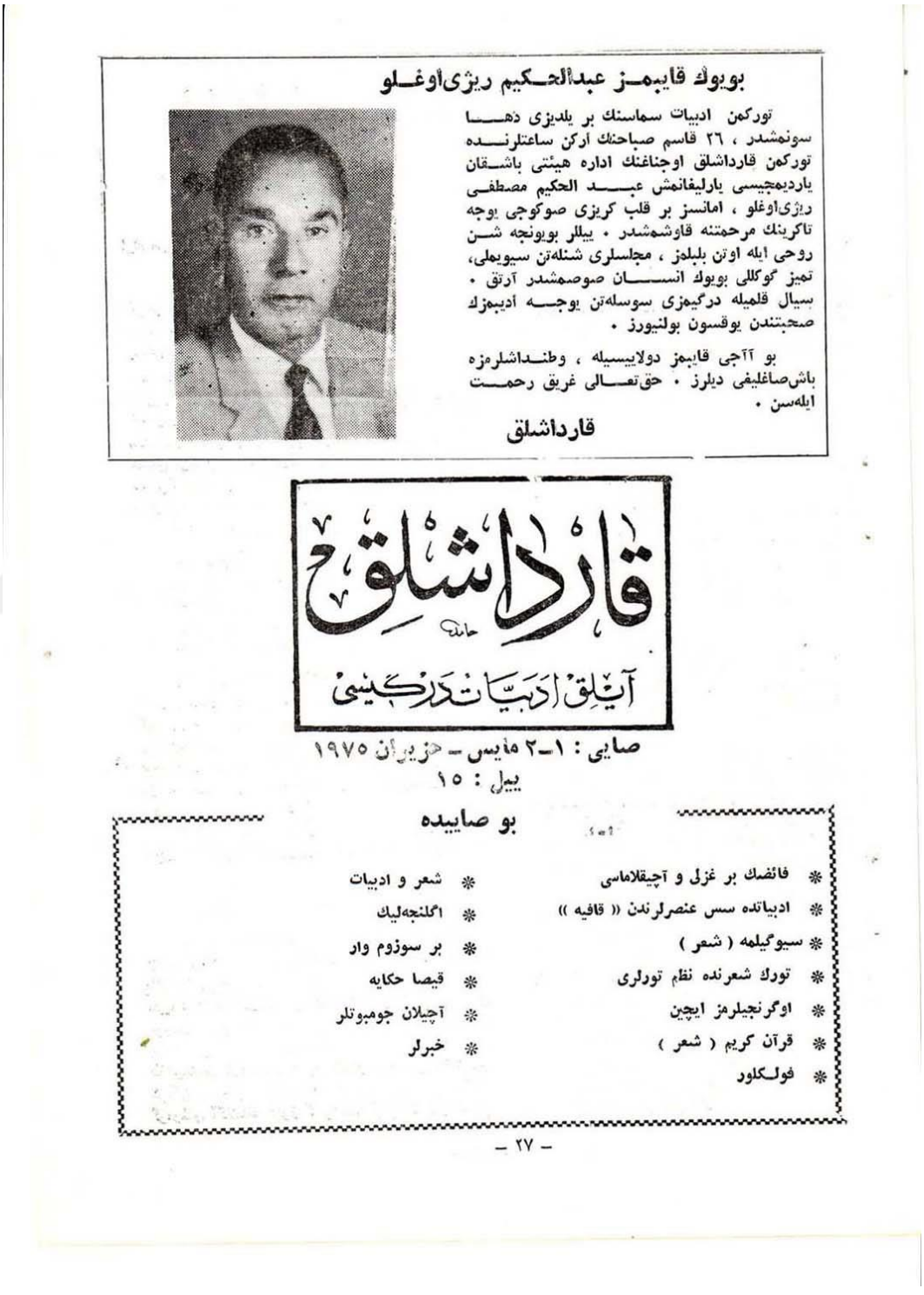

بويوك قايبمز عبدالحكيم ريژى اوغلو

تورکمن ادبيات سماسنك بر يلديزى دهـــا سونمشدر ، ٢٦ قاسم صباحنك ارکن ساعتلرنـــده تورکمن قارداشلق اوجاغنك اداره هيئتى باشـقان ياردیمجيسى يارليغانمش عبـــد الحكيم مصطفـى ريژى اوغلو ، امانسز بر قلب کريزى صوکوجى يوجه تاکرينك مرحمتنه قاوشمشدر . ييللر بويونجه شـن روحى ايله اوتن بلبلز ، مجلسلرى شنلەتن سيويملى، تميز کوکللى بويوك انســـان صوصمشدر آرتق . سيال قلميله درگيمزى سوسلەتن يوجـــه ادبيمزك صحبتندن يوقسون بولنيورز .

بو آآجى قايبمز دولاييسيله ، وطنـداشلرمزه باش صاغليغى ديلرز . حق تعـــالى غريق رحمـــت ايلەسن .

قارداشلق

قارداشلق

آيلق ادبيات درگيسى

صايى : ١-٢ مايس - حزيران ١٩٧٥

بيل : ١٥

بو صاييده

* فائضك بر غزل و آچيقلاماسى
* ادبياتده سس عنصرلرندن ((قافيه))
* سيوگيلمه (شعر)
* تورك شعرنده نظم تورلرى
* اوگرنجيلرمز ايچين
* قرآن کريم (شعر)
* فولکلور
* شعر و ادبيات
* اگلنجەليك
* بر سوزوم وار
* قيصا حكايه
* آچيلان جومبوتلر
* خبرلر

Ek. 6: Rejioğlu'nun *Kardaşlık*'ta eski harflerle Türkçe olarak yayınlanan "İki Şiir ve İki Kuşak" (C:2, S:2) adlı yazısı

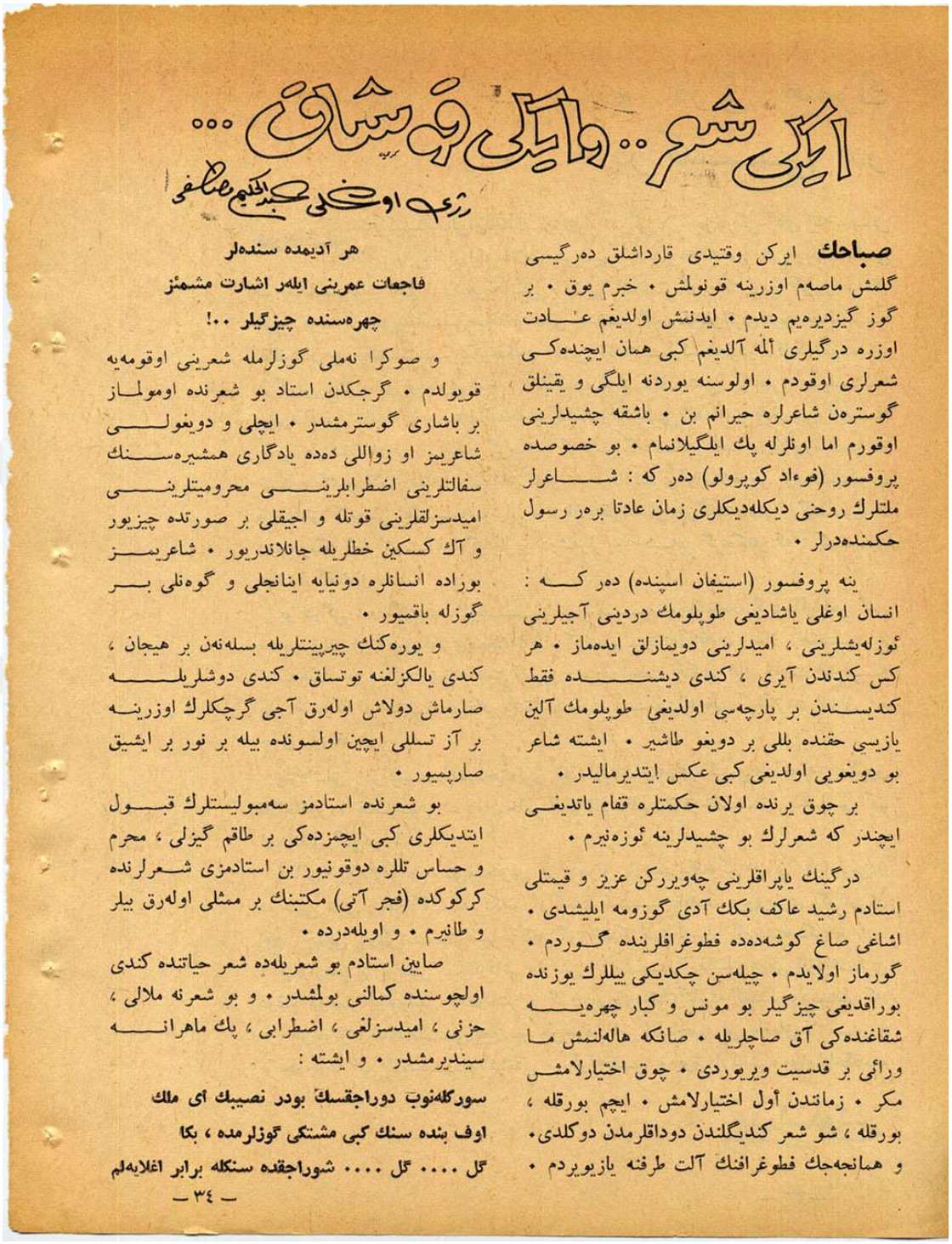

ایکی شعر .. وایکی قوشاق ...

رزمی اوغلی عبد الکریم مصطفی

صباحك ایرکن وقتیدی قارداشلق دەرگیسی گلمش ماصەم اوزرینه قونولمش • خبرم یوق • بر گوز گیزدیرەیم دیدم • ایدنمش اولدیغم عـــادت اوزره درگیلری آلله آلدیغم کبی همان ایچندەکـی شعرلری اوقودم • اولوسنه یوردنه ایلگی و یقینلق گوسترەن شاعرلره حیرانم بن • باشقه چشیدلرینی اوقورم اما اونلرله پك ایلگیلانمام • بو خصوصده پروفسور (فوءاد کوپرولو) دەر که : شـــاعرلر ملتلرك روحنی دیکلەدیکلری زمان عادتا برەر رسول حکمندەدرلر •

ینه پروفسور (استیفان اسپندە) دەر کـــه : انسان اوغلی یاشادیغی طوپلومك دردینی آجیلرینی ئوزلەیشلرینی ، امیدلرینی دویمازلق ایدەماز • هر کس کندندن آیری ، کندی دیشنـــــده فقط کندیســـندن بر پارچەسی اولدیغی طوپلومك آلین یازیسی حقنده بللی بر دویغو طاشیر • ایشته شاعر بو دویغویی اولدیغی کبی عکس ایتدیرمالیدر •

بر چوق یرنده اولان حکمتلره قفام یاتدیغـی ایچندر که شعرلرك بو چشیدلرینه ئوزەنیرم •

درگینك یاپراقلرینی چەویررکن عزیز و قیمتلی استادم رشید عاکف بکك آدی گوزومه ایلیشدی • اشاغی صاغ کوشەدەده فطوغرافلرینده گـوردم • گورماز اولایدم • چیلەسن چکدیکی بیللرك یوزنده بوراقدیغی چیزگیلر بو مونس و کبار چهرەیـــه شقاغندەکی آق صاچلریله • صانکه هالەلنمش مـا ورائی بر قدسیت ویریوردی • چوق اختیارلامشـ مکر • زماتدن أول اختیارلامش • ایچم بورقله ، بورقله ، شو شعر کندیگلندن دوداقلرمدن دوکلدی• و همانجەجك فطوغرافنك آلت طرفنه یازیوردم •

هر آدیمده سندەلر
فاجعات عمرینی ایلەر اشارت مشمئز
چهرەسنده چیزگیلر ..!

و صوکرا نەملی گوزلرمله شعرینی اوقومەیه قویولدم • گرجکدن استاد بو شعرنده اومولـاز بر باشاری گوسترمشدر • ایچلی و دویغولـــی شاعریمز او زوالللی دەده یادگاری همشیرەســـنك سفالتلرینی اضطرابلرینـــی محرومیتلرینـــی امیدسزلقلرینی قوتله و اجیقلی بر صورتده چیزیور و آك کسکین خطرلیله جانلاندریور • شاعریمـــز بوزادە انسانلره دونیایه اینانجلی و گوەنلی بـــر گوزله باقمیور •

و یورەکنك چیرپینتلریله بسلەنەن بر هیجان ، کندی یالکزلغنه توتساق • کندی دوشلریلـــــه صارماش دولاش اولەرق آجی گرچکلرك اوزرینـه بر آز تسللی ایچین اولسونده بیله بر نور بر ایشیق صاریمیور •

بو شعرنده استادمز سەمبولیستلرك قبـــول ایتدیکلری کبی ایچمزدەکی بر طاقم گیزلی ، محرم و حساس تللره دوقونیور بن استادمزی شـعرلرنده کرکوکده (فجر آتی) مکتبنك بر ممثلی اولەرق بیلر و طانیرم • و اویلەدرده •

صایین استادم بو شعریلەده شعر حیاتنده کندی اولچوسنده کمالنی بولمشدر • و بو شعرنه ملالی ، حزنی ، امیدسزلغی ، اضطرابی ، پك ماهرانـــه سیندیرمشدر • و ایشته :

سورگلەنوب دوراجقسك بودر نصیبك ای ملك
اوف بنده سنك کبی مشتگی گوزلرمده ، بکا
گل .... گل .... شوراجقده سنکله برابر اغلایەلم

Ek. 7: Rejioğlu'nun *Kardaşlık*'ta eski harflerle Türkçe olarak yayınlanan "Başımın Tacı Kerkük" (C:7, S:4) adlı yazısı

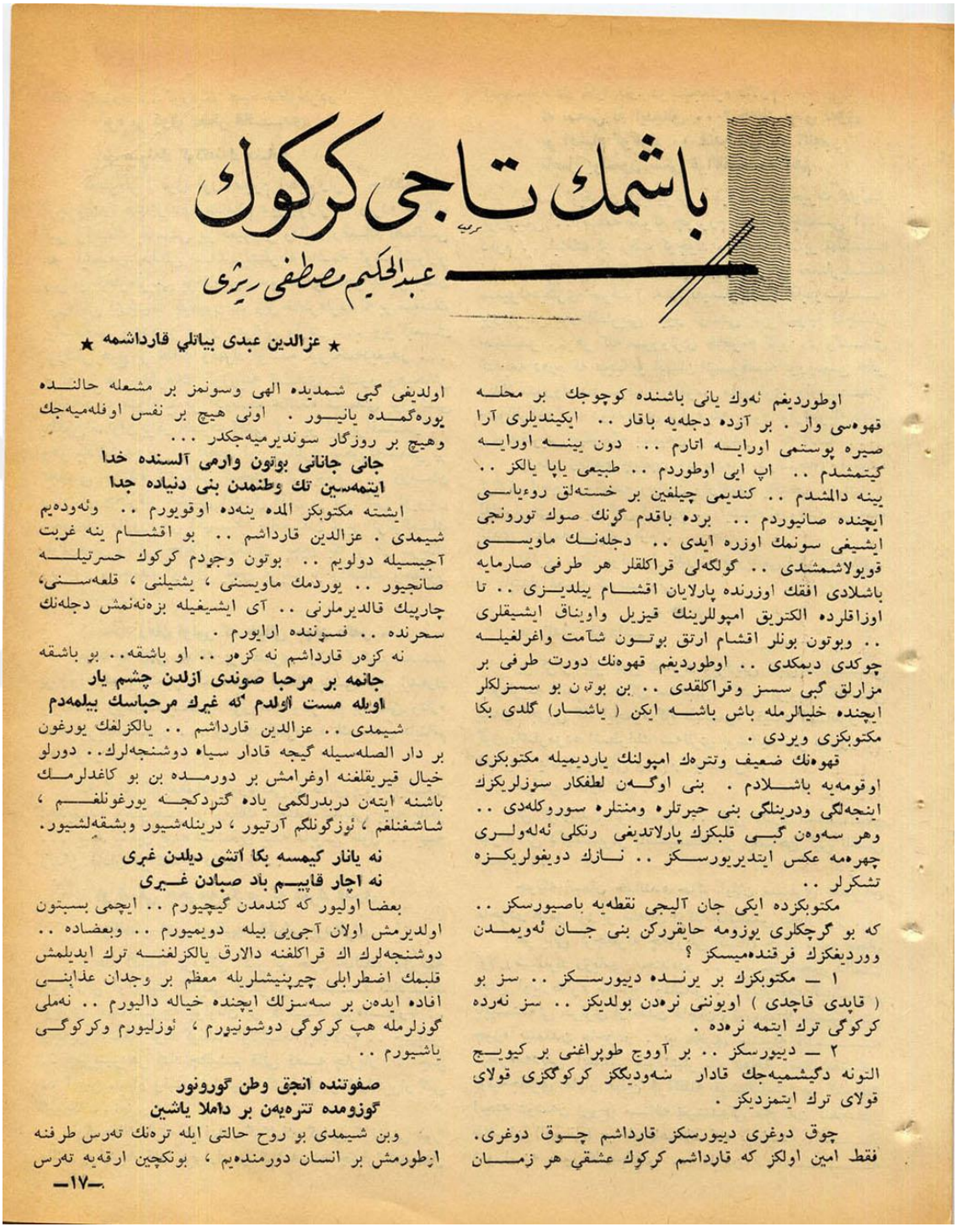

باشمك تاجى كركوك

عبدالحكيم مصطفى رژى

★ عزالدين عبدى بياتلي قارداشمه ★

اوطوردیغم ئەوك یانی باشنده کوچوجك بر محلـه قهوه‌سی وار . بر آزده دجله‌یه باقار .. ایکیندیلری آرا صیره پوستمی اورایـه اتارم .. دون بینـه اورایـه گیتمشدم .. اپ ایی اوطوردم .. طبیعی یاپا یالکز .. بینه دالمشدم .. کندیمی چیلفین بر خسته‌لق روءیاسی ایچنده صانیوردم .. برده باقدم گونك صوك تورونجی ایشیغی سونمك اوزره ایدی .. دجله‌نـك ماویسی قویولاشمشدی .. گولگه‌لی قراکلقلر هر طرفی صارمایه باشلادی افقك اوزرنده پارلایان اقشـام ییلدیـزی .. تا اوزاقلرده الکتریق امپوللرینك قیزیل واویناق ایشیقلری .. وبوتون بونلر اقشام ارتق بوتـون شآمت واغرلغیلـه چوکدی دیمکدی .. اوطوردیغم قهوه‌نك دورت طرفی بر مزارلق گبی سسز وقراکلقدی .. بن بوتون بو سسزلکلر ایچنده خلیالرمله باش باشـه ایکن (یاشـار) گلدی بکا مکتوبکزی ویردی .

قهوه‌نك ضعیف وتتره‌ك امپولنك یاردیمیله مکتوبکزی اوقومه‌یه باشـلادم . بنی اوگـه‌ن لطفکار سوزلریکزك اینجه‌لگی ودرینلگی بنی حیرتلره ومنتلره سوروکله‌دی .. وهر سه‌وه‌ن گبـی قلبکزك پارلاتدیغی رنکلی ئه‌له‌ولـری چهره‌مه عکس ایتدیریورسـکز .. نـازك دویغولریکـزه تشکرلر ..

مکتوبکزده ایکی جان آلیجی نقطه‌یه باصیورسکز .. که بو گرچکلری یوزومه حایقررکن بنی جـان ئه‌ویمـدن وورديغکزك فرقنده‌میسکز ؟

۱ ــ مکتوبکزك بر یرنـده دییورسـکز .. سز بو (قایدی قاچدی) اویوننی نره‌دن بولدیکز .. سز نه‌رده کرکوکی ترك ایتمه نره‌ده .

۲ ــ دییورسکز .. بر آووج طوپراغنی بر کیویـچ التونه دگیشمیه‌جك قادار شه‌ودیگکز کرکوکنی قولای قولای ترك ایتمزدیکز .

چوق دوغری دییورسکز قارداشم چـوق دوغری. فقط امین اولکز که قارداشم کرکوك عشقی هر زمـان اولدیغی گبی شمدیده الهی وسونمز بر مشعله حالنـده یوره‌گمـده یانیـور . اونی هیچ بر نفس اوفله‌میه‌جك وهیچ بر روزگار سوندیرمیه‌جکدر ...

جانی جاناتی بوتون وارمی آلسنده خدا
ایتمه‌سین تك وطنمدن بنی دنیاده جدا

ایشته مکتوبکز المده ینه‌ده اوقویورم .. وئه‌وده‌یم شیمدی . عزالدین قارداشم .. بو اقشـام ینه غربت آجیسیله دولویم .. بوتون وجودم کرکوك حسرتیلـه صانجیور .. یوردمك ماویسنی ، یشیلنی ، قلعه‌سـنی، چارپیك قالدیرملرنی .. آی ایشیغیله بزه‌نه‌نمش دجله‌نك سحرنده .. فسونده ارایورم .

نه کزه‌ر قارداشم نه کزه‌ر .. او باشقه.. بو باشقه

جانمه بر مرحبا صوندی ازلدن چشم یار
اویله مست آولدم که غیرك مرحباسك بیلمه‌دم

شیمدی .. عزالدین قارداشم .. یالکزلغك یورغون بر دار الصله‌سیله گیجه قادار سیاه دوشنجه‌لرك.. دورلو خیال قیریقلغنه اوغرامش بر دورمـده بن بو کاغدلرمـك باشنه ایته‌ن دربدرلگمی یاده گتردکجـه یورغونلغـم ، شاشغنلغم ، ئوزگونلگم آرتیور ، درینله‌شیور وبشقه‌لشیور.

نه یانار کیمسه بکا آتشی دیلدن غری
نه اچار قاپیـم باد صبادن غـیری

بعضا اولیور که کندمدن گیچیورم .. ایچمی بسبتون اولدیرمش اولان آجی‌یی بیله دویمیورم .. وبعضاده .. دوشنجه‌لرك اك قراکلغنه دالارق یالکزلغنـه ترك ایدیلمش قلبمك اضطرابلی چیرپینیشلریله معظم بر وجدان عذابنـی افاده ایده‌ن بر سه‌سزلك ایچنده خیاله دالیورم .. نه‌ملی گوزلرمله هپ کرکوکی دوشونیورم ، ئوزلیورم وکرکوکـی یاشیورم ..

صفوتنده انجق وطن گورونور
گوزومده تتره‌یه‌ن بر دامله یاشین

وبن شیمدی بو روح حالتی ایله تره‌نك تەرس طرفنه ارطورمش بر انسان دورمنده‌یم ، بونکچین ارقه‌یه تەرس

Ek. 8: *Kardaşlık* ekibinin eski harflerle Türkçe olarak yayınlanan "Yurt Sevgisi" (C:3, S:11, s.26) başlıklı baş yazısı

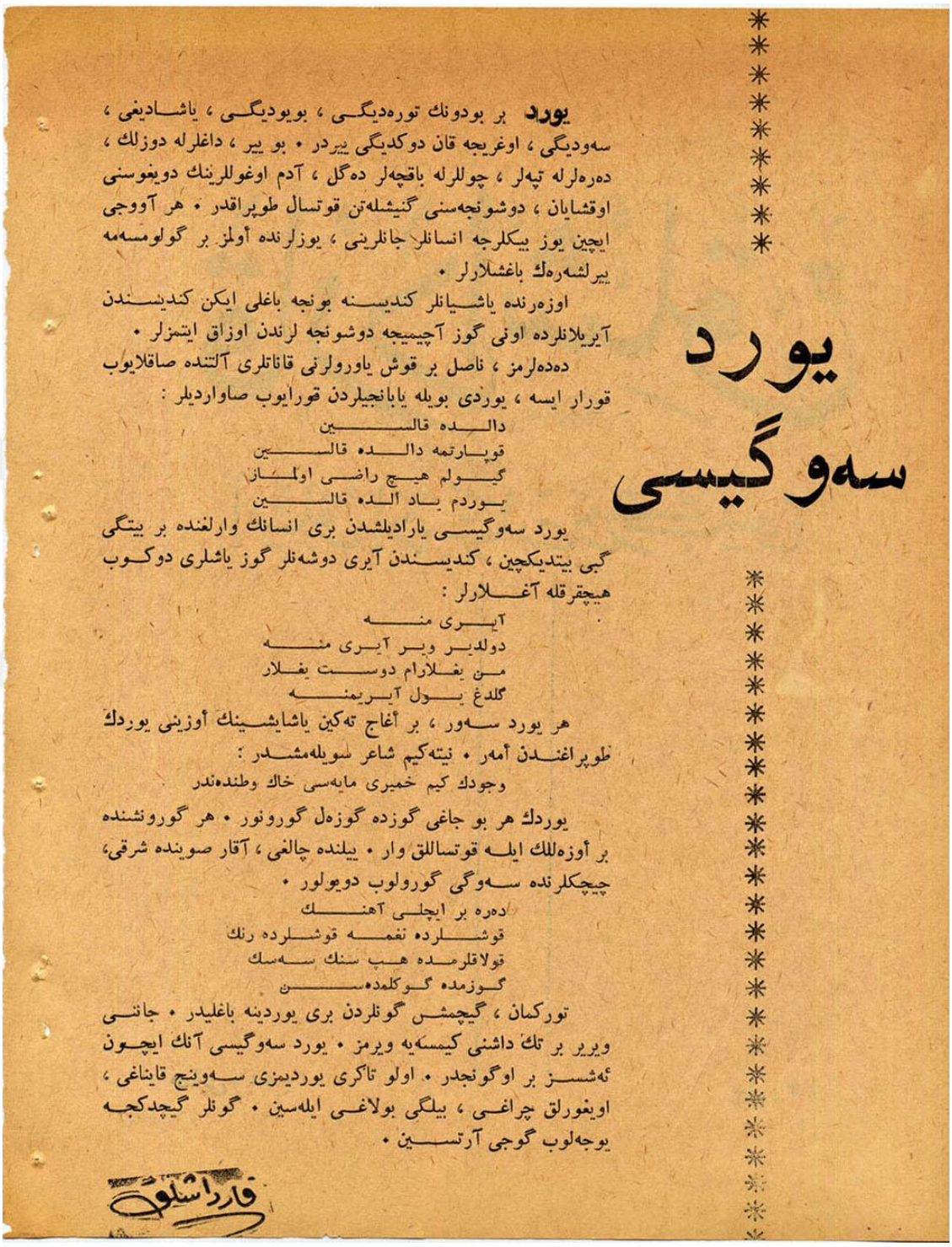

یورد سه‌وگیسی

یورد بر بودونك توره‌دیگی ، بویودیگی ، یاشادیغی ، سه‌ودیگی ، اوغریجه قان دوکدیگی ییردر • بو ییر ، داغلرله دوزلك ، ده‌ره‌لرله تپه‌لر ، چوللرله باتچه‌لر ده‌گل ، آدم اوغوللرینك دویغوسنی اوقشایان ، دوشونجه‌سنی گنیشله‌تن قوتسال طوپراقدر • هر آووجی ایچین یوز بیکلرجه انسانلر جانلرینی ، یوزلرنده اولمز بر گولومسه‌مه ییرلشه‌رك باغشلارلر •

اوزه‌رنده یاشیانلر کندیسنه بونجه باغلی ایکن کندیسندن آیریلانلرده اونی گوز آچیمیجه دوشونجه لرندن اوزاق ایتمزلر •

ده‌ده‌لرمز ، ناصل بر قوش یاورولرنی قاناتلری آلتنده صاقلایوب قورار ایسه ، یوردی بویله یابانجیلردن قورایوب صاواردیلر :

دالده قالسین
قوپارتمه دالده قالسین
گیولم هیچ راضی اولماز
یوردم یاد الده قالسین

یورد سه‌وگیسی یارادیلشدن بری انسانك وارلغنده بر بیتگی گبی بیتدیکچین ، کندیسندن آیری دوشه‌نلر گوز یاشلری دوکوب هیچقرقله آغلارلر :

آیری منه
دولدیر ویر آیری منه
من یغلارام دوست یغلار
گلدغ یول آیریمنه

هر یورد سه‌ور ، بر أغاج ته‌کین یاشایشینك أوزینی یوردك طوپراغندن أمه‌ر • نیته‌کیم شاعر سویله‌مشدر :

وجودك کیم خمیری مایه‌سی خاك وطنده‌ندر

یوردك هر بو جاغی گوزده گوزه‌ل گورونور • هر گورونشنده بر أوزه‌للك ایله قوتساللق وار • ییلنده چالغی ، آقار صوینده شرقی ، چیچکلرنده سه‌وگی گورولوب دویولور •

ده‌ره بر ایچلی آهنك
قوشلرده نغمه قوشلرده رنك
قولاقلرمده هپ سنك سه‌سك
گوزمده گوکلمده سن

تورکمان ، گیچمشن گونلردن بری یوردینه باغلیدر • جانتی ویرر بر تك داشنی کیمسه‌یه ویرمز • یورد سه‌وگیسی آنك ایچون ئه‌شسز بر اوگونجدر • اولو تاکری یوردیمزی سه‌وینج قاپناغی ، اویغورلق چراغی ، بیلگی بولاغی ایله‌سین • گونلر گیچدکجه یوجه‌لوب گوجی آرتسین •

فارداشلق

Ek. 9: Ata Terzibaşı'nın *Kardaşlık*'ta Latin harfleriyle Türkçe olarak yayınlanan "Hoyratlarımızda 'Güzel' Kavramı" (C:7, S:4) başlıklı yazısı

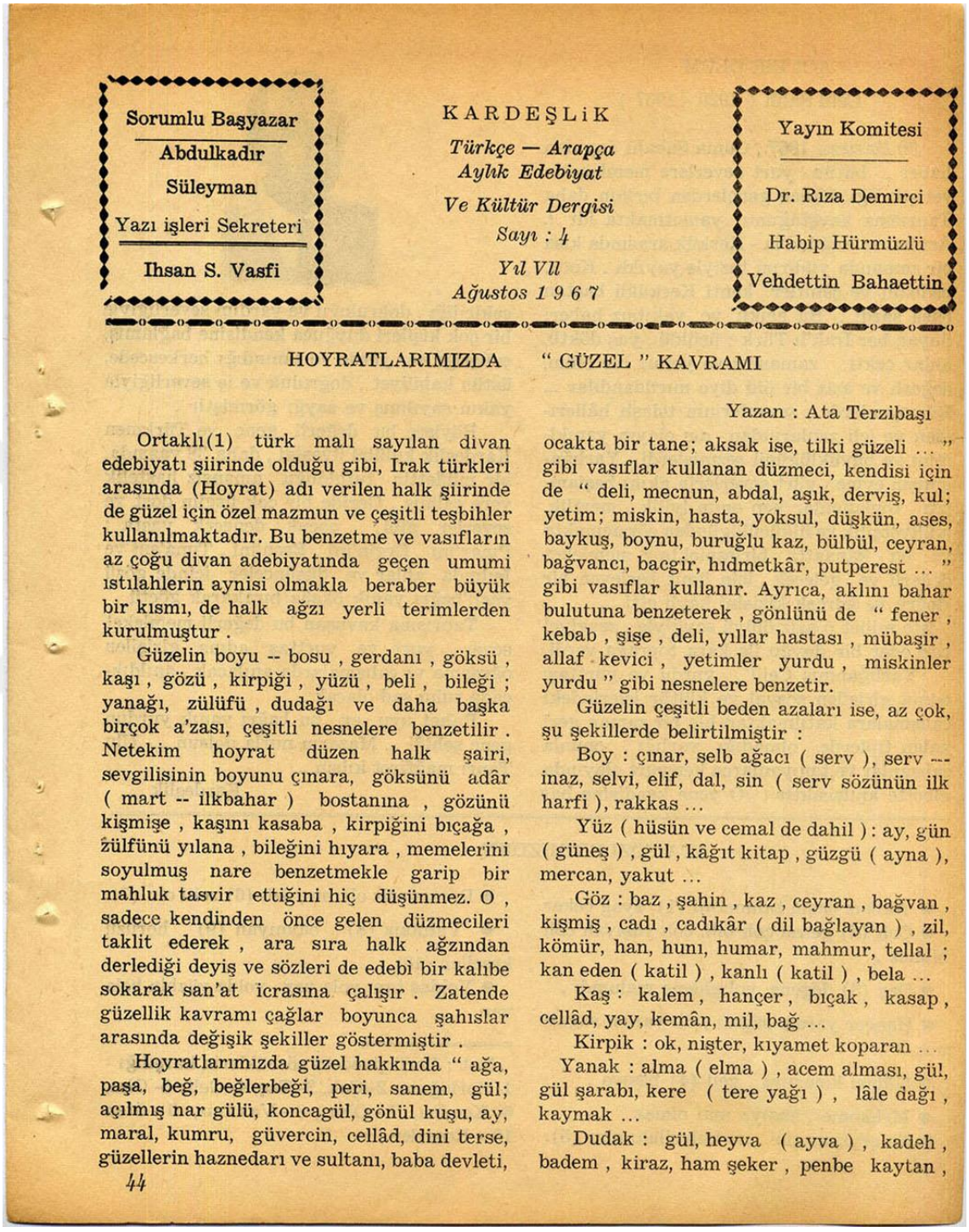

Sorumlu Başyazar
Abdulkadır Süleyman
Yazı işleri Sekreteri
Ihsan S. Vasfi

KARDEŞLiK
Türkçe — Arapça
Aylık Edebiyat
Ve Kültür Dergisi
Sayı : 4
Yıl VII
Ağustos 1 9 6 7

Yayın Komitesi
Dr. Rıza Demirci
Habip Hürmüzlü
Vehdettin Bahaettin

HOYRATLARIMIZDA " GÜZEL " KAVRAMI

Yazan : Ata Terzibaşı

Ortaklı(1) türk malı sayılan divan edebiyatı şiirinde olduğu gibi, Irak türkleri arasında (Hoyrat) adı verilen halk şiirinde de güzel için özel mazmun ve çeşitli teşbihler kullanılmaktadır. Bu benzetme ve vasıfların az çoğu divan adebiyatında geçen umumi ıstılahlerin aynisi olmakla beraber büyük bir kısmı, de halk ağzı yerli terimlerden kurulmuştur .

Güzelin boyu -- bosu , gerdanı , göksü , kaşı , gözü , kirpiği , yüzü , beli , bileği ; yanağı, zülüfü , dudağı ve daha başka birçok a'zası, çeşitli nesnelere benzetilir . Netekim hoyrat düzen halk şairi, sevgilisinin boyunu çınara, göksünü adâr (mart -- ilkbahar) bostanına , gözünü kişmişe , kaşını kasaba , kirpiğini bıçağa , zülfünü yılana , bileğini hıyara , memelerini soyulmuş nare benzetmekle garip bir mahluk tasvir ettiğini hiç düşünmez. O , sadece kendinden önce gelen düzmecileri taklit ederek , ara sıra halk ağzından derlediği deyiş ve sözleri de edebî bir kalıbe sokarak san'at icrasına çalışır . Zatende güzellik kavramı çağlar boyunca şahıslar arasında değişik şekiller göstermiştir .

Hoyratlarımızda güzel hakkında " ağa, paşa, beğ, beğlerbeği, peri, sanem, gül; açılmış nar gülü, koncagül, gönül kuşu, ay, maral, kumru, güvercin, cellâd, dini terse, güzellerin haznedarı ve sultanı, baba devleti, ocakta bir tane; aksak ise, tilki güzeli ... " gibi vasıflar kullanan düzmeci, kendisi için de " deli, mecnun, abdal, aşık, derviş, kul; yetim; miskin, hasta, yoksul, düşkün, ases, baykuş, boynu, buruğlu kaz, bülbül, ceyran, bağvancı, bacgir, hıdmetkâr, putperest ... " gibi vasıflar kullanır. Ayrıca, aklını bahar bulutuna benzeterek , gönlünü de " fener , kebab , şişe , deli, yıllar hastası , mübaşir , allaf kevici , yetimler yurdu , miskinler yurdu " gibi nesnelere benzetir.

Güzelin çeşitli beden azaları ise, az çok, şu şekillerde belirtilmiştir :

Boy : çınar, selb ağacı (serv), serv --- inaz, selvi, elif, dal, sin (serv sözünün ilk harfi), rakkas ...

Yüz (hüsün ve cemal de dahil) : ay, gün (güneş) , gül , kâğıt kitap , güzgü (ayna), mercan, yakut ...

Göz : baz , şahin , kaz , ceyran , bağvan , kişmiş , cadı , cadıkâr (dil bağlayan) , zil, kömür, han, hunı, humar, mahmur, tellal ; kan eden (katil) , kanlı (katil) , bela ...

Kaş : kalem , hançer , bıçak , kasap , cellâd, yay, kemân, mil, bağ ...

Kirpik : ok, nişter, kıyamet koparan ...

Yanak : alma (elma) , acem alması, gül, gül şarabı, kere (tere yağı) , lâle dağı , kaymak ...

Dudak : gül, heyva (ayva) , kadeh , badem , kiraz, ham şeker , penbe kaytan ,

Ek. 10: İbrahim Dakuklu'nun *Kardaşlık*'ta Arapça olarak yayınlanan "Türkmence Dili (Problemleri, Sebepleri ve Çözümleri)" (C:1, S:11) başlıklı yazısı

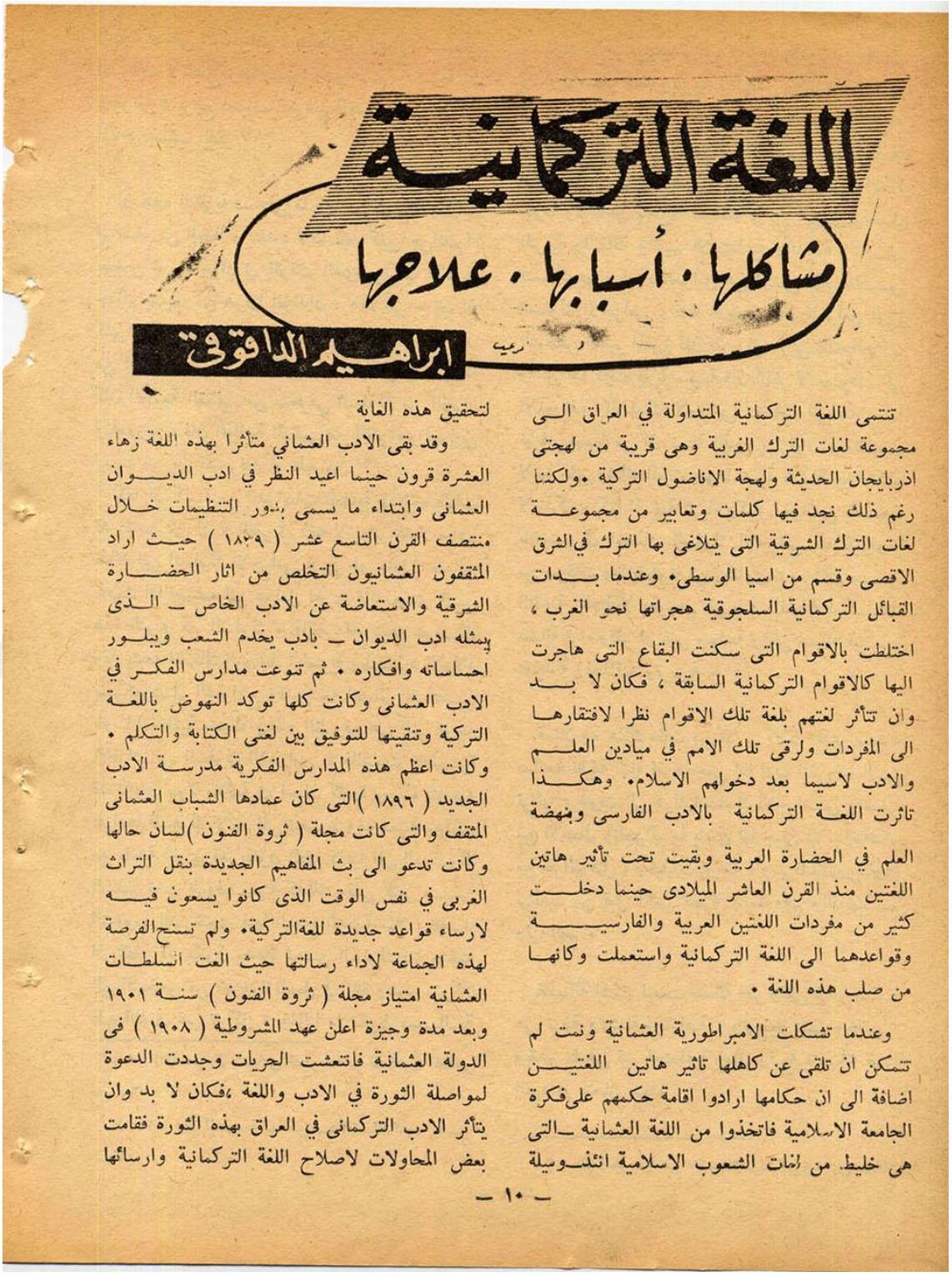

اللغة التركمانية

مشاكلها . أسبابها . علاجها

ابراهيم الداقوقي

تنتمي اللغة التركمانية المتداولة في العراق الى مجموعة لغات الترك الغربية وهي قريبة من لهجتي اذربايجان الحديثة ولهجة الاناضول التركية .ولكننا رغم ذلك نجد فيها كلمات وتعابير من مجموعة لغات الترك الشرقية التي يتلاغى بها الترك في الشرق الاقصى وقسم من اسيا الوسطى. وعندما بدات القبائل التركمانية السلجوقية هجراتها نحو الغرب ، اختلطت بالاقوام التي سكنت البقاع التي هاجرت اليها كالاقوام التركمانية السابقة ، فكان لا بد وان تتأثر لغتهم بلغة تلك الاقوام نظرا لافتقارها الى المفردات ولرقي تلك الامم في ميادين العلم والادب لاسيما بعد دخولهم الاسلام. وهكذا تاثرت اللغة التركمانية بالادب الفارسي وبهضة العلم في الحضارة العربية وبقيت تحت تأثير هاتين اللغتين منذ القرن العاشر الميلادي حينما دخلت كثير من مفردات اللغتين العربية والفارسية وقواعدهما الى اللغة التركمانية واستعملت وكانها من صلب هذه اللغة .

وعندما تشكلت الامبراطورية العثمانية ونت لم تتمكن ان تلقى عن كاهلها تاثير هاتين اللغتين اضافة الى ان حكامها ارادوا اقامة حكمهم على فكرة الجامعة الاسلامية فاتخذوا من اللغة العثمانية ـ التي هي خليط من لغات الشعوب الاسلامية انئذ ـ وسيلة لتحقيق هذه الغاية

وقد بقي الادب العثماني متأثرا بهذه اللغة زهاء العشرة قرون حينما اعيد النظر في ادب الديوان العثماني وابتداء ما يسمى بدور التنظيمات خلال منتصف القرن التاسع عشر (١٨٢٩) حيث اراد المثقفون العثمانيون التخلص من اثار الحضارة الشرقية والاستعاضة عن الادب الخاص ـ الذي يمثله ادب الديوان ـ بادب يخدم الشعب ويبلور احساساته وافكاره . ثم تنوعت مدارس الفكر في الادب العثماني وكانت كلها توكد النهوض باللغة التركية وتنقيتها للتوفيق بين لغتي الكتابة والتكلم . وكانت اعظم هذه المدارس الفكرية مدرسة الادب الجديد (١٨٩٦)التي كان عمادها الشباب العثماني المثقف والتي كانت مجلة (ثروة الفنون)لسان حالها وكانت تدعو الى بث المفاهيم الجديدة بنقل التراث الغربي في نفس الوقت الذي كانوا يسعون فيه لارساء قواعد جديدة للغةالتركية. ولم تسنح الفرصة لهذه الجماعة لاداء رسالتها حيث الغت السلطات العثمانية امتياز مجلة (ثروة الفنون) سنة ١٩٠١ وبعد مدة وجيزة اعلن عهد المشروطية (١٩٠٨) في الدولة العثمانية فانتعشت الحريات وجددت الدعوة لمواصلة الثورة في الادب واللغة ،فكان لا بد وان يتأثر الادب التركماني في العراق بهذه الثورة فقامت بعض المحاولات لاصلاح اللغة التركمانية وارسائها

ÖZ GEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Ashkn Tanlab Jamal ALWINDAWI

Doğum Yeri ve Yılı:

Eğitim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2006 – 2009	Kerkük Barış Okulu
Lisans	2009 – 2013	Kerkük Üniversitesi
Yüksek Lisans	2013 – 2016	Hacettepe Üniversitesi
Doktora	2016 – 2023	Bursa Uludağ Üniversitesi

Yayınlar: a) ALWINDAWI Ashkn, BAYATLI Altay, "Irak Türkü Bir Eleştirmen ve Denemeci: Abdulhakim Mustafa Rejioğlu (1910-1975)", *Milliyetçilik Araştırmaları*, ed. Mehmet Kaan Çalen, Haluk Kayıcı, C.II, Edirne: Ceren Yayıncılık, 2020, ss.139-154.

b) ALWINDAWI Ashkn, *"Iraklı Türkmen Şair Mehmet İzzet Hattat", Sosyal, Beşerî ve İdarî Bilimler Alanında Yeni Trendler III,* İzmir: Duvar Yayınları No: 49837, 2022, ss. 939-949.

İletişim:

13/07/23

Ashkn Tanlab Jamal ALWINDAWI